АЛЫҚЬСА ГОГӘУА

АМШЫНҬЦАҚӘА

1993–2018

Аҟәа
Апҳәынҭшәҟәтыжьырҭа
2024

УДК 82-94
ББК 84(5Абх)6-49
Г 57

Гогәуа, А. Н.
Г 57 Амшынҭақәа / Алықьса Гогәуа. – Аҟәа: Аԥҳәыҭшәҟәтыжьырҧа, 2024. – 424 д.
Г/Р 978-5-122-28-05021

Аизга ианылеит Аԥсны жәлар рышәҟәыѡѡы Алықьса Гогәуа 1993–2018 шықәсқәа рзтәи имшынҭақәа.

УДК 82-94
ББК 84(5Абх)6-49

© Гогәуа, А. Н., 2024
© Аԥҳәыҭшәҟәтыжьырҧа, 2024

АМШЫНҬАҚӘА

1993

Декабр

1. Иахьа џьаргьы сцарц сгәы иҭам, статиак саҽуп, салгар даара исҭахуп. Аха уи аха смоуӡеит, Аксент Ҟалғьы иԥсҭазаара далҭцит ҳәа аашит. Аксент саҳәшьеиҳаб Татиана лыԥшәма иоуп. Дынхашын, дхандеишын, дуаш қьиан. Даара ҳгәы далсит. Ацара-аарақәагьы ус имариам. Саҳәшьаԥа Валери Лагәлаа идагьы аӡәгьы изеиҽкаауам. Уи Аҩнуҭҟатәи аусқәа рминистрраҽы аиҳабыра имоуп.

2. Амш еихашьшьы иҟоуп. Иаха ақәа леит иахмырҟьакәа. Кәтол аԥсрахьы ҳцеит. Саҳәшьа дажәит, дсымбеижьҭеи, лхы-лҽы кыҷит. Аха, Анцәа иџьшьаны, агәабзиаразы хар лымам. Лшьапқәа лыхьлоит, аха лыкәрагьы маҷгәышьам. Аксентгьы макьана дажәыҵәҟьан дыҟамызт, аха иҽҳәара ааигәышьазар акәхап. Аҿа саҳәшьак, Дусиагьы, Кәтол дрымоуп. Уи деибахеижьҭеи ԥыҵк ҵуеит. Лара дырҵашуп, дызланхо, зхәыҷқәа алырԥхьо рҽы ҳаҵыр лыкәуп. Ҩыџьа лыӡгабцәагьы лыхьӡоит уажьшьҭа, аҵарагьы бзианы ирҵоит. Амҩа нымҩахыҵҵәҟьа инхоит, сахьыԥшуаз рымхқәа ҭагалан. Уи сеигәыргьеит. Хәлаанӡа аԥсраҽы ҳаҟан. Саҳәшьа лгәы нызкылаша акы сызлаҳәар сҭахын. Лара, зыԥсҭазааратәны даара акрызхызгахьоу, аџьабаа иагахьоу зан заа дзыԥхаз ҳара зегьы ҳааӡара иахагылаз, уажәыгь агәырҩа лҿалҭом. Илыхшаз, лыҩнашә аазыртыша хҩык ачкәынцәеи ӡгабки ыҟоуп. Зегьы дара роуп, раб, рыҩнаҵа аиҳабы, дахьрыԥхаз даара ирцәыхьанҭоуп. Аибашьра ашьҭахьтәи аамҭагьы џьара иуҵгәо иҟам. Аха ичҳатәгәышьоуп, аԥсҭазаара уи иаԥсоуп.

3. Иаха ԥыҵрак алашара ыҟан. Иахьа иҟаӡам. Уаҵәы аԥсыжрахь цатәуп, амашьына ԥшаатәуп. В. Лагәлаа сишьҭаланы ақалақь милициа ртәарҭахь сцеит. Валеригьы ихатәы машьына аибашьра иалаӡит, сашьҭалоит, исыԥшаауеит иҳәеит. Уажәшьҭа Валико сишьҭалароуп. Инара, сматә хәыҷы, Нарҭаа ражәабжь

лҳәоит. Смашьына шәысҭоит, аха аԥсҟы зкуа дшәыԥшааројп, сара сцаны саахьеит, уаҵәы сызцаҳом, иҳәеит Валико. Амашьына анҳау, аԥсҟы зкуа иԥшаара еиҳа имариоуп.

4. Иаха иналагаз, иаахымкәаҳакәа иауеит. Ахьҭа аҷалт. Убас ишыҟазгьы аԥсраҷы ауаа маҷѡымызт. Макьана еихаҵгылоит, уи бзиоуп, иаҳәогьы рацәоуп. Аксент рыцҳа, игәылацәеи иҵынхацәеи игмыжькәа дырԥьабеит, дымѡаԥыргеит. Ихараҭ бзиахааит!

Ахьҭа исылалаз акәу, сҳы ҽеимкәа избон. Сышьҭамлеит, аха хымш раҟара сгәы рахәымызт, ашоурагьы сзацын. Уажәшьҭа ҳынроуп ҳәа иԥхьаҳоуп, аха заацәа ихьҭахеит. Уажәы зегьы ҳрыцәшәоит, ҳахьазыҟаҵам аҟнытә.

5. Амш еилыѡршәа иҟоуп. Асы лбааны иауит, аҷыхьгьы аҷоуп. Никәала Ҳашыг Пицунда дыҟан, дааин ажәабжьқәа сеиҳәон. Шәҟәыѡѡцәаҟәак егьырҭ иҵаргалаз амхы аҟнытә рыхәҭаа роур рҵахуп, ҭагалан атәы ргәаладыршәаҳом. Зегьы аполитика алырхуеит. Иара ари аматҵура шьҭасҵар сҭахуп, исзаанхаз саамҭа сҳы уаѡҵас исзархәозар ҳәа. Аҧкәынцәа ыҟоуп избаша. Аха ас иара ашәҟәыѡѡцәа Реидгыла хытҵакырҭа амамкәа исызкажьуам.

Никәалеи сареи ҳаицәажәеит, ҷьара еизарҭак нкылан, ашәҟәыѡѡцәа еизаагарц, ҳааилацәажәарц. Уажәшьҭа усҳа ҳазтәом**.**

6. Амш еилгоуп. Анцәа иныҳәаша, Валери Бигәааи сареи ҳцан аҳыржәтә аагеит. Аҳы азҵаарагьы ус имариамхеит. Сшааиз аиԥш ақалақь ахь сцеит. Уа ҧыҵѡык срықәшәеит. Идеиа бзиак иалацәажәо маҷхеит, шьоукы зегьы рзы ицәҳауеит, дара акгьы иалахәҳамшәа, ҷьара ҭакԥхықәрак рыдҳамшәа, шьоукых, рхатәы усҟәа еимаркуеит, аҷеакы аха рымаҳам.

Ахәылԥаз Пусиа (Руслан Ҷьопуа) аѡны дааит. Уи сышәҟәык Москва иҵижьрашәа далацәажәоит. Цәаҳәанҵалатәи аиҵага иаԥхьаз ҷкәынцәаҟәак иргәаԥхан, инапы иануртцеит. Дара ицхрааурит. Уи, ҳәарада, сгәы арҟәандоит. Насгьы ҳашәҟәыѡѡцәа реидгыла Пенклуб иалахҵарц ацәажәара ҳаман, уа иаргьы саргьы еицаадыруа ашәҟәыѡѡцәа алахәуп, иҳацхраар рҵахуп.

(Иԥьасшьаз, агаҽаҽы олеандрқәа рымҬан, дышьны мчыбжьык ишьҭоу, ԥашьарқәак иқәыҳәҳәан дышьҭоуп. Абри аҭыԥ иқәызҬашагьы дышԥаҟамлеи.)

7. Амш неимашьшьы ицеит. Ақалақь ахь сцоит ҳәа сахьдәылҬыз исҽаҳаит аѡнхылаԥшцәа гәыԥѡык. Урҭ аквартирақәа ирыѡноу, шаҟаѡы рыѡноу уҳәа ашәҟәы ианырҬон. Сара сызҬаарагьы иаламгеит, саргьы сыҿерыламгалакәа наҟ сырԥырҬит. Ақалақь аҽгьы исҭахыз аҳәгьы дысԥыхьамшәеит, ирласынгьы схынҳәит.

Ахәылԥаз Шьақро Цаава дысзасын, дсыҳәеит иѡныҟа снеирц. Шьақро дуаѡы бзиоуп, дуаѡы цқьоуп. Абри дызҽу иус, аԥҭекарра, ахәшәтәыгақәа рырхиара иеиԥшуп иҟазшьагьы, ауаѡы дахәшәтәуеит. Ичеиԥьыкагьы убас иҟоуп. Шьақро имаҳәыла Давид Ԥилиа астол деиҳабын. Уи, ажәагьы зҽоу, акрыздыруа аҳәы иоуп. Убас уа дыҟан Бесик Кәарҷиа. Бесик Кәарҷиа аполитика, аекономика, абизнес рҽы акреилызцо аҳәы иоуп, дкадр лыԥшаахуп. Убас иҟоу алкаан ирхылаԥштәуп, рпотенциал ахархәара аҭатәуп.

Арҭ амшынҬақәа рҽы иагу шырацәоу здыруеит. Еиҳаракгьы сара сус ишагсырхо, аѡразы апланқәа рыла спеипеиуа сҭәуп, аха атәара сцәуадаѡхеит. Урҭ аматериалқәа убас акры рыҬаркуеит, ас зегьы сеимырхха сшырку салагар, ибжьысхыр ҳәа сшәоит. Зегьы дара роуп, уажәшьҭа аҽҳәарақәа цо иалагеит, схы саиааины стәароуп, аамҭа сыԥшароуп.

Ҳуаажәлаар еибазыркуа ауаа рыѡныҬҟа аҟазарагьы аҭахуп, уажәеиԥш иҟоу аамҭазы урҭ рхы шымѡаԥырго уаҬәазы акры аҬанакуеит.

8. Амш еилгеит. ШьыжьнаҬы Никәала Ҳашыги сареи ҭелла ҳаицәажәеит, ацентр ахь ԥьара ҳаиқәшәарц. Уа иҳақәшәеит Шоҭа Ҷкадуеи Шь. Аԥьынԥьали. Ҳазегьы ҳаиманы Апионерцәа рыѡны ҳәа изышьҭоу ахь ҳцеит. (Анкьа уи шеибгоу иман Бериа игенерал Гагәуа.) Ақалақь ахадараҽы, официалла акәымкәа, ус иҳарҳәеит убра ҳцаны ҳахәаԥшырц. Уи ахьгылоу аҭыԥ ақалақь иналкшәа иҟоуп, аха ус, ҳәарада, ибзиоуп, аиаҬәара илагылоуп. Аибашьраан убра дара штабк рыман.

Ашҭа зегьы ирцәынхаз аихаҷамаҷа жьакцала иҭәын, танкгьы еиҟәыжәжәа уа икажьын. Ахыбра ҳɷнамлеит, ɷналарҭагьы аҟәарԥмарԥ аджьылан. Ус, ҳәарада, аҭыԥ ахаҭа ҳгәаԥхеит. Иаҳгәалашәеит, аҵыхәтәан ара ахәыҷбаҳчагьы ыҟан. Акгьы ҳамазамкәа абас ҳкыдыгәгәала ҳдәықәзар аҵкыс, ашҭа арыцқьараҷы, насгьы ɷбаҟа уада ирыдамзаргьы, макьаназ, аремонт рзураҷы иҳацхраауазар, абра ҳаагылап ҳәа ҳазбеит.

Никәалеи сареи ҳашиашаз Н. Аҳашба иахь ҳнеит. Убрыгь дақәшаҳаҭхеит, иҳацхраарцгьы ажәа ҳаиҭеит.

Уаантәи, Шьақро Цаава агуманитартә цхыраара ахьҳаиҭоз ахь ҳцеит. Ҳɷызцәагьы уа иаҳзыԥшын. Уа убасҟак ҳарҭеит, жәɷала аɷныҟа иҳазгомызт. Арҭ реиԥш иҟоу аусҷәа рҷы зегь реиҳа еилызцоз Шь. Аԥьынҵьал иаразнак ҭелла диԥшааит амашьына змаз. Уи, Анцәа иныхәаша, иаразнакгьы дааит, ҳаидарақәагьы ҳаргьы дасу ҳɷныҟақәа рахь ҳаигеит.

9. Амш еиҭашәшьит. Димагьы шьыжьнаҵы ҵьаргьы дымцеит. Акыр ҳаицәажәеит. Ицәажәашьа, ихәыцшьа ала еилыскааит аҷар аҭынч ԥсҭазаара атәы еиҳа еилыркааула ишалагаз. Рызхаит. Уи Анцәа иԥьшьоуп.

Ақалақь Совет ахь цатәуп, ани аɷны агара ҳшақәшаҳаҭу, ашҭа арыцқьаразы, раԥхьатәи аремонт маҷ аҷы ишҳацхраатәу азы арзаҳал ныжьтәуп. Сцеит. Ареспублика аиҳабыра алархәны аилацәажәара рыман. Арҙынба В. Г. далахәуп рҳәеит. Макьана аизара иаҷын. Аҙәымзар-аҙәы ԥасеиԥш ихырхәан аԥсшәа сарымхәеит. Еснагь ҳҳәаркьиуа рышә ҳахьылагылоу ргәы ԥаҳцәоу. Ҳарзаҳал амазаныҟәгаɷ илыҵан, уеизгьы-уеизгьы Аҳашба иқәлыршәарц слыҳәан, сцеит.

Аɷны сахьааиз, маҷк сгәы хьазрыԥссаз, ҳшақәымгәыгҙоз алашара ҳарҭеит.

10. Алашара иахьагьы иҳамоуп. Амч маҷуп, иҭаамаашәа ауп ишыҟоу, аха еилаҳхуа ҳаҟоума. Аɷнытәи аусҟаҵатәқәа рацәаны иҟоуп, сыɷтәқәа реиԥш урҭгьы еиқәыло иаауеит. Раԥхьаза аквартира ансырҭаз аҕәараҵаҷгьы аҭыԥ бзиа ацын, адәныҟатәи алашара ахьааиуаз ахышәқәа аман. Ашьҭахь аҽашьоукы ɷашьҭалан, ари планла ҳара ҳаквартира ауп изтәу рҳәеит. Урҭ шиашамыз аҟара здыруан аҟнытә, имҙазакәа

ираҳәан, шәыԥсы иамаз ҳәа ирысҭеит. (Ус иахьакәзаалак, ианакәзаалак иҟаҵатәым, урҭ иреиԥшу, егьа иуадаҩзаргьы, рҭыԥ аҿы инагалатәуп.)

Уажәы иахьсымаз адәныҟатәи лашара неиуамызт, ашә ацаԥхагьы аибашьраан ҳаҩны иҩназ идырӡит. Уажәы ашә ԥҿены иҩналатәын.

Убарҭқәа срылагап, рхы скып ҳәа сыштәаз Пусиа (Руслан Ԥьопуа) дааит. Ҳҩыԥьагьы даара ҳаҭыр зқәаҳҵоз Урыстәылатәи шәҟәыҩҩцәақәак, Аԥсныгьы бзианы издыруа, иаразы абзиара зҭаху ҳәа иҳаԥхьаӡоз, Қырҭтәылеи ҳареи аринахыстәи ҳаизыҟазаашьақәа ирызкны рнапы зҵаҩны иркьыԥхьыз ашәҟәы акыр ҳалацәажәеит. Урҭ, зегьы реиҳа ҳзықәгәыҷуаз, ҳзықәгәыҷуа, аурыс шәҟәыҩҩцәа рахьтә, раԥхьаӡа ақырҵцәа рқәылара зыбжьы ақәзыргаз Битов асеиԥш иҟоу аусқәа дахьрыланакыз ҳгәы ҳнархьит. (Аха ашьҭахь иҿала иҳәеит, иара иамҳәаӡакәа инапы шаҵарҩыз.)

11. Амш еилгам, ақәа аҿыҵышәшәоит. (Амҩа нымҩахыҵ инхо ҳгәылацәа ла баапсык рымоуп, есышьыжь иууеит, акраамҭагьы. Уи амшцәгьа атҵыс еицәоуп. Ауура ианаҟәыҵлак, иаамҩасуа зегьы иреишуеит, икарахан, абжьы ҭхааны иааҟәыҵаанӡа.)

Уахгьы-ҿынгьы, сахьыҟазаалак сгәы иҵхо исзымыҩуа ауп. Сызку, иӡбам азеиԥш усқәа убасҟак ҟалеит, урҭ сгәы ишыҵхо усушьа сымаӡам. Сара ус сыҟоуп. Убас сахьыҟоу иахҟьаны, исаҩсыжьхьо рацәахеит.

Зегьы дара роуп, аҿыҵгақәа шыҟоугьы, уи акы азысыӡбароуп.

12. Амш еилгеит. Иахьа Урыстәыла абжьыҵира ыҟоуп. Апарламент алырхуеит. Уи шымҩаԥысуа ҳара ҳзы акраҵанакуеит. Амчрахь инеир зҭаху рахь ҳара ҳазқәымгәыҷуагьы ыҟоуп. Урҭ ианырга, аусқәа шыҟало здыруада. Ус иҟамлароуп, Урыстәыла дуӡӡа аиашахь ахы хоуп ҳәа ауп ишаадыруа.

Аакьыскьа Лидиа Гинзбург (Ленинградтәи алитератор) лҩымҭақәак срыԥхьон. Уи ихтны, даара иҟәышны дрылацәажәоит алитератураҿы актуалра змоу азҵаарақәа, насгьы ауриара амилатра атәы. Амилаҭ ахалкаара мацара башоуп,

абызшәеи акультуреи анықамла, лҳәоит. Уи аиашақәа риаша ауп. Пастернак дшеибаку доурысзар иҭахын ҳәа лыѽуеит, аха убасҟак аурысреи аурыс культура илсны дшықоугьы, иаб, еицырдыруаз асахьаҭыхыѽгьы, иаргьы ақьырсианра шрыдыркылахьазгьы, ирҿиара ду амч (дух) шеибгоу уахь изнамгеит ҳәа лыԥхьаҙоит. Ари даара узырхәыцша хшыѽзцара ҵаулоуп. (Иаҳҳәап, Ф. Искандер ирҿиареи, аԥсуа культуреи, аԥсуара агәамчи (дух) еидкылан ҳаргьы ҳазхәыцыр ҟалоит. Уи, Ф. Искандер ирҿиара, иара аҭып ҷыда амоуп ҳкультураҿы, идоуҳатә мал дууп, аха уи ишиашаҵәкьоу аԥсуа культура иатәуп, ахықәкгьы, астильгьы уахь ирхоуп ҳәа узазҳәом. Ибаѽхатәра ахә зшьо, изыршьогьы, убарҭ алыршәшәан, аԥсуа милаҭ рыбзиара, сахьаркыратә ҟазара дула иахьаарԥшыз ауп. Асеиԥш иҟоу алитература зҭаху, иадгылаѽу рацәаѽуп адунеи аҿы, амилаҭра азҵаара, уи агәаҵәаҵәкьа алитературагьы, аҟазарагьы иалзгар зҭаху. Убри аҟнытә, абасеиԥш иҟоу алитература иара иахәҭоу аҭып аҿы имыргылакәа, амилаҭ культура зегьы иаҟазшьарбаган аҟаҵара, еснагь иалкаан иазхәыцтәуп. Уи азҵаара амилаҭ доуҳаи абызшәеи рызҵаара мѽахнаҟьаҙар алшоит. Ф. Искандер ирҿиамҭа аҭып иара илнахуеит, амилаҭ культуразы иахьынҙахәарҭоугьы аҳәаакәа иара иҟанаҵоит, инагааго аполитика алаҟаҵара, насгьы шьаугас аҟаҵара аҭахым, иагьаҭәашьатәым. Амилаҭ ахаҭа азҵаара, зегьыныҷьареиԥш, иара адоуҳаҿгьы ахадакәа иреиуоуп, ибжьазырҙырцгьы даара аус зухьоу ыҟоуп, аха иахьа, аглобализм иамҿехакны иамоу адунеиаҿ еиҳагьы иааԥшит уи шаҟа ииашам, егьшалымҵуа. Змилаҭи збызшәеи зцәыҙыз ахааназы деиҭымуп, акы змаҙам, аеҭымцәа рыѽнқәа ирааҙоз, заб дыззымдыруа, зан дыззымдыруа, иреиԥшны инхоит. Уи еиҳау рыцҳарагьы ыҟам. Иара аглобалтә доуҳа амчгьы убарҭ амилаҭ культурақәа — адуҙҙакәа, адуқәа, итегьы еиҵоу ҳәа инеилымхкәа рыла ишьақәгылоуп. Ҳара ҳаибашьра хьанҭагьы убри акәын изызкыз ҳара ҳганахьала, аҙәыр дацәынхаргьы наҙаҙаз деиҭымны днымхарц. Уи, аибашьра, ҳәарада, инымҵәаҙеит, аҭынч ԥсҭазаараҿы ҳара ҳазҿугьы еибашьрак еиԥшуп. Убри аилкаара ҳажәлар рҿы адин аҟара амч аманы иҟалароуп. Уи ажәлар арыгәгәоит, иарыцкьоит, рыуаѽышьагьы еиґьнатәуеит, хықәкы ҳасаблагьы еснагь угәы аздузартә иҟоуп.

13. Амш еиҭашәшьит. Ақалақь ахь сцеит. Уа «Алашара» аредактор хада Н. Кәыҵниеи сареи ҳаиқәшәарц ҳаҟан. Аҧхьа Кәасҭа Гьерхьелиа дсықәшәеит. Уи И. К. Ҭ. 14 рзы ддәықәлоит, 16 рзы ара дҟалоит иҳәеит. Заа изсеимҳәаз сзымдырит. Машьынала иҧылатәуп. Амашьынагьы ҳаман, аха амашьына ҳамазаргьы абензин ыҟам.

Никәалеи сареи аредакциаҿы аус зуаз аҳҭабцәагьы ашәҟәыѽцәа Реидгылазы иалаҳхшәа иҳамаз аѽнахьы ҳцеит. Уи, уажәазы, ишаадыруеиҧш, уѽналартә иҟам акәымзар, аҭыҧ амоуп, аѽны зегьы ҟаҵаны иҟазҭгьы ҳжурналқәагьы акуеит. Никәала иаразнак иҳәеит, ари аакьыскьа аҳәы дыѽналартә ҟаҵашьагьы амам, иҟазцогьы дҳауам ҳәа. Дагьиашан.

Иаха ҳаҭацәа амшын аҟынтә Гал адесант дыртәарц рҿазыркит рҳәеит. Аха ҳартиллериа иҧханаҵеит. Рыҭбақәа руакы, зынҳа иҳаадмырҟәрылеит, аха ҳгазеҵқәа рбызшәала иуҳәозар, ааха ҭәҭәа арҵеит. Урҵ апровокациақәа ирҟәаҵырц иҟаҳам, рыҧсҭазаара зегьы уи ала еибаркуп.

14. Иаха ақәа леит ихмырҟьацәакәа. Ахәылпаз алашара дырцәан, ақалақь зегьы еиқәылашьца инхеит. Москвантәи адырра ҳауит, Иван Константин-иҧа иҷкәын Ҭемыр диман амѽа иқәлеит, 16 рзы ара иҟазароуп ҳәа. Уа дылырѽааит, аха иахьынҳаадыруа, убрагь рацәак дырзымхәышәтәит. Уи алитфонд аполиклиника иатәу ахәшәтәырҭа, исанаториоушәа, ихәышәтәырҭоушәа акала еиҿкаауп, аҧсшьарагьы ахәшәтәрагьы бжамҿамуп ҳәа азырҳәоит. Иҷкәын Ҭемыр Москваҟа деиҵахынҳәыроуп рҳәеит, ачымазаѽ изҵаара шыҳбахо ҳәа макьана акгьы ҳаздырам. Иҷкәынгьы хынҳәышьа имаҳам. Ус акәзаргьы, егьыс акәзаргьы, сареи Кәасҭа Гьерхьелиеи ҳада ҧсыхәа амаҳам ари азҵаара аҳбара, зегьы дара роуп, ҳхала ҳамч ақәхаҳом. Зегьы ҳкараха ҳаҟоуп, ари аибашьра бааҧсы ҳабжа агеит. Иара Иван Константин-иҧа дрыцҳасшьоит, иҧсҭазаара ҷьабаагьы агмызт, ауадаѽрақәагьы, ианакәзаалакгьы аҭакҧхықәра иаҵагылаз дрылан, дықәпаѽын, аха иара ҳара ҳтәқәа ҳәа иҧхьаҳаз рахьгьы ҧытѽык еснагь ихыкәласуан; иѽыза, иарҕьажәѽа Еҵери Коҕониаҧха дҵахеит, убарҵқәа зегьы ачымазарагьы изеицылеит.

Иван Константин-иԥа дарауеит, иԥылатәуп, аха амашьына ҳамам.

Кәасҭа Герхьелиа сизасын, ҳаиманы Агәабзиарахьчара аминистр Осиа иҷы ҳнеит. Уи даҳхатцгылеит, амашьына шәыстоит, аха цәыкәбарк абензин сымам иҳәеит. Ашьтахь, мышрақә Ерик Аршба дҳақәшәан, Адлерынза шәызгаша шәыстоит, нас уа иаашәхәап иҳәеит.

Ҳхынҳәымтаз Гала, ашәҟәыҩцәа Реидгыла аусеилыргаҩи, абиблиотека аиҳабы Таниа Папԥхаи ҳԥылеит. Урҭ иагьусуҩцәа бзиақәоуп, ламыслагьы убасҟак ицкьоуп, иахьа знык иубар хәлаанза угәалаҟазаара еиҧнатәуеит.

Асаат жәба рыбжазы аҩны алашара ҳарҭоит. Абас, амш анцәамтаз, аиашаз, ҳгәалаҟазаарақәа маҷк еиҧхеит.

15. Амш еилгеит. Ариабжьарак Еҭери лгәалаҟазаара шыҟоу збоит: Иван Константин-иԥа ичымазара лгәырҩоит. Ари аибашьра зегьы аркареит, зашьцәа, зыҷкәынцәа амца иалагылаз аҳәса. Еҭеригьы усоуп. Уажәы аригьы лзацлеит. Лгәы аасырҧәҧәоит, аха уи мариам. Иван Константин-иԥа иквартира еилдыргарц иашьцәа, иҭацацәа ирыдуп. Еҭеригьы ариабжьарак есшьыжьы уахь дцоит. Ас ԥыҭҩык ирзеиԥшу ауадаҩрақәа аныҟалалак, зхы анзыршәарц зҭахугьы рацәаҩхоит. Абрагь уи зегьы лабҿаба иубартә иҟоуп.

Ара ихьз сҳәом, аха абарҭ азцаарақәа зегьы сеималаркны сшыҟаз ԥаса исзааигәаз ҷкәынак дсыҡәшәеит. Уи ԥыҭҩык ирдыруа уаҩуп.

Аха уажәы еиҳа исызхымго, ани, сатеимцааит, даақәымцзакәа дызҿу ихәышҭаара философиа ихы алахигоит, гәгьы атцам, хгьы. Аибашьра ианалага иҩызцәеи иареи атанкқәа жәҩахырла ирысны ихдыршәтуазшәа ицәажәон, аха аибашьра цонатцы хара-харатәи уи аматц руашәа рхы ддырбон, ашәақьхәшәы афҩы зынза рԥынтца иҭамсзеит. Уажәыгь ирҳәац рҳәоит. Уи «зфо» уажәыгь иҟоуп.

16. Ерик Аршба 20 литр абензин ситеит. Уи ахаангьы иажәеи иуси еимадан. Аҳәынтқарра ҟазцарц зҭаху, уи знапы ианырцаз, ас иҟоу акадрқәа иагьырдыруазароуп, рыхәгьы ҳаракны иршьозароуп. (Абензин ахьситаз азы акәым, уи иусураҿ-

гьы деицырдыруеит.) Абензин Кә. Гьерхьелиа исҭеит, хыла иара иакәын ԥылара ицарц иҟаз. Сара Иван Константин-иԥа иквартирахь сцеит. Аквартира еилдыргеит, хар рымам, аԥенџьыр асаркьакәа ахьҷаԥҷеу ацелофан арҭеит. Еҭери аѡныҟа дсыман сааит, уа уаха инхоз ыҟан.

17. Амш еихашьшьы иҟоуп. Ашьыжь ауп иансаҳа, Кә. Гьерхьелиа дзымцаҙазаап. Амашьына бжьысит рҳәеит. Угәы уахаԥжәап. Ус акәу, егьыс акәу, дара рыԥсы ааргеит рҳәеит. Еҭерии сареи ҳааццакны уахь ҳцеит.

Ачымазаѡ дгәаҟуаҵәҟьа дыҟам, аха дубар дуздырам, дзыҭит. «Сеиқәырхара шәзаҟәымҵуазеи, сара уи сшашьҭам жәдыруеит...» — иҳәеит уи саниба. Ари, ҳәарада, ҽыԥныхәамызт, абасҡак аџьа зыжәбозеи, шәысзыдынҵәалозеи ҳәа ауп иаанагоз. Урҭқәа Анцәа ида аҙәгьы рзин имам ҳәа сымҳәеит, аха сгәы иаанагеит. (Уи атәы зыѡхьеит, инапала игәаҟрақәа зегьы никыларц далагахьан, иуасиаҭ иѡхьан.) Ауаѡы ихгьы инагҙаны дақәиҭыҵәҟьам. Анцәа игәараҵа даиуоуп, инагҙаны иақәиҭугьы иара Анцәа иоуп.

18. Ашарԥаз ақәоура иалагеит. Иаразнакгьы ақәаҙы хҙыматәахәқәа аҵаҳаргылеит. Аҙы аус аҙбара уадаѡхеит.

Ақалақь ахь сцарц сахьналбааз избеит, зны «Аидгылара» ринициатива ала аԥара еизганы, Москватәи адвокат дизкны дахьҭакызынтә ҳарҭ иҷаҳххьаз аҙәы. Иара симбаҙазшәа ҟаиҵеит. Аҽаҙәи иареи реидарақәа рмашьына иҭыргон. Уи есымчыбжьа абра иѡназ еснагьтәи чынуаѡык, ихәы иман даауан. Зхәы ааигозгьы иаргьы зхы мацара иашьҭаз уаан. Иара, ашьҭахь излеилаҳкааз ала, алагаѡагахь дызԥырхагаз шьоукы, аполитика дадыркылан, дыкны дҭаркыртә иҟарҵеит. Убасҡангьы, дышҷаҳхыз еиԥш, аибашьра шцозгьы, алагаѡагаҷы деиҵалагеит. Аибашьцәа реибашьыга формақәа ааганы иҭиуан. Ҳара зны ҳиднагалан, матәаѡыҵәала имаџьанахаз ҳаибашьцәа ҷкәынцәак рзы ахәҵәҟьала иҳазимхуазар ҳәа, иаразнак дасны мап ҳцәикит. Арҭ зегьы заа иҷарҵахьеит, акгьы ахысхыр ҟалом ҳәа. Урҭ иреиԥшу аибашьраангьы акы иагом, аҭынчра аангьы, аҳаскьын бааԥсы иаѡызоуп, рышьаҵа арҙра цәгьоуп.

Ахәларахь инеигәоны, амш даара аҽарцәгьеит: аԥхын аиԥш идыдит, имацәысит, зны ақәаршѡы леит, нас — акырцх. Уаха алашара ҳарҭап ҳәа агәыҕра ҳаман, аха уажәшьҭа ибашахеит.

Аибашьра ашьҭахь аҧсабарагьы ҳԥышәара иалагеит.

19. Амш еилыѡрит. Галаа еилаѡынтуеит, Сабериои Ҭагелони ирыкәшан иҟоуп рҳәеит. Иҟаҵәҟьогьы еилырганы иҳазды-рам. Дасу ихы иҵашәо ацҵан иҳәо идәықәзар аҵкыс иҟоу аиаша ауаа ираҳәазар еиҕьхап. Усгьы ххәоит, аха еснагь ҳаиҳабыра зҭагылогьы гәаҳҭозароуп.

Апланқәа сымоуп, сзызхәыцхьоу аматериалқәа, ажәабжьқәа, астатиақәа рзы, аха убарҭ зѡыртә аҭагылазаашьа соуам. Уи ҟазшьа бааԥсуп, изыѡуа ишьамхы иқәкынгьы иѡыроуп, аха, ианакәзаалакгьы, даара сгәы рҵынчны, астол сахамтәац, убри аҟнытә, иҵегьы сашьцылар, аҭагылазаашьақәа рыцәгашьа иҵегьы исҵар акәын.

Еҵеригьы аамҵа ганы дааит, Иван Константин-иԥа дылбон, лылахь еиқәуп, уи ичымазара гәхьаалгоит. Илыцхраауагьы рацәаѡым, сареи Кәасҭа Герхьелиеи ҳада. Ус иаиацәажәо зегьы шыҟаҵатәу рдыруеит, аусахь ианнеилак аҽеыҵга рыԥшааyеит.

20. Амш еилыѡршәа иҟоуп, аха нҵыра амаҙам. Ариабжьарак, ҽынла абас иаахнагоит, уахыла инеиматәаҙаны иаҿуп. Никәала Ҳашыг сизасит, ани ҙбашьа змоуҙаз ҳус ҳнашьҭаҵаароуп, Аминистрцәа Рсовет ахь неитәуп ҳәа. Џьаргьы аҙәгьы дҳақәымшәеит, рҵып аҽы иҟамызт. Ақалақь Совет аҽы ақалақь архитектор Ахба дҳақәшәеит. Ҳара иаҳамҳәацызт, аха ҳус атәы бзианы идыруеит. Иара усгьы, дыҷкәына шьахәуп, иусгьы дазҟазоуп. Убрыгь дақәшаҳаҵхеит, иҳадыргалахьо зегьы, ус асахьаз ауп акәымзар, хымпада аҙбараҵәҟьа иатәым ҳәа.

Уахь саныманшәаламха, Иван Константин-иԥа дызбарц сцеит. Ибзианы иҟарҵаз, аѡны аихатәы ҧечка дыргылт. Дыԥхоуп. Изакәызаалак акала еиҕьра имам. Иара усгьы иахьатәи аполитика аума, алитература аума, иара аҧсҭазаара аума акы дазҽлымҳам, далацәажәом. Акраамҭа сыҟан, маҷк иадамзаргьы, игәалаҟазаара аазгар сҭахын, аха иалҵуамызт. Иара еиликааyан сара исҭахыз, саҳаҭыр аҟынтәи, маҷк иԥсы игазшәа ҟаиҵон.

Аԥсҭазаара ҟадыԥь, шаҟа арыцхаракәа ныҟәнагозеи, шаҟагьы аҿаԥсахуазеи. Уеилаҳартә иахьыҟам рацәагәышьоуп, аха уа ауаӡы акгьы имчым.

21. Изулак ԥыҭӡык ашәҟәыӡӡцәа агаҷаҷы ҳаиқәшәартә иҟасҭеит. Џьара ҭыԥк ԥшааны еизарак ҟаҳҭарц ҳазбеит еиҧа. Аҿҳәарагьы ԥаҳҭәеит. Ҳзеиԥш ҭагылазаашьа атәы акыр ҳалацәажәеит. Ииашоуп, аибашьра аамҭеи аҧынч аамҭеи зынӡа еиԥшым, насгьы, усҟан иаҳзымдыруаз, актив ахь иҟамыз аҙәырӡы ҷыц ицәырҭит, аҳәынҭқарра амаҵурақәа рахь инеиуеит. Иахьа уажәраанӡа ажәлар, иреиґьу рҭеицәа зҷыз ақәԥара акәшамыкәша иҟамыз, имӡакәа зхы ахызгоз, ԥыҭӡык уахь рхы андырхалак, угәы еиламԥшуа уаламгар ҟалом. Зегь дара роуп, ақәԥара иаҙрыжәхьоу, актәи аешелонқәа иахьагьы, уаҵәгьы аԥхьа игылазароуп. Абарҭқәа ирызкны астатиа аӡра сҭахижьҭеи акрааҵуеит, аха макьана иалымҵыц.

Иара «Аидгылара» атәгьы ииашан ирмыӡбеит ҳәа сгәы иаанагоит. Ҳәарада, уи аҟаҵатәқәа, апрограмма аҿаԥсахуеит, аха иара иҵоурых аҷы инхартә, иаалшахьоу зегьы даара иреиҷаҳан иазныҟәгатәуп, кариера ҟаҵагас мацарахь ииарымгароуп. Уи аӡыза аҭәарымшьароуп.

23. Акультура азҵаарақәа рзы статиак зӡыр сҭахижьҭеи акрааҵуеит, аха макьана савагьежьуеит.

Иахьеи-уахатәи аусқәа, зегьыԥьара иҟоу аиқәымшәарақәа, Иван Константин-иԥа ичымазара — зегьы сԥырхагоуп.

Ус астол санаахатәало, акы саԥхьоит. Аакьыскьа Тиниаков ҳәа Черносотенецк итәы саԥхьон. Уи ижәуан, иҷашәалак иҳәон, иаахтны дантисимитын, аха, ахага иажәа ҟәышуп ҳәа, зны-зынла ианақәиршәоз ыҟан. Аинтеллигенциаҵәкьа, ибзианы еицырдыруаз, аурыс милаҭ ирԥырхагаз, ирымаҭәамыз аидеиакәа рхазырҭоз ртәы хымжәакәа, ихьаршшан иахьырҳәоз мчы амацәамызт. Тиниаков, иԥьоушьаша, Ремизов, Блок, Ахматова иааигәаны дырдыруан, дрыҷцаауан. Тиниаков ихжәаны ииҳәоз, ипроблемеитәуаз рахь урҭгьы ргәы иҵхоз рацәазар акәхарын, аха ус ихтны, ихжәаны ҳәашьа рымамызт. Иузымҳәо иҟарҵахьан. Тиниаков иԥхьаӡон, аурысцәа ршьа мԥсахҳакәа еилаҟәыбаса изгаз ареволиуциа ддырҟаҵеит ҳәа. Дырӷегьых

еиҭасҳәоит, ахага иажәа ҟәышуп ҳәа, аиашаҵәҟьа акәымзаргьы, иазааигәан днеит ҳәа угәы иаанагартә иҟоуп.

Ихәлахьанеиԥш, Кәасҭа Герхьелиа дысзасит, Иван Константин-иԥа деиҭашәеит ҳәа. Акомендант саат ҟалахьан, уахь ҳазцаӡомызт. Ашьҭахь, Иван Констатин-иԥа иҷкәын дасын, деиҕьхеит ҳәа ҳаиҳәеит.

24. Сыстатиак «Республика Абхазия» ианырҵеит. Инакьыс-ѡакьыскәеит, аха усҟак иаԥырхагамхеит. Иаԥхьаз иргәаԥхеит, исымадырҿхәеит. Ачымазаѡ ибара сцеит. Уа Кәымф Ломиагьы дыҟан. Убрыгь аҭагылазаашьақәа изышьҭыхуам. Илахь еиқәуп. Иван Константин-иԥа ихаҭа ичымазара аиԥшҵәҟьа изыхгом, абас ишԥасыхьӡеи ҳәа имоу агәҭыха.

Ахәылԥаз Лиова Аѡӡба аѡны дааит. Уи даара сеигәырҕьеит. Лиова убас иҟоу уаѡуп, иагьа аҭагылазаашьа бааԥсызаргьы, угәы никылоит, угәыҕра еиҳаитәуеит. Иахьатәи ҳҵагылазаашьа ҳалацәажәеит, ҳәарада, ҳахьеиқәымшәақәогьы ыҟоуп, аха уи ҳаизыҟазаашьа зынӡа изаԥырхагахом. Лиова зҵаарас иҟоу зегьы рҽы иахьатәи аиҳабыра рымчра иныҟәнаго, изыкәныҟәо дадгылаѡуп. Саргьы, ҳәарада, усоуп, аха иацҵатәуп ҳәа исыԥхьаӡо ыҟоуп, акультуреи амилаҭи рызҵаарақәа рҽы.

Лиова ажәабжь бааԥсыкгьы сеиҳәеит: Ԥьаѓмаӡе-Самхараӡе ҳәа ажәеинраалақәа зыѡуаз, амилатеилыхыѡцәа ҿыхьшьырҵас измаз аҧхәыс мцура абрахь Иашҭхәаҟа дганы ԥьара дыршьит ҳәа.

27. Лианы Кәарҷелиа дыслырдырит америкатәи ӡгаб қәыԥшк, амилаҭ литература азҵаарақәа интересс измоу, аԥсуа литература атәгьы ԥытҵытҟәак здыруаз. Иааидкылан, асахьаркыратә ажәа аҵакы азы илымоу агәааанагарақәа урыкәшаҳаҭхартә иҟоуп. Алитература ҟазҵартә амч змоу абызшәа ахы еиқәнархоит лҳәеит, сышәҟәқәак лыстарц дсыҳәеит. Ҳәарада, урҭ лыкәсыршәоит.

Урҭ бзиала ҳәа раҳәан сшааиуаз, Денис Чачхалиа дыспылеит. Даара сеигәырҕьеит. Иахьатәи аҭагылазаашьазы, алитературазы, ашәҟәыѡѡцәа Реидгыла — зегьы рзы игәааанагарақәа акыр уарҳәоит. Еснагь ихәда ихшьу иарҭмаҟ иҵганы исиҵеит астатиа бзиақәа зныз газеҭқәаки асигарет бзиақәеи. Еснагь

усоуп, напҭацәы дааҙом. Уаҵәы, уаҵәашьҭахь ҳахьеиқәшәашаз еибыҳәан, дасу ҳусқәа рахь ҳцеит.

28. Никәала Ҳашыги сареи Гәылрыԥшь ҳцеит. Администрациаҿы иҳарҭеит араион аҩныҵҟа иҟаз адачақәа рсиа. Қарҭаа иртәу ааба ыҟан. Урҭ рҿы, ԥьара-ҩыԥьара рыда, еибгоу хыбра ыҟаҙам. Насгьы, ҳашәҟәыҩӡцәагьы, уеизгьы-уеизгьы, урҭ аагоит ҳәа аҙәгьы дгыламызт. Изтәу уажәшьҭа арахь ықәлашьа рымам, аха ус адачазы ибзиахаша, насгьы араион ахы иахаршәалан иҳарҭаша аҭыԥқәа ҳшәырбар еиҳа еиҕуп ҳәа раҳҳәеит. Убрыгь иақәшаҳаҭхеит. Егьи амчыбжь азы ҳаиҭаашт. Иаҳҳәап, дара Қарҭаа иртәыз нызкыларц зҭаххо ҟаларгьы, ҳицхраауеит. Уажәраанҙа дара рхы иадмырхәеи, ара ҳамшын аԥшаҳәаҿы иианы рыҿҟәиан, қьаф уны имцози, уи рыздырхап.

Аҩны сахьааиз сымаҳә Алик Базба дшынҭаацәаз дыҟан. Алик фирмак далоуп, уа аусқәа цәгьамкәа ицоит. Ахи аҵыхәеи, ахәыҷқәа, Еланагьы Арзикгьы ргәы бзиуоп, рызҳаит. Даара ҳдыргәыргьеит.

Дима даара ҳгәы ҳзырхьшаз ажәабжь ҳзааигеит: авариа баапсы ҟалеит, дҭахеит Қьаазым Агәмаа иҷкәын Бена иԥа.

Қьаазым Агәмаа, ҳпоетцәа иреиҕьқәаз иреиуаз, аибашьҩы, апартизан фырхаҵа, зыбжа 1941–1945-тәи аибашьраҿы иныжьны ихынҳәыз, иҷкәын, аԥсуа милаҭ иреиҕьыз ркадрқәа иреиуаз Бена, машьынала дҭахахьан, уажәы, дышқәыпшҙаз, ҳара ҳаибашьра зегьы амца иалагылаз уи иԥа, ахьҩежь дҭахеит.

Анаџьалбеит... Аԥсҭазаара уҳәеит ҳәа... ара ажәагьы амч аман.

31. Ашықәс Ҷыц ааҳадгылт. Уи ахаангьы бзиа избон. Аха Чехов дахьиашоугьы ыҟоуп: шықәсык рхылеит зегьы; уара еиҳа уажәуеит, уԥҳәыс еиҳа дажәуеит, ухагәҭа аҟьашра аҿарҭбааует... Ҳәарада, Чехов ддуҙҙоуп, аха ԥьара-ԥьара акгьы ахьимшаҭаҙо ыҟоуп. (Анцәа саҭоумҵан!) Адунеи аҿы иреиҕьу алитературақәа руак аурысцәа иртәуп. Уи ус иҟазҵаз, аԥсҭазаара иахьазааигәо, иахьадгыло, А. Пушкини Л. Толстоии илырхыз амҩа иаразы иахьхадоу азы ауп. Ииашоуп, ауаҩы джьатәым, аха игәгьы ҭҟьатәым, иагьырхынҳәтәым.

Амш шәшьуеит, аныҳәамҿеха еилгазар еиҕьын. Ииасыз ашықәс аԥсуа милаҭ рзы акырҙа зҵазкуа ҭоурых шықәсоуп. Уи

хьанҭан, иреиҕьыз ҳаҷкәынцәа рацәаҳны иҭахеит, аха зеиԥш ҳҭоурых иазымдыруаз Аиааира ргеит ҳажәлар, аԥсуа милаҭ. Ҳәарада, уи ахәгьы убас иҳаракуп. Иааиуа ашықәсгьы ииасыз аиԥш аҭакԥхықәра дуӡӡа ацуп: ҳара иҳампыҵмышшароуп иреиҕьыз ҳҵеицәа рхы зқәырҵаз, иҟалап макьана иаҳку ашаха аԥынҵа акәзар; егьырҭ аҳәынҭқаррақәа ҳара ҳахь рҿы дырҳәыроуп, раԥхьа иргылан — Урыстәыла. Ҩааныбзиала ҳажәлар, ҳаԥсадгыл! Ҳаԥсуа милаҭ шәҟәыҳҳцәа!

1994

Ианвар

1. Абас иааит даҿеа Ашықәс ҿыцкгьы. Ахысрақәа иагьымыцхәымызт, иагьҵыхәтәымызт. Димагьы саргьы ҳхысит. Иара — еишьҭаҵаны, сара — акакала, хынтә. Гәдоуҭантәи ахәыҷқәа рыман иааит Алики Амреи. Ҳдыргәыргьеит, ҳныҳәа ныхәартәит. Ланагьы Арзикгьы мшызҳа рызҳауеит. Ҳаргьы, раԥхьа иргылан, гәынкылагас иҳамоу ҳматаҵаа роуп. Аҭаниақәа рыҳны иаԥылеит. Нар, Кан, Инара аҭел иасны иҳадырныхәалахьеит. Еҭери, зегьы ҳзырхианы, Иван Константин-иԥа ихәы лыман дцеит. Аҷаԥшьараҵәҟьа уаха изду аҿашьоукуп, аха уахаҵәҟьа ус дылзынмыжьит.

Еҭери дахьҳагыз ҳгәы иалан, аха ҳматаҵаа ҳгәалаҡазаара дырхынҳәит, Ашықәс ҿыц аҵакгьы, агьамагьы арҵеит. Анцәа Ду, рыпсҭазаара зегьы ырлаша!

2. Ашьыжь ақәа аҿышәшәон. Алики Амреи шьыжьнаҵы ахәыҷқәа рыманы Гәдоуҭаҡа ицар акәын, уа ирзыԥшын. Урҭ наскьаагеит.

Еҭери макьанагьы дыҡамызт. Ачымазаҳ иԥьабаа рацәаны изду рахь иҡагәышьоуп зхы ахьахызгара иашьҭоу. Иаргьы дрыцҳахеит, даныбзабаҳызгьы, еиҳарак аҵыхәтәантәи ашықәсқәа рзы, ддыргыломызт, акариеристцәеи аҭыпеимҵарсцәеи рышьҭахь игылаз, еснагь ауаа реиҿажьра занаатс измаз шьоукы. Иҳыза бзиа, иԥшәмаԥҳәыс, аԥсуа театр, аԥсуа сцена аеҵәыш Е. Коҕониаԥҳа аибашьра далаӡит, иара ихы дамыхәо ииарҵа дылахеит.

Егьа иуадаҩзаргьы, иахьынӡаҳалшо игәы дамыргакәа дбатәуп.

3. Амш еилгеит. Иахьа усура мшуп, ҳахьнеиуа ҳамам акәымзар. Иван Константин-иԥа ибара сцеит. Еиҕьра ҳәа акгьы имам. Иҷкәын Ҭема Москваћа днабжьымсыр ԥсыхәа имам. Иара акгьы иҳәом, аха аӡәы дҳәааны диздәоуп, ма дигахьеит. Ҳәарада, дҳашьҭуеит, аха унымхакәа уаа ҳәа ажәа инаҳҵеит.

Уа сшыћаз Иван Константин-иԥа иашьа Рудик дааит. Уи сгәы арҕәҕәеит, ихылаԥшуа рахь еиҳа ҳзықәгәыҕуа дреиуоуп. Иван Константин-иԥа игәалаћазаарагьы еиҳа иааит. Иахьагьы уахагьы ара сыћоуп, уара уусҷәа рахь уца, Ептеригьы лыԥсы лшьааит, иҳәеит Рудик. Уаҳагьы ԥьаргьы схы мырхакәа аҩныћа сцеит. Сыҩтәқәа снарызхәыцроуп.

4. Амш еимахәлан иҟоуп. Никәала Ҳашыг аҭел сизасын, уи азмырхакәа иара иҷы сцеит. Никәалагьы аус иур иҵахуп, статиак аҩра даҷуп, аҟәыҵрагьы игәы иҵам, аха ҳанҭымҵыр ԥсыхәа ыћам. Раԥхьа Аҵара аминиструаҷы ҳцеит. Ҷыц министрс иҟарҵаз Иван Асаӡба идаҳныҳәаларц. Министрс иҟарҵо зегьы рыдныҳәалара ҳара аӡәгьы иҳадимҵеит, аха ари ҳазивсуамызт, убасҟак убри аҭып дақәнагоит. И. Асаӡба ҳҵарадырра аусҷәа бзиаӡаны издыруа, уи аиҕьтәра иашьҭоу, иагьзылшо аӡәы иоуп. Аиҳабырагьы даара иақәшәан далырхит, иагьқәҷиара бзиоуп русура зегьы азы.

Схынҳәны аҩны сахьааиз Алик Базба, сымаҳә, дыћан. Уи, аиашаз, ҳаҩны дааҩнаҷҷоит, ҳхы-ҳгәы ћаиҵоит. Гәдоуҵа аҩны зегьы ргәы бзиоуп хәыҷгьы-дугьы иҳәеит. Убри ауп ҳаргьы ҳазҳәо.

5. Амш ақәа аҷыҵышәшәоит. Амшқәа ус ииасны ицоит, хыла сара сыҩтәқәа рзы ирылсыршаз акгьы ыћамкәа. Сгәы нақәкны сызлагаз акы сзалымгеит, смаҵураҷы абас аиқәымшәарақәа ахьыћоу азы. Ииашоуп, аҭагылазаашьақәа даара иуадаҩуп, аха, иԥьоушьаша, ашәћәыҩҩцәа Реидгыла аӡбахә умҳәаӡаргьы, аҳәынҭқарра зхагылоу зынӡа ирызгәамҭаргьы алшозаап. Иахьазгьы уи азҵааразы снеирц сахьыћазгьы иахыргеит. Хҭыпаҷ ҳћалаӡом рҳәоит. Урҭқәа сгәы сдырхьуеит. Иахьа са схазы акы ћастцарц сыӡбеит, апенсиа азы сцьатәы шәћәи, уи

иацны иаҭахызи ахьныжьтәыз иганы ирыстеит. Кә. Герхьелиа иахьагьы уахагьы Иван Константин-иԥа диҷаԥшьоит (уаҵәуха — сара), аҭел дасын, дсыхәеит ача ԥшааны изназгарц. Уажәы зегьы проблемоуп. Уеизгьы изулак ача ԥшааны Костиа иқәсыршәеит.

Убарҭқәа рышьҭахь, Хасик Бганба, зыԥсаҭа лашахаша, ишықәс ахьазгәарҭоз исаҳәан, сцеит. Уи аҷкәын қәыԥш, аҷкәын ссир Абзагә Гәыргәлиа дызлаз агәыԥ далан. Урҭ рахьтә, аҽаганкахь амҩа зкыз рахьтә, еиқәхаз аԥшьҩык дрылан. Аха, Гәымсҭа аԥшаҳәаҷы, иҩызцәа хәны иахьышьҭаз рыԥсы инхаз ҭырхырц, иреихсуа ианалага, иара дҩагылан, напылатәи апулемиот ала «рыҷгьы» еихеикит, иҩызцәагьы еиқәирхеит, аха иара аснаипер ихы даҷашәеит. Ақәыԥшцәагьы егьаԥьара еибашьхьеит, егьаԥьара ахаҵара ƀарҵахьеит, аха ҳара ҳҷы зегьы аҽакала иƀан, ахаҵара аҽа ламыск ацын, уи аламыс еснагь аԥыжәара аман. Убри ҳзеиқәырхар, урҭ рыԥсы зқәырҵаз аԥсҭазааразы даара иаԥсахоит. Уи хәшәуп.

Ашықәс ахьазгәарҭоз ауаа маҷҩымызт. Сара зегь реиҳа сылаԥш зхыз абри аибашьра еиҭанакыз, иарыцқьаз ԥасатәи ачынуаа ракәын.

Аибашьра еиҳа ианыхьанҭаз амшқәа рзы убри атәы иҳәеит Мушьни Хәарцкиа. «Ҳара ҳаиааиуеит, аха ҳазымиааиргьы ари аибашьра ҳаԥсахуеит, ҳарыцқьоит, — ҳәа.

6. Амш еилгашәа иƀоуп. Ачымазаҩ ихылаԥшра сцароуп. Кә. Герхьелиа уа дысзыԥшуп. Уи ԥытрак дҩагылан, аʒқәа сыцааигеит, ачымазаҩ изы, иƀатцатәу ҳәа игәы иаанагоз сеиҳәеит. Иҷкәынгьы иаха даазаап. Убрыгь дқәыԥшʒоуп, иаразнак ари аиԥш агәаƀра далаҳаит. Иаргьы ахылаԥшра иҵахуп, игәы нкылатәуп. Аҵх агәахьы ианеиха, уцаны ушьҭалан уцә ҳәа иасҳәан, дсышьҭит. Сара иаашааныʒа стәан, исылшоз ала ачымазаҩ сихылаԥшуан.

7. Уантәи ашьыжь аҩны сахьааиз исаҳаит ани аиҳабыра иҳадыргалоз ахыбрагьы ҳамырхуеит ҳәа. Сышиашиаз Ақалақь совет ахь сцеит. Уа, ахаҵыԥуаа руаʒәы, Аиба ида аʒәгьы дсықәымшәеит. Уи, усеиԥш акгьы сыздырам, ара иҵегьы ирххатәу зқьы ус иƀоуп иҳәеит. Саргьы, сгәы ԥжәеит, сгәаƀны сыƀан, ихжәаны сиацәажәеит. Ас шәшаҷу акәзар, ҳара ҳҳәынҵқарра

аусқәа даара ишәарҭоуп сҳәеит. Иара усгьы акәын. Уи рацәак дысҷамԥеит. Ҳәатәгьы имамызт.

10. (8, 9 бжьасыжьуеит, амшқәа ахьеиԥшцәоу аҟнытә.) Амш каххаа иҟоуп. Иахьагьы Ақалақь совет ахь сцарц сгәы иҭоуп. Асҵәҟьа уаѡы ибахьоума. Ақалақь совет ахантәаѡы Аҳашба Н. В. идкыларҭахь сыѡналеит. Уа, равтоматқәа быжьҳәа шьоукы гылан, иаасыкәшеит. Сахьыѡналаз шыргәамԥхаз сдырдырит. Саргьы, сгәы кыдгылан сыҟан, ихжәаны срацәажәахт. Сусқәа еицәартәыр ҟалон, аха уаѡы заманак дыԥшны дтәан, дрытцаҟьеит, шәхымѡаԥгашьа иашам ҳәа. Излаздыруаз ала, уи ареспубликатә прокуратура даузуѡын. Аҳашбагьы, раԥхьа уи азҵааразы ҳаниднагалаз иааирԥшуаз аентузиазм идсымбалеит. Зыҵбахә шәымоу ахыбра аамҭала ишәырҭарц рыҵбеит, иҳәеит. Уи азы иҟаҵатәқәаз рымѡа сықәиҵеит. Иҭабуп ҳәагьы иасҳәеит.

16. (11, 12, 13, 14, 15 бжьасыжьуеит.) Амш еимаҳан ишәшьуп. Пицундатәи Арҿиаратә ѡны аҟынтәи Вадим Пլиа ууанҵа иасҳәахьан, абри ахыбра ҳаѡналартә аҟаҵарацәы уҳацхраа ҳәа. Иахьа ауасҵаҵәеи маҭәахәқәакгьы машьынала иман дааит, уадақәак ҳрыѡналартә иаҳзыҟаиҵарц. Аҭел дысзасит, иаразнакгьы уахь сцеит. Урҭ уа аусура иалагахьан, аѡны аҿаԥхьеи излаѡналоз ашәи дрыцқьахьан. Вадим ажәа сиҵеит, уадақәак акы еиԥшыртәаанҵа аус шыруа, мчыбжьык рцәагозаргьы.

Уа ԥытрак сыҟан, нас ачымазаѡ ибара сымнеир ԥсыхәа сымамызт, уахь сцеит. Уа сахьнеиз исарҳәеит, Шьақро Цаавеи Кәымф Ломиеи дырбарц иахьнеиз дрыҳәеит ахәышәтәыртахь дганы дышьҭарҵарц ҳәа. Сара снаидтәалан, иасҳәеит, ахәышәтәыртақәа рҵагылазаашьа злаҟоу ала, иара иеиԥш иҟоу ачымазаѡ изы ишаԥсам, аҳақьымцәа арахь иааҳаԥхьар, аҳәгьы еснагь дихылаԥшуа иаҳзыҟаҵозар ишеиґьу ҳәа. Иаргьы дақәшаҳаҭхеит. Иаразнак Шь. Цаава сизасит. Уи зегьы сара еиҿыскаауеит иҳәеит. Шьақро Цаава, Аҟәа рыбжаѡык хәышәла еиқәзыршәо ауаѡыламыс. Убасеиԥш иҟоу, абзиара, ахәарҭа аҟаҵара иашьҭоу, баѡхатәрак злоу роуп ауаажәларра еибазыркуа, мчыкны иҟазҵо.

17. Ақәа ауан ашьыжь, нас еилыѡрит. Ани ахыбра зҵанакуаз рнапхгара аҟынтәигьы, Пицундатәи иааз ирыцхраан,

ҩ-уадак уҩналартә иҟарҵеит, ашәқәа ацаԥхақәа ҿарҵеит, аԥенџьырқәа асаркьақәа рҭарсеит, алашарагьы наргеит. Урҭ зегьы даара иҭабуп ҳәа раҳҳәеит.

Уантәи Шьақро Цаава иахь сасит. Уи, ақалақь хәышәтәырҭа аҳақьым хада Абыхәба Д. Ф. диацәажәеит, ачымазаҩ раԥхьа акардиологцәеи аневропатологцәеи дыддырбарц. Уаҵәы инаишьҭырц.

18. Иахьатәи ҳҭагылазаашьа, иҟаҵатәу, аԥхьа иргылатәу уҳәа азҵаарақәа рылацәажәаразы ателехәаԥшрахьы изыԥхьаз срылашәеит. Уа, нас, дасу игәы иаанагоз иҳәеит. Ҳәарада, уи зегьы хыхь-хыхь цәажәаран. Аиашаз, азҵаарақәа зегьы убасҟак еилышьын, рыртытра, рышьаҭа, рлогика атәы алацәажәара уадаҩын. Насгьы, ателехәаԥшрахьы усҟак ҙара унаҭом, еилыкка-еилыкка иуҳәароуп. Ицәажәоз зегьы ирҳәоз ахьтә еиҳа схаҿы инхеит З. Хәарҵкиа, Аԥсны афырхацәа ирылукаакәаша иреиуоу М. Хәарҵкиа иашьа иихәааз: аибашьраан, аргамаду зхы ԥхьазкыз, ара ишәаны «комитет спасения» иалалаз рхы дырдыртәуп, аԥхьаҟаз иҿырԥшыгамхарц азы ҳәа. Ҳәарада, уи хазы ицәырган уажәы зегьы рылажьра, дырҩегьых ҳаҩныҵкатәи аҕа иԥшаара алагара аҭахым, аха, ианакәзаалакгьы аиаша аҳәашьа амоуп. Имҳәакәа инхар аҵкыс, аҳәашьа ԥшааны иҳәатәуп. Уи зегьы рҭыԥ иқәнаҵоит, азҵаарагьы анаркуеит.

19. Макьана официалла иааҳмыртыц. Ҳматҵуразы зыҟаҵара ҳаҿу аҭыԥ иагқәоу ыҟоуп, аха Никәала Ҳашыги сареи уахь аныҟәара ҳалагахьеит. Иахьа уантәи аԥсрахьы ҳцеит, амашьына дашьит Ҳараниа ҷкәына хьҩежьк. Аибашьра зегьы амца дшалагылаз ихигеит, ахәра хьанҭа дацәынхеит, ара амашәыр ихьҙеит. Уи Димараа дырҩызан, еицеибашьуан. Убасҟак ргәы иалоуп, уахгьы-ҽеынгьы уа иҟоуп.

Аҩны сахьааизгьы даара сгәы иалсышаз аҽеакы саҳаит: иааиқәшәан дыԥсит, Ҳақыбеи Гогәуа иҷкәын аиҳабы, аорганқәа рҿы аус зуаз. Уи иагьиԥшнын, дагьусуҩы бзиан, дарԥыс бзиаҵәкьан. Уажәы Тҟәарчалынтә Гаграҟа диасхьан, ашәарҭадара аорганқәа рҿы аусура далагахьан. Иахьҙаны нхарҭалагьы деиқәдыршәахьан.

Аибашьра убасҟак аԥсра ацын, аха уи шьцылашьа амаҙам, иннажьуа ахьаагьы иагхом.

20. Амш шәшьуп, ихьҭоуп. Сгәы ҭынчым, сгәалаҟазаара шьақәгылом. Санаахашәало, жәабжьқәаки статиақәаки инеимда-ааимдо сырҷуп. Иаарласны акьыпҳьа ахь ирыстәп ҳәа сгәы иҭоуп. Аха уи маҷуп, арахь ахҭацәыха соуам. Саҳәшьапа Валери Лагәлаа сигеит Ҳақыбеи иҷкәын дахьиҧхаз. Валерии зыпсҭазаара иалҭызи еиԥызцәан, аус еицыруан. Даара игәы иалсны дыҟагәышьоуп.

Ҳақыбеи иҧацәа Бзыпҵа ақытан, аҭып ссир аҷы, аԥны изаархәеит. Деиҵхәа дықәын арҧыс дауаҧшь, зыгәгәамҵатцәҟьа иқәыз. Аҧсра мыжда еилых амам.

21. Никәала Ҳашыги сареи ҳусура ҭып ахь ҳцеит. Уа ҳахьнеиз Вадим Ԥлиа иуасҭацәа иман деиҵаахьан, иагхақәаз ҳәа ирыпхьаҳоз иаҷын. Уи даара ҳгәы ҟанаҵеит. Хыхь, аԥбатәи аихагылаҷы, иаҳзыҟартҵаз ауадақәа урыԥналартә иҟоуп. Уажәшьҭа аԥныматәахә ԥшаатәуп. Ақалақь ахь сахьылбааз Даур Наҧҟьебиеи сареи ҳаиқәшәеит. Ԥыҵрак ҳаицәажәон. Даур алитература бзианы идыруеит, идунеихәаҧшышьагьы аинтерес аҵоуп. Алитература акыр ҳалацәажәеит, ҳаҧсуа литература, уи ажанрқәа рҭагылазаашьагьы налаҵан.

Уаԥҵас ҳзанаат аус азурахьы ҳзиасындаз, уи ҳгәалаҟазаарагьы еиҳа ишьақәнаргылон.

22. Иахьагьы мышкы ахы акит. Ишәшьын. Ҳара ҳазҭагыло ала, мышкы акәым, саатк баша ибжьамҳуазар акәын. Аха аамҭа ҳампыҵҵәраан хыда ицоит. Иахьатәи ҳҭагылазаашьала, ари азы хазы аҳәы иоума, гәыпԥык роума, амчраҷы иҟоу гәыбҕан узрыҭом. Адәныкатәи амчқәа убас ҳабжьарҕәгәаны ҳаркуп, урҭ аушәақә урпыԥлеит ҳәа ашәиҭышәи унарышьҭуам.

Еҭери зегьы ҳаиҳа аԥьабаа лымоуп. Ачымазаԥ ихәы ҟаҵаны шьыжьнаҵы уахь дцеит. Ахәылпаз дааит деишәара-еиҵараха: ачымазаԥ деицәоуп, хара изго иакәым лҳәеит, дҵәыуоит. Ауха лара дмышьҭыкәа сара сцеит.

23. Амш шәшьуп акәым, илашьцакуп. Абар 11 рахь аус ауеит, арахь цқьа имшацшәа иҟоуп. Ачымазаԥ идтәало шьыжьнаҵы днеит, сара аԥныҟа сааит. Аусура ҭып архиара иалагатәуп. Н. Ҳашыг ҳуадақәа ирыԥнаҳаргыло дрышьҭасҵеит.

Адунеизегьтәи аполитика шҳәынҵәаршьышьыроу, ашьа шалыжжуа инхеит. Аҧсны акәшамыкәшагьы аҧҭа еиқәаҵәақәа

хчылеит. Ельцин Қартҭ даарц дыҟоуп; Шеварднаҙе Франциа дахьцаз акры аҳәошәа, акры аҵанакуашәа урыстәылатәи ателехәаԥшра иртутуны иамоуп ариабжьарак.

Ҳара ҳакәзар, ҳҭагылазаашьа уадаҩуп, ҳастатус ыҟам, аҿакы, иҳадгылогьы рацәаҩым. Зегьы дара роуп, ҳаилаҵәароуп, ҳхы ҳацхраароуп, ҳхада ҳицхраароуп, аибашьраантәи актәи аешелонқәа рпозициа ҳақәымҵыроуп. Аҿа мҩакы ҳамаҙам.

24. Амш еилгеит. Никәала Ҳашыги сареи иҳаҙбеит апантеон ахь ҳхаларц, убра ижу ашәҟәыҩҩцәақәа рнышәынҭрақәа гәаҳҭарц. Иԥыҿеу абаҟақәа ыҟоуп, А. Н. Џьонуеи Ҷ. М. Џьонуеи рбаҟақәагьы ҭаԥыҿеуп. Ари уажәы акәым, еснагь анапы агын, уажәы зынҙа игәыгәҭажьуп. Иҵегьы иҵышәынтәало аамҭак ҟалозар, уи азҵаара ықәыргылатәуп, анапы аҭатәуп, ахылаԥшыѡгьы. Апантеон анаԥшьгаха нахыс, аҳәынҭқарра, ажәлар ркультура аҭоурых иаҵанакуеит. Ҳкультура зҭагылоу ауадаҩрақәа зегьы апантеонгьы ианыԥшуеит.

Уантә ҳанылбаа, азанаатеидгылақәа реиҳабыра ахьыҟоу ҳцеит. Уатәи ахадара иаиуоу Азареҭ Аиба убас ибзиан ҳидикылеит, уи иашьцыламыз ҳара даара ҳгәы ҟанаҵеит. Убра аизарақәа рҿы ирымоу азал мышкы ауаара ҳарҭар акәын иаҳҭахыз. А. Аиба ажәа ҳаиҵеит ианааҳҭаххо, ианаамҭоу адырра аниаҳҭа, уажәыгь, уашьҭангьы азал шаҳхимбаауа.

25. Иахьагьы амш еилгоуп. Аѡны аанхаха соуазар саанхар сҭахуп. Сыстатиақәа срыԥхьан, акьыԥхь ахь рнагара ада ус амамкәа исзырхиозар. Насгьы, ахи аҵыхәеи, уаҵәы аҿҳәара заҳҭаз ашәҟәыҩҩцәа реизара (азанаатеидгылақәа рзал аҿы) цқьа иазхәыцтәуп. Аибашьра еилгеижьҭеи ас зегьы еизганы еизара ҳзыҟамҵаҙац. Азҵаарақәа еиқәылан иҟоуп. Убарҭ рсхема акәзаргьы, ииаизакны иазгәаҳҭароуп.

Арахь ачымазаѡ деицәоуп, мышкы дымбакәа иузыбжьажьуам. Еҭери уахь дыҟан, уажәы дааит. Дышҵәыуоз ѡашьом, ллакыҵақәа ҵыҙәҙәаа. Аибашьра цонаҵы илхылгахьаз ала, уажәы маҷк аԥсгаха лоур акәын, аха иауҵәҟьом.

Иацы иҳамырхыз афымцалашара иахьагьы иҟам.

26. Амш еилахәлан иҟоуп, идыдымацәысуеит, ақәа леиуеит. Ашәҟәыҩҩцәа рахь зҭелқәа ҟазымҵац, ма аус зымуа ыҟоуп.

Ус ирзаҳацҳаит, аха измаҳаз рацәаԝхар ҳәа сшәоит. Аизара азхара ҟалап ҳәа сгәыҕуеит. Ашәҟәыԝԝцәа рхаҭақәагьы еизар, еибабар рҭахымкәа иҟаларым.

Аизара иазхашаз ҳашәҟәыԝԝцәа еизеит. Ҳәарада, зегьы ирҭахуп ҳҭагылазаашьа ҳахцәажәар, ҭышәынтәаларак аҟынӡа ҳазнеир, ҳлитература, иԝуа аҿар, ҳжурналқәа — ирацәоуп ҳаԥхьа иқәгылоу азҭаарақәа.

Ацәажәара бзиагьы ыҟан убарҭ азҭаарақәа зегьы рзы. Убарҭ инарыдкылан, Пицундатәи Арҿиаратә ԝны азҭаарагьы ҳалацәажәеит. Уи рцәаагарц азы ашәҟәыԝԝцәа Реидгыла анапхгара, ҳлитфонд аус рухьеит. Аха уажәы уи азҭаара аҵбара Аԥсны аиҳабыра рҿаларгалт, избаша, ахашәалахәы аҟынтәи ҳреспублика акыр алазгалаша ирышьҭоуп. Асахьаз ҳаргьы ҳлымҳа иааҭыршьлоит, аха ҳара ҳгәааанагарақәа рацәакгьы усс ирымам. Аха, иҟалаз, убри еиԥшу аусҟәа рҿы аҳәынҭқарраҿгьы аԥышәа ыҟам, ишәарҭоуп зегьы ииашан ирзымыӡбар ҳәа.

Ашәҟәыԝԝцәа реизара ахьыҟаҳҭаз ҳахәап ҳәа сгәы ииаанагоит, уаԝҭас аусура напы аркразы.

27. Амш шәшьуп, аха акгьы ауам. Ачымазаԝ еиҳа-еиҳа деицәахоит. Шаанӡа уахь сцеит. Шьыбжьараԥны уа инеит ҳашәҟәыԝԝцәа: А. Ԧьениа, Н. Ҳашыг, Н. Кәыҵниа. Урҭ ачымазаԝгьы дырбеит, ашәаԥьҳәарагьы ҟарҵеит: дҭахеит А. Возба. Анатоли ҳашәҟәыԝԝы, ҳжурналист, ҳԝыза бзиа, ауаԝыламыс, зыгәра гоу апатриот.

Ачымазаԝ дызбоз, шьыжьнаҵы инеиз, Еҵери илыцхраашаз ыҟан, сара Гәдоуҵа сцар акәхеит. Толиа игәы ҵыблааны дыкәын, амашәыр шыҟалаз зегьыҵәҟьа аилкаара цәгьан, ҳаргьы ҳҿалаҳамгалт. Аԥсны зегьы азы, ҳлитературазы, хыла Гәдоуҵа азы ари даара ҳгәы ҳзырхьыз цәыӡын. Уажәоуп аибашьра анаҳхыс, арахь аҧсраҟәа ҳашьҭӡаауам. Ауаажәларра еиҳа иахьрыхьуа иакәнаршәоит.

29. Иахьа А. Возба анышә дарҭоит. Иааулак автобус ҳаԥшаит. Аԥсы раԥхьа Гәдоуҵатәи Акультура ахан аҿы дыкҿарҵеит. Ауаагьы маҷԝымызт, ишихәҭаз ихцәажәан, заа дышьҭырхит. Аԥсыжра Лыхны иҟалон. Уа иара дача хәыҷык иман. Иашҭа дынҭаргылан, ихцәажәеит, Лыхнаагьы рхы-ргәы далырхит, аҵыхәтәантәи имԝахь дымԝаԥыргеит акыр ирзаԥсаз рҵеи.

30. Иахьа ашарԥаз иԥсҭазаара далҭит Иван Константин-иԥа Ҭарба. Уи, ичымазарақәа рацкысгьы, ижәлар зҭашәаз, иара дызҭашәаз дашьит. Аибашьра ианалагоз иара ихы дамыхәо аиарҭа дылахан данынха, иҭгәан даазгоз иҩыза бзиа, иԥшәмаԥҳәыс, еицырдыруаз аԥсуа театр алашарбага Е. Коҧониа данҭаха, даагылазар, данқәыпшыз инаркны, ижәлар рыматц ииухьаз, рзинқәа рыхьчара дахьалахәыз, иаҳҳәап, ақырҭуа нацистцәа ираажан ианыҟаз, аҳәы иҩы еихыхны аиаша анизымхәоз, еицырдыруа, Аԥсны зҭагылаз арыцҳара атәы зҳәаз Г. Гәлиа иповест «Асас еиқәатцәақәа» ықәызгарц иалагаз хаҳәыртцәиа дахьырҷагылаз, Аԥсны Атцарадырра министрк иаҳасабала аԥсуа школқәа рырхынҳәразы имҩаԥигоз аус ду аума, апартиа аобласт комитет аҷы маҳаныҟәгаҩыс даныҟаз, усҟантәи Аԥсны аминистрцәа рсовет ахантәаҩы А. М. Лабахәуеи иареи ирҩыз, Аԥсны Қырҭтәыла иалгатәуп ҳәа ажәа ҭынха зныз ашәҟәы аума — ихатцаран иҟаитцахьазгьы, ԥьара ццакыра мачк иласхьазаргьы — зегьы еидкылан, даагылазар атцәы ахьиларцоз, игәы иԥыржәахьаз — зегьы ихьҙеит, еицылеит, иԥсра дырццакит. Уаанҙа, иҷеишьразы аҷеышәара иҟаитцахьаз ашьҭахь, аамҭала деиқәдырхазшәа дшыҟазгьы, иԥсахаара цахьан, инханы иҟаз игагеи ихьаақәеи ракәын.

Абарҭқәа ртәы инарҭбааны алацәажәара уажәы иаамҭамзар акәхап, аха ҳаԥхьаҟа ус иныжьтәым. Избанзар, урҭ иреиԥшу ацәырцракәа рҷеахьдырҭбаахьоу, рҭып ахьылыррхьоу ыҟоуп. Шәышықәсала изқәыҕәҕәоз ажәлар рыҩнытҟатәи рыԥсҭазараҷы рхы иаҕазтәуа ачымазарақәагьы рызцәырнагахьан. Алапҟьаҩцәеи урҭ рышьҭахь игылази иаварцәаины, ишиаша иавган, аҭыпан амц аԥшәмара ахьарҭоз, ҳаԥсҭазаареи ҳҭоурыхи иахьдырхәанчаз рацәахеит, еиқәылеит.

Ари иаҳхаагаз, иԥшьоу ҳаибашьрагьы зегьы азымыҙәҙәеит, аха иҟанатцоз аҭагылазаашьа ҳхы иархәан, ацәыргашьеи аҳәашьеи аҭан, ҳаԥсҭазараҷгьы абас иныҟәыргахьоу аиаша аҭыпахь ахы рхатәуп. Аҳәынҵқарра ҷыц ашьақәыргылара аус ду ҳазҷу абасеиԥш аамҭа иҳаннатцаз, иаҳзыннажьыз ахәрақәа рыхәышәтәра, рырҕьара атәы алазароуп. Аиашеи ахәахәеи реиқәпара нтцәаҙом, аха лаԥш-ҷаԥшы имҩаԥысуазароуп. Уи аиаша амч иацнатцоит.

31. Ақәа кыдҭәан илеиуеит. Никәала Ҳашыги сареи шьыжьнаҭы аиҳабыра рахь ҳцеит. Акыр аԥшрагьы ҳақәшәеит, аха аԥсыжра азҭаара рыʒбеит. Аԥсыжра акомиссиа аиҳабыс Цыгәба В. М. далырхит. Уи даара ҳгәы ƀанаҭеит. Цыгәба В. М. иаƀара, акомҷареидгылаҷы аус аниуаз инаркны, ҳкультура, ҳлитература атәы еилкааҭәƀьан аус азызухьоу, иацхраахьоу ареспублика анапхгараҷы иԥшаара мариамызт. Иара алитература ахаҭагьы даԥхьон, идыруан. Уажәыгь, иахьатәи аҭагылазаашьа хьанҭаҷы, иахьынʒалшо иагмыжьуа ишымѡаԥиго агәра аагон.

Февраль

1. Аƀәа ақалақь совет аҷы, аҭыԥхьыʒқәа рышьақәыргыларазы идырҷыцыз акомиссиа салароҭеит. Изаамҭанытәу аилатәара иахьа иақәдыршәеит. Сара уажәы уахь сызцом, ара аԥсы дшыкҷоу. Аха зҭаарақәак рзы, еиҳа сзықәгәыҕуаз ҷкәынцәақәак (акомиссиа иалоу) ирасҳәеит, рыʒбара иахымыццакыртә иныƀәарц. Акомиссиа иалашәаз шьоукы, игәасҭахьеит, Д. И. Гәлиа ихьʒ зху зегьы еимактәыс иƀароҭоит. Ус изыƀоу аилкаара уадаѡуп. Ихьʒ зху рацәацәоуп ҳәа акәхап. Ииашоуп, уажәы имаҷымкәа иƀоуп арепрессиақәа ирылаʒыз ареволиуциеи аҳәынҭқарреи русзуѡцәа, зыхьʒқәа дырҭабыргыз, иазхәыцны, ҳаҭыр ақәҭан изызныƀәатәу. Аха убрагь Д. И. Гәлиа итәы шхазу еимактәым, еилызкаарц зҭаху уажәшьҭа еилыркааузар акәын. Уи ихьʒ аполитика мацара иҭаʒом. (Убарҭ, арепрессиа иаҭанакыз аиҳабыра рхаангьы, Гәлиа итәы рыххо изрымаз, уи иҭып ахьхазыз, ажәлар рыҷгьы аинтеллигенциаҭәƀьа рҷгьы аԥхьагылара ахьарҭоз зызхымгоз, ианазмыжьуаз ыƀан.)

Анцәа иԥьшьала, убарҭ азҭаарақәа аҿны иахыргеит.

3. Иван Константин-иԥа иԥсыжра аҿны ауаа даара ирацәан. Амитинг ааиртит Қапба И. Е. Иааизакны амитинг цәгьамкәа имѡаԥыргеит. Хыхь, апантеон ахь данѡарга, анышә ахьԥырƀаз аʒы ѡеит рҳәеит. Снеины сахәаԥшит: аʒы ѡеины иƀамызт, аха акыр иƀьыҭәын. Уи знапы ианызгьы, хыла анышә ԥызҟозгьы срыҳәеит аԥслымʒ ҭарыԥсарц, имаҷымкәагьы. Ус иагьыƀароҭеит. Уа, иѡыза бзиа, иԥшәмаԥҳәыс Е. Коҕониаԥҳа лыараҷы изқәаҭыԥ ылихгәышьеит.

Иааулак, иҳамаз еиҟәырҷҷаны чгьахьак ҳархиеит. Ара, дара акомиссиа иалазгьы, аиҳабырагьы рҽыдмырҵысит, уи атәы рҽыҵадмыршәит. Уеизгьы, ирацәаҩымызт, аха еизаагаз, ишиқәнагаз иныҟәыргеит, иақәнагоз рҳәеит, иақәнагоз ҟарҵеит, абзиара рзыҟалартә. Аиашаз, имʒакәа исҳәоит, аиҳабырагьы, акомиссиагьы акыр ихьшәашәаʒа имҩаԥыргеит зегьы. Иара, ҳәарада, аԥьабаа збахьаз, зыжәлар рыматҵгьы зухьаз, акырынтә имхьаҵкәа рзинқәа зыхьчахьаз, зсахьаркыра ажәа алагьы рыматҵ зухьаз рҵеицәа дыруаʒәкын. Иԥсаҭа бзиахааит!

4. Амш еилгоуп. Зегьы аапсаны иҟагәышьоуп. Аʒәы иԥсра шәҩык рыграқәа хнатуеит, шәҩык рыуаҩра цәырнагоит ҳәа ирҳәо ҳазхәыцуеит макьана. Иван Константин-иԥа иеиԥш иҟоу ауаҩы иҩнтәи иҵып, иҵынха даара иахаҵгылатәуп, аус ахьиуаз, дахьгылаз — зегьы шыҟоу иныжьтәуп. Уи иҩнынтә иалагароуп. Иииааʒаз макьана дыҷкәынʒоуп, ицхраатәуп, ахы дықәҵатәуп. Еҵерии сареи ариабжьарак еиҳарак уа ҳаҟоуп. Шаҟа иҵацәхозеи аҩнаҭа аиҳабы данагхалак…

6. Иацынтәарак икыдҵәан ақәа леиуан,иахьа амш еилгеит. Иаха телехәаԥшрала Урыстәылеи Қырҵтәылеи реиқәшаҳаҵрақәа рызҵаара иахьалацәажәоз сгәы бжьнахит. Аимпериақәа дара рбызшәа рымоуп, ҳара ҳлымҳа аҟынʒа инеиуоу, имнеиуа усысгьы ирымам.

Ҳара ҳҷгьы партиақәак еиҷыркаауеит. Урҭ аҵахызар акәхап, аха ирацәамкәа. Убарҭ иҟарҵо адырраҵарақәа рҷы «аидгыларагьы» иахцәажәақәеит. Иааидкылан, ус, ахәшьара зынʒа ииашан ирзыҟамҵазаргьы, иааигәаны иазнеиз ыҟоуп. Аха, убарҭ иахцәажәоз рҟынтәи, даара инықәырҩны, уимоу иатәамбакәангьы иахцәажәақәеит. Иԥьашьатәʒам, убарҭ еиҳа акгьы ҟазымҵоз, еснагь зхы нахга-аахго иааиуа, иара аибашьрахьгьы имнеикәа, ус, «иавакәашо» зхы мҩаԥызгоз роуп. Урҭ уажәы рхы аҿакала иддырбар рҵахуп, аамҵа ааит, акариера ҟарҵароуп. Урҭ иреиԥшыз еснагь иҟан, ирыцҳарахаз, аусҷәа ишакәым ахырхарҵа анрырҵоз рацәан ҳҵоурых аҷгьы. Уажәшьҭа ҳуаажәларра аҕьырак ари еилыркааузароуп. Иаҳхысхьоу зегьы акәым, иацы иҟалаз, иацы акрызҵазкуаз уқьышә иқәуҵар, уаҵәы уқьышә убас иҵасуеит, иагьҭаԥнаҵәоит.

«Аидгылара» атәы алацәажәара ара салагом, аха усҟаназ партиасгьы, ԥхьагыласгьы иҟаз иара акәын, аиааира иаагаз абиражьҟ шьҭызхыз, аҭыхәтәанынӡагьы изкыз. Ари аксиомоуп.

7. Амш иахьагьы еилгоуп. Анатоли Лагәлаа арадио аҟынтәи дысзасит, иҭахуп сыԥагылар, аинтервиу ҳасабла. (А. Лагәлаа, аԥсуа радио аибашьра зегьы, афронтгьы, аҳәаанхыҵ иҟоу аԥсуаа рызгьы амаҵ азыруаз раԥхьа дгылан. Уажәыгьы, аибашьра иашьҭаррхны, уи иалшо зегьы алзыршо дреиуоуп.) Арадио аҿы сыԥагылара даарак уеилаҳартә иҟамлеит, изыхҟьазаалак. идәыԥәрымҵарц срыҳәап ҳәа сгәы иаанаган, аха убасҟак ҳаҭыр аԥәҵан сымԥаԥыргеит, хахәылхрак еиԥшхар ҳәа сшәеит. Толиа сиҳәеит дамеигӡакәа инапы ахигарц.

Аԥалаԥь совет аҿы, ахантәаԥы ихаҭыԥуаа руаӡәк, Анзор Кортуа, даара дацхрааит аҭыԥхьыӡԥәа рырҿыцра, рышьаԥәыргылараҿы акомиссиа иалоу рахь еиҳа абиективла иазнеиуа ргәаанагараԥәа. Уажәшьҭа агәыԥра ҳамоуп аԥалаԥь аҿы иҟалоит Аиааира, «Аидгылара», иара убас ԥыҵԥык аԥсуа шәҟәыԥԥцәа рыхьыӡԥәа ныҟәызго амԥадуԥәа. Уи акрызҵазкуа зҵаароуп, хымпада.

8. Амш шәшьуп, аха акгьы ауам. Аԥны сҿааныскылап ҳәа сгәы иҵоуп. Иԥтәу еиԥәылеит, арахь аамҭа сызхом. иахьагьы сыстол снахатәоны аҭел иасит. Иасызгьы Гьаргь Ҟалгьы иакәын. Уи Москва дыҟоуп, уа амаҵура имоуп. Сышәҟәы изԥыз узаазгеит, Иреиҳаӡоу асовет адкыларҭаҿы сыҟоуп иҳәеит. Зегьы саарҟәаҵны уахь сцеит. Аиҳабыра рыԥны аԥналарҭаҿы еиԥәных игылоуп ашә зыхьчо жәларык. Урҭ урылсны уахь аԥналара анервԥәа аҭахуп. Ус акәзар, аӡәы дышьҭны ашәҟәы лбааигартә иҟашәҵа сҳәеит. Ашәҟәы автор ихаҭа иман дылбааит. Иаргьы дсымбеижьҭеи акырҵуан, сиеигәыргьеит. Ашәҟәгьы ҭабуп ҳәа ахҳәааны имысхит.

Уаантәи Амина лахь снеит. Ахәыҷқәа еибарыԥны исԥылеит. Уи сара сзы ихәшәуп. Уаҵәы лара Амина лымшироуп. Лара, еснагь еиԥш, раԥхьа ҳара зегьы ҳтәы ауп дзызхәыцуа, лымширагьы лгәалоуршәароуп.

11. Ариабжьарак Н. Ҳашыги (Аԥсны ашәҟәыԥԥцәа Реидгыла амаӡаныҟәгаԥ) сареи аакьыскьа Аԥсны ашәҟәыԥԥцәа Реидгыла апрезидиум аилатәараҿы ҳазлацәажәаз атәы, ҳаи-

дгыла злоу, адунеижәларбжьаратә ашәҟәыɯɯцәа рхеидкыла ҳәа Москва зшьапы ркыз ашҟа адәықәтцара ҳашъаныҟәоит, ҳаизара апротокол иану, иахьа ҳашәҟәыɯɯцәа рпроблемақәа, урт рыҳасабразы иатаху ацхыраара атәы алɯаан, аххәаа ацтцан. Уажәы Аԥснынтәи асеиԥш иҟоу ашәҟәы ԥьара адәықәтцарагьы проблемахеит. Ԥошьтала иаҳашьтырц иҳамаз ҳашәҟәы ахɯылаа, Москваҟа ицоз, уажәы уа инхо аʒәы дыԥшааны иахъеит.

Ҳашәҟәыɯɯцәа рахь ԥытɯык, имʒакәа исҳәоит, рацәак акгьы интересс ирымаʒам, рацәак акгьы иахатцгыларцгьы ртахʒам. Уи иара алитература аҽиашьагьы ианыԥшуеит.

13. Амш шыцәгьац ицәгьоуп. Ариабжьарак аɯны атәахагьы сымамызт, аха аԥсышәала изɯыз статиак аурысшәахьгьы ииазгеит, иганы агазеҵқәа «Аԥсны», «Республика Абхазия» ирыстеит.

14. Асы леиуеит. Ишьтагылаʒом, аха иаҽуп. «Аԥсны» аредактор, аԥсуа газеҵ затцәи аԥсуа журналистикеи рҽы зԥьабаа рацәоу, уа еиҳа аԥышәа змақәоу иреиуоу Б. Ҭыжәба дысзасит, устатиа акьыԥхьра иазырхиоуп, уара уеитаԥхьар хтахуп ҳәа. Иаразнак уахь сцеит. Сышнеизеиԥш алашара ыцәеит. Аредакциа зыɯноу ауадақәа убасҟак илашьцоуп, алашара аанʒа акгьы узаԥхьом. Рааигәара, аха иаахтны акыр иахьеиҕьыз атып змаз «Республика Абхазия» аҽы снеин, уа ицарц иҟаз сыстатиа аитага саԥхьеит. Ари аредакциа хәыжжаʒа иахьыҟоу иахызбааʒом, аха аԥсышәала итытцуа ҳгазеҵ затцәы, Асовет мчра ахаангьы, уажәыгьы, аатцрахь инрыжьуеит, ртыԥгьы, ргонораргьы, иааидкылан, ржурналисттә ԥстазаара зегьы. Ара ҳаиҳабыреи ҳинтеллигенциеи ирхароу рацәоуп. Иҟалазеи, ианакәзаалак дара уи знапы алакугьы рхы рзеитамҳәаʒо, дара риашаз изыкәымгыло, рхы ныбжьга-аабжьго изныҟәырго. (Хыла сара, ҳаибашьра еилгеижьтеи, уи зыʒбартә иҟоу аиҳабыра рҽы снеины исҳәахьеит, абри аҭагылазаашьа ахәаԥшра акәым, иаразнак атып ишыкәтатәу, насгьы, агазеҵқәа ртипографиа «Аԥсны» анапатцаҟа иҟазарц ада ԥсыхәа шыҟам. Уитцәкьа аҽы иаразнак мап рзымкит, сакәдыргәыҕын, аха мчыбжьқәак аатцхьан, атипографиа «Республика Абхазия» анапатцаҟа инрыжьит.) Еитасҳәахуеит, сара урысшәала итытцуа агазеҵи иара аузɯцәеи уи иахызбаауеит ҳәа акәʒам, урт агазеҵ аахәацәа, анапатцаɯɯцәа уҳәа рахь проблема рымаʒам. «Аԥсны»

акәзар, ажурналистика ахаҭаҷы аума, ус изыԥуа рызҭаараҷы аума, аԥхьаԥцәа рзы аума — зегьыңьара проблемала иҭәуп, зегьыңьара адыԥхьалаԥцәа, иахьеи-уахеитәи аҷиара азы зегьы «анбан ҟәазла» иалагатәуп, имԥаԥгалатәуп, ацхыраарагьы убас иҟәазны, иалкаан иаҭахуп. Уи аполитикагьы алхтәым, иагьацәыԥхашьатәым, иагьҙатәым. Егьырҭ зегьы ҳарҟәаҭып, еснагь ирҷыҭаку, анапыцәгьеиԥш ацәажәара мацара иадыргахьоу ҳбызшәа аиқәырхара, арҷиара азҭаарагь, баша цәажәарахеит, ус анакәха.

15. Амш еилгоуп. Иаха асы леит, иқәҵаан иҟоуп. Никәала Ҳашыги сареи Д. И. Гәлиа имузеи ахь ҳцеит. Иара имширагьы ааигәаҙоуп, ишыҟоу, иаҭагылазаашьоу гәаҳҭап ҳҳәан.

Ҳаннеиҵәҟьа аҙәгьы дыҟамызт. Иаарласны Татиана Гәлиа лхаҭа дааит. Анкьа иаабахьаз Татиана дабаҟоу, иаарласны дажәит. Анапы шлыгу ԥашьом. Илшәу, илхоугьы даара илаҭәоушьартә иҟам. Хыла уи сара сгәы снархьит. Д. И. Гәлиа иҭаацәа алаԥши анапи рыгымхароуп, абыржәеиԥш ианыҟоугьы. Аҭагылазаашьа шымариамгьы, иахаҵгылоу дҟалар, усеиԥш иҟоу аусҷәа ҳамч рыҷәхоит уажәгьы. Ус, уажәы амузеи аиҳабыс иҟоу Наҭела Ҷьичаевагьы дааит. Уи, иахәҭоу ацхыраара лымам (аиаша ҳҳәозар, ашәҟәыԥцәа Реидгыла аҟынтәигьы), аха хара лымаҙамкәа имԥаԥылгоит лмаҵура. Нас, зегьыңьара еимданы иаабеит, ус зегьы еиҷәханы, рҭыԥҟәа рҷы иҟоуп, аха аԥны шеибгоу аремонт азутәуп, аекспонатҟәагьы ирыхәаԥштәуп, ирыцҵатәуп, иҷыцны рҭыԥаҷы инагатәуп. Лара Татиана Дмитри-иԥҳа илхылаԥшуа убра амузеи аҷы аус зуа ракәҙоуп. Уи аҳәынҭқарра аҟнытә хаҭала ацхыраара лыҵатәуп, илызхьаԥшыртә иҟаҵатәуп.

18. Амш еилгоуп. Аԥны сыҟоуп, аха Аидгыла азҭаарақәа аусуха сырҭом. Асовет мчы анкаҳа, иара асистема иатәыз аусҳәарҭақәа, ахеидкылақәа уҳәа зегьы ма иԥсахтәхеит, ма ирҷыцтәхеит. Аекономика аиԥш иҟоу асфера иаҵанакуа зегьы рҷы аусура уахгьы-ҽынгьы ицоит, иазхәыцуеит, еимҵаркуеит, иԥыршәоит. Акультура аҟынгьы акы иаҷымкәа иҟам, ҳәарада, аха макьана акыр игәыгәтажьуп. Ахагьы рымам, зынҙа рыхәлымшәа ҵызкааура азҭаарақәа иргаҙоит. Ашәҟәыԥцәа

реидгылеиԥш иҟоу аиҿкаарақәа рҭагылазаашьагьы иҵегьы игәыгәҭажьуп. Асовет мчра ахаан акультуреи алитературеи аидеологиа рылаԥсны иакын. Убри аҟнытә, уи азҵаарақәа еиҿкаан, арҿиаратә еидгылақәа рҵакгьы, рҭыԥгьы ҳәынҵқарра усны иԥхьаӡан. Ииашоуп, уи аидеологиатә ҟарс даара иацәыхьанҵан, ацәаҩа аԥсахуан, аха аиҿкаараҿы иудукылашаз ахархәара аҭазар акәын. Еиҳаракгьы, еснагь зегь реиҳа ахақәиҭра згыз, автономтә жәларқәа, зкультура аиҿкаара афициалла ацхыраара хымԥада иахьаҭаху. Иахьа ҳара ҳҿы уи азҵаара ду, ирызҳәом акәымзар, ҭыԥс иазырԥшаара рыздырам. Дара ашәҟәыҩуцәа рыҩнытҵкагьы, иара маҵурала хыла уахьынӡалахәхо мацара иазхәыцуа, ҳзеиԥштә культуратә, бызшәатәы, литературатә зҵаарақәа зынӡа гәыҵхас измам ыҟоуп. Аҳәынҵқарра ашьақәыргылашьа зегьы аҿанаԥсахуа асеиԥш иҟоу аҭагылазаашьақәа ҟамлар ауӡом. Аха дарбанзаалак инапы иану, уахгьы-ҿынгьы игәыгәҭамыжькәа дашьҭагьежьуазароуп, зускәа еилахаҵәҟьан иҟоу аиҳабырагьы уахгьы-ҿынгьы ирыдгылазароуп, дара рызҵаарақәагьы рывсырҭа рымҭакәа. Иахьа Аԥсны ашәҟәыҩуцәа Реидгыла, иахагылогьы иааӡом, рҿи рнапи еиқәыԥса иштәамгьы, ҳҭыԥгьы, ҳусгьы шьақәгылан, асаатеиԥш аус руа изыҟамлац. Асахьаркыратә литература мацара акәым, ҳкультура зегьы азы ада ԥсыхәа шыҟым еилкааны, даара аус утәуп, ашәҟәыҩуцәа Реидгыла арҿиара ус иарҕьажәҩахарц. Абра еиҭасҳәар сҭахуп, Асовет мчра аан акультура закәанқәа ҟаҵан, уи еиднакылоз амилаҭқәа — хәыҷгьы, дугьы — зегьы ртәы азгәаҭан. Хыԥхьаӡарала ирацәам амилаҭқәа рзы уи даара ихәарҵан. Уажәтәи аиҭакрақәагьы, акультура асферақҿы зегь реиҳа изаахаз амилаҭ маҷқәа роуп. Са сгәы иаанагоит, абра дара рыҩнытҵка, реиҳабыра, ринтеллигенциа, рҵагылазаашьа, рҷыдарақәа, рменталитет зегьы ааидкылан, рхатәы культура ҿиаратә системақәа ирызхәыцроуп, иҟарҵароуп ҳәа. Арҿиаратә еидгылақәа рҵакгьы, рҵакԥхықәрагьы иацырҵароуп. Убра ирыцхраатәуп, ажәҩахыр рыҭатәуп, даргьы рус аҿы акультура, алитература аҿиара иацентрны иҟалартә.

19. Ишәшьуп. Н. Ҳашыг сизасны сиҳәеит ареспубликатә газеҵқәа рҿы астатиақәа ҿаҵа ҳәа. Ашәҟәыҩуцәа Реидгыла

аусҟәа ртәы ҳалацәажәап, зда ԥсыхәа ҳамам азҵаарақәа ртәы. Дара ашәҟәыѽѽцәа рахьгьы, хазы аҳәы игәаанагарақәа иѽыр акыр иаԥсоуп, аха уахьгьы, шамахамзар, зегьы ԥшуп. Ииаидкылан, аҳәынҭқарра ауадаѽрақәа, аихьымҳарақәа зегьы ирныԥшуеит. Ҳара, абри аиԥш аибашьра зхызгаз, аҕацәа зкәыршаны иҟоу ҳакәым, иара Асовет Еидгыла дуҳҳа иахьынҳаҵанакуаз, иара Урыстәылагьы аҭагылазаашьа хьанҭоуп. Зегь рбганы ҽыцк аибыҵара даара иуадаѽуп. Абгара аан ихәарҭоу, иаԥсоугьы рацәаны иаҵанархәашоит. Убарҭ зегьы рҿыцтәхоит. Убас ианыҟоу, даара акреилызцо ахагылазаргьы, аҳәынҭқарра ахәҭа, еиҿкаарак, еидкылак аалкаан, убратәи аусҟәа еиқәышәшәа рыҟаҵара уадаѽуп. Зегьы убас еибаркуп. Зегьы дара роуп, уахгьы ҽынгьы аус атәы иазхәыцлатәуп, аԥсы ҭакны инагалатәуп.

21. Амш бзиоуп. Д. И. Гәлиа имшироуп. Диижьҭеи 120 шықәса ҵуеит. Асаат 12 шыҟоу, наԥынатә ишаԥу аиԥш, Д. И. Гәлиа ибаҟа аҿаԥхьа ауаажәларра рхаҭарнакцәа еизеит. Абаҟагьы шҵаҟарҵеи анҭ авандалцәа. Егьараан иубаргьы, ирыѽуазаргьы, ирҳәозаргьы, даргьы, дара рымҵақьақьаѽцәагьы, изхыҽхәоз баѽхатәралеи культуралеи шаҟа иҳаракыз, шаҟаѽгьы ирхыҳәҳәоз атәы акәын. Усҟангьы иаадыруан уи шбаша бақьраз. Ҳара урҭқәа рҿы маҷк иадамзаргьы дара хреиԥшхар ҟалом, ажәлар жәларуп, изхыҽхәашагьы рымоуп, рхы зцәырхьчашагьы. Арҭ Асовет мчы ыҟанаҵ, Сталин имҵақьақьаѽцәа мацара рхы ҭырҟьахьан, уи излаҟамыз ала иҟоушәа днарбеит. Мышкызны сатирик дук дҟалар, уи ааирԥшыр, рхы дирдырыр алшоит. Иалшоит, убас рхы шҭырҟьаз инхаҳаргьы.

Гәлиа ибаҟа ҳара иҳарҿыцып, аха ус ахҭып иарганы, узаҿамԥшуа иҟазҵаз иреиуоу авандалцәа, дара рмилаҵ зегьы азы ибҕаԥҵәаган инхоит.

Абаҟа амҵан ауаа маҷымкәа еизеит. Ареспублика аиҳабырагьы, ақалақь асовет рхаҭарнакцәагьы, ҳинтеллигенциа рхаҭарнакцәа еиҳагьы еиҳан. Амузеи аҿгьы иазымкуа еизеит, даара ацәажәара бзиақәа ыҟан. Иахьагьы, зегьы ҳхәышҵаара ароль иара иныҟәнагеит, Д. И. Гәлиа иѽны. Адунеи иақәлахааит абри ҳхәышҵаара ду!

28. Ариабжьарак иааҟәымҵҳакәа иауаз ақәагьы хкәеит. Иахьа амш бзиоуп. Н. Ҳашыги сареи атипографиаҿы

ҳаҟан, Ашәҟәыɯɯцәа Реидгыла азы абланккәа, анкетакәа ҽаҳҵон. Рома, атипографиа адиректор бзиа, ҳара ҳамамзаарақәа здыруа, уи хәыда-ԥсада дадгылт. Иара ианакәзаалак ҳашәҟәҭыжьрақәа рҽы даара дҳацхрарауеит. Изанаатгьы бзианы идыруеит, милаҭ кадр хатәроуп.

Уаантәи ақалақь ахь ҳанылбаа, акаҳуа аажәырц ҳахьыныɯналаз А. Џьениеи С. Ҭаркьыли ҳақәшәеит. Аиашаз, ҳреигәыргьеит. Ашәҟәыɯɯцәагьы ҳаицәыхҟьаны, ҳаԥсаҟьаны ҳаанхеит. Уаɯҵас иҟоу ахыҵакырҭагьы аиҿкаара ҳцәыуадаɯхеит. Аибашьра аангьы иаҳҳәон, ашәҟәыɯɯцәа, аҟазара аусзуɯцәа зыҿцаауа каҳуажәырҭак ҳамазар ҳәа. Аха иахьа уажәраанҙагьы уи цәажәаран инханы иҟоуп. Уи аҙәгьы ихараҙам, ҳара ҳинициативадара ауп. Ажәакала, еиқәшәаз акаҳуа еицаажәит, иаармаҷын ҳаибаныҳәеит, ҳаицәажәеит.

Уаантәи аɯныҟа саан, ариабжьарак зыԥхьара саҿыз «Доктор Живаго» салгарц сыҙбеит. Уи сеиҭаԥхьоит. Иҿыцны иҵыжьны иансықәшәа, ԥаса иазааргаз бзианы иахьыздыруа, уажәы ишуҵаху уаԥхьартә, угәааанагара уҳәартә ианыҟала, аиҭаԥхьара сҵаххеит. Ҳәарада, уи поетк иаҳасабала деиҧасшьоит. Москва алитинститут санҭаз, ɯышыҟәса раҟара, Москва азеиԥшнхарҭа ҳамамызт, ашәҟәыɯɯцәа рдачатә ҭыԥ Переделкино ҳзеиԥшнхарҭақәа ыҟан, ҳганы ҳааргон. Пастернак уа ахаангьы адача иман. Ус, хара-хара дахьаабалоз анаɯсгьы, еснагь ателефонасырҭа астанциаҿы ҳаиқәшәон. Ҳара астудентцәагьы ахақәиҭра анҳамаз амшқәа анырацәахалак, Москваҟа аҵел ҳасуан. Иаргьы, идачаҿы ателефон ыҟамзар акәхарын, еснагь уантәи Москваҟа дасуан. Иаабац бамба кьаҿк ишәын. Ҳшибалак еиԥш, иччаԥшь ааҳҳьигҙон, иччаԥшь схашҭҙом, убысҟак ауаɯра аҵан. Насгьы, ихаԥыцқәа шыҟаҵаз ɯашьомызт, даныччоз арахь акыр иҵыԥшуан. «Литературный институт?» — дыччон уи. Переделкино аиланхарҭаҿы адача змаз рахьтә — урҭ рацәаɯын, еицырдыруаз усҟантәи аурыс шәҟәыɯɯцәа раґьырак ирыман — еиҳа еиґьны, ауаɯрагьы злоу, ацхырааразы ихиоу ҳәа зыхьҙ ыҟаз раԥхьа дгылан. Уи дара ашәҟәыɯɯцәеи, ҿыц аɯра иалагази рхала ракәмызт, еиҳаракгьы аиланхарҭа амаҵ зуаз аусуцәа ракәын. Хыла иразымҵааргьы, дара рхала иуарҳәон.

«Доктор Живаго», ҳәарада, аҟаза ду ишиԝыз иҟоуп. Убри бзиара дунгьы иамоуп, иахьаныԥшцәо, иахьлитературацәоугьы ыҟоуп. Аха имжьыжькхьоу ажәлар иахьрызку шхадоу инхоит.

Нобель ипремиа аҭәазшьозгьы, автор иаҳаҭыр, ибаԝхатәра анаԝсгьы, абри аиԥш ашәарҭа дышҭагылазгьы, аиаша ахьышьҭихуа, уи шаҟа рҿиаратә ламысу иахәаԥшит. Сара, хыла, Асовет мчра аныҟазгьы, исылшоз ахәыҷы ала иахьаҟәшаҳаҭмыз зымʒоз рганахь сыҟан. Аха уажәы, имазеины ианроу, шьоукы-шьоукы, дара рхы алаҭыргарц, ркритика ҟаҵашьа, рҿы иҭашәо зегьы анаҭәаршьо сгәы рыхнаршәоит. Асовет мчра ахаангьы, зҿазымҭаз, аԥсҭазаара зынʒа ишҳамымхарц акыр ҟазҵоз рымчгьы ыҟан, иҟан алитература бзиагьы. Урҭ зегьы ара срылацәажәом, уи даара зыхцәажәара уадаԝу темоуп. Аха, иԥьоушьаша, убри амчра иныҟәнагоз ахь иреицәаз зегьы еизганы апоет ду, ауаԝ ду Пастернак ижәырҵеит. Аилыргарақәа, ацәажәарақәа ахьыҟаз, даара зыхьʒ нагаз, абаԝхатәрагьы згымыз аурыс шәҟәыԝԝцәа рахьтә дзыхьчашаз ажәак цәырган аʒәы изымҳәеит. Абас, ахьʒ-аԥшагьы згымыз, еицырдыруаз алитературадырԝы ду, афилософ, иара Пастернак изы акыр лекциа ссир ирыԥхьахьаз, Москватәи Алитературатә институт аҿы кумирс иаҳаԥхьаʒоз Виктор Шкловскигьы ихы дзазымиааит, диҿагылеит. Нобель ипремиа мап ацәимкыр ԥсыхәа имамкәа дҭадыргылт. Мап имкыр, уахь, аҳәааныркәҟа, дахыргон, арахь ахынҳәра азин имамкәа. Зегьраԥхьа иргылт иԥсадгьыл, ибаԝ аҿаԥьара изгомызт. Ихыҵуазиз Пастернак, 70 шықәса ракәын. Дыхәжәаны дыршьит. Агәра ганы сыҟоуп, егьа ҿыҵга ҟарҵаргьы, убасҟантәи аурыс шәҟәыԝԝцәа, аинтеллигенциа ду ахаан ирнымҵуа дамыԓны ирынхалт ҳәа. Усҟантәи аҭагылазаашьагьы изахамшшаауа. Иара цәгьаԥсышьа ирҵеит, аха иҵынха ду, иреиԓьу аԝымҭақәа наʒаʒаз инхеит, иахьагьы уаҵәгьы дара ирықәнагоу аҭыԥ рымоуп. Дамадоуп зда дхәарҭамыз анышә, иԥсадгьыл бзиа иибоз аҭыԥ аҿы.

Март

1. Аԥсуаа амзақәа рахь март аҟара ззырҳәахьоу мза ыҟам, рҿаԥыц ҳәамҭақәа рҿы аума, ус ражәа иалаҵан аума. Убарҭ рахь ихадоу — ацәаԝа убас иаԥсахуеит, ирлас-ырласны уажьоит. Иахьа

амра каххаа иԥхоит шуҳәо, ԥытрак ашьтахь идыдны, имацәысны ахаҽаҳәа ақәа леиуеит. Уимоу, иара ҳара ҳҽгьы асы анлеиуа ыкоуп, ачыхь ацуп. Ус иақәгәамтцкәоит, аха ирцәымгуп уҳәартә акәымкәа. Гәыбганс иоутозеи, азыни аԥхыни ирыбжьагылоуп. Азын макьана иара ахь иахоит, аапынрагьы, аԥхынрагьы — дара рахь. Зегьы дара роуп, уи аапынроуп, ииатцәарахоит, ишәтуеит, инкауршәыз гылоит. Иара усгьы, аԥсуа интеллигентцәа рахьтә, ашәкәыҩцәагьы налатцан, март азы ииз рацәаҩуп. Саргьы урт среиуоуп (15 рзы). Иахьа март 1 азы амш каххаа икоуп. Шьыжьы инаркны сгәы итцхоит сара сҟынза иааҙаз ауҳәансҳәан, ани ашәкәыҩцәа Реидгылазы иҳадыргало аҩны иара Ақалақь совет ахазы иатахуп ҳәа. Официалла акгьы ҳарымҳәац. Ус ҳмариаҙахазшәа ҳарбоит, аха иахьнархәыр алшоит. Денис Чачхалиа, ҳлитфонд ахантәаҩы, Москвантәи дааит. Денис, литератор ҳасабла абаҩхатәра шимоу аиԥш, аусураҿгьы имоуп. Убартқәа ҳрызхәыцны ауп ҳаргьы дзалаҳхыз. Игәрагьы ҳгоит, ҳагьиқәгәыгуеит.

Ақалақь аҿы иахаахыс алашара ыкам.

2. Иахьагьы амш бзиоуп. Аапынрами. Иацы архитектор Заур Аршба дызбон. Уи иаб, еицырдыруа аҳақьым, ауролог, ахирург Гәылрыԥшь адача имоуижьтеи акраатцуан. Аибашьраан ақыртцәа ҩнан. Сара иахьынҙаздыруа, иҩназ рахьтә инхаз ыкоуп, уажәыгьы иҩноуп. Иахьа Гәылрыԥшь ҳцарц еибаҳҳәеит.

Гәылрыԥшь ҳахьнеиз администрациаҿы икаҙаз ахантәаҩы ихатыԥуаҩ Л. Ҷкадуа иакәын. Уи дыцкәыноуп. Адачақәа рызтцаара атәы шааҳҿашәазеиԥш, уи, ԥаса измаз, уажәы измоу ҳәа акәымкәа, иаазхәо иоуп изаҳто иҳәеит.

Л. Ҷкадуа, иахьынҙаздыруа, деибашьҩы бзиан, ишьапгьы агра амоуп. Усгьы — ачкәын замана, аха аҳәынтқарратә, ауаажәларратә матцураҿы дҿыцуп. Убас икоу мачҩым итцегьы иахьеиҳау атыԥқәа рҿгьы. Асовет мчра ахаан акәзаргьы, аҳәынтқарратә, апартиатә системақәа рҿы аусуратә ԥышәа еснагь ихәартоуп. Убартқәа ртып иқәлаанҙа, ҿыц иалагаз аԥышәа роуаанҙа, уи, ҳәарада, аҳәынтқарратә усура акыр иахьашьаҳауа ҟалашт. Аха убрыгь ҟалап, зегьы ртыпаҿы инеип, ус, аҿиара аанымгыларопп, аха зегьыньара ихәыцуа, аилкаара змоу атахуп.

Ҳара уа ҳазнеиз азҵааразы, уаҳа Л. Ҷкадуа иацәажәарагьы ҳаламгеит. Адгьыл азҵаара, ҳәарада, раԥхьа изыҙбаша, аиҳабыраҵәҟьа роуп, администрациа рсовет. Уа иахьа урҭ азҵаарақәа рҽгьы иагу рацәоуп. Алашара иахьагьы иҟам, ианыҟалашагьы аҙәгьы иуеиҳәом.

3. Д. Чачхалиеи сареи ҳаиқәшәеит. Уи, ҳазлеицәажәахьаз ала, абни иҳарҭошәа иҳарымҭошәа изҽу, аѡны ахыбра далагазаап. Издыруада уи уажәшьҭа аҽакала иахәанарԥшыр. Алитфонд бзианы иахьнықәиго мацара акәым, ари аиԥш аус, ашәҟәыѡѡцәа ҳахь, аиҳабыра рҽгьы иҟоугьы, ус иалахәуГьы иахьатәи аҭагылазаашьаҽы иара ида аламала аҙәгьы илшаҙом. Убри анаѡс, ҳлитфонд аиҳабы аҕәыцәхәы иқәтәо ашәҟәыѡѡцәа Реидгыла азгьы ԥара ԥытк нижьуеит. Макьана зус, зыстатус ҽыцны иҙбам Пицундатәи Арҽиартә ѡны, аԥсшьацәа аҭаара бзианы еиҽикааит, аԥсуа шәҟәыѡѡцәа рыхәҭаагьы цәгьамкәа иалҵит. Денис Аѡны зегьы деиҳабны дыҟазҵгьы, иаргьы ашьапы иқәмыркьысҙакәа иныҟәигон, ҳашәҟәҭыжьразы уҳәа ицхыраагҙа духон. Аха Урыстәылатәи ашәҟәыѡѡцәа Реидгыла уаѡсны уи ҟаҵашьа амаҙам, макьана урҭ рлитфонд ауп изтәу.

7. Ариабжьарак ҽааихак ҟамҵакәа ақәа леиуеит. Уажәшьҭа ааԥынроуп, аха март иҷыхьԥсыхьнатәуеит. Иахьа Ниу-Иорк, ООН еиқәшәоит ҳус иалацәажәаразы. Владислав Григори-иԥа уахь дцахьеит, дықәгыларц дыҟоуп. Ус акәхар, иара афакт мацарагьы акыр иаԥсоуп. Иа, Анцәа, ирманшәал абри аус, дырманшәал ҳ-Владислав!

Ахәылԥазтәи «Новости» аҽы Клинтони Шеварднаҙеи наҟ-ааҟ рпатреҵқәа адырбеит. Уа Клинтон дааиԥхьеит ҳәа натҷьны ианын. Аиқәшаҳатрақәа риницатива ҳара иаҳтәуп рҳәарц рҭахуп. Иара ихатәы политика шацитцо, Қырҭтәыла азҵаарақәа шаԥишьуагьы рзымдыруа иҟам, аха иавсуеит, хысла-гәысла еиҽасыртә. Дара, уажәтәи Урыстәыла ахадарагьы рыжәлар рполитика акәҙам имѡаԥырго, иахьнанаго сыздырам аха.

8. Амш бзиоуп. Аҳәса рымш арԥшҙарц акәхап. Уаҳа аҽа ҳамҭа дук сзыҟамҵеит, аха ашәҵқәа рацәаны иаахәан, Ецери, Амра, Амина, Лана, Инара ишаны ирысҵеит. Ааԥынрақәа рацәахар сҭахуп урҭ рыԥсҭазаараҽы.

Иаха аԥсуа телехәаԥшрала идәыԛәыртцаз адырратарақәа руакы угәы шьтнахыртә иҟамызт. Уи азкын мшыннырцә иагаз аԥсуаа арахь ихынҳәыр зтаху хнырҳәышьас ирытатәу, ихынҳәны ииаз гәыгәтамыжькәа ртып ишықәцатәу. Раԥхьа иргылан, рнырхара, рынхара тыԥқәа рызцаара уадаҩхеит. Уи уажәаҟара иалшартә ианбаҟало. Дара ақалақьқәа — Аҟәа инаркны Гагранза — реиҳабыра рхахьы иааргар рҭахым, апереферіақәа рахь индырхарц иашьтоуп. Дара иаарц зтахугьы лаԥшуеит. Ишангьы иҟарцоит, нахьхьи ихцәаны ара ианааи, хар амамкәа, иақәгәыгыртә аҭагылазаашьа, раԥхьа иргылан, иаԥсоу анхарҭа роуроуп. Ара иаангьы аҵла амахә иқәтәоу иреиԥшны инымхароуп. Уи азцаара даара хшыҩла иазныҟәатәуп, ахи-аҵыхәеи иахьааз инхароуп, рыԥсадгьыл иатәылауаан иҟалароуп.

10. Иахьагьы амш бзиоуп. Н. Ҳашыги сареи ҳаҟан зхыбра иаҷу аҩны аҟны. Ахыбра иаҷуп, акыргьы инарцахьеит. Аҩныҟа саныхынҳә, сыстол ԥытрак сахатәан, аус зуан. Ажәабжьк саҷуп. Ахьзгьы макьана исҳәом. Ари ажанр, иагьыуадаҩуп, иагьыбзиоуп. Хыла сара апрозаҷы иреиғьасшьо ажанрқәа иреиуоуп.

Москватәи адыррақарақәа рҷы дадырбоит, деиҭадырбоит Шевардназе, ида рхамшәалартә. Иихәац еиҭеиҳәоит. Уажәтәи Урыстәылатәи аиҳабыра зыԥсоу убриалагьы иудырыртә иҟоуп. Шевардназе Америка дыртәаны рполитика илаҟарцоит. Америкеи Урыстәылеи реизыҟазаашьа зеиԥшрахо, ахы ахьархо ала акәхоит ҳара ҳус ишахәаԥшуагьы, ишызбахогьы.

11. Иацеиԥшцәҟьа еилгам, амра цәыцыԥхоит ауп. Аапынроуп, аха макьана ихьшәашәароуп. Шь. Аԥьынԥьали сареи, уанза ҳаицәажәахьан, Гәылрыԥшь ҳцеит. Дырҩегьых адгьыл азцааразы. Администрациаҷы ахантәаҩы А. Ҳаразиа дҳақәшәеит. Уи еилырганы иҳаиҳәеит, адгьыл азакәан ҭытцны, аминистрцәа рсовет ишьақәнарғәғәаанза, уи азцаара ҳхала иахзызбазом ҳәа. Усгьы акәхап. Иара хаҭала иԥхьазоит, аԥьабаа збахьоу аԥсуа интеллигенциеи ашәҟәыҩԥцәагьы нарылатцан, хымпада ирықәнагоит адачақәа, аусгьы ахьыруша, рыԥсгьы ахьыршьаша, ус уаҩцас еиҷкааны аҳәынҭқаррақәа зегьы рҷгьы иҟоуп ҳәа. Ҳәарада, ас иҟоу ацәажәара ҳгәаԥхеит. Ҳаԥшып. Аԥшра уажәы иаабама.

14. Никәала Ҳашыги сареи апенсиа аҽы ҳусҟәа еилаҳкаарц ҳцеит. Уа еснагь ауаа рацәоуп, ирыцымлозар, ирыгхан иҟалаʒом. Иааулак иаҳҭахыз еилаҳкаарц азы ԥьара ҳныԝналт. Убра Делԥҳак аус луеит, даара дақәшәан. Зегьы ҳзеиҭалҳәеит, нас — ҳанааиша амшгьы. Уи даара дақәшәан аус луеит, лус лдыруеит, дақәгәамҭуам. Ус иҟоу амаҭзуԝцәа маҷԝым аусҳәарҭақәа рҽы. Убрыгьы акрызҭазкуа ҳәынҭқарра усуп — акадрқәа рааʒара. Уантәи ашәҟәыԝԝцәа Реидгыла аԝны ҳәа зыхьʒаҳҭахьоу ахь ҳхалеит. Ахыбра иаҽуп, акыр ишьақәырцалахьеит. Ус ҳҳәоижьҭегьы акрааҭит.

Уантәи ақалақь ахь ҳахьылбааз, ацентр аҟныҵәҟьа иҳақәшәеит Б. Гәыргәлиа, Р. Лашәриа, Р. Ԥьапуа, Н. Кәыҵниа. Урҭ иргәалашәозаап уаҵәы сымшира шакәу, акафе ахь ҳнарымгар рымуит. Ҳаибаныҳәеит, ҳаицәажәеит. Аиқәшәара аибабара ҳҭахуп зегьы.

15. Иахьа сымшироуп. Амш шәшьуп, ақәа леиуеит. Сара адунеи сықәижьҭеи маҷгьы ҵʒом. Акры еилыскаарц сыҟазар, уажәшьҭа еилыскаахьазароуп. Абри адунеи сыззықәзеи ҳәа зхы иазымҵаац аʒә дыҟоуп ҳәа сыҟам. Уи иаахҵәаны аҭак аʒәгьы изыҟамҵар ҟалап, аха уаԝҵас иҟоу изы абзиареи ауаԝреи рыҟаҵара, рымаҵ аура шиуалу идырроуп. Ихазы, дызхылҵыз, иҭынхацәа, изааигәоу рзы дшыҟоу аиԥш, иуаажәлар рзгьы дыҟазароуп. Еиҳарак ҳара ҳаиԥш иҟоу, еснагь ахьыхьчара зҭаху ажәлар рҽы. Урҭ рыцәгьа-рыбзиа далагылазароуп еснагь. Егьа идырԥшʒаргьы, мчыла еиҳау еснагь дашьҭоуп уҽаҵа уҽы иҭыхны ухала иуҭартә уҟаҵара. Ус шакәу дырны, ҳаԥсҭазаара зегьы ала уи ҳаҽагылазароуп, ҭып аҳамҭароуп. Сара санхәыҷыз инаркны убарҭқәа еилыскаартә сҭагылт, девизсгьы ишьҭысхит уҳәар алшоит, убри аиԥш иҟоу ацәгьара аҽагылара сыԥсҭазаара ахықәкы хада аҟара аҭыԥ ахьасҭаз. Ус иҟам аныращәаха, ажәлар рнапы иԝахеит ауп иаанаго, ҳазго ҳаигааит ҳәа. Уи, ҳара ҳиаша енагь амаҵ ура, агәра зго изы ихьанҭаʒам, иагьхаҵароуп, иагьуаԝроуп, иагьыламысуп.

Ус, сара саниз иалкаан ишеигәыргьаз здыруеит. Быжьԝык аиҳәшьцәа зыԝниааз аԝнаҵа аиашьа даара изыԥшыҵәҟьан. Быжьԝеиҳәшьцәа рашьазаҵә рҳәеит иаразнак. Ҳәарада,

саҳәашьцәа, анрагьы аиаҳәашьарагьы сзыруит. (Ҳан заа лыԥсҭазаара далҭит.) Уи ус акәын, иара убас убри аҭакԥхыкәра, саҳәашьцәа рҽаԥхьа схы иадысҭаз ауал, сыԥсҭазаара иабжахеит.

Иахьа сԝызцәа маҷԝымкәа сымшира ргәалашәан, исыдырныҳәалеит. Аԝныҟа хыла аҳәгьы даасмыԥхьеит, аха иааиуа дсыдыскылартә зегьы дырхиеит сыԥшәма, сыԥҳацәа, сыҷкәын. Урҭ зегьы еизеит, ҳуаџьаҟ амца ҭарҵеит. Ари аԝны ауаџьаҟ аҭарҭақәа аман иргылан, сара хыла убри даара исҭахын, аџьабаа адызбалт, аха иҟасҵеит. Даара ибзианы амца еиқәылоит. Амшныҳәақәа рзы иҭаҳҵоит, амца ала хаа ҳанҭаԥшуеит.

16. Ақәа кыдҵәан илеиуеит. Иацы идыдуан, аҳыни аԥхыни еилыҵуан. Иахьа Аҟәа агара аан иҭахаз рыхьҳала амитинг ыҟоуп. Уахь сцароуп. Амина лхәыҷқәа иреиҵбу аҳҕаб, Инара, Етери дылзынлыжьит. Уи хәылпазынҳа дбатәуп. Инара лыхьҳызҵаз сара соуп. Ажәытәҳатәи хаттаа рыԛалаҟь Хатусас нцәахәыс иамаз руаҳәы убас лыхьҳын. Исгәаԥхеит. Уи уа «воинствующая» ҳәа илышьҭан. Ҳара ҳтәы ллеишәа бзиоуп, еснагь аччаԥшь лҷықәуп.

Амитинг ахь сцеит. Ауаа маҷԝымызт. Ҳаҷкәынцәа фырхацәа. Урҭ иқәыԥшҳақәазгьы рылан. Абасҟак икыдырҟьахьаз ҳабацәа ирҭахымкәа изыԛәдыршаҳаҭқәазгьы, ианымгылар ада ԥсыхәа ахьырмоузгьы, ирымҳәаҳаргьы, акгьы рыдрымкылт урҭ. Ари аибашьра хьанҭаҷы, Аиааираҷы аԥсуа ҷар рылшара акыр аҵанакит. Ҳаибашьра, Аиааира рҵакы атәы еснагь иаҳҳәалароуп. Уи жәларык ҳаԥсҭазаара зегьы хынҳәра зцым иахьа ҳазну амԝахь ҳаианагеит. Изыбзоуроу раԥхьа игылоуп зхы ақәыҵаз, зыԥсҭазаара иналагылаз аҷар. Урҭ ҳҭоурых иабжоуп, ҳадгьыл иабжоуп, ҳаԥсҭазаара ҷыц рыԥсы ахоуп. Амитинг ианалга, аԝныҟа схы сырхеит. Сшааиуаз В. Лакрба дыспылеит. Уи сиеигәыргьеит. Витали иахьатәи сԝызцәа рахь аԥхьа исыргылақәо дреиуоуп. Уи атәы еснагь исҳәоит, даара абаԝхатәра змоу, зҟазара атәы ҵаулан издыруа, иара убас зуаԝрагьы ҳараку, ҳинтеллигенциа рыхьтәы фонд иаиуақәоу дреиуоуп. Ҳанеибаба, иаразнак, ҳзеицрыҵуамызт, адәахьы иҟаз каҳуажәырҵак аҷы ҳneит, акаҳуа аажәит, ԥытк ҳаицәажәеит, ҳаибабеит.

18. Амш ааилыԝрит. Амра цәырҵит. Аапынроуп, макьана акыр ихьшәашәаразаргьы. Ақалақь ахь сцеит, ашәҟәыԝԝцәа

рыԥны зхыбуа рахьгьы снеит. Уи ашәҟәыԥԥцәа Реидгыла амаҙаныҟәгаԥ Н. Ҳашыги, иара идикылаз ашәҟәыԥԥцәакәаки рнапы ианаҳҧеит, идырццакырц. Уахь схы сырхаанҙа Т. Кациа дсыԥәшәеит. Уи иреиґьу аҧоурыхҧцааԥцәа, аныхабаақәа рҟазара еиҳа издыруа дреиуоуп. Усгьы аҧара бзиа змоу, инарҧбааны ахәыцра зылшо аҙәы иоуп. Уи смахәар ааникылан, ашәҟәҧыжьырҧахь сныԥнеигалан, Шь. Инал-иԥа ишәҟәы, аибашьра аламҧалаз Қарҧаа абриаҟара аҧыҙшәа злырхыз, ҷыц иҧытҧзаап, иаахәан иситеит. Уи, ишдыру аиԥш, иҷаԥнаҷеуеит, Ингороҟәаа, Берҙенишьвилираа, Ломоурираа уҳәа хҧоурых нарҳәы-аарҳәны иԥәзыргылаз, изхәынгаз. Дара рмилаҧ зегьы, ҳара аԥсуаа ирзыҟаҳҧахьоу рҷыҧуа иалагар, уаԥышьаҧарагә рзынхом. Убри атәы, иаҳҳәап, иара Аԥсуа ҳәынҧқарра (Абхазское царство VII–IX вв.) иҟанаҧаз, ҧыхәтәас иаиуз, дара аԥсуаа рдоуҳамч зегьы зыԥәдырҙыз, аԥсуааҧәҟьа иалыргаз, ус изыҟалаз атәы макьана хҧоурыхҧцааԥцәа ирзымҳәац. Ҳаԥхьаҟатәи хҧоурых мԥазы уи даара иаҳҧахуп. Иаҳҧахуп акәым, ада ԥсыхәа ҳауҙом. Ажәлар ирдыруазароуп риааирақәа, еиҳа ахьрымчу атәы инаргылан, иахьаҧахаз, иззаҧахаз, рыграқәа рахь ирыԥхьҙаз, амгәарҧа иҧыргаз аиԥш ирызкамыжьуа. Убри цқьа ианеилаҳамкаа, еснагь иҳахьҙалоит, ҳиаааирақәа зегьы хыдартәуеит (Ажәытәзатәи хҧоурых аҷы акәым, аакьыскьатәи убасеиԥш иҟоу ҳагхақәа хҙоит, зегьы ишаадыруа. Агха чарҳәарам, аҳәашьа аҭан иуҳәар, иҟазҧазгьы изихьыз еилкаахоит, аҧоурых аҷгьы иҧып ыҙҙом.)

27. Амш еилгоуп. Ариабжьарак сеиҧаиԥхьоит В. Набоков, сидызцала сыздырам. Ҳәара аҧахым, уи дышәҟәыԥԥы дууп, адунеизегьтәи алитератураҷы дузыбжьажьуам. Ииԥыз рахь, сара сзы, ани абестселлер «Лолита» акәымкәа, «Защита Лужина», нас Н. В. Гоголь изку астатитеи реиґьуп. Зегьы дара роуп, абасҟак зыԥаҙара ыҟоу ашәҟәыԥԥы, абасҟатәи ԥымҧа нагақәа аԥызҧаз, уахгьы-ҽынгьы ижәлар дышрылагылам, рыцәгьа-рыбзиа, рхьаа гәалашәарак иахьеиԥшу аныԥшуеит. Ашьаҧақәа рцәаакыра-рыбааҙатә уахгьы-ҽынгьы иара ашьаҧақәа рҟынтәи ушьа ианаламло, рымч, рҷыдарақәа ирнымԥшыр, иамырмаҷыр зыҟалом. Ашәҟәыԥԥы ирҷиара, иԥымҧақәа ԥсыс ирхоу убарҧ ашьаҧақәеи урҧ рбызшәеи роуп. Убарҧ ишахәҭоу алитературатә

ҟазара ианагха, егьырҭ зегьы, егьа занааҭтә ҟазарыла инагҙазаргьы, имузеитә доуҳахоит. Убарҭқәа ҳара ҳҷы ирдыруазар, иазхәыцуазар акәын, избанзар, ус иҟоу аилымкаарақәа аҭыԥ рымоуп ҳкультура зегьы аҷы. Иара акультура амаҭзураҷгьы имаҷым збызшәеи зхатәы культуреи ишахәҭоу иамааҙаз, зхатәы аҷы акцент зоухьоу, еидарас иззыҟалахьоу. Урҭ иааҟарҵо зегьы убри амузеи доуҳа иазкуп, зышьаҭақәа еибгоу, ибзарыбзаруа изызҳартә амҩақәа змоу амилаҭ культура уи аԥсыцәҟьа ахьҭоу акәымкәа.

Никәала Ҳашыги сареи, амза 29 азы зыҷҳәара ԥаҳҵәахьоу ашәҟәыҩҩцәа реизара азырхиара, амш азҵаарақәа ртәы аус адааулоит. Ари зхыбра иаҷу аҩны, рус егьа ишьақәырцалахьазаргьы, ҳәарада, уи ирзахьыгҙом. Иара ус аҩны ахаҭа, аҩныцҟагьы, адәныҟагьы, агәам ахыцәан иҟоуп, арыцкьара мацара аамҵа аҭахуп.

Азанааҭеидгыла азал ҳаркаахьеит, уи амаҙаныҟәгаҩ Азареҭ Аиба даҳзылԥхан дыҟоуп.

Азҵаарақәа рацәоуп: ашәҟәтыжьра, ажурналқәа рызҵаара, ҳлитератураҷы аибашьра атематика атәы, иалкаан, Пицундатәи Арҷиартә ҩны Д. И. Гәлиа ихьҙ зхугьы ҳзавсуам. Уи азҵаара нагҙаны ҳара иаҳзыҙбом, аха хыԥара зқәым ҳгәааанагара ыҟазароуп.

29. Ашәҟәыҩҩцәа реизара рацәаҩык агмызт. Ашәҟәыҩҩцәа Реидгыла ахантәаҩык иаҳасабала сара исҳәаз ажәахә акәшамыкәша иагымкәа ацәажәара ҟалеит. Акрызцазкуа азҵаарақәа рахь иаҳшьеит аԥсуа литература антологиақәа рҭыжьра. Макьаназы аплан ус иҳамоуп, жанрцыԥхьаҙа ҩба-ҩба том рарбара. Хыла рыхцәажәара, ихадароу ажанрқәа рҷы томк шаҟа кьыԥхь бгьыц азалҳхуа, рредколлегиақәа, рредакторцәа, реиқәыршәаҩцәа ралхра уҳәа аакьыскьатәи апрезиудиумқәа реилатәарақәа азаҳкуеит. Антологиақәа хымԥада ирылалоит ахәыҷтәы литературагьы, апрозагьы, апоезиагьы, адраматургиагьы хазы-хазы.

Ажәакала, аизара уалаҙартә аҵакы аман, ашәҟәыҩҩцәа рактиврагьы цәгьамкәа имҩаԥысит. Ҳәарада, иахьа ашәҟәыҩҩцәа Реидгыла иахагылоу ҳусураҷы иҳагу маҷым, аха дара ашәҟәыҩҩцәагьы аҷазны еиԥшымкәа аусура рҿаладырхәыроуп, ҳашьҭибахыроуп! Аамҵа иҳаднаҵоит.

Апрель

1. Иахьа Руслан Џьапуеи (Пусиа) сареи ҳаибабеит. Уи, Москватәи аҧкәынцәа инапы ианырҬеит сышәҟәы, сроман «Асду» Москва аҭыжьра. Ахарҧьгьы акыр аҭахуп, аха, иахьынӡаздыруа, ус изыӡбаз аҧкәынцәа азхара еизыргахьеит, Анцәа илҧха роуртә. (Уи, цәаҳәанҬалатәи авариант машәыршәа ирымҧыхьашәан, иаҧхьеит, иргәаҧхеит, ахә еизганы итрыжьырц рыӡбеит. Ари атәы зыѽхьеит.) Сара урҬкәа рзы, аиҧкааразҧ, аҭыжьраҧы акгьы сылам. Уи рдыруазшәа аҧкәынцәа адгылт.

Аҧсуа театр аҧы Е. Коҕониа лгәалашәара иазкны ахәылҧаз мѽаҧыргеит. Иаргьы бзиан еиҧыркааит, атеатргьы ҭәын.

2. Ақәа ауеит. Аѽны сыҟоуп. «Петербург» А. Белый сеиҭаҧхьеит. XIX ашәышықәсазы аурыс проза Н. Гоголь иповест «Шинель» иагәылҬит рҳәоҭгьы, иахьа Европа зегьы XX ашәышықәсатәи ароман «Петербург» иахылҬит уҳәартә иҟоуп.

4. Аминистрцәа рсовет ахь снеит, Капба Е. Е. иҧы. Енвер Ерасҭа-иҧа хыла В. Г. Арӡынба идиҬеит Аҧсуа ҳәынҭқарра агимн азҬаара. Сара исыдуп атекст азырхиара азҬаара. Аиашаз, ари даара аҭакҧхыҟәра дуны исыҧхьаӡоит. Аконкурс зҽалазырхәырц иҟоу ҳпоетцәа рахь исҧыхьашәо уи азы сгәы иаанаго расҳәоит. Ҳара убасҟак шаҳхаагахьоугьы, ҳтәыла иахнагахьоугьы, ҳәарада, иазхәыцтәуп, аха аҧхьа иргылатәуп уи ахаҭа астиль дара ажәлар рашәеи ражәеи шаҟа иақәшәо. АхаҬареи агәамчи злыжжуа алирика хымкых аҭахуп. Иҟоуп уи еиҧшу ажәлар рдоуҳатә лирика. Уажәы ара сзалацәажәом, усеиҧш имариам уи алацәажәара, аҭакҟәа зегьы ҳпоетцәа иҟарҬап ҳәа сгәыҕуеит. Инвер Ерасҭа-иҧеи сареи ҳаиқәшәеит, ҳаицәажәеит, урҬкәа ртәгьы иасҳәеит, аконкурс азы иҟасҬаз Аҧҟаррақәа изынсыжьит. Иаргьы дыццакуан.

СахьаадәылҬыз Ҭырқәтәыла инхо Џьынгьыз Гогәуа дсықәшәеит. Уи дсашьоуп, аха дсырҳехәоит. Акы, уажәы иҕәҕәамҭаҬаҟьа дҭагылоуп, ѽбагьы, — ҳаибашьра даара иҳалаирхәит, аҧара маҷымкәа иалеиҬеит. Џьынгьыз ус дшыҟаз, ихы ақәҬаҬәкьан аибашьра аус шазиуаз В. Г. Арӡынбагьы игәеиҭеит. Дизааигәеитәит, даарагьы ҳаҭыр иқәиҬеит. Џьынгьыз, иара усгьы, уаѽышьалагьы, дыбзиоуп, еснагь аӡәы сабаицхраари ҳәа дыҟоуп. Ҭырқәтәыла,

са иахьынҳаздыруа, иара ихала, инапала иҟаиҵаз абизнес бзиа имоуп. Уажәы, аибашьра ашьҭахь, абас зекономика еилаҧыххаа иҟоу Аҧсны ацхыраарақәа ҟаиҵар иҭахуп, акраазгаша аинвестициақәа алаигаларц. Иахьагьы Очамчыраҟа амҩа дықәгылоуп убарҭ азҵаарақәа рзы. Саргьы сиццеит. Уа Џьынгьызи Очамчыра араион администрациа аиҳабыреи еиқәшәеит. Уажәшьҭан данаауанҳа иҟарҵаша, ашәҟәқәа идырхиаша уҳәа ртәы иалацәажәеит администрациа аиҳабы Б. Тапаҕәуеи иареи. Урҭқәа ҳара ҳтәқәа рзы зынҳагьы иҧыцым, иахьыццактәымзгьы ыҟазар акәхап.

Убрантәи Тҟәарчал ҳцеит, иара убарҭ азҵаарақәа рзы. Тҟәарчал администрациа аиҳабы Ченгелиа дыҷкәыноуп. Дыҷкәыноуп, аҧышәагьы шигу ҩашьом, аха аусурагьы зҭаху, даара напыцкьалагьы изҭаху аҳәы шиакәу иаразнак иубоит. Урҭ ҳаргеит азауад «Зариа» ашҟа, аибашьраан абџьар ахьыҟарҵоз, излаҟарҵоз астанокқәагьы ҳдырбеит. Уа аибашьра ҟалааныҳа иҵрыжьуаз зегьы ааныркылар амуит. Уи злаҟарҵоз, излеибырҵоз рыхәҵак Асовет республикақәа рҟынтәи ироуан. Уажәы иабаҟоу Асовет республикақәа, еимбгьыжәааит!

Еиҳарак угәы иалсыртә изыҟоу, убра аус зуаз анџьныркәагьы, анапҟазаҷәагьы реиҳараҩык аҧсыуаан. Урҭ зегьы уажәы усурада инхеит.

Убратәи аиҳабырагьы Џьынгьыз драцәажәеит, уажәшьҭа данаауа азы иҟаҵатәу, иазырхиатәу ҳәа. Убарҭ реицәажәарақәа акыр рылҵыр бзиан. Тҟәарчал, арацәатә шахтқәа раамышьҭахьгьы, акры злыҵуа рацәоуп.

5. Аминистрцәа рхеидкылахь сцеит. Қапба Е. Е. џьара-ҩыџьара исирбеит Аҧҟаррақәа игәы ахьеихьыршьуаз, аха акомиссиа зегьы идсырбаанҳа алкаа ҟасҵом иҳәеит. Иааидкылан игәаҧхеит. Сахьдәылҵыз исаҳаит, атуризми акурорти реиҳабыс иҟарҵаз Аиба Пицундатәи Арҿиаратә ҩны ҳара иҳаҵанакуеит ҳәа рылеиҳәеит ҳәа. Урҭқәа ахьынтәаауагьы гәҩарас исымоуп. Абри Аҩны ҧскы иркит, зегьы рылымкаа, еиҳа имариоушәа рбоу. Уаҩҵас иҟоу, арҿиараҿы аус змоу рнапаҿы иҟалар, Аҧснытәи ашәҟәыҩҩцәа иҳавсуам. Ус аҳәы игәы иҵазаргьы, зхази згәыцхәцәеи рзи мацара иашьҭоу иддыруам.

6. Никәала Ҳашыги Пицундантә иааны иҟаз В. Ԥлиеи сареи аминистрцәа реидгылахь ҳцеит. Ҳашиашаз Қапба Е. Е. иҽы ҳнеит, Арҿиаратә ѡны атәы иҳаҳаз иаҳҳәеит. Уи акәым, иара инапы аҧаҟа иҟоу имч рыҟәхааити, Арҿиаратә ѡны иара иусс алам, иҳәеит уи. Усгьы акраамҧа ҳаицәажәон, Енвер Ерасҧа-иԥа ҳкультура ҳлитературагьы налаҧан, цқьа издыруа ҳәынҧқарра усзуѡуп, хылаҧәҟьа иара идамзаргьы, еснагь дазҽлымҳауп. Ажәакала, уи азҧаара ус ишыʒбатәхо аҟара ҳхаирҧеит, ԥыҧк ҳгәы ирҭынчит.

Уаантәи сара сыԥҳа Амина лхәыҷқәеи лареи рахь сцарц сыʒбеит. Сышнеиуаз, казен ѡнык авараҽы лашыбжьк саҳаит. Сыԥшызар, аѡны аатараҽы ишьҭан ла дук. Ашьа ахьшьы, амҧ ахаабыцуа. Иаакәымҧʒакәа ишуан: аʒәы иԥхьозма, ма зегьы, сышгәаҟуа шәымбаʒои, ма шәсыцхраа, ма сыԥсы иҭахаз ҭышәх ҳәа аҳәошәа. Ажәѡан иақәкны абжьы ааргон, иазылԥхарц акәу, аԥсы ахнахырц азы акәу...

Абри избоз сгәы снархьит, сарццакит, ахәыҷқәа ирласны избандаз ҳәа сҟалеит. Масиа-Нар дтәаны асахьа ҭихуан, Кан хәыҷы даара ихы азышьҭны альбомк дахәаԥшуан. Инара дыцәан. Ирхылаԥшуаз аʒгаб хәыҷы дыҟан, Аминагьы Валикогьы аус руан. Маҷк аҷкәынцәа саарахәмарын, шәкәышны шәыҟаз ҳәа ирхылаԥшуаз аʒгаб иналаҳәан, сындәылҧуан, Аминагьы дааит. Анцәа иԥьшьала, уи лгәы бзиоуп, дыбзиахәха дыҟоуп. Аибашьра цонаҧы зегьы убасҟак игәаҟит, уахгьы-ҿынгьы ашәаʒыʒара иҧагылан.

8. Амш бзиоуп. Макьана аѡны сыҟоуп. Макьана раԥхьа иҟаҧатәу убасҟак ыҟоуп, аѡны уартәом, астол уаханартәом. Ашьыбжьышьтахь сахьындәылҧыз, ҳашҭаҽы В. Г. Арʒынба дызбеит. Амилициа рҽы аус зуа Ԍаԥшьиԥа диацәажәон. Еибырҳәоз сыздырам, аха изеигәыргьартә иҟоу акы ишалацәажәоз аҟара убон. Хара-хара аԥсшәа еибаҳҳәан, саанаскьан снагылт. Иацәажәоз данца, снаидгылан, инапы имысхит. Уахьынаихәаԥшуазгьы иубон даара дааԥсаны дшыҟоу. Еихагылас уабанхои ҳәа дсазҧаан, афбатәи шакәыз иасҳәеит. Саргьы уи аихагылаҽы ауп, хыхь еимадазҭгьы ҳаиҧанеиааира маншәалахон иҳәеит, дааччан. (Владислав Григор-иԥа уажәы ари аѡнаҽы дыѡнан.

Иахьынҳаздыруаз, уи аамҭала акәын.) Ҳәарада, дыццакуан, еиҭа снапы сымхны, днасеихырхәан дцеит.

9. Иахьа изулак, аамҭа ахаршәалан, ашьыжь агаҷахь сцеит, ԥшак насхьсырсып сҳәан. Уа ауаа рацәоуп, атҳ ишалоу инеиуеит ныкәара, баԥрҭәра, амшын иҭалақәогьы ыкоуп. Аҳынра зегьы иҭало. Уи, ҳәарада, иус бзиоуп.

Ариабжьарак шаанҳа сгылон, статиақәак сырҷын. Урҭ зԥит, рыхԥылаара ада акгьы рыгым. Агаҷахь ацара хымԥада есымшастәыроуп. Уи, ауаԥы игәабзиаразы мацара акәым, игәалакәазаарагьы еиҕнатәуеит. Усгьы, аматҵурахьы ианцатәу ҳцо, ҳахьеизо ҳаман, есҽны ҳазҭаарақәа уаԥҭас ҳрылацәажәо аусура ҳзалагар, убарҭ зегьы еиҳа рҭыԥ иқәнаҵоит, еиҳа еиҷнакаауеит.

Иахьа уаҳа ҷьаргьы сымцеит, Лосиев ииԥыз Платон ибиографиа саԥхьон.

11. Амш даара ибзиоуп. Ашарԥаз агаҷахь ацарагьы сахьҳеит. Агимн азҭаара иазку акомиссиа ҳаман. Амузыкантцәеи атекстрхиацәеи иҳаҳбеит еилоу ажиури ћаҳҵарц. Капба Е. Е. исҭеит арҽеирақәа ҷыцны излазгалаз агимн атекст азы аконкурс Аԥћаррақәа. Атекст, ажәақәа ирылҵыр, аус иабжаҵәћьоуп. Ишахәҭоу аус зуа, ажәа бзиа избо композиторзар, ишаԥу еиԥш, атекст анибалак, ианигәаԥхалак ашьҭахь ауп имузыкахь даниасуа. Сара стәала, атекст, ажәа шьаҵоуп уи азы. Убас иќарҵап ҳәагьы сгәыҕуеит.

17. Ашьыжь агаҷахь сыћан. Аҳауа уԥсы ҭанаҵоит. Сара ианакәзаалакгьы сыԥуам, ус шьаҷа ҭбаала акыр сцаны схынҳәуеит. Иԥуа рацәаԥуп. Ус сахьынарыхәаԥшуа, зыԥшьа маншәалам еиҳазар ћалап. Зегьы хык-хык рымоуп, аԥрагьы. Избанзар, ауаԥы ԥыҵк иныкәлахьо зегьы ишәароуп, зегьы изароуп, акәымзар изеицәахар алшоит. Ара ашьыжь иааиуа аиҳараԥык зуаԥбжара инеихьоу роуп.

Ахәылпаз, ҳгәыла, Аћәатәи аԥбатәи ахәшәтәырҭа аҳақьым хада В. Абухба, даара ҳаҭыр ақәҵан иҳаҳәан, иквартираҷы ҳаизигеит. Ҳаигәылацәоуп, ҳааидтәалап, ҳаибабап иҳәан. Уа дыћан ҳгәыла ҷыц Владислав Григори-иԥагьы. Астол даара ибзиан.

Владислав Григори-иԥагьы убас ихы мԥаԥигеит, астол еиҳагьы еиҕнатәит: уи убас иќаиҵеит, аполитикеи аԥеиԥш

цәажәарақәеи аҭып рмоуртә. Цқьа еибадырырц, зыԥсы зшьарц еизаз рзы еиҳа ишыманшәалахаша ала дныҟәеит. Илаф даара ибзиан, зегьы дрылаҵәон. Акраамҭа ҳтәан, ҳазхара ҳаибабеит, Владислав Григори-иԥагьы ҳазхара даабеит, иаргьы, ауаа абас иааигәаны рбара шиҭаху, дшазхьуа убартә иҟан. Уи идырра, игәаҧьра иацназго ауаҩра шилоу, зегьыԥьарагьы убас дышнагоу рдыруеит, иааигәаны уи ианалахәхалак, ирхамышҭуа ирзынхоит.

19. Арҙынба В. Г. иҿы анеира сҭаххан, иаразнак сидикылт. Сара алитературеи, ашәҟәыҩҩцәеи, Пицундатәи Аҩны атәи ракәын еиҳарак цәажәатәыс исымаз. Иаргьы аинтерес иман, даара еилкааны дсацәажәеит. Иагьимҙаҙеит ашәҟәыҩҩцәа ртәы нагҙаны иахьизымдыруаз шыҟаз, аха зегьы еицхыраар, иауа иамуа атәгьы иазхәыцыр шакәыз. Уи, ҳәарада, даара акры еилызцо политикуп. Анцәа иԥьшьоуп. Иара адагьы ԥсыхәа ыҟаҙам, аҳәынҭқарра аныҟала. Ианаҭахымхо ҳәа азхәыцра уадаҩуп, макьана убасҟак иаҭахуп.

Владислав Григори-иԥа иҭахуп Пицундатәи Аҩны азҵаара хыла иареи ҳареи ҳаизаны ҳалацәажәарц. Иаҳҵаху нагҙаны иаадыруазарц. Уи азҵаара аҙбара шеибгоу ҳара иҳанарыжьуамызт, уеизгьы.

26. Пицундатәи Аҩны атәы Владислав Григори-иԥа еиҳагьы гәыҵхас иман. Аизара ҟаиҵаанҙагьы, иара дҳаԥхьан ҳааигеит: Н. Ҳашыг, Д. Чачхалиа (ҳлитфонд аиҳабы), Г. Аламиа, сара. Владислав Григори-иԥа ихьааигон Аҩны ҳамырхразы а҃еыҵгақәа ахьырыԥшаауаз. Аҩны ахаҭа, астатус, економикала аҭагылазаашьеи, уажәы хыла знапаҟны иҟоу, ҳара шаҟа ҳалахәу — абарҭ зегьы еиԥкааны цқьа иҟаҵаны ишьҭыхтәуп иҳәеит уи. Хазы, ҳ-Аԥснытәи ашәҟәыҩҩцәа Реидгыла иаҭаху зегьы ртәы ҩны хазы ишьҭыхтәуп, нас иахьаҭаху иалаҵатәуп иҳәеит. Убарҭқәа зегь реиҳа идыруеит, дазыманшәалоуп Денис, аха далам-цәажәеит, ихы алеимгалацәеит, измааназаалак.

Владислав Григори-иԥа иҭабуп ҳәа иаҳәан ҳанца, Денис иасҳәеит, сиҳәеит В. Ԥилиа дыԥшааны, инеидтәалан убарҭ ашәҟәқәа рҩырц, иаарласны.

Сара, аиашаз, абриаҟараамҭа игәыгәҭажьны исымоу сусутәқәа рахь схынҳәҙарц сҭахуп, Ашәҟәыҩҩцәа Реидгыла

еиҳа иҷкәыноу, ишьҭызхыртә иҟоу аҳәы инапы иантҵаны. Аха уажәы Ашәҟәыɯɯцәа Реидгыла аҽаԥхьа иқәгылоу, иҟатҵам, иҳбам аусқәа адәы иқәыжьны сызцатҵәҟьом. Ҳлитература, аиашаз, ҳкультура раԥхьатәи ажәа, даара иахатҵгылатәуп, иацхраатәуп.

Аɯны сахьааиз Дима дыҟан. Уи даара игәалаҟазаара ҽеимызт. Иара акариера иашьҭоу рахь дыҟаҳам, ишьҭыху ачиновникцәа рҽаԥхьагьы зегьы рҽы аиԥш ихы мɯаԥигоит. Уи иара иҟазшьоуп. Убарҭқәа рҟынтә, абжьааԥынтәи аусурагьы ирҭом. Еибашьрас иҟоу зегьы рышьҭахь ишыҟалац аиԥш, ианеилгалак аидеиазҵәҟьа зхы ақәҵан иеибашьуаз, аибашьратә чынқәа ирышьҭамыз мыцхәхазшәа иҟалоит. Убри ҳара ҳҽгьы ԥытқ ыҟоуп, ҳәарада. Аха уи ухы анатҵоуҵа, зынʒа иуҭрагылоит. Аԥсҭазаара, аҭынчра ҳәа ианашьҭоугьы қәпароуп. Игәы ҟастҵарц салагеит, сахыхәмаршәа игәаласыршәеит Гиоте иихәахьоу, аԥсҭазаара иаԥсоу есымша иара азы ақәпара инеиуа иоуп ҳәа. Аха ара ақәпара аҽакала еилкаатәуп. Урҭқәа иаргьы ибзиан идыруеит, аибашьратҵәҟьагьы дабылхьеит, аԥсҭазаара атәгьы акры идыруеит уажәшьҭа. Анцәа иԥьшьала.

27. Иахьа аɯны сынхеит, шә-хәыцрак сеимаркуеит. Статиак саҽуп, аха уажәы иаалырҟьан имɯаԥысқәо рышьҭахь уи иаҳәо усҟак атҵанамкуашәа збо салагеит. Арахь ҳаҷкәынцәа дырɯегьых абԥьар шьҭырхит. Ахәылпаз Дима дыццакыццакуа дааин, иавтомат усгьы икын, аҽа рожокк шьҭихит. Изуҭахузеи, уабацо сҳәан, сыҽесырԥьаԥьеит. Ҳɯызак пҳәыс дигеит, ҳшеигәыргьаз дҳарҳауеит иҳәеит. Инапы аасхьишьын, дсыхәаччан, иаразнак дцеит. Сара цқьатҵәҟьагьы еилырганы исыздыруамызт, аха иахьынʒаздыруаз иҟаз уи акәын, Нхыҵ-Кавказынтәи гәыпқәак, имаҷɯымкәагьы, арɯашьыга маҭәашьарқәа рыҭираз Аԥсны рҽеаларыжьит. Нхыҵ-Кавказынтә иҳадгылаз рбаҟа ҳаргылоит ҳәа ҳгәы иҵоуп, аха зегьыныԥьара ишыҟоу аиԥш, убрагь иҟалеит ацәарʒгақәагьы. Аибашьрашьтахьтә аамҭа убри азы иманшәалан, акры дырҳартә ирбеит рҳәеит, аха уи мацарагьы акәхоит ҳәа сыҟам сара. Аполитика еитҵаҟәаҟәа, иахьынтәааанага узымдыруа абасеиԥш иҟоу анахҽиаауа ыҟоуп. Абри аиԥш аибашьра зхызгаз, абри аиԥш напымыʒәʒәала ирымкуа аиааира згаз

аҧкәынцәа ари иатҵамгылеит. Сара Б. Гәыргәлиеи Н. Ҳашыги сырзасын, ҳаибабеит, ҳаҧкәынцәа ҳрышьҭатҵаарц.

Аҽены хәлаанҙа ақалақь ахи атҵыхәеи ахысыбжьқәа алыѡуан. Амилициагьы, дара рганахь ала, уи аҭыҧ ақәҵара иашьҭан. Аха рымчқәа азхомызт. Аҧсыҵбара ҟамҵакәа, урҭ агәыҧқәа кны, рабџьар, рырѡышьыгақәа рымхны, аҳәаа ихганы иқәцатәын.

Ашьыбжьышьҭахь Дима дааит. Узиҽамҧшуа дыҟан, деиқәшәы. Иаразнак иацәажәара саламгакәа, аҧсшьаха исҵеит. Нас ҳаицәажәароуп, ари даара иус цәгьоуп. Насгьы ҳара абасҟак иаҳзааигәоу нхыҵаа атҵанакуеит. Ҳара ҳзы аибашьра нымҵәеит.

30. Иахьа ааҧынқәаҵәҟьа ауеит. Зегьы иаҵәахеит, зегьы шәҭит, иахьҙеит. Уаҵәы мшаҧуп. Уи убасҟак иныҳәа лашоуп Аҧсны, ҧытҟ шыбжьоу иаҳҵаауеит. Иахьынҙалшо ибзиан ҳаҧылар, иахәҵоу адаагаларц ҳашьҭоуп. Амшаҧшара изшеит рҳәоит. Ҳажәлар, хтәыла зегьы азы иаххәалартә ҳҟаҵа!

Маи

1. Атҵхыбжьон иалагаз ақәа аҟәымҵыц. Иааҧынқәоуп, игәыпҵәагам. Ахи атҵыхәеи, иахьа мшаҧуп. Ҳанхәыҷқәаз инаркны ари аныҳәа, ахьҙ инаркны, иара иаҧу — акәтаҧь ҟаҧшьқәа, аҽенышьыбжьон иаркыз ацәашьқәа, асакәмал — зегьы рыфѡы хаа ҳаҧсҵазаара иацуп, ҳгәалашәара иацуп. Уажәыгь иҳалшоз ала ҳҽазыҟаҳҵеит, аха ҳамшаҧ мшаҧым. Дима иаха дмааит. Урҭ ацәгьоуцәа рықәцара ус имариамхеит. Аҷкәынцәа ирызхымго, аибашьраан ирыдгылаз, ирѡызцәаз, рус азы ирыцеибашьуаз, ацқьақәа реиҧш зыҙбахә рҳәоз ртәылақәа рҟынтәи абарҭ иреиҧшу аныхтәқәа, ҳаҷкәынцәа Нхыҵтәи рѡызцәеи дареи ирзеилан икарҭәоз ршьа, еицыргаз Аиааира зхәынгарц иалагаз ахьыҟалаҙаз акәын. Изҿыз ахәынгара еицәоу аҧшаарагьы уадаѡын. Иацтәи ҳаибашьцәа рықәпара амчра аҟынтәи знапы иану ирыдгылан ауп ишаҿугьы. Аха амчра аҟынтә иаҿуи дареи цқьа иахьеиқәымшәо, иахьзеилибамкааува ыҟоуп. Иахьатәи амилициа рҿы, зус здыруа, аҧышәа змоу, арҭ аҷкәынцәа ртәгьы бзиан еилызкааува шыҟоу аиҧш, ҿыц, цқьа иҧымшәакәа, уаҳа аҽеаҵьара царҭа змамкәа иалагаз, аибашьраантәи адизертирцәагьы налаҧсан, аҕа цәгьа ахы иазыѡуеит ҳәа, аҷкәынцәа

ирҽанагалақәахьеит. Гәыҕрас иҟоу, дара аҧкәынцәа, излаадыруа ала, уи аҩыза алдыршарым ҳәа ауп.

2. Ашьыжь агаҽахь уцартә иҟан. Аха ансоу сеилаҳан уахь сцеит. Ашарпазтәи агаҽа ҳауа зыпсахуа акгьы ыҟаҵам. Насгьы уа инеиуеит збара угәапхаша ауаагьы. Иахьагьы Гьаргь Амҧба дсықәшәеит. Даара сгәы иахәеит. Гьаргь иахьатәи ҳҭеицәа инарылубаауа иҟоу ҷкәыноуп. Хаҭала, иапсуара ала, идырра-ла. Даара дапсыуа ҭеи еиқәшәоуп. Ҳныҟәеит, ҳаицәажәеит, ҳаибабеит. Аҽа сааҭк ашьҭахь ҳаиҭеиқәшәан, ишеибаҳҳәахьаз еипш, апсрахьы ҳцеит. Псра бзиа ыҟаҵам, аха ари даара игәы бжьызхша хҭысуп: дара, Бигәаа Шьоҭа, иԥҳәыс Ашхәатцаапҳа, стоматологцәан. Ахьи апареи рымазар ҳәа акәхап, асабрадақәа рҽаҭаны ирықәлеит. Даргьы рнапы имҩахеит, иара Шьоҭа ҷкәынеибаган. Знык ирывакны дхыст, аха ҩынтә раан иабҧьар еибамгеит. Егьырҭ мцакәа ихысын, рҩыцьагьы ршьит. Зегьы даара ргәы иалоуп. Абри аиԥш аибашьра зхызгаз, абриаҟара псра збаз, асеиԥш иҟоу агыгшәыгра аҽазны еиԥшымкәа ргәы иасит.

Аҩны сахьааиз, Анцәа иԥьшьала, Дима дыҟан. Абар ҩымш ҭуан дыҟамижьҭеи, анҭ арҩышьыгақәа ҳалазгалаз ықәызцоз дрылан. Убрыгь еибашьрахеит. Даара ҳшәон. Аибашьра ҳзалымҵит. Дима данхәыҷыз сааҭла аибашьра дыхәмаруан, апсҭазаараҟнытцәкьагьы дышқәыпшҙаз иара ахаҭа дақәшәеит, уажәыгь ишьҭӡаауам. Игәалаҟазаара злазбоз ала, русҁәа шыцәгьам, уажәшьҭа уахь ацара шиқәымшәо еилыскааит. Иангьы лгәы лырҭынчит, саргьы.

6. Зиҙариа Гь. А. изкыз аконференциа ыҟан. Ауаа еизеит. Ҳинтеллигенциа, шамахамзар, зегьы ыҟан. Зиҙариа Гь. А. ҳҭоурыхҭцааҩцәа рахь ирылыҳәҳәақәо дреиуоуп, аҵыхәтәантәи имонографиа «Амҳаԥьырра» Апсны зегьы аҭоурых аҿы иналукааша усумҭоуп. Дыҟанатц зегьыԥьара апхьагылара иҭан, ҳаҭыр иқәын. Ихаҭагьы, иуаҩышьала даара хатца бзиан, аду иҿгьы, ахәыҷы иҿгьы ихы неигон шырҳәо дыҟан. Ибзианы ихцәажәеит, иҳаиҵазгьы, ихаҭагьы иҳаракны рыхә шыршьоз ҩашьомызт. Аҵыхәтәаншәа М. Шанибов Ҟабардатәи дықәгылеит. Уи даналанагалацәо ыҟоуп, аха, ажәа иҿоуп.

Зиʒариа Гь. А. иԥа инаидкылан, аʒәырԝы мҳаҵәк-мҳаҵәк ацха рҽишьит, ирыԛәнагоны: Шьынԛәба Баграт ду, Озган К., Дамениа О., Аламиа Г., Хонелиа Р. уҳәа иҵегьы.

Зиʒариа Гь. А. убасҟак ихьʒгьы, игәалашәарагьы ҳаҭыр ақәуп, иара изку, икәшамыкәша ирҳәаз зегьы рхы азышьҭны, иргәаԥханы иазыʒырԝуан.

9. Ишәшьуп. Акгьы ауам. агаҽахь сцеит. Снымхакәа схынҳәит, аусҁәа рацәаны исыман. Ашҭа сынҭалон, аʒәы сыԛәҽиҭит: Владислав Григори-иԥа иакәын. Уи аспортивка ҟаԥшь ишәын. «Еидгылоу Кавказ» ҳәа ахьану убауоу?» — иҳәеит уи, дыччо. Игәы алаҟоуп ҳәа исыԥхьаʒеит. Хаҭала Владислав Григори-иԥа игәалаҟан данызбалак, сгәы шьҭнахуан. Ус анакәха, Аԥсны бзиароуп ҳәа исыԥхьаʒон.

Аԝны сахьааиз алашара ыҟамызт, ателехәаԥшрагьы аус ауамызт. Уи сыхәеит, акгьы сахнамгакәа аус снаруит, ԥытрак сыԝтәқәа сырзынхеит.

12–23. Маи даарак илахҿыхым сынтәа, иааҟәымҵʒакәа ақәа леиуеит. Арҭ амшқәа рзы имԝаԥысуаз иреиуан, афорум «Аидгылара» ақалақьтә аҟәша аилатәара. Афорум ахаҭагьы, аҟәшақәагьы, ианаамҭаз еиҳа ҟазҵаз хеидкылан.

Уи аҭоурыхгьы иаҳәароуп, зны-зынла обиективра ззымхо, уажәы икәадаханы иҟоу ҳҭоурыхҭцаара даарак уақәгәыҷыртә иҟам аха. Ҳажәлар иргаз аҭоурыхтә иааира ду аҿы уи алагала ԝашьара ақәымзароуп. Уажәы иара ахеидкыла ахаҭа иахьдырхара рыздырам. Афорум усҟантәи апрограмма инаҵцан инанагʒеит, уажәшьҭа ма аҿа программак азышьҭыхны ирҿыцтәуп, ма акәаԥ ргылатәуп. Аусура аанкылатәуп. Аҵыхәтәанынʒа сзымтәакәа сцеит.

Ариабжьарак, адәныҟа исыхоз шырацәазгьы, ԥытк аус зуит, урысшәала иԝугьы ԝбаҟа ыҟоуп. Уажәшьҭа аредакциақәа ирзысшароуп.

Еиҳа-еиҳа иԥхаррахоит. Иԥхаррахоит акәым, ишоурахоит. Ианбаԥхаррахо ҳәа ҳшахыццакуаз, ишоурахо ианалагагьы иааҳаҵаҷәгәеит. Ацагьы иабылуа, ахьшәашәагьы...

Июн

5. Ҭаацәаныла даара ҳгәы ҳзырхьыз амашәыр баапс ҟалеит: амашьынақәа раварианҿы дҭахеит Даҭа Ҭаниа, ҳамаҳә Валико иашьеиҵыб, апсуа скульптор, ауаԥ бзиа, ауаԥ нага Леиуа ипа. Зхәы иаҭәҳәан изфо ҳәа ззырҳәо иреиуоу Леиуа, иҵаацәа, абри аԥыза изакәшәарызиз. Аха агәаҟра еилых амам. Иара Даҭа, ипшра-исахьа мацара, анхамԥа, аекономика азҵааракәа рҿы абаԥхатәра иаша змаз, зегьы рҿы акреилызцоз иакәын. Ҩыц аҭаацәара далалан, инасыҧ деигәыргьо дшыҟаз... Дыздыруаз зегьы, урҭ рацәаԥын, даара ргәы иалсит, хатәы гәырԥаны иршьеит. Валикогьы, иҧсеиҧш иибоз иашьа дицәыӡит, дзаҵәхеит.

9. Ариабжьарак абри аипш агәаҟра иакәшәаз рааигәара ҳаҟаӡан. Уи аԥыза ирласны уаԥы ихыпсаауам. Иахьа аԥны сҿааныскылеит. Абасҟәа раан, ауаԥы уск инапы аиркыр еиҳа дыннакылоит, иахьынӡалшо дахьчоит. Сара, амаҵураҿы мацара акәым, схатәы усҟәа, иԥтәны акраамҭа инханы иҟоу, изԥыз раҧхьара, ахԥылаара — урҭ даара ирацәоуп еиқәылан иҟоу. Сроман «Асду», цәаҳәантҵала зеиҵагара аамҭеи аԥьабааи рацәаны исцәагаз, аиҵагаԥ В. Шевелиов дадымхалацәакәа еиҵеигеит. Анапԥыра сзааиҵиит. Убрии, сара цәаҳәантҵала еиҵазгази еиҿсырҧшуеит, егьсыгым, иахьа сзадтәалар салгоит. Аиҵагаԥ маҷк иадамзаргьы аоригинал дахыпар, давагылар исыдыскылаӡом. Уи аҵыхәала, еиҵагаԥ бзиак, сԥызак, иара иҿаҟныҵаҟьа иаҳәан, мап ицәыскит. Ахы иакәиҵцәан еиҵеигеит. Сара иахьынӡасылшоз иҟасҵеит, аҿаӡәы уи аганахьала далакьысыр зуҵаҟьом. Уажәтәи сеиҵагаԥ уи бзианы идыруеит. Аиашаз, уи иҟаиҵо инарҵаулан аҭыжьратә редакциа азура, иеичаҳан, астилистика аиҵахысра ауп. Ҳәарада, цәаҳәантҵала аиҵагараан, сара, автор, ишыҟасҵазгьы, насгьы хыхь-хыхьтәи аиҵагараан даара акры ацәыӡуеит. Иаххәап, убри аганахьала аоригинали аиҵагеи узыкапануа иҟазар, ҳәарада, аиҵага даара акапан ацәыӡуеит.

Рыцхарас еиҵа иҟалаз, иара убригь аҭыжьра зҭак аҟаҵара цәгьахаз зҵаарахеит. Асовет мчы згаз излымгашаз ачымазара баапсҟәа аман, аха икажьтәымыз, ихәарҭаз, иалхтәыз иаххәап,

иагьа аидеологиа иаԥшьызаргьы, акультура азҭаара бзианы еиҿкаан. Уа иазгәаҭан амилаҭ литературақәа рҧыдарақәа, ишрыцхраатәу, ишҭыжьтәу. Амилаҭ литературақәа рҭыжьразы ацентртә ҭыжьырҭақәа зегьы аҟәшақәа рыман. Зынӡа ихыбгалаанӡа аҭыжьырҭа «Советский писатель» аплан анҭара иахьӡахьан ари сромангьы. Аха уажәшьҭа зегьы ааикылоуп. Иара аиҭагара ус азы Алитературатә институт аҿы аиҭагаҵәа азыҟаҳҭахьан, аха урҭ рахь аӡәы уи уаҵҭас иҿазимкит. Ари азҭаара зҭаара мариам, зда ԥсыхәа змақәам иреиуоуп, аха ӡбашьас иаиуа сыздырам. Зынӡа еиҭарымго алитература, аиашаз, егьа иҿиазаргьы, иара иалҭуа ахәша мацарала ирԥьуеит ҳәа азырымҳәар ҟалаӡом. Иагьиашахоит.

10. Иаха аԥша асуан. Ашьыжь иаразнак абалкон ахь сдәылҭит. Иаха, аԥшасра ианалага, исгәалашәеит амшәцәа исымаз аԥша асырц идәылган ишхысшьыз. Иахьахшьыз иккаӡа иҟан, иҟамыз иара акәын. Сыццакын ҭаҟа сылбааит, убрагь иҟамызт. Хыхьынтә ишлеиз уаҵы еиликаартә иҟан, аха усысгьы иҟамҭакәа иаашьҭыхны иргеит. Иаргьы маҷк акәӡамызт, ахәгьы еилшәара ақәмызт, ахаҭагьы бзианы иҟаҵан, ирҭәын, ашҭа бахӡа. Сгәы иалсит. Уи, зны, Фазиль Искандер, сара, аурыс сахьаҭыхҵы, сҵыза бзиаӡа В. Максимови ашьха, Кәыдры ахахьы ҳанцаз, еицырдыруа ашәарыцаҵ Цим Ҭәыць ҳамҭас иситеит. Убри иахьситаз азы мыцхәы ҳаҭыр сзақәын. Иара ахьыргаз мацара акәым, абас ҟалар ахьалшаз азы сгәы иалсит. Акәалаа зго алажәеиԥш. Ҳанақәшәалак, зегьы еилаҳамкырц, ихьаҳрышшоит, акы иахараҳтәуеит, иақәҳажьуеит. Уажәы зегьы аибашьра иақәҳажьуеит. Аибашьра дасу дзеиԥшроу аанарԥшит. Иаҳнарбеит ԥсыцкьала зыԥсадгьыл, зыжәлар, зхәышҭаара зыхьчаз. Урҭ рыуаҵрагьы убас иҳаракуп, Анцәа иԥьшьала, урҭ маҷҵым, аха, убрыгь зхы ахызгоз, аԥстазаара аҟынтәи итарԥышҳан измазар зҭахугьы маҷҵым. Ихаҵоу иԥсгьы цкьоуп, инапхгьы, иусгьы. Убарҭ, абри ирхыргаз аибашьра ашьҭахь, икаҭәаз ашьацкьа ашьҭахь, абасеиԥш иҟоу ацәырҭрақәа, митәӡак ҟамлеит, аха даара угәы унархьуеит. Сыҷкәынгьы убри ауп ихьааигаз.

Ақалақь ахь сахьцаз Шоҭа Делба дызбеит. Тҟәарчал аашыҟәсатәи ашкол ҳаицҭан, Убриаахыс ҳаиҵызцәоуп. Дсымбеижьҭеи

акраатҵуан, аха дшызбац дыҟоуп, дшыҷкәыноу. Уи иарма напы, амаҷа надкылаҙан ихҵәоуп. Данхәыҷыз алаҕәым импыҵаҧжәеит. Уи еснагь иџьыба иҵакуп, убри аҟнытә иарма жәѽахыр маҷк ихьыпсаауашәа убоит. Шоҵа даара дуаѽыцкьоуп. Тҟәарчал, Цоф (Центральная обогатительная фабрика) директорс даман. Уажәы арацәа ыҵырхуам, зегьы тәоуп. Шоҵа иҳәеит Тҟәарчалаа даара ргәы нханы ишыҟоу. Сынтәа иларҵашаз адгьылҵәкьа рырымҵазаап. Ақалақь аакьыскьа иадырҵаз ақыҵақәа рҷы зхы иақәиҵу алатҵарҵақәа шыҟоугьы. Иаагылаз ашахтқәа, аагалыхра аусзуѽцәа, аамҵала акәзаргьы, џьара акала рхы ныҟәыргар ами. Алимонад ҭыжьырҵа зауад амаҭәахә, ФРГ-нтә иааганы ишьҭаз, ааидкылан Москваҟа иргеит, рҳәеит, убратә алагаѽага иалоу. Уи зегьы еиҷызкааз Тҟәарчалаа ҳдепутатцәа роуп, Аминистрцәа рсовет аҟынтәигьы рнапы аҵаѽуп иҳәеит. Зхахьы мацара иахо рацәаѽхеит, ҧаса маҙа-аргама иаҷыз уажәы иаахтны иалагеит. Сара, исылшоз ала, сѽыза игәы ҟасҵеит, урҵқәа зегьы дук мырҵыкәа ҳҳәынҵқарра ҷыц иканаҧсоит, это болезнь роста сҳәеит. Аха, иара Шоҵа игәы иалсны дшыҟаз аиҧш, саргьы сгәы снархьит: Тҟәарчал сааҙахьеит саргьы, уа ацәгьагьы абзиагьы акры збахьан, ашкол сҭан, ашахтаҷы аус зухьан.

10–24. Абырсҟаамҵа ақьаад иасырбашаз ҳәа сгәы зызцашаз акгьы сымбеит. Аҧсҭазаараҷы имѽаҧысуа ахҭысқәагьы, аѽымҵаҷы иуҭаху аналуҧшаауеиҧш акәымкәа, еиҧшны, еилашьшьы ианыҟоу рацәоуп. Уажәы ҳаазқәылаз инаҳҳуа аҧара ҳамам, аха абгьыжәеиҧш аамҵа аннаҳҳуа ыҟоуп. Аакьыскьа, Б. Шьынқәба Адыгеиа жәлар рышәҟәыѽѽы ҳәагьы ахьҙ ихырҵеит. Уи ҳаҵыруп, иҟоу ахьҙқәа, асовет мчра ахаан ирыҙбаз, уажәыгь инерциала иаауеит. Ус аурыс шәҟәыѽѽцәа ирхырҵаҙом, егьырҭ амилаҵқәа Урыстәыла иалоу, иакәыршан иҟоу рхаҵарнакцәа роуп. Аҳаҵыр хьҙы ҳаҵыр хьҙуп, аха тәамбарак ацушәа сгәы еихьнашьуеит. Баграт Шьынқәба ҳара ҳлитература, ҳажәа сахьарк дахыбаѽҵәкьоуп. Иаҵаху уи ирҷиара ду алитература, ажәа нарҵаулан издыруа, иҟазара аҷыдарақәа ааирҧшыроуп. Аҷар рызгьы рҵагак иаѽызахарц. Ҳакритикцәа, сатарымҵааит, аха макьаназ ҳпоет ду изы иаарыѽхьоу зегьы, имаҷымкәагьы ирыѽхьеит, диферамб мацароуп. Асеиҧш аан адиферамб гәа-

ԝоуп, уасцыԥхьаҙа бжьык ауп иахылҬуа. Абри азҬаара ҳакритика зегьы азы даара ипроблеман иҟоуижьҭе акрааҬуеит.

Аарԝарахеит. Сгәы еихьызшьуа атәы рацәаны исҳәоит, аха ҳақалақь, ҳқыҭақәа ҭарцәны арахь ишаазгьы, ҳбызшәа уаԝҬас иалыԝуам. Збызшәа иадымгыло, издыруангьы изымхәо ипатриотра — мцуп.

25–30. Ашәҟәыԝԝцәа реизара ҳаман. Б. Шьынқәбагьы далахәын. Ашәҟәыԝԝцәа, ҳлитература анаԝсгьы, Урыстәылатәи адәныҟатәи аусҟәа рзы Козырев иеиԥш иҟоу ражәалагалақәа ҳрылацәажәон. Уи ҳаибашьра иацәыбналан ицаз ахҬәацәа ирхынҳәыр иҭахуп. Убрик дҳаҭрыҙаауам. Ҳәарада, ари уи ихала имыҙбеит. Иара ҳлитература азҬаарақәа, ашәҟәыԝԝцәа ҳусура атәгьы акыр ҳалацәажәеит. Ацәажәара бзиақәа ыҟан, аха, зегьы ирҳәо аҿашьоукы иҟарҬаша, иҟарымҬаз атәы ауп, дара рхы алдыршәшәоит. УбарҬқәагьы хтны иҳәалатәуп, ихтны, аҳәашьа ԥшааны, аиаша аҳәара зегьы ирыцкуп.

Козырев Шәача дааит. Излаадыруа ала, Арҙынба В. Г. диԥхьеит, еибабарц, аха Владислав Григори-иԥа дымцеит. Уи ииҳәақәаз рышьҭахь, даара ииашангьы иҟаиҬеит. Ҳашәаҳәаԝ Хьыбла Герзмаа Гран-при ланаршьеит. Уи иааира дууп лара илзы, иааидкылан ҳкультура азгьы.

Июль

4. Иахьа ашьыжь ахаҿаҳәа ақәа ауит. Уи даара иаҭахын, аха сааҭки бжаки аҟара акәын иахьауаз, иазхом. Кьалашәыр ақыҭаҿы, анкьатәи Ақыҭанхамԝатә министрра аусзуԝцәа иртәыз адгьылқәа рҿы, ҳаҷкәынцәа, сгәылацәа ԥыҭԝык срылан, мхқәак лаҳҬеит. Рашәара цатәуп. Ахәылпаз еиҭашәшьит, издыруада уаха еиҭаур, Валера Бигәаа сизасит, убригь мхы хәыҷык имоуп, рашәара ҳцароуп.

5–9. Рашәара ҳцеит. Сара стәала ҳалагеит. Ҳаҟан: Гь. Амҷба, Ш. Слаҟаиа, В. Бигәаа, Сара. Асаат 2 рзы шыҟоу ҳалгеит. Арашәара зынҙагьы ицәгьамызт, ақәа иауз ҳахәеит. Нас В. Бигәаа итәахьы ҳаиасит, уа еиҳа ихԝаарран, арашәара уадаԝын. Уеизгьы, акры ҳрашәеит. Нас ҳцан, даара ҳаҿерыхьны ҳҿеаҳкәабеит. Кьалашәыр хьшәашәоуп, ицқьоуп. Ашьҭахь, уа ааигәа иҟаз сымаҳәыла Р. Са-

лиа идачахь ҳнеит. (Уи Еҭери анла илзыћоу лаҳәшьа димоуп. Дара аибашьра алагамҭаз Қарҭћа ицахьан.) Анхара ду ашьапы икхьан. Акыр ишьақәицалахьаз ахыбра ду еилыхны иргахьан. Уеизгьы, аҧыхәтәан, аихатәы гәашә ғәғәаны иаркны ҳцахьан. Ҳнеизар, агәашә ԥжәаны, ихьыхәан игылаз ақәыпсҳақәа акы рҽамыжькәа иҽыхны иргахьан. (Абаҳча бзиа зҧакыз анхара аахәан ауп иара ҽыц анхара дшалагаз.) Иара ҳаићәаҧып, аха ҳара уа ҳашнеилоз рдыруан. Адунеи ақәзаара заҭәаз, зда ԥсыхәа амамыз шаћаѡы рыпсадгьыл ахақәиҭра рыпсы ақәырҧази, изаҭәамыз, абас иќоу шаћаѡы нхада.

Еибашьрас иќоу зегьы рышьҭахь аҽарығәғәоит ауаажәларра рыѡныҧћа аизыћазаашьақәа рҽеиҭакрақәа, ацәгьеи абзиеи ҽыц рҽеилыргара. Уи даара иуадаѡхеит. Ацәгьа еснагь абзиа аҭып иашьҭоуп, уи алахь иапыракны, иаратәы ћаҧаналарц.

Жәаха ақалақь аҽы ҳаиқәшәеит О. Дамениа, Р. Хонелиа, М. Мархолиа, сара. Миша Мархолиа иѡныћа ҳамѡахигеит. Акыраамҭа ҳтәан, ҳаицәажәеит, ҳаибабеит. Урҭ зегьы — ируагьы, ирҳәогьы, рдыррақәагьы рыла интеллигентцәоуп. Ииашан, схы-сгәы аҧсадыршьеит.

16–19. 16 аҽены Амра ахәыҷқәа лыман дааит: Лана дҭыҧҳахеит, еиҳа-еиҳа дыпшҙахоит. Арзик иччаҧшь убасћак бзиа избоит, урҭ ыћанаҧ аҽеакы салагаргьы сҭахым, дара мацара сырҽуп, насып сымоуп. Амза 19 рзы Агимн аҧыхәала В. Г. Арҙынба иахь ҳнеит. Акомиссиа иалаз зегьы ҳаћамызт, аха аизара ћаҳҧозар азхара ҳаћан. Агимн атекст азы раҧхьатәи аконкурс иаҳнаҭаз хыла сара, атекст азы акомиссиа сызлеиҳабыз ала, исгәамҧхеит. Шьоукы, акомиссиа иалаз рахьтәгьы ирҭахын уажәы аконкурс ииаанагаз аҽы иаагыларц. Урҭ зтәқәа цар зҭахыз ракәын. Владислав Григори-иҧа иасҳәеит аѡбатәи араунд шаҭахыз. Дсықәшаҳаҭхеит. Атекст азы аѡбатәи араунд азырхиатәуп, ԥшра ћамҧакәа.

19–30. Аҧсуа-ашәуа жәлар Адунеизегьтәи рконгресс мѡаҧысит. Иаазыртыз, имѡаҧызгоз Тарас Шамба иакәын, уажәыгь уи иахагылоу,. Шамба Т. М. уи иԥьабаа адуп. Ҳара еиҳабыс даналаҳхыз, Аҧснытәи астудентцәа реиҽкаара аҧсуа жәлар ркультура, риетика, рбызшәа атәы акәын тема хадас

ирымаз. Тарас уи акыр ирҭбааит, аполитика атәгьы алеигалт, нас аиҿкаара иаҭаху зегьы адигалт, ахашәалахәгьы налаҵан. Хашәалахәык азҵаара мыҳбакәа уаҩҵас иҟоу, аҵакы змоу аиҿкаа аҟаҵара уадаҩуп, уажәтәи аамҭазы ихьысҳахоит. Аха Тарас дызлахантәаҩы бзиаз, убри ахашәалахәы азҵаара ахадарахьы инамгакәа, иара аиҿкаара адоуҳатәы ҵакгьы амаҵ аируеит. Уи уажәы иахьымҩаԥигогьы ианыԥшуеит. Аха иара аиҿкааразҿы аус зуқәо, иазааигәақәо, иалахәқәо шьоукы ражәақәа ирныԥшуеит, убрахь ахы кыдзарц шеиҭьаршьо. Уеизгьы, инханы иҟоуп ҳбызшәеи, ҳетикеи, ҳкультуреи рҵакы бзианы еилызкаауа. Насгьы, ашәуааи ҳареи бызшәала инагаҳны ҳаиқәшәом, убрыгь иазхәыцтәуп, еиҳа-еиҳа иаҳзымариахалартә иныҟәалатәуп. Иара убас, ақалақь аҿы ииз, иааҳаз рзгьы абызшәа проблемоуп. Уи уа рҵара иалган ара ианаалакгьы ирхадмыршҭыроуп.

Аконгресс ахьымҩаԥысуаз Пицунда ауаа ааҳақәа, аҳәса ныхгыла-аахгылақәагьы еизнагеит. Убрыгь ыҟазааит. Асанатториа «Самшитовая роща» («Ашыцра» ахьҳырҵар) афоеқәа руакы аҿы иҟан Арҳынба В. Г. Ҭырқәтәыла данықазтәи афотосахьатә цәыргақәҵа. Иара убас ибзианы дықәгылт Ҟабардатәи ԥҳәызбак, аԥсуа-адыгатә школқәа рызҵаара азҵаара хадақәа ишреиуаз иазкны. Дцәажәеит Шьамтәылатәи (Сириатәи) Ҭәыцьԥҳак, Ростов аҵара зҵоз. Аурыс бызшәа бзианы изҳәоз. Аԥсадгьыли ауаҩи ҳәа дызлацәажәоз бзиан. Б. Шьынқәба иқәгылара, ҳәарада, иҟәышын, зегьы ртәы даара амаршәа кны, акгьы мырымжьыжькәа, дцәажәеит. Саргьы сықәгылт. Иҩны исыман. Иҩны исымаз атекст цәгьамызт, аха ишыстахыз сзамыԥхьеит. Сара еснагь Куприн иажәабжь «Борец» аҟынтәи аперсонаж хада ихьыз сҧырхагоуп, сышцәажәо аҿа хәыцрақәак сцәыбжьалоит. Иазыҳырҩыз ибзиан рҳәеит, аха иагыз сара еиҳа издыруан. Алхраҟәа раан уаҩы игәеиҭартә иҟан, рыбжаҩык егьи ҳәа акәымкәа, ахадара зынҳа ирҿыцзар зҵахыз шырацәаҩыз. Аха иҟаз еиҭалырхит. Уеизгьы, иҳәатәуп, урҵ даара акыр шыҟарҵахьоугьы, ринициативақәа убартә ишрыгхахьоу.

Август

4. Асовет Еидгыла аиԥш иҟаз, милаҭрацәала еилаз аҳәынҭқарра дуӡӡа анеилырԝ, ишәарҭоу аганқәа хтуа иалагеит. Амилаҭ зҵаареиԥш мыцхәы ихьааy азҵаараҷы еиқәылан иҟаз аилагарақәа ирыхҟьаз, ус иаармариан зҭыԥ ақәҵара иуадаԝызмжьыжькит. Уи аҵәы аларҵоит аҳәаанхыҵтәи аимпериалистцәа, Асовет Еидгыла аилажьраҷы урҭ зегьы рхы ишадырхәааз аиԥш, Урыстәыла ахаҭагьы убас азырурц иашьҭоуп. (Урҭ усҟангьы иҕацәан, уажәыгьы иҕацәоуп, зегьы иҳаҕоуп.) Абас ицәырҵны иҟоуп Чеченҭәыла азҵаара. Ачеченцәа, иахьахдырҟьо ыҟазаргьы, рус аҿакала иазнеитәуп. Аха иахьатәи Урыстәылаҷы акрызлоу, акрыздыруа аполитикцәа нханы ишыҟоугьы, зыжәԝа ианкны иахьырҵаху ирго аҷыцқәагьы ыҟоуп. Ишәарҭоуп. Ачеченцәагьы агәаҟра дуқәа зхызгаз жәларуп, аха дара ирыхьыз ажәларҵәҟьа ишырхарам иазхәыцроуп. Ҳара аурысцәа рзгьы, ачеченцәа рзгьы абзиа ҳҭахуп.

Асеиԥш иҟоу аус аҷы аццакра еснагь иакәым ахь иагоит. Ахаҵараз, ауаԝразы еицырдыруа ачечен жәларгьы, иахзырҟьо ыҟазаргьы, рхы ныркыларoуп. Амчыларахь ианиас ари абаапсы ахылҵуеит, аԝганк рзы мацара акәымкәа, ирзааигәоу ажәларқәа зегьы рзы.

6–13. Ҳаагылазар, ҳапсадгьыл, ххәынҭқарра, ҳапсуара аԥыҿеыхақәа мацарагьы рыхьчара ҳаҷҳан. Убра иаахтны иаҳҷагылоз, иаҳзыҵҟьаз даадыруан, даҳҵахьан. Уажәы, ҳаибашьны иаагаз ахақәитра иаҳнарбеит, жәларыс иҟоу зегьы реиԥш, ҳажәлар ирылҵыз, ацәгьамыцәгьа ныҟәызго, аԥырхага ҟазҵо ртәы ахьаҳзымдыруа шырацәоу еилаҳкааит. Иааигәаны рыблақәа ҳшырхымԥшылац, иахьыктәу, иахьышьҭтәу ҳшақәымшәо. Убарҭ рынкылара, рыриашара даарак ҳазыҟаҵам. Уи иацлоит аиуара аигәыцхәра, шьала-дала аизааигәара. Ара, ҳәарада, аламыси азакәани аус еицыруроуп. Аҳәынҭқарраҷы уи ада ԥсыхәа ыҟаҳам.

Абри ала исҳәар сҭахуп, аҵакы ҷыц шыҟалаз, уи алитератураҷы ишаарԥштәу, аформа ҷыц шазыԥшаатәу. Абасеиԥш иҟоу ацәырҵракәа ашәҟәыԝы зегьраҧхьаҳагьы ибароуп. Ашәҟәыԝы изгьы имариахом уи, избанзар, ус иҟоу ацәыр-

ҬрақӘа, аҽееиҭакрақӘа рдыруеит. Аха алитература бзиа, аестетикатә бзиарақӘа рнаѡсгьы, абас иҟоу аҧсҭазаара азҭаарақӘа рцәыргара, ииашан рыҚәыргылара, раарԥшра ала даара ихәарҭахар алшоит.

13–20. Ашәҟәыѡѡцәа реизара ҳаман. Уа хар змамыз ацәажәара ыҟан. Аамҭа иҚәнаргыло азҭаарақӘагьы надҟьалан, убарҭ зегьы рҽы амилаҭ литература ҭыԥс иамоу налаҵан. Ҳмилаҭ литература азҭаара хыс ишьҭыхҭәҟьан аиҳабыра рыѡныҭҟа иалацәажәо аҟынӡа имнеиц, аха Ашәҟәыѡѡцәа реидгыла уи азоуп изыҟоу, уанӡагьы инаргаларуп. Асовет мчра ахаан, алитература, раԥхьа иргылан, аиашаз аҳәынҭқарратә идеологиа иаԥшьын аҟнытә, аҽиараҽы иаҵахыз аминимум ахьагырмыжьуаз ыҟан. Уантәи ҳашәҟәыѡѡцәа макьана ишьҭамҵакәа иааргоит аҳәынҭқарра иауалу атәы, дара ируалу иагырхан. Ҳәарада, алитература, еиҳаракгьы ҳара ҳтәы еиԥшу, заудиториа ҭшәоу, урҭ аѡбагьы рыда ԥсыхәа рымаӡам. Иааидкылан,ҳлитература, уи ахәԥса, ашәҟәҭыжьра иаҵахуп аҳәынҭқарра абҕа. Ашәҟәыѡѡы, абарҭқәа зегьы еилкаан, иара иуалу еснагь идыруазароуп, ибаѡхатәра, ажәлар, аҳәынҭқарра аҽаԥхьа.

...Лариса Аргәынԥха лыԥсҭазаара далҵит. Уи хыла ашәҟәыѡѡцәа даара ргәы иалсит. Ҳлитература бзи иахьылбоз, лыуаѡра, лысасдкылара анаѡсгьы, иара аҽиараҵәҟьа далахәуп уҳәартә дыҟан. Лѡыза, лыԥшәма, Даур Занҭариа, аҵыхәтәан реизыҟазаашьақәа уадаѡхан ишыҟазгьы, иԥсҭазаараҽгьы, ирҽиараҽгьы даргьажәѡан дидгылан. (Даур Занҭариа ҳлитература зегьы аҽы даара абаѡхатәра змоу, зѡымҭақәа инахараны еицырдыруа иҟалаз аԥсуа шәҟәыѡѡуп. Уи урысшәалагьы дыѡуеит. Сара стәала, аҵыхәтәантәи еицырдыруа иҟалаз ароман «Золотое колесо» иѡит ҳәа акәым, аԥсышәала ииѡхьаз еиҵеигеит, иҽыцны еибиҵеит ҳәа азуҳәар ҟалоит.)

Лариса, ашәҟәыѡѡы иѡыза, иаргьажәѡа лаҳасабала, дҽырԥшыган, иеихьӡарақәа зегьы рҽы лԥьабаа ыҟан. Лариса макьана дҽан, аԥсра зынӡа иузлыдкыломызт. Лыԥсаҵа шкәакәахааит!..

20–25. Гәдоуҭантәи иааѡит даара иаҳцәымыгхаз ажәабжьк: араион аҽы игылоу Урыстәыла архәҭа аҟынтәи атанкқәа

ақалақь иалалеит, аҵыс зыбжьымпрааyа амҩақәа ркит ҳәа. Ажәабжь еиҭазҳәоз ишацыртцо аҟара шырдыруазгьы, зегьы ааиҵанарҕәҕәеит. Урыстәылеиԥш иҟоу аҳәынҵқарра ду аҿы, еиҳаракгьы, макьана инагӡаны иҵышәнымтәалац уажәтәи аҭагылазаашьа ианеиԥшу, еилыҩрыз аимпериа ду еиҿагылоу, еибаҭахым, еиҕацәоу амчқәа нханы иахьыҟоу, иаалырҟьан уззыԥшӡам акы ҟалар алшоит. Иаҳҳәап, Урыстәыла, ианакәзаалакгьы ақыртқәа алкаан иахьырбоз, егьырҵ ажәларқәа иранармыжьуаз ахьранарыжьуаз, иҟарцоз иақәиҵцәан иахьыҟаз зҭахымыз, иаҿагылоз, зкариерагьы зыхгьы ақәызцахьаз шыҟаз еиԥш, иахьа уажәраанӡагьы Сталини дареи реихырхәара ишаҿыз зыбҕа архәан инхаз маҷҩым. Урҵ уажәшьҭа ибжьҳәаны дара ртәы ирзаргарым ҳәа агәыҕра ыҟоуп, аха ԥьара цәгьамыцәгьарак аҟаҵара рымч ақәхар ҟалоит макьана.

Урҭқәа реилкаара, рҭыԥ рықәҵара, ҳаиҳабыра шаҿугьы зегьы ираҳаит. Дук мырҵыкәангьы, уи баша мбжьахран, изхараз рықәнага иақәдыршәеит рҳәеит. Амбжьахра ҳәа изҿыз ԥҳәыс усзаап; аруаа рҟынтәи ҷкәынцәақәаки зыԥсы зшьоз ҳәсахәыҷқәак еимаркзаап. Уеизгьы, зегьы ҳагәқәа рҿы ашьҭа ԥытрак иннажьит. Ииашан, ари ҳара ҳзы ихәмаргамызт, ҳақәпараҿгьы ҳиааираҿгьы зыжәлар ҳара ҳахь рхы кыдыз, иара ҳаргьы еиҳа ҳаззааигәахар ҳҭаху ажәлари ҳареи ҳабжьара гәыҩбарак бжьалар ҳҭахым, иаҳҵаххом ианакәзаалак.

26–30. Аусураҟынтәи сааины снатәоны ашә иасит. Ари Акультура аминистрра аҟынтәи Н. Ԥлиа иакәын. Владислав Григори-апа дышсыԥхьаз иҳәеит. Агимн азы шакәыз гәҩарас иҟасцеит. Аха, иԥьасшьо, уажәтәи ҳаиҳабыра Ашәҟәыҩҩцәа реидгыла Акультура аминистрра иаҵанакуа ԥьыршьоит. Иԥьыршьауоу, ус иҟалар рҵаху сыздырам. Аха ҳара ҳкультура, ҳажәа аҟазара ҳәынҵқарра усны ирыԥхьаӡо ианалага аахыс, Ашәҟәыҩҩцәа реидгыла Акультура аминистрра аҟара аҵакы змоу, хазы иҟоу еидгылан ирыԥхьаӡоит, официаллагьы.

Сахьнеиз, Владислав Григори-иԥеи, агимн аусҷәа аминистрцәа рсовет аҟынтәи знапы ианыз И. Е. Қапбеи, апрезидент иадминистрациаҿы аус зуаз ҳпоет Г. Аламиеи, сара снапы ианыз атекст азҵаара акомиссиа аҟнытә Н. Кәыцниеи, М. Лашәриеи сзыԥшын.

Қапба Е. Е. аинформациа ҟаиҬеит: агимн азы амузыкагьы, ажәақәагьы, атекстгьы хиоуп, ажиури еиҳарɷык ақәшаҳаҭуп, ажәакала, Аԥсуа ҳәынҭқарра агимн хиоуп ҳәа. И. Е. Капба даара ҳаҭыр зқәыстɷо аҙә иоуп, аха сгәы нырханы сиацәажәеит. Раԥхьа иргылан, атекст азҬаара, афициалла дара рхаҭақәа знапы ианырҬахьаз сара сакәын. Аустав ɷны, акомиссиа зегьы ақәыршаҳаҭны, аконкурсгьы мɷаԥызгахьан. Аха раԥхьатәи аконкурс алҬшәа, раԥхьа иргылан, сара исгәамԥхеит, ашьҭахь — изсырбаз акомиссиа аҟынтәгьы еилызкаауаз. Даара ҳзықәгәыҕуаз ҳпоетцәагьы — уи зегьы алахәын — жәларык раҳасабала, ҳҭоурых, иахьатәи ҳҭагылазаашьа, ҳменталитет, ҳҷыдара хадақәа ишрықәнагаз акәымкәа, егьырҭ ажәларқәа, аҳәынҭқаррақәа ргимнқәа ирҿыԥшит. Аиҳабырагьы, акомиссиагьы ақәыршаҳаҭны аɷбатәи аконкурс рыласҳәеит. Аҿҳәара хәымш ракәын иагыз. Насгьы, иахьынҙаздыруа, атекст аныхиахалак ашьҭахь ауп амузыка анырыɷуа. Иара усгьы, уажәтәи атекстгьы сара исырбатәуп ҳәа рхахьгьы имааит.

Владислав Григори-иԥа, исҳәази, сҳәашьеи игәаԥхомызт, ҳәарада, аха дацрамлеит. Уи иҳәеит, иаалырҟьан убри аɷыза аҭагылазаашьа ҟалеит, иаарласны агимн рхианы иҳамамзар амуа, убри аиԥш аизара ҟаҬатәыс иҳақәшәеит. Убри ҳгимн арҳәаны иааҳартыроуп. Уи аҬакы ҷыда амоуп ҳәа.

Уеизгьы, дара рхала зтәы рыҙбахьоу агимн ҳмырҳакәа ҳаурмыжьит. Уи ҳкапелла инанагҙахьазаарын. Изныз акассета акраамҭа ҳазыԥшын. Ииаргеит, ҳазыҙырɷит. Ҳәарада, уи авторцәа, дасу иара дзызку аҿы, збаɷхатәраз иалыркаауаз ракәын (амузыка В. Ҷкадуа, атекст Г. Аламиа), раԥҬамҭагьы хәыдамызт. Уи, ҳәарада, ҳгәы ннакылеит. Уеизгьы, ҳаззыҙырɷыз ҳанахцәажәоз сгәааанагараҿы исҳәеит, амузыка аҿгьы, атекст аҿгьы, ажәлар ртәи дара авторцәа рхатәи мыцхәы рхы драргамоит, реиԥшьырҭа умбо иҟаҬатәуп ҳәа.

Зегьы дара роуп, егьа ус акәзаргьы, абри аиԥш аус ду аҟаҬашьа, сгәы даара ишеихьнашьуаз еиҭасҳәеит.

31. Иахьа аизара ыҟоуп. Адемографиа азҬаара иазкуп рҳәон, аха арепатриациа атәы мацара акәын. Уажәы арепатриациа аусҟәа рхадараҿы иҟоу Н. Н. Ашәба аԥсышәа бзиала ажәа

неиҵыхны иҳәеит. (Н. Н. Ашәба, аибашьраанҙагьы, аибашьраангьы, иахьагьы аҭакԥхықәра змоу аусқәа ныҟәигон, иныҟәигоит. Дахьгылазаалакгьы даарылукаартә ихы ааирԥшуеит. Иаԥсшәа бзиоуп, иаурысшәагьы. Знапхгаратә баҩхатәра еиҷаҳатәу кадруп.)

Уи иажәахә аҿы, Ҭырқәтәыла иҟоу ҳдиаспора аҭагылазаашьа, рыԥсадгьыл ахь ахынҳәрақәа рызҵаара, даара имариамкәа ишыҟаз, ишынхаз уҳәа ртәы мҙакәа далацәажәеит. Аиҭанеиааира еиҕьхеижьҭеи акыр шыҵуа, уажәшьҭа Ҭырқәтәылатәи ҳашьцәа асасцәа реиԥш акәымкәа, аԥшәмацәа реиԥш рхы ныҟәыргар шахәҭоугьы. Ара инханы иҟоу ҳажәлар рзинқәа рзы, рыԥсадгьыл азы ақәпара иаҿуижьҭеи шаҟа ҵуа, шаҟа гәамч ақәдырҙхьоу, ԥсҭазаара аҭаххаз иаҳҳысыз аибашьра. Ажәлар ргәамчгьы ҵа змаҙам ҵеиҷьым, иҵыкәкәоит, еснагь «аҙы» ыҵыҵуазароуп. Егьирахь, аиааира ашьҭахь арагь апроблема ҿыцқәа цәырҵуеит. Ианакәзаалакгьы, аибашьраангьы, зхы нбыжьга-аабыжьго иныҟәызгоз, зыжәлар рпроблемақәа зхатәы мацара иаҩызхуаз, зыҩныҵҟа адизертирцәа рацәаз, аибашьра ашьҭахь еихьышәшәа-еиԥышәшәа ианеиза, раԥхьа рыԥсы ҙаны иҟан. Нас, игәарымҭаҙазшәа анырба, ԥаса изҿыз ахь рхы дырхеит. Уажәы, аҽазны еиԥшымкәа аидгылара, акра, ажәлар рус, аҳәынҭқарра аус ахатәеиԥштәҟьа ианазныҟәатәу, урҭ иреиԥшу рхымҩаԥгашьа зегьынҵьара аԥырхага ҟанаҵоит.

Ари аиԥш аҭагылазаашьақәа зхызымгац, ма измам жәлары, ҳәынҭқарра ыҟаҙам. Ҳаргьы, уаҩы иҿы иҟамлац ҟалазшәа акәымкәа, ишәаны-изаны ҳазнеироуп, убарҭ амҩа иашахь риагаразы еснагь аҽышәара ыҟазароуп. Насгьы, убас иҟоу ауаа зхы иазырхәо иаагылазар акритика иацәыхьчо, ажәлар раԥхьагылаҩцәа рҿы зҵыԥ ылызхыз аҙәырѳгьы, ирывстәым. Аҳәашьа ԥшааны, аиаша рҿактәуп, аԥырхага иҟарҵо нкылатәуп.

Сентиабр

1–7. Ашәҟәыҩҩцәа Реидгылаҿы абриаҟара усутә аныҟоу, ҭыԥла-ҭышәлагьы уаҩҵас ҳанеиқәшәам, ҳара иҳагугьы анмаҷым, сааҭк, ҩ-сааҭк аѳны атәаха уоуазаргьы, уѳтәқәа узрыдтәалом, аус унаруам. Амза 4 рзы ашәҟәыҩҩцәа реизара

ҟаҳҭарц ҳаҙбеит. Даур Наҷҟьебиеи (усҟан, Анцәа иџьшьала, Ашәҟәыѡѡцәа реидгылаҿы аус иуан) сареи машьынак ҳаԥшаан, Баграт Шьынқәба даагеит. Аҿены аустав ҿыц иҟаҳҭаз еилҳаргон, иҳадаҳкылон. Б. Шьынқәба, иԥышәа ду иабзоураны, аустав ианаҳҭақәашаз акы-ѡба статиа ҳаҵеиҳәеит. Насгьы, ҳжурналқәа Ашәҟәыѡѡцәа реидгыла аусура ишабжоу, урҭ еиҕьу ашәҟәыѡѡцәа, алитературагьы здыруа, ажурнал атәгьы, обиективра змоугьы шырхаргылатәу азы иаҵшьны иҳәеит. Аустав ҿыц ала, ишаабац аредакторцәа бжьыҵирала иалхтәын. Ус иагьыҟаҳҭеит. Уажәшьҭа инхаз иҿыцны, еиҕьны аусура ауп.

7–11. Аҿыԥсахра, аҿырҿыцра, аҿырыцқьара амч аҵахуп. Зҿееиҕьызтәыр, зҿызрыцқьар зҵаху ыҟоуп, аха иахьатәи ҳуааҩәларра рҵагылазаашьаҿы макьана рымч ақәхом. Ауаажәларра рус макьаназы уналакьысыр уахьыҟьашьуа рацәаны иазынхеит.

11–13. Пицундаҟа ҳцеит Ашәҟәыѡѡцәа Реидгыла аҵакыра зегьы: Н. Ҳашыг, Д. Наҷҟьебиа, Д. Чачхалиа, Л. Ҵколиа, Г. Апачиди, сара. Имариамыз амиссиа мѡаԥаагон: В. Плиа имаҵура дамаҳхуан. Иара иҿирцәгьоз џьаҳшьон, аха ус акгьы иҿазимкит. Аколлектив реизараҿы Д. Чачхалиа, ҳлитфонд аиҳабы, ибзиан драцәажәеит. Уеизгьы, Вадим ас дахьамаҳхыз иааиҵанарԥҩәеит. Арҿиаратә ѡны аҟазаареи аҟамзаареи азҵаара ықәгылан. Ирҿиаратә ѡнны инхаргьы, абриаҟара џьабаа адбалан, ҳлитфонд анапаҿы иҟалартә ианазыҟаҳҭа, еиҵаҳампыҵышшаҙар ҟалон. Арҿиаратә ѡны амал ашәҟәы ианырҵарц, уи зылшаша ныжьны, ҳабжаѡык Аҟәаҟа ҳааит. Ишыҟазаалак, Аѡны аԥхьаҟатәи аԥеиԥш аҙабаразы, усеиԥш иҟоу адокумент ҳаргьы иаҳҭахын.

13–14. Иааиқәтәаны, џьара ԥсгахак ҳауртә иҟарҵом. Аҭынчраҟаҵацәа ҳәа Қарҵааи ҳареи иҳабжьадыргылаз, урҭ рхада Кондратиеив ҳара еиҳа иаҳзеицәоу аполитика бжьеигалоит. Уи иҵахуп ахҵәацәа ирхынҳәырц. Урҭ хҵәацәазма, реиҳараѡык еибашьуан, ҳаѡныҵқа иҟаз ақырҵцәа рыр ракәын. Абриаҟара дгылаѡцәа ахьҳамоу Урыстәыла, уажәтәи амчра урҭ ирыдгылон. Аус аҙбарахь дара иреиԥшу рнапы ианырҵон. Ҳаиҳабырагьы, иара Владислав Григори-иԥагьы, рҵагылазаашьа даара идыруадаѡит. Урҭ

аҳәызба иаҿагылоу иреиԥшхеит. Кондратевраа ирҭаху, иддырхәо аҟаҵара ианалага, ҳажәлар дырԝегьых ашьа илагылар акәхоит.

Ажәларқәа шамахамзар еилаԥсоуп, еилаʒԝоуп, еиуеиԥшым амилаҭқәа ирылҵит. Урҭ рахь хыԥхьаʒаралагьы, культуралагьы, аҿакалагьы еиҵаз, еиҳа зымчыз ртәы иагеит. Аха ашьа, аус ҭәҭәоуп, уи ашьаҭа ус иʒʒом. Аурыс жәлар дуʒʒа рыԝнытҵҟагьы уажәыгьы милаҭла еиқәхан иҟоу ажәларқәа рнаԝсгьы, ирылаʒԝаз, иаурысхеит ҳәа иԥхьаʒогьы рацәаԝуп. Убарҭ ирылаʒԝоу ажәларқәагьы ршьа аԥсы ҭоуп, уи алаʒԝоуп акультура, адоуҳа, урҭ ныҟәызго аинтеллигенциа рхаҭарнакцәа ршьа. Уи аурыс революциагьы ианыԥшит, ианыԥшит иҟазҵози иаҿагылози реидыслараҿы. Аурыс интеллигенциа ду рыбжаԝык уи рыдрымкылеит. Иҟалап убарҭ ажәлар рхьаа былбылуа зшьа иныҟәнагоз ракәзар. Убри аҭагылазаашьа иахьагьы зынʒа иʒны иҟаʒам. Ҳара агәра аагар ҳҭахуп, иҳадгылоу, иҳацхрааура, ҳхьаа еилызкааура, убарҭ зыжәлар рхьаа былбылуа зшьа иалоу роуп ҳәа.

14–17. Кондратиевраа рнапала иҟарҵарц ирҭаху ацәгьара, ҳажәлар хаҳәырҵәиа иаҿагылт. Аизараҟәа мԝаԥыргеит. Уа иалацәажәон уи аԝыза ҟалашьа шамам, иаҟәтәарцгьы ишыҟам. Аусҟәа ас ианыҟала, иара Шевардназе ихаҭагьы Қарҭ дааит, убас Грачиовгьы. Убарҭ рацәажәаразы уахь дцеит Владислав Григори-иԥа. Телехәаԥшрала иахьаҳдырбозгьы, аицәажәара ашьҭахь, иандәылҵ, рҿаԥшыларақәа рыла мацара иубон бзиа шырзеибымҳәаз. Шевардназе иҿы акны дыҟан. Владислав Григори-иԥа ҭынч ииҵахыз иҳәеит. Грачиов заҵәык дыччон. Владислав Григори-иԥа ифырхаҵарақәа иреиуан ари. Ажәлар зегьы шәаны иҟан, убра ԥьара акы изырур ҳәа. Ас данырба рыпсы ргеит. Уажәтәи Урыстәыла аиҳабыра, урҭқәа ишрылымҵуаз анырба, иаанныркылт.

14–18. Ельцин ООН аилатәарахь ицамҭаз, абасеиԥш, Шевардназегьы игәы ҟаҵаны, егьырҭ, ҳара ҳус иадымгыло аҳәынҵқаррақәа рхаҭарнакцәагьы, ргәы ҟаҵаны, уахь анеира рҿазыҟарц ргәы иҵан, аха иалымҵит. Ҳәарада, Урыстәыла аиҳабыра рнаԝсгьы, зажәа акралнадо, еснагь ҳара иҳадгылогьы акыр рылшеит абас аус ахьырхәараҿы.

Арҭ аҩымш аҩны ԥытқ сҿааныскылеит. Сшәарақәа анысхыԥсаа, сусура планқәак ҟасҷеит. Исзынагҙар зынҙа насыԥ сыман.

18–25. Ԥақәашь сыҟан. Саҳәшьаԥа Ҷыла Лагәлаа ишықәс азгәарҭон. Уи саҳәшьаԥа иакәын, усҟак дсеиҵбын, аха аигәыцхәра адагьы аиҩызара ҷыда ҳабжьан. Уи даара дсыгуп, иҭахара шысхьааҷ исхьаауеит. Еихсыҕуам. Ахаҵара илан, ауаҩра баҩхатәра ҷыдагьы илан. Инышәынҭра ҟарҵеит, аҩнеиԥшҵәкьа ахыб аҭан. Ахи-аҵыхәеи, абра, иабацәа рҭынхара иахьаҵанакуа джуп. Данҭахаҵәкьа, дызлаз Гаграа рбаталион аҟнытә иҭахаз иҩызцәа дрыцыржит уа. Ҳәарада, убрагь иҭыԥын, аха саҳәшьа, иан мыжда, лыҷкәын инышәынҭра ара илымазар лҭахын. Уи ҳаб ихылҵыз зегь реиҳа дыҕәҕәоуп ҳәа дҳаԥхьаҙон, аха лыҷкәын гәлымҵәах итәы иагеит илылаз зегьы. Лыԥсы аиргьҳәа иҭагәышьоуп.

Ҳаҷкәынцәа иҟарҵаз, ирылшаз аҭоурых уаҩҵас иаҳҳәароуп, уи еиҳау ҿырԥшыга ыҟаҙам ажәлар раԥхьаҟатәи рыбзазараҿы.

Қарҭаа рымчра зықәныҟәоз азиндара зынҙа иақәтәарц, изычҳарц згәы иҭамыз аҙәы иакәын иахьа зышықәс ыҟаз. Ихгьы ақәиҵеит.

30. Аиааира амшныхәа мҩаԥыргеит. Аиааира ашҭаҿы, икьаҿзаргьы, ар рпарад ыҟан. Нас, аҭынчра апроспект аханытә астадион аҟынҙа ииасны ицеит абронетехника. Афилармониа ҭәын. Аныхәа ааиртит Г. Аламиа. Уинахысгьы иара имҩаԥигеит. Ажәа бзиа иҳәеит Владислав Григор-иԥа Арҙынба. Аконцерт аҿы ажәеинраалақәагьы ирыԥхьон. Иажәеинраала даԥхьеит ҳпоет Платон Бебиа. Уи дагьпоет бзиоуп, иимуагьы ибзианы даԥхьоит. Апоет изы уи акраҵанакуеит. Аконцерт ахаҭагьы бзиан. Еснагь аиԥш аԥхьагылара рыман ҳакәашацәа.

Октиабр

1–9. Сириантәи ашәҟәыҩҩцәа аауеит ҳәа ҳзаарыцҳаит. Амҿышаз. Ҳмашьына ыҟам, аҿакы. Сириатәи аԥсуа, хҵарауаҩ Фадиль ара дыҟазаап. Уи излеиҳәаз ала, раԥхьа Нальчикҟа идәықәҵатәуп, нас, 6–7 рзы ирхынҳәны арахь иаагатәуп. Уахь, Адлерҟа, урҭ дырԥыларц дҳашьҭит Даур Аламиа, ҳпоет, ауаажә-

ларратә усзуѡы Гена Аламиа иԥкәын аиҳабы. Уи дыԥкәынҙоуп, аха дҟәышуп, урҭқәа рҽы иҟаиҵо идыруеит, дагьаашьом. Иара Фадиль дычмазаѡхеит. Ишьапы аԥшьра ахьит. Зегьы ҳцәеилалеит. Сириатәи ашәҟәыѡѡцәа Нальчикҟа имцакәа ишиашаз арахь иааит. Ҳаиқәшәеит Иреиҳаҙоу Асовет аҽы, Гена Аламиа усҟан аус ахьиуаз. Ашәҟәыѡѡцәа хѡык ыҟоуп. Уа ҳаибадырит, ҳаицәажәеит. Уаа шьахәқәоуп, ҳара ҳаибашьреи ҳиааиреи даара ҳаҭыр ақәырҵоит. Иаазгазгьы убри ауп.

Нас сара сахь, аѡныҟа иаагеит. Еҵери илылшоз ала астол лырхиеит. Дара иржәуам, аха сара рныҳәаҽақәа ныскылт. Убри аухаҵәҟьа ицеит нхыцҟа, Нальчикҟа. Амза 6 рзы ихынҳәит. Фадиль Пицунда, аԥсшьарҭа ѡны «Правда» ахь инеигеит. Адырѡаҷены, асаат ѡба рзы иааит Аҟәаҟа. Урҭ рԥылара еиҽаҳкаит, Б. Шьынқәба, Ш. Инал-иҧа, асахьаҭыхыѡцәа наҳаԥхьеит. Асахьаҭыхыѡцәа рҭыхымҭақәа асасцәа ҳамҭас ирырҵеит. Ахи аҵыхәеи, Сириатәи ашәҟәыѡѡцәа рхеидкылеи Аԥсны Ашәҟәыѡѡцәа реидгылеи аиқәышаҳатра бзиа ҳабжьаҳҵеит. Зегьы ибзианы иалҵит.

9–12. В. Бигәаа, Гьаргь Амҷба, Шьақро Цаава, сара Кәтол ҳцеит. Уа В. Ҭнариа иан абырг дизынмыжькәа акыр даанханы дыҟоуп. Афилологиа адокторраз иоуз адипломгьы Гь. Амҷба ишьҭихит. Иани иареи ахуп, излаабаз ала, ирымоу-ирыхҙу алагьы излеиқәшәақәам рацәоуп. Игәылацәа, ижәлантәқәа иаразнак ҳхәы дырхиеит. Ибзиан ҳтәан, ибзиан ҳаицәажәеит. В. Ҭнариа ҳаҭцааѡцәа иреиҕьу, аҵара бзиа змоу, иҵаулан ихәыцуа, аҭцаарадырраҽгьы, акритикаҽгьы инарылҳәҳәо дреиуоуп. Ауаҩрагьы изацуп. Уи иажәа акыр ԥнаҟоит.

Саҳәшьа Дусиа лҽгьы сныдгылеит. Агәабзиаразы, Анцәа иԥьшьала, уажәы хар лымам. Лыҙгабцәа аҵара иҵоуп, лара уахынла агәылацәа рҽы даныԥхьо ыҟоуп.

16–19. Ҭагалан ааит. Ақәа анаулак ихьшәашәарахо иалагеит. Ус адунеи ааршазар иҟоуп, аха есышықәса иԥьаҳшьоит. Ус дшоуп ауаѡы, ус дышшоу еиҕьзар ҟалап.

Ашәҟәыѡѡцәа Реидгыла шьоукы ус дук амаҙамшәа рбоит, аха иахьа уа уаннеи, инеихашәы хәлаанҙа аҟаҵатә ыҟоуп. Уажәы, аибашьра иалаҙыз рархив аҟынтәи ақьаадқәа иахьынҙа-

уа ирҷыцлатәуп. Ма рҬакы еиҭаҳәан иныжьтәуп. Ашәҟәыԥԥцәа Реидгыла аҭоурых ҷыцны иԥтәуп, хымпада. Инагҙаны иҙбам маҷым, еиҳаракгьы Пицунда азҬаара. Ашәҟәыԥԥцәа рахь, саҭарымҬааит, аха “ииаг” анаԥс акгьы здырырц зҭахым ыҟоуп. Уеизгьы, Ашәҟәыԥԥцәа Реидгыла аҬакы еилкааны, иҳалшо акгьы агаҳмырхарц ҳҷеаҳшәаларуп.

Аибашьра ашьҭахьтәи алитературатә еизга аматериал еиқәыршәоуп. Даара узеигәырҕьотҷәҟьа рацәамзаргьы, иааидкылан хар амам. Апоезиаҷы В. Амаршьан иажәеинраалақәа ԥарылыҳәҳәоит. Агәаҟра ҕәҕәа дзықәшәаз, ипазаҬә аибашьраҷы иҭахара атәы даара угәаҬанҙа инеиртә иҟоуп.

19–23. Схатәы аԥра санацәыхҟьаҙо ыҟоуп. Ашәҟәыԥԥцәа Реидгыла аускәа нҬәаҙом. Аакьыскьа сеиҭагаԥ С. Шевелиов дысзасуан. Еиҕьу аҭижьырҭахь усура сиасит, ушәҟәы ҷыцк еиҭаган аҭижьра сылшап ҳәа сыҟоуп иҳәеит. Убри сгәы ҟанаҬеит. Иҷыцны изԥыз зегьы цәаҳәанҬала еиҭазгароуп, уи дара рхаҭақәа рыԥра аҟара амч аҭахуп.

Иахьа А. Блок истатиақәа срыԥхьеит. Уа уи шаҟа дпоет дуу аҟара (А. Пушкин иаамышьҭахь иара дгылоуп ҳәа исыԥхьаҙоит аурыс поезиа дуззаҷы) дыҟам, уеизгьы, убрагь ддууп.

Аакьыскьа Б. Гәыргәлиа са сҷы днеин дсыҳәеит, Т. Берзениа иҷкәын иабҳәа иҟынҙа сиццарц. Борис мап сызицәкҙом, уи иреиҕьу сԥызцәа дреиуоуп. Ҳахьнеиз Лаврик Голанҙиагьы дыҟан. Астол бзиаҙаны ирхиан, иаахатәаз зегьы еиҳа исҭахыз ауаа иреиуан. Даара ибзианы сыԥсы сшьеит.

Ноиабр

4. Алитфонд ахеилак аилатәара ыҟан. Урҭ аҳасабырбартә ажәа рыман. Аҳасабырбараҷы иадырбеит ԥ-цифрак — шаҟа дырҳаз, шаҟа алитфонд аҳасабырба иахырԥхьаҙалаз. Изаҳауаз рахьгьы, уа изаҳарц зҭахыз рыбжьы арҭеит. Сара исгәамԥхеит, ари ишаҭаху инарҭбаан иҟаҬоу ҳасабырбамызт, иааихьшьны иҟаҬаз акы акәын. ИагьрыдысҬеит ишаҭаху, иаҭахыҵәкьоу зегьы арбаны Ашәҟәыԥԥцәа реидгылаҷы ақьаад шьҭарҬарц.

9–12. Штутгарт еиқәшәарак ыҟоуп, ицатәуп рҳәеит. Изакә еиқәшәароу, изызку атәы ҳәа акгьы ацым. Т. Шамбагьы, Ахба

Игоргьы сзасит. Таиф Аԥьба изҵаарагьы уа иқәыргылатәуп ҳәа. Џьаргьы ацара сазыхиам, аха сазхәыцып, иара Таиф итәы мацараҽгьы, уатәи аиқәшәара зызку иаҵанакуазар.

12–19. Е. Евтушенко дааны дыќоуп. Иара сиҵахызар сиԥшаауазар акәхап, сара сызишьҭалом. Иара дысзасит. Абаѡхатәра иаша аламысгьы ацуп, Иван Константин-иԥеи Еҭери Константин-иԥҳаи анышә иахьамадоу ҳцап ҳәа дсыҳәеит. (Урҭ, рдачақәа рыла иахьеигәылацәаз анаѡсгьы, аиѡызара бзиа рыбжьан.) Уахь ҳҳалт. Ауатка шьҭихзаап, ихтны, урҭ арыцҳақәа рыԥсаҵа ныҳәан, иаажәит. Уи идура ишақәнагоз ихы мѡаԥигеит. Насгьы дсыҳәеит, анышәынҭрақәа ишақәнаго ианыќарҵо исзынацҳа ҳәа, сҿаласырхәыр, џьара акы аластцар сҭахуп ҳәа. Уантәи ҳанылбаа, арестораи «Нарҵаа» рахь дымѡахызгеит. Уа макьана иҩаруп, рмыриа-мырсақәа мачқ рхаажәылеит. Адырра сырҵеит Евтушенко Владислав Григори-иԥа дибар иҵахуп ҳәа. Ахәылԥаз Евтушенкогьы саргьы ҳидикылт. Владислав Григори-иԥа уа даара ибзиан диацәажәеит, ихымжәакәа, иҳәатәызгьы иҳәеит. Евтушенко имҙеит, абри аѡыза шрыбжьалазгьы, ақырҵцәеи аԥсуааи наҙаҙа еиҩацәаны инымхарц шиҵаху. Иамур сара ихызжәеит, уажәы ишыќоу инхар, урҵи ҳареи акгьы ҳзеилыхуам сҳәеит, сақәыҩҩәан.

Декабр

1–10. Асы ауит, егьмачымкәа. Еиќәжәаны иҵаауеит. Мцада, мҿыда ҳтәоуп. Ҳара ҳаиҳабырагьы ҳәалахашәа инханы иќоуижьҭеи такәы ҵуеит, аполтика ду аҿгьы бзиара ыќам. Ачеченцәа аибашьраҵәќьа ргәы иҵоуп, иаҿуп. Ельцини, Грачиови, дара ирхьыԥшуп, рыѡнытҵќатәи русқәагьы аныцәгьаха, Урыстәыла ачрезвычаинтә ҭагылазаашьа ќаҵаны, а-Дума еимырпны, алхра ҿыцқәагьы уажәы иаԥыхны, зегьы Чечентәыла иазыркит. Иара Чечентәыла аибашьра аԥшьызгаз, ажәлар хыс ирымоу ҳәа ирыԥхьаҙогьы, узрықәшаҳаҵхом, рыжәлар даара ашәарҵа иҵадыргылоит. Ртәыла географиала изеиԥшроу, урҭ анклав ҳасабла рхы ишақәиҵырымтәуа еилыркаар акәын. Урыстәыла уажәы иахагылоугьы, иара зегьы ҳазхәаԥшуа Урыстәыла ахаҵагьы, аҵагылазаашьа иара усгьы еицәартәхьан.

10–17. Чечентәыла акәшамыкәша адебатқәа цоит. Аполтика шәы-хкык рыла еилоуп. Урыстәылатәи амчрақәа даушла

мацара зегьы рыҙбар анырҭаху ыҟоуп, аха ара усҭәҟьа иамуашәа анырба, ихьадыршшар цәгьа ирбом. Ҳара хазтәи урҭ рпозиция ҳаҷнахит. Ара, ҳәарада, рҭагылазаашьа уадаԝуп. Ачеченцәагьы рызҭаарақәа Урыстәыла аԝныҭқа ирмыҙбар руҙом. Кавказтәи ажәларқәа, дара ачеченцәагьы налаҵан, аурыс ҳәынҭқар ихаантәи аибашьра иахьагьы акыр ранаҳәар акәын. Усҟан урҭ ацаҟьа бахә ду рхы анырҟьан, инадҧыххаала ицеит. Зынҙа иалаҙыз ыҟоуп, егьырҭгьы раҕырак ықәҵны Ҭырқәтәылаҟа ицеит. Уа иахьнеиз зегьы рцәыҙит. Сара сгәы иаанагоит, егьа ихьаазаргьы, иланарҟәуазаргьы, аицәажәара, иахьынҙауа аизааибагарахь ииасыр еиҕьын ҳәа. Шамиль иеибашьра дин еибашьран. ииашоуп, аурыс ҳәынҭқр игенералцәеи ири реибашьышьа бааԥсын, шаҵара рыздырамызт, аха аҳәынҭқар ихаҵа Кавказтәи ажәларқәа дрыԥхьеит еибашьрала акәымкәа, аицәажәара, аизааибагарахь ииасырц. Кавказ Урыстәыла иаҵанакырц шаҵаху, аха уа иқәынхои дареи ҳәынҭқаррак аԝныҭқа еилеибагҙартә, еицынхартә иҟарҵар шалшо. Аха Кавказтәи ажәларқәа алидерцәа зыжәлар зыцныҟәаша, ахеиқәырхарахь рхы зырхашаз, ихәыцуаз рымамызт.

Ачеченцәа раԥхьагылаԝцәа абарҭқәа зегьы ирызхәыцроуп, амитә зхызгахьоу рыжәлар реиқәырхаразы. Егьи агангьы — иара убас.

17–25. Зҵаара хадас иҟоу Чечентәыла ауп. Урыстәылатәи амчқәа, ар, аибашьыга техника ҵԝа змам — зегьы уахь инаргеит. Есҽны, есуаха Грозныи абомбақәа аларыжьуеит. Дара ачеченцәагьы хьаҵырц ргәы иҭам. Ҳәарада, урҭ ажәлар хаҵоуп, зегьы дара роуп, ртәыԝақәа хыржәжәоит.

Аакьыскьа Ҭина Қорсаиаԥҳа ҳааизылган, Хьиаа ирҭахуп рыԝны шәсасыр лҳәеит. Ҭуна Ахьиба уажәы дахьыԝноу ҳалгеит. Ашықәс Ҷыц аламҵалаз зинтериер бзиоу, ибзианы ихиоу ԝныкаҷ ҳааидтәалар бзиоуп лҳәан. Аинтереир анакәха, иагҵәҟьам. Даара ибзианы ҳныҟәыргеит. Урҭ ирымамкәа иҟалаҙом, ахагалашьа рдыруеит.

Напыҙәҙәара ҳанцоз уадак ҳаԝнысит, убра ааԝык раҟара аҷкәынцәа қәыԥшцәа тәан. (Волки учат волчат.) Саргьы, абри ҳамԝахыҵра иахысҳәаара сыздырамызт. Сроман «Аҷыкәаҳа» аҟынтәи ҭыԥқәак срыԥхьеит. Аԥшәмацәа рысасдкылара, ҳәарада, пату ақәаҳҵеит.

25–28. Гәылрыԥшьаа Гьаргь Гәлиа ибаҟа дыргылеит. Акультура хан ҽыц ихьӡ ахырҵеит. Уи ахан аҭӡамцқәа дырԥшӡоит Валери Гамгиа иусумҭа ссирқәа. Иара Валери ихьӡ ахырҵаргьы ҟалон. Аха зыхьӡ ахырҵаз итәгьы ҳадгылаѡуп, ҳәарада. Аскульптура ахаҭа даарак иҽеим. Скрипниченко ҳәа аӡәы иҟаиҵеит. Саргьы ажәа сҳәеит, Гьаргь Гәлиа Европа еицырдыруа шәҟәыѡѡны дшыҟоу, иԥсадгьыл Аԥсны дшапатриот дуу атәы.

Нас астол ыҟан. Напхгара азиуан В. Цыгәба. Уи астол даара ибзиан, изызкыз ишақәнагоз имѡаԥган. Аҵәцақәа шьҭызхуаз Гәылрыԥшьаа дырҽехәон, аибашьраангьы рхәы шҭармыжьыз нацҵаны. Аҭоурыхҭцаа, аполитик Иу. Воронов зынӡа иахирҟьеит, ара инхо аерманцәа алкааны. Урҭ аибашьраангьы рхы бзианы иаадырԥшит, анхамѡа ашьақәыргыларацҽгьы, раԥхьа игылоуп иҳәеит. Нас, амрагыларатә афронт агәыцә, Очамчыра араион иадыркылт. Убрик сзымчҳаит. Ииашоуп, Аԥсны инхо аерманқәа абаталион еиҧыркааит, хаҵарылагьы еибашьуан, аха Гәылрыԥшьаа, рхы алеиқәдырхарц аԥареи ахьи еизганы ақырҵцәа рыр ирыҵан, еибашьраҳәа аӡәы иҽеимырҵысит. Сѡагылан, абарҭ зегьы сҳәеит. Урҭ уи азы иҵактәуп сҳәом, аха аҭоурыхтә иаша шиашоу иҳәатәуп, уажәнатә дара аҭоурыхҭцаа ѡцәа ас иалагазар, нас ишԥаҟало сҳәеит. Абрыгь сҳәеит, астол иахатәаз Гәылрыԥшьаа реиҳараѡӡак ѡагылан ицеит. (Правда глаза колит.)

Ҳәарада, егьырҭ иргәамԥхеит ас ихтны сцәажәареи, анҭ рцареи, аха исҧаркуагьы акгьы рымамызт. Сгәы иахәоз, Гәылрыԥшь уажәтәи администрациа аиҳабы А. Ҳаразиа игәаԥхеит. Уи иаҟара урҭқәа здыруада, насгьы, ичиновникрагьы даиааит.

28–29. Никәала Ҳашыги сареи Баграт Шьынқәба иҧы ҳаҟан. Дажәит, игәабзиарақәагьы ҽеим. Уи ҳгәы ҳнархьит. Баграт иеиҳау, аԥсуа исахьарку ажәа еиҳа алзыршаз, аԥсуа сахьаркыратә ҟазараҧы дҳамам. Уи ироман «Ацынҵәарах» даара аҵакы змоу, зтема актуалу аԥцамҭоуп, аха Баграт дахьынцәаҵәкьоу иреиӷьу ипоезиатә ѡымҭақәа рҿоуп. Уи, ҳәарада, ҳкультура зегьы дахыбаѡуп, ҳаԥхьаҟагьы аԥхьагылара шимоу имазароуп. Ус ииашоуп, аиаша еснагь абзиа иамчуп.

1995

Ианвар

1. Ииаит аҽа шықәсык. Ҽаанбзиала! Ашықәс ҿыц ҳара ҳаҩнаҭаҿы аҽа ныҳәакгьы ацуп: Дима имшира. Уи азгәаҭаразы Гәдоуҭантәи ииаит Алики Амреи. Лана аԥсаҙ ныҳәазы дкәашеит, аҳамҭа хадагьы лгеит, рҳәеит. Дима имшира ҭаацәаныла ибзианы иазгәаҳҭеит. Изеиҧьаҳшьеит, ианналага инаркны иара аҳәааҟынҙа дызлагылаз аибашьраҿы Анцәа дшихьчазеиԥш, иаԥхьаҟатәи иԥсҭазааираҿы дизылԥхарц. Зегьы хыҵхырҵас ирымоу аҭаацәара ауп, уа агәыргьара аныҟоу, иаҵанакуа зегьы насыԥ рымоуп.

Иахьа ишәшьуп, аулицақәа бааҙоуп, иаха ааԥынреиԥш иқәарԥссеит.

Иа, Анцәа, абри ашықәс амышьҭа бзиатә, ҳажәлар рзы, ҳҿар рзы, зегьы рзы!

2. Егьа уҽеахугаргьы, ачеченцәа зҭагыло уазымхәыцыр ауам. Ҳара, абриаҟара зхызгахьоу ажәлар, уи хьаас иаҳмоур ҟалом. Ахәыҷқәа, аҳәса, абыргцәа — ахы еилнахҙом. Рхы ҭадыргылеит зҳәогьы рацәаѳуп. Ус акәзаргьы, Урыстәыла еиҳа еицәаз аиҳабыра анахагылоу иақәшәеит. Рпрезидент еснагь илыхәхәа дыҟоуп. Ачеченцәа, егьаԥьара иугаргьы, Урыстәыла иажәларуп.

Иара ашықәсгьы аҳәапҵагь иашықәсуп.

2. Иацы Никәала Ҳашыг иѳныҟа снеиԥхьеит: Гь. Гублиа, А. Кациа, Ҷ. Коҕониа, сара — иѳызцәа—агәылацәа. Никәала истол еснагь иагым ишиашоу Хәаԥынтәи иааигаз ачыс. Ибзиан ҳтәан. Ҳаицәажәон. Ҳцәажәара иара абрагь тема хадас иамаз ачеченцәа ракәын. Абас, еибаҭаху анааиқәшәо, астол бзиа анахысгьы, ҳаибархханы ҳазку уажәтәи аамҵаз, ԥыҵк уԥсы унаргоит.

Ахәылԥазгьы радиола ирҳәон, Грозныи амца акны ишыбылуа. Ачеченцәа хьамҵҙац, авокзал шыркыц иркуп. Ииашоуп, ачечен жәлар иаадырԥшуеит ахаҵара ҕәҕәа. Уа, дара ачеченцәа шҭахо еиԥш, аурысцәа рыҷкәынцәагьы ҭахоит. Урҵ ҳара ҳзы итәымуаам. Аурыс ҳәыҥҵқар ир раԥхьа Кавказ аныргазтәи аҭагылазаашьа иахьеиԥшу рацәоуп. Раԥхьа иргылан, Урыстәыла

иахагылогьы Чечентәыла иахагылоугьы аҭакԥхықәра ғәғәа рыдуп. Ара даҳгәаламшәар ауам аԥсуа революционерцәа раԥхьагыла Ефрем Ешба. Уи Сталини Орденикиҙе аԥаҵа ҷадреи Чечентәыла аиҳабыра рхадас ддәықәырҵеит. Ууанҙа ирхагыларц инарышьҭхьаз хѡык рышьхьан. Аригь дыршьып ҳәа ауп дыздәықәырҵа. Аха уи убас убри ажәлар рзинқәа ихьчеит, иахьагьы ихьҙ ҳәаны аҙы акәараҳәа иахәоит.

3–11. Мосвантәи Алики Амреи рыгәқәа ҭҟьаны ателефон иасит: сара сҷеысшьызшәа уа аҙәы ирылеиҵеит. Зыбз иафо убрагь ираҷәаѡуп. Гәѡарақәак сымоуп, аха уи ашьҭаҵаара иаԥсам. Сара сыҷезысшьрызеи, абасеиԥш дәықәызҵо иреиԥшқәоу, ашьтәыцәҟьақәа анҳалоу.

Чечентәыла былуеит. Уажәтәи Урыстәыла ахагылаѡцәа адоуш ада акы аарзымыҙбеит. Амч ҳамоуп, ахшыѡ абаҳҭаху рҳәаҵәҟьошәа. Даара уаҷәшәартә иҟоуп. Ари аҙыблара иахьнанаго здыруада. Ҳаргьы даара ҳгәаҳҷеанызароуп.

11–17. Арҙынба В. Г. аҳәаанхыҵ дцеит, егьи амчыбжьынҙа дзаауам рҳәеит. Ҳаиқәшәар сҭахуп, Ашәҟәыѡѡцәа Реидгыла аҭагылазаашьа уаѡҵас аус ауртә аҟаҵаразы иаҭаху ҳәа азҵаарақәа срызхәыцны еиқәсыршәеит. Убарҭ аҭагылазаашьа ҷыцқәа ирхылҵуа (Иаалырҟьан агәаанагара соуит: Арҙынаа, Хиаа, Жьиаа уҳәа аремесленникцәа ҳәа аурысҟәа зышьҭоу рсословие иалҵит ҳәа. Аԥсуаа рҷы, ҳәара аҭахым, аҟазшьарбагақәа рахь раԥхьа идыргылоз аибашьѡы иакәын. Уеизгьы, арҭ рҟазарагьы, даргьы зыԥсаз рдыруан, аҷа ҳаҭырк рықәын.)

18. Уи атәы ҷьара исыѡхьеит: сѡыза бзиа, аиспанец Август Маисо дыԥсит. Посуело — иабхәында акьыԥхьи аинформациеи ркомитет ахь дасзаап. Уи зны, «Спартак» дыхәмаруан, зыхьҙ рдыруа футболистын. Макьана Москва дыҟан: Август Москва дыбзиахәха дыҟан, аѡны аус иуан, еиуеиԥшым аорганизациақәа рзы еиуеиԥшым адокументқәа аурысшәа аҟынтәи аиспан бызшәахьы еиҵеигон. Уи азы ибзианы иршәон, аха иара иԥсадгьылахь ахынҳәра дазхьуан. Дагьахьҙеит, ибаѡ аҷаҷьара инимыжьит. Алитературатә институт ҳаицҭалт, ҳанеибадыр инаркны даара аиѡызара бзиа ҳабжьалт. Ҳаналга, Москва санцалак зегь раԥхьа иара иҷы снеиуан. Уи аҷьар ҟаԥшь инаҭаз х-уадак

змаз аквартира иман. Дсыҳәан, сасааирҭак ахь сишьҭуамызт. Зны-зынла мчыбжьык санаанхоз ыҟан рыѡны. Иԥшәмаԥҳәыс Лина уахгьы-ҽеингьы ҳхәыҟаҵара даҽын. Ҷкәынак диман Хуан ҳәа, дстоматологын, ԥҳәыс дааигахьан. Хазы дыҟан. Иаргьы иҵаацәа иман, Хуан усҟан дқәыԥшҙан, ишынҵаацәаз Аԥсны иаахьан. Ҳгәылацәа рҽы ауада рзылысхит. Аџьамԥазра сахьииз сыѡны дызгеит. Уа убас игәаԥхеит, ҳәашьа амам — Аԥсны азы ацикл иѡхьан. Даара дызѡыдан, иара усгьы ихы имыхьцызт. Уа Испаниа, иабхәында иѡны дшыҟаз иаалырҟьан ианигха, дшыԥсуаз идырт. Иабхәында диҳәеит, Москва даннеилак иааҟаиҵалак абарҭ аҵыхәтәантәи иажәақәа сзааицҳарц: «Алеша, я умер». Уи ус иагьыҟаиҵеит. Сѡыза ду, сѡыза бзиа Август, уԥсаҭа лашахааит, иузыбымбылхааит убасҟак узызхьуаз удгьыл гәакьа, Дон Кихот идгьыл!

19. Чеченҭыла амца акуп. Даара ҳгәы ҳнархьуеит, аха ҳабарыхәо. Иара Урыстәыла ду аҽы еснагь иҟан, иҟоуп аиашаҵәҟьа иазыԛәԥо ауаа. Уажәгьы иара Чеченҭыла азҵаара иахьынҙауа еибашьрада иҙбахарц, равтономиа азинқәа еиҳартәырц азы иқәгылақәо ыҟоуп. Аха дара ачеченцәагьы акы раҳар рҵахҙам. Убасҟак агәаҟра иақәшәахьеит, зынҙа изымуа иазхәыцроуп, иадԥыххаала имцарц. Иа, Анцәа, бзиала еилырга!

19–27. Иԥсҭазаара далҵит сѡыза, ашкол исыцалгаз Р. Кьышьмариа. Уи арҵаѡра ныҟәигахьан, Гәыԥтәи абжьаратәи ашколаҽгьы директорс аус иухьан. Зегьыԥьара илшоз ҟаиҵеит, аҷкәын бзиа диааҙеит. Аибашьра мыжда аан Пицунда сасааирҭак дыѡнан, иҵаацәа иман. Ҳаибабон. Иван Константин-иԥа данычмазаѡха, даара аѡызара сзиуит, дсывагылт. Аибашьра ашьҭахь Очамчыраҟа диасит, уа иара иитәымыз маҵурак ныҟәигон. Аԥсыжра аҽены изулак сцеит. Џьара ацара уадаѡхеит, амашьына умамзар, автобусҟәаҵәҟьа бжьам.

28. Руслан Ҭарба, Етери лаб иашьа иԥҳа хаҵа дцеит. Лара даара илԥшнуп, дзыццаз ла лҟынҙа дыҟам, аха ус илҭаххеит. Дзыԥсаз лдыруа дҟалаанҙа дцеит. Руслан иԥшәма Додо Гогәуаԥҳа (Гогәуа Қьысқьынџь диааҙамҭоуп. Шьҭрала доурысын) лыԥҳа ачара уны хаҵа длышьҭуеит. Аѡын ду, аѡны бзиа иѡноуп, аха ауаа рацәаны еизылгеит. Аҙгаб дызгоз рахь еиҳабыс, толбашьс

дыҟан Џь. Аҳәба, арахь, хаҵа дзышьҭуаз рахь — Б. Гәыргәлиа. Ажәакала, ачара зузгьы — Руслан дсахьаҭыхѡуп — еизазгьы реиҳараѡык арҿиара иалахәыз уаан.

29. Иахьа шықәсык ҵит Иван Константин-иԥа Ҭарба иԥсҭазаара далҵижьҭеи. Уи иԥшәма, ҳтеатр зырԥшъоз, Еҭери Коҕониаԥҳаи иареи ирықәмызт, ираажоз аҷкәын Москва дкыдхалт. Ҳара аѡны иазгәаҳҭеит ауп.

30–31. Арҙынба В. Г. иҿы снеит. Акраамҭа ҳаицәажәон. Уи иацәажәара еснагь аинтерес аҵоуп. Ихтны, ицәырган, иуцәымҙакәа ииҳәо рацәоуп, уи еиҵам ицәыримго, зегьы рҿы иимҳәо. Иҭагылазаашьа, иҭып злаҟоу ала, уи ԥьашьатәҙам. Рацәак аполемика сҿаласымгалеит, иара исыдигалоз рахь еиҳа еиҧьуп ҳәа исыԥхьаҙоз алсхуан мацара. Иҟалап, ҳлитература иаиуаз аиԥш уажәыгь ашәарҵа иҭагылазар, ма еиҭеироуп, ма иаагыларoуп. Ҳара, иара знапы алаку ҳҭакԥхыҟәра даара акрыҟоуп урҵқәа зегьы рҿы. Аха ҳаргьы ахаҳәқәа ҳацраҳәоуп, машәыршәа иҳалашәаз, аграфоманқәа уҳәа аиҳабыра иаарҳәаз рхы ақәдыршәоит, ицәгьаз, ибзиаз. Уи аҿы апринцип рымаҙам, даргьы маҷҙам. Пицунда атәы ус ицәгьамкәа ҳалацәажәеит, аха макьана инагҙаны иҙбам. Аиҳабыра ирҵахуп уи аус шеибгоу дара ирыҙбарц, нас шаҟа ҳаладырхәуа ҳарҳәарц. Азҵаарақәа исымаз акыр цәырсымгеит, иаҳҳәап изакәызаалак транспортк Ашәҟәыѡҵәа Реидгыла иарҵарц. Егьырҭ, хар амамкәа ҳахьазааибагаз, сақырхагамхарц.

Февраль

1–2. Магәа Коҕониаԥҳа, Иуа Коҕониа иаҳәшьа лыхьҙала Аниа Маанԥҳа ҳаизылгеит. Б. Шьынқәба, Ш. Инал-Иԥа, Мира Константин-иԥҳа, М. Лашәриа, Ҷ. Коҕониа, асахьаҭыхѡы Габелиа, Ҭина Қорсаиа хыс дызмаз ателехәаԥшра аусзуѡцәа; иара убас Б. Шьынқәба иԥҳа Биана, имаҭа Леуан. Лара Магәа лыхшыѡ мшаҿнеиԥш еилыкка иҟоуп. Ма дышԥацәажәо. Аицәажәара бзиа ыҟан, лгәалашәарақәа рҳәеит. Астол ахь ҳаниас сара толбошьс салырхит дара аԥшәмацәа. Атолбошьра ара сара сатцкыс изықәнагоз ыҟан, аха дара убас ирҵаххеит. Ус Магәа лыԥсы ҭанаҵы ҳахьеизыргаз даара ибзианы ирыҙбеит.

2–8. Ашәҟәыԝԝцәа Реидгыла анапхгара аизара ҳаман. Дырԝегьых алитфонд азҵаара ҳалацәажәон. Даара ҳаиҷыхеит. Зегьы рхы абзиара адыргеит. Сара ԥасатәи алитфонд аиҳабыра рзы иаҕьны сцәажәеит. Ишԥаҟасҵари, аиаша иашоуп, ма аҳәы иҳәароуп. Алитфонд ахадара ҷыц алаҳхит. Ахантәаԝыс Р. Е. Ебжьноу. Урҭ даара аусутә рымоуп, рымч ақәхар.

9–12. Иреиҳаҳоу асовет аҷы ҳнарԥхьан, уи анапаҵаҟа иҟоу акомиссиа шәалоуп ҳәа ҳарҳәеит. Еиҳабыс О. Дамениа дҟарҵеит. Ууанҳа саргьы исыдыргалахьан, аха, Анцәа иԥьшьоуп, аҿакала иахьыры҃баз. Дамениа О. дполитикуп, иагьиқәнагоит, иагьныҟәигоит. Ҳашыг Никәалеи Сареи ҳахьаларҵаз цәгьам, ҳлитература азҵаарақәагьы рыдаагалалап. Чечниа еибашьроуп. Даргьы хьаҵуам. Иҟалап, абри хыԥхьаҳаралагьы даарак иҟам ажәлар акосмос аҟынтәи мчык рзылбааузар. Ҳара ҳхаҵа ҳҵагылазаашьа уадаԝуп, аха нхыҵтәи ашьхаруа жәларқәа рыбжьы ақәдыргар акәын, аҳәгьы идымгылакәа, аиаша ада.

12–18. Чечентәыла аамҵалатәи еинышәарак ҟарҵеит: наҟ-ааҟгьы рыԥсцәа ржырц, атҟәацәа еимырдарц. Ельцин есышықәса ииҳәац ажәа иҳәеит апарламент аҷы. Иааиҳәаз абжа хыҵҳәаауп, Чечентәыла азы ахьыршшарақәагьы.

Аԥсшәахь еиҵаргаз ҳконституциа аиҵахәаԥшра иазыркыз акомиссиа саларҵеит. Аиашаз, убра иааиҵагоу убар, ҳбызшәа ҵәаа-ҵәаауа аԥсы аҵыхра иаҷуп ҳәа угәы иаанагап, ахаҳә ссеиԥш, хы змам, гәы зыҵам ажәала еибыҵоу текстхеит. Аиҵахәаԥшра иалахәуп: Б. Шьынқәба, Ш. Арсҵаа, В. Касланҳиа, Сара. Ажәакала, аԥсшәа теориалагьы, акритика аҷгьы иреиҕьны издыруа ҳәа ирыԥхьаҳеит. Ҳара иҳалшо зегьы ҟаҳҵеит, ицәаа-цәышшәшәа, иаҳәо еилукаартә, аха сара агәра ганы сыҟоуп уи Баграт иеиԥш иҟоу аҳәы иҷыцны еиҵеигар шеиҕьу.

Аҵыхәтәан Б. Шьынқәба ажәеинраалақәа дҳазрыԥхьеит, ииашан даара ибзиан. Ани аиҵагара аус ибышҳакҳа иҟанаҵаз ҳагәқәа рыԥсы ҭалт, абаѽхатәра ду змоу ҳпоет ипоезиа, уи ибызшәа хәшәыҵәҟьоуп. Уеизгьы, ҳбызшәа аофициалтә текстқәа еиҕьны ишьҭнахыртә еснагь аус улатәуп. Убрагь иԥсхамшькәа уаѽҵас ицәажәо аҟазаара абызшәа аҷиара иаҵахуп.

18–24. 21 азы, асаат 2 рзы ҳаизеит ахҵыԥ иаганы игылоу Д. И. Гәлиа ибаҟа аҷаԥхьа. Ақәа кыдҵәан илеиуан. Аиҳабыра рахьтә усҟан Аԥсны Ахада ихаҵыԥуаѽыс иҟаз Аршба В. Ш.

днеит, Акультура аминистр Ҳагбагьы. Абаҟа аԥхьа ашәҭқәа анышьҭаҳҵа, иара имузеи ахь ҳнеит. Ҭырқәтәылантә ииаз аԥсуа студентцәа ыҟан. Ауаа амузеи иазымкуа ирацәаѡын. Гәлиаа рҭаацәара аҟынтәи инхаз Татиана Дмитри-иԥҳа дажәит, анапы шлыгу ѡашьом. Ацәажәарақәа ыҟан. Сара сыкәгылараҽы исҳәеит, Гәлиа ирҽиамҭа алагамҭахь ахьаԥшра шаҭаху, уажәтәи ҳаиҵеираз. Усҟан, алагамҭазҵәҟьа алитературеи аҵаралашаратә функциакәеи рацәаны иныҟәыргон. Уажәшьҭа иаҭахуп алитература инагҙаны иара ахатәы ҳасабтәқәа рахь аиасра. Уажәшьҭа аԥсуа милаҭ интеллигенциа ҭәҭәа ҳҭахуп, акультура, акыр ашьаҭақәа ирцәыхарартәхьоу уахь изырхынҳәыша, аԥсшәа ҳәынҭқарра бызшәаҵәҟьан иҟазҵаша, аҳәынҭқарратә усҳәарҭақәа аԥсшәахь ииазгаша, апарламент аԥсышәала ицәажәо иҟазҵаша.

Аҵыхәтәан ашколхәыҷқәа даара ибзианы ажәеинраақәа ирыԥхьеит.

28. Иахьа аԥсуа интеллигенциа еизеит Аиҳабыра рыѡны азал аҽы, акультуреи абызшәеи рызҵаарақәа рзы. Аԥсуа-абаза конгресс аиҳабыра ринициативала, ажәахә хада ҟаиҵеит Олег Дамениа. Ҳәарада, Олег уажәы имбеит ажәахә еиҽкааны, аполитика аганахьалагьы, адоуҳа азҵаарақәа рганахьалагьы. Аха убра азҵаарақәа зегьы иахьатәи ҳҭагылазаашьа, уи аҽыцра, уи аҳасабтәқәа рҷыдарақәа ртәы шьҭнамхит. Убри инацҳәан акәын ацәажәарагьы шыҟаз, иахьатәи амомент иаҭаху, иҟаҵатәу, цаԥхас иамоу — зегьы ус инхеит, имҳәаҙакәа. Саргьы ажәакәак сҳәеит, убра иасырбеит, зегьы рҽыцҙан ҳалагом, аха зегьы рҽыцтәуп, убри ныҟәызгаша аҽар, акадрқәа — апрофессионалцәа ааҙатәуп ҳәа. Агәынамҙарақәа шыннажьызгьы, абри аиԥш иҟоу азҵаарақәа рзы ҳахьеизыргаз, аҿышәара иҟаҳҵаз цәгьам.

Март

10. Имѡаԥаагеит Аԥснытәи ашәҟәыѡѡцәа Реидгыла ахадара реилатәара.

Азҵаарақәа рацәан: Ашәҟәыѡѡцәа Реидгылахь аҽар рыдкылара; уи иазку акомиссиа ҿыц аҟаҵара; асекциакәа (аурыстә, аермантә) ртәы; Д. Гәлиа имузеи азы аҵаѡцәа

рсовет аиҽкаара: ажурналқәа рредколлегиақәа рырҽыцра. Б. Шьынқәба дырԝегьых далацәажәеит зхатәы архив змоу алитературатә музеи аиҽкаара азҵаара.

10–17. Мартгьы ииасны ацара иаҽуп. Аҧсны аконституциа аиҵагара иалаз акомиссиа Арҙынба В. Г. ҳнеиҧхьеит. Ууанҙа иҟарҵаз аиҵага даара аус шадааулазгьы, иаргьы даара игәамҧхеит. Иҟазаап аҧсуа ажәақәа, еиҳарак аҽа быззшәақәак рҟынтә ишиашоу иаагоу зегьы «а» ала иахьалаго иацәыҧхашьо. Ииашоуп, иахьагьы ажәарқәа ыҟоуп имаҷымкәа, аха атерминқәа ирызку ҧсыҽуп. Аофициалтә текстқәа аоригинал иахьнымҳалакәа, ахы иақәиҵны, аҧсышәала аиҵагара садгылаԝуп сара. Ҳәарада, аҵакы иаҧырхагамхартә. Аха ари аус знапы иаку рахь еиҳауп урысшәала «буквализм» ҳәа изышьҭоу иқәныҟәо. Уажәтәи аиҵага азы аҽазнык ҳахысырц ҳаҙбеит.

Адырԝаҽены аминистрцәа ркабинет ахь исыҧхьан, сцеит. Аилатәара ахьымԝаҧыргоз азал ҭшәан, иазымкуа ауаа еизеит. Акабинет аиҳабы Гагәылиа Г. Л. дақәшәан имԝаҧигон. Лагалажәа гәыпҵәагак ҟамҵакәа дышиашаз азҵаарақәа дрылагеит. Ақәгыларақәа рҽы иубон акадрқәа ралхраҽы ишрыгу, ишеилыҧшаам. Зегьы дара роуп, аилатәара аҵакы аман имԝаҧысит. Аҽакала еиҵах цәгьарак ҳашькламҳар, зегьы ҳариааиуеит. «Не боги горшки обжигают» аҳәоит аурыс жәаҧҟа.

17–21. 21 азы Иван Константин-иҧа Ҭарба имшироуп. Заа ателехәаҧшрахьы ирасҳәахьан, убри атәы ҳәаны иажәеинраалақәак ирыҧхьарц. Ҳара иаарласны инарҵбаан иазгәаҳҭоит рҳәан, срықәшаҳатхеит. Данеибгаз аҧсра дацәшәон, ихы дацклаҧшуан, аха дычмазаԝны аиарҵа данылаха усҟан аҙәгьы аҧсра даҳәо смаҳацызт. Иҧсаҵа бзиахааит!

21–23. Грачиов Қырҵәыла дааны ақырҵқәа рыр рхада Надибаҙе аҙы дҙааихит. Дара-дарагьы еиқәшәоит акәымзар, мчы змоу зегьы еиҳа еидгылоит. Ари аҙаахра иаҳәоит Урыстәыла иахьа амчра иахагылоу зеиҧшроу.

21–26. В. Г. Арҙынбеи аинтеллигенциеи реиҧылара еиҽыркааит. Ақәагьы леиуан, аха Аминистрра аконференцзал иазымкуа ауаа еизеит. Иара акыр дагхан днеит. Акыраамҵа дцәажәон.

Аамҭа игар, настәи ацәажәарақәа рзы аамҭа еиҵеитәыр иҭахызшәа. Иагьыӷаиҵеит. Ҳәара аҭахым, уи шәкы дыркуп, ихала мацара имыʒбар ада ԥсыхәа змам аусҟәа ыӷоуп. Аҵыхәтәан ирғыҕкцәеит, шьоукы-шьоукы рыхьʒыҵәҟьа мҳәакәа даара дрыԥәымчны дцәажәеит; аус руам, апортфелькәа ирышьҭоуп, дара ирыгу рбаʒом, егьырҭ зегьы акака рыгуп ҳәа. Иубартә иҟан аԥҟьаԥца шышьҭихуаз. Ԥасеиԥш акәымкәа, имʒакәа, хыла иара иԥәкны акәымзаргьы, аиҳабыра ирыгыз аҳәара иалагахьан. Асеиԥш ихы ахьымҩаԥигоз ала иубон иҭагылазаашьа шыуадаҩыз, аха, егьа ус акәзаргьы, иҵегьы еиҳа иртатан дцәажәар, ҳаԥхьаҟа ҳаиҕьхап ҳәа агәыҕракәа ациҵар еиҳа деилыркаауан, даргьы ргәы ԥыҵк идырҭынчуан, убасҟак иҟәгыҕуеит.

Иара убас атерминқәа шыӷарҵо, атәым бызшәа аԥхьа «А» ургылар терминхоит ҳәа ирыԥхьаʒоит, иҳәеит. Нас аԥсуа газеҭ заҵәы, аиҳабыра иртәу, «Аԥсны» имшаҭеит. Игәаԥхаʒом, избанзар, убри аиԥш бызшәала иҩуп ҳәа. Иара, иахьа уажәраанʒагьы, ахылаԥшра шамам, акадрқәа раaʒара аʒәгьы дшашьҭам, аиҳабыра ирымаз зегьы егьи агазеҭ «Республика Абхазия» ишадырҵо, атипографиа шеибгоу уи ишарҵаз, иахьеицәоу ишыҩноу уҳәа ртәы аʒәгьы иҳәаʒом. Иқәгылазгьы, рҽы акызшәа, уи атәы дырзаʒом. Насгьы, аиҳабыра рахь ишыӷоу аԥсышәала аԥхьаразы зхы аԥьабаа усҟак азмырбо, аԥсшәа бзиа ҳәа аҽҳәа бызшәа зыԥхьаʒо, ишьақәгылахьоу, иӷоу ҳаԥсуа литература иҟанаҵаз. Д. И. Гәлиа, Б. У. Шьынқәба рбызшәа, алитературатә бызшәа рбарц, ираҳарц рҭахʒам.

26–31. Чеченҭаыла аибашьра ҕəҕəаҵəҟьа шцац ицоит. Лев Толстои дуʒʒа, уи иаҟара иоурысыз дарбану, усҟан абар «Ҳаԥьы Мураҭ» аҽы ишиҩуаз: «Чувство, которое, испытывали все чеченцы, от мала до велика, было сильнее, чем ненависть. Это было не ненависть, а непризнание русских собак людьми, и такое отвращение перед нелепой жестокостью этих существ, что желание истребление их, как желание истребление крыс, ядовитых пауков и волков, было также естественным чувством, как чувство самосохранения».

Ари аиԥш аҩра усҟан аʒәгьы ианарыжьуамызт, аха Толстои игенира иааннакылон, уи амч аҳәынҵқар имчра иаманакуан.

Ҳәарада, Толстои ари аибашьра дазнеиуан адунеизегьтәи агуманизм, ауаҩытәыҩса изинқәа рпозиция ала. Иага ус акәзаргьы, адунеи убас аҽееиҷнакаахьан, иузынкыломызт. Ахыхьчара аҭахын, иахьынӡауа аҽааанкылара, зынӡа иқәнамхырц. Дара Кавказаагьы зеидгылаӡомызт, дара-дара еибаҭахымызт, ршьа рыҵеибажаауан. Абриаҟара Кавказ иахҵнагахьаз ала, аҭоурых гәарҭар, еиҳа иазхәыцыр акәын дара ачечен жәлар рфырхацәагьы.

Ҳара зыҟны аус ҳамоу, ақырҵәа раԥхьагылаҩцәа мчы змоу рҽы имҵақьақьоит, рымч зыҟәхо ҳәа ирыԥхьаӡо изы урҭ зҽурԥшыша маҷуп, убасҟак ибааԥсуп.

Абарҭ зегьы гәарҭароуп, иазхәыцроуп иахьа атрагедиа бааԥсы иҭагылоу ачечен жәлар.

Ҳара ҳускәа нҵәаӡом, Пицунда азҵаара, ашәҟәҭыжьра, Ашәҟәыҩҩцәа Реидгылазы аҭыԥ — акгьы нагӡаны иӡбам, акаҽы иҳазкылгозар ҳәа уахгьы-ҿынгьы ҳазхәыцуеит, ҳаҽуп.

Апрель

1–8. Аԥсраҟәа рацәахеит. Иахьагьы ҳаҷкәынцәа аҭахара иаҽуп. Гал хҩык ршьит, аҿа хҩык рхәит. Ирхәыз даргьы ԥыҵҩык ларышьҭит, рабԥьар рымырхит. Икылатәан ахысраҽы урҭ хацәоуп. Дара рыԥсымҭәра, рчарҳәарақәа ирыцымлазар, ирыгымхеит: иааилышьны аҕәтәы қьалақәа дыргылоит, адгьылҟәа ркуеит, Ҳара ҳаҩнытҵкагьы агәынамӡарақәа рацәахеит. Иҟаҳҵарызеи, зегьы ирласны иҟамлар, изоур зҭаху рацәаҩуп, еиҳарак акураҽгьы, змаҵураҽгьы рацәак зхы аԥьа азмырбо. Ҳекономика ашьҭыхра уадаҩхеит, аиҿкаарақәагьы агзар акәхап. «Астол» аҽы амҳаҵә ду змоуз, ма измоуӡаз ирыцлеит. Насгьы, амҳаҵә дуқәа зауз рҟынтә уалаҭахыла мацара еибарку рацәаҩхеит. Уи даара ишьаҳагоуп.

(Зны Америка ҳанеицҟаз еицырдыруаз апоет Андреи Вознесенски исеиҳәеит, аԥстазаараҽы мчы змоу аԥара ауп ҳәа. Убасҵәҟьа акгьы ацымҵакәа иахьиҳәаз ҷьасшьеит, абасҟак ахьӡ-аԥша змаз, аԥарагьы иазрыцҳамыз адоуҳа маҵуѡы ду. Аԥара, аекономика рымч здыруеит, аха абаҩхатәреи асахьаркыратә ҟазареи, абзиабареи анасыԥи — урҭ зегьы адоуҳа иаҵа-

накуеит — анрыцым анҵыра рымаҳам, аԥарагьы бгьыжәуп, аекономикагьы мгәарҭәыгоуп. Иахьагьы убас сгәы иаанагоит сара. Аха ҳара иахьатәи ҳаԥсҭазаарагьы урҭ аѡбагьы ирыгуп, ишьҭыхтәуп. Урҭ зегьы иаҳуалуп, аҳәы даанмыжькәа.)

8–15. Ашәарҭақәа рацәоуп. Ельцинраа, Козыревраа рымчра ақәгәыҕра цәгьоуп. Аахыҵ-Кавказтәи иҟоу урыстәылаа рырратә складқәа зегьы абџьарла иҭәуп. Џасагьы ақырҭқәа убрантәи ироуз абџьар алоуп ишҳабашьуаз. Ҳара ҳакәзар, амацәаз ҳҭакуп, ҳҳәаақәа абџьар акәым, агәырҵаҕа рыхганы иузгом. Аха шьҭахьҟагьы царҭа ҳамаҳам.

«Аидгылара» Аҟәатәи аҟәша аилатәараҿы сыҟан. «Аидгылара» зегьы апрограмма ԥсахтәуп, зегь раԥхьа иргылан, дегьызмаха иқәхаз ҳҿар рыхәҭа еидкылатәуп, ирхылаԥштәуп. Насгьы, тенденциак ҟалеит, ихтыҵәҟьан ирымҳәазаргьы, аԥсуаа рзы иашшуеит Аԥсны иқәынхо егьырҭ амилаҭқәа рхаҭарнакцәаҟәак. Ақырҭқәа ара ирхагылан ианыҟаз, иаарҭахыз ишырҭахыз ианыҟарҵоз рҿы еихырхҙомызт, амч ахьыҟаз иадгылон. Ус аҳәы ианиамхаҳәалак, ҳара ҳтәқәа рхы ахашшаара иалагоит. Ҳара, шамахаҳак акәымзар, ианакәызаалак аҽа милаҭк иаиуаз уаѡҵас ҳарзыҟан. Џьаргьы рымѡа ҳамкыцызт. Уажәы акәзар, иаахтны иаҳҳәароуп ари атәыла, ҳара ахааназтәи ҳаԥсадгьыл аҿы, зхатәы ҳәынҭқарра аҟаҵара аҭакԥхықәра зду ҳара шҳакәу. Убри иаҵанакуа зегьы азы аҭакԥхықәра раԥхьа измоугьы, издугьы. (Государство — образующий народ.) Убри аиԥш аҳәынҭқаррагьы ҟаҳҵароуп, аԥсуаа роуп ара иқәынхогьы рзинқәа хьчаны, аиѡызара, аиашьара ахьрыбжьоу ҳәынҭқарран. Ҳаргьы, иахьаҭахугьы, иахьаҭахымгьы ҳгәы аҭасра ҳаҟәыҵны, иҟоу шыҟоу аахтны иаҳҳәаларoуп, ҳагьықәныҟәаларoуп.

15–19. Чеченҭаыла аибашьра шцац ицоит. Рыцхарас уа иҟалаз, ажәлари аинтеллигенциеи рыѡныҵҟа аҽееиѡшарақәа ирылагеит.

Ҳара ҳҿы Урыстәыла ҳанадлаз аахыс 185 ш. аҵра азгәарҭеит, амитингқәа мѡаԥысуеит. Ҳәарада, усҟан азы, ҳадлашьа зеиԥшраз, ҳаиқәшаҳаҭра шәҟәқәа иану даара ихьанҭан. Ҳара ҳзы, аха ахырхарҭа иргаз ада ԥсыхәа ыҟамызт. Уажәтәи

Урыстәылааи ҳареи ҳаизыќазаашьа аҽеакуп. Уажәы ҳара, жәлары раҳасабала, ҳаќамкәа ҳќазҭарц иаҿыз, зыҽрызҭо еиқәырханы, егьырҭ изымуҭәќьо ныҧҭәаны, ҳрабашьын, ахақәитра ҳгеит. Аринахысгьы Урыстәылеи ҳареи ҳаизыќазаашьа бзиа ада ԥсыхәа ҳамаҙам, аха ихьыԥшым ѡ-субиектк ҳәа, ҳхатәы ҳәынҭқарра ҳазраҙо.

19–21. Амза 20 рзы Кәтол сцеит. Аԥҳал хышәҭызшәа шырҳәо ақәа леиуан. Аԥсраҿы сыќан. Дыршьит Л. Тапаҕәуа. Уи даара ақыҭа дагхеит, аибашьра аангьы, ууанҙагьы, ашьҭахьгьы ижәлар рхьаа ихьаан, илшоз зегьы ќаиҵон, илшозгьы акрыќан. Ауаа рацәаѡын. Дшыршьыз, дызшьыз, дызхыршьааз макьана уаѡҵас еилкаам. Уажәтәи аҙбарҭақәа русушьала, еилкаахогьы здыруада. Амза 21 саҳәшьа мыжда Катиа адунеи анылыԥсахыз аахыс 24 шықәса ҵит. Уи лыԥсҭазааратә трагедиа сгәаҿы иннажьыз ахәра иахьагьы ишсыхьыц исыхьуеит.

21–29. Сынтәа аапынра хьшәашәоуп. Ашәќәыѡѡцәа Реидгылаҿы ақьаад усқәа ҳрыдхалацәеит. Ибжьаҙыз, ирыблыз ҳархив, иахьынҙауа еиҭашьақәыргылатәхеит. Пицундатәи аѡны акәзар, аусқәа нҵәом. Ҳлитература ахаҭа апроблемақәа амоуп. Раԥхьа иргылан, иаҵагыло маҷыѡхеит. Ус иахьатәи ҳапрозеи ҳпоезиеи рҿы ҳҭагылазаашьа бзиоуп уҳәартә иќоуп. Ҳашәќәыѡѡцәа еиҳабацәа ибаҕьаҙа иаарывагылеит аҿарацәа: Д. Занҭариа, В. Занҭариа, А. Лагәлаа (уи апоезиаҿгьы аус бзиан иуеит), ибзиан иазыќаҵоу, зыбжьы ҿыцу апрозаик Д. Наҷќьебиа, Гәындараа — Сақаниа, Кәыҵниа. Иќоуп аҽеакы иаламѡашьо Саида Делԥҳа лҵынха — лажәеинраалақәа. Еснагь еиҳа иуашәшәыроу адраматургиа шыуашәшәыроу иќоуп умҳәозар. Иқәыԥшу, ҿыц аѡра иалагаз жанрцыԥхьаҙа имаҷуп.

Аполитикатә ҭагылазаашьа аатгылашәа иќоуп. Урыстәыла ганкахьала маи 9 рҽазыќарҵоит, аҽеаганкахьала — Чечентәыла амца шакыц иакуп. Арҙынба В. Г. Москва дыќоуп, Ԥсоу аҳәаа аартра, ма уажәы ишыќоу аасҭа маҷк иадамзаргьы аиҕьтәра сзалыршозар ҳәа. Асеиԥш иќоу аҳәынҭқарра усқәа абрагь инапы ишану аиԥш, наќгьы ҳаиҭазҳәо, ҳзықәгәыҕуа иара иоуп.

29. Иԥсҭазаара далҵит Ҷыҷыкәа Коҕониа. Аусурахь дышцоз, ианигха, афотоҭыхѡы Левитас иашҭа дҭалт. Урҭ иаразнак ацхыраара ласы аарыԥхьеит, аха дырцәыԥсит.

Ҷыҷыкәа Коҕониа, Ҷыҷыкәа башамызт. Уи Аҧсны зегьы идыруеит. Аҧсуа арҧыс бзиан, аус атәы бзианы идыруан, инапы ианутҵаз иарбанзаалак ишьҭихуан, аиаша-ҵабырг ҳәа ииԥхьаҙоз хатҵатҵас, ихтны иҳәон. Акраамҭа Аҧснышәкәтыжьырҭа дахагылан. Алитература бзианы издыруаз, агьама змаз литераторын, критикын. Иареи сареи ҳаиҩызцәан, ҳагьеигәылацәан. Сышәкәқәа акыр редакторс дрыман. Ҳлитератураҷы уи ицназгоз аредактор дсыздырамызт. Абас иҳалубаартә иҟаз, амилатҭ зда рымам рпрофессионалтә кадрқәа иреиуаз аус аҷы, аҩызараҷы, еицырдыруаз ауаҩы дҳацәцеит. Иҧсаҭа бзиахааит!

30. Анатоли Зыхәба ачара дуҵәкьа иуит. Иҷкәын агәыбжьанытә ԥхәыс дигеит. Асасцәа, аҭаца лганахьала иҟаз рахь ҳдыртәеит. Баграт Шьынқәба, ахаршә инақәҵан, иажәеинраалақәа рышәкәы литҵеит аҭаца. Уи ҳамҭа дууп ҳәа исыԥхьаҙоит. В. Цыгәба, аинтеллигенциа рацәаҩны иахьыҟаз ачара бзиан имҩаԥигеит, толбошь ҳасабла.

Маи

1. Маи акы официалла аныҳәақәа ирыларымҵеит. Маи акы ааԥын ианыҳәоуп, аполтика алхтәым. Сынтәатәи ааԥын уаҩҵас иҟам, илағырҙырқәақәо. Ҷыҷыкәа Коҕониа иԥсыжра аҷены, икьаҷзаргьы, амитинг ҟаҵаны ҳихцәажәарц ҳаҙбеит, агазеҵқәа рҷгьы иԥсра атәы ишахәҭоу иадырбарц.

2–8. Иаахымкәаҙакәа ақәа ауеит, адгьыл ацәа ахабааит. Амшқәа ахьцаз ҳәа убаҙом. Чечентәыла иаапымҵәаҙакәа аибашьра цоит, ачеченцәа ахьатҵра ргәы иҵаҙам, аурыс уа дырҷагылоуп.

Аҧсны аиҵакра дук ыҟам, уаха аҙәы данырымшьуагьы ыҟам. Аибашьраан зхы нытҵга-аатҵго идәықәыз уажәы иҷеыжәлеит, акрырҳара иаҷеуп, рыԥсы ҭәуам. Егьырҭ, зхы ақәҵан еибашьуаз ари рзычҳауам, ацәгьарахь рхы архоит. Амчраҷы иҟоу рахь ҧытҩык ахааназ аиԥш, анҭ, уажәы иактивистцәахаз, ирылакьысуам, урҭ напхгара рзура еиҳа имариоу?

8–15. Владислав Григори-иԥа имшира ыҟан, Гагра имҩаҧыргон. Ҧаса акоммунист партиа ацентртә комитет аҧсшьара ҩнаҷы. Саргьы снаԥхьан. Калмыков дыҟан. Мқанба В. Т.,

Капба И. Г., Цыгәба В. М., Ҳагба Кьесоу рыгәҭаҵәҟьа стәан. Урҭ зегьы даара сыззыразу, иаԥсаҵәҟьоу ураун. Арҙынба В. Г. иныҳәаҷа скит. Сгәы иаанагаҵәҟьоз хар амамкәа исҳәаазшәа сыҟоуп. Маҷк исыррацәаазаргьы, дысзыҙыркит.

15–19. Ҟабардантәи аделегациа, рпрезидент Коков раԥхьа дгылан иааит (Коков шьҭрала дабазинуп, Гогәуоуп.) Ҳаиҳабыреи дареи аиқәышаҳаҭрақәа рнапы аҵаркит. (Саргьы уи аценремониахь инеиԥхьаз срылан.) Ираз ҳажәлар ирҭахханы ҳаарышьҭит рҳәеит. Ҳара иаадыруан, убри ажәлар рхаҭарнакцәа ачеченцәа ирзыруа иашам ҳәа ианықәгыла, ари сыжәлантә амилициа рыжәиҵан, рыхқәа ҭаԥыҷҷы ишышьҭарҵаз. Аҳәынҭқарра дуқәа ус анықарҵо игәхыршәагоуп, аха аресспублика хәычқәа рҷы ас анықарҵа, адуцәа рроль ихәмаруа ахәыҷы зажәқәа рыхәмарра бааԥсы иеиԥшуп.

Аофициалтә хәҭа ианалга, ԥшьбаҟа-хәбаҟа шампанкы аадыртын, аҵәцақәа заҙаз аныҳәаҷақәа анырк, абара-барақәа ҳәа ирыԥхьаҙоз рыман, Егьырҭ иааԥхьаз — урҭ рацәакымызт — ныжьны, ирзырхианы иахьырзыԥшыз абанкет ахь ицеит. Аҳәынҭқаррақҷы имкаԥысуа абасеиԥш иҟоу аиԥыларақәа, аҳәаанхыҵ иаауа асасцәа рԥылашьа уҳәа, убарҭ аетикетқәа рзгьы макьана ҳаԥсыҷеуп. Урҭгьы ҵатәуп, урҭгьы ҳәынҭқарра усуп.

21. Амшқәа еиҳарак ишәшьуп. Иааилгар амра ухы кылнаҵәоит, иааилахәар ихьшәашәарахоит, дыркегьых анаҟә хтәалоит. Аполитикаҷгьы аибарххара нҵәом, аԥсҭазаарақҷгьы, аԥсабараҷгьы. Иахьа уажәраанҙагьы, ақалақь анҭыҵ, жәык атәарҭа иадамхаргьы, дгьылк сзаанкылом. Сара аҷеаҙәы иитәыз адача сҭахым, аха иҵацәу адачақәа нызкылар зҭахыз ашәҟәыкацәагьы ыҟоуп, арахь, уи аҙбара знапы иану, алацәгьа иагьафом, иагьаҭиуам ҳәа, иалацәажәом. Гәылрыԥшь ашәҟәыкацәа рзы дачақәак ылысхын, уи ҳаҙбоит ҳәа ажәа сырҭахьан. Убарҭ еиҳа иреиҷьыз акы, абри сара исгәаԥхеит иҳәан, Ашәҟәыкацәа Реидгылаҷы дааит Ҭыркәтәылатәи нхара арахь ираз Акҙбак. Иҟасҵарызиз, иумаз, ухьҙала ашәҟәы иҵагал ҳәа иасҳәеит. Иаанхазгьы ртәы рыҙбом араион аиҳабыра. Убас зегьынҵьара, зҵаарас иҟоу зегьы раҕьырак амкабжара иахьныжьу еиҳауп.

Июн

3. Иахьа 25 шықәса цит Кьыршьал Чачхалиа иԥсҭазаара далҵижьҵеи. Асаат 3 рзы уи иԥшәмаԥҳәыс Ника рыѡныҟа ҳналԥхьеит. Ашәҟәыѡѡцәа мачѡымкәа иҟан, Баграт Шьынқәба раԥхьа днаргыланы. Астол мѡаԥигарцгьы ихьз рҳәеит аԥшәмацәа. Баграт уи ишахәҭаз изныҟәымго дыҟоума. Анцәа иԥьшьала, макьана дыҕәҕәоуп. Уи ицәажәарақәа, иныҳәаҷақәа рҷы акультура атәы, уи аматҵ зуа, абаѡхатәра змоу иахьрыгжьу, дара иахьрыгу уҳәа ауп, алитература раԥхьа иргылан амилаҭ алараазоит, убри аназынагъа, иара ҟазҵаз аҳәгьы инапы данкны аҳәаа дахгатәхазом, иҟарҵаз ахала ихыҵуеит ҳәа.

Иара Кь. Чачхалиа адунеи иԥсахижьҵеи 25 ш. цуеит, ирҷиамҭагьы мшаҷены ишыҟаз, ажәлар иахьынзарылаҵәаз еиҵамхеит. Аҷеа 25 шықәса рышьҭахь ишыҟало, иара ирҷиамҭа аѡазара мацара акәым, ҳлитература зегьы аѡазара, уи ажәлар шаҟа ада ԥсыхәа рымамкәа иҟало ауп изызбо.

4. Иахьа Аԥсны Иреиҳазоу асовет, Аԥсны аиҳабыреи ауаажәларреи алархәны, аизара ҟарҵеит. Аиҳабыреи апарламенти рхатәарнакцәа апрезидиум ахь ицеит. Уахь ҳнеирц ҳазбахә рҳәеит Б. Шьынқәбеи сареи. Апрезидиумқәа рҷы атәара даарак истахзам, аха ианырхәа, мап скыр, хахәылхрахоит сҳәан, сцеит. Дықәгылан дцәажәеит Арзынба В. Г. Уи азкын Аԥсни Қырҵтәылеи реизыҟазаашьа иахьатәи аҭагылазаашьа. Урыстәылатәи абжьаҟазацәа, Урыстәылатәи Адәныҟатәи аусҷәа рминистрра уажәы иахагылоу дара ирыдгылоуп. Убри рхы иархәан, Қарҵтәи анацистцәа дырѡегьых ҳрылартцарцаз изҷыз еицәоу иалагарц ауп. Арзынба имзакәа иҳәеит урҭқәа рзы игәы иаанагоз, уи, ҳәарада, ипозициақәа ғәгәоуп, аха абжьацәажәацәа рҟынтәи даара ақәыгәгәара шыҟоу аныԥшуан. Ашьҭахь иқәгылаз зегьы ирхәоз Қырҵтәылеи ҳареи аигәылара ада аҷеакы ҳабжьаны изыҟалом ауп.

9. Иахьа ашәҟәыѡѡцәа рнапхгара аизара ҳаман. Реиҳараѡык неит. Иҳазбеит Аԥсуа поезиа антологиа ѡ-томкны иҵҳажьырц, нас, апрозагьы, адраматургиагьы, ахәыҷтәы литературагьы убас. Ашәҟәыѡѡцәа Реидгыла апрезедиум арҷыцрақәа алаагалеит.

14. Иааѡит, 100-ѡык ачечен еибашьцәа Ставропольтәи адгьылҿацә аҿы иҟоу аиланхарҭа Будионовск ишақәлаз. 40-ѡык раҟара ршьит, 50-ѡык рхәит, 2000-ѡык рҟынӡа ауаа рытҟәеит, шасыс иргеит ҳәа. Ажәлар убранӡа инаргеит, дара изқәылазгьы, аибашьра иацәыхараз ауаа ндырҭәеит. Адунеизегьтәи ажурналистцәа еизгатәуп, ирытҟәаз аурыжьыртә иҟаҵатәуп ҳәа ақәырҭеит шьоукы. Даара угәы узырхьша усуп. Уи аибашьра атәы ӡбашьа имоуит.

15. Акәашаратә иансамбль «Шьараҭын» аиубилеи ыҟан. Убра иааҳдырбаз зегьы иреиғьасшьеит ансамбль иаҵагыло аҿар ахьыраажаз. Ашәҟәыѡѡцәа рҟынтәи дықәгылт Платон Бебиа, алафгьы агымкәа иалаҵан. Дшаабац аиԥш, ирзикыз ажәеинраала ибзианы даԥхьеит. Аиҳабырагьы ибзианы ирхаҵгылт, иахьынӡаздыруа, ацхыраара бзиагьы рырҭеит. Дара, ҳәарада, иаԥсоуп. Аиҳабыра рахьтәгьы аҳәырѡы аҟазарақәа рахьтә акәашареи афутболи аԥхьа идыргылоит.

16. Бардодым Ал. изкыз аиԥылара ҟарҭеит «Арҵаѡы иѡны» аҿы. Ауниверситетаа, аурыс литература акафедра студенткак имроуцәакәа уи дихцәажәеит. Нас ус ақәгыларақәа ыҟан, астудентцәа инеимда-ааимдо иажәеинраалақәа ирыԥхьеит. Бардодым даара дпоет бзиан, зхатәы школ змоу аурыс поетцәа ргәыԥк датәын. Ашәақәа рҳәеит. Д. Занҭариа игәалашәарақәа иҳәеит, урысшәала иимѡыз ажәеинраақәа дрыԥхьеит.

Бардодым ихьӡ даара еиҵаҳатәуп. Алитературатә институт, аиҭагара ҟәшаҿы хыла аԥсшәа иҵеит, ишиашоу аԥсшәа аҟынтәи еиҭеигалартә. Аибашьра аныҟала, Аԥсны дааны абџьар шьҭихит. Иара иипшааз автомат убри имакны дыршьит. (Дызшьыз Адыгеиатәын. Ари аѡыза анимпытҵьа, егьырҭ Адыгеиатәқәа иаргьы дыршьит.) Бардодым даара ргәы далсит зегьы. Иахьагьы хҭоурых аҿы инхоит.

16–20. Будионовск иақәлаз ачеченцәа ирылукаартә иҟалеит Шамил Басаев игәыԥ. Урҭ аеродром, еснагь Чеченгәыла абомбақәа алазыжьуаз, рыцҟьеит. Итҟәан иргаз рырхынҳәразы изхымԥоз аарыцҳаит. Ельцин дхәаауан, инҳарҵәоит ҳәа. Зегьы дара роуп, Урыстәылатәи аминистрцәа ркабинет ахантәаѡы Черномырдин ҭелла драцәажәеит, ирҭахыз дақәшаҳаҭымхар амуит.

Шамил Басаев ҳара ҳҿы деибашьуан, Гагра агара далахәын, иара изы ицәгьоу ҳазҳәаҵәҟьом. Убрагь еиҵеиҿамыжькәа, атҟәацәагьы дырхынҳәыртә, дара ирҵахызгьы иақәшаҳаҵитәит.

20–25. Аиспан философ Хосе Ортега-и-Гассет ишәҟәы саԥхьеит. Уи даара дхәыцԝы бзиоуп, инарҵбаан аԥхьаԝцәа рҟынӡа инаӡартә иԝуп. Аҟазара, ажәа сахьарк, хыла аромаи иазку иусумҭақәа — уи ажанр иазыркхьоу иреиґьуп ҳәа исыԥхьаӡоит. Ашәҟәы ианып идуцәам статиак, аиспан поет ду, ахәыцԝы Унамуно игәалашәара иазку. Убра сара хыла даара исзааигәоу, сара стәала зныкымкәа сзыхцәажәахьоу темак шьҭихуеит: 1. «Но нельзя забывать, что он был баском и испанский язык не был для него родным. Он изучил его и с гордостью демонстрировал свои знания, часто не отдавая себе отчёт, чем это чревато. В его блистательном испанском все же чувствовалось, что язык им выученный — поймите меня правильно! — имеет оттенок языка мёртвого...».

Ари даара акрызҵазкуа хшыԝзышьҭроуп, изаҳарц зҵаху, зхатәы бызшәа ныжьны, егьырҵ абызшәақәа ирхьынҳало рзы.

29. Ашәҟәыԝцәа Реидгылаҷы иҳаӡбеит, ҳара ҳганахьала ҳҿазыҟаҳҵеит Таиф Аԥьба изку аиԥылара амԝаԥгара. Иахьа, асаат 3 рзы, «Арҵаԝы иԝны» аҷы. Ааԥхьага билеҵқәа ҳархиеит. Ашьыжь инаркны ақәоура иалагеит, ақалақь аҷы алашара ыцәеит. Аха, Анцәа иԥьшьала, асаат хԥанӡа ақәагьы хыкәкәеит, алашарагьы ҟалеит. Ауаагьы еизеит. Аиҳабыра рахьтә иҟан авице-президент Аршба В. Шь., афинансҟәа рминистр Бганба Л. Д., Озган К. К. Гена Аламиа уажәы аиҳабыра рахьгьы дыҟоуп, аха ҳашә ишьапы шынхигалак, ҳара даҳтәуп!

Алагалажәа сара исҳәеит, раԥхьа иргылан уи аԥсуа жәа сахьарк аҷы иҵеикуаз, Анцәа, аԥсабара иларҵаз абаԝхатәра шаҟараз, ишҵаулаз. Уи еснагь актуалра зманы иҟало, еснагь еиԥшны ирҵаххо апоезиа хкы ишаиуоу. Таиф Аԥьба дзықәшәаз атрагедиа ҳлитература, ҳкультура зегьы азы ишааха дуӡӡоу. Нас иажәеинраалақәа рацәаны ирыԥхьеит. Уа даара дҳацхраит, ларгьы ибзианы даԥхьеит Е. Коҭониаԥҳа. Иара ус иқәгы-

лазгьы еицҽакны ирҳәеит, Таиф Аџьба ипоезиа аҷыдарақәа, аҬақы, даара иԥсабаратәу уи алиризм ртәы.

Аиԥылара, аиашаз, даара ибзианы имѡаԥысит, избанзар Таиф Аџьба ипоезиа, иуаѡра, итрагедиа зегьы ирзеиԥшхартә амч аман аҟынтә.

30. Иун ацамҬаз аҽарцәгьеит: ари аѡымш убасҟак ақәа леит, Аҟәа азбжак маҟҽаҳәара аҙыхәашь иҙаагылан. Аԥсны зегьы аҙхыҬрақәа ҟалеит, амхқәа, ауҬрақәа ԥхасҭанатәеит, амѡақәа рҽы асфальт чын, еиҟәыжәжәеит, алыкь шьамхахьы иқәжьуп. Урыстәылантәи «Вести» аҷы ирҳәеит Аԥсны аҙхыҬрақәа шыҟалаз. Мчыбжьык алашарагьы аҙгьы ианыҟаз аасҭа ианыҟамыз еиҳан.

Затулин, ианакәзаалакгьы ҳара иҳадгылоу, ҳаинтересҵәа зыхьчо, Анцәа диныҳәартә, «Дума» аҟынтәи адепутатцәа иман даан, иҟаз рыблала ирбеит. Убри ашьҭахь Москвантәи адыррашара ҟарҬеит, цхыраара ҳасабла жәа-миллиардк ҳазԥырҬәарц шыҙбоу. Затулин иеиԥш иҟоу рыбзоурала, ԥыҵк ҳара ҳахь ихьаҳәит. Издыруада, издыруада...

Июль

9. Амра ахәыҷқәа — Амреи Арзики лыман дааит. Ахәыҷқәа ирызҳаит. Лана дҭыԥҳахеит, еиҳа-еиҳа дыԥшҙахоит. Арзикгьы убас дҭыгга изҳаит. Иа, Анцәа ду, зхьышьаргәыҵа ҳакәыхшоу, гәабзиареи насыԥи рыгумырхан абарҬ амаалықьцәа!

Иҟанаҵ саргьы ԥьара сымцеит, урҬ сара сзы иагьгәырґьаран, иагьԥсшьаран.

9–13. Ашәҟәыѡѡцәа Реидгыла апрезидиум ҳаман, дырѡегьых алитфонд азҵаара ҳарххон. В. Ԥилиа апрокуратурахь иҟаиҵаз ашшра алкаа ҟаҵаны иаармышьҭит. Убас ишдырбылгьо ихыдартәырц ауп ирҬаху. Баша рхы дыргәыҕуеит, ҳара уи ҳақәтәарц ҳаҟазам. Апрезидиум уи аҷы еицҽакуп. Арҽиаратә ѡны аԥеиԥш, ҳ-Литфонд мацаразы акәым, ҳлитература зегьы азы акраҵанакуеит. Ҳаиҳабырагьы убри еилкааны рпозициақәа дырґәґәароуп.

14. Иахьа Акультура аминистрраҷы аизара ыҟан. Ҳаргьы ҳнаԥхьан. Афон ажәытәәи амонастыр аҷы ахацәа рмона-

стыр ҽыц ҟарҵар рҭахуп. Ара шаҟа гәықәхара рхы еиларсу здыруада.

Ажәытәтәи Афонынтә убри азҵааразы абра иааит. Аурысцәа ишишоу асынтәи рхала ирзыҟаҵом, ақырҵцәа дыргәаар рҭахым. Ажәытәтәи Афон анапала ирыʒбар рҭахуп. Ҳара ҳаҟаʒамшәа ауп аофициалтә религиақәа — Урыстәылатәгьы, Қырҵтәылатәгьы, иахьагьы рхы шымѡаԥырго. Афон–Анаҟоԥиа ажәытәʒатәи ҳҳәынҵқарра ахьиз, ҳдоуҳазгьы иаҳҵнықалақьыз, иахьагьы аҭоурых иаԥсазароуп. Аурысцәа, даара ибзианы ҳарзыҟоуп, аха Афон дара руахәама иацентрны ҟалашьа амаʒам. Ҳара ҳқьырсианра иахагылоу, иаҳҳәап, Аб Басариангьы уи иҳәароуп. Раԥхьа иргылан, Аԥсны иҟаҵатәуп адинхаҵаратә комитет, зегьы ахы иқәызҵо. Уи аԥшьызгаз зегьы ираҳәатәуп, ирҽактәуп, аԥсуа уахәама ашьапы иқәгылаанʒа урҭқәа акгьы рылаҵәажәара ҳшақәшаҳаҭым.

15. Машьынак сыԥшаан, Аԥьамԥазраҟа — сқыҵахь сдәықәлеит. Ача, ахаамыхаа, арыжәтә шьҭысхит. Ҳабду иҭынхараҽы инхо саб иашьа иԥа изы. Даара бзиа ирыҕәгәа ҳдәықәлеит, Хмыч шәарыцаѡ-ныҟәаѡы иеиԥшҵәкьа. Ақәақәа рышьҭахь амѡан ҳахьҵоз зегьы аѡар ықәш иҟан, акәарақәа хышхыҵәан ицон. Аалʒга ацҳакнаҳа бзиа хырҵеит. Уи аибашьра ашьҭахь Аԥьамԥазра абара-барақәа, саргьы саашьҭырхын, Владислав Григори-иԥа дақәшаҳаҭхан, ибзоурала ауп ишхырҵазгьы. Амашьына ласқәагьы ықәсуеит. Ирласны Аԥьамԥазра ҳәа иахьашьҭаҟәҵьоу ҳхалт. Ҳабду иҭыԥаҽ иаху Севериан ихаҵа дыҟамызт, аха иԥшәмаԥҳәыси ахәыцқәеи гәыргәаҵәа иааҳԥылт. Иаагақәаз уа инарыҵан, иаразнак сыѡныҟа сцеит. Сыѡны-сгәара қьаԥҵагәышьоуп, иаҵанакуа адгьылгьы анапы агуп, алтарра ахьықәиааз ыҟоуп. Аибашьра аламҭалаз, сҳаи сҷышьи еиԥшьны исыргылаз аѡны ԥшʒаҟәаҟәараʒа, алахь еиқәышьшьы игылоуп. Уи ашьҭахь инавакшәа игылан ԥасатәи ҳаѡнду ҳәа изышьҭаз, иқәықәмашәықәмаха. Сашьцәа маҷк иахылаԥшыр, алтаргьы хырҟьар ҟалон, аха урҭгьы рхы иагоит, ироуҳәозеи. Нас, ҳмыԥшыкәа ҳнышәынҵрақәа рахь машьынала ҳхалт. Саби сани рнышәынҵра санстудентыз, Москвантәи убрахь исыцны иааз сѡызцәа, аиспанец Диониси Гарсиеи, аурыс сахьаҭыхѡы ҷкәын Максимов иуреи иҟарҵеит. Амаҭәахә

маҷны исыман, ҳгәыла бзиак ауардын сиҭан, азхара хаҳә Ҕьыцьыр аҟәара аҟынтәи иаазгет. Убас, Аҟәатәи анԥьныр-аргылаѡ Џьота Амҷба, абарҭқәа ртәы шысҳәоз иаҳан, арматуреи ацементи Аҟәа аѡны ииааганы исзышьҭеиҭеит. Урҭқәа зегьы арахь иаазгахьан. Исҭаз аѡырақәа, сани саби рира, рыԥсра мшқәа ахьарбаз амармалташь ҕәыцәмаҟьақәа рхианы иара Дионисн Москвантәи иааигеит. Ԥхынран, мызкала иҟаҵаны иалгеит сани саби рнышәынҭра. Ақыҭаҷы сара саныҟамызгьы, дара рхы дара иныҟәыргон, Кәазан ицаны рхәы ааргон, Ҕьеԥьыр илбааны рҽыркәабон. Убри иахьа уажәраанҙагьы ргәы иҭынҵәом дара, Москваҟа сырзасцыԥхьаҙа ҳаицәажәара убриала ахы ркуеит. Ашьҭахь урҭ рывараҷы саҳәшьа мыжда лнышәынҭрагьы ҟаҳҵеит. Убри амаҭәахәгьы, агранит, иара шыҟаҵатәу аформа ацҵан — зегьы рхианы Москвантәи иааишьҭит иара Дионисн. Уи абаҟақәа рыҟаҵаразгьы дҟазан (ус даара акрыздыруаз философ естетуп).

Анышәынҭрақәа ахьыҟоу ахәы ԥшҙароуп, усынтәи хараҙа амшын иаҵәаҙа иубоит. Анышәынҭрақәа неимда-ааимдан снархагылан, «Шәыԥсаҭа бзиахааит, сгәакьақәа» сҳәагәышьеит.

Ҳаанҙа Североан иԥшәма ҳхәы ҟалҵахьан. Ҳнатәан, ѡнаҭала иныҳәааны, рныҳәаҷақәа ҳҳәеит, иҵабуп ҳәа раҳҳәеит.

Убрантәи саҳәшьа Тҟәарчал инхоз Фениа лахь ҳдәықәлеит. Аранҙа санаа уи дымбакәа цашьа сымамызт. Ҳара ҳашхәыҷқәаз ҳан дҳаԥхеит, быжьѡык саҳәшьцәеи сара аҙәки. Ҳаҳәшьцәа аиҳабацәа анрагьы, аиаҳәшьарагьы ҳзуны ҳраазеит аиҵбацәа. Саҳәшьа Фениа лнапи лыхаареи убас иҟан, уи хашҭра акәҙам. Даара сгәы снархьит уи аѡны данысымба. Џьара дцазаап, агәылацәагьы ирыздырамызт. Сымаҳә аусурахь дыҟан. Ԥытк ҳаԥшит, аха, амашьына зтәызгьы, дыццакуан, ҳцар акәхеит. Саҳәшьа дахьысымбаз сгәы хьухьууа ишҭаз Аҟәа ҳааит. Лара данааилак, ҳшыҟаз лаҳар, даара игәнылгашт.

Абас, абри аѡыза, зда схәарҭамыз Одиссеиа ҟасҵеит иахьа.

27. Гәлиа Д. И. имузеи аҷы еиҷыркааит Саида Делба илызкыз аиԥылара. Ҳпоетессацәа Гәында Сақаниеи Аҳашба Иннеи

даара ибзианы лырҽиамҭақәа ирыхцәажәеит. Иқәгылоз зегьы ирҳәоз аинтерес аҵан. Убарҭ зегьы анҵалатәуп. С. Делба лхаҭарагьы, лырҽиамҭақәагьы аҭыԥ ҷыда ылырххьеит ҳҭоурых аҽҵгьы, ҳлитератураҽҵгьы.

Уантәи ҳцан Леуарса Быҭәба иҭыхымҭақәа рцәыргақәҵа ҳахәаԥшит. Уи дсахьаҭыхѡы бзиоуп, итематикагьы аинтерес аҵоуп, даарагьы аус ҭәҵәа ƀаҵоуп. Рыцҳарас иҟалаз, иара дычмазаѡуп, ицәыргақәҵаҽҵгьы дзааиуа дыƀаҳам. Зегьы ргәы днархьит, абриаѡыза абаѡхатәра змоу, макьана иҷкәыноу, абас дахьыƀалаз. Уа днеит Владислав Григори-иԥагьы. Уи даара ҳаҭыр ақәуҵартә иҟоуп. Иареи сареи аԥсшәа еибаҳҳәеит, хыхь зыҳбахә сҳәоз асахьаҭыхѡы ичымазара атәгьы ҳалацәажәеит, ихьааган.

29. Иахьа Ламара Лагәлааԥҳа, саҳәшьаԥҳа, лахь ҳцеит, уи лашьа Валерии сареи. Саҳәшьа, Ада, Ламареи Валерии ран, ла лахь даалгазаап. Саҳәшьа лыҷкәын Ҷыла иҵахара лзыхгаҵәƀьом, агагеиԥш адәы дықәуп, дымҵәыуакәа дызцәажәаҳом. Ҳамаҳә, Гурам, дқырҵуоуп, иҷкәынцәа ѡыцьа аԥсуаа ҳәа иҵеиѡит, иаргьы даара хаҵа бзиоуп. Рыѡны иѡназ, ирымаз ахьтә Гурам «иашьцәа» акы нырмыжьит, идырҳәит, аха алаҵарҵа, аутра бзиа азы адгьыл рымоуп, арахә рымоуп.

Зегьы рҭыԥ иқәлоит, саҳәшьа лоуп акәымзар, уи уажәшьҭа ԥсҭазаара лымам, иагьылҭахым. Лыхшара ирылкаан илбоз, саргьы сгәыцхәцәа зегьы раԥхьа исыргылоз, ахаҵарагьы, ауаѡрагьы згымыз лыҷкәын дылзыхгом. Иара убас иҟаз, иалукаашаз ҷкәынан, изкны акы зѡыр сҵахуп, аха сацәшәоит, исцәагхар ҳәа.

Август

4–13. Аамҵа цоит, зегьы абгьыжә еиԥш ҳаизыҳәҳәа ҳагоит. Аԥсыжрақәа рыҽҳәара телехәаԥшрала ирышьҭуеит, ԥсыжратә биурок аҟны аиԥш. Ҳара Ашәҟәыѡѡцәа Реидгыла ҳгәалаҟазаара Д. Ԥилиа инапы иакуп. Ҳажәлар ҳажәлар роуп, ауаѡы иан далихуам, аха збызшәа иацәыбнало, иацәыԥхашьо ахаҵарнакцәа ҳалахь ада ԥнаҵәоит. иарбан жәларызаалак иаарылшахьоу раԥхьа игылоуп рбызшәа. Ҳара ҳбызшәа, аԥсуа

бызшәа, аԥсшәа ажәлар рыԥсы иахылҭыз ауп, зқьышықәсалатәи рыԥсҭазаара ԥсыс иахаз, иахоу.

Насгьы, иахьа аамҭа ус иҟоуп, жәларыс иҟоу зегьы рҿы ѡба-хпа бызшәа рхы иадырхәоит, аха рхатәы бызшәа аԥхьа игылоуп.

Владимир Қьысқьыныь-иԥа Гогәуа идунеи иԥсахит. Қәрала макьана иҕәҕәамҭаҿ дыҟан. Уи иаб Қьысқьыныь ҳажәлантә аҿы даара ҳаҭыр зқәыз уаѡын. Дынхон Лаҭа. Убра, иара инирхаз ԥытѡык аԥсуаа икәыршан. Уи ашьхацамѡақәа руакы аҿыкәаҿ сасааирҭак иаѡызан. Уа инхоз ашәанцәа иагьицәшәон, ҳаҭыргьы иқәырҭон. Дара ҭасс ишрымоу аиԥш, ирзымдыруа ауаѡы данырбалак, имоу имырхырц иалагоит. Уи Қьысқьыныь ихьӡ уҳәар, аҭамзаара шьҭаҵаны доурыжьуан. Иара Владимир, Қьысқьыныь иѡны, уа инхоз аԥсуаа рхәычқәа рзы алагарҭатә школ аартны иман. Иаб даныԥсы, уа инхоз аԥсуаагьы, шамахамзар, иҭытҵны арахь ианаа, иаргьы дааны Мархьаул дынхахьан. Қьысқьыныь ихаҭа раԥхьатәи иԥшәмаԥҳәыс дахьжыз, Лаҭа дыржит. Владимир — Мархьаул, ибаҳча аҵаҿ изқәаҭып ылихит. Дахьынхозгьы ҳаракыран, иԥшӡарҭан иҟоуп.

14. Хышықәса раԥхьа, иахьаҿны ақырҭцәа қәылаѡцәа, еимпыз аидгыларатә республикақәа рыхәҭаақәа анрырҭоз иргоз аурыс танккәа раԥхьа иргылан, Аԥсны иақәлеит. Усҟан ҳшыҟаз, ҳгәы иҭажьыз ашьаҟәаҟәа хашҭшьа ақәӡам. Убриахыс иаҳхаагахьоу ала, аибашьра ашьҭахь иааирак налаҵан, ҳара зегьы, иҿоугьы, ибыргугьы, аҿаӡәқәоуп. Убри иаҳхаагаз иаанарԥшит, ҳазлаҕәҕәазгьы, ҳахьыԥсыҿызгьы. Аибашьра амца амацәыс еиԥш, ҳазхысхьоугьы, инахаран ҳаԥхьа ишьҭоугьы, алашьцара иалкаан ашәахәасҭеиԥш иаҳнарбеит. Убри ҳазхәыцны, хҭоурых аҵантә ҳҧеиԥш аҟынӡа ҳалаԥш ахганы, иахьатәи ҳаԥсҭазаараҿы, уаҵәтәи аҿы ҳхы иаҳархәароуп. Убри уаѡҵас ҳхаҟны иаагар, еиҳау рҵага ҳамаӡам.

14–22. Апарламент асесссиа ыҟан. Адепутатцәа рыдагьы, аинтеллигенциа ахаҭарнакцәа, ачиновникцәа алархәны. Ажәахә ҟаиҵеит Сократ Џьыныьал, апарламент аспикер. Сократ Раҷа-иԥа аԥсуа ҳәынҵқарра акадр ҿыцқәа, иара Владислав Григори-иԥа икадрқәа дреиуоуп. Уи адыррагьы имоуп,

аҳәынҭқарра усуратә ԥышәагьы. Тҟәарчал ақалақь совет аҿы аус иухьан. Иажәахә бзианы еиҿкаан, аха ахьаршшарақәа рацәаны иалган. Ақәгыларақәа раан иаарыгәгәаны агхақәа ртәы иалацәажәеит: Даур Барганԥьиа, Сергеи Шамба, Гена Аламиа (уи сусура нсыжьуеит ҳәа дықәгылт). Аԥсышәа бзиала ицәажәеит В. Занҭариеи В Кәарҷиеи. Ацәажәарақәа рҿы ирҳәеит ареспублика апрокурор хада Анри Ԥьергениа Аԥсни Қырҭтәылеи реизыҟазаашьаҿы изықәнагамыз документк инапы аҵаиҩит ҳәа. Убри азы мацара, убасеиԥш иҟоу шьаҿақәак ҟаҵатәуп ҳәа иазааргарц азы акәын иун мзагьы Иреиҳаҳоу асовет аизара зыҟарҵаз. Владислав Григори-иԥа дықәгылан, апрокурор хада даара дхьеиршшеит, уи инапы зҵаиҩызгьы усҟак зҵазкуа документым иҳәеит. Зынҳа акаҿы ҳмыҟәзо, ҳахымԥаҳо ҳҿеыҟаҳҵар, еицәартәуеит, ҳабжьацәажәацәагьы иаахтны ҳара иаҳҿагылоит, иҳәеит.

Зегьы дара роуп, уи иамырҭынчит. Аспикер иусура наҳам (неудовлетворительно) ҳәа ахәшьара арҭеит.

23–25. Апрезидент иадминистрациа еиҿнакааз ауаажәларратә совет аилатәара ыҟан. Уи хантәаҩыс дамоуп Б. В. Шьынқәба. Иааиртит иара Апрезидент. Уи ибзианы далагеит, ареспублика аҭагылазаашьа ахәшьара аиҭеит. Аха аҵыхәтәан, апарламент аҟны иҟоу аилацәажәара атәы инақәырҭәгәаҳан дахцәажәеит. Дықәгылт авице-премиерцәа руаҳәы, Н. Гезердаа. Уи арҿиаратә хеидкылақәа кураторс дрымазаап. Уи атәы ҳара изаҳзымдыруаз ҳәа ареплика аныҟасҵа, игәы инархьит. Гена Аламиа иԥан дықәҟьаҳан ацәажәара далаган, аха апрезидент дааникылт, иаргьы ддәылҵны дцеит. Уаҩҵас аицәажәара ҳагуп, аполитикатә ҭагылазаашьа уадаҩ зегьы ирықәыҭәгәоит.

26. Иахьа, асаат хԥа рзы, Г. Гәыблиа, Р. Ԥилиа, сара, В. Ачба иԥа Ника ԥҳәыс дахьааигаз ачарахь ҳцеит. Ачара ыҟан ԥаса Мишьвелиани алахша дзеиҳабыз, акомҿар еизара дуқәа руакы ахьҙ зхыз аԥсшьарҭаҿы Уажәы «Аиҭар» ахьҙуп. (Уажәыгь ахьҙ ҿыцқәа рыҭара уаҩҵас ахы аҭам.) Ачараҿы иалԥшаау апублика ҳәа изышьҭоу ыҟан. Иубон аамсҵа ду, аамсҵа хәыҷы, уанҳа имнаҳаз, аха иашьҭаз, уажәшьҭа имҳакәа рыҿцәырыргарц ишаҿу. Ачара бзиан, иагьдуун. Адура мацара адагьы, аб-

жьы дуцәамкәа, ихәыҷцәамкәа, астол бзиан, аха иаҩцамкәа, ажәакала, аамсҭашәала. Ҭырқәтәылантәи ииаз Аҩзбак сидтәалан, дааразаҙ хаҵа бзиан. Заа ҳгылан, дахьыҩназ аномер ахь снеигеит. Уа ҭырқәак дицыҩнан, аҧсуаа дҳамаҳәуп, алагаҩага атәы бзианы идыруеит, акрызку аҙәы иоуп, иҳәеит Аҩзба. Уи дҳаман ҳалбааит, ԥьара дҳартәеит, ҳаргьы ҳрыдтәалахт. Иԥьоушьартә иҟан уи, Аҧсуара алашара рлакҭа иҵыԥхо аҧсуа ҷкәынцәа дахьрылатәаз днарылаҙ дышцаз. Ари хырҿхәарам, Аҧсуара лашара ауаҩы даҧсахуеит, дҿыхаҙа, дыбзарыбзаруа дҟанаҵоит.

26–31. Уазхәыцыр, ауаатәыҩса рыпсҭазаара наԥьнатә ишыҟац иҟоуп: еиҳа зымчу дара ишырҭаху иныҟәоит, еиҵа зымчу ирықәыҕәгәоит, еичдырчоит. Уажәы Иугославиа имҩаԥысуа убри ауп иаҳәо. Америка цәқәырч ду заԥхьа игылоу аҳәынҭқарраҟәа абар ҩымшуп, 200 ҳаирплан иреиҵамкәа, уахгьы ҿынгьы Босниа абомба алажьра иаҿужьҭеи. Егьырҭ аҧсылманцәа ирыцәнымхо иауҟаху, аха раԥхьа мачҙак иахьахыпаз ранарыжьуам. Насгьы рабԥьар алаԥыршәоит, рымч адунеи зегьы иддырбарц.

Шеварнаҙе ацәарҙга аҿа инсценировкак ҟаиҵеит, иара дыршьырц рҭахызшәа машьына гәарҭак еилаԥыххаа иқәырҵеит. Исвита зегьы, иаргьы днарылаҵан, асаркьа ҧҿыха ссақәа ахьрықәшәаз иаҵкәеит акәымзар, уаҳа акгьы рмыхьҙеит. Иара аекран дҭагылан, инапқәа игәыҵаԥса, иҿерыцҳатәны. Нас, аҳәатәы анроу, аҳәарҭа рибамҭо адунеи еиҕрыкка ду иахьыргҙеит. Зегь дара роуп, апрезидентрахь дырҩегьых схы ықәсыргылоит иҳәеит. Ишьыга лаба иқәыршәатәуп, аха иабаҟоу.

Сентиабр

1. Аарҩара бааԥсхеит. Ари амш, сентиабр 1, аиашаз ныхәоуп. Ашкол ахь ацара актәи амш. Иахьеиԥш исгәалашәоит, Аԥьамҧазра ахәқәа руакы акьышәкьышәраҿы иқьгылаз ашкол аҿы раԥхьаҙа саннеиз. Асовет мчы Маршьанаа ирымнахыз аҩны аҟны акәын уи ахьыҟаз. ҳҙеиқәақәа, ҳаблуз шкәакәақәа — хар амаҙамкәа ҳаилаҳәан. Зегь реиҳа исгәалашәо, арҵага шәҟәы ҿыцқәа рыфҩы хаа ауп. Ашәҟәқәа сы-

ман аҩны санааи, сан уи шаҟа деигәырҭьаз ҳәашьа амамызт. Ааба схыҵаанӡа, фба шысхыҵуаз ашкол ахь сцеит. Саҳәшьцәа еиҳабацәа анбани аԥхьашьеи сдырҵахьан. Сышьҭкаашьа ргәаԥхан, ирыӡбеит ашкол сҭарҵарц.

Уинахыстьы шаҟа сеинтиабр акы збази. Урҭқәа зегьы еиԥшымызт, даара ауадаҩраҟәа зцыз ыҟан. Алагарҭа школ ашьҭахь, Тҟәарчал ақалақь аҿы иҟаз, ихарҭәаам абжьаратә школ хҵалт. Аӡиасҟәа Ҕьеԥьыргьы Аалӡгагьы шьапыла хрырны хцон. Усҟан урҭ цҳа рыхӡамызт. ианхыҵлак, ҳакәшан хцар акәын, аҵхыбжьон ҳгылон, убасҟак ихаран. Ашәҟәқәа, арҵагақәа ианраамҭаз иҳауамызт. Аԥьынԥьтәыла еибашьраан, ҩышықәса зынӡа иадыркит. Аха зегьы дара роуп, сентиабр 1 аныҳәаҟәа раԥхьа исыргылоит иахьагьы. Гәыҕра ҳәа акры ыҟазар, ҳаныхәыцқәазнатә уи амш хыҵхырҵас ирыман.

7–15. Сентиабр 11 рзы, асаат 9 шыҟоу, иквартира ашәхымс дахьынахыҵыз дыршьит Иури Воронов. Аԥьал ыҟазар акәхап, ус ианааиҭаххо ддәылҵыртә дыҟамызт, аҽены ус ддәылымҵыргьы ҟалон, дышшәарҭаз идыруан. Аибашьра ҟалаанӡагьы ақырҵәа игәаҕ шьҭыррхьан, Аԥсны иазкны ииҩхьаз иҵоурыхтә усумҭақәа иныҟәыргоз аиаша азы. Иаргьы Урыстәыла аахыс ирдыруаз ҭоурыхҭҵааҩын, дархеологын. Игәаанагарагьы, ииҩызгьы амч шамаз рдыруан. Аибашьраан, Ҵабал жәытәнатә аахыс иҟаз иабацәа рҭынхара, бзиа ибаны «Иасочка» ҳәа дзышьҭаз рыблит. Иаргьы хьаҳәаԥаҳәада ҳақәпара дадгылт. Аибашьра цаноҵгьы аԥсуаа рҭоурых азы изаамҭанызтәи аусумҭа бзиақәа аԥиҵеит. Владислав Арӡынба дарҕьажәҩан дидгылт. Зегьы рзеицылеит, иагьианармыжьит, алахшақәа. Иара Аԥсны ихы ақәиҵатәҟьеит, иԥсаҭа бзиахааит!

15. Воронов И. Н. иԥсыжра ыҟоуп. Аԥсуа драматә театр аҿы дыкҿарҵеит. Ауаа даара ирацәан. Уахь аҩналарагьы ус имариамызт. Ибзиан, дзыԥсаз алатәҟьа ихцәажәеит. Аԥсуа ҳәынҵқарратә музеи аԥхьа дыржит. (Воронов иеиԥш иҟоу иқәнамго акгьы ыҟам, аха ақалақь агәҭа аҳәгьы дыжтәым. Еиҕьымзи, еиҳа изыраҳаҭымзи, «Иасочка» ҳәа ирԥшқан зыхьӡ иҳәоз, анышә дамазҭгьы, Вороноврaа зегьы рмузеи ҟаҵаны.

Гена Аламиеи сареи Шьамтәылаҟа (Сириаҟа) ҳцарц ҳаҟан, аха иахаамгар амуит.

Измааноу сыздырам, иныҵыѡ-аатыѡны исаҳауеит, еизарақәак рҽы сѡымҵақәа ртәы рҳәоит, ихәарҵам атақкәа рылатҵәахушәа, аԥхьаѡцәа мѡахызҟьо. Уи исгәаланаршәеит зны, Асовет мчра ахаан, амаҷ азы ианрышьклаԥшуаз, Аҷандаратәи абжьаратә школ арҵаѡык инапала иааганы агазеҵқәа рредакциақәа рҽы ашәҟәы еиқәатҵәа шықәырҵахьаз. Ашәҟәы аҳәгьы ихьӡ арбамызт, аха алитература здыруа аҳәы инапала ишырѡыз ѡашьомызт. Иаҳәозгьы уи акәын, сара сѡымҵақәа рҽы афашизм апропаганда азызуашәа. Зегьы сырзыԥшын, аха ари аиԥш аҿыԥныхәа схахьы исзаагомызт. Агазеҵқәа ирныртҵаҵәҟьар усҟан уи азыхәа ҷааҳәыра смоуа сдырӡыр ҟалон. Аха, аламыс зцәымӡыцыз, амц бааԥсы аиаша аѡзымхуаз ауаа ҟалеит, изаҳаз рҽгьы, аредакциақәа рҽгьы амѡа арымҵеит. Ҳажәлар бзиа, ҳажәлар фырхатҵа, ҳажәлар ҟәыш абасеиԥш иҟоу ахәаԥсақәагьы ахьрылаԥсоу ауп сара зегь реиҳа игәнызго.

22. Иахьа ашарԥаз иԥсҭазаара Далҵит Шалуа Инал-иԥа. Ш. Инал-Иԥа даԥсыуа интеллигент дуҵәҟьан. Аиашаз, ицәгьараӡахар, Аԥсны аҷахәы аҳәаразы иалырхышаз иакәын. Уи иҭоурыхтә усумҭа дуқәа ҳаԥсуа ҭоурых еибаркны изкқәоу иреиуоуп. Иаԥсшәа аԥсышәа иалаѡашьомызт, иоурысшәа урысшәа иалаѡашьомызт. Ихатҵа, иуаѡра, иччаԥшь знык дызбаз, иацәажәаз, ихамышҵуа игәы иҵахон. Ш. Инал-Иԥа алитератураҷҽгьы аԥсуа литературатә критика ахы зыккәаз дреиуан, аԥсуа шәҟәыѡѡцәа рыԥсҭазаара, рырҷиара атәы зҳәоз арҵага шәҟәы иѡит. Насгьы, иааизаарцахьазыз иҭоурыхтә ѡымҵақәа иныҟәыргоз, валарҵа змамыз аҭоурых иашазы. Иара ишьашәалоу аҵаацәагьы иман. Иԥшәмаԥҳәыс, иѡызагьы, инарҵбааны аҭоурых здыруа ҭоурыхҵтааѡуп, ихшара ракәзар, иԥҳа Арда, иҷкәын Адгәыр — рҵарадырра, рҟәышра атәы еицгәарҵахьеит. Насгьы, абри аибашьра мыждаҷы дҵахеит убри иҷкәын заҵә гәлымҵәах. Уи Аԥсны зегьы ргәы далсыҵәҟьеит. Убри иахьа дихагылазҵгьы, иаб иԥсрагьы аҿа ԥсрахон. Уи иҵахара иԥсра аралигәеит. Уԥсаҵа бзиахааит ҳмилаҭ ҭоурых аҷы ԥсра зқәым Шалуа Инал-Иԥа ду!

26. Иахьа Шалуа Инал-Ипа дыржуан. Амшгьы бзиан. Апсны ахи атцыхәеи ақынтәи ауаа ыҟан. Зыпстазаара иалтцыз ишиқәнагоз дымѡапыргеит. Даара ибзиан дцәажәеит В. Г. Арзынба. Шалуа Инал-Ипа дреиуан уи абаѡхатәра чыда злоу азәы шиакәыз, зегь рапхьа игәазтаз, аспирантура италара иацхрааз. Саргьы сыкәгылеит, сгәы иаанагоит ицәгьамкәа ҳәа. Ш. Инал-Ипа саргьы даара дысзааигәан, сибацыпхьаза, аҿакы иаламѡашьоз иччапшь аацәырган, иҳәон Гәып ақыта хшалтцыз. Ашкол сантаз рапхьаза сажәеинраала хәычқәа изыстиит, дрыхәапшырц. Уи, убри аѡыза ашәҟәы сзиѡит, сусумтақәа ирхырҳәаахьоу зегьы рапхьа исыргылоит иахьагьы. (Ашьтахь сроман «Аҿыкәаҳа» азгьы астатиа бзиаза иѡит.)

Ипсата бзиахааит Шалуа Инал-Ипа. Уи ихьзи ижәлеи апсуаа ҳзы зегьы аҳәоит, уаҳа акгьы ацтатәзам.

27. Иахьа Гәып, саб иашьа ипа Грышьа Гогәуа иахь сцеит. Ичкәын Даур дтахеижьтеи хышықәса тцит. Грышьа даара дыблуп, ус иҳәом, аха ихшара рахь аҳәы илеимтцоз, реитцбы итахара ахгара уадаѡуп. Иан еиҳа лҿыргәгәаны дыҟоуп. (Уи итахашьагьы тахашьа еипшмызт.) Тҟәарчал аибадырга усҳәарта деиҳабын, ииаилшоз зегьы ҟаитцон. Гәдоута аштаби дареи еснагь еимадазарц.

Октиабр

Лыхнашта ҳцеит. Цаса Апсны ахи атцыхәеи ақынтәи ианеизалоз еипш ауаа ыҟамызт, аха иҟазгьы маҷѡымызт. Озган К. К., даара ҳатыр зкәаҳтцо, еснагь Апсны азы ақәпара иалагылаз, иапхьагылаз, Лыхны ақытсовет ахантәаѡы Ҳ. К. Аиба инапы ҳанитцеит. Апацхақәа шеимаадоз ҳқьафгьы ҟаҳтцеит.

Аныҳәа апролог аҷы Аҟәыспак (Шамил Аҟәыспа рыцҳа зыѡны дыҟаз, иара аибашьраан данытсы ишиқәнагоз дызжыз) иѡны астол ҟартцеит. Даара инхарта бзиоуп, инцәартыпуп. Гәыргьаран, ашәа рҳәон, убас икәашон, аѡны тцысуан. Уи даара акратцанакуеит, абасҟатәи уадаѡра, аибашьра баапсы зхызгаз, аиааира згаз ажәлар, ртоурых тып аҷы абри аѡыза аныҳәа, агәыргьара ахьымѡапысуаз.

2. Иаакәымтцзакәа ақәаура иаҷуп. Аҟәа аулицақәа рҷы азыхәашь хышхытцаан инеиуеит. Даара иаамтамкәа амш бааҧсхеит. Аҿаѡрақәа макьана иузтагалом, инагзаны имшәыц,

ажь ҽҕәыхаа иланашьҭит рҳәеит. Сириаҟа ҳцара аиҽкаара ҳадхалеит.

Аусура, аѡра сҭахуп, аха аҭагылазаашьа сартәом. Аполитика ду аҟынтәи аполитиканцәа Аԥсны кҽарҕәҕәаны иркит, аԥсцаха арҭом. Ас ианбанʒа! Сириаҟа ацара иаҭаху ахарԥь азы апремиер-министр Г. Л. Гагәлиа сизасын, афинансҟәа рминистр Л. Д. Бганба адҵа лысҭоит ҳәа сакәиргәыҕит. Уи иусураҟынгьы иихәо ҳәоуп, арагьы ус шакәхо агәра згоит.

9. Апремиер-министр иажәа наиҕеит, Сириаҟа ҳазлацашаз ҳарҭеит. Гена Аԥсны акраамҭа иҟаз Сириатәи аԥсуа ҭарауаѡ Фадили сареи ҳбилеҭҟәа еиқәыршәаны асқьалаҽы ҳааит. Уахь Ҭырқәтәылантәи ҳцар акәын. Аҕба (ус узазҳәозар) пеипеиуа иҭәын (90-ѡык рҭыпан 141- ѡык ақәтәан). Шамахамзар зегьы ҳәсақәан. (Сара мшынла аныҟәара убасҟак испырхагоуп, ус саназхәыцлакгьы сыхлахаҵ гьежьуеит, аха уажәы изгәаҕьит.) Сара изулак ԥьара тәарҭашәа акы сыԥшааит, аха исцәа ҳәа акгьыҟам. Генагьы, Фадильгьы ишгылаҕаз иаадыршеит. Шьоукы рыѡны иҟазшәа ишьҭалан ицәан, шьоукых агыларҭаҵәҟьа рымамызт. Идырҳауа ада акы иазхәыцуам, ари еиҽызкаауа. Ас иҟоу рацәаѡхар, иара аҳәынҵқаррагьы ҳзыҟаҵаҕом. Анцәа иԥьшьала, амшын ҭынчын, сара сеиԥш амшын чмазара змазгьы ирымбаʒакәа ҳнеит Трабзон. Уи ақалақь-порт ашьхарԥы икыдҟаҵалоуп. Ара Алазқәа рацәаѡуп рҳәеит. Адырѡаҽены асаат 8-нʒа Анкараҟа амѡа ҳақәын. Автобус аѡнытҵка даара ҳаматҵ бзианы ируан. Анкара Есмеҭ Аҟәсба даҳԥылеит. Уи уахьынаихәаԥшуа мацарагьы акыр даԥсыуоуп. Аԥснытәи аибашьраҽы зшьапы зцәыʒыз Қәҭарбак ара дизышьҭоуп, апротез изыҟарҵеит. Сҭампылҟагьы, Сириаҟагьы иаадыруаз рахь аҭел ҳасит. Хазы Гагәуа Ҷьынгьыз ҳаизасит. Ҳускәа макьана хар рымамкәа ицоит.

10–27. Анкарантәи дырѡегьых автобусла ҳдәықәлеит. Сириа аҳәаахь, Анталиа ақалақь аҽы ҳнеит. (Ари ақалақь ахьыҟаз, аҳәаа ааигәара иҟоу апровинциа Сириа иатәын, аха актәи адунеизегьтәи аибашьра ашьҭахь Ҭырқәтәыла иадырҵеит.) Ҳахьынʒацоз абаҳчақәа, ацитрус плантациақәа рыла ихҟьан. Фадиль исеиҳәахьан, аҭырқәа шәкәыѡѡы Иашар Ке-

мал иперсонажқәа зегьы абратәқәоуп ҳәа. Аҳәааа ааигәара иаҳԥылаз шьҭрала дубыхын. Уи ашәуа ҭыԥха ԥҳәысыс димоуп, ашәуа бызшәагьы, аԥсшәагьы лдыруеит. Адәқьан еиҵхәа ду рымоуп, ҳахɷыкгьы, Генагьы, Фадильгьы, саргьы кьаҷк кьаҷк ҳамҭас иҳарҭеит.

Аҳәааҷы аҭырқәа таможникцәеи ҳареи ҳпатреҭ еицҭаҳхит. Даара ибзианы ҳрыдыркылеит. Ҳара, макьана ԥьаргьы закәанла амч зрымҭац аҳәынҵқарра ахаҭарнакцәа ҳдыруадаɷыр, зынʒа мап ҳцәыркʒаргьы ауан. Официалтә виза акәымкәа, Сириатәи ашәҟәыɷɷцәа рхеидкыла ааԥхьара мацара акәын иҳамаʒазгьы. Уахь, Сириа аганахьалагьы, убас иаҳԥылт, убас ҳрыдыркылт. Абас ҳахьрыдыркылаз, раԥхьа иргылан, ҳара хыԥхьаʒаралагьы, даара иҳаиҳаз, зегь рыла акыр еибыҭаз аҕа ҳаиҷагылан, ҳаибашьны аиааира ахьаагаз аҳаҭыр азы акәын. Уи атәы зегьынԥьара инаɷхьан.

Сириа аҳәаа ҳахьынхыҵыз ҳара иаҳзыԥшны игылан, ашәҟәыɷɷцәа рхеидкылантә иаарышьҭыз амашьыналас «Мерседес», аиҭагаɷгьы дацны. Фадиль уантәи автобусла Дамаскҟа дцеит, ҳара алада мраҭашәараҷы иҟоу ақалақьқәаки адунеизегьтәи аҵакы змоу ажәытәʒатәи аҭоурыхтә баҟақәа ахьыҟоу ҳхы дырхеит. Раԥхьа ҳнеит ақалақь Алепо, дара Ҳалеб ҳәа иашьҭоуп. Уи Дамаск аамышьҭахь Сириа иреиҳау қалақьуп. Ԛ-миллионк инарыкәгәыҕуа ауааԥсыра нхоит. Акараван-сараиқәа, аԥьаама дуқәа, ԥьаа-ладик ибаа ҳәа изышьҭоу — абарҵқәа зегьы ақалақь аɷныҵҟа иҟоуп. Уантәи амшын аҷықәан иҟоу Латакиа ашҟа ҳцеит. Уи ааигәара иҟоуп, раԥхьаʒатәи аɷыратә дыргақәа, анбанқәа ахьиз, ажәытәʒатәи ақалақь Угарит. Угарит ааигәара — ақьырсианцәа рцентр Сан-Симон. Убра Георги аиааиɷы (Георги Победоносцев) джуп рҳәеит.

Уантәи Ҳам (Хам) ҳцеит, уа иҟоу абырзен-римтә каллонадақәа 3 километрак инаʒоит. Убра ҳиԥшааит, дҳахьʒеит Уалид Амаршьан. Уи, аиашаз, ажәытәтәи Маршьанаа ианраамҭазтәи рымца иҕроуп. Иагьиԥшнуп, ихаҵара, игәамч арахь иныԥшуеит. Уи раԥхьа иусураҷы ҳаигеит. Нас — иɷныҟа. Аҳәынҵқар иеиԥш дынхоит. Иԥшәма дашәыуоуп, дыбзихәуп, ихы-ихшара — анцәа ишиҳәара дыҟоуп. Раԥхьаʒа акәны сыɷны шәахьааиз иҳәан, аҳамҭақәа ҳаиҭеит, ҳаиган иреиҕьыз асасааирҭа ҳаɷнеиҵеит.

Ҳамнтә Ҳанс ҳцеит, уантәи — Пальмира ссир. Уи умбакәа атәы аҳәара уадаѡуп: иаакәыршан цәҳәыроуп, иара апальмақәа, афиникқәа рхьыссы, иахьгылоу оазис дууп. Апалма иаҧәара иалпҧшуеит ақалақь аѡны шкәакәқәеи азқьышықәсақәа ирхаану ажәытәҙатәи абаа хыҿарақәеи.

Уантәи амѡан римтәи адамра дуқәа (гробницы) аабеит, амармалташь мацара иалху аѡнқәа, асфальт иҧазу амѡа бзиақәа, нас — еиҳа иҧсаҳәоу ақьақьарақәа рҽы абаҳчақәа, амаслинарақәа, абамбаҧрақәа, амармалташьи ахаҳәи рсаба злачу аҽыц ргыларақәа. Дамаск ҳазааигәахацыҧхьаҙа аиаҧәара еиҳахон, нас абнаҧәкьақәагьы, нас еиҧах — ачыкь хѡаала ихкьоу ацәҳәырақәа. Абас мацара мчыбжьык ҳныкәара ашьҭахь ҳааит Дамаск. Ҳахьыказ зегьынҧьара Ашәкәыѡѡцәа реидгыла ақәшақәа рымоуп. Иҧьоушьаша, аҧсуаа рҧоурых, рлитература даара азҽлымҳара аадырпшуан. Урҧ имҙаҙакәа ирҳәон, абыржәтәи реибашьра, риааира ақынҙа, ус ҭоурыхҧцааѡцәак ирзымдыруазар, Аҧсны, аҧсуаа усҟак ирыздырамызт. Зегьынҧьара даара ҳаҭыр ақәҵан иахцәажәон аҧсуа жәлар рыкәпареи иргаз ахақәитреи. Ҳара, Генагьы саргьы, ҳахьнеилак Аҧсны ажәытә аҽатә, иахьа изҭагыло атәы раҳҳәон.

Дамаск ацентр аҽы аулицақәа ҭбаауп, европатәи иааб ац қалақь еиқәшәак еиҧшуп. Ауха уа инхо А. Гогәуа Дамаск иахагылоу ахәы ҳарак ахь ҳхеигалан, уахылатәи ақалақь ҳалаирпшит. Уи ланарҧшыра дууп. Нас, Сириатәи ашәкәыѡѡцәа Реидгылаҽы инеиҵыхны аиҧылара ҳзыкартцеит. Аицәажәара бзиа ҳаман, рызцаара рҭакқәа ҟаҳцеит. Сириатәи ашәкәыѡѡцәа Реидгылеи ҳареи аибабареи аиҽкаареи иазкыз аиқәышаҳаҭра ҳабжьаҳцеит, ҳнапқәа аҵааѡит. Уи ашьҭахь аҧсуааи ачерқьесқәеи рхеидкылаҽы ҳакан, уа адин амаҵзуѡы, Чычбеи Фадили ажәақәа рҳәеит, аҳамҭақәа ҳарҵеит. Нас, Уалид амармалташь мацара иалхыз идачаҽы ҳиқәшәеит, Уалид иашьа Шьарафгьы днеит. Уалид уа днеигеит аурыс вице-консул, шьҭрала идагестантәыз генералк. Аҵыхәтәан ҳидикылт Сириа адәныкатәи русқәа аѡбатәи аминистр. Уи изы абзиа мацара иҳәон, аха уажәтәи аиҳабыра усҟак дырзыразымызт. Ельцин ижәлаҵәкьа Эльцин ауп иҳәеит.

Дамасктәи ашәҟәыɯɯцәа бзиала ҳәа раҳәан, Стампылҟа амɯа ҳақәлеит Генагьы саргьы. Уа Џьынгьыз Гогәуа даҳԥылеит. Убрагьы аиԥыларақәа ҳзыԥшын. Адырɯаҷены аҭырқә шәҟәыɯɯцәа Сҭампылтәи асиндикат (ус ахьʒуп) аҷы, уи анапхгареи Аԥсны Ашәҟәыɯɯцәа Реидгыла ахьʒалеи ҳнапы аҵааɯит арҷиаратә еизыҟазаашьақәа, аиɯызара азы Аиқәышаҳаҭра. Даара ибзиангьы ҳрыдыркылеит. Нас, Ҭырқәтәыла еиҷыркааз, альманах «Аиашара» ҭзыжьуа аԥсуаа рхеидкыла ахантәаɯцәа Арʒынба, Аɯʒба, Геԥьба ҳарҵааит. Аԥсуа-абаза диаспора Ҭырқәтәыла рымч маҷым. Анцәа иԥьшьоуп! Урҭ рахьтә Аԥсны иаахьоу ҳабзиарагьы, ҳацәгьарагьы, ҳазлаҕәҕәоу, ҳазлаԥсоу ртәы маҷымкәа ирдыруеит. Ажәакала, Ҭырқәтәылатәи ҳашьцәеи ҳареи ҳаибабара, ҳаизыҟазаашьа аетап ҷыц аҟны иҟоуп.

Ҳбилеҭқәа Џьынгьыз иаҳзеиқәиршәан, уантәи Трабзонҟа ҳаԥрит. Аɯныҟа ҳхы ҳархеит. Ауха амшынгьы ҭынчын, абриаҟара мшы цқьа исмыцәацыз зегьы сыцәеит. Аɯны Еҭери лхала дысԥылт. Дима Москва дыҟазаап. Алик иҵаацәа — Амра, Лана, Арзик — игеит Москваҟа. Ԥытрак убри иаагылар рҵахуп. Сара зегьы Аԥсны иҟазар ауп исҵаху, аха уажәтәи аҭагылазаашьаҷы уаҳа иамуазар акәхап.

27–31. Макьана саапсара схымпсаац. Акыргьы ҳныҟәеит, акыргьы аабеит, усқәакгьы ҟаҳҵеит, акыргьы ҳаапсеит.

Аусураҷы игәыргьаҵәа испылеит аперсонал зегьы, гәыкалагьы ишыҟарҵо здыруеит, саргьы убас сырзыҟоуп. Ауаɯы иԥсадгьыл ишьапы аннықәиргыла нахыс, иибаз, иаҳаз, иҟаиҵаз — зегьы еиҳагьы ибарҵахоит. Абарҭ зегьы ртәы раҳҳәеит Генагьы саргьы ҳашәҟәыɯɯцәа еизганы.

Ноиабр

1–4. Уажәы ажәабжьыс иҟоу ҳара ҳтәқәеи ақыртцәеи рхаҭарнакцәа аилацәажәарақәа ирылагеит. Шеварнаʒе Қырҭтәыла апрезидентрахь дықәгылоуп, аурыс еиҳабыра ицхраар рҵахуп. Ҳаргьы ҳзаларгало уи ауп, Москватәи адырраҭара злаҟарҵаз ала, амза быжьбанʒа аилацәажәара ахыргеит.

Убрыгьы акы иамааназар акәхап. Амш еилгеит. Макьана амшын сҭалоит. Иԥысымҵәаʒаргьы сҭахуп, иауазар.

4–20. Иаагәоуҭартә ԥхьацараҳәа егьыӷам. Ажәларгьы аиҳабырагьы акы иқәыргәҭаан иакит. Аиҳабырагьы, ҳәарада, ҳҳәынҭқарра ҕәҕәахарц, ажәлар иҵегьы рыԥсы еиҩыргар рҭахуп. (Урҭ рахь иӷоуп зхы мацара еиҳа иашьҭоу, аҳәынҭқарра аусқәа гәыгәҭазыжьуа, ма зхы иааҭашәо ада аҿаҙәы изыҙырҩыр зҭахым.) Аҳәынҭқарра амаҵзуҩцәа рахь, иара убас зус ззышьҭымхуа, зымч ақәымхо, апрофессионалра зегу маҷҩым. Аҳәынҭқарра амаҵзуҩы ма аԥышәа имазароуп, ма аԥсабара инаҭаз абаҩхатәра ҷыда имазароуп. Акадрқәа рыԥшаареи раазареи раԥхьа игылоу аусқәа иреиуазар ҟалап.

Декабр

1–7. Аибашьра баапсы аҷы абриаӷара енергиа зцәыҙыз ҳажәлар, ареабилитациа аха змоуз рҭагылазаашьа, зегьы ирныԥшуеит, иара аҳәынҭқарра аиҷкаарагьы. Уи еилызкааруа, ахәрақәа реиԥш хәыҷы-хәыҷла изырҕьарц зҭаху иахьагьы-уахагьы аус азызуа ыӷоуп — аиҳабыра рҷӷьы, дара ажәлар рнапаҵаҟагьы. Аха иӷоуп уи зхы иазырхәар зҭахугьы, абжьахәаахәҵәа, мыцла еибарку, аӷьычцәаҵәкьагьы. Шаҟантә, шаҟаԥьара, шаҟа рыуа хкы иқәгылахьоузеи абарҭ рызҵаара, зынҙа рышьхәа-мышьхәа ыӷамкәа рыҟәхра амуазаргьы, аҳәынҭқарра усқәа усҟак изаԥырхагамхартә рыӷатцара даара акры аҵанакуеит. Ажәлар рҷы урҭ акгьы ҙатәым, уажәы реиҳабырагьы даргьы зҷу аибашьреиԥш ихьанҭоу усуп, иаԥырхагоу аҙәгьы дшаҭатәым. Ачҳара, иааҟәымҵзакәа аусура, абрагь аиааира шырго — агәрагара — абарҭ роуп иахьагьы, уаҵәгьы ихадоу. Усҟан аԥырхага ҟазҵо, аҕацәаҵәкьагьы зегьы ҳариаауеит — рыхәнацәакгьы ҭкьаҙаргьы.

Адунеиаҷгьы аполитикцәа лабзҩыбзуеит. Аиаша аҙбахә рҳәоит акәымзар, ахаҭа ыӷаҙам. Убри ҟнытә ауп Шевардназе иеиԥш иӷоу, алыбзҩыбзреи амци мацара ныӷәызго ртәы макьанагьы изаго.

7–28. Ажәлар рыԥсҭазаараҷы аиҵакра ҕәҕәакәа аныӷалалак, ԥаса изшьаҳауаз, ргараҟәҟәакәа анкарԥсалак, рыҿдырҷыцаанҙа еснагь ашәарҭақәа еиҳахоит. Убри зегьы гәаҭан, еилкааны амҩа иқәызҵо аԥхьагылаҩцәа аҭахуп, агараҟәҟәакәа

зынʒа икаԥсатәым, урҭ ирҭбаатәуп. Аҳәынҭқаррагьы гараҟәҟәоуп. Ахақәиҭразы иқәԥоз рахьтәгьы, зхатәы хақәиҭра мацараҽы иаагылоз ыҟоуп, ажәлар рҽаԥхьа зегьы руал шҽыцхаз, ишеиҳахаз хазҭар зҭахым. Ҳара ҳаиԥш иҟоу ажәлар, ҳхыԥхьаʒара, ҳамчқәа зегьы гәаҭаны, убарҭ аѡбагьы, ахатәы хақәиҭрагьы, ажәлар рҽаԥхьатәи ауалгьы еиҟараҳтәроуп.

Аʒынра ʒынраҵас иалагеит, асы арахьҵәҟьа иамуц, аха ашьхақәа рҟынтәи даара илбааны ишьҭоуп. Измааноу сыздырам, абрагь асы аур, ашьыжь санааԥшлак, еимагылан иахьлеиуа збар сҭахуп. Уи ауаѡы ихы-игәы арыцқьоит, адгьыл, анышә еилаҳан иажәуеит асырʒ.

1996

Январ

2–3. Ицеит аҽа шықәсык. Шьоукы аира иазырхианы, ахәыҷқәа ахбыԥрахь инаганы, ахбыԥқәа — аҷкәынрахь, аҷкәынцәа — рыԥәрахьы, зуаѡыбжарахь иҟоу — ажәрахь, иажәыз — аԥсрахьы. Ҳара, ауаатәыѡса, ганкахьала, аԥсҭазаара аԥсы ахаҳҵоит, ахшыѡ аҳҵоит, иугәаԥхартә иҟаҳҵоит, аҽаганкахьала, зны-зынла уаѡы изхымго иҟаҳҵоит. Ауаѡы егьа иҽишәаргьы, иҟоуҵәҟьа изеилкаарц дыҟаʒам. Аарцәы — нарцәы. Насгьы акосмос ҳәаа амаʒам. Ҳадгьыл ахьыҟоу еиԥшу агалактикақәа ҵыхәаԥҵәа рымаʒам.

Ус егьа иҟазаргьы, ауаѡы ихшыѡ иалшахьоу, иҟанаҵахьоу даара акры ыҟоуп.

Ашықәс ҿыц ҳшынҵаацәоу ҳаицаԥылеит ҳара ҳҿы, ауаԥьаҟ амца ҭаҳҵеит. Дима абарҵахь днеины дхысит. Имширагьы азгәаҳҭеит. Ҳазҭаху, иаҳҵаху рныҳәаҽақәа ҳкит.

Адырѡаҽены Дима иѡызцәа ааит, имшира идырныҳәаларц. Урҭ астол рыздырхиан, рхала еизынҳажьит.

Иахьа амза 2 рзы амш еилгоуп. Шьыжьнаҵы аекран аҟынтәи Шевардназе дҳақәмақаруан, иамур мчыла ҳәа. Ҳгәы шԥаԥиҵәеи! Аурысҁәа, ма Америка идымгылар, мчыла иҟаиҵо башоуп.

Урыстәыла ҳара иҳадгылоу рацәаѡуп, урҭ ар рҿгьы иҟоуп, аха уажәтәи аиҳабыра узрықәгәыҷуам. Ҳара иахьеи-уахеитәи

ҳусҟәагьы наҳмыжьроуп, ҳгәыҳҽанызароуп. Иахьынӡалшо зегьы ҳазырхиазароуп.

3–7. Дырҽегьых Аԥсны аҭагылазаашьа дырцәгьеит. Амза 19 рзы СНГ иалоу атәылаҟәа рхаҭарнакцәа еизыргарц иҟоуп. Уа Шеварднаӡе ҳара ҳазҵаара ыҟәиргыларц иҭахуп. (Ихьӡала ишьҭеиҵаз ақьаад 50 даҟьа ыҟоуп рҳәеит, Аԥсны шҳәынҷатәу, даара ишәарҭоу ҽырԥштәыгахеит ҳәа.) А-ДУМА ҽыц уаҽҵас аусура иалагаанӡа, Урыстәыла Апрезидент ҽыц иалхра иахьӡаанӡа, иццакуеит. Арӡынба В. Г. Москваҟа иԥхьеит. Убрыгь излашәарҭоу ыҟоуп, анҭ узларыкәгәыҕуазеи, Арӡынба даара дыхьчатәуп. Уи дара ирҳәо дшакәшаҳаҭымхо, ахьаҵра ззымдыруа дышреиуоу рдыруеит.

8–12. Чеченгәыла, Радуев ҳәа аӡәы (Дудаев димаҳәуп, рҳәеит), игәыԥ, Дагьесҭан, Кизлиар ҳәа иахьашьҭоу, ахәшәтәырҵа иакәлан, ауаа шасыс иргеит рҳәеит. Уи аԥхьа еродромк иакәлан, еснагь абомбакәа рылазыжьуаз аҳаирпланкәа рбылхьан. Уажәы шасыс иргаз 200-ҽык рҟынӡа инаӡоит. Урҭ автобусҟәа рыла ирыман Чеченгәыла аҳәаа иазааигәахеит. Дагьесҭантәи аиҳабыра инеины ирҳәеит шасыс иргоз ауаа аурыжьырц. Урҭ аурыжьыр, аурыс ры рыкәшан иҟоуп, иаандырҵәоит. Абас еибархҳоит макьана.

Ҳара ҳазҵаарагьы рххо ирыман иқәуп. Амза 19 рзы ирҳәо ҳақәшаҳаҭымхар — ҳнапкәа дырҵәирц. Ҳазхаанхазеи, амитә иахаанхааит уи зхароу. Зегьы дара роуп, шьҭахьҟа мҽа ыҟаӡам.

12–21. Хәымш-фымш афедералтә архәҭақәеи Радуев игәыԥи еибашьуан. Арҵәҟьа ирымаз абџьарк нырмыжьит: артиллериа, авиациа, иреиҕьан иазыҟаҵоу ахәҭақәа — ОМО-Наа. Зегьы ҳгәы иаанагон, ҳшәон, уахык-ҽаха рыла урҭ ирылгоит адунеи абжа зку абџьармчқәа ҳәа. Аха аоперациа акгьы алымҵит. Инкылаз рахь иҭахаз рацәаҽхеит, шасыс иҟазгьы, дара ачеченцәа рхаҭа иоурышьҭқәаз рыда, аҳәызаҵәыкгьы дрызҽымхит. Барсуковраа, Ельцинраа рхы дырқьиарц 150-ҽык ачеченцәа ҭадырхеит, шасыс иргаз рахь 80-ҽык рхы иакәиҭахтәит, 30-ҽык дара ҳатҟәеит ҳәа ибыжәуеит. Масхадов адырра злаҟаиҵо ала, 20-ҽык ачеченцәа ҭахеит, шасыс ирымаз алаҵан 40-ҽык, егьырҭ зегьы афронт ԥжәаны ицеит ҳәа.

Ачеченцәа ирыдгыларц Ҭырқәтәылантәи ачерқьесқәа (аԥсуа-адыгьатә жәларқәа зегьы, уа ус ирышьҭоуп) аурыс ҕба «Авразиа» шасыс иргеит.

Ашьҭахь, ачеченцәа афронт ԥжәаны ианца, урҭ Ҭырқәтәылатәи амчрақәа рыҿырҭеит.

Хыла сара усазҵаауазар, аҳәгьы инагҳаны сызидгылом. Ачеченцәа жәлар хацәоуп, рхақәиҭразы фырхаҵарыла иқәԥоит, аха аибашьра иалахәым ауаа шасыс ргара хаҵароуп ҳәа исыԥхьаҳом, насгьы дара ирҭаху ахақәиҭра, дара шаҿу ала иалшаҵәкьом. Рыжәлар ацаҟьа хра изанырҟьози. Кавказ зегьы аҿы уи аиԥш аԥышәа бааԥс ыҟоуп. Убас ҟазҵаз аубыхаа адунеи ианыӡааит. Ииашоуп, кавказаа зегьы убас иҟоуп, рхақәиҭра зегьы ахҵныртцоит. Аха уажәшьҭа аԥышәа ирымоу рхы иархәан, аҿа методқәак рыԥшааројп, рзинқәеи рхақәиҭреи дара рҵагылазаашьаҿы иахьынҳалшо ироуртә иҟарҵарц. Урыстәыла акәзар, убрыгь адоуш ада абарҵқәа рҿы аҿакы азымԥшааит. Насгьы, уажәы дара ирықәнаго аиҳабыра рхагылам. Агәра ганы сыҟоуп, Урыстәыла иахьа ишыҟоу амчрақәа абри аибашьра зҭахым. Иахьугалак, Чеченгәыла Урыстәыла иалоуп, ачеченцәа дара рыжәлар роуп. Ачеченцәа, иаҳҳәап, Урыстәыла иалҵыр, дара ирҭахыҵәкьоу ахақәиҭра роуп ҳәа агәра ргома. Адунеи аҿы иҟоуп иҵегьы еицәоу агыгшәыгқәа, урҭ, адемократиа ҳәа ахьҳҵан, еицәоу иҵадыргылоит. Ақәԥара аҭахуп, аха, амч мацара акәымкәа, ахгьы аҭахуп.

Амза 19 рзы Москва имҩаԥысит СНГ иаҵанакуа атәылақәа рхаҭарнакцәа реизара. Уи Шеварднаҳегьы далахәын. Ельцин дшигәҳуаз ҳдырбон. (Аԥсуаа рҿы, Кавказ зегьы аҿы, ианакәзаалакгьы ахацәа еибагәҳуамызт. Аԥсуаа ауаҩы иеихырхәон, рнапы ргәы инадкылан. Анапеимхрагьы, аказы ианеилаҳо ашьҭахь акәын. Уажәы урҭ зегьы зыԥсахыз, анапеимыхрагьы аҿаԥьарантә иааит. Аха иахьагьы аԥсуара атәы здыруа аԥсуа ахаҵа дигәҳуам. Убрыгь рылазгалаз ақырҵцәа релитаа роуп, еиҳа зымчу рымҵақьақьаразы аԥхьагылара змоу.) Ҳара ҳазҵаара Шеварднаҳе ибааԥсҳаны иқәиргылт. Дара СНГ иалахәу аҳәынҵқаррақәагьы, иацтәи Аидгылатә республикақәа роуп. Урҭ ацентр аҵкыс еицәан автономтә жәларқәа рыхәаҿраҿы. Аха, уажәшьҭа, хазы ианца,

рхахьы рыхшыѡ ааy, ҳара иҳаҷеԥныркылоз рахь ԥытк иадымгылеит. Аха асанкциакәеи аблокадакәеи шыҟаз инрыжьит.

25–26. Амза 25 мшы еиқәаҵәахеит Аԥсны зегьы азы. Ҭырқәтәылантәи ииаз аԥсуаа, аибашьра иалахәыз, Кәыцаа аишьцәеи шьоуки акаҳуажәырҵаҷы ргәы еибагеит. Аибапҟара аҟынӡа инеибагеит, аха еиҟәыркит. Сааҵк мцацкәа, аисра ҟазҵаз ацәыршәагақәа кылҟьан, уа игылаз машьынак рыҷенавакны, акаҳуажәырҵаҷы иҟаз, итәаз, игылаз — зегьы амца роурыжьит. Аишьцәа Акәыԥбақәа рѡыԥьагьы иацәнымхо ирхәит, ахәышәтәырҵанӡа инаргеит, аха уа иԥсит. Ус акаҳуажәра инеиз рахь уаҵәҟьа иршьит: Аѡӡбак, Сиҷинаак, Чалмаз Борис, Чалмаз Константин, акаҳуажәырҵа амаҵ зуаз аерманык. Дара, абри аипш ахлымӡаах ҟазҵаз, Дәрыԥшьтәқәоуп рҳәеит. Акырҵуазаап арҭи дареи аимак рымеижьҭеи. Урҭ абҕаҧҵәагақәа ирҵахызаарын убарҭ ироуаз ахашәалахәы аҟынтә абаԥь. Ԥаса зынгьы крыфарҭак рбылхьазаарын. Инеины инатәаны, рҷеыԥжәаны, акгьы мшәаӡакәа ицозаарын. Акрыфарҵа зтәыз ианырзымчҳаӡа, ахаҵа рыблит.

Абри аипш, ауаѡы ихахьы изаамго ацәгьа уны рмашьына абензин ахьҭарҭәаз идырҳахьаз зегьы аарымхны, илыкәхәаша ицеит. Амилициа ргәаҵәа еилысаанӡа, аҳәаа иахысит.

Урҭ рҧаацәа рыѡнаҵақәа рҷы аԥсцәа ҕоуп. Абас ахьыҡалаз атәылаҷы, дара аѡнуҵҟатәи аусқәа рминистрра зегьы рхала рмаҵура шьҭарҭар акәын. Аха ҳара ҳҷы зегьы хьадыршшоит. Дара ихьадыршшеит, аха ажәлар рҷы агәыѡбара, агәрамгара ҕәҕәа ннажьит.

29. Телехәаԥшрала ирҳәеит дыԥсит ҳәа апоет Иосиф Бродски. Аԥсышьа бзиа иоуит — дшыцәаз дыԥсит. Иара еиҳарак урысшәала дыѡуан, аха уи ишьаҵақәаҵәкьа аурыс культура мацараҷы иҟамызт. Ишдыру аипш, Асовет мчра дыхҵакны даман, дҵаркхьан, дытрыжьхьан. Иара ус рҳәартә иҷыҡаиҵон, амчреи иареи реизыҡазаашьақәа еицәеитәуан. Уи аҵыхәала аҳәааныркәа дахыргеит. Иаргьы уи акәын иитахыз. Уаҟа ирҷиара уси иԥсҭазаареи убас ишьақәиргылт, Асовет мчра, Асоветтәыла аҕацәа иаразнак дышьҭырхыртә, Нобель ипремиа иоуртә иҟарҵеит, даныԥсы иара иахьиҵахыз аҭыпаҷ, Венециа дыржит.

Уи дпоет цәгьоуп сҳәом, аха хыла сара исзааигәоу поетым. Иара дхәыцѡын, ипоезиа аҵкысгьы еиҳауп ззуҳәаша иҵаулоу иусумҭақәа, астатиақәа, аессеқәа импыҵытцит. Урҭ, даара интересс иҟаҵаны, зныкымкәа срыԥхьахьеит. Уи имоуп саргьы даара зыхә ҳаракны исшьо Платонов изы астатиа. Иҟалап уа, Платонов изы ирыѡхьоу зегьы иреиғьны уи ирҿиара аҵакы ааирԥшуазар, аха исызианажьуам Лев Толстоии Блоки дахьрыдҵыгьло. Еиҳаракгьы, урҭ закәқәоу, ишгениқәоу шидыруагьы, иара ипринципқәа иахьрықәымшәо, иахьдырбго азы. Пушкин, Толстои, Блок, иара Урыстәыла иаҟароуп, аурыс жәлар рмилаҭтә гени зырҵабыргуа. Убри ауп ари изхымгоғьы.

29–31. Владислав Арҙынба Москваҟа дцеит. Телехәаԥшралагьы иадырбеит, ирҳәеит ишиԥылаз. Аполитика ду знапы иаку хәмаруеит, ирҵаху акаҿы дырзаагар, кәаталак ҭаҳаршәит рҳәарц. Уажәы апарламент ахь алхраҟәа ыҟоуп, рактив ахь иадырбоит. Владислав Григори-иԥа урҭқәа изымдыруа дыҟам. А-ДУМА ҿыц алырхыр, издыруада уа ҳазҵаарақәа аҽакала, еиғьны ирызныҟәар. Урҭгьы ахәмарра иаҟәыҵҙом, аха еиҳа иҳачҳартә ихәмарып ҳәа ҳамгәыҕуеи.

Февраль

1–7. Амшқәа бзиоуп, уахыла иҵаауеит, ҽынла ажәѡан цқьоуп. Ианвар аҵкыс февраль еиғьны ахы акит.

Ашәҟәыѡѡцәа Реидгыла алитфонд ахеилак аилатәара ҳаман. Дырѡегьых Пицундатәи Арҿиаратә ѡны азҵаара ықәгылан.

27. Иахьа, ишдыру еиԥш, Д. И. Гәлиа имшиироуп. Ибаҟаҿы ашәҭқәа рышьҭаҵаразы, есышықәса ишыҟаҳҵалац еиԥш, ҳнеит. Аиҳабыра рахь иара Арҙынба В. Г. дыҟан. Уи зегьы даара иргәаԥхеит. Амузеи ахь аиҳабыра рҟынтәи иҳаццеит Аҧьынҧьал С. А., Аршба В. Ш., Альберт Тополиан. Уатәи аиқәшәара бзианы имѡаԥысит. Бҕажәба Хә. С. иаҳзымдыруаз адокументқәа дрыԥхьеит, Д. И. Гәлиа иԥсҭазааратә, ирҿиартә, ирккаратә усуреи ртәы зҳәоз. Уа инаргаз ашколхәыцқәа ажәеинраалақәа бзианы ирыԥхьеит, ашәа рҳәеит, иқәпраа икәашеит. Ҳгәы ҟарҵеит.

Аҧыхәтәан абри аиҧылара бзиа еилархәеит. Б. Саҕариа убра днеит. Б. Саҕариа дҧоурыхҧҭааѡуп, ҳаҭыр иқәаҳҧоит. Аха, уи уажәы ара даҧхьеит адокумент, алфавитгьы, аҧсуа школгьы ақырҧшәахь иаииаргоз Д. И. Гәлиагьы инапы аҧаѡын ҳәа зҳәоз. Уи ус усҟантәи ҳинтеллигенциа иреиҕьыз зегьы рнапы аҧарѡит. Аҧсны убри аѡыза иҭагылан, иаҿагылар, дара зегьы кыдҧан иахьыршьуаз мацара акәым, автономиа ҳамырхӡар ҟалон. Ашьҭахь, Сталин данықамла, ҧасатәи аҧсуа алфавит ахь аиасреи аҧсуа школқәа рышьақәыргылара азҧаара анықәгыла, убри знапы аҧаѡқәаз рахь, абриаҟара зхыргахьаз ҧытѡык адымгылеит. Ажәлар еизаны афилармониа азал рҧәны иахьтәаз абриаҟара зхыҧхьаз, ичмазаѡыз Д. И. Гәлиа днеины, уи ӡбатәыс изыҟаҧатәузеи, ҧасатәи ара иҟоуп, ирхынҳәтәуп аниҳәа нахыс уаҳа аӡәгьы дзаҿамгылт. Уи атәы ари имҳәаӡеит. Аиашаз, убри аиҧылара иалахәыз зегьы даара ргәы иалсит. Б. Саҕариеи сареи ҳаигәылацәоуп, ас дныҟәап ҳәа сыҟамызт.

Март

3–4. Руслан Џьапуа (Пусиа) сиҧшаан, исеиҳәеит сышәҟәы «Асду» урысшәала Москва аҭыжьразы анабор ҟаҧаны иаазгеит ҳәа. Уи, ҳәарада, сеигәырҕьеит. Урҭ аҷкәынцәа, ус зыӡбаз, еиҿызкааз, ражәа иамеижьозаап. уи акыр иаҧсоуп.

4. Иахьа Аҧсны Асовет мчы анышьақәгылаз иамшуп. Уажәы лаба зкугьы, ламсы зкугьы Асовет мчра, иахагылаз ирыхҟьаны, аидеиа аутопиара иахҟьаны, ажәлар ауадаѡра бааҧсы иҭанаргылт, миллионѡыла ауаа ақәӡит. Аха Асовет мчра ахаан, Асовет жәлар афашизм иаиааит, ирыцҟьеит. Ажәакала, ацәгьагьы, абзиагьы, зегьы еимактәым. Насгьы убарҧқәа ртәы иҭаулан издыруа, даара обиективла иазнеиуа иранажьтәуп.

Хыла Аҧсни аҧсуа жәлари аагозар, ганкахьала, Асовет мчра аиааира, автономиа ироуз, зқьышықәса зҳәыҧқарра зцәыӡны иҟаз иҳазнархынҳәит ҳәа агәыҕра ыҟан, аха, аҿаганкахьала, Асовет Еидгылаҿы иҟам аҿа жәларык уи ахаан ҳажәлар ирхыргаз зхызгаз. Ҳара ҳтәқәагьы, ареволиуциа аан, ажәлар раҧхьа идыргылоз аҙәырѡы рыгхақәагьы ирхаран) Қырҧтәыла, анацисттә милаҧтә политика ныҟәызгоз, ҳалацалан,

аполитика иатәызгьы, хыла амилаҭ зҵаара иатәызгьы — зегьы харас иҳадҵан, ҽыц иааиҵагылаз аинтеллигенциа инадыркны анхаԥы иҟынӡа аӡәы дрымшаҭеит. Милаҭ ҳасабла ҳақәхра азҵаара рыцырҵеит Асовет Еидгыла ахьынӡаназаазозтәи арепрессиа баапсҟәа.

Зегьы дара роуп, март 4, абриаҟара гәыграқәа зцыз, Е. Ешба иеиԥш иҟаз ареволиуционер ду, ауаԥыцкьа дызхагылаз аревком знапы ақәыз ишныҳәоу инхароуп.

20. Иахьа ашәҟәыԥҵцәа рзеиԥш еизара ҳаман. Амилаҭтә библиотека ахыбраҽы. Абиблиотека адиректор, Б. Ҷолариа, уа аусзуԥы Л. Наҷкьебиа даара ирхианы, ибзианы ҳамԥаԥыргеит. Аизара Баграт Шьынқәбагьы ихы алаирхәит. Аҵыхәтәан ажәа бзиагьы иҳәеит, ажәеинраала бзиагьы даԥхьеит. Ууанӡагьы ашьҭахьгьы иқәгылаз, ус асахьазы акәымкәа, дасу ихьуаз атәы иҳәеит. Атипографиа адиректор Роман Аргәынгьы далахәын. Уи атипографиеи ашәҟәҭыжьреи ртәы далацәажәеит, дҳацхраар даара иҵахуп, аха иара еиҳагьы ацхыраара иҵахуп. Ҳтипографиа, ҳашәҟәҭыжьырҵа иагу, хымԥада иаҵаху даара ирацәоуп.

21. Иахьа Ҭарба И. К. имшира ауп, 75 ихыҵуан дыҟазар, аха аӡәгьы игәеиҵом. Агазеҵқәа рзы астатиақәа ҿаҳҵеит, аха макьана ишахәаԥшыша ҳаздырам. Ателехәаԥшрахьы ҳасны ираҳҳәеит, аха макьана урҵгьы ҿырҵуам. Убарҭ зегьы иахәҵоу анықарымҵа, ус иныжьтәым. Зегьы ранаҳажьуа мацара, асахьахьгьы ҳрымԥхьаӡо иалагеит. Ашәҟәыԥҵцәа рзинқәа хьчатәны иҟалеит.

21–23. Грышьа Ашьхараа дыршьит. Ддырҳәырц Бзып ақыҭангьы имаз инхараҽгьы иқәлеит. Аха дара зышьҭаз аԥарақәа Аҟәаҟа иҷкәыни изҕабцәеи ирзиҭихьан. Дара ишырҭахыз ианрықәымҿиа, ҭәҭәала дыхәны ицеит. Дшьабангьы дыԥсит. Грышьа Ашьхараа, Аԥсныгьы, анҵыҵгьы еицырдыруаз зда дыҟамыз аԥсуа хаҵа, акры злаз, арҳашьагьы, анхашьагьы здыруаз, изыцхраатәызгьы здыруаз, иагьрыцхрааузаз, зыуаԥышьа ԥашьара ақәмыз. 85 шихыҵуазгьы, аҷкәынцәа реиԥш дгылан, иусгьы ԥкымызт. Аԥсны ахьынӡаназаазо даара ргәы далсит. Абас уи иԥсышьа ҟазҵаз агыгшәыгқәа адунеи иқәымзароуп.

Аԥсыжра аҽены, изулак, ицоз шьоукы сыҽрыԥшьны сцеит. Уи снеихамгылар сгәы иауҬәҟьомызт. Аԥсны ахи аҬыхәантәи ауаа рацәан, ишиқәнагоз дымѡаԥыргеит. Абри аиԥш ацәгьара бааԥсы ҟазҬаз ԥшааны, рықәнага ианырзақәмыршәа, уи аиԥш аусҟәа иахьа знапы иану зегьы еимырптәуп. Иара Грышьа Ашьхараа иԥсаҬа бзиахааит, Аԥсны атәылауаѡ ду Грышьа Ашьхараа!..

Апрель

2. Иахьа ашәҟәыѡѡцәа Реидгылаҽы апрезидиум аилатәара ҳаман. Алфавит аԥсахразы иҟарҬаз ақәҬара ҳалацәажәон. Алфавит, ма ишеибгоу ареформа азутәуп, аԥсыҽрақәа зегьы амхтәуп, ма, уажәтәи ақәҬара ишаҳәо аиԥш, иналс-ѡалсны аԥсахрақәа акы иазеицәамзар иазеиҕьым. Инагҙаны ареформа азура уажәы аҳәынҵқарра амч ақәхом, уи акры аҬахуп, иагьаа-амҬам. Ус иналас-ѡаласны иаларгало аԥсахрақәа, зхыԥхьаҙара рацәам ҳаԥхьаѡцәагьы рахьтә изҬахушәа-изҬахымшәа иҟоу аҽеыҬга рнаҬоит, аԥхьара иаҟәыҬуеит. Аҙәы-ѡыцьа ирҬаххеит ҳәа ус иныҟәатәым асеиԥш иҟоу аус аҽы. Апрезидиум аҟны зегьы ҳаиқәшаҳаҬны иҳаҙбеит ҳгәаанагара апрезидент иҟынҙа инаагарц. Избанзар, алфавит аԥсахрақәа аиҳабыра рҟынтәи акәын ишалагалаз. Уахь ицашазгьы алаҳхит.

21–22. Иааѡит ачеченцәа раԥхьагыла Дудаев дыршьит ҳәа. Зныказ ихаҳамҬеит. Ус ажәабжь дәықәырҬазар ҟалоит, аполитикаҽы ирымхәыцуа акгьы ыҟаҙам. ИҬып аҽы Иандарбиев, сѡыза, дҟарҬоит рҳәеит. Уи ҳаҬыр иқәыстоит, аха Дудаев дизымԥсахыр ҟалап. Иандарбиев дышәҟәыѡѡуп, иамур, Масхадови Басаеви руаҙәы дҟарҬар еиҳа иақәнагоит. Зегьы дара роуп, макьана уи агәра аагар ҳҬахымызт. Аха, ашьҬахь, излеилаҳкааз ала, уи дыршьыҬәҟьеит. Икылатәаны иеихсит. Ари еснагь рылахь иаԥыраркуа атерроризм акәҙами?!

Аидыслара ғәғәақәа шцац ицоит, наҟ-ааҟ ауаа аҬахара иаҽуп. АиланхарҬа Аргәын ачеченцәа иргеит рҳәеит, аха аиашаҬәҟьа аилкаара уадаѡхеит. Ҳара адырра иҳамоу аиҳараҙак Урыстәылатәи аибадырга харҳәагақәа рыла ауп ишҳауа. УрҬ ирхәо, ҳәарада, атенденциа амоуп.

27. И. К. Ҭарба изкыз ахәылпҵаз мѡаҧыргеит Д. И. Гәлиа имузеи аҿы. Ибзианы еиҿыркааит, Анцәа иныҳәартә, ихцәажәеит, иахцәажәеит уи иуааҽәларра-политикатә усура, ирҿиаратә мѡа, ипоезиеи ипрозеи рҧыдарақәа ртәы. Иажәеинраалақәа ибзианы ирыҧхьеит.

28–30. Аҧсуа институт аҿы Артур Аншба ирҿиареи иҧсҭазаареи иазкыз асессиа мѡаҧыргеит. Арӡынба В. Г. далахәын. Ажәаахәқәа ҟазҵаз зегьы ицәгьамкәа иҟарҵеит. Иаарылукаартә иҟан З. Аԥьапуа иажәахә. Сара сықәымгылт, аха сгәааанагара ѡны ирысҭеит. Аиашаз, А. Аншба даара иазыҟаҵаз ҭцаарадырратә усзуѡын. Аҧсуа епостә ҟазара иазку уи иусумҭақәа, иреиҳьӡақәоу иреиуоуп. Сара еиҳарак интересс исымаз, изѡыз аҿы еиҳа сыззаатгылаз уи илитература-критикатә статиақәа роуп. Аиашаз, уи алитература аҧсабара бзиан еилызкааузаз, даара иақәшәан, иҵаулан иагәылаҧшны ахәшьара азҭоз профессионалтә критикын. (Аҧсуа институт аҿы аус зуаз рахь убас иҟаз профессионалтә критикын В. Дарсалиа.) Хаҭала, сара, Аншба Артур илитература-критикатә усумҭақәа аҧсуа литератураҭҵаараҿы иреиҳьӡақәоу рахь исыҧхьаӡоит. Рыцхәрыс иҟалаз, уи иаамҭамкәа идунеи иҧсахит. Ари цәыӡ дууп ҳнауказгьы, ҳлитературазгьы.

Маи

17. Иахьа хәашоуп. Аинфаркт иахҟьаны иҧсҭазаара далҵит Кәасҭа Герхьелиа. Иара еснагь иҳәалон «аҵәѡан иахиааиз аҵәѡан дахаҧсуеит» ҳәа. Ихаҭа иҧсҭазаарагьы убри иазааигәан. Аеҭымра, амамзаара, ачымазара — абарҭ зегьы ишьҭаҧало ишьҭан. Уи, поет ҳасаблагьы, аҽакалагьы, даара абаѡхатәра иман. Ашәа бзианы иҳәон, ажәеинраала ибзианы даҧхьон. Аха аҧсҭазаара ауадаѡрақәа иадраӡомызт. Зегьы дара роуп, убарҭ зегьы ирымкәкәаан, аҧсуа поезиаҿы ишьҭа мѡашьо инижьит.

Иҧсыжра аиҳабырагьы ҧытк иадгылт, ҧарақәак азоурыжьит. Иара убас, даара аԥьа ихы иаирбеит қытак ицалҵыз, иполитика-ууажәларратә усурақәа рҿы иколлега В. Ашәахаҵаа.

Аҧсыжра аҽены ауаа рацәаѡын. Аиҳабыра рхаҭарнакцәагьы неит. Алахьеиқәҵаратә митинг бзианы иѡаҧигеит Ашәҟәыѡѡ-

цәа реидгыла амаҙаныҟәгаҽ Никәала Ҳашыг. Даара ажәа бзиа ихиҳәааит В. Занҭариа. Иара Кәасҭа ажәа нижьхьан, иқыҵа иабацәа рыԥсыжырҭақәа рҿы изқәаҭып ҟалар шиҵаху ала. Уахь ацара иахмырԥакәа еиҿыркааит. Зегьы уахьоуп ҳхы ахьхоу, шьоукы абас заа амҽа иқәлоит, аҿашьоукы аҿа ԥытрак иранараҙоит.

19. Иахьа Аҵандара ақыҵан, Дыдрыԥшь амҵаныҳәарахь ицоз срыццеит. Уи аиҳабырагьы алахәын, иара Арҙынба Владислав Григори-иԥагьы. Зегьы бзианы еиҿкаан, аныхаԥааҽ ихәҵаз ажәа бзиа иҳәеит. Арҙынба В. Г. иажәа имроут, асеиԥш иҟоу аиқәшәараҿы иара ишиқәнагаз, ажәлар рныхаҵып ҳаҵыр шақәиҵо иҳәеит.

Акрыфарагьы, уа ишақәнаго, ишаԥу еиԥш иҟан. Аҽы цкьан, ибзиан, аха аҙәгьы амыцхә имжәит.

Ажәытә ныхақәа, урҭ рымҵаныҳәара, ажәлар рыԥсҭазаара иацуп, рдоуҳа иазынханы иҟоуп макьана. Иазытҟьатәым, аиаҙаара ырццактәым. Аԥсҭазаара ахаҵа ҟәышуп, уи ишаҵаху иныҟәнагоит, аҵып иқәнаҵоит. Уажәы зегьынҵьара урҭқәа еиҵазцәырҵыз, Асовет ҳәынҭқарратә идеологиа каҳаит, мап ацәыркитт азоуп. Аҿыц рзымԥшаац. Уи ҳаргьы ҳаҵанакуеит. Хазы аҳәынҭқарра ҟазҵарц зҵаху аҳәынҭқарратә идеологиа имазароуп.

29. Амш аҿахьеиҵанакыз акәу (еилгеит), схы сыхьуа сааԥшит. Аԥшаҳәахьы сцеит, амшын сҵалт, аха исхымгеит. Аусурахьгьы сымцар ҟаломызт: Ш. Ҷкадуа ипиесақәак ашәҟәыҽҽцәа Реидгылаҿы ҳаицрыԥхьарц ҳаҟоуп. Уахь сцеит. Хәыҷы-хәыҷла схыхьгьы тәеит.

Адраматургиа иалкаан еиҳа еиҵахоу, еиҳа иаҳҵаху жанруп. Ш. Ҷкадуа ихы ааирԥшит абаҽхатәра змоу драматургны.

Ш. Ҷкадуа раԥхьатәи ипиесақәа, икомедиақәа еснагь аԥсуа театр арепертуар иалан, еснагь ахәаԥшцәа аман. Абри ажанр азы иахьа еиҳа ҳзықәгәыгуа дреиуоуп уи. Иара апрозаҿгьы имоуп аҽымҵа шьахәқәа, иахьа еиҳа зҵак ҟаҵатәу асоциалтә зҵаарақәа шьҭызхуа, аха ԥсабарала идраматургиатә баҽхатәра аԥхьа игылоуп. Ибызшәа, илаф бзиоуп, еихышәшәа ицоит шырҳәо иҟоуп. Уажәы ара еилҳаргаз актк иҟоу апиесақәеи

аскетчқәеи реизга ауп. Урҭ рахьтә иалаҳхит асценахь иноугартә иҟоу ҳәа иаҳаԥхьаӡоз. Актк иҟоу апиесақәа Акультуратә ханқәа рсценақәа рзы, ақалақь аҿгьы, ақыҭаҿгьы, даара ахархәара рымоуп, еиҳа рымч ақәхоит. Иаргьы дақәшаҳаҭхеит. Шоҭеи сареи зынӡа ҳанқәыԥшқәаз, Аҟәатәи Апедагогикатә институт ҳанеицҭаз инаркны даара аиҩызара бзиа ҳабжьоуп. Аҩызараҟынгьы убас абаҩхатәра бзиа илоуп.

Июн

1–7. Урыстәыла Апрезидент далырхуеит. Ателехәаԥшрала адунеи ахы ҵырхит, иааҟәымҵӡакәа убри иаҿуп. Еиҳарак иаҳдырбо Ельцин иоуп. Ихиҿы уаказа ичны, илацәақәа ҭчаа, ибла ахьҭо умбо, иаргьы дааҟәымҵӡакәа ихы апропаганда азиуеит.

Ҳара уажәы адунеизегьтәи апрогресс иаҭахуп ҳәа ԥсаҭатәыс ҳхы ҳзыҟаҵом, еиҳа ҳаиқәзырхо ҳара ҳзы ипрогрессуп. Уи инымҵәаӡо ҳажәлар рдрама иаиуоуп.

7–15. Саҳәшьа Фениа дааганы ахәышәтәырҭаҿы дышьҭартҵеит. Илыхьқәо акрыҟоуп, аха илынлырԥшыр лҭахым, ҳара гәырҩас иҟаҳамҵарц. Уи ианакәзаалак ус дыҟан. Лқьиара ҳәаа амаӡам. Ҳан данҳаԥха, ҳара аитҵбацәа, анрагьы аиаҳәшарагьы ҳзуны, ҳзааӡаз дреиуоуп. Аха ииашам ҳәа ззылԥхьаӡо азы хьаҵшьа лыздырӡом. Лыԥсҭазаара атәы ишахәҭоу иҩызҭгьы — ирҵагахон. Еҵеригьы, сыӡгабцәа Амрагьы, Аминагьы ицаны дырбоит, лхәы ргоит. Бзиагьы дырбоит.

Егьирахь, зегьы Урыстәыла апрезидент иалхрахь рхы кыдуп. Аиашаз, аполитика аныцәгьаха аҟара иԥхашьо бла зхам аҿа сферак аԥсҭазаараҿы иҟам. Ҳара ҳажәлар, ҳтәыла аразҟазы Урыстәыла иҟало даара ҳазҿлымҳауп.

16. Иахьа Урыстәыла ҿыц алахьынҵа рыӡбаҵәҟьоит, апрезидент изы абжьыҵира иамшуп. Убри шыӡбахо иаҳнарбоит, ҳаԥхьаҟа илашауоу, илашьцауоу. Уеизгьы аполитика ду аҿы даара ҳзыбзиахар, аӡәк иеиԥш ҳзеидгылар, ҳхы ацәаагоит. Ҳара ҳхақәиҵра ҳнапала ишаагаз адунеи иадыруеит, ус узагәҭасуам.

Ахәылԥаз телехәаԥшрала ирҳәо иалагеит абжьыҵира алҵшәақәа ахьынӡанеихьоу. Ельцин аԥыжәара имоуп ҳәа иадырбоит, зны рҿы акуа, зных ргәырԥса ҟалазшәа. Аҩбатәи атур

азы Зиуганови иареи аанхеит. Ихтны ирҳәеит абжьыҭираҿы Зиуганов даиааит, аха уажәы, акоммунистцәа рҳәынҭқарра анкаҳа, акоммунист иусура уадаԝхоит, убри аҟнытә дацрамлазар акәхап.

Урҭ иаарываижьуан Лебед. Уи уажәшьҭа Ельцин иганахь диасыр цәгьа ибом, излархәо ала. Ельцин идгылаԝцәагьы иаргьы иҟарымҵаз, акы ыҟам, ари аиԥш аус ду иалахәааахәҭуан. Идгылогьы иаргьы Урыстәыла, аурыс жәлар ду ирыҷәнаго ракәҙам.

18. Иахьа Н. Ҳашыги сареи ареспублика апрокурор хада Ҷьергениа А. М. иҿы ҳаҟан. Раԥхьа Пицундатәи ҳус азы агәыҷра ҳаиҵан, уажәы алҵшәа ҳазыԥшын. Аха иаразнак игәаҳҵеит, уи аус ихы алеигалар рацәак ишиҵахым. Аҭагылазаашьақәа ртәы шидыруазгьы гәаҳҵеит, уи ҳара ҳхаԥыц зҿахьоу ауп. Иҵегьы иҵиҵаарц шиҵаху ҳаиҳәеит. Ҳаргьы, иҟаҳҵозиз, иҵабуп, ҳаԥшуп ҳәа иаҳәан ҳцеит.

Нас, машьынак ԥшааны, Б. Шьынқәба дҳаман, Д. И. Гәлиа имузеи ахь ҳцеит. Уа Самсон Ҷанба игәалашәара иазкыз аиԥылара ыҟан. (Уи диижьҭеи 110 шықәса ҭит.) С. И. Ҷанба Аԥсны аполитикауааҿәларратә сфераҿы, акультураҿы, хыла алитератураҿы даара иалукааша аҙәы иакәын. Аҵарадырра азҵаарақәа рҿы, аԥсуа школқәа рҵагала реиқәыршәараҿы, Аԥсны ашәҟәыԝԝцәа реиҿкаараҿы, алитература иаҵагылоз аҿар рааҙараҿы, аԥсуа драматургиа, апроза ҿыц ашьақәгылараҿы иԥьабаа хәы амаҙам. Уи иуаԝра идура атәы аилкааразы апоет Л. Лабахәуа ашәҟәыԝԝцәа Реидгылаҿы иус анырыҙбоз аҵыхәтәан ииҳәаз ажәа ада акгьы аҭахым. Уи иалахәын усҟантәи ашәҟәыԝԝцәа реиҳараԝык. Аҙәы-ԝыцьа ҿырымҵит, егьырҭ зегьы ршьапы иқәгылан ирҳәоз усҟантәи аамҵазы ашьра злаиқәырҵашаз акәын. Урҭ уи ала рхы ҿырхуан, дара рхаҵақәа амчра шаҟа ирыхьчо алаадырԥшырц, шьоукгьы Л. Лабахәуа ибаԝхатәра ду ахь ирызхымгоз аҵашьыцрагьы ацдырхыраауан. (Ашьыцра бааԥсы, иааҙарым, ҳажәлар рыԝныҵҟатәы рчымазарақәа иреиуоуп.) С. Ҷанба усҟан Ашәҟәыԝԝцәа реидгыла хантәаԝыс даман. Уи убас ихыркны, аԝныҵҟатәи акультура агымкәа дцәажәеит, убри ицәажәара ииԝқәаз рахьтә иреиґьқәоу ире-

иуоуп ҳәа исыԥхьаҙоит. Апоет Л. Лабахәуа, абаѡхатәра бзиа змоу шпоету, ԥьара гхақәак имазаргьы, аҽареи аизҳареи иацу роуп, урҭ рыриашара иақәхо амч шимоу уҳәа ртәы. Ҳәарада, Самсон Иаков-иԥа дацәымѡашьо идыруан, уи шианармыжьуаз. Иара Л. Лабахәуа, излеилкаау ала, Кәыдры аԥшаҳәаҽы днаган аҟәҟәаҳәа инеигәыдҵан дыршьит, ажәлар раҕа ҳәа. С. И. Ҷанбагьы иара убра днаган дыршьит. Уа ииаанымгылакәа, иаб аҭаҳмада Кәагәгьы, абахҭа дҭаршьит. Сталин даныԥсы, ԥсцарҭақәак анықала, С. И. Ҷанба ддыриашеит. Иахьа Аҟәа аулицақәа иреиҳау акы, Аԥсуа драматә театр ихьҙ ахуп, аҽаԥхьа ибаҟа ықәгылоуп. (Абарҭқәа зегьы рышьҭахь, иԥьоумшьар залшом, аԥсуа коммунисттә хеидкыла еиднакылоз аҵара змаз, 1922 шықәсазы Аахыҵ Кавказтәи афедерациа (ЗСФР) Аԥсны Қырҭтәыла иалакны, раионк азинқәа иреиҳамкәа иаҭан, алаҵараз зыбжьы зҭиз.

Уажәы С. И. Ҷанба изкыз аиԥылараҽы иҟан ихшара. Иԥа И. С. Ҷанба, уаҳа назҭахым арԥыс, иԥшра-исахьа, идырра, аха аԥсшәа акәым, ус аԥсуаа рыԥсҭазаара рацәак издырам. Уи акраамҭа Аԥсны дыҟамызт, Урыстәыла амаҵура далан. Иԥҳа ара Аҟәа дыҟан еснагь, аха убрыгь лаб ирҽиара ус, иуаажәларра-политикатә усура дацәыхароуп. Уеизгьы дара ахьыҟоу акыр иаԥсоуп. Б. У. Шьынқәба дцәажәеит, иѡны имаз атекст даԥхьеит. Уа иҳәан С. И. Ҷанба иара ирҽиаратә мѡа алагамҭаз даара дышицхрааз, анапы шидикылаз атәы. Телехәаԥшралагьы убри иқәгылара мацара ауп иадырбаз.

Июль

1–3. Урыстәыла апрезидент иалхразы абжьыҵира аѡбатәи атур мѡаԥысит. Уажәы уа иааҟарҵо зегьы адемократиа ҳәа иашьҭоу, изакәыҵәкьоу аадырԥшит. Ателехәаԥшра, арадио, агазеҵқәа реиҳарак дара ирҭахыз мацара акәын ирҳәоз. Адунеи аимпериалистцәа реиҽагылара зда царҭа ахьамамыз аҟынҙа ианынаҙозгьы, акоммунистцәа ариаҟараҵәкьа аҳәынҵәа рықәрымҭәацызт. Дара зыдгылоз акандидат Урыстәыла ахи аҵыхәеи дакәдыршеит. Дахьнеилак, арахә аԥьыка анрырҭо аиԥш, аԥара рыларыжьуан. Уи аламҭала апритивизациа

ахьӡҬан, Урыстәыла ду ахә аҬызххьаз, амал згаз акы иамеигӡеит, дара ртәы ныҟәызго дыҟәдыргыларц. Урыстәыла милаҭ ҳәынҭқарран инымхарц иашьҭаз абас ашьаҿа ду ҟарҬеит, уи аҧсҭазаараҿы ашьақәыргәгәаразы. Лебед иоуз абжьқәа Ельцин изацырҬеит, иаргьы амаҬура ирҬеит. Аха, уи дзеиҧшроу ала, шықәсыкгьы уа дызнымхар ҟалап.

6. Асаат 11 рзы Арӡынба В. Г. гәыҧѡык ашәҟәыѡѡцәа, Ашәҟәыѡѡцәа реидгыла ахадара дрыҧхьеит. Уи иара иинициативала иҟаиҬеит. Конкретла ҳазлацәажәаша алхтәын. Раҧхьа ажәа сара исырҬеит. Атеориа саламлакәа, еиҳа ҳзыргәаҟуаз, ирласны зҬыҧ иқәҬатәу ҳусура бжамҽамны иҟазҬо ртәы сҳәеит. Б. У. Шьынқәбагьы дцәажәеит, убригьы ихьаақәа ртәы иҳәеит. Шәҟәыѡѡцәақәак ицан, иаан, аибашьраан аҧсуа театр актиорцәа ацхыраразы иаарышьҭыз аҕба аидара ақәырхуан, ашәҟәыѡѡцәа иақәырхуамызт ҳәа иааҟәымҬӡакәа аҳәара иаҿын. Сара ирҿасырхьит. Аиашаз, амраҭашәарахьтәи афронт аҿы ѡынтә-хынтә сахьымнеиз, хырхарҭа ыҟамызт, аха знымзар-зны уажәы ас зҳәо рхабар ԥьаргьы исымбеит. Аиҳабыра ҳарбап, аҳәы игәаҧхап ҳәа имхәыцкәа ацәжәара ачарҳәара иаѡызоуп. АҬыхәтәан дцәажәеит, иара Арӡынба В. Г. Инеиҧхьазгьы хыла-хшыѡла, хаҬаҬас аицәажәарақәа ҳзыҟамҬеит. Ҳѡагылан ҳцеит, аурысҟәа ишырҳәо аиҧш, «не солоно хлебавши».

11. Амра кыдшәеит, ашоура бааҧсхеит. Дыҧсит ақырҬуа поет Шоҭа Акобиа. Уи ԥьаргьы дымцакәа ара дыҟан. Иахьа иҧсадгьыл аҿы, Ԥьвари иҧагьы дыржуазаап, Шоҭа уааӡагьы дычмазаѡын, аха ари арыцҳара иҧсра арццакит. Уи хышла дкәабамызт, дареи ҳареи ҳаизыҟазаашьа азҬаараҿы урҬ зегьы шҬакы еицҬахысуан, аха ҳара ҳгәы далсит. Уи акраамҭа Аҧсны Ашәҟәыѡѡцәа реидгылаҿы ақырҬуа сектор хантәаѡыс даман. Дпоет цәгьамызт. Ҳаргьы ҳара ҳтәы ҟаҳҬароуп. Нас, ибаѡ иара дахьиз, иҧагьы дахьыржыз идгьыл ахь иргоит.

12. Иахьа ашьыжь Н. Ҳашыги сареи В. М. Цыгәба ҳицны Ш. Акобиа дахьыгҿаз ҳнеит. Ԥыҵѡык ашәҟәыѡѡцәеи агәылацәеи ыҟан. Аҳәгьы ажәа ихҳәаара дақәшаҳаҭымхеит. Сара ажәақәак сҳәеит, аҧсуа шәҟәыѡѡцәа рыхьӡала. Абар исҳәазгьы: «Шота Акобиа был мастером главного дела всей его жизни — поэзии,

художественного слова. Далеко не всегда был усыпан розами жизненный и творческий путь покойного. Он был труден, противоречив, как само время, в котором ему пришлось жить. Но в нём самом оказалось достаточно упорства, настойчивости, мужества, чтобы преодолеть их. Главное, не были напрасны эти упорства, и настойчивость, они дали свои плоды, он создал хорошую семью, оставил всем потомкам память о себе через более долговечное — художественное слово. Смерть обобщает всё и не терпит подробности, и мы, повинуясь ей пожелаем ему, чтобы был блаженным путь, на который он только вступил, была пухом земля, которая примет его останки. Аминь!»

Ажәакала, ҳара иаҳуалыз ҟаҳҵеит, убас иаҳдырҵахьан ҳара ҳабацәа, урҭ рабацәа, убас аҳәоит ҳара ҳкодекс хада — Аԥсуара.

15–16. Ҳмаҭацәа Нари Кани ҳа ҳҷы иҟоуп. Уажәазы Инара, раҳәшьеиҵбы, аѡны дынрыжьит. Урҭ ара иахьыҟоу ҳара ҳзы ихәшәуп. Уеизгьы, ахәыҷқәа аѡны иѡнахеит, уаѡҵас ахәмарырҭа рымам. агаҷахь ҳанбажәго ҳәа иԥшуп. Еҭери дшааҭацәз еиԥш урҭ уахь илгоит. Ашоура ҕәҕәахеит. Еҭери зынӡа илзычҳауам. Димагьы уи азы лара лахь дцеит. Дима аус иуеит, уи даара ҳаигәырҕьоит. Иара акариера зынӡа дашьҭам. Ҳахшара зегьы ус иҟоуп. Сара сыхәҭаахьала, уи даара исгәаԥхоит. Дима аѡызцәа бзиаҟәа имоуп, ицеибашьуаз рыдагьы. Иаргьы аѡызара бзины иныҟәигоит рҳәоит. Насгьы, агәра ганы сыҟоуп, уи иаԥсам, иатәам аус ихы шалеимгалоу, дшацәыхароу. Иҟаиҵаз зегьы абри ҟаимҵандаз ззуҳәо акы узрыдбалом. Уи ҳара ҳзы иреиҳау насыԥуп.

Хьаас исымоу, Алики, Амреи, Ланеи, Арзики роуп. Урҭ Москва инхацәеит. Ахәыҷқәа убас игәхьаазгоит. Дук мырҵыкәа Аԥсныҟа иаап ҳәа сгәыҕуеит.

22–24. Ақәақәа ауит. Еиҳа иԥсгарҭахеит. Адәахьтәи сусқәа сҷырхаршәалан, изыѡқәоу рыдагьы, саԥхьоит. Уажәы аԥхьара саҷуп Музиль иѡымҭа «Человек без свойств». Ароман ҳәа иакәѡуп, аха ари зынӡа иҷыдоу жанруп, макьана зыхьӡ рмыԥшаац. Насгьы, иазыҟаҵоу аԥхьаѡ даҭахуп. Ҳәарада, ари проза ҷыцуп. Иамоуп аҷыдара ҷыцӡакәа, аха афилософиеи

агәҭахәыцрақәеи хырҟьацәазар ҟалап, абаѡ маҷцәазар. Аромaн еицгәарҭеит, аха иаҿыԥшуа, уи астиль шьҭызхыз макьана имаҷзар ҟалап. Иаҳҳәап, «Сто лет одиночества» роман ҿыцуп, уи аҿа традициақәак ирхылҵит. Аромaнҵәҟьа ажанр аҿы иаарласны уи зегьы ирзеиԥшу каҵәарахеит. Музиль ироман аныррa ус ирласны изыҟалом, аха хәыҷы-хәыҷла ашьҭақәа аннаҵоит адунеизегьтәи алитература, уи ахәҭаа аланагалоит.

Ариабжьарак Еҭери лыгәқәа еиқәшәам. Аҳақьымцәа рахь дцан, стенокардиазар, ҟалап рҳәеит. Уи ианакәзаалак лгәы бзиан, ажәа аҟнытә ишырҳәо аиԥш, ҳаѡны зхагылогьы лара лоуп. Аусура (англыз бызшәа арҵаѡыс аус луеит ашкол № 4 аҿы), аѡнус, лыхшареи лмаҭацәеи рааҙара – зегьы дрыхьҙо дааиуеит иахьанҙа. Ари ахәышықәса илыхҵылгахьоу, зыҷкәынзаҵә аибашьра амца иалагылаз илгәаҟхьоу нацҵаны зегьы лзеизеит. Зегьы ҳаилалан лыԥсы лҳаргароуп, хымԥада.

25–28. Ашәҟәыѡѡцәа реидгылаҿы аизара ҳаман, хыла ҳлитературахь ҿыц иааиуа рызҵааразы. Хар змамкәа зхы аазырԥшыз шамахамзар зегьы Ашәҟәыѡѡцәа реидгылахь иҳадаҳкылахьеит. Уинахыс макьана аҙәы ицәаарагьы ҳаимырбац. Уааҧа хәы змаз зегьы рыхә анкаҳауа, макьаназтәи цқьа ирымҵац акапитализм ианамҿеханакуа, ари апроцесс алитературагьы аҵанакит. Уи, ганкахьала, иахьеиҕьу ыҟазар ауеит, ираҙагахар, алитературахь инеиуа, аҳәатәы змоу, изымҳәар ԥсыхәа ыҟамкәа иқәнакыз мацара ракәхар.

Чеченҭәыла аибашьра еихсыҕьра амаҙам. Ажәлар даара ашәарҭа иҭагылоуп, ԥыҵѡык еиқәхаргьы рҿы еилымго аҟынҙа инаргоит. Егьырҭ кавказтәи ажәларқәа, иара Чеченҭәыла агәылацәа, ари ас иақәымтәар акәын, ирыбжьагылар, аибашьра аанкылан, аҿа ҙбашьак азырԥшаарц. Макьана зегьы рыԥсы ҙаны иԥшуп, уи, ҳәарада, ихаҵарам.

Ҳара аԥсуаа хьаас иҳамоуп, аха аҿакы ҳалымшартә хҭагылоуп. Ҷыц напы ҳдыркыр ҟалоит. Ус ҳаԥшуп. Ачечен жәлары даара ахаҵара злоу, уи иагьаазырԥшыз жәларуп, ма уаѡҵас аԥсҭазаара, ма — аҟамзаараҳәаҵәҟьа ҳәа игылоуп. Зегьы дара роуп, инкылатәуп. Идыру усуп, ари адунеиаҿ хақәиҭра наҙа ҟалаҙом. Иҟаҙам аидеал ухы ақәуҵаргьы, адунеиажә амгәа ҟәырҷгьы аргом.

Аакьыскьа ҳара ҳҽы дыҟан саншьа иԥҳа Рониа Кәарҷиаԥҳа. Уи сара сатцкыс акыр деитцбуп. Ҳанхәыҷқәазтәи ажәабжьк салҳәан, иԥьасшьеит: сара еикәаҕала акы сцәуазаарын. Лара лхысга нацәа наган сахьасуаз иқәылкызаап: «Иқәх, сасуеит», — уҳәан, иузыгәаҕьуам ҳәа иқәсымхит лҳәеит. Ианылмуӡа сасзаап. Лнацәа зынӡа ихнамҭәеит, ҳәарада, сымч зегьы еизганы сасуамызт, аха акаасыгымхазаап. Ҳабжьқәа заҳаз саҳәшьцәа ыԥны иааин, лнацәа ааидкылан иҽарҳәеит. Дқәыԥшын, ишырҳәо еиԥш, лжьыжәла бзиан, иҕьеит. Уажәыгьы лнацәа ҭарффалан, ашәахсҭа мԥашьо ианып.

Август

1–2. Шьакаиа Ш. М. иԥҳа, ахорват имоу, дааны дыҟан. Лаура лыхьӡуп. Ашәҟәыԥцәа реидгылаҽы днеит. Акыр ҳаицәажәеит. Дҟәышуп, насгьы, лаԥсуара лныԥшуеит. Аҿа тәылак ахь иаго, рыԥсадгьыл агәхьаагара рымоуп, насгьы рыжәлар рыбзиарақәа зегьы еиҳа игәарҭартә аҭагылазаашьа роуеит. Лыԥшәма, ахорват, анаукақәа дырдокторуп, ажурнал редакторс дамоуп. Загреб инхоит. Уи иҭахуп аԥсуа шәҟәыԥцәа рԥымҭақәак. Илызсырхиеит. Аԥсни Хорватиеи рҭагылазаашьа ахьеиԥшқәоу рацәоуп лҳәеит Лаура. Убрагьы арагьы аибашьра ашьҭахьтәи адепрессиа ыҟоуп ҳәа лгәы иаанагоит. Сахьаҭыхыԥцәақәак русумҭақәагьы лымазар лҭахуп. Хьыӡҳәала Г. Лакоба иусумҭақәа рҟынтә. Уи ҳара скульпторк иаҳасабала ауп дшаадыруа, аҽыханҵаҽгьы аус иуазаап. Ирҽиара аԥсуа ԥсҭазаареи аԥсуа культуреи ракәымкәа, адунеи аҽы еицырдыруа аусумҭақәа роуп еиҳарак хыҵхырҭас ирымоу. Аха лара ус ианылҭахха, урҭ ахьылпшааша ахы дықәҵатәуп. Аԥхьаҟа ишысҳәазеиԥш, лара лтәала, Аԥсны дапатриотуп, аха лан лышьҭрагьы (лан дқырҭуан) ахьылныԥшуа ыҟоуп. Илӡар лҭахуп, аха зны-зынла илцәаргамахон. Зегьы дара роуп, иланаҳажьып, ҳара ҳҵас ус аҳәоит.

5–7. Чечентәыла аибашьра еихсыҕьра амам. Уажәы, дара ачечен еибашьцәа Грозныи иақәлеит. Ирҳәом акәымзар, ақалақь агәаҟынӡа инеихьеит. Иара убас иргеит ақалақьқәа

Аргуни Гудермеси. Дара изларыԥхьаӡо ала, ари реибашьра аетап ҽыцуп. Ара адунеизегьтәи аполитика дугьы алахәымкәа иҟаларым. Зегьы дара роуп, уи нкылашьак аҭатәуп. Егьыз-харам ауаа рацәаны инҵәоит. Насгьы, аперспектива атәы иазхәыцтәуп.

Афилармониаҽы иҟан Алиса Гыцба лконцерт. Уи Москва Гнесинаа ринститут далган, астажировка дахысуеит рҳәеит. Лыбжьы бзиоуп, иаҟәнаго ашәаҳәаратә культурагьы лымоуп. (Маҷк инеиҳаны артистра ацзар иаԥырхагамызт.) Азыӡырԝцәа даара ибзианы дрыдыркылеит Б. Шьынқәба иажәақәа рыла иԝу «Амҳаԥьыраа ргарашәа» лҳәеит. Аха ажәақәа зтәыз рымҳәаӡеит. Уи Баграт игәнигеит. Ҷанба Нодар сажәақәа ирылхны (апиеса «Амшуаара» аҟнытә) иицыз аелегиагьы лҳәеит. Ҳахьдәылҧыз Арӡынба В. Г. сареи ҳаиқәшәеит. Уи дыччо ус иҳәеит, уара апроза акәын иуԝуаз ҳәа сыҟан, ажәеинраалақәагьы уԝуама ҳәа.

Аминистрра акабинет аҟынтәи иасны исарҳәеит, Минск имԝаԥысраны иҟоу ашәҟәыԝԝцәа Адунеизегьтәи рконгресс ахь иуԥхьоит ҳәа. Уи, ҳәарада, ибзиоуп, аха уахь ацарагьы ус имариам. Нас — ацагагьы аҭахуп.

7–9. Афакс саԥхьеит: Белоруссиа, Швециа, Урыстәыла рпенклубқәа имԝаԥыргоит аконгресс, «Амчреи зхы иаҟәиҵу ажәеи» атемала ҳәа. Уахь иааԥхьо рахь аԝбатәи аҭыԥ аҽы игылоуп «Абхазия». Уи алфавитла иахьеиқәыԥхьаӡо азы ауп, аха, уеизгьы, угәы иахәоит. Асовет Еидгыла еиднакылоз аресспубликақәа зегьы рхаҭарнакцәа ыҟоуп. Ҷасатәи автономиақәа рҟынтәи — Аԥсни Чеченҭәылеи рхаҭарнакцәа. Чеченҭәыла аибашьра еихсыҕьра амам. Ахаҭарнак дахьнарԥхьаз акыр иаԥсоуп, уа иҳәозар акәхап ижәлар рҭагылазаашьа.

(Асабшеи амҿышеи, ҳаибашьра ашьҭахь араионқәеи ақыҭақәеи рҟынтәи иааны Аҟәа инхаз рраионқәа рқыҭақәа рахь ицоит. Аҟәа дырԝегьых ахы иақәиҭыртәит рҳәоит аҟәаатҵәҟьа, иахыхәмарны.)

Еҵери еиҵах лгәы бзиам, ҳлыршәеит. Ахьаа лымоуп, аратәи аҳақьымцәа хыла илыхьуа закәу рзымҳәеит. Дааԥсеит рҳәеит. Уи ҳаргьы иаадыруеит, ари ашықәсқәа рзы илхылгаз зеьы

лыхьҙеит. Шаҡа ҭуазеи ԥсшьара, ҽеыхәышәтәра ҳәа ԥьара дымцеижьҭеи.

14. Иахьа ақырҵқәа Аԥсны иақәлеижьҭеи ԥшьышықәса ҭуеит. Ари ансгәалашәо, зегьы иҽыцны исхызгоит, ҳшыҡанаҭаз, ҳхы шыҡаз, ҳгәы шыҡаз. уи аламҵала Аҡәа иианы инхаз ақырҵқәа амаамынқәа реиԥш еиԥхыҳәҳәо, зықьҽыла аизарақәа ҡарҭон. Ганкахьала, егьа ус акәзаргьы, аибашьраҭәҡьа иалагап ҳәа ҳаҡамызт, аха, аҽеаганкахьала, ҳаргьы ус ҳтәаҙамызт, даара ҳгәыхҽеанны ҳаҡан. Ақәԥара иадамхар ҳәа, ажәлар акыр иазыҡахҭахьан. Абри аибашьра бааԥсы аҽы, хыԥхьаҙарала, ԥьаԥҳаныла акырҙа иҳаиҳаз ақәылацәа ирҽагылан, ирабашьны, аиааира згаз ҳажәлар — ирылшаз ахәшьара, иахәҭоу ажәа аҳәара уадаҽуп. Иҭахаз рыхьҙ-рыԥша ԥсра ақәымзароуп, ахааназ иҽырԥшыган инхароуп. Инхаз, иҡоу зегьы анасыԥ иаша агьама нагҙаны ирбаратә, рхатәы ҳәынҵқарра еиқәхаԥса иҡарҭартә, Анцәа Ду ирманшәал!

Иахьа, Афырхацәа ахьжу ашәҵқәа рықәҭаразы ҳахьгылаз, аиҳабыра – Арҙынба В. Г., Гагәылиа Г. Л., Аршба В. Ш. сыргәылакны идәықәлеит. Сара срылҭцырц салагеит, аха Арҙынба В. Г. имуит. Шәҡәыҽҽык дҳалагылан ҳнеир ҳҭахуп иҳәеит, дааччан. Нас саагылт. Аха, иԥьоушьаша, телехәаԥшрала ианадырбоз, излаҡарҭа сыздырам, абзиа аҡаҭараҽы рбаҽхатәра еснагь иазхаҙом, аха ара самбартә иҡарҭеит. Ус акала сҽеыдсырбоит ҳәа сара ианакәызаалак сашьҭамызт, сыхгьы иаҭәасшьомызт, аха дара ателехәаԥшра абасҡак изыччархәузеи.

23–31. Минскҡа сызцозар ҳәа, уа исҳәаша ажәахә аҽра саҽуп. Ҳара убасҡак абри аибашьра ҳшеибаку ҳагеит, иахьа адунеи аҽы, аполитика ада, егьирахь рхәыцшьа аҽешаԥсахуа агәаҭаха ҳмоуц. Даара иазхәыцны иҽтәуп, ахаҳә еиҡәнамжәозаргьы, уаҽы далаҙартә. Уа инеиуагьы, ус башамашақәак ракәзам, ихәыцуа, асахьаркыратә ҡазараҽы иԥышәоу роуп. Мацара сара саҵанакуазҵгьы сымцаргьы ҡаларын, аха ара «Абхазия» ҳәа иахьану аҽаԥхьа сыхьҙи сыжәлеи арбоуп. Аԥсны ахьҙала сцәажәароуп. Уа сцара ахьырыҙбаз аурыс Пен-клуб аҽоуп. Уи уажәы дахагылоуп, ашәҡәыҽҽы ду, ахәыцҽы, Аԥсны иаахьоу, ицахьоу, ҳаҭыр ҳақәызҵо Андреи Битов. (Пен-клуб

ҳара ҳҟны аҟаҵара иазхәыцтәуп, убрагьы иара Битов хымԥада дҳацхрааеит.)

Иацы дыԥсит Леуарса Касланʒиа. Аҵыхтәантәи адуқәа ацара иаҷуп. Л. Касланʒиа епохак ҟаиҵеит аԥсуа театр аҷы. Уи, ииашан, даара дактиор дууп, адунеиаҷ иарбан театрзаалак аҷы ихы ааирԥшыртә. Асценаҷы иихәмаруазаалак иагирхомызт, еиҳа анилшоз, иҭәҭәамҭа данықәыз аиԥш, дыхәмаруан. Аԥсуа культура аҭацәа икыдцалаʒан ианрымазгьы, аԥсуа театр аҷы Л. Касланʒиа Отелло ироль даныхәмаруаз аԥсшәа змаҳауагьы неиуан. Уи, ҳәарада, Асовет Еидгылаҷы еиҳа еиҭьны уи ароль ду назыгʒоз дреиуан. Ҳара ауаа рахь ҳцәыргара, ҳаҟаʒамшәа иадырбарц иашьҭаз, ҳамѿақәа зегьы зкыз ҳаҭацәа иалдыршомызт акәымзар, Асовет Еидгыла ахьынʒанаʒааʒо деицырдыруа дҟалон. Зыԥсадгьыл бзиа избоз, зыуаажәлар рус азы зхы иамеигʒоз ари актиор ду акыр илшеит ижәлар рхы агәра ргартә, рбаѿхатәра рызрылымшьаартә аҟаҵаразы. Иԥсаҭа лашахааит!

Сентиабр

1. Есуажәааны абри амш сгәы иҵалоит, раԥхьа ашкол ахь санцаз инаркны исгәалашәо салагоит. (Ари атәы еснагь исыѿуеит.) Сентиабр акы, ашколқәа сызҭаз, агәахәара сызҭоз шырацәааз аиԥш, ахьаақәагьы ацын, ҳаматәа-ҳѿыҭәа ианагыз ыҟан, иҟан арҵага шәҟәқәа аныҟамыз. Ашкол аҷы есышықәса аҵарадырра иҷыцны иаҳзаанартуаз адунеи, урҭ ирыцыз агәыҭра дуқәа, арҵаѿцәа бзиақәа ахааназ хашҭра зқәым сгәалашәараҷы. Ашколаҷтәи арҵаѿцәа ргәыблра аҿакʒоуп. Абарҵқәа зегьы рзы уи ишыҳәоу инхоит сыԥстазаараҷы.

7. Иахьа Минск аконгресс азы исыѿуаз ажәахә салгеит, ахѿылаара ада акгьы агымкәа. «Человек без свойств» аԥхьара садхалт. Уи ус иаахәжәангьы узаԥхьом. Садхалеит, аха сгәы ԥнамҵәаʒеит. Еиҳа-еиҳа еилыскаауеит ари даара ишѿымҭа дуу. Уи реиуоуп адунеизегьтәи алитература иалшаз етапк аҷы ихыркәшо, амѿа ҷыц ахь изырхо аѿымҭақәа. Зныказ убри абаѿ агызшәа збеит, аха уи ус акәымхеит, ара ихадоу асиужети афабулеи ракәʒам, атекст ауп. Уи аҿакала еибаркуп, аха убас

еибаркуп, цәаҳәак узыбжьамыжьуа. Атекст ажәа сахьарки, афилософеиеи, амузыкеи ирылхуп.

11–17. Минскҟа сдәықәлеит. Аҳәааҟынӡа сызлацо амашьына саҳәшьапа Валери Лагәлаа исызирхиеит. Анцәа иԥьшьала, амашьына иҭасыртәеит уахь ицоз И. Ашәхәаҵааи (Вл. Ашәхәаҵаа ипа) иѡызаки, уа аҳәаа ахысрақәа рпышәа змоу. Амацәаз ҳҭакуп усгьы. Аполитикатә цәыбзақәа, Шевардназе раԥхьа днаргылан, ирыӡбаз, цәгьапсышьа роуртә. Ҳаҳәса рыцҳақәа, зыҭитәқәа зманы еизаз, зҭаацәа ныҟәзымгар псыхәа змам, узрылымсуа ирацәаѡын. Исыцыз аҧкәынцәа ирулак аҳәаа сахыргеит. Иаразнак амашьына ныскылт, Адлер аеропорт аҿы снеит. Минск ҳазгарц иҟаз аҳаирплан ианаамҭаз имааит. Аҳаирплан иазыԥшыз рахьтә ҭаацәаки сареи ҳаибадырит.

Ауха асаат 12-нӡа ҳзымприт. Минск испылоз аҳаирплан уаха изааӡом ҳәа рарҳәазаап, ицахьан. Издырыз ахаҵеи иԥҳәыси рыѡныҟа сыргеит, даара ибзианы сныҟәыргеит. Ашьыжь Пенцентр ахь аҭел сасын, исарҳәеит афорум асасааирҭа «Белорус» аҿы иузыԥшуп ҳәа. Зыѡны сыҟоу аԥшәма схала соуимышьҭит, таксила сигеит, Анцәа диныҳәартә.

Уа сахьнеиз А. Битов дыспылт, аҭамзаара шьҭеиҵеит спылара абас иахьырзеиҿымкааз, сгәыдикылт-схыдикылт. Уи данызба нахыс аѡны сыҟазшәа схы збон.

Асасааирҭа ахаҭа ахәада иқәгылоуп, архитектурагьы ибзиан еиҿкаауп. (Минск ақалақь зегьы 1941–1945 шықәсқәа рзтәи Аԥьынԥьтәылатә еибашьраан еилапыххаа иқәырҵеит аҟнытә, ари иҿыцны идыргылақәаз иреиуоуп.) Уи аконференцзал ҭбаатыцәи аресторан бзиеи амоуп. Аресторани абари Смирнофф ҳәа англыз бызшәала аҳәы ихьӡ ахын. Минск Европа — Скандинавиа, Польша, Балтика аҿықә анырра амоуп.

18 ахәылпаз иалагеит аизара. Иаадыртит, ақәгыларақәа рхы ркит аԥшәмацәа, абелорусцәа — ашәҟәыѡҩы Быков. Уи шәҟәыѡҩы бзиоуп, иѡымҭақәа реиҳарак аибашьра иазкуп, ихьӡгьы инахаран инаѡхьеит. Белоруссиатәи Пен-клуб деиҳабуп. Абелоруссцәа рықәгыларақәа зегьы даара иҧыгкын. Реиҳабыра, еиҳарак Лукашенко хаҳәырҵәиа иҿагылон, адиктатурахь ихы хоуп, ажәа амѡа икит ҳәа. Аконгресс ахәпса

ршәеит Швециеи Белорусстәи Сорос ифонди. Лукашенко дзыхҭаркызгьы Урыстәыла еиҳа иахьадицәыло азы ауп. Афорум даара даныԥшуан Украинатәи апоетесса бзиа, анкьатәи адессидент Нина Костенко. Уии сареи ҳанеибадыр инаркны акыр ҳаицәажәеит. Даара ахә ҳаракны илшьоит аԥсуа жәлар риаaира, рфырхаҵара. Лыԥагылара бзиан, аха Урыстәыла даҽагылацәон. Лара иласымҳәеит, аха лыԥагылара убри ахәҭа хжәацәан. Убас, убра ҳаибабеит Белла Ахмадулина уажәтәи лхаҵа Б. Мессерери сареи. Убра ҳаҟанаҵ гәыцхәык иеиԥш дысзыҟан. Уи идыруан Беллеи сареи курск аҽы ҳшеицтәаз, лара ԥсшьара акырынтә Аԥсны дшаахьаз, аԥсуа поетцәа шеиҭалгахьаз. Уи Белла даара дылхылаԥшуеит, зынʒа иахырҟьан илымжәларц, лбаѽхатәра ду, лбаѽхатәра ссир лшаҭарц. Убас, Урыстәылатәи Пен-клуб амаʒаныҟәгаѽ Ткаченкои сареи цқьа ҳаибадырит, ишәҟәгьы иаԥыѽны исиҵеит. Андреи Битов иакәзар, ирлас-ырласны сиԥшаауан, уи исирдырит ашәҟәыѽѽцәа: Ленинградтәи ашәҟәыѽѽы Валери Попов, зѽымҭақәа здыруаз, Евгении Попов – Москватәи. Уи даара аинтерес зҵоу иажәабжьқәа зныз ишәҟәы сиҵеит, инапы ақәҵан, Курчаткин А. уеизгьы дыздыруан. (Уии сареи Америка ҳаицыҟан.) Убас ҳаибадырит Литватәи алитератор, апрофессор Г. Чепинискаитеи сареи. Уи даара алитература здыруа, ахәыц еиҟәзыршәо ҟазаратҵааѽуп. Уа ҳаибабеит ууанʒагьы издыруаз Латвиатәи Пен-клуб ахантәаѽы, апоет Марис Чаклаиси сареи. Уии Џьума Аҳәбеи еибадыруеижьҭеи акраатҵуеит. Асалам иагымкәа исызиҭ ҳәа сеиҳәеит. Аҵыхәтәан ҳаибадырит Асовет Еидгылаҿы инарҭбааны ирдыруаз аерманы поет Георг Емени сареи. Уи усыԥшауан иҳәеит, ҳанеибадыр нахысгьы убра ҳаҟанаҵ даасҧырымшәеит. Аилатәарақәа рыбжьара аинтервиу исҵеит Великобританиа Пен ацентр ахаҭарнак, ҳаибашьраҿы иҵахаз ҳпоетцәеи ҳактиорцәеи ртәгьы аласҵеит сцәажәара. Аинтервиу исҵеит, иара убас, Кристиан Сарион (Франциа). Ҳаинтервиу алгамҭаз исеиҳәеит хыла Аԥсны дааны аҭагылазаашьа атәы иѽыр шиҭаху, саргьы даасыԥхьеит. Иара убас ҳаиқәшәеит, иара игәаԥхарала, Швециатәи адипломат, Пен-клуб иалоу, Иухан Ебарчи сареи. Ҳаицәажәараҿы еилыскааит уи Аԥсынгьы Қырҵтәылагьы егьырҵ

раасҭа ишидыруаз. Зегьы, раԥхьа иргылан, аԥсуа жәлар реибашьра, риааира атәы акәын еиҳарак изызԥылмҳаз. Ақырҭқәа рахь ара иҟан Џьансыхә Чарквиани, Дадашиҙе С., Ебаноиҙе А. (Алитературатә институт, аиҭагаратә ҟәша иалгаз). Урҭ зегьы сареи ибзианы еибадыруаз ҳакәын, аха хара-хара ҳаивысуан. Дара ирҭахызар ҟаларын ҳаибабарц, аха сара уи аҩыза агәаҳәара сымамызт. Раԥхьа сара сықәгыларц сыҟан, аха дара рхаҭарнак ажәа ирҭеит. Асовет мчра ахаан азинқәа зегьы зырҭоз аидгылатә республикаҿа ишырзыҟазтәи аинерциа амч аман макьана. Ажәа иҳәеит Џьансыхә Чарквиани. Иихәаз оригиналрак амамызт, зеиԥш ажәақәан. Аҵыхәтәан ҳара ҳтәгьы алеимҵар имуит: игәы иалырсны дцәажәеит ашәҟәыҩҩы Амереҷьиби иҷкәыни аҭыԥантәи ақырҭуа поетесса Сираҙеи Аԥсны рҭахара. Финлиандиатәи Пен ахаҭарнак, Аԥсни шәареи шәеизыҟазаашьазы иуҳәозеи ҳәа азҵаара илҭеит. Ҳара ҳаимабзиан, аха Гамсахурдиа иҩызцәаз шьоукы убра амчра рган, иҟалаз зегьы зыхҟьаз убри ауп иҳәеит дыԥхамшьаҙакәа. Ара иҟоу аԥсуа шәҟәыҩҩы Русҭавели ипремиа аниоуаз раԥхьаҙа снапы шьҭысхит ҳәагьы нацитҷеит, ихьеиршшарц акәзу; уажәы сааникылар иҭахызу (Русҭавели ипремиа ҩбаны иҟан, акы асахьаркыратә литература иаҵанакуаз, егьи — «Летопись пятилетки» ҳәа апублицистика мацара зҵанакуаз. Сочерк «Хышәи ҩынҩажәи хпа мшы рахьтә акы» ҳәа захьӡыз азы исырҭахьан). Костенко дахьсыватәаз, абаржәы аҵак иумҵар, уанықәгыло аамҵа узацырҵаҙом лхәеит. Саргьы сҩагылан, амикрафон аарымысхын, исҳәеит, аибашьра иалагаз Гамсахурдиа иакәымкәа Шеварднаҙе шиакәу, Қырҭтәыла игылаз аурыс архәҭа рабџьар рыманы, Амереҷьиби, ԥшьҩык аԥацәа сымоуп, убарҭ зегьы еибашьырц Аԥснытә идәықәысҵеит, иаҭаххар иара саргьы раԥхьа сгылоит ҳәа данықәгылаз, аапхьара шытәаиҵаз. Иԥацәа руаҙәы дҭахеит, иқәлацәа ҭаирхарц дахьаааиз, ахы раԥхьа иара дшаԥыхьашәаз. Иаб убри аиԥш аапхьара аныҟаиҵоз иҷкәын инапала дшишьыз уҳәа.

Уи акгьы ахырымҳәааит дара. Аха сықәгылаанҙа сырҷаԥшьон, санықәгыла ашьҭахь, инықәҵны ицеит. Ари аиԥш аизараҽы ақәгылара даарак имариамызт, аха хыхь схалан, атрибуна

санынахагыла, зегьы схыԥсааит. Исҳәаз згәаԥхаз маҷԝымызт, имаҷымкәа иааины исыдырныҳәалеит.

Аҧыхәтәан, Минск ааигәара иҟаз помешьчикк ижәытә ҭынхарахь ҳаргеит аконгресс аделегатцәа зегьы. Уа ажәытә хыбраҟәа шьаҟәыргылоуп, аҷыцкәа ргылоуп. Иҟоуп ажьира ду, аҳаԥшьаʒырҧа, ачаʒырҧа, аколбасҟаҧарҧа, ашәхыхырҧа, анеиааирҧаҟәа, аʒхыҷеа. Ақыҧа уахьналало ахәы иқәгылоуп аԥшаʒлагара. Уи дырҷыцит, илагоит. Убри аԥшаʒлагара ҳбарҧан ҳаннеи даацәырҧит амазонка, лыхцәы шьқыруа, аҷеыхәа ццышә дақәтәан, ҳавтобускәа дрываԝны акраамҧа дцон. Зегьы иргәаԥхеит аԥшәмацәа ас ирхәыцыз. Иҟан аҷеҟәа ирықәтәан инеиаааиуаз, иара убас — аҷеадақәагьы. Ленинградтәи ашәҟәыԝԝы В. Попови сареи аҷеыхәа ҳакәтәарц ҳаʒбеит. Валери дагьсеиҧбуп, аха егьаиундазгьы азқәахь дзымхалт. Саргьы сааԥсарақәа сыхьʒаны иҟан, аха аԥсуаа зегьы ҷеыбгаҟазацәоуп, абра уажәы аҷеы сзақәымтәар хьмыʒгуп сҳәан, сҷеазыскит. Знык ашькыл сшьапы анкылызда, имыруадаԝкәа сақәтәеит. Аха аҕәра ани амазонка илкын, ус ишылкыз сналга-аалгарц лҧахын. Аха сара аҕәра саҳәеит. Аҕәра ансылҧа, сышьхәа амырбацәакәа, ҷеырԥала адәы снықәс-аақәсит. Схынҳәны, сара стәала саныԝҷеыжәԥа, игылаз рнапы еинырҟьеит. Адгьыл каршәран, аха анкьа ибаарразу, уанықәгылалак идырдыруан. Афара адәахьы иҟарҧеит. Иалагеит адыгаҷиақәеи ауараши рыла, нас — аԥсыʒ, ашашлык — зегьы лыԥшаахын. Иҟаз амодиарцәа рԝы бзиан. Георг Емини сареи ҳаидтәалан, иныҳәатәыз зегьы ҳныҳәеит, ҳара-ҳара ҳаибаныҳәеит.

Ашьҭахь, ахыбраҟәа руакы аԝбатәи аихагылаҷеы иҟаз ажәлар рнапкымҭақәа рцәыргақәҵа ҳдырбеит. Иара убри ахыбра актәи аихагылаҷеы иҟан аконференцзал ду, авараҿы — абанкет ҟаҵарҧа. Абарҧ зегьы рышьҭахь аизара ҟарҵеит афорум ахыркәшараз. Уи алагамҭаз Олес Адамович ихьʒ зхыз апремиақәа ршеит. Аизараҷеы аконгресс арезолиуциеи, еиуеиԥшым ааԥхьарақәа ирыԥхьарц ишыҟаз еилыскааит. Снеины уи знапы ианыз срыҳәеит, амацәаз иҵаку, абри аиԥш аибашьра зхызгаз, Аԥсуажәлар рыхьʒалагьы арезолиуциа ҟарҵарц. Аконгресс ахыркәшаразы аизара ԥыҵк бжьан. Сцан ԥьара снатәаны аре-

золиуциа азы атекст зѡит. Аизара алгамҭаз арезолиуциақәа идырхиоз рахь Аԥсны азы идырхиазгьы иаԥхьеит. Ақырҭцәа дара цахьан, аха «адвокатцәа» рызцәырҭит. Ажурнал «Литература азҵаарақәа» рредактор Лазар Лазарев Аԥсны азы арезолиуциа аҭахым, Қырҭтәыла ахаҭарнакцәагьы цахьеит ҳәа сеиҳәеит. Урҭ анцоз дазыҟарҵазар акәхап. Уажәы ирбама. Сталин дрыманаҵ, алобицәа зегьыԥьара ирыман, урҭ имѡаԥыргоз «рус бзиақәа» злаҟарҵақәоз иреиуан. Сара агәҭахьшәа стәан, сѡаҵҟьан иара дахьтәааз ахь снеит. Иузымдыруа узалацәажәозеи, иудырны уалацәажәозар, асеиԥш иҟоу аизараҷы ҟаҵатәы умам ҳәа иасҳәеит. Уи ани исыцәнымхоз ашведгьы дѡагылан, Пен аԥҟаррақәа рҟынтәи статиак цәырган даԥхьеит, асеиԥш арезолиуциа аҟаҵара иаҷагыло. Убрыгь саҷаԥеит. Нас, Урыстәылатәи Пен-клуб ахантәаѡы ихаҭыԥуаѡ Ткаченко зегьы ааникылан, ажәа сара исиҵеит. Исырҳәҳәацәар еицәартәыр ҟалоит ҳәа сгәы иаанаган, арҭ «адукатцәа» рхы ақәырҵозар, Аԥсны аблокада ахыхра мацара нҳажьып, иамуҙозар зынҙа иқәыжәга сҳәеит, арҭ хәыдаԥсадатәи адвокатцәа шәгәы кыдырхыр сҵахым. Зегьы дара роуп, арезолиуциа, рнапы ахыргазаргьы, аҵакы шыҟаз инрыжьит.

Аҵыхәтәан иҟан абанкет. Уа даара сгәы иахәааз, жәаѡык раҟара абелорус шәкәыѡѡцәа ааины хыла аԥсшәа сарҳәеит, Аԥсны иахнагаз, изҭагылоу ргәы ишалаз, аԥсуа жәлар рхаҵара атәы бзианы ишырдыруа, насгьы сықәгыларагьы шыргәаԥхаз сарҳәеит. Иҭабуп ҳәа расҳәеит, ирасҳәеит абелорус литература Аԥсны ишырдыруа, рклассикцәеи уажәтәи рпоетцәеи рышәкәыѡѡцәеи рѡымҭақәа аԥсшәахь ишеиҭагоу.

Иара убас, Литватәи Пен ахаҭарнак ууанҙа сышәкәы даҳәан илыстеит. Днасыдгылацыԥхьаҙа дзыхьҙаны даԥхьаз сажәабжь «Елана» атәы салхәон, даара лгәы ишахәааз. Битов А. дааин, сара Петербургҟа сцоит, Москва сыквартираҷы Руслан Џьапуа (Пусиа) дыҟоуп, иахьынҙауҭаху уа уаагыл иҳәан, ицаԥха сиҵеит. Адырѡаҷены, 18 рзы зегьы ықәҵит, саргьы убра издырыз, сыззааигәахаз зегьы бзиала ҳәа расҳәеит.

Иара аконгресс анаѡсгьы, даара исгәаԥхеит, ацәанырра бзиақәа сзынрыжьит абелорус жәлари убарҭ рышәкәыѡѡцәеи, рхымѡаԥгашьа, рысасдкылара, рыуаѡра.

19. Ашьыжь асаат 9 рзы адәыҕба Минскынтә Москва иааит. Пусиа дыспҵылеит. Уии сареи Битов иквартирахь ҳцеит, сарҵмаҟ уа иныжьны, ахәыҷқәа рзы ахаамыхаақәа аахәан, Алики Амреи рахь сцеит. Урҵ уажәыгь Москва иҟоуп. Зегьы аѡны срықәшәеит. Исзыпшын. Елана дҵыҧхахеит, еиҳагьы дыпшʒахеит. Ашьҭахь исарҳәеит уи ашкол аҷы аҵара бзиаʒаны ишылҵо, дшалыркаауа. Арзик иакәзар ассир. Сызхара исызбаʒом. Аҧсны, Аҟәа инаган исымазар сҭахуп.

Ргәыараҷы Т. Аԥьапуа дынхоит. Иара, иҧхәыс ҧшʒа, иʒҕаб хәыҷы сара стәқәаҵәҟьа реиҧш исеигәырҕьеит. Урҵгьы даарак ирызҵынчран избом, аха иаанызкыло сыздырам.

20. Шьыжьнаҵы С. Шевелиов дысҭааит, сѡымҵақәа акыр реиҵагареи рҵыжьреи иалахәу. Уи ашьҭахь — Тимеи Аниеи Исмелиаа, саҳәашьеиҵбы лҧеи лыпҳаи. Урҵгьы Москваҟа иааижьҭеи акыр ҵуеит. Ара аус руеит. Урҵ ибзианы ишааʒоу, ргәы шыбылуа анубалак, угәалаҟазаара шьҭыҵуеит. Убас, аиѡызара бзиа зыбжьоу, аиспанец, афилософ, асахьаҵыхѡы, Диониси Гарсиеи, аурыс сахьаҵыхѡы даара ҟазшьалеи уаѡышьалеи еиқәшәо Иура Максимови сареи ҳаиқәшәеит. Диониси аԥьыкацеиҧш дыҟоуп, Максимов игәқәа еиҟарам, аха инирҧшыр иҵахым.

Нас, Фазиль Искандер сизасын, аѡны дсықәшәеит, дгәырҕьан уахь снеиҧхьеит. Уи уажәы аквартира бзиа имоуп. Ибзианы ҳныҟәыргеит. Пусиагьы дсыцын. Аҧсныҟа унеи, иузыпшуп сҳәеит. Ҳәарада, игәы былуеит, иҳәеит еснагь Аҧсны шыгәхьааиго. Сара Минск саныҟаз, иара Иапониа дыҟан. Убратәи дықәгылан ицәажәара Пусиа иситан, ашьҭахь саҧхьеит: даара ибзиоуп. Иҟалап, уажәы Урыстәыла, иара иқәлоу ашәҟәыѡѡцәа рахь, А. Битов инахыс, усҟак иҵаулан ихәыцуа дыҟамзар. Ҷыц иҭыҵыз ашәҟәы «Сандро из Чегема» даара гәыблыла иақәыѡны ситеит. Шәҟәыѡѡык иаҳасабалагьы, иуаѡралагьы, уи ддууп. Анцәа иԥьшьоуп!

21. Иахьа Алик Анқәаби, Тарас Шамбеи сареи ҳаиқәшәеит. Битов А. иквартираҷы сахьыҟаз инеит. Аҧсны аҵагылазаашьақәа ҳрылацәажәеит. Аҧсуа апоезиа аҭыжьра атәгьы цәырызгеит. Ус дҳацхраап ҳәа агәыҕра ҳаиҵахьан А. Анқәаб. Уи, иахьатәи аамҵа атәы здыруа, аполитика мацара акәым, иарбан сферазаалак,

адоуҳатә культурагьы убра иналаҵан, ртәы еилызкааура, здунеихәаԥшышьа ҭышәынтәалахьоу, аԥринцип змоу аҳәы иоуп. Сара исзеилкааурам абри аиԥш акадр абра дыртәаны дызрымоу. Уи абратәи имаҵура дшахамшшааурагьы.

Пусиа даара сыматҵ иуит, имашьына аасыҵымхҳакәа исыҵагылан, Сышәҟәы «Асду», аҭыжьра аусгьы саҽуп иҳәеит, макьана дақәызргәыҕуаз зегьы аԥара ирымҭац. Урҭ маҷѡым иҳәеит. Уи аҽы иара сиқәгәыҕуеит, сара уажәазы схы аласымгалеит.

Нас, ахәыҷқәа рахь сцан, ауха уа срылаԥхьеит. Арзик, ҳашцоз аҟара гәѡарас иҟаиҵан, сцаанҳа дҽыхеит. (Аликгьы Аԥсныҟа дцон.) Сгәы ҵәыуо сырԥырҵит. Пусиа ҳнаскьеигеит.

Абас ихыркәшахеит абри с-Одиссеиа. Асеиԥш иҟоу аиԥыларақәа хәы рымаҳам. Ауаа унарбоит, урҭ рхәыцшьа, рыхныҟәгашьа, политикас изыдгыло, иахьиашоу, иахьиашам. Урҭқәа иудырбо рацәоуп, адунеи алахәра шаҭаху, иахьынҳаҭахугьы, уара утәы, уара иалоуҵо мацаразы ушахәҭаку, егьырҭ, иҕәгәоу акультурақәа урыдцәылан иҟоуҵо акәымкәа. Амазеи мацара иахьыԥшны аглобалтә дунеиахь инеиуа, деидарахоит, акәымзар, акгьы дахәаҳом. Уи ианаго ихазгьы дхәарҭам ауп.

28–29–30. Аԥснытәи ҳаԥсҭазаара сналагылеит. Адунеи зегьы аҽы иҟам ауаѡытәыѡса иԥсадгьыл еиҕьу аҭыԥ. Иара Аԥсны еиҕьу аҭыԥ ари ажәѡан аҵаҟа иабаҟоу! Убри еилкааны, иара иапсоу аԥсҭазааразы аусура, уԥсҭазаара иабжан аҟаҵара зегьы иаҳуалуп. Убри ҳуал анаҳзынагҳа, ҳанаиааиҵәҟьа убасҟан ауп.

Октиабр

1. Убри амза ибзианы ахы акит. Амш каххаа иҟоуп. Аусҟәагьы рацәоуп. Тәамѡахә ыҟаҳам. Ашәҟәыѡѡцәа реидгыла аизара рылаххәеит. Исҭахын Минсктәи аконгресс атәы расҳәарц. Ашәҟәыѡѡцәа маҷны еизеит. Аԥсуа шәҟәыѡѡцәа рыѡныцҟа иахәҭоу арҽиаратә ҭагылазаашьа ыҟам, зегьы зыхҟьо убри ауп. Еизаз ирасҳәеит Минскҟа сныҟәара атәы, акы нмыжькәа. Уа акыр шыҳбаз, акыр шсаҳаз, ҳара ҳусураҽы даара ихәарҭахаша, ҳҭагылазаашьа здаҳкылаша, иахьыбзиоу, хар ахьамам,

иахьыуашәшәырақәоу ргәаҭаразы. Ҳаиааира даара ҳаҭыр шақәырҵо, убриала зегьы ҳшырдырыз. Убас ҳаргьы ҳаҭыр ҳзақәҵар, аҭынчра аамҭазгьы ҳаиааиуеит.

3–13. Аамҭа ықәҳа ицоит. Зны-зынла убас иццакуеит, угәҷанарҳәом. аигәыѽхагьы ҳанараҙом. Абра иаатҵраҷы сышәтәаз, исмаҳаҙакәа, Зиҭбеи Мыҥьиа дыҧсын, Гәыҧ дганы дыржит. Зиҭбеии сареи Ԥақәашәтәи абжьаратә школ ҳаицҭан, ҳаиѽызцәан. (Уи дсеиҵбын.) Уинахысгьы ҳаҭыр еиқәаҳҵон, ҳаибабон. Шәѽык дрылагылазаргьы, схацәа даннықәыҧш, дааины, сбаны, сгәыдкыл-схыдкыл дсацәажәон. Ҳтелехәаҧшра еснагь сахәаҧшуан, уи уеизгьы ишәаҵьҳәаѽхеит, иҧсыз, ианыржуа зегьы рҳәоит. Абрыгь бжьасыжьит. Иара усгьы аҙәы исеимҳәеит. Зиҭбеи даара сгәы далсит. Уи аҵара бзианы иҵон, иаҧхьаҟатәи ипланқәа ҳаракын, аха урҭ иара ишиҭахыз изеиқәымшәеит ҳәа сгәы иаанагоит. Иҟалап убри иҧсра арццакызар. Ииашоуп, уи дыҥьнырын, ақалақь усҳәарҭақәа руак аҷы аус иуан, аха уи иара итәымызт. Иҧсаҭа бзиахааит!

Аакьыскьа Апрезидент иҷы аилацәажәарахь исыҧхьан сцеит. Уи азкын Апарламент ахь алхрақәа рызҵаара. Уахь, кандидатцәас иқәгылақәоу рыҙбахәқәакгьы рҳәеит, уацәыҧхашьап. Апрезидентгьы дызҭагылоу, иныҟәиго аҭакҧхықәра зегьы еилкаауп, аха иаҳхәыцуа (сахьасуа уас) апарламент ҟаҳҵап ҳәа иаҷызар, урҭгьы акгьы иазыриашом. Апарламент иалазароуп зхатәы гәаанагара змоу, акрыздыруа, урҭгьы рыбжьара иҟазароуп адиалог. Усҟан ауп аҵыхәтәан зҵаарас иҟоу зегьы еиҳа ишеиҧьу аҟынҙа инеибаган, ирыҙбарц анрылшо.

15. Иахьа аусураҷы дысҭааит Хәыхәыт Бганба. Уи уажәы ақалақь хы ихаҭыҧуаа дыруаҙәкуп. Ақалақь атәы, аполитикатә ҭагылазаашьа атәы ҳалацәажәон. Уи дуаѽыцкьоуп. Ас иҟоу ухы-угәы ирыцкьоит. Убри аамҭазгьы, иудыруеит, иҟьашьу зегьы ус иҟоу рцәымҧуп, рҳәынҵәа ихьыршьыр рҭахуп.

16–19. Иаадыртит Инал-иҧа Ш. имемориалтә ҧәы. Ақалақьтә совет аҟынтә Хәыхәыт Бганба ибзианы аҧсышәала имѽаҧигеит. Инал-иҧа ду иқәнагаз рҳәеит ихцәажәоз зегьы.

Уантәи Б. Гәыргәлиа ишәҟәы ахьеилдыргоз сцеит. Ауаа рацәаѽын. Ашәҟәы рызкын иҷкәын гәлымҵәах Абзагәи,

иаҳәшьаԥа Шьаҟрыли. Урҭ рыжәлар рхаҟәиҭра рхы ақәырҵеит, ифырхацәоуп. Борис Гәыргәлиа иаргьы дфырхаҵоуп, иԥсҭазаара зегьы ала, урҭ агәлымҵәахқәа ртәы алаҕырӡ ахьыкәкәо иҟаимҵеит, одак еиԥш иҩит. Саргьы ажәақәак сҳәеит. Ҳәарада, асеиԥш иҟоу адидактика аелементқәагьы ныҟәызго, аграждантә поезиа аамҭа ауп уажәы. Ари ажанр аҿы дҟазоуп Борис Гәыргәлиа, апоет, аибашьҩы, афырхацәа раб.

Урыстәылатәи аполитикаҿы асенсациа ҟалеит, иматцура дамырхит агенерал Фырхаҵа Лебед. Уи дыхтцәан, дыхжәан, Чечентәылатәи аибашьразы, егьырҭ аиҳабыра ртәы иақәымшәоз агәаааанагара иман. Уажәшьҭа уи Чечентәыла азҵаара, иара ҳара ҳҭагылазаашьагьы ишаныԥшуа здыруада.

Ҳара ҳҿы апарламент ахь алхраҟәа рзы акандидатураҟәа рыцәыргылара иаҿуп. Ашәҟәыҩцәа реидгылаҿы иҳаӡбеит В. Занҭариа ихьӡ ҳҳәарц. Уи аполитикаҿгьы ихәы ҭаижьуам, акыздыруа, абаҩхатәра змоу литераторуп, ауаажәларратә усураҿы ашәҟәыҩцәа даарылукаартә дыҟоуп. Иаргьы дақәҳаршаҳаҭит. Уи дызцар, ҳара ҳзы, алитературазы, акультура зегьы азы иаԥсоу хаҭарнакхап ҳәа агәыҕра ҳамоуп.

24–28. Иԥсҭазаара далҵит акәашаратә ансамбль «Шьараҭын» еиҿызкааз Едуард Бебиа. Хореографк иаҳасабала Е. Бебиа, ипроффесионалра анаҩсгьы, акәашацәа разыҟаҵараҿы ихгьы деигӡомызт, даргьы. Аусушьа дирҵеит. Уи иаразнак ианыԥшит ансамбль, адунеиахь ҳакәашаратә ҟазара цәырызгоз ирапхьагылахеит. Урҭ адунеиаҿ акырԥьара аԥхьахәқәа ргеит. Иара қәралагьы иҕәҕәамҭаҵәҟьа дыцәын, аха аԥсра еилнахуам. Иара ҳҟазара аҵоурых аҿы дынхоит, илшоз зегьы ҟаиҵеит. Уи даара ҳаҭыр ақәҵатәуп. Ихарат бзиахааит!

Афилармониа атеатр аҿы дыгҿарҵеит. Ауаа егьырацәамызт. Акәашацәа, ашәаҳәацәа, аколлегацәа ибзианы ихцәажәеит. «Ауау» ҳәаны ддәылыргеит.

31. Иҟан Георги Шервашиҳе диижьҭеи 150 шықәса аҵра иазкыз анаукатә конференциа. Наукарас иалаз егьыҟамызт, аха уи аполитикатә ҭагылазаашьаз иаҭахын. Қарҭ итәоу, Аԥсны автономиа ҳәа зхы зыԥхьаӡо агәымхақәа дышьҭырхит, ҳаргьы ҳҕәааанагара ҳҳәароуп, ирҿаҳкроуп. Урҭ уи ихьӡала апремиагьы ҟарҵеит рҳәеит. Уи урҭ дзырҭаху, аԥсуаа раҳ, қырҭуа интеллигентны ихы ахьиԥхьаӡоз, дызлаҩуаз еиҳарак қырҭшәала

ахьакәыз. (Уи урысбызшәалагьы дыԥуан.) Қырҧтәыла ихы ахьақәиҧоз азы иаҳҿаркыр рҧахуп.

Аконференциа аазыртыз (Ш. Арсҧаа) иҳәеит, уи Аԥсны аҳ дшиԥоу, аҧара бзиа змаз, абаԥхатәра змаз поетны, шәҟәыԥԥны, драматургны дшыҟаз. Игугьы ибзоугьы неидкылан ҳара даҳтәуп ҳәа. Уи ақырҧшәеи аурысшәеи рнаԥсгьы абызшәақәа идыруан: англыз бызшәа, афранцыз бызшәа. Ирҳәоит аԥсшәагьы бзианы иҳәон ҳәа. Аҟәа иҟоу иԥны «алахь» ианып «Вилачемии» ҳәа латын ԥырала. 1866 шықәса рзы, Лыхнытәи ақәгылара ашьҭахь иаб, аҧыхәтәантәи Аԥсны аҳ, Михаилгьы дахыргеит. Уа дагьыԥсит. Ақәгылара иалахәыз рахь Аҟәа абааҿы иааганы 300-ԥык иреихсны иршьит. Иаанхаз ҳажәлар реиҳараԥык амҳаԥьырра иахыҧит. Урҧгьы рыбжаԥык амшын ихынҧәалеит, Ҭырқәтәыла амшынҟәара иқәынҧәеит.

Иара убра қырҧшәала иԥит иажәеинраала бзиа «Уарада», аҧыхәтәан ареволиуциа еизҳауа, аҙы иахәлаҧәо ианалага, — «Ажәлар рахь аапҳьара». «Уарада» аԥсшәахь иссирны еиҧеигеит Б. Шьынқәба.

Ноиабр

14. Ауниверситет аҿы литературатә еиԥыларак ҟаҳҧап ҳҳәан, иагхо иааргон. Иахьазы иааулак ҳаиқәшаҳатхеит. Ақырҭуа қыҭанхамԥатә институт ҳәа захьӡыз, Қырҧтәылантә ауаа арахь рықәыжьра зпрограмма иабжаз азы меигӡарахда еиҧҳәаны иҟарҧаз ахыбра иԥнырҟауп уажәы ҳауниверситет. Уи, ҳәарада, аҧып бзиоуп, ауниверситет азы иамбар амуа. Аха макьана ауниверситет анапхгарахь, астудентцәа рзы аҭагылазаашьақәа уадаԥуп. Иара ақалақь иалган иҟоуп, еснагь атроллеибус мԥа ыҟам, автобусқәагьы еснагь ибжьам, иахьахәлаанӡа амԥа иангылоуп астудентцәагьы, рырҧаԥцәагьы.

Аиԥылара мԥаԥысуан аконференцзал хәыҷы аҿы. Аԥхьажәа иааркьаҿны сара исҳәеит. Нас ҳпоетцәа: Н. Ҭарҧха, В. Ахьиба, П. Бебиа, В. Амаршьан, Г. Сақаниаԥха иҧыргеит, ажәеинраалақәа ибзианы ирыԥхьеит, изыԥхьазгьы бзиан. Платон Бебиа ԥынтәгьы дадырԥхьеит. Уи иналаԥсан астудентцәа рызҧаарақәа рҧакқәа ҟаҳҧеит. Ҳаиԥылара, ҳаицәажәара алҧит. Астудентцәа рахь иҟан ҳлитература бзианы издыруаз. Насгьы, абасеиԥш

иҟоу аиҧылараҟәа шықәсык ахь ҩынтә-хынтә имҩаҧгалазар ҳҭахуп ҳәа ажәалагала ҟарҵеит. Ауниверситет аректор А. Гәарамиагьы, иусҟәа зегьы ныжьны, убра дҳадтәалан, аиҧылара еилгаанӡа. Аҵыхәтәан иҭабуп ҳәа ҳаиҳәеит.

28. Лыҧсҭазаара далҵит Минадора Зыхәба, аҧсуа актриса ду. 87 дырҵан. Уи лыҧсҭазаараҵәҟьа драма хьанҵан. Аҧсуа сцена ҧсыс илхан, иаргьы аҧсы ахазҵоз дреиуан. Иарбан рольс уи иналмыгӡоз, Еллинтәи аҩымҵақәа рхаҿсахьақәа роума, аҧсуа ҧсҭазаара ареалтә хаҿсахьақәа роума, атрагедиақәа, адрамақәа, акомедиақәа — зегьы дрызҟаза дуун. Аҧсуа театр, аҧсуа ҟазара, аҧсуа культура дахьӡырҳәаган. Аха аҧсҭазаара дамшаҵеит, еснагь иахьлыхьуаз аҧшаауан. Ҳаибашьраан дҭахеит лыҧха Еҵери Коҧониаҧха, аҧсуа театр алашарбагақәа иреиуаз, рыҧсадгьыл рхы ақәырҵеит лмаҵацәа ҩыцьа: Лашеи Алхаси. Иҧсҭазаара далҵит лымаҳә, аҧсуа поет, еицырдыруаз ауаажәларра-политикатә усзуҩы Иван Ҭарба. Убарҵ зегьы лхылгеит, лара ишлыкәнагаз, жәытәнатә аахыс зыҧсадгьыл азы иҭахаз ран лылаҕырӡ ауаа идмырбакәа ишныҟәылгоз аиҧш.

Ицәгьамкәа дымҩаҧыргеит. Аҟәатәи апантеон аҿы, лыҧхаи лымаҳәи рызқәаҵып ахьыҟаз иацәыхарамкәа илылхит наӡаӡатәи лара лҵыҧгьы. Лыхараҵ бзиахааит, Минадора Зыхәба, аҧсуа театр аҟаза ду, аҧсуа ҳәсақәа иреиҕьу рҧыдарақәа абас иҳаракны иныҟәызгоз, афраҧхәыс!

Декабр

7. Иахьа апарламент ахь аҩбатәи аетап, аҩынтәалхра ыҟоуп. Ҳара ҳазҵазкуа анхарҵаҿы Ҭ. Џьопуаҧха илгеит.

31. Асаат 12 рзы Апрезидент иҿы иҟаз адкыларҵахь исыҧхьан сцеит. Уи идикылон аҳәаанхыҵтәи сасцәақәак: Германиатә, Бангладешынтә, аҿа ҳәсақәак, иахьынтәаацәҟьаз сзымдыруаз. Астол бзианы ихиан, иахмырҟьакәа. Аиқәшәара, астол иара Апрезидент имҩаҧигон, дақәшәан, ихмырҟьакәа, аамсҭашәала. Асасцәа рҟынтәигьы ажәақәа, аныҳәаҿақәа рҳәеит. Усеиҧш аиҧылараҟәа рҿы иапу атрафарет иахымсыкәа.

Ашьыбжьышьҭахьгьы аҿа еиҧылара аҿы ҳаҟан, уи Акультура аминистрра иаҵанакуан. Убра иқәгылан, аҧсуа театр аусзуҩы, актиор Кьесоу Ҳагбеи С. Саркьесиани ирҳәеит Ф. Искандер дааҧхьан, адунеизегь аҟынтәи ахаҵарнакцәа ад-

галан, аиҧылара ду еиҷыркаарц. Ажәакала, аныҳәа ҟарҭарц. Уи, ҳәарада, иус бзиоуп. Ф. Искандер Асовет Еидгыла аҳәаа инахганы ирдыруа, даара абаѡхатәра змоу шәҟәыѡѡуп. Уи иматериал аиҳараҙак, Аҧсны, аҧсуаа ианшьцәа рыҧсҭазаара рҟынтәи игоуп. Уа урҭ рхьаакәаҭәкьа ртәы иавсуп, аха абжьааҧынтәи рыҧсҭазаара бзиа ибаны, дахлафны, ҟазарала иааирҧшуеит. Иара ихаҭагьы иҳәоит, сара Аҧсны ашәа азыҙҳәо урыс шәҟәыѡѡуп ҳәа.

Иара иқәнаго, ихәҭоу, наҙаҙа ҳаҭыр зқәу аҭыҧ имоуп аҧсуа культураҷы. Уи ирҷиара алашара, ашәахәақәа аҧсуа культура иалаҧхалартә. Аха уи аҧсуа культура гәыцәс дзыҟалом. Аҧсуа культура ҧсыс иахоу, гәыцәс иамоу абызшәа ауп, аҧсуа быззшәала иаҧҵоу, алитератураҷы, атеатртә ҟазараҷы, амузыкаҷы иҳалшахьоу, нас, аҧсуа фольклор, ажәлар ражәаҟазарагьы. Уи аҧсуа жәлар рдоуҳа иахылҵыз ҭынха дууп. Иахьа уажәраанҙагьы уи апотенциал ҳҟазара, ҳкультура инагҙаны ианыҧшыртә ҳамч ақәымхац. Убри аҟнытә, иахьа аҧсуа культура аразҟы аҳәынҭқарра знапы ианырҵаз ируалуп, убри зылшаша аҟазацәа, иахьатәи аҧсҭазаареи иареи рсимбиоз алыршан, ҳҟазара ҭызгаша, ҳкультура иахьатәи ҳаҧсҭазааараҷы аҭыҧ ылызхыша, адунеиахьгьы ҳҙырызгаша. Убри ауп аглобалтә ҭагылазаашьа ҳара ҳҟынтәи иаҭахугьы. Абри еилыркаароуп иахьа зышьақәыргылара ҳаҷу аҳәынҭқарра акультура знапы ианнаҵаз. Изеилымкааз, ма еилызкаарц зҭахым, иаразнак ирнахатәуп, избанзар ари зыҧшра зҭахым усуп.

1997

Ианвар

1–24. Аҿа шықәс ҷыцк хҭалт. Акәыкәу, шаҟа ҳзуҧхьаҙахьоузеи? Уи здыруада – шаҟа иааигәахахьоу.

Ақалақь аҷы Ашықәс ҷыц аныҳәа атәы зҳәо рацәак акгьы ыҟам. Аҧсуаа, шамахак акәымзар, аныҳәа ҳәа ирыҧхьаҙоз адәахьы идәылыргомызт, аѡнытҟа имѡаҧыргон. Ҭоурыхла ус иааиуан, адәахьы ишәарҭазар акәхарын. Иҟалап, рныҳәа цәырган лаҧшыс иҟоу зегьы ирымҵаркыр рҭахымзаргьы.

Ари ашықәсгьы амшқәа аҽҿа-ҿҽаҳәа иҭаԥсо аҽынанахеит. Абзиахь ҳкылнагааит.

Дима Москвантәи дааит. Алики Амреи хар рымам иҳәеит. Зегьы дара роуп, Амра аԥьабаа мыцхәы шлымоу аадыруеит. Иара Димагьы, ҳазаҵә, уажәшьҭа аҳәы димазар, ихшаз даабар даара иаҳҵахуп. Алахьынҵа ыҟазар акәхап, аха убарҭ зегьы рҽы ирхыргаз аибашьра иахароу рацәоуп. Урҭ ус ирласны изиасҳом.

Самсон Ԛанба ииубилеи ахго иааргоит, атеатр аҽы хьҭоуп рҳәеит. Убрыгь ыҟоуп, аха уи мацара акәымкәа, аҿакы азы идыргәагәоит, изакәу здырхуада.

Иацы (23) Гәдоуҭа ҳаҟан. Саид Ҭаркьыл 60 шықәса ихыҵра азгәарҭон. Акультуратә хан аҽы имɯаԥысуан. Уи амаҵ зуа аҳҷабцәа цәажәеит, рпафос маԛк иагдырхаргьы ауан, аха иара Саид иаԥсоу иоуп, аусгьы иуеит, аушьагьы идыруеит. Аус ицызуа ибзианы ихцәажәеит. Ажәа иҳәеит апоет Р. Смыр.

Иахмырҟьацәакәа столкгьы еиҿыркааит. Убра Саид иныҳәаҿа скит. Игәаласыршәеит Москва, усҟан Акоммунисттә партиа ацентртә комитет амаҳаныҟәгашьыс иҟаз, анкьатәи СССР Иреиҳаҳоу Асовет ахь депутатс Аԥсны иалырххьаз Чебриков иҽы ҳаныҟаз. Усҟан иара Саидгьы Аԥснытәи обком амаҳаныҟәгашьыс дыҟан. Ууанҳа Чебриков иҽы зныкымкәа ҳнеихьан, зҵаара хадасгьы иҳамаз, ҳхаҭарнак уажәтәи Иреиҳаҳоу Асовет аизара ду аҽы ажәа ирҵарц акәын. Уажәы Иреиҳаҳоу адепутатцәа рахь иҟаз Арҳынба В. Г., Тҟәарчалтәи ашахтиор Аршба, сара ҳакәын. Саид даара ибзианы ихы мɯаԥигеит, Аԥсны аҭагылазаашьа атәы иагымкәа иҳәеит, иҳәеит Аԥсны зегьы рхаҭарнак иԥагылара ишазыԥшу, убри аҽы ууанҳатәи рдепутат Чебриков ишиԥаҩыҕуаз.

24. Иахьа, ашьыжь, асаат 9 ҟаларц рацәак агымкәа, Араион ҿыц аҟнытә ажәабжьк аамɯит. Ԥьара акы ԥыржәеит, инҵәаша ҳәа сгәы иаанагеит. Усгьы акәхеит: аакьыскьа идепутатхаз Какәбаа Т. имашьына дышҭатәаз иԥыржәеит. Убасҟак иҩаҩаны иԥжәаазаап, имашьынагьы иаргьы ԥыххааса ицеит. Ари иҽаҵаны иҟарҵаз акоуп. Ас ианбанҳа?!

29. Иахьа ажурнал «Алашара» аҽы аредколлегиа аилатәара ҳаман. Ҳжурнал заҵә аҭагылазаашьа ҿеим. Араионԛәа

ироуртә аҟатҵара уадаԝхеит. Иуадаԝхеит акәым, изалшаҙом. Аиҳабырагьы уи аха рымам. Ҳара, ма аредакциа аинициатива ала, акы ҟаҳамҵозар, араионқәа рахьгьы хыла ҳара иҳамгозар, аиҳабыра рҽы уи аха змоу, знапы иану иԥшаара уадаԝуп.

Зегьы дара роуп, ашәҟәыԝԝцәа Реидгылагьы аредакциагьы ашәҟәы ԝны аиҳабыра раԥхьа иқәаҳҵароуп, иазхьаԥшаанҙа ҳашьҭымҵыроуп.

Асы кыдҳан илеиуеит. Иамырмыцхәындаз. Еимаатаԥса иаухьеит. Арахь аҙын ҳазыҟатцам.

Чеченҭәыла президентс Масхадов далырхит. Урҭ акы еиԥшымхар ҟалом. Жәлары ҳасабла, хыԥхьаҙаралагьы акырҙа иҳаиҳауп, иахьҳаԥыргогьы ыҟоуп, реидгылашьа, раҙәкра ала.

Ахәылпаз ҷкәынак дааин, ахыкәалаа аиԥш сгәы иҵашәаз ажәабжь сеиҳәеит: Даур, саҳәшьеиҳабҙа Татиана неиҭамҳәа лыҷкәын, машәырла дҭахеит ҳәа, хпаҟа саат рапхьа. Даур акгьы зқәымыз макьана дыҷкәынҙан, ихәыҷы аиҳабы сынтәоуп ашкол ахь данца. Изакә ԥьабааy иибахьаз. Ус изқәу дыҟоуп. Зегьы мцурахеит. Алашарбага араион, уа иҟоу аҙҵачы ахыҷәан дахьынхаз, изааигәара аҙәгьы иитәымыз қәацәк гылазаарын. Игәылацәа амцазы иаацрыхо, ишкаҳара иҟарҵазаап. Икаҳар ԥьара хәыҷык даҵахоит ҳәа икаижьрц дааин, иаҵагылаз ашьаҟақәа руакы анаҵиҟьа, дахьазыԥшҙамыз ала иқәҳаит. Дангәарҭа аҧсыԥха илазаарын, аха еиқәырхашьа имамызт. Аибашьра зегьы ихганы, ианалагаз инаркны иаанҵәаанҙа Амрагыларатәи афронт аҷы абԥьар кны иҩызцәа дрылагылан. Иҵыхәтәа абас иҟалеит. Еҭеригьы, саргьы, саҳәшьаԥа В. Лагәлаагьы, иаразнак ҳцеит. Адырԝаҷены Кәтолҟа даагеит. Татиана рыцҳа, абриаҟара ԥьабаа лбахьан, насыԥ заҵәык илымаз, илыхшаз ахьеибгаз, иахьыбзиаз дахызбаазеи. Ари лзыхго дыҟаҙам. Егьи саҳәшьа Ада, аибашьраҷы иҭахаз лыҷкәын гәлымҵәах Ҷыла инышәынҭра дықәтәоуп.

30. Дима, иацгьы дҳацын уахь, иахьагьы Кәтолҟа дцеит. Асы шьҭоуп. Уахынла еиҟәжәаны иҵаауеит.

Февраль

4. Иахьа ԥсыжроуп. (Амҷыша Ҟалгьаа ирымшьароуп, ашәахьа аԥсуаа аԥсы дыржуам.) Асы шьҭоуп, аха хыхь акгьы

леиуам. Аԥьар ыҟан, ашҭа иазымкуа. Иҩызцәа, ицеибашьуаз, ргәылара, ҳара ҳҭахыра — зегьы рхы-ргәы далырхит.

Даур иаб инышәынҭра аҟаҵара дахьӡеит, инарҭбаан аихатә гәара акәыршан, иҭыԥгьы ҟаиҵазшәа. Татиана рыцҳа, абри аҩыза дшақәшәазгьы, лыҷкәын деиҵыхәхәа дахьықәыз дшихагылазгьы, ажәытәан зԥацәа аибашьраҿы иҵахаз ранацәа реиԥш, ԥьара иахылмырҟьеит. Аха ари лзыхго дыҟаҳам уи.

Кәтолаа, ари аҳабла, Пантик Ҭапаҕәуа иашьцәеи иареи, зегьы еиҿыркааит, ажәа бзиақәа изырҳәеит. Анцәа бзиаран ирхьыгӡа! Сара Даур иԥшәма акыр слабжьеит, аха лҭагылазаашьа даара ибааԥсуп. Лхәыҷқәагьы ларгьы убас иҟоу ауаа ирыланхоит, иахьынтәаанага сыздыруам, лыцхраара акәым, дхыдмырҵәандаз. Даур рыцҳа дцеит наҳаҳаз, ауаҩы иқәнаго бзиарак имбакәа. Иԥсаҵа бзиахааит, изқәаҭыԥ изҭынчрахааит.

5–15. Февраль аҿарцәгьеит. Аси аҵааи нханы иҟоуп. Алашара аныҟоуи ианыҟами еиҟароуп. Ҳаѡнқәа ҳрыѡнахьшәашәеит. Шаҟа ҵуази аҳынра ԥхаррак ҳамамкәа ҳааиуеижьҭеи. Афымцамѡангага дуқәа асы иканажьит рҳәеит. Арахь, иаанхазгьы зны-зынла Шәачаа ианрырҭо ыҟоуп.

Амза 13 рзы лыԥсҭазаара далҵит Татиана Гәлиа. Уи лаб иԥҳара даԥсан, аҵарагьы лыман, лыуаѡышьагьы бзиан. Гәлиаа рыԥҳазаҵә лакәын. Лаԥсшәеи лыхаареи аадыруан, схәыҷқәа ҳәа дҳашьҭан. Лыԥсаҵа бзиахааит.

Амҿышаз, 16 рзы дыржит. Аиҳабыра лыԥсыжразы акомиссиаҵәҟьа ҟарымҵеит. Уаѡҵас иҟаз ҳинтеллигенциа уи даара ргәы иалсит. Амитинг мѡаԥырымгаргьы рымуит. Уи мѡаԥигон Б. Гәыргәлиа. Ибзиангьы имѡаԥигеит, ажәа бзиагьы лхиҳәааит. Лечкоп амѡа иадырххылан ԥьара дыржит. Лыԥсҭазаара аҵыхәтәантәи ашықәсқәа даара анапы лыгын. Лаб имузеи аматҵзуѡцәа ракәзан дызбоз, лыфатә, лышәҵатәы иашьҭаз. Хыла сара ихьӡ сҳәом, усҟан аиҳабыра рҿы зажәа иалнадоз иасҳәеит, Д. И. Гәлиа дуӡӡа иԥҳа абас анапы ахьлыгу зегьы рзы иԥхашьароуп, раԥхьа иргылан аиҳабыра рзы ҳәа. Сиҳәеит ацхыраара лырҵарц. Аӡы сҭахысыз иаѡызахеит.

Иааркьаҿны деинырхит. Ԥьыкырба Аслан аѡы бзиаҳа неигеит. Урҭ еизыҟоуп. Лара лыԥсаҵа бзиахааит, Гәлиаа дуқәа рыԥҳазаҵә, лнышәынҭра заҵәы аҿы анышә лзыласхааит!

19. Иахьа О. Дамениа иинициативала еиҷкааy еизарак ыҟоуп. Уахь саргьы снаԥхьоуп. Ҳажәлар, ҳҳәынҭқарра, ҳхықәкы — зегьы иахьатәи ҳҭагылазаашьа ҳалацәажәарц.

Ҳахьтәаз, аиҳабыра рыѡны ахәҭак аҷы, аҭоубыҭ еиԥш ихьшәашәан. Зегьы дара роуп, даара ацәажәара ҟарҵеит. Х-саатк инарзынаԥшуа ҳаҷын. Сзеигәырґьоз, ѡыцьа-хѡык еиҳа иҳаитцбыз, ибзиан ицәажәеит, ирҳәозгьы рыман, аҳәашьагьы иакәшәон. Ҳара, зықәра ыҟоу, атрафарет ҳашьцылахьеит, уи ҳзацәцом. Ахьҭа ҳаимнарпит. Ари аиԥш аиԥыларақәа митәык рзыҟамҵаргьы, имѡаԥгалатәуп. Абзиа ирҳәо ауаа рҟынӡа инаӡоит.

Аргамаду ахьҭа сылалеит. Уи ашьҭахь аиҳабыра рхыԥхьаӡарахь иҟоу аӡәы иҷы снеит, зҵаарақәак сыман. Ихьӡ сҳәом, уи зегьы дреиґьым иусураҷы, аха дагьреицәам. Дыԥхакәакәараӡа дтәоуп. Ҳәарада, аиҳабыра аус руртә иҟазароуп, рҭакԥхықәрагьы еиҳауп, аха ажәларгьы ԥханы, рыфатә-рыжәтә иагымкәа ианыҟоу, урҭқәа аҿакала урыхәаԥшуеит. Иахьа ҳтәылаҷы ахьҭа иакуа, амла иакуа еиҳауп. Ленин иаииаамҭаз, итәыла абри аиԥш иантагылаз, ихы ахыбаан, ажәлар зегьы ирзыԥҵәаз иҿалеигӡон. Убри ыҟам ҳара ҳҷы. Аха зегьы иаразнак изыҟалом, ачҳара ҳамазароуп. Аҿакала иус бзиан имѡаԥигозар, уи дахызбаауада. Аха урҭқәа зегьы еицуп.

12–27. Убри аиқәшәараҷы ахьҭа убасҟак исылалеит, ашоура снаҭеит, сышьҭанаҵеит. Еҵери даара дысхылаԥшуеит, ахәшәқәа рыла сеиқәлыршәеит. Еҵеригьы аусура дымцар ԥсыхәа ыҟам. Аҿа усурак аамҭала ухы ахугар ауеит, аха арҵаѡы ус изыҟаҵом. Ахәыҷқәагьы ашкол иагоит. Акгьы узымыѡуа, акгьы узамыԥхьо ухала уанынхалак, даара ихьанҭоуп. Ианыхынҳәалак зегьы сыдеизалоит. Ауаѡы насыԥда, иԥсы шааивигалак, схы иазеицәоу, сгәабзиара иазеицәоу ҳәа рызхәыцра даҟәыҵуеит. Ихы иазааимгозеи? Ауаа закәыҵәҟьоу здыруа аԥара акәзар ҟалап, уи илахәмаруеит. Иара аԥсҭазаарагьы илахәмаруеит. Аха иара даламыхәмарроуп.

Март

1–11. Март ааԥын мзақәа иреиуоуп, аха сынтәа аӡыни иареи еилаҵәан иҟоуп, еилыҵырц рҭахушәагьы иҟаӡам.

Иахьа (5) Н. Р. Акаба иҵәыуараҽы ҳаҟан. Уаҵәы дыржуеит. Уи даԥсыуа хаҵаҷәҷәан, дагьҟәышын, агәаҷьрагьы иман, аԥышәа дугьы иман. Ианиаатәҟьаз Урыстәылантәи арахь данааи, хаҳәырҵәиаҵәҟьа агхакәа, ақәыҷәҷәарақәа дырҽагылт. Иаҟәнагоз абҷа ирҵар, ҳажәлар рыԥстазаара акыр ианыԥшшаз аусҟәа ҟаиҵон. Аха усҟантәи Аԥсны аиҳабыра, хыла Аԥсны апартиа аобласттә комитет имѡакәа зегьы акит. Аиаша ҳҳәап, усҟан аиҳабыра рҽы иҟаз иара ишьамхаҟынҙа иѡаҙомызт. Асҟак иазыҟаҵаз, агәаҵәа змаз аԥсуа фырхаҵа ирулак илшашаз илшартә аҭагылазаашьа ирымҭеит. Ҳазҭахым ирҵахыз ҳнапала иҟарҵеит. Зегьы дара роуп, Нури Раҧьаб-иԥа Акаба, аԥсуа жәлар фырхаҵас дшырԥхьаҙоз ала, игәалашәара нхеит. Иԥсаҭа бзиахааит! Амин!

12. Иахьа анкьа ашәҟәыѡѡцәа Реидгыла иатәыз, уажәы анкьа Аԥсуа институт ҳәа изышьҭаз иарҵаз ахыбраҽтәи азал аҽы ҳаизеит. С. Ҷанба ииубилеи азгәаҭаразы. Иԥьоушьаша, акырынтә зегьы ишраҳәазгьы, ашәҟәыѡѡцәа маҷын. Еснагь иҳахьчоит, аха рхымѡаԥгашьала иара аѡрагьы иаҟәыҵыр ҳәа сшәоит. Хыла имѡаԥызгоз аҳәынҵқарра акәын, аха ажәахә сара исыдын. Ицәгьамкәа исзыҙырѡуан, ргәы иаанагоз сыздырамызт аха. Саргьы, уи ишәҟәыѡѡрагьы, имаҵурагьы, иуаѡрагьы даара ҳаҭыр ақәызҵо среиуоуп, исылшаз, сзыхьҙаз сеиҷаҳан изѡит. Са сышьҭахь Баграт Шьынқәба дцәажәон. Иажәагьы аун, зегьы С. Ҷанбеи иареи реизыҟазаашьа иазкын. С. Ҷанба, Б. Шьынқәба ирҽиаратә мѡаҽы даара ицхрааз, иаразнак здаҟам ибаѡхатәра гәазҭаз дреиуан.

Убас даара аинтерес зҵаз адокументқәа дрыԥхьеит Хә. Бҷажәба. Имҙакәа, документла шаҳаҭра рзуны ицәыригеит уи ихаантәи ЦИК, апартиа аобласт комитет изааргахьаз, иѡымҭақәа шиҽадырхьуаз, дара раҵкыс аҵара ахьимаз дшахырбаауаз, усҟантәи аиҳабыра зегьы неилымхрада.

15. Иахьа сымшироуп. Санықәыназ уи ианакәзаалак иазгәасҵомызт. Уажәыгь уеизгьы-уеизгьы иазгәасҵоит ҳәа салагаҙом, аха уаҳа ҙәыр игәалашәома ҳәа сыԥшуп. Макьана зегьы раԥхьа иргылан сҭаацәа иргәалашәоит: Еҵери, илыхшазгьы ларгьы. Бзиа избо афатәқәа ҟарҵоит, аҳамҭақәа сырҵоит. Еиҳарак сгәы ҟазҵо,

аҽены зегьы сыдеизалоит. Ус уазхәыцыр, уажәшьҭарнахыстәи сымширақәа ажәрахь, аиаҙаарахь снаскьаргоит. Убранҙа акы сахьҙақәандаз, ихәарҭоу, згәалашәара иаԥсоу.

21. Иҟан атәыла актив реизара. Апрезидент, аиҳабыра ажәлар рҽаԥхьа русура аҳасабрба еиԥшны ацәажәара ҟарҵеит. Ажәлар ргәааанагара шыҟоу, рҭагылазаашьа ишахәаԥшуа еилыркаарц рҭахын. Ус иҟоу аиԥылараҟәа аҭахуп, ҳәарада. Аха уажәтәи иалахәыз, адәахьы имҙакәа ирҳәо, иргәамԥхақәо шырацәоугьы, аҽеаҙәы ианбеиҳәо ҳәа иԥшуп. Апрезидент, аиҳабыра ахаҭарнакцәа, имроуцәакәа рцәажәараҟәа рышьҭахь, ақәгылараҟәа рахь ииасыр акәын, аха аҙәгьы дазыҳаҵҳаҵо дҳамбеит. Дбар Лутфи ажәа иган, ҳҭагылазаашьа шыҟоу шәымдыруеи, зҽышәымҭуазеи ҳәа ииаз ахара рыдҵан иажәа ахы аник, иахьтәаз имгылаҙакәа иҽадырхьуа ианалага, иара игәы иаанагозгьы мҳәаҙакәа дтәеит. Итәаз дырбыжкыр ҳәа ишәазар акәхап, иаразнак аҧсшьара ааҟарҵеит. Ашьҭахь ѡыцьаҟа ықәгылеит, администрациақәа иԥсыҽены аус шыруа атәы зҳәақәаз. Аиҳабыра аԥкьаԥца шьҭырхит, шәара ус ицәажәо иҟашәҵахьоузеи ҳәа. Аиҳабыра ус ирыхәҭамзар ҟалап, аха уа иахьиашоу ыҟоуп. Агхақәа зегьы, хыла ҳара иҳагугьы, аиҳабыра ирыцәхажьуеит. Ус алрышәшәарыла аҳәынҭқарра ҳзыҟаҵаҙом!

Аҵыхәтәан аиҳабыра рыхьҙала дықәгылеит Саид Ҭаркьыл. Аԥсышәа бзиала, ихьамрышшакәа, аха дацрамлацәакәа. Убри зегьы иргәаԥхеит.

28–29. Дырѡегьых напы ҳдыркит. СНГ-аа реилатәараҽы ирыҙбеит рҳәеит Аԥсни Қырҭтәылеи рконфликт аҙбара апроект ҟаҵаны ишьҭырхырц. Уи иаҳәо Аԥсни Қырҭтәылеи ирыбжьагылоу аурыс ры, Аалҙганҙа ииаскьарц, Гал араион наҟ иныжьны ҳәа ауп. Насгьы — ахҵәацәа рырхынҳәра. Ари иаанаго, иаакаҳҵаз зегьы, ҳаԛкәынцәа ршьала иааргаз зегьы аҵәы ахьшьра ауп.

Уи ҟалашьа амам. Ма ҳшықәԥо ҳҭахап, ҳгәы ҳахаԥжәаны ҳанҵәар аҵкыс.

Иахьа (29) амш бзиоуп. Адәныҟантә ахәыҷқәа рыхәмарыбжь ааѡуеит. Еиқәҽырҭуеит: Нар, Астик, Кан, Даур, Алхас, Нарсоу... Ари ԥсҭазаароуп, ари насыԥуп. Анцәа урхылаԥш!

30. Амра Москвантәи ателефон дасит. Лыбжьы қаҧқачоит. Сгәы нҭыпҵсаит. Ларгьы, зынʒа сылмыршәарц, иаразнак илҳәеит Толиа Џьопуа дыпҵсит ҳәа. Урҭ еигәылацәан. Иара Толиагьы Аҧсны акомҽар усураҽы уҳәа аџьабаа збахьоу ҷкәынан. Сара Минск, Пен-клуб аконгресс аҟынтәи уа саннеигьы, даара дычмазаɷын. Аакьыскьа аинфаркт ихьхьан. Аҭаацәа бзиа имоуп, иаргьы дыҷкәынʒан. Дызхылҵызгьы иаргьы иаҳзааигәоу ураун. Арахь данаарго ҳәа Амра акгьы лымҳәеит, лгәы илнарҳәомызт. Даара, даара сгәы далсит.

Апрель

2. Очамчыра аҧсыжрахь сыҟан. Толиа рыцҳа, ихьʒ уҳәар дшыɷагылара дыкәын. Иҧшәмаҧҳәыс, лыпшʒарақәа цаны, ашәеиқәаҵәа лхы-лҽы мацара алыпшуа дгылан. Иан рыцҳа аҵәыуара даркаран, лыбжьы цаны иаалыргалон. Иаб Георги дыҕәҕәазаап (иашьа Ҷычыкәа игәы ԥшқан). Агәаҟра мыжда ауаɷы данхаҳәнатәуагьы ыҟоуп. Ауаа рацәаɷын. Еиҳарак аҽар ыҟан, зажәра аанʒа ахәажәцәа зыҟәнылаз, ишкәыпшыз аҧсҭазаара икыднаҟьахьоу.

Иҭәы-иҧха, иххаччо иҟоу, ахаанеиҧш, аматҵурақәа зтәыз, акралгарҭақәа рҽы иҟоу роуп. Урҭ рацәаɷʒам, аха аʒәы шәɷык, уимоу зыкьɷык рхәы зфо ыҟоуп. Егьа дысҽаччозаргьы, ус иҟоу ауаɷы сизыразым, дхәынгасшьоит.

Ԥҳәыск дааин даара аҧсшәа хааны исалҳәеит. Данызды р, аʒиас Ҕьеԥьыр агәҭа иҭагылаз ахаҳә ду сыкәтәан ашәҟәы сшаҧхьоз атәы анылҳәа ауп. Уи Ԥиԥиа Махран иҧшәмаҧҳәыс лакәын. Махран иҧсҭазаара далҵхьан. Урҭи ҳареи аʒиас ҳабжьысуан, аха иреиҕьыз ҳгәылацәа иреиуан.

5. Москвантә телехәаԥшрала ирҳәеит ашәҟәыɷɷы Солоухин дыпҵсит ҳәа. Уи дышәҟәыɷɷы бзиаʒан, доурыс дуун. Иван Ҭарба ироман «Идыру ахьʒ» аурысшәахь еиҭеигахьан, дара аиɷызара рыбжьан. Аакьыскьа Аҟәа данықаз, уи инышәынҭрахь дхалан, гәыдкылак ашәҭқәа ыкәиҵеит. Москваҟа даныхынҳә Аҧсны иазкны астатиа бзиа иɷит. Хԥьыԥьтәылатә еибашьра аангьы, ҳара иҳадгылан ақәлацәа ирҽазырхьуаз ашәҟәқәа акымкәа инапы рыҵаиɷхьан. Иван Константин-иԥа Ҭарба

иниҵыз аҟара ауп убрыгь иниҵыз, еибыҳәан иҟазшәа. Сқыҭаҷы сыжәжы ҳәа ауасиаҭ нижьзаап. Убрыгь иаҳәо рацәоуп. Изыласхааит убри дзызхьыз идгьыл гәакьа!

10. Агәаҟракаа рацәахеит. Москвантә ашәаԥь аакит, ҳпоет Алықьса Џьонуа имаҭа Нестик иҷеишьит ҳәа. Уи аакьыскьа ауп 20 шықәса анихыҵ. Иан адепрессиа лыман, лара дбатәын, аҙәы дзихылаԥшуа дыҟамызт. Атапанча игәы иныҵакны даҵхеит. Москвантәи дааргеит. Деикаҳаҳа акәыба дҭыԥшуан. Иаб, Беслан Џьонуа, Парижынтә дааит. Уи дахьагаз, иахьатәи ауаажәларреи аҳәынҭқарреи здызымкыло амҩаҷы акыр дҳаракуп. Урыстәыла ишьҭоу рацәаҩуп, аха дзыхьчогьы рацәаҩуп. Урҭ рымч уажәы аиҳабыра рымч иаманакуа иҟоуп. (Убас иҟоу амҩа машәырны иалимхҙеит.) Ахаҵарагьы, абаҩхатәрагьы згым арԥыс. Ижәлар зҭагылаз агәаҟра, Қарҭтәи анацистцәа урҭ рыхәаҷера иахьаҷыз, иахьынҙауа изычҳауаз рҷы дзаанымгылеит. Уи ақәпараз уаҳа мҩа изымԥшааит. Москва аҷар рыԥсахьыршьоз Қарҭтәи амшгацәа аԥсуа ҷкәынцәа ирхыччарц ианалагаз аҟынтәи ауп ахы ахьакыҵәкьаз. Урҭ аҭак рырҭеит, Беслан еиҳа иреицәаз руаҙәы длаишьҭит. Егьа ус акәзаргьы, урҭ знылаз амҩа аԥсҭазаара анхыҵ иҟоуп. Абасҟатәи залымдареи гәаҟреи ныҟәызго арахьтәи адунеиаҷ акәтаҧ былгьо иҟам, аха уеизгьы агәыҧра нхоит. Убарҭ аҩдунеик дрыбжьыԥсааит, аҩбагьы изидымкылеит абри аҷкәын қәыԥш. Изакә гәаҟроузеи илзацлаз уи ианду, Аԥсны еицырдыруа, даара ҳаҭыр зқәу арҵаҩы, абзиара ҟаҵара мацара иашьҭоу Нелли Владимир-иԥха Маан.

16. Иахьа ашәҟәыҩҩцәа реизара ду ҳаман. Уи ҳҷеазыҟаҳҵоижьҭеи ҧытк ҵуан. Иааидкылан ицәгьамкәа имҩаԥысит. Алагамҭаз аиҳабыра зегьы ыҟан. Апрезидент хыхь дҩаган хазы дҳартәеит. Сара сажәахә санаԥхьа, уи саатк аҟара агеит, апрезидент дцеит. Апрезидент дзызку рацәоуп, аамҭа имамзар акәхарын. Егьырҭ аиҳабыра рахьгьы аҙәгьы аҵыхәанҙа изымтәеит, аха ианцоз аҙәаҙәала иааины, аҭамзаара шьҭаҵаны ицеит.

Ашәҟәыҩҩцәа рықәгылараҷы, шамахак акәымзар, иагьхьадмыршшацәеит, иагьахдмырҟьеит. Ашәҟәыҩҩцәа Реидгыла иахьазкызгьы, арҷиара ус иахьазкызгьы, аиҳабыра иахьрызкызгьы.

Иқәгылара бзиан еиҽкаан, ажәеинраала бзиагьы даҧхьеит В. Амаршьан.

Алхраҟәагьы бзианы имҩаҧысит. Сара схы зынӡа иқәсмыргылеит. Уааӡа аиҳабыра рахьгьы изыҩхьан, ашәҟәыҩҩцәа Реидгыла ахантәаҩра аҟынтәи сцар шыстаху.

Ашәҟәыҩҩцәа Реидгыла ахантәаҩрахьы иқәгылаз рахь зегь реиҳа абжьқәа иоуит Б. Гәыргәлиа. Уи саргьы даара исгәаҧхеит: Борис Гәыргәлиа аусура атәгьы идыруеит, ауаагьы еилихуам. Иқәгылаз рахь Џь. Аҳәба ҩыџьа рыбжьы ауп иоуз. Уи аӡәгьы иаҳгәамҧхеит, ас иахьизныҟәаз. Акы згым аӡәгьы ҳаҟаӡам, аха Џь. Аҳәба дышәҟәыҩҩы бзиоуп, дпрофессионалуп, ауаажәларратә усҟәа рзы аџьабаа ибахьеит. Маӡаныҟәгаҩыс сара хатала иӡбахә сҳәахьан Анзор Мықәба. Уи аус атәгьы идыруеит, апринципгьы имоуп ҳәа исыҧхьаӡоит.

Алитфонди уажәтәи аиҳабыреи еиҽаҳар ҟалоит, аха сгәы иаанагоит, убри апроблемагьы аӡбара рылшап ҳәа ашәҟәыҩҩцәа Реидгыла анапхгара ҿыц. Иааидкыланы аизара ицәгьамкәа имҩаҧысит. Аха иҟоуп абжьааҧынгьы, аизара дуқәа раангьы извысуа, алитература аизҳаразы, аҩнытҟатәи адиалог атәы, еицгәарҭартә иаланагалаз аҩымҭақәа, атенденциа ҿыцқәа. Конкретла алитература зегьы иагу, дара ашәҟәыҩҩцәа, аҩымҭақәа лахьы иамыҧшыкәа реилыргара уҳәа ахьагдырхо, ма ианыҟаӡам еиҳауп. Сара сажәахә аҿы урҭ иреиҧшыз азҵаарақәа сырзаатгылақәеит, аха хазтәи ақәгыларақәа рҿы урҭқәа ирывсит. Ҳаҧхьаҟазы, уи раҧхьа иргылан изызхәыцтәу акоуп.

Ажәакала, сара схы сақәиҵхеит. Сусура, сгәы иҵыхо атемақәа еиқәылан иҟоуп, урҭ ишрыхәҵоу исзышьҭымхырҳәагьы сшәақәеит, аха сҽырнысшәар даара истахуп.

24–28. Амшаҧ ыҟан. Ҳара ҭаацәаныла ныхәа дук еиҧш ҳаҧылеит. Хәыҷгьы-дугьы ҳаизеит. Ихьҭамызт, аха ауаџьаҟ амца ҭахҵеит, астол иагымкәа иҳархиеит.

Смаҵура шьҭасҵеижьҭеи, аҩразы сыстол азырхиара саҿуп. Сыпланқәа, санҵамҭақәа зегьы цәырызгеит. Дук мырҵыкәа Аҧсуа институт аҿы Б. Шьынқәба ирҿиара иазку асессиа ҟалоит. Саргьы уи аиҧш иҟоу аус бзиа сҽаласырхәыр сҭахуп: исҳәаша ажәеи хазы статиаки сырҿуп.

Адәныҟатәи аусҷәа сахырырмгар, аус зуп, исылшо ҟасҬап ҳәа сгәыҕуеит.

Лиуба Базба-Гагәлиа, сымаҳә Олег Базба иан, ахәшәтәыртаҷы дышьҭарҬеит. Рыцҳарас иҟалаз, ашьақар чымазара лымоуп. Зегьы дрыцҳаҳшьеит, ҳнеины даабеит, лгәы ҳрыҕәҕәоит. Лара дахьышьҭоу лматацәа гәхьаалгоит. Анцәа лыпхала далырга.

29–30. Аиҳабыра рҷы аҧсахрақәа ҟалеит. Премиер-министрс дҟарҬеит Багаҧшь С. У. Уи бзиоуп, Багаҧшь С. У. иаҧсоу уаҩуп, иреиҕьу ҳкадрқәа дреиуоуп. Урыстәыла иахьатәи аиҳабыра аиаша изадгылаҙом, алахь иаҧшуеит. Шеварднаҙе авантиурист Америкаа идгылоит аҟнытә, дшырцәымҕугьы, еиҳа идырцәылоит. Зегьы хәмаруеит, хәмархабаҟә аҟынҙа инаргаргьы ҟалоит.

Еҭери аус ахьылуа ашкол аҷы аҩбатәи акласс аҷы итәаз ахәыҷы атетрад имамызт. Изумами ҳәа даниазҬаа, излааҳҳәо ҳамаҙам, иаҳфогьы ҳамаҙам ҳәа леиҳәеит. Ари ихтны ас ианиҳәа, аҿа ҧытҩыкгьы ирҳәеит, амла ишакуа, раби рани рхәы дара ишрырҭо. Еҭери даара лгәы лнархьит ари, акраамҭа илхыпсауамызт. Ус аҙәы ихаратәра уадаҩуп. Дара аиҳабырагьы. Аҭагылазаашьа шыуадаҩу инхоит. Аха ҳара иаҳҳароугьы ыҟоуп, адгьылқәа рхы иаҟәиҭны ишьҭоуп, змахәҷа еибгоу иҭаацәа амла иаимыркыроуп.

Маи

1–2. Иԥьоушьартә иҟоуп, ҳара ҳҷы хәыжәкын инаркны ԥсшьара мшқәан иҟарымҬаз ыҟам, Маи 1 усура мшны иҟарҬеит. Маи 1 аԥьажәлар ирныҳәан иалырхит, аполитиканра адгалатәым. Аха изоуҳәода.

6. Аҧсуа институт аҷы анаукатә сессиа ыҟан, Б. Шьынқәба ирҷиара иазкны. Уи даара иахәҭаны иаҧшьыргаз акоуп, ҳпоет ду ирҷиамҭа шаҟа ҳазхьаҧшуа аҟара ҳлитература азгьы, ҳбызшәа азгьы ихәшәуп.

Раҧхьатәи ажәа иҳәеит М. Лашәриа. Иааидкылан, иқәгылара цәгьамызт, иҩын, ибзианы даҧхьеит. Уи ашьҭахь сара сакәын. Ҳәара аҭахым, раҧхьа иргылан иҳәатәуп Б. Шьынқәба ҳлитератураҷы, ҳажәа сахьарк аҷы ҭыпс иааникыло атәы

ҳпоезиа ахы анытцнах инаркны иахьынӡааихьоу, аӡиас аиԥш аҟәытцәакәа зегьы алалан, еиҳа амч ахьамоу аҟынӡа иназгаз рҽиамҭан ишыҟоу. Убри еилкааны зегьы ирымазар сҭахуп. Иара убас, иаҳстәым абри аиԥш аӡырҳаш цкьа иаҳызоу, еилаҿеа инеиуа амҳа зыруадаҳуа аԥынгылакәа ирыхҟьаз агхакәагьы шыҟоу. Ари еиԥшу, ҳбызшәа еиҳа алзыршаз апоезиа, ҳажәлар рзы, асовет жәлар зегьы аамҭа иатәыз негативкәак анымԥшыр замуит. Аполитика, еиҳарак ҳара ҳазхаану, амц ныҟәнагон, аха зынӡа ацәцара ауазаргьы ишәарҭан, исҳәеит убри амц иакәырӡу, уҽы итаӡытуа апоет ду ибызшәа ргәы ишалоу. Аха, Анцәа иԥьшьала, апоет ибаҳхатәра ду, ирҽиамҭа урҭ иахьынӡариааиз иахьатәи ҳлитература, ҳпоезиа иакатцәароуп. Апоет ирҽиамҭакәа ирызку, иреиҕьу иусумҭакәа ҳәа ишьоугьы рҽы апафоси адифирамби иалаӡу рацәоуп. Адифирамб иагьаԥьара иугаргьы, игәаҳоуп.

Ҳәарада, Баграт ду урҭкәа иаргьы идыруеит, аха иԥшышьала иубон, уи аҿаӡәы идырыр, идырыргьы иҳәар шиҭахымыз. Ахи атцыхәеи, уи ибаҳхатәра ду амчала, убарҭкәа ирцәигаз иахьа ҳпоезиа, ҳажәа амч литература дуны амилаҭҭа культурагьы зда ихәарҭам, иахьатәи аглобализмгьы амч ақәхартә, илагала дуны иахьыҟоу ауп. Уи, иара автор ихала иакәымкәа, зегьы аматц ҳауларуп, ишьтыхны иаҳкызароуп.

9. Иахьа Аиааира иамшуп, 1945-тәи. Узырччаша, Аҟәа агаҽаҽы еизан, еиҳарак уажәтәи Ҳџьыԥьтәылатә еибашьра адизертирцәа усҟантәи, убрыгь аҿашьоукы иргаз, аиааира азгәарҭоит. Усҟантәи аиааирагьы, уаҳцас иҟаз зегьы реиԥш, ҳажәларгьы даара ҳаҭыр ақәцан иргәаладыршәоит.

Уи адунеизегьтәи аршра баапс афашизм иаиааит. Аиааира иагьгәырҕьаран, аха алаҕырӡ ацын, изыхнымҳәыз рхьаа арҽыцуан. Ҳара ҳқыта абжаҳык зыхнымҳәӡеит, иреиҕьыз, аԥстазаара иалагылаз, ақыта аԥеиԥшгьы еиҕьыртәып ҳәа изеигәыҕуаз. Урҭ зегьы фырхацәан.

Аибашьра анеилга аҿены (1945, маи 5) ҳгәыла ԥҳәыс, Тҟәарчал — Кәазанҟа абазар ахь харцәыҭира дахьцоз дыргьлак азна ахарцәы сыҭан слыцырцеит. Кәазан қалақьын, еснагь ауаа рацәан. Аха иахьа абжьааԥны атцкыс ирацәаҳны иҟан адәахьы.

Насгьы, аибашьра цонаҵы иҳамбацыз алахҿыхра ыҟан. Сызцыз ҳгәылаԥҳәыс илдыруаз ԥҳәыск, дыццыкы-ццакуа, агәыргьара лҿықәыхәхә дышцоз даанылкылан, длазҵааит. «Аибашьра еилгеит, инҵәеит!» — лҳәеит ҳгәылаԥҳәыс, — ларгьа жәҩахыр ала днасыгәҭасшәа ҟалҵан (ус лдыруан уи) — иахьа ныҳәоуп, ҳхарҵәқәа бзианы иргарц иҟоуп, ауатка иацыржәуеит...).

Аибашьра алгара атәы аигәыргьаха сымҭакәа, илҳәаз сгәы снархьит. Саргьы зынӡа схәыҷымызт, аибашьра иаҿуижьҭеи «сыххәахьан», аду иидыруаз здыруан. Лара хылаҵәҟьа аибашьра аӡәгьы дылзаламызт, лыхшара қәрала иаҵанакуамызт.

Аибашьра аилгара ныҳәа дуун, аха уи агәыргьареиԥш ахьаагьы ацын, еибакәеибаха иқәнархаз убасҟак ираҵәаҩын. Ҳара ҳқыҭантәқәа инарылҟьаз рахь рыбжаҩык ршәаԥь ааҩхьан. Уажәы саназхәыц, уи агәылаԥҳәысгьы дрыцҳаушьартә иҟан. Аибашьра амлакрагьы ацын. Уи цоижьҭеи уи аҧхәыс, хәыҷ гәарҭак амла иалмыркырц, зынӡа ихтны инымхарц, уахгьы-ҿынгьы аус луан, лцәеи лыбаҩи рҟны днеины. Ажәакала, уаҩҵас сазхәыцыртә саныҟала, уи хара шлымамыз, лазҵаара азин шсымамыз агәра згеит.

Иахьа шьыбжьышьҭахь, аныҳәа атәы ухазыршҭыша, даара уаҩы игәы изырхьшаз ахҭыс баапс ҟалеит: Нури Кәарҷиа иҷкәын — уи мфара-мыжә сихәаԥшындаз уҳәарын, 17 шықәса дырҭагылан, дааӡан, дкәашаҩын. Акәашара иҿахьазыҟаиҵозынтә дааԥхьан, дызшьырц инеиз, даниеихс, иара ишьамхы иҿаиргарц далагеит, аха дихьӡаны деиҵаиеихсит, данцозгьы игәы деихсит, ихы деихсит — насоуп данца. Иабаанагеи абри аиԥш ҟазҵартә игыгшәыгхан иҟоу?! Иара д-Ҩарануп. Дара ҩыиҷьа аишьцәа ыҟоуп. Раб дыкны дҭаркит рҳәеит, иԥацәа ирышьҭоуп. Абас цәгьаԥсышьала иҵадырхаз дзыхдырҟьаз ҳәа макьана акы аатқааны ирҳәом. Арҭ реиԥш злииаз ҳауаажәлар чмазаҩуп.

12. Иахьа асаат ҩба рзы Баграт Шьынқәба ииубилеи иалагеит. Аԥсуа театр аҿы имҩаԥысуеит. Ари, ҳәарада, акрызцазкуа хҭысуп Баграт Шьынқәба аԥсуа ажәа азҟаза ду ихәҭоу ишахәҭоу амҩаԥгара аҳәынҭқаррагьы иауалуп, ашәҟәыҩҩцәагьы, ауаажәларрагьы, аԥсуа жәлар зегьы.

Нхыцынтә, Адыгеиантә, Ашәынтә уҳәа асасцәа ыҟан. Урҭ рахьтә сара ибзианы издыруаз Исҳаҟ Машбаши Миқаель Чка-

туи ракәын. Дыҟан Адыгеиа апрезидент Џьаримовгьы. Ажәахә хада ҟаиҵеит К. Ҭнариа. Кәасҭа акрыздыруа, насгьы аиубилиар ирҿиара акыр иахцәажәахьоу литератураҵҵааѡуп. Даара ибзианы даԥхьон. Алагамҭаҿы зда ԥсыхәа амамыз азеиԥш ҭыԥқәа аман, аха алгамҭахь иҵаулан, профессионалла иҳаракын. Уи ашьҭахь М. Лашәриа дықәгылеит. Иқәгылара аинтерес аҵан, еиҿкаан, ирҿиара аҟынтәи дақәшәан адеталькәа аирбеит. (Арҭ аѡыцьа аиубилиар еиҳа изааигәатәны имоуп.)

Егьырҭ ақәгыларақәагьы, аԥшәмацәа рҟынтәгьы, асасцәагьы убас аиубилиар идура иақәнаго иҟан.

Аконцерт аҿы зегь реиҳа исгәаԥхеит ахәыҷтәы кәашаратә ансамбль «Абаза», абжьыуаа рҭыԥҳацәа рыкәашара. (Аҳәынҭқарратә ансамблькәагьы афилармониа ашәаҳәаѡцәагьы ажәит, неихыркәа рымамкәа.)

Аиубилеитә еилатәара ашьҭахь, ишаԥу аиԥш, иҟан абанкет. Уа В. Г. Арҙынбагьы днеит. Аилатәараҿы дыҟамызт, аха имамзар акәхарын. Адыгьатәыла асасцәа заа ицеит. Џьаримов дымцар ԥсыхәа имамызт. Машбаш иакәзар, уи длитератор бзиоуп, Урыстәылагьы дырдыруеит, аха еснагь амчра зку иҿрыдкылан дыҟоуп.

Уаҵәы аиубилеи иацырҵоит Ҷлоу. Уахьгьы хыла исаҳәоуп, аха иҵахаз Акәарҷиа ҷкәын иԥсыжра ыҟоуп. Урҭ саншьцәа ааигәакәа иреиуоуп, насгьы иара аҷкәын дыздыруан, сиеигәыргьон. Уахь сцар акәхеит.

13. Аԥсыжраҿы даара ауаа рацәаѡын, еиҳарак аҿар. Уи иҟалаз азы протестк еиԥшын. Амра шуан. Аԥсы ихагылан ицәажәоз зегьы угәаҟынҙа инеиртә ицәажәеит. Иаб Нури ажәытә аԥсыуак иеиԥш дцәажәеит. («Сатоумҵан, сахьзымҵәыуо, сара аҳәагәатәа сыҕрам, аха сылаҕырҙ ааруам... Мышкызны иаартә иҟалар збап. Егьирахь, сыԥсы ҭанатц, сыҟанатц, уара угәнаҳа сыдхалан иалсыршом».) Уи игәаҟра илаҕырҙ абылуеит, иҵәѡаншьап ыҵихит. Убри аѡыза ҟазҵаз лааԥшыра рыҵатәым. Егьа рышьҭра дырҙыргьы — Урыстәыла амшын иаѡызоуп — аха рыԥшаара алшоит, знапы иану ишахәҭоу ианазныҟәа!

14. М. Лашәриа сизҵаауан Б. Шьынқәба иубилеи шԥамѡаԥыси ҳәа. Даара ибзианы ихцәажәеит, иажәеинраа-

лақәа ирыԥхьеит иҳәеит арҬаѡцәа: М. Џьапуаԥҳа, С. Иванба. Аиубилеи аҿы иҟан Аԥсны аиҳабыра, игәылацәа, ааигәатәқәагьы, харатәқәагьы.

Аиубилеи убас аус бзианы ианадырулалак, иара зтәу ирҿиарахь ихьанарԥшуеит. Баграт Шьынқәба ирҿиара уахгьы-ҽынгьы ирыларҬәатәу рҿиароуп, уи ауаа ааҙоит, рбызшәа арыцқьоит, рҿы иҬаҙыҬуа иҟанаҬоит.

17. Шықәсык ҬитКә. Герхьелиа дҳалагыламижьҭеи. Иара еснагь иажәа иалан «АҬәѡан иахаиз аҬәѡан дахаԥсуеит» ҳәа. Иԥсҭазаара уазхәыцыр, убри иахьазааигәақәоу ыҟоуп. Ииашоуп, даныԥсы иқә-иҬас иагымкәа иҟарҬеит. Иара дшынцәыҬакьакьаз, аԥсҭазаара дышкыднаҟьоз мацара ихигеит. Уаҳа инагҙаны иҬып изымԥшааҙакәа, ихи иареи уаѡҬас еинианы, иԥсы изымгаҙакәа. Ус егьа иҟазаргьы, уи иацәигаз рацәоуп, аԥсуа литератураҿы ишьҭа анымҬуа ианиҬеит, ахатәы бжьы, ахатәы бла зхоу апоезиа ала.

Ишықәс иҬынхацәа ибзианы иазгәарҬеит дахьиз, дахьааҙаз Ғәада. Игәараҳа иацәыхарамкәа, иара иҟаиҬаз иуасиаҭ ала, дахьыржыз инышәынҭра ишақәнагаз иҟарҬеит рҳәеит. Ишықәс ахьазгәарҬоз ашәҟәыѡѡцәа имаҷѡымкәа рхы аладырхәит.

20. Иахьа зегьы сзеилахеит. Миқаель Чкату дырѡегьых дысзасит, убжьы Черкьесскҭаи арадио азы иҬазѡыр сҭахуп ҳәа. Чкату дагьпоет бзиоуп, дагьѡыза бзиоуп, аха сара урҬқәа срызгагам. Ажәа исҭеит, аха шаасоулак сшизасуа ала. Ус Н. Ҷанба имаҳә, ачечен, дысзасит, ашәҟәыѡѡцәа Реидгылаҿы сузыԥшуп ҳәа. Уи ажәа исҭахьан, уа сҟалоит ҳәа. Н. Ҷанба даара ҳаҭыр зқәыстҩо, ҳкультура зегьы азы ҳгәыгырҬақәа иреиуоу аҙәы иоуп. Аха уажәы ара дыҟам, Корса дыҟоуп. Имаҳәгьы ҷкәына шьахәуп, урысшәала дыѡуеит, абаѡхатәра бзиа имоуп.

Раԥхьа М. Ҷкату дахьыҟаз («Абаза») сцеит. Уа Гена Ламиагьы дыҟан, уи сиҳәеит дысзыԥшырц. М. Ҷкату иитахызгьы ҟасҬеит, сыбжьы ҭаиѡит.

Ачечен шәҟәыѡѡы дахьысзыԥшыз Генагьы саргьы ҳцеит. Уи иѡныҟа днабжьысыр иҬахын, убри аҿы ицхраатәын. Гена, К. Озган, еснагь ацхырааразы ихиаз, дизасын, уи дақәшаҳаҭхеит. Арзаҳал ѡны дахьнеишаз, даннеишаз азы ҳаицәажәеит.

23. Баграт Шьынқәба ииубилеи аҵыхәтәантәи акәап дыргылеит. «Абаза» аҽы ҳаизан, Баграт иажәеинраалақәа ирыҧхьеит. Урҭ рзыʒырԥра акыр иаԥсоуп. Абызшәа музыкоуп. Уи иажәақәа рыла иԥыз ашәақәа рҳәеит. К. Ҵнариагьы агитара иациҳәеит. Ацәажәара мыцхәы ыҟамкәа, ашәеи ажәеинраалақәа рыҧхьареи рыла ишьақәгылан. Апоет ду изку зегьы аинтерес рыҵоуп, акраамҭа иухамышҭуа ашьҭа ннажьуеит.

Иахьа Витали Лакрба иԥшәмаԥҳәыс, Зоиа Шарматҧҳа лыԥсҭазаара далҵзаап. Уи даара ихьанҵоуп В. Лакрба изы, амԥабжара дықәхеит. Витали сахьаҵыхԥык, скульпторк иаҳасабалагьы, асахьаҵыхратә ҟазараҽы, аестетикаҽы акрыздыруа ҟазоуп. Иара убас — уаԥышьалагьы. Уи иреиҕьу сԥызцәа дреиуоуп. Даара сгәы иалсит дзықәшәаз.

31. Даур Занҵариа ироман «Золотое колесо» (аурысшәала иԥуп) Урыстәыла иҵыҵуа ажурналқәа иреиҕьу руак аҽы, «Знамя» аҽы иркьыԥхьит. Витали Шариа исзиԥшаан, гәахәара дула саԥхьеит.

Даур даара абаԥхатәра змоу шәҟәыԥԥуп, аурысшәаҽгьы, аԥсшәаҽгьы. Ари иҽыцу стильуп уҳәар алшоит, афольклори аԥыратә ажәа аҟазареи даара дақәшәан еиҽибааит. Насгьы, аԥсышәала ииԥхьаз ихы иаирхәеит, уи иара итәала бызшәак аҟынтәи даҽа бызшәак ахь аиҭагара атәы алоуп. Убригьы ԥышәарак еиԥшуп.

Ус, акы зегым ыҟаʒам, абас ҟазарыла еиҽаиртәыз аԥымҵа, абзиабара, агәыблра, аԥыратә техника иахьаҵабаз ыҟоуп, хырҽыгәгак еиԥшызтәуа. Ҳәарада, урҵқәа уа усҟак иҟам, иабзоу еиҳаʒоуп. Хыла сара даара исҭахын ароман аԥсшәахь еиҵеигар. Уи акыр иаԥсахон аԥсуа литература бызшәа аԥышәаразы, арбеиаразы.

Ажәакала, Даур иахьатәи иеихьʒарақәа ирҳәоит урҵ акыр инаскьеигартә дшыҟоу. Анцәа дахьигʒааит!

Июн

15. Аамҵа цоит, ахьаԥшха умҵакәа. 12 рзы дыԥсит Булат Акәаԥьава Шьалуа-иԥа. Уи, ҳәара аҭахымкәа, дпоет бзиан, еиҕьынгьы ашәа ианиҵон, апроза бзиагьы иԥуан. Дагьԥыза бзи-

ан. Ақыртцәеи ҳареи ҳаизыќазаашьақәа рҽы ҳара ҳзы ианакәзаалак бзиамзар цәгьа имҳәеит: «Ақыртцәа ахақәитра рҭахызар — ибзиоуп, ирымарҽхәатәуп. Аха егьыртгьы уи шырҭаху, иаҳҳәап, аҧсуаагьы, еилыркаарц зырҭахымзеи?! — абас иҩуан уи. Уи иашәақәа анҭра бзиа роуеит, ауаҩы игәаќынӡа инаӡоит. Уанӡа акраамҭа аӡәгьы диздырӡомызт, ашәќәҭыжьыртра «Молодая гвардия» аҽы редакторс аус иуан. Усќантәи ашәќәқәагьы, еиҳарак аибашьра иазкыз ажәеинраалақәа знызгьы, усќак игәарымҭаӡацызт. Урыстәыла раҧхьатәи сышәќәы («Река спешит к морю») анҭсыжьуаз даара дацхрааит. Иареи сареи ибзианы ҳаибадырит, иагьеилыскааит даара дышуаҩы бзиаз. Уи раҧхьатәи сышәќәы ианыз рахь сгәы зыҭамыз рацәан. Аха аҭыжьыртра аредактор хада илгәаҧхеит, лнапгьы ақәылцеит. Ус шакәызгьы, аповест хада («Аӡиас ццакуеит амшын ахь») аҽы 37-рзтәи арепрессиа иаҿашәаз, зыпсҭазаара, зҿара зегьы зымнахыз атәы цәырган. Усќак уи атәы хтны ирҳәо иаламгацызт, аҭакра зыкәшәаз ус изакәанмыз акы ќаитцеит ҳәа ирыпсахит. Аха мап сзымкит, сышәќәы ҭытцыр сахын. Булатгьы исабжьеигеит инсыжьырц, аамҭа шааиуа уи ахынҳәра анауа. Усќан исеиҳәеит уантәи дцар, апоезиа амаҵ аҽакала иурц шиҭахыз. Ус иагьыќаитцеит. Иаарласынгьы ихьӡ-иҧша аҧырқьхәа амцабз еиҧш иҵќьеит. Игәы ихьуан, дагеит, аха ихьӡ акраамҭа инхеит апоезиеи ашәеи раҳраҿ. Хыла сара иќасҵазгьы, ихаҭагьы даара ҳаҭыр иқәысҵон, исгәаҧхон, исгәаҧхоит. Иҧсаҭа лашахааит. (Акәаҧьава, акәаҧьаа, ҳәарада, шьҭрала иаҧсыуа жәлан. Аҧсуа ҳәынҵқарра анеилаҳауаз иаҵахаз ажәлақәа иреиуан.)

16. Амрачка ахәыцқәа лыманы дааит. Аҩсҭаа илымҳа ҷьгәоуп, ахәыцқәа зынӡа иоуҧшәылхеит. Арзик дҭыгга изҳаит, ма иќазшьа шҧахаау. Елана дҭыпҳахеит, еиҳа-еиҳа дыпшӡахоит. Нар, Кан, Инара — зегьы иаразнак еилаҵәеит. Уи ҳара ҳзы гәыргьароуп. Убас аӡәыкны иќалап ҳәа ҳгәыгуеит иҵегьы ирызҳаргьы. Амра ланхәыпҳацәа ргәы нхеит Алик дахьзымааз. Амра дизасны иалҳәеит, уеизгьы-уеизгьы даарц. Уи дааҵәќьароуп, иан Лиубагьы дычмазаҩуп.

16–20. Ишоурахо иалагеит. Ԥхынрамш. Еланеи Арзики хәыцы-хәыцла ара иашьцылоит. Москватәи аҧсҭазаара аҽакала

иҟоуп. Уи ирацәаны иунаҭоит, аха иумнахуагьы рацәоуп. Кани Арзики акомпиутер хәмарраҟәа иузырҧыргом. Амшын ахьгьы иныҟәоит. Еҭери лԥьабаақәа акыр ирыцлазаргьы, лмаҭацәа рзы иааҟалҭо зегьы насыҧны илыҧхьаҙоит. Еҭери дреиуоуп изылшо зегьы, илзааигәоу ирыдызҵар зҵаху. Лмаҭацәа ддыраапсаҙом, урҭ рыматҵ шаҟа илуа аҟара насыҧ лыманы илыҧхьаҙоит. Уеизгьы, даара дааҧсоит, уажәшьҭа лара еиҳа лыҧсы лгартә аҟаҵаха аҙәгьы иҳамам. Сара аҭагылазаашьа иснамҭаз, исзыҟамҵаз сгәырԥоит. Ҳәарада, сҷи снапи еиқәцаны стәаҙам, аха еиҳа санықәыназ, еиҳа ансылшоз, еиҳа ҟасҵар акәын ҳәа исыҧхьаҙоит. Аха Еҭеригьы саргьы ҳара ҳус аҵкыс аҷа шьоукы, иаҳзааигәоу, иаҳгәыцхәқәоу рус ҳахнагоит. Шәкы ҳаркуп. Ақәра иара атәы ҟанаҵоит, ԥаса уахашаанҙа аус зулар сылшозҭгьы, уажәы аҵых анызга, адырԥаҷены сыбжоуп.

Ҳаԥкәын, ҳаҵәԥанзаҵә, аҭаацәа дрыламлац. Игәы иҭангьы даабом. Ҳгәы иалоуп, дҭаацәарахар, ихылҵуа аабар, ҳџьабаагьы рыдаҳҵар ҳҵахуп.

Пиесак зԥыр даара исҵахуп, аха, снапаҷы иаазгеит шысҳәо, исымпытҵәрааугеит. Ажанрқәа зегьы уԥырҿероуп, иаразнак исҵаххеит ҳәа иауам. Ҳара ҳакәым, агеницәагьы ус иҟан.

20. Иахьа исаҳаит Габелиа Сергеи дыҧсит ҳәа. Уи даара сгәы снархьит. Макьана дыԥкәынан, дычмазаԥуп ҳәагьы смаҳацызт. Аха, ианааилак, урҭгьы зегьы акгьы ааргаҙом. Сергеи, исахьаҭыхратә ҟазара анаԥсгьы, дуаԥы цкьан, ахҙыргара дашьҭаҙамызт, иҿирзажәуамызт. Изанаат аҷы анхаԥ бзиа диеиҧшын, ахәарҵара амотив ацын. Дзыхьҙазгьы маҷым. Сергеи аҧсуа ҟазара аҷыц мԥаҷы раҧхьа иааиҵагылаз инарылыҳәҳәақәоз дреиуан. Иҧсаҭа бзиахааит!

22. Дырԥегьых аҧсра атәы: иҧсҭазаара далҵит Константин Амҷба, иԥызцәа Котик ҳәа зарҳәоз. Иареи сареи Аҟәатәи апедагогикатә институт аҷы ҳаицтәан. Иара, абжьаратәи ашкол акәымкәа, арҵаԥратә училишьче далгеит. Астудентратә ҧсҭазаара атәы идыруан. Аха уи акы дазрыцхан дыҟамызт, мышкы хәлааназа амла дамкыцызт, иҭаацәа бзиа иҟаз уаан, иара дабиҧазаҵәын, акгьы игрыжьуамызт. Иаргьы даара иҧшнын, дуаԥоун, деиԥаҳаҳа шырҳәо дыҟан. Иареи сареи

ҳахьтәаз акурс аҽы ҩынҩажәаҩык астудентцәа рахь фҩы заҵәык ракәын иаԥсыууаз. Аԥсуаа рзы аамҭа еиҳа ианыцәгьаз, ҳаԥсадгьыл ҳанахырбаауаз акульминациаз акәын. Ҳара астудентцәаҵәҟьа убра иҟаз аҭагылазаашьа ҳаҵанакуан, аинститут анапхгара ҷыдала иҳашьклаԥшуан. Ҳара афҩык ҳабжаҩык ҳҳы раҳҵомызт, иаахтны ҳарҽагылон. Котик уахь иҿалеигаломызт. Иҳәомызт, аха уи мҩам, акгьы алҵуам ҳәа игәы иаанагозар ҟаларын. Насгьы, акурс аҽы итәаз аʒгабцәа зегьы дыргәаԥхон, иеиҿырбон. Аха убригь имбаʒозшәа ҟаиҵон. Мызқәак рышьҭахь, иҟазшьа зеиԥшраз, урҵқәа иҿырылеигалар шиҭахымыз анеилыркаа, урҭ афархьмцақәа неиқәычхьып ицеит. Иара азеиԥшнхарҭаҽы дыҟамызт, ауада нкылан дыҩнан, ифатә-ижәтә зегьы рыла деиқәшәан.

Сталин даныԥсы ашьҭахь, ҳара, ууанʒагьы акы иақәтәар зҭахымыз, ҳусура иацаҳҵеит: аԥсуа литературатә кружок еиҽаҳкааит, аԥсышәала аҭʒыгазеҭ аҭыжьра ҳалагеит. Аизарақәа рҽы ихтны ҳалацәажәон ҳмилаҭ зҭагылоу азиндарақәа. Сталин иԥсра еиҵанарҕәҕәаны иҟаз, аинститут анапхгара рымацара ракәымкәа, ақырҵуа студентцәа имʒакәа, ихтны иҟаҳҵоз иаҽагылон. Ҳгазеҭ уажәы-уажәы икыдрыжәжәон, апровокациақәа ҳзыруан. Котик ус зыҟашәҵозеи ҳәа иҳәомызт, аха иара ихы алеимгалеит. Раԥхьа, уи иҟазшьа ус иҟоуп ҳәа ианазыжьуаз, уажәшьҭа ицәгәаауа иалагеит. Аха сара хыла ҩызак иаҳасабала сшизыҟац сизыҟан, уи ихы ус аныҟәгара, иара итәала зегьы дахьрыхәаԥшуаз ианасыжьуан.

Аинститут даналга, акомҽараа робком аҽы аусура далагеит. (Уа дицхрааит иара идеалс имаз Ҭемыр Қьецба, усҟан аԥсуаа рахь аматҵура змаз ахыцҩыц иреиуаз. Уии иареи аигәыцхәрагьы рыбжьан, иара усгьы иахьеиԥшыз рацәан.)

Аматҵураҽгьы дзымнаскьеит, аҭаацәарагьы даламлеит. Иахьынʒаздыруа, уи акры зкыз ԥхәыс гьангьашк длыдкылан длыман. Абасала, уаҳагьы аʒәгьы дихылымҵит. Аҵыхәтәан дычмазаҩхан, иҩныҟа, иаҳәшьа лахь дцан, уа дышьҭалеит. Уаҳагьы дзымгылеит. Изулак, уахь имцар ада ԥсыхәа змамыз сыҿырыԥшьны сцеит иԥсыжрахь. Снеихагылар сыхәҭаны исыԥхьаʒон, сгәы далсыҵәкьеит. Уи аамҭа иампыҵаԥсыз аʒәы иоуп. Аԥстазаара

ахәмарра бааԥсы сҽаламгалакәа, сымҩа сыԥшаап, ус алагьы ихәарҭоу ҟауҵар алшоит ҳәа далаган, имч ақәымхеит. Иԥсаҭа бзиахааит!

Июль

1. Иацы Гәылрыԥшь, аеропорт акәшамыкәша ҳара ҳтәқәа рыкәшеит ақырҵцәа рыцәгьоуцәа ргәыԥ (аерманцәагьы рылан). Дара рахь ԥшьҩык ршьит, аха ҳара ҳтәқәа рахьгьы Арҙынбак дҭахеит. (Аакьыскьа иашьагьы машәырла дҭахахьан, ихшаз асабицәа нхеит.)

Ари анраҳа Дима иҩызцәагьы иаргьы равтоматқәа аашьҭыхны ицеит. Иахьагьы имаац. Ҳара ҳзы аибашьра нымҵәеит. Шьоукы аибашьраҵәкьагьы иҟамызт, уажәык шәарҭак шаақалазҵәкьа Ԥсоуҟа иқәеибаҳәан ицон. Урҭ маҷҩым, насгьы зегьы акры ахьыҟоу рҽадкылан иҟоуп.

Акраатуеит абас иҟоу ацәгьауцәа ргәыԥқәа рбеижьҭеи, рыбжаҩык рыцәцеит. Телехәаԥшрала акгьы рҳәом, иҟоу цкьа еилкааны иҳаздырам. Уажәтәи агәыԥ аеродром аҷы аԥжәарақәа ҟарҵарц ргәы иҭан рҳәеит. Инхаз рахь ихәқәоу ыҟоуп, урҭ рыԥсы шҵоу иркырц рҭахуп.

Ҳаҷкәынцәа хнымҳәыц, урҭ рзы ҳзызҵаауагьы дыҟам. Ҳацәам-ҳтәам.

3. Алик Москвантә дааит. Игым, дцырцыруа дыҟоуп. Уи сгәы иаахәеит. Изызҙарызеи, сымаҳә даара сизыразуп. Иаҳәшьцәа изыԥшын, игәы ндырхар ҳәа сшәоит. Урҭ рҭагылазаашьагьы хьанҭоуп, рашьазаҵә еснагь рааигәара дыҟазар рҭахуп. Аха иаргьы аҭаацәа имоуп, ихшара ныҟәгатәуп. Убригьы еилыркаароуп. Иан Лиуба дахьычмазаҩу даара ҳгәы иалоуп, дрыцҳаҳшьоит. Абарагьы лыгҳажьҙом. Лыҷкәынгьы, ҳәарада, дахьыҟазаалакгьы длыцхрааруеит. Иахьа аамҭа убас иҟалеит, уҩны утәаны, уангьы дузбом, уҭаацәагьы. Деилыркаароуп.

Алик иаб данычмазаҩыз анапы шидикылоз, уахгьы-ҿынгьы дшиԥырымҵуаз, аҳақьымцәа аҩныҟа ииаганы мацара дшихәышәтәуаз зегьы ирдыруан, зегьы ҳаҭыр ақәырҵон.

12. Иахьа Тҟәарчалынтә Ҭемыр Гогәуа дысзасын, исеиҳәеит саҳәшьа Фениа дхәарҭам ҳәа. Ахәшәтәырҭа дҭырган,

егьи саҳәшьа Душьнеи лыԥҳа Ларисеи иԥсахны дырбон иҳәеит. Саҳәшьа рыцҳа, ԥьабаамзар, уахгьы-ҽынгьы егьырҭ рыхʒыʒаара ада илбахьоузеи. Уи леиԥшҭәҟьа ҳара, лаҳәшьцәа, лашьа, ҳнаѡсгьы, егьырҭ иаҳзааигәоу рзы абасҟак згәы былуаз даара дмаҷуп. Убас Анцәа дишеит. Аҭыхәтәан ачымазараҟәа дыхҭаркит. Уажәы хыла исзаарыцҳазар — лусҟәа хәарҭам. Лыҷкәын, илааʒаз, дзыхʒыʒаауа, акрааҭуеит арахь дыҟоижьҭеи, акы ирҳауашәа, лагаѡагаҟәак дрылоуп рҳәеит, аха уахьгьы иҟаиҭоз акгьы ыҟам. Уажәы лыҷкәын уа дыҟазар лҭахуп. Уи дшылбо иара еиликаарц дыҟаʒам. Арҭқәа раан сҷызхуа исымоу раԥхьа дгылоуп саҳәшьаԥа Валери Лагәлаа. Имашьына сирааит. Амашьынаныҟәцаѡ д-Ануоуп, еилҟьак, бзиак иоуп. Тҟәарчал уажәааны иҭацәуп, адәныҟа шамахамзар аʒәгьы дыкәубаауам. Грес ацәыршәага ду аиԥш, еихәлацәан, алѡацарҭа дуқәа еиқәжьакца иалыҳәҳәо игылоуп. Ақалақь аѡнытҵка еибгоу мѡа убом, зегьы ҭыжаан, иҭыфаан иҟоуп. Ақалақь иалган, анкьа ақалақь иадыркылаз аколхоз иахьаҵанакуаз, уи иацәыбналаны иианы ашахтаҷы аус зуаз рҳаблаҷы дынхон саҳәшьа. Уаҵәҟьа ҳаннеи, аѡны ашҭаҷы машьынак гылан, уаҳа ашҭа уаѡы дыкәсымбааит. Уахь данымнала, егьи саҳәшьеиҵбы Тҟәарчал аус зуа Душьнеи лыԥҳа Ларисеи уа иҟан. Саб иашьа иԥа Севериан Гогәуеи, аҷа гәыла ҳәсақәаки. Лара, Анцәа иԥшьала, ԥыҵк далҵхьан. Дшалҵыз еиԥш ус лхәаазаап, сашьеи сыҷкәыни аар сыбзиахоит ҳәа. Лыҷкәын дагын, сара сазхеит, ишылҳәаз иҟалеит. Ауха саргьы уа саагылт, лара ибзианы дыцәеит. Адырѡаҷены, Аҟәаҟа, ахәшәтәырҭахь ацара мап ацәылкит. Саҳәшьаԥҳа Лариса днеит. Ҳара ҳалхылаԥшуеит, деиҭашәар ҳаузасуеит лҳәеит. Саргьы, быҷкәын дыԥшааны дыбзаасышҭуеит ҳәа ажәа лыҭан, амѡа сыкәлеит. Сгәы шхьаауаз ихьаауан.

Август

6. Агазеҭ «Эхо Абхазии» аҷы Даур Наҷҟьебиа иаиҵеит сара сусура иазку астатиа. Уа, сара исызкны ииҳәо ажәа ҳаракқәа рҷы иахирҟьозар акәхап, аха иара шѡу, аѡыратә, ахәыцратә, иестетикатә культура сеигәыргьеит. Уи уажәы,

ашәҟәыҩҩцәа ҳаҩныҵҟа, зыҟәра ыҟоугьы, аҿаргьы рҿы адырра бзиа змоу, алитература инарҵаулан издыруа шәҟәыҩҩуп, литераторуп. Саргьы, изызҳарызеи, сыхәшьара ахьарҳаракцәоу ыҟазаргьы, ҳаҭыр даара изкәыстҵо, збаҩхатәра агәра зго, асеиԥш иҟоу ажәа ахьысзикыз даара сгәы иахәеит. Аҿакы иаламҩашьо ирҿиараҿгьы аихьҳара дуқәа изеиҕьасшьоит.

8. Даур Занҭариа иԥылара ҟаҳҵоит, уҟазар ҳҭахуп ҳәа дысзасит Гунда Сақаниаԥха. Сназыԥхьазгьы, изԥылогьы даара абаҩхатәра змоу, ҳлитература агәыҕрақәа иреиуоуп. Аҿены хәашан, ақалақь аҿыцнхацәа ашәахьанҳа ақыҭарахь ицоит. Уи азы акәу, аиԥылараҿы ауаа маҷын. Даур раԥхьа ироман ҿыц аишьа атәы ҧытк ҳаиҳәеит, ахқәак дҳазрыԥхьеит. Иажәеинраалақәагьы дҳазрыԥхьеит, аԥсышәалагьы, урысшәалагьы. Урҭ рахьтә ҩба абзиақәатҵәкьа иреиуан. Уи ироман («Золотое колесо») зегь рыла ҳлитератураҿы иҿыцуп, ҳлитературазы мацара акәымкәа. Аҭоурыхтә, ус ажәытә ԥсҭазаара аҟынтәи афольклортә новеллақәа аԥсышәала иихьаз зегьы еиднакылартә еиҿкааун. Иҟалап аԥсуа фольклор ду зегь реиҳа иақәшәан зхы иазырхәаз дреиуазар. Даур ирҿиаразы, ироман азы акыр зыҩхьеит, уажәы ара уаҳа салалом. Ус иара атехнологиа ҿыц иахьарҩыцәаз ыҟақәоуп, иааидкылан иатҵоу аиумор бзиа, зны-зынла аԥсуаа «уччаԥшь еиқәатҵәахааит» ҳәа ирҳәо иахьазааигәоу ыҟоуп. Урҭқәа маҷсаҷк алитература бзиан издыруа игәы еихьызшьуа рымч маҷуп, Даур Занҭариа иаԥитҵеит аҩымҭа ҿыц, аҩымҭа бзиа, иахьа аԥсышәала иҩугьы урысшәала аԥсуа материал ала ишьақәгылоугьы иаарылубаартә, адунеи сахьаркыратә ҟазара аҟынҳа иҩагоу ароман. Аиԥылараҿы еизаз, шамахамзар, асеиԥш иҟоу ароман ҭырҳәцааны аилыргара рҿазырымкит. Аха зегьы ирҳәеит уи иҿыцу, зеихьҳара дуу, алитератураҭцааҩ, аԥхьаҩ итҵегьы инапаҟны иааигар, аԥхьаҟа ахцәажәарақәа иара аиԥш иҿыцу хымԥада иҟалон.

15–16–17. Иаалырҟьаны иҳалаҩит Арҳынба Владислав Қартҟа дцоит ҳәа, Урыстәыла аиҳабыра рхада Примаков дицны. Ҳаибашьра ахәышықәсахыҵразы. Аиашаз, ҳара зегьы иааҳцәымыҕхеит. Раԥхьа иргылан, иара Арҳынба изы, насгьы урҭ рыгәрагашьас иҟоузеи, рнапқәа ырҵәины иакәымк иатҵадырҩы-

рҳәагьы ҳшәеит. Аха, раԥхьаʒа телехәаԥшрала иаҳдырбаз аҽы, Арʒынба дахьцәажәоз Аԥсни Қырҭтәылеи «два государства» ҳәа иатцшьны ианиҳәа, ԥытк ҳаԥсы еиҩаагеит. Қарҭтәи ажурналистцәеи иареи реицәажәара аан уи амотив иҵегьы иатцшьны, иҵегьы ирҕәҕәаны иҳәеит. Уи ахатцара аҭахуп, ҳ-Арʒынба уи шигым еснагь агәра аагоит. Урыстәыла, уи аиҳабыра рхада ақырҭцәеи ҳареи аҭынчра атәы зҳәо акы ҳақәныкәо иҟарҵар рҭахуп. Примаков Қырҭтәыла дазааигәан дрыԥхьаʒоит. Аиашаз, аххәаа иҟарҵаз, рнапқәа зҵарҩыз ҳара иҳахәо акоуп.

Иааидкылан, абрыгь Арʒынба В. Г. ииааирақәа рахь иуԥхьаʒартә иҟоуп.

20. Иахьа Нхытцқа амҩа ҳақәлеит, Аԥсуа-абаза конгресс ҳҽалаҳархәырц. Асаат 7 рзы шыҟоу ҳдәықәлеит. «Икарус» азна ауаа 40-ҩык ҳреиҵамызт. Ԥсоу аҳәааҽы акраамҭа ҳаурыжьуамызт. 4 сааҭк раҟара ҳадхалт. Зназы, зықәрахь иҟази аҳәсеи ҳаидара хәыцқәа ҳаманы ҳаурыжьит. Ашьҭахьшәа — аҧкәынцәагьы. (Ԥытк рқьышә иқәыршьит ҳәа сыҟоуп.) Ауха аказакқәа рпост аҽгьы ҳныркылеит, аха урҭ ирласны ҳаурыжьит. Цәгьам-бзиам автобус аҽы ҳацәеит. Ҳамҩаныфақәа рыла какал ҳкит. Черқьесск ҳнеит шьыбжьон. Ибзианы иаҳԥылеит, хазы-хазы изҭахыз ҳаҩнарҵеит, аха рсасааирҭа рыцхәк акәын. Хыла сара, аҳәааныркәтәи, Москватәи аконгрессқәа раан асасааирҭа бзиақәа срышьцылахьан. Асасааирҭа иаҳәоит уи аҭыԥ шаҟа ацивилизациа иазааигәоу. Ауаа рацәаҩын. Аҳәааныркәынтә аԥсуаа мацара 22-ҩык ыҟан. Аконгресс амҩаԥгара иаҭахыз ахарԥь азы ачерқьессқәа рассоциациа иацхрааит рҳәеит. Иааидкылан аконгресс ибзианы имҩаԥысит. Ибзианы ицәажәаз, иахәҭаз, иатахыз зҳәаз ыҟоуп. Аха ҳхы дҳарбап ҳәа мацара ицәажәақәозгьы маҷҩымызт. Ацәажәарақәагьы аҭахуп, аха аусқәа рахь ииастәуп. Ари аԥсуа-абазатә хеидкыла даара аҵакы аман, ҳмилаҭ ԥсҭазаарақәа ирныԥшуа иҟалар алшоит, иагьыҟароуп. Аҳәаанхыҵ ацагас мацара акәымкәа. Иахьатәи ахантәаҩы уажәазы дынрыжьуазаргьы, акрыздыруа, аусура згәы аҳәо, еиҳа иҷкәыну аҙәы хаҭарнакыс диҭатәуп. Аконгресс аусура аплан ҟаҵаны ишьақәырҕәҕәатәуп. Даара ирацәоуп иахьа аԥсуааи абазақәеи ҳаԥхьа иқәгылоу азҵаарақәа. Хыла

ҳара ҳаибашьраҽы ҳажәлар аиааира ргеит. Уи аҭоурых зегьы даара иааира дууп. Аха аҭынч ԥсҭазаара аҽгьы аиааира аҭахуп, аҳәынҭқарра ҟаҵатәуп, аибашьра ахәра зну ажәлар ирыцхраатәуп, ахы иқәҵалатәуп. Аибашьра ашьҭахь инхаз атрофеиқәа, анхарақәа уҳәа аҳәынҭқарра анапаҽы инагатәуп, ауаа быжьнамхырц. Ус макьана акгьы уаҩҵас иҟаҵам. Урҭ зегьы ара иаҳзеиқәыԥхьаӡом, аха абри аконгрессгьы, ҳазҽу аҳәынҭқарраҽгьы аибашьраҟны иргаз аиааира, зхы ақәызҵаз ирыԥсахартә, ридеиа ду нагӡахартә иныҟәароуп. Абри азҵаара ду аԥсуа-абазатә конгресс аплан аҽгьы ихадазароуп. Убри убас иҟоу ӡлагарахароуп, еснагь иқәԥраа илаго, иалагогьы ажәлар ирзеиԥшны.

30. Иахьа Еҭери, Амина, сара (Амра уеизгьы Москва дыҟоуп) ачарахь ҳцеит. Тҟәарчал, Аҟәарчаԥан, авице-президент В. Аршба иаб Шьалуа иҩны. Уи имаҭа ичара иара иҟаиҵар иҭаххеит. Дима иҭахымхеит. Аҩны даагылт. (Урҭи ҳареи зны ҳаигәылацәан, иааигәаны ҳаибадыруан.) Аҟәарчаԥан, Арышаа рҳаблахь ҳаналала, наҟ-ааҟ анхара бзиақәа рацәан. Ачара ахьыруазгьы даара игәараҭа бзиан. Ачара дуун, ауаа рацәаҩын. Аимҭахара ззырҳәо акәын. Аҟәантә, Очамчырантә, Тҟәарчалынтә — зегьыԥьарантә иҟан. Аԥьампԥазрантә Гогәуаа рацәаҩын. Уа избеит Тҟәарчал ашкол исыцҭақәаз, саныхәыҷызтәи сҩыза Ваниа Акаба. Уии сареи ашколгьы ҳаицҭамызт, ҳагьеигәылацәамызт, Бачыр икәара аԥсыҵҭоԥраҽы ҳаибадырит. Уа аԥсыӡ аҭоԥра ианалаго ҳәа ҳаԥшны ианҳаршоз ыҟан. Сара уахь аныҟәара салагаанӡа, Ваниа уа еизоз игәылацәа зегьы ақәпараҽы дыриааиуан. Иареи сареи ҳаиҵахеит. Ашьҭахь аҽыцқәа ииаз рахь дказыжьқәоз ҟалеит. Урҭ, ус изыҟалоз сыздырамызт, сара знык҃ьара иаазгомызт. Урҭқәа раԥхьа акыр игәнигон, аха ҳаиҩызара иаԥырхагамхеит. Уажәы саԥхьа дгылан, иқәра усҟак инымԥыцызт, аҧыкацеиԥш дыҟан. Ҳҩыҧьагьы даара ҳаигәыргьеит. Аха ҳаиҩызара гәалашәарак еиԥшхахьан. Ҳамҩақәа хаз-хазхахьан.

Иара ус, Аҟәарчаԥан аҳабла аԥсы ҭоуп, бзиа иҟоуп. Анцәа иԥьшьоуп! Акызаҵәык исырҧьымшьо, Шьмаф-иԥа Алма Ачба, уи иашьа Асҭамыр Ачба, ԥхьатәара ицахьаз аурыс ры рполковник, забиашьа ишьа зуаз Салуман Бҕажәба ихымҭа дагахьан.

Аҟәарчаԥанаа раҳ иҵынхара ахьтә, Асовет мчы анааи изинқәа зегьы имырхуа ианалага, иҩны-иханқәа руакы иабаӡӡеи Кәарҷиа Џьарашьҭы ииҭеит. Кәарҷиа Џьарашьҭы, знапы ҟазаз, акры змаз нхаҩын. Уи иҟаиҵон анапылаҟаҵара абԥьар, атапанчақәа, ашәақьқәа, ашәақь ахәшәи ахҟәаҟәеи рҭаҵаны. Ирҳәоит Салуман Бԥажәба ишьа злеиуз абри аҩыза тапанчан ҳәа.

Егьи — аҵыԥантәи ашкол. Ҭауади-аамсҭеи рахь урҭ иреиԥшыз ханк аӡәы иҵнымхеит. Џьарашьҭы ииҭаз ахан рбганы, ашлакбетон иалхыз аҩны дыргылеит, еиҳа иманшәалоуп ҳәа иԥхьаӡаз. Егьи ашкол еиҭаз, Қарҭаа иргәаԥхан, Қарҭ иҟарҵаз адәахьтәи амузеи азы ирбганы иргеит. Уа, ақырҭуа ҭауадиаамсҭеи ирызгылаз аҩны ҳәа аҵарҩызар акәхап. Урҭ иреиԥшыз аханқәа ҳара ҳзы иҭоурыхымзи, аха еилызкаауаз, иахаҵгылоз аҳәгьы дҟамлеит. Араионтәи, ақыҵатәи ачиновникцәа, ахҵыԥшшақәа, рнапаҷы иҟарҵеит абри аиԥш аҵынхақәа рԥеиԥш аҳбара. Аинтеллигенциа иреиуазгьы аҳәгьы игәеимҭеит, ибжьы ақәимыргеит. Асовет мчра ахаангьы убригьы ииашамкәа еилызкаауаз, идогмақәа ирықәныҟәоз, усҟантәи аидеологиа ишақәшәоз ҳәа ишырԥхьаӡоз иныҟәыргеит. Иара Салуман ихаҵарагьы, урҭқәа зыхҟьоз зегьы уаҩҵас еилкааӡам. Салуман дахьынхаҩыз, аҳ дахьишьыз ауп иҵахара мотив хадас иамоу.

Абас, шаҟа сиужет, шаҟа тема ашәҟәыҩҩы инапы агузеи. Аԥсназы Чехов иҳәамҭа инақәырԥшшәа иуҳәозар, акәыкәындрақәа, абаахыҷҷарақәа ирылԥшуеит урҭ.

Сентиабр

1. Иахьатәи амш еснагь иалкаан иаабоит. Ари ашколҵалара аԥхьатәи амш ауп: аҵара-лашарахь амҩа алагамҭа. Уара уанҵалоз, ухшара анҵалоз – еснагь гәыргьаран иухугон. Аха ашкол иалган иреиҳау аҵараиурҭақәа рҵалараан, убарҭ ашкол мшы лашақәа зегьы дырхәышьыр алшоит. Абацәа, анацәа рахь урҭқәа раан даара зыламыс зхамшҭзо ыҟоуп. (Аламыс рхашҭзом, ирымамызт ауп иаанаго.) Ҳаҧкәынзаҵә Дима иреиҳау аҵараиурҭа данҵалоз, чмазара бааԥсык аиԥш иаҳхаҳгеит. Иара дышқәыԥшыз ауаҩы иламысдара ибартә иҟарҵеит. (Убасҟан ламысдарала аԥсҭазаара иналагылаз

аҧкәын игәы изырхьыз аибашьраан идизертирцәахеит, ибналан рхы ахьынахаз ицеит.)

12. Иахьа ашьыжь, асаат 11 рзы шыҟоу апрезидент имаҳаныҟәгаҽ дысзасит Владислав Григори-иҧа дузыҧшуп ҳәа. Уи иаҳартә иҟасҵахьан, сидикылар шысҵаху. Д. И. Гәлиа ихьӡ зху апремиа азы иҟасҵаз Аҧҟара (Положениа), акомиссиа иалоу рсиа исырбарц сҵахын, Гәлиа ипремиа, анаукатәи аҟәша, иара иҟәҵарала хазы ирышьҭхьан. Алитературеи аҟазареи ракәын уажәы Гәлиа ипремиа анапаҵаҟа иҟаз. Раҧхьа икомиссиа иалаз рсиа дахәаҧшит, аҳәгьы дагимырхеит, ҧшьҽык раҟара иҿыцны иалаҵатәуп ҳәа рыхьӡқәа иҳәеит. Саргьы сакәшаҳаҭхеит. Апремиа иакәыз еиҵеитәит. Уи сааиҵанакит, аха уажәы акгьы аныҟаҳам уаҳа ишҧаҟауҵо. Иара ус ибзианы ҳаицәажәеит. Аинтеллигенциа рмаршәа ктәуп, амаҷ азы ргәы нырхатәым ҳәа сажәа иналасҵеит. Аха уаҳа саламлеит, сзызнеиз акәшамыкәша саагылт. Санцозгьы сгәыдкыла-хыдкыла сдәықәиҵеит. Уи, ҳәарада, сгәы акыр иахәеит. Ҳандепутатцәаз мышкы ҳаибамбар ҟаломызт. Уажәы уи дызку рацәоуп, иара ицхраатәуп. Иара илшахьоу, иахьа ҳазҭагылоу аҿы даара ишәаны-изаны аус иуроуп. Уахгьы-ҽынгьы дызҿугьы уиоуп.

Сентиабр мзагьы ықәҳа ацара иаҿуп. Зыҽра саҿу апиеса ауп имцо акәымзар. Садгьмызкылт. Раҧхьатәи авариант сзыҟаҵандаз, нас акахьы икылызгон. Акы еиҧшхароуп, ус хыхь-хыхь мацара еибыҭоу зынӡа иумҽыр еиҕьуп. Акы аҳәозароуп, ихәыцыртә иҟоу дархәыцыртә. Даара сҽадцалан саҿуп, сахькылнаго збап.

20. Иахьа Борис Черкьес ҳәа ахьыӡшьара змоу ачара иман. Иареи сареи ҳаибадыруан. Ичара сеиҳәеит, дсывымсит. Иҧкәын ҧхәыс дизааигеит, адыгьа ҧхәызба. Уа, Адыгеиагьы ачара иуит, ара — Аҧсныгьы. Аиашаз, уи иҧсадгьылҵәҟьа Аҧсны ауп. Иара «егьырҭ» рдунеи аҿы аамҵала Аҧсны аҳра змакәаз дреиуан. Аҧсҭазаара иаша ҳамоуп ҳәа зхы зыжьжьоз рҿгьы ахьӡ иман. Урҭ цқьа урылаҧшыр «егьырҭ» рдунеиахь изҭахны изымцаз роуп. Арахьтәи, цәгьам-бзиам Анцәа дзықәшаҳаҭу аҧсҭазаараҿы иҟоу «егьырҭ» рдунеи аҿы амч змоу зхала ахақәиҭра згаз реиҧш ирыҧхьаӡоит. Борис Черкьес, шәара ззымдыруаз, ҧсаба-

рала зымч ҭаз иакәын. Имҩа иахысыз изы цьгьаран, аха убрагь иара аиаша ҳәа иалихыз дахыԥомызт. Насгьы, дгьычҩымызт.

Ачара чара бзиан. Амузыка бзиа, аестрада шәаҳәаҩцәа ыҟан. Иара Борисгьы уажәшьҭа иқәра ыҟоуп. Уажәраанӡа аҳра ахьиуаз адунеи уажәшьҭа рацәак даҭахым. Убрахьгьы адунеи ацәаҩақәа иреицәоу иреиуоуп ари. Аха Борис Черкьес, иара итәала, арахьгьы, абжьааԥнытәи адунеи сацхраауан ҳәа иԥхьаӡоит, абжьарауаа зынӡа аԥсҭазаара аҭыскыга чалт аиԥш иаҭамхаӡарц. Убри аҟнытә, арахьгьы датәын, датәын акәым, арахьгьы аиҕьтәра иазкын ҳәа иԥхьаӡон иара. Убарҭқәа рзы ауп ҳара инеиԥхьазгьы ҳаҭыр ақәҭан игәырҕьара ҳаҿзалаҳархәыз.

24. Иахьа аминистрцәа ркабинет азал аҿы ҳаҟоуп. Ҳиааира аныҳәа рхы аладырхәырц Нхыҵынтәи ҳашьцәа ааны иҟоуп. Уантәи иааз рахь иқәгылаз зегьы бзианы ицәажәеит. Ҳара ҳахьтә иқәгылаз, аиаша ххәозар, зеиԥш ажәала мацара ицәажәон. Егьырҭ ажәалагалақәагьы ҟарҵеит, ҳара ҳахьтә аҳәгьы уи акгьы ахимҳәааит. Издыруада, дара аиҳабыра, урҭи дареи реиқәшәараан агхақәа дыриашар.

25. Иахьа В. Бигәаа дысзасын, дсыҳәеит Ҭхьына сиццарц. (Иара Ҭхьынатәуп.) Уа аибашьраҿы иҭахаз рбаҟа аадыртуеит иҳәеит. Даарагьы аха сымамызт, аха ауаагьы снарылаԥшып, иахьатәы ақыҵақәа руакы шыбзазоугьы збап ҳәа сгәы иаанаган, сақәшаҳаҭхеит. Ақәа кыдхаҿа иауан. Амҩангьы иаахымкәаӡакәа ишауаз ҳцеит. Уаҳагьы иаахымкәеит. Ақәа шауазгьы, ауаа еизаны иҟан. Абаҟа бзианы иҟаҵан. Ақәа ихымкәаӡазгьы, ибзианы иахцәажәеит. Ирҳәозгьы бзиан, раԥсшәагьы даара ибзиан. Ҭхьына иаакәыршан иҟоу ақыҵақәа ирылукаартә иҟоуп. Рыгәҭа иҟоуп. Мыҟә аӡиас кеикеиуа иалсны ицоит. Иаанхо зегьы неиҩымсрада иаԥсыуааруп. Атрадициа бзиақәа змоу қыҵоуп. Раԥсшәагьы аӡыхь еиԥш ицкьоуп. Ажәытәангьы ари аҭыԥ аҭоурыхтә ҵакы амазар акәхарын, абаахыҿеарақәа ыҟоуп. Ашәа бзиан ирҳәоит. Аҿыбҕаҟазарагьы рылоуп, нхашәалагьы ибзиоуп. Абри аныҳәаҿгьы аҿыҵоуган, акәадырчаԥа зқәыз дақәтәан ӡҕаб хәыҷык. Уи аҕәра шылкыз, дшақәтәаз ала аҿы атәы лдыруан. Дҿырԥа-ҿырԥо ақәа ицәгылаз ауаа днархыкәша-аархыкәшеит. Уи аҿы лырхәмарырц азы ауп дзааиз. Аха аиҳабацәа заа

даанырқылеит. Адгьыл аҙы иқәын, аҽеы ықәҵәраар ҟалон. Ақәа иарҕәҕәеит, аха ахцәажәарақәа ирылган, абаҟа аадыртит. Ари аҽеы ақыҵа администрациа аиҳабы Ашамба итәуп рҳәеит. Астолгьы иара иҩны акәын иахьыҟаз. Даара анхара бзиа имоуп. Аишәа дшынахатәаз, ҽааныбзиала ҳәа сара сахь имҩахыҵит. Ари араион администрациа аиҳабы Лакәыт Зарандиа иакәын. (Ростовтәи сасыкгьы дицын.) Уи аҵәца иацны исзааиҵиит иҽыцхҳараҙа иҟаз аҧарақәа. (Ус аҵца акы ацҵан аимдара жәытә ҵасуп. Лакәыт Зарандиа аибашьраҽы, Амрагыларатә фронт аҽы иҟаҵаз ахаҵарақәа еицырдыруеит. Иаргьы, убас иуаҩышьа ыҟан, инапаҟаҵа иҟаз зегьы бзиагьы дырбон, аҙәк иеиҧш идгылан. Уажәы даара аҵакпхықәра змоу амаҵура дахагылан. Очамчыра араион ари аибашьраҽы еиҳа ааха зауз регионуп. Уи аҕа инапаҵаҟа иҟан. Убас шакәызгьы, ҳара ҳфырхацәа иалдмыршеит арегион инапаҽы аагара. Убарҵ афырхацәа дреиуоуп Лакәытгьы. Саргьы, издыруаз ала, ишиқәнагоз сихцәажәеит. Ажәакала, абрахь абасеиҧш иҟоу ақыҵа, абасеиҧш иҟоу ауаа, абасеиҧш иҟоу амш азы сахьырҵааз даара ибзианы иҟастцеит ҳәа исыпхьаҙоит.

Хәылпазшәа шыҟоу Аҟәа ҳааит. Ақәа шауц иауан.

30. Ашарпазшәа ақәа хкәеит. Аибашьраҽы иҵахаз ахьжу апарк аҽы ауаа рацәаны еизеит. Урҵ рҳаҵгәынқәа ашәҵқәа аныкәаҳҵа ашьҭахь, Аиааира амшы ахьҙала иҟаз асахьаҵыхыҩцәа рцәыргақәҵахь сцеит. Ацәыргақәҵа ҟәнушьартә иҟамызт. Иҳамоуп абаҩхатәра змоу, аусгьы бзианы изуа аҟазацәа. Ус, иаразнак ирылукааша, збаҩхатәра, зусумҵақәа даара ирылпшуа маҷҩымзар ҟалап. Аха убрыгь аамҵа амоуп, ҳсахьаҵыхратә ҟазара қәрала рацәак иҟам. Еснагь зымҩақәа ркыз ажәлар рбаҩхатәрақәа рылаҧсуан. Абаҩхатәра ыҟазар ахала аҽцәырнагоит рҳәоит, аха ажәла ахькашәо анышә азырхиамзар изҵәыҕьом.

Ацәыргақәҵа ҳанахәаҧш, иааизаны ҳааидтәаларц азгәарҵеит. Саргьы хыла уахь снарпхьеит. Астол ахадас салырхит. Исымур акәын, аха ргәы нсырхар ҳәа сшәеит, саагылт. Дара рыҩнытцҟа сара сатцкысгьы уи иазҟазаз ыҟан, аха дара убас ирҵаххеит. Ажәа иасыршьызар ҳәа сшәоит, аха абас сыгәра ахьыргаз иахьымхәыр сҵахын. Нас, аиашаз, сара урҵ рҟазарагьы, даргьы рыхә ҳаракны исшьон, исҳәоз ҽхырцәажәарамызт.

Октиабр

1. Алитература ажанрқәа зегьы раасҭа иуадаԝуп апиеса аԥҵара ҳәа ирҳәоит, ирыԝхьеит. Уи усҵәҟьа акәымзар ҟалап, аха, ганкахьала, иҟоуп убри аиԥш абаԝхатәра злоу. Иҟоуп, иҟан иара мацара иаҿу, мацара идраматургцәоу, аҿаганкахьала, иҟоуп адраматургиагьы зҵазкуа ԝба-хԥа жанр ирызҟазоугьы. Уеизгьы, сгәы иаанагоит, иаҳҳәап, ишеибакәу ипрозаикугьы, апиесагьы иԝуеит ҳәа. Аҭоурых аҿы аҿырԥштәқәа рацәоуп, жанрк аҿы иқәзо, аҿа жанрк аҿы, иаҳҳәап, адраматургиаҿы ихадоу ажанр аҟынӡа изызԝамго. Лев Толстои иеиԥш иҟаз агени адраматургцәа еснагь аҵәы рылеиҵон, Шекспир инаиркны, Чехови Горки рҟынӡа. Иара ихаҭагьы еицырдыруа идраматә ԝымҭақәа имоуп, иаҳҳәап, урҭ ирылукаартә иҟоу «Зыԥсы ҭоу аԥсы» («Живой труп»), аха еиликаауан адунеизегьтәи алитература далыҳәҳәо дҟазҵаз ажанр хада аҟынӡа урҭ шымԝаӡо. Ажәакала, адраматургиатә баԝхатәра алкаан излоу ыҟаҵәҟьоуп, уи иузамакуам. Зегьы дара роуп, дарбанзаалак ашәҟәыԝԝы пиесак иадамзаргьы аԝра илшозароуп. Саргьы убри сықәныҟәарц сҿазыскит. Раԥхьа иргылан, уа аԥышәа шумам иаразнак иунардыруеит. Аԥышәа, анапы аршьцылара акраҵанакуеит. Зегьы дара роуп, саналагах аҟәыҵшьа сымаӡам. Сара сзы ихадароу, асиужет, афабула, аҵакы еидызкыло раԥхьатәи авариант аиқәыршәара ауп. Нас аус адулара еиҳа иманшәалахоит. Саҿуп, иахьынӡакылызго збап. Октиабр алагамҭагьы уи ала ахы скит.

5–6. Дима иԝызцәақәаки иареи, рԝызак днаскьаган, Аҟәа иахьналалаз, Леон иулицеи Аиааира аулицеи ахьеихысуа аҿа машьынаки дареи еиҿасит. Егьырҭ, Амҷбаки Арышбаки иқәсхьаз «Волга» иақәтәан, арҭ — Мерседес. Иҳаҳан, ҳаибарыԝны ахәшәтәыртаҿы ҳаннеи, аӡәгьы уаԝҵас ихидыруа дыҟамызт. аха, Анцәа иԥьшьала, мерседес иҭатәаз рахь ԥсыҭбара ыҟамызт. Аха егьи амашьына аруль зкыз Амҷба ҷкәынак дҭахеит. Ԝыԥьа иеиҳабацәа аус зуа рыда аӡәгьы димам. Хԝык ахәыҷқәа амаҟаҿамҳәақәа имоуп. Иара дарԥыс бзиан рҳәеит. Изхароу аилкаара уадаԝуп. Амԝа еихысырҭақәа рҿы асветофор ианакәзаалак уаԝҵас аус ауам. Акыр иԥшын, аха аус анамуӡа идәыҷәлеит.

Адырԥаҽены Амҷба дахьынхоз Тҟәарчал ҳцеит. Ҳара ҳтәқәа зҭатәааз аруль зкыз Абыхәба ҳицны. Озган К. К. дышьҭахҳит. Уи Аԥсны еицырдыруа, ацәгьеи абзиеи ртәы здыруа аҳәы шиакәу еицырдыруеит. Ҳаниҳәа, ажәакгьы ҳмырҳәакәа, дҳаццеит. Уи дҳацны ҳаннеи, изхароу шәара шәоуп ҳәа ҷкәынцәақәак ишакәым ицәажәо иалагеит. Уи аԥыза рыхьыр ҟалон даргьы, аха изҭатәаз амашьына рыԥсы аԥшәмахеит. Уи иҭатәазгьы, Димагьы днарылаҵан, ахәшәтәырҵаҽы иҟоуп, даара ихәахәоуп. Ажәакала, уа аиҳабацәа хар амамкәа рхы мԥаԥыргеит, аха уаԥҵас ҳзымеицәажәеит.

12. Иахьа — асабшазы — иҭахаз Амҷба иԥсыжра ыҟоуп. Арантәи ууанҳа аилацәажәаразы инеиз ҳаҟан, Озгангьы К. К. дналаҵан. Азыхәбақәа рацәаԥны иҳаццеит. Аԥхын аиԥш иҟаршоуран. Асаат акы азы уа ҳаҟан. Амҷбақәа рҟынтәи ԥыцьа аиҳабацәа ҳԥылеит. Иҭахаз игәыцхәцәа ишәзаарыцҳаит, «ҳагьышәԥызам, ҳагьшәаҕам, ҳаԥсгьы шәихамгылан» ҳәа ажәа шәнырҵеит рҳәеит. Нас Озган К. К., шәаасзыԥшы иҳәан, дцеит. Ԥ-саатк раҟара дыҟамызт. Озган К. К. дааит, ҳаргьы ҳнарышьҭит. Уинахыс мыцхәгьы ҳаҭыр ҳақәырҵеит. Аиашаз, Озган К. К. иеиԥш иҟоу, аинтеллигенциеи ажәлари еимаздо, урҭ ртәы здыруа, аҳәы изы зхы аԥьыка ықәызхыр зҭаху, даара ҳаҭыр зқәу уаԥуп. Убас иҟоу рацәахар, ҳажәлар рыԥсҭазаашьагьы еиҕьхоит.

Ноиабр

20. Алықьса Лашәриа диижьҭеи 70 шықәса аҵра азгәарҭон Аԥсуа театр аҽы. Уи, ҳлитератураҽы иԥызшъ, иҵынхаз анаԥсгьы, зхаҭара дууз, иҭбааз поетын. Аԥсны нахысгьы инарҭбаан дырдыруан. Хыла сара даара ибзианы дысзыҟан. Москва даннеилак, иаргьы уанҳа дзылгахьаз Алитературатә институт Горки ихьӡ зху азеиԥшнхарҭа ҿыц аҽы, сара сахьыԥназ даагылон. Уа, ҳара, аиҳабыратә курсқа рҽы иҟаз, хазы ауадақәа ҳаман.

Аиубилеи бзианы имԥаԥысит. Ашәҟәыԥԥцәа Реидгыла ахантәаԥы Ҭарба И. К. ибзианы еиҽикааит. Аҵыхәтәан И. К. Ҭарбеи иареи аиԥызара рыбжьалеит, акино азы асценари еицырыԥуан. Иара, изаамҭаҳамкәа, зыжәлар ирцәыӡыз рҵеи бзиа ииубилеигьы ууанҳа дара зцыз аҵ-

мыҳәҳәара алаѣьашьыр рҬахын, аха иалымҬит. Уи рҽырѣәышқәан ианықәгылаз, уаҩҬас иѣаз зегьы еицгәарҬеит. Урҭ, «кудреватые митрейки», «мудреватые кудрейки», ашәѣәыҩҩцәа Реидгыла ршьапы шналадыргылаз еиԥш, зегьы хыла-гәыла еиларҬеит. Ууанҙа, иахьагьы макьана, ашәѣәыҩҩцәа аиҳабацәа, акритикцәа, алитератураҭҬааҩцәа, иахьеиқәымшәақәо, иахьеиҩнагақәо шыѣазгьы, ҳаҭыр еиқәырҬон. Арҭ убри дырбгарц иаҽуп, ииаанкыламзар, ҳаԥхьаѣа арҽиаратә хеидкылақәа русура ацәыхцәыфара бааԥсы ахь икылыргоит.

27. Иахьа исыԥхьан сырган, Апрезидент ихьҙала исарҳәеит комитетк ахантәаҩыс сѣалар шырҬаху. Ԥаса иара ус салан ари акомитет, аха арзаҳал сыҩхьан, схы сақәиҭыртәырц. Уажәыгь арҭ ирасҳәеит уи сара ишысусым, ишсызныѣәымго. Насгьы, уажәы сызхагылоу Д. И. Гәлиа ихьҙ зху акомиссиа аамышҬахь аҽеа маҬурак ахь сышзымхынҳәуа. Исылшо ахәыҷы сҩырц азы аамҭа шысҬаху. Аҭамзаара шьҭаҬаны ирасҳәеит сызхымцоз. Даргьы уаҳа исыдрымцалт.

Декабр

4–7. ИааѣәымҬҙакәа ақәа леиуеит. Ҳаԥсҭазаарагьы аполитикагьы уажәааны ихымкәаҙо ақәа иахьеиԥшқәоу рацәоуп. Аибашьра абас ишшәарҬазгьы, абасѣатәи ԥсҭазаара шахәаланаѣәшәазгьы, агәыҕра ҷыда ацын, Аиааирахь ахы анарха, аекстаз аѣынҙа инаҙеит уҳәартә иѣалеит. Аҭынч ԥсҭазаара ҳәа ҳзышьҭоугьы еибашьроуп, уа аиааира агара, иԥьоушьаша, еиҳа иуадаҩуп уҳәартә излаѣоу рацәоуп. Аибашьраҭәѣьеи аҭынч ԥсҭазааратә еибашьреи, раԥхьа иргылан излеиԥшым, аибашьраҭәѣьаҽы зегьы хыҟакык еиднакылоит, аҙәыкны иѣанаҭоит.

Ҳара зны-зынла зегьы аиҳабыра ирыҟәхажьуеит. Уи иаанаго, аҭакԥхыҟәра ххаххыр ҳҬахуп ауп. Аиҳабыра, ҳәара аҭахума, русгьы рацәоуп, рҬакгьы дууп, рҬакԥхыҟәрагьы, аха уи еиҭамкәа аҭакԥхыҟәра ажәлар зегьы ирыдуп. Еибашьрас иѣоу зегьы рышьҭахь, еибашьыз, аиааира згаз мыцхәушәа рхы рбо ианнеиуа ыҟоуп. Урҭ абри аҽгьы ирҬахуп ирыҟәҽиаз жәыларак аиԥш зегьы ҙбахар. Иара убас, аибашьра ашьҭахь иаарласны

аԥыжәара ргоит, аибашьраан зхы нахга-ҩахго изхызгаз. Урҭ усҟан ирыхьчоз рхыжәқәа уажәы иҭыргар, иазеиԥьу мацара иашьҭалоит. Ианранармыжьуа, ианраҽеԥнырҳәақәо ыҟоуп, аха, ала шуеит, аҽы ҳәуеит ҳәа, ирмаҳаҙазшәа, уи дара аҵанамкҙошәа, ҽымдыр ҟарҵоит ҳәа, рыда аҳәынҵқарра аҟаҵаразы аҽышәара ыҟоуп, ус зегьыԥьараҵәҟьа илҵшәадам. Аха ҳара ҳзықәшәахьоу, аиааира шаҟа ҳазыԥшыз уаназхәыцлак, ажәлар зегьы аибашьраан аиԥш рыжәҩа еибыҭан, аҙәк иеиԥш, адруҳәа аҿыц ԥсҭазаара, аҳәынҵқарра ҿыц аҟаҵарахь рхы дырхап ҳәа агәра шаагоз акәымхеит. Ииашоуп, убригьы еибашьрак иахьаҩызоу ыҟоуп, аха аҭынч ԥсҭазаара ҳәа изышьҭоу ахатәы закәанқәа амоуп, аибашьраантәи аҭагылазаашьа зегьы иарахьы иузнагом. Аха убри аибашьраантәи ацәаҩа бзиақәа, аҙәк иеиԥш, хықәкык азы ишеидгылоз еиԥш, абрагь убас аҟаҵараз қәпатәуп. Аҟәпара аԥышәа ацуп.

Алитературеи аҟазареи, иааидкылан амилаҭта культура, аиҳабыра рҟынтәи ахылаԥшра агуп. Еснагь ирхашҭуеит, ма зынҙа ирыздырам, уи аҳәынҵқарра анапы ишану, абиуҷьет ишалоу, иаламзаргьы ԥсыхәа шыҟам. Зны-зынла угәы иаанагап, уи ахьыргара, изыдрыжьлаша рыздырам ҳәа. Дара аҟазацәагьы русура ишахәҭоу ирзеиҿкаауам, арҿиара ус асахьаз иахыԥхьаҙалоу еснагь иаԥыргоит, ҳкультура зегьы акгьы зымҳәо агибрид ахь, асурагат ахь идырхоит.

Аакьыскьа, Аԥсуа драматә театр аҿы апремиера ыҟан, «Гәараԥаа рписар» захьӡу аспектакль. Уи злыхыз аматериал сара ибзианы издыруеит, сҷьабаагьы маҷымкәа иадуп. Автор Бҕажәба М. Ҭ. дсыҳәеит убри аредакторра садгыларц. Уареи сареи ҳ-Гәыԥтәқәоуп, ари ҳқыҵа иатәу материалуп ҳәа исыҭан дцеит. Аиашаз, аматериал ыҟан, аха ашәҟәы алхтәын. Иара Михаил Ҭемыр-иԥа, апартиа ареспубликатә комитет амаҙаныҟәгаҩра аҟынтәи ихы дақәиҭыртәхьан, аусҙбараҵцааратә институт хантәаҩыс даман. Аиашаз, даара аԥьа снарбеит, 200 даҟьа зынҙа иамысхит. (Ари аспектакль ҟазҵазгьы, еиҳарак ихызхыз убри аурыс текст ауп. Ҳара еиҳа ҳзықәгәыҕуа ҟазацәақәак аԥсшәа рдыруашәа иҟоуп, аха аԥсышәала иаԥхьом, уаҩҵас изаԥхьом, убри аҟнытә урысшәала иҩу аԥсуа ԥсҭазаара атәы иахьынҳалоит.)

Абарҭ зегьы аныҟасҵа, атекст аредакторра ҵаула ианыҵысх, ашәҟәы бзиахеит. Аматериал зеиԥшраз, иаҵаз, зны-зынла маҷк убз аҿы имаайуаз аиумор уҳәа, аԥхьаҽ дхызхуаз рацәан. Изҳом, ашәҟәы саҿнаҵы, даасҵыртуамызт. Михаил Ҭемыр-иԥа, ҳәарада, иаабац ауаҽы диеиԥшымызт. Уи абаҽхатәра змаз уаҽын, иҟалап, ишәҟәыҽҽны ииз, аха уанҳа знапы намҳаз аҳәы иакәызҭгьы. Аха аамҭа дызҭагылаз убасҟак даҟьеит, дацҟьеит, зхы укыр, зҿы узымкуа ззырҳәо иакәны, дахьеилоу, дахьеиларсу узымдыруатцәҟьа дыҟан. Ихарат бзиахеит, уи иԥстазаара далҵхьеит, иара аҿԥныҳәа истом. Иуҳәар алшоит, иаакаиҵахьаз зегьы иреиҕьны импыҵыҵыз, иҵынхаз абри ашәҟәы ауп ҳәа.

Аиашаз, арежиссиор З. Кове абри асценахь изнеигаз аҳәара уадаҽуп. Уи абаҽхатәра змоу ҟазоуп, аматериал злихыз ановеллақәа цҟьашәҟьа иқәҵан, аԥыҿеыхақәа ҿыцны еизигеит, еиҿикааит, адунеи аҿы еицырдыруа ахырхарҵақәа ихы иархәан, абалаган, ацирк уҳәа зегьы алаҟьышьны, ишаблонқәахахьоу азҵаарақәа зегьы ус рыхьҳ ҳәаны, ҳартистцәа еибарҳәҳәо, еибархәаауа асцена иқәиҵеит. Абжьаратәи ахәаԥшҽы иҟалаз ҳәа акгьы изеилымкааҳакәа, ихы ҭҟьаны, дгачамкны дыштәоу инҵәоит. Абри избаз закәызеи, иаҳәозеи ҳәа ихы дазҵаауеит. М. Аҳашба исатиратә ажәабжь «Ҳаи, дад, аписар, изакәытә кампаниоузеи ишааҳауҳәара?!» аҟнеиԥш ихы дазҵаауеит, сан ислырҵаз аԥсшәа сзымдырҳои ҳәа. Аспектакль арежиссиоргьы ихәмаруагьы адунеизегьтәи аҵакы нықәызго атеатр ҳахьҳоит ҳәа, уа изҟәаҵхьоу ара иааганы асаба ықәдырчырц иалагеит.

14. Гь. Шервашиҳе ихьҳ зху Мықа ақытантәи абжьаратә школ ахь иԥхьеит Б. Гәыргәлиа. (Борис сара ианакәзаалак даара ҳаҭыр зқәысҵоз, даара исзааигәаз ҽызоуп. Иаргьы даара гәыкала исзыҟоу аҳә иоуп.) Борис уахь ҳиццеит Платон Бебиеи, Анзор Мыкәбеи, сареи. Ашкол адирекциагьы, ахәыҷқәагьы даара ибзианы иаҳԥылт. Борис ишәҟәы ҿыц «Ахьаа» аҟынтәи ажәеинраалақәа ирыԥхьеит. Ахәыҷқәа даара ибзианы ажәеинраалақәа ирыԥхьон. Ҳара, Борис ицызгьы, ажәақәа ххәеит.

24. Раԥхьа Д. И. Гәлиа ихьҳ зху апремиа атәы ныҵкааны еилыскаарц, иара имузеи аҿы снеит. (Уажәы уа акомиссиа ахантәаҽра сара исыдуп, смаҵура хада ауп.) Аҽеныҵәҟьа

акомиссиа аилатәара мҩаԥызгеит. Акомиссиа аилазаара, иааидкылан, ибзиоуп. Аха иҟоуп шьоукы, акгьы злам аусҟәа ртытуа, зегьы аҵәы рылзхуа, акомиссиа еиҩызшар зҭаху. Аха сара аротациа аҟаҵара азин сымоуп, ҳаԥхьаҟа ус зхы нықәго, акомиссиа аусура иаԥырхагоу, апрезидент зыхьӡ иҳәаз ракәзаргьы, сырнышәо сықаӡам. Акомиссиаҿы, Анцәа иԥьшьала, аиҳараҩык уаҩҵас иҟоу аҟазара, алитература, ауаажәларратә усҟәа рхаҭарнакцәа роуп, зус аҿгьы, зхатәы дунеихәаԥшышьа шьақәгылахьоу, иахымԥо роуп.

31. Абас Ашықәс ҿыцгьы ҳаадгылт. Ииасуа 1997 шықәса мариамызт, иагьыласымызт, аха ибзиаз, ихырҳагаз, иԥхьацагоу акыр ықан. Аиҳабыра рганахьалагьы, ауаажәларра, ажәлар рганахьалагьы. Аус руан, ихәыцуан, асахьаркыратә ҩымҭақәа аԥырҵон, анхацәа рынхара-нҵыраҿы аԥьа рбон, ажәла рҟьон, иҵаргалон, аӡгабцәа хаҵа ицон, аҷкәынцәа ԥҳәыс даргон, асабицәа ииуан. Ҳәарада, аиҵахарақәагьы, агәаҟрақәагьы, арыцхарақәагьы маҷмызт. (Сара сыуа-сҭынха рыҩнытҵҟа, угәы ҟазҵашақәагьы ықан, аха иҟан арыцхарақәагьы: саҳәшьапа, аибашьҩы, ахандеиҩы Даур Ҟалғьы машәырла дҵахеит, спазаҵә Дима авариа ҕәҕәа дақәшәеит, акыр дҟәаҟәан, насгьы иара уаҩышьала убас дыҟоуп, убри авариаҿы иҵахаз итәы даара игәнигоит, иахьа уажәрааншӡагьы. Уеизгьы, ҳаибганы, хгәыграқәагьы камхакәа ҳалҵит ари ашықәс. Егьи игылогьы, иара ахала акгьы узаанагом, шьамхыс иаҵоу, гәыс иазҭоу ииасыз ашықәс ибзианы иаҳзыннажьзи, ҳара зегьы ҳауп. Ҳәарада, иҟоуп аманшәаларагьы, — убрыгь ҳзацзааит иааиуа ашықәс.

Иахьа Дима имшира ауп. Уи иҟәлацәақәагьы иаргьы зынӡа ишҟәыԥшқәаз даара ауадаҩрақәа рхыргеит, еибашьит, рҩызцәа бзиақәа рывыршьааит, иара убас Аиааирагьы ргеит. Еҵери, Амра, Амина — зегьы аҿазны еиԥшымкәа имшира еиҿыркааит, астол бзиа дырхиеит, иара ауаԥьаҟ амца ҭеиҵеит. Иҩызцәа ҳарзыԥшуп. Ашықәс ҿыц ақынӡа инаагар ҳҵахуп. Иаргьы ашықәс ҿыц ааира саатқәак шагыз ауп дышиз.

Бзиала ҳҳәоит 1997 азы. Ҽаанбзиала 1998 — абжьас ашықәс!

1998 (Абжьас ашықәс)

Абасала, ииаит ари ашықәсгьы. Ихирхааит. Иарбан шықәсызаалак ихирхартә аҟаҵара ҳара ҳнапы иануп. Анцәеи аԥсабареи рнапы иану анаѡс.

Аԥсны анаукақәа ракадемиа ҟарҵеит. Уи бзиоуп. Уажәазы Б. У. Шьынқәбеи Хә. С. Бгажәбеи роуп уахь иахуԥхьаҙалартә иҟоу. Урҭгьы уажәшьҭа иҿыцу акгьы рзыҟаҵом, ргәабзиара иахҟьаны. Ҳлитератураҿгьы убри аѡыза аҭагылазаашьахь анеира иаҿуп. Збаѡхатәра уақәгәыҕуа аҿар ѡыԥьа-хѡы ауқәынцәа, убриаҟараѡык аҙгабцәагьы аламҵакәа. Иааидкылан, аинтеллигенциагьы ирыхәҭоу ҟарҵом, изеидгылом, уанҙа изынаҙом. Убри, ажәлар зегьы рзы, аҳәынҭқарразгьы, даара иԥырхагоуп. Аинтеллигенциа ажәлар ирҿахәҳәаѡуп.

Издыруада, ҳаԥхьаҟа, аибашьраан иаҙәыкны иҟаз аҿар рахьтә игылар, азеиԥш идеиа, аидеиа хада иҕәҕәаны иаҵагылаша аинтеллигенциа рылҵыр. Имгәыҕкәа иԥсхьада. Уеизгьы, зегьыԥьара уи ала мацара ауп ишааиуа.

Борис Ҭарба иԥҳа дахьааишьҭуаз сыҟан. Борис ихаҭа, иашьеиҳаб Пата Ҭарбеи Аԥсны еицырдыруа хацәоуп. Аѡызцәагьы рымоуп, ианыҵкәынцәазгьы, уажәыгьы аказы ихьаҵуа ракәым.

Имырҭбаацәакәа, дара рыгьежьыраҿы абара-барақәа еизыргеит. Амаҳә, Ачба, даара дысгәаԥхеит. Уеизгьы, ашьҭрагьы ыҟоуп, ашьагьы. Урҭ рахьтә аамҭа иаладырҙыз рацәаѡуп, аха рышьҭра амч зынҙа имыҙит. Ари амаҳәгьы убри зцәымҙыз дреиуоуп. (Ачаа жәытәнатә аахыс Аԥсны иаҳцәан, иҳәынҭқарцәан. Ашьҭахь, урҭ ирымызхыз Чачаа (Ачба ичба) ианакәзаалак цәгьала иҳашьҭаз рҟынтә иааганы Аԥсны иахадыргылт. Урҭ рахьтә иаԥсыуаахаз, Аԥсны аԥеиԥш аҿы акыр зылшаз ыҟан (Қьелышь Чачба-Шервашиҙе). Егьырҭ, аҵарагьы змаз, абаѡхатәрагьы змаз рахь аҙәгьы знымзар-зны Чачба ҳәа рыжәла рымѡит, Шервашиҙе ҳәа акәҙан ишырыѡуаз. Иштәымшьҭраз инхеит, Аԥсны ргәы азыбылуазаргьы.) Бориси Патеи раншьцәа Ешаа ракәын. Ешаа ианрааз Аԥсны иазнан. Абжьыуаа рҿы имаҷуп Ешқыҭ ҳәа аҳабла змамыз ақыҭа. Абрыскьыл ду ицәымгзаргьы, убасҟангьы ирацәаѡын, имаркуан азы ауп. Аепикатә фырхацәа иахьдикта-

торцәаз ыҟан, дара ирыцзымхәоз зегьы ираҕан. Абас, аҭоурых ду змаз ажәлантә иахьагьы рыдам здам аҵеицәа рылҵуеит. Урҭ зегьы раԥхьа дгылоуп Ефрем Ешба.

Ачара атәы нсыжьцәеит. Ачара бзиан, астол бзиаҙан. Идуцәамызт, рыбжьы еиныѡуан. Ачара иахатәаз еицәажәартә, рыԥсы ршьартә еиҷкаан зегьы. Аԥшәмацәа бзиацәа иҟарҵо ҷырԥшыгахар бзиоуп, бжьы еиныр ахьыҟам, ауаарацәа ахьеизго абжьааԥнытәи ачарақәа рыдгылаѡцәа абри еилыркаар бзиан.

14. Иахьа саҳәшьа Ада, уи лыҷкәын Валера, лыԥҳа Ламара Кәтол ҳцеит ҳаҳәшьеиҳаб Татиана лбара. Уи хәыҷы-хәыҷла анҵәара даҷуп, лара лгәамбзиара илзацлеит лыҷкәын Даур машәырла иҵахара. Уахь днеит Кәтол иҟоу егьи саҳәшьа, арҵаѡы Дусиа. Убригьы лыҙгабцәеи лареи еидхалт. Урҭ ран ибзианы илхылаԥшуеит, аха усура есҷены Аҟәа ицаларoуп. Аҟәа ахыҵакырҵа рымам. Тҟәарчал иҟоу саҳәшьа Фениагьы лхала аѡны дыѡнахеит. Илааҙаз лыҷкәынзаҵә ида ԥсы лхам. Ҳаҳәшьа еиҵбы Душьнигьы лыԥҳацәеи лареи еидхалт. Убригьы агәабзиара лымам, лыҙгабцәа дныжьны шьаҷак рзыҟаҵом. Адагьы дычмазаѡуп, мчыла ауп лшьапы дшықәгылоу. Ламара, ибзиан Анцәа илԥигалартә, лан даара дылхылаԥшуеит. Лара медеҳәшьас аус ахьылуа дышьҭаҵаны дылхәышәтәуеит.

Абас иуадаѡхеит зегьы ҳҭагылазаашьа. Ас ишыҟоу саргьы акгьы сзыҟаҵом, иаашьҭысхуа сымпыҵѡруеит. Аԥсҭазаара иахысҳәаара сыздырам, уи ус хазы ираҙазар иссируп, аха ауаа иахьынҙартәу ихьанҭоуп, зны-зынла ҙхыҵырҵа амаҙам.

29. Дырѡегьых арыцҳарақәа: иахьа аԥсыжрақәа рацәоуп. Ачба Оҭар Омехь-иԥа Москва дыршьын, иԥсыбаѡ ааргеит. Уи дзыхдырҟьаз сара исыздырам, аха деиѡаҳаҳа дықәуп. Ачбаҵәҟьан. Заа уа ҳнеины, нас Баграт Шьынқәба иԥҳәыс Ҭамара Маршьанԥҳа лыԥсыжрахь ҳцеит. Уи Гәып ақыҭантәи аҳцәа Маршьанаа рашьа, Кәаҵиа захьҙыз, жәлар рыртаѡы диԥҳан. Лықәрагьы маҷмызт (82 ш.). Иара Баграт дугьы даара деихәлаҳаит. Аԥсы дылхагыланы длыхцәажәан, данаахьаҳәуаз даагазҽеазит. Ашәҟәыѡѡцәа рыхьҙала ажәақәа рҳәеит Борис Гәыргәлиа, Кәасҭа Ҭнариа, Витали Амаршьан. Аԥсыжрахь, Ҷлоуҟа ҳрыццеит. Абиԥарак рнышәынҵраҟәа ҟаҵоуп, аѡырақәа аԥсышәала мацара ианып.

Аҟәа абри амчыбжьыкгьы аҷнышқәа хыҵны ақалақь иалажьуп. Харантәи аѡнқәа рхыбрақәа ашәҵыш рықәхазшәа иҟоуп. Урҵ акы иаргәаҟит, ԥьарантәи акы иаанацеит. Ара иахьааизгьы, амшын аҿы аԥсыз рзымхо, амла иакуеит.

Февраль

18. Иахьа асаат аказы лыԥсҭазаара далҵит саҳәшьеиҳаб Татиана. Ҳара ҳан данҳаԥха, аитҵбацәа ҳзааҙаз ҳаҳәшьцәа еиҳабацәа роуп. (Сара, ашәҟәыѡѡра напы анасыркы, ҳҭаацәа ртәы мацара зыѡуазҭгьы, шәышықәса рыѡнытҵҟа ҳажәлар рыԥсҭазаара, рыбзиа-рыцәгьа, ртрагедиа зегьы аныԥшуан. Абчараҳ, ашәарыцаѡ ду, сабду иаб Кьмышь Гогәуа, зынҙа урҭгьы хыс измамыз, анхара-анҵыра мацара иашьҭаз, уи аганахьала даара кыр зырҳаз сабду Хындыгә. Уи зқьы ԥьмеи уасеи ашьха ихаицалахьан, ачнырцәа рацәаны иман. Иара убас 200 хы рҟынҙа ашьамаҟа изанын. Убриаҟара аԥьықәреи ааирыхуан, шықәсык ахь ѡынтә уардын рацәала Ага (Очамчыра) иганы иҭиуан. (Ирдыруан убарҵ ирыҵнихуаз, ахьы маҷымкәа ишимаз, аха иара иааиқәшәан дыԥсит, аҟәбарқәа ирҭатҵаны иахьижыз иара ида уаѡы издыруамызт, ашьҭахьҙагьы даара иашьҭалт, аха ирзымԥшааит.) Саб аҕар ҳәа дҭагалан, сабду — акулак ҳәа. Саб ианшьцәа Аршбақәан, урҭгьы акры зкыз, ихәаахәҭуаз уаан, Тҟәарчалтәқәан. Санду Арифа лыхьҙын. Саншьцәа Кәарҷиаа, сан ланшьцәа Ҷәыцьаа — ауаа нагақәа, излаз ҳаҵыр зқәыртцоз уаан. Сара сан заа дыԥсит. Исгәалашәоит, ашықәс анҵәамҭазҭәҟьа даныԥсыз. Аҿены икаххаа иҟан, ауха иааимаѡын, адырѡашықәсазтәи ианвар акы аҿены асы еиқәыцәашь икажьын. Саҳәшьа рыцҳа, ҳара аитҵбацәа ҳааҙара анаѡсгьы, илуаз азыхәа акгьы ахьырмоуаз аколнхараҿы еснагь аԥхьагылаѡцәа дреиуан. Уи изеиԥшыз рцьабаа ду аҳәынҵқарра иазгомызт, иагьазымгеит.

Аҭаацәа дызлалаз, лыԥшәма Ақсент Ҟалғьы дуаѡ бзиан, дхандеиѡын, аха аамҭа инаҭомызт, анхараҿы ауадаѡрақәа, амамзаара рышьҭан. Уи иԥсра, акәтаҕьцәа иагәылкәкәаан илаазоз лыҷкәын машәырла иҭахара лызхымгеит ларгьы. Аԥсыжра аҿенынҙа асымҟәыл каҳаит. Аԥсыжра аҿеныҵәҟьа ус амш еилган. Кәтол, дара зланхо аҳабла, даара ҳаҭыр ақәҵан дымѡаԥыр-

геит. Сҩызцәа ашәҟәыҩҩцәа, аҵарауаа, аиҳабыра рҟынтәи уҳәа аҳәырҩы неит. Бзиаран Анцәа ирԥигалааит зегьы. Егьырҭ саҳәшьцәагьы ааԥсахьеит, агәабзиара рымам. Урҭ ирхырымгац иарбан, ргәы шаҟантә агәырҩа иахәхьоузеи — зегьы рыхьҳеит.

Саҳәшьа рыцҳа, ибзыласхааит абриаҟара ԥьабаа зқәыббахьоу, аԥхҳы зқәыбҭәахьоу, алаҕырҳ зқәыбҭәахьаз, гәырҕьарақәакгьы ахьыббахьаз, абасҟатәи ибҭаху змадоу адгьыл, бнышәнап бзыласхааит, быԥсаҵа бзиахааит!

Март

12. Амра Москвантә дасуан. Урҭ, Аликгьы ларгьы, уа инхацәеит. Даара исҭахуп арахь, Аԥсныҟа ихынҳәыр. Аха, иахьатәи рҭагылазаашьаҿы уаҳа иамуазар акәхап. Лана «хәба» ҳәа мацара аҵара лҵоит, иалкаан аматематика бзиа илбоит рҳәеит. Рыҷкәын Арзик хәышықәса роуп ихыҵуа. Ара иахьыҟам ауп акәымзар, уа хар рымаҳамкәа рхы ныҟәыргоит. Абриак сгәы ҟанаҵоит.

15. Иахьа исымшироуп. Ианбатәи аамҭоу, шаҟа ҵуазеи уиаахыс! Иҟасҵаз маҷуп. Аҿыҵгақәа рацәаҵәкьоуп, аха уи акгьы аанагаҳом, ари аҵак азыҟаҵом. Саҳәшьеиҳабцәа изласарҳәахьоу ала, сиит ашарԥазҳа, цқьа имшацкәа. Уиаахыс исхызгахьоу рацәаҵәкьоуп. Убарҭ зегьы санрызхәыцлак, иахьагьы сыԥсы злаҵоузеи ҳәа сгәы ааанагоит. Убарҭ срыҵамкьацыкәа иахьанҳа сахьааиз, ҳәарада, ииаира ҳәа акыр сымазар, раԥхьа игылоуп.

Мai

5. Аҿарацәа ражәеинраалақәа иҳазрыԥхьон. Сара хаҵала даара сдыргәыргьеит Гунда Сақаниаԥҳаи Гәында Кәыҵниаԥҳаи. Урҭ иҿыцны, зда ҳпоезиаҿы иҟамыз рыман ҳлитература иалалеит. Ус узазҳәозар, ипоезиа цқьоуп, ухы-угәы арыцкьоит. Г. Сақаниаԥҳа лажәеинраалақәа еиҳа експрессиала ишьақәгылоуп, Кәыҵниаԥҳа лҿы убри иацны арационализм алоуп. Иахьазы, ҿыц ҳлитературахь иааиз рахь абарҭ иалкаан удыргәыргьартә иҟоуп. Иара убас, Ҭҳаиҵыкәԥҳа дзыԥхьаз рахьтә ажәеинраала бзиақәа ыҟоуп. Уи традициа ҿыцк алалымгалт, аха абаҩхатәра лымоуп. Гагрантә дааит Б. Барцыцԥҳа. Раԥхьа иргылан, уа, Гагра дахьыҟоу бзиоуп,

арҽиара, адоуха ус ахаҭарнакра азылуеит. Иара убас, ражәеинраалакәа ирыԥхьеит Е. Ажьибеи В. Кәаҕәаниеи. Урҭ ҳтрадициатә поезиа иатәуп макьана.

8. Д. И. Гәлиа иҩны-музеи аҽы иҟан Кә. Ломиа ииубилеи. 70 шыкәса ихыҵит. Иҟалап убри амузеи, ҳхыбаҩ аҽы аакьыскьа иҟалахьоу аиԥыларакәа иреиҕьхазар. Иара ихаҭа ибзианы дцәажәеит, ажәеинраала бзиакәагьы ибзианы дрыԥхьеит. Еиҳарак иԥьоушьаша, убри аиԥш алаф бзиа иҳәон, аиԥылара зегьы ҳшыччоз иаххаагеит, ҳаԥсы ҳшьеит. Ашәҟәыҩҩцәа Реидгыла амаҙаныҟәгаҩыс аус иуеижьҭеи акраатцуеит. Даарагьы ашәҟәыҩҩцәа, еиҳарак аҽарацәа дрыцхраахьеит, рышәҟәкәа Москва, Қарҭ иҭыҵыртә иҟаиҵахьеит. Уаҩышьалагьы дыбзиоуп.

Кә. Ломиа аиԥылара ашьҭахь астол бзиа ҟаиҵеит. Убригь лаф бзиала ирԥшҙеит, еизигазгьы, ҳаԥсы ҳиршьеит.

26. Абар мчыбжьык ҵуеит Гал араион аибашьраҵәкьа цоижьҭеи. Аурыс рырхәҭақәа ахьгылоу нахыс Қарҭаа рнапаҵаҟа иҟалеит уҳәар алшоит. Уа ахырҕәҕәарҭақәа ҟарҵеит. Егры нырцәынтәи апровакаторцәа ицо-иаауа ибжьоуп. Аԥсны агәахьы адиверсиақәа еиҽыркаауеит. Иааҩит, Надареишьвили иҵмыҳәҳәара Аԥсны ареспублика ахьҙцан Қарҭ еиҽикааз алахәылацәа, аџьыбаҭалацәа Гал ргарц ргәы иҭоуп ҳәа. Раԥхьа аратәи амилициа аусзуҩцәа цеит, нас — арезервистцәа. Дима, иҩызцәагьы иаргьы, мцар руазма, равтоматқәа аашьҭыхны ицеит. Ҳаҷкәынцәа дырҩегьых рхаҵара аадырԥшит: урҭ рхырҕәҕәарҭақәа зегьы цҟьа иргеит. Макьанагьы уахь иҟоуп. Урҭ рзы, зегьы ҳзы аибашьра нымҵәеит. Иацы Урыстәыла иҟоу Қарҭ ахаҭарнаки Арҙынба В. Г. еиқәышаҳаҭрак рнапы аҵарҩит; дара ртәқәагьы ыкәыргарц, ҳара ҳмилициагьы, ҳрезервистцәагьы аларгаларц. Аха макьана ишыҟац иҟоуп, уи иқәныҟәо ҳәа аҙәгьы дцәырымҵыц. (Уажәы Урыстәыла иахагылоу, Березовски дназлоу, абри аиԥш аҭагылазаашьа иадгылаҩцәоуп, ақәҽырымҭуазаргьы.)

28. Гал еиқәтәашәа иҟоуп. Арахь, телевизорла ианаҳдырбо, абылра иаҽуп. Димагьы дааит, Анцәа иџьшьала, деибганы. Уи излеиҳәо ала, аибашьраҵәкьа аани уажәтәи рҭагылазаашьеи еиԥшымызт. Уажәы уи зынҙа изҭахымыз анхацәа аҵанакуан. Мчыла ахырҕәҕәарҭақәа ддырҟаҵан, ршьыга рнапала ирыҵ-

дырхит. Ирацәаҩуп зынхарҭақәа ықәыццышәааи иргаз, иҭахаз. Уажәы, маҷк иадамзаргьы, изыхьчо идгылоит, дырҭахуп. Дима излеиҳәаз ала, дара рнапы ахьынӡанаӡоз ус иҟоу рыхьчон.

Июн

2. Гал афы ахьықәсыша: фҩык ҳаҷкәынцәа атанктә граната иахапҵәеит. Аибашьра мыжда еибашьроуп, ашаҭара аныҟала, иҟазҵаз дагоит. Ас ҳаиҿагылана ҵ шаҭара ҟамлароуп. Ари формула бааԥсуп, аха иқәныҟәатәуп.

8. Дырҩегьых арыцҳара: дҭахеит еицырдыруа аԥсуа шәҟәыҩҩы Алықьса Џьениа. Ианакәзаалак аԥсра зыхьӡ узадымкылоз, хыхь ззымдыруаз, аԥсҭазаара абзиабаҩ, ҳҩыза Алықьса Џьениа. Иацоуп ианыҟала ҳәа ирҳәо. Афымца дашьит, идачаҿы. Атӡамц акьыба кыдыргыланы, афымца зыҟам гәасҭоит ҳәа дшаҿыз акьыба итҟьо ианалага, иҩнапыкгьы рыла афымца аҭелқәа дрымҵасит. Уиакәхеит, шәҟәыҩҩык, ҩызак иаҳасабала, иҭып ҭыкка ииаанхеит ҳабжьара. Иҭаацәа, иԥшәмаԥҳәыс Гагәуа, изҭабцәа хьҩежьқәа — зегьы еибацәахеит. Ҳлитературагьы дагхеит ҳапроза шьҭызхуаз руаӡәы. Ҩызаҵас дҳагхеит, даара агәалсра ду ҳамоуп.

10. Иахьа дыржуеит А. Џьениа. Асаат 11 рзы Аԥсуа театр ахь дганы дыгҿарҵеит. Зегьы даара рхы-ргәы далырхит. Алахьеиқәҵаратә митинг аҿы саргьы сықәгылт. Сгәы убасҟак иалсны сыҟан, ажәа уи анырԥшра мариам. Анышә дарҭеит апантеон аҿы. Абас инҵәеит ҳашәҟәыҩҩы, ҳҩыза арахьтәи имҩа, нарцәытәи изылашааит.

21. Ашоура ҕәҕәа ыҟоуп. Иаха афырҭынҵәҟьа ыҟан, ҳаҩны шеибгаз иқыцьқыцьуан. Л. Кәарҷелиаԥҳа дсыҳәан, Американтә ииаз апрофессор Кауфман ҳәа аӡәи сареи ҳаиқәлыршәеит. Уи ашәҟәы иҩуазаап, Урыстәылатәи аконфликтқәа ирызкны. Аурысшәа хар амамкәа идыруашәа дыччон, ажәа хаақәа иҳәон, аха иаразнак избеит игәы шыԥхҭыз. Ҳәарада, иаргьы ишиҳәоз ала, асепаратистцәа драҕан, урҭ зҿыҵуаз дрыдгылаҩын. (Уи зны-зынла илыжжуан.) Саргьы, снакәша-аакәшан акәымкәа, иҟаз шыҟаз, уи азы сгәаанагара атәы инаҵшьны исҳәеит. Ари азҵаараҿы ООН знапаҵаҟа иҟоу, зхыԥхьаӡара рацәоу,

хыԥхьаҙарала еиҬоу ажәларԛәа злацалан измоу зегьы, ршьапы неиԛәыргылан, уи ишаҽагылоу атәы. Ус акәымкәа, тәыс иҟарҬаз ажәларԛәа рзинԛәа рыхьчар, ажәларԛәа реидгылара, адунеиаҽтәи аҭагылазаашьа аиҕьтәра ишацхраашаз. Уи акәҙами ООН дҬас иамоу ҳәа. Ҳара аԥсуааи Қырҭтәылеи ҳаизыҟазаашьа атәы сҳәеит, исҳәеит уажәы ишыҟоу ианакәзаалак ҳшаԛәшаҳаҭымхо. Акраамҭа ҳаидхалт. Ҳаибашьра атәгьы далацәажәеит. Уи еибашьрамызт, ацәгьоура аҟынҙа инагаз шьакаҭәаран иҳәеит. Ус рзуҳәар ҟалоит иҳаԛәлаз, сҳәеит саргьы, ҳара ҳажәлар ракәзар, рыԥсадгьыл иаԛәлаз, ирымазкуа ицәырыхьчон. Егьирахь, аибашьра еибашьроуп, еибашаҭара ҟалаҙом. Шәара Виетнам шәышԥеибашьуаз, рхы шәшьышьуазма ҳәа инеиҽаскит. Уи акгьы изахымҳәааит. ҲанеиԥырҬуаз аԥсшәа иасҳәеит, исҳәаз маҷк иаҕьцәазаргьы, иара ихаҭа ҳаҭыр шиԛәыстҬо, ҳара дҳасасны дшаҳаԥхьаҙо.

НхыҬынтә дааит Г. Аламиа. Ҳаиқәшәеит. Иситеит иҭижьыз, иара редактор хадас дызмоу ажурнал «Черкесский мир». Уи ибзианы еиԛәыршәоу, еиҽԛкааy журналуп. Ма изакәытә полиграфиоузеи! Ажурнал Ауаажәларратә совет саргьы салоуп, ианҟәоугьы цәгьаҙам. Калмыков иеиԥш иҟоу, иаԥсоу ауаҩы итәы инеиҬыхны иануп. Уи даара ҳаҭыр зԛәу, инарҭбаан еицырдыруа Кавказ дахаҭарнакуп. Алитературатә ҟәша иҬегьы еиҕьзар ауан. Иааидкыланы уахәаԥшуазар, ажурнал цәырҬра бзиоуп, аҬакы амоуп. Кавказ ахаҭа адоуҳатә культура аидкыларазы. Ажурнал аредактор инапы бзианы иануԥшуеит. Гена, апоезиа аҽы иеихьҙарақәа рнаѽсгьы, иахьатәи аԥсуа журналистцәа ирылыҳәҳәо дыруаҙәкуп.

Август

10–18. Аԥхынра зегьы даара ишоуран. Августгьы ашоурақәа адыруеит, аха амш аԥша аҬоуп, уи уԥсы унаргоит. Маҷк ихьшәашәарахеит, аха ақәа ауам, аарѽарахеит. Урыстәылатәи Пен-клуб аҟынтәи исзасит. Хельсинкиҟа сыргар рҭахуп, уа аконгресс ыҟоуп. Уи сгәы иахәеит, ҳәарада. Урҭқәа зегьы ҟазҬо А. Битов иоуп. Уи дышәҟәыѽоы дууп, дагьуаѽ дууп. Аԥсны дааины ианиба, ҧытрак ара аусуразы данықаз иааигәаны ҳаибадырит. Убриаахыс инапы

ахьынҙаназо дҳацхраар иҭахуп. Уи, ҳәарада, сақәшаҳаҭхеит, адыррагьы рыстеит сышнеиуа ала.

22. Москваќа, нас Хельсинкиќа сызлацо апаспорт, ацага — урҭ зегьы ирласны иҙбатәын. Раԥхьа иргыланы, ара сеимырхха сызку аҭыҙшәакәа, сыкәызмыргыло аҵмыҳәҳәарақәа ԥыҵрак срылҵып. Аха иахьа арантәи Москва ацара ус имариам. Уажәы убас иќоу сезонуп, аиҳабыра рброн ала абилеҭ умоуазар, ԥшаашьа ыќаҙам. Дәыҷбала сдәыкәлар сахьҙом. Апрезидент Багаԥшь иҿы снеир акәхеит. Уи дагьпрезидент бзиоуп, дагьуаҩ бзиоуп, ибзианы сидикылт, зегьы иҙбарц ажәа сиҭеит.

Сентиабр

1. Убасҵак сеилахоуп, аха сентиабр азы ҩбаќа ажәа сымҳәар сгәы иауам. Уи сара сзы еснагь ишныҳәоу инхоит. Ашыкәс ҿыц ныҳәа дууп, ҳәарада, аха сара сзы Сентиабр 1 аныҳәакәа зегьы раԥхьа игылоуп. Убасҵак исхамышҭуа инхеит убри амш, убасҵак сазхьуан ашкол ахь ацара. Иахьа уажәраанҙагьы исхашҭуам раԥхьатәи арҵага шәҟәқәа рԥьаад фҩыхаа. Сынтәа смаҭа Инара ашкол ахь дцеит, мҩамш иқәлаша. Уажәшьҭа Амра лыцкәын Арзик иоуп инхаз, убригь аҿа ҩышыкәса рыла ашкол ахь дцоит. Даара исҭахуп Дима ихылҵуагьы данцо сахаанхар. Аха ҳаҷкәынцәа, ишкәыԥшыз абри аиԥш аибашьра зхызгаз, аҭаацәа алалара аиԥш иќоу аус ду, аус бзиа азгьы рҿырзымпсахыц. Уи сгәы иалоуп.

2. Иахьа Москваќа амҩа сыкәлеит. Уантәи Хельсинкиќа сызцар ҳәа ауп. Ҳаргьы даара иаҳҭахуп ҳашәҟәыҩцәа Реидгылаҿы ҳхатәы Пен-клуб аиҿкаара, аха макьана иаҳзалмыршац.

Москваќа сманшәалан сцеит. Дима иҩызаки иареи снаскьаргеит аҳәаакынҙа. Москва Пусиеи (Руслан Ԥьапуа) С. Шевелиови сԥылеит. Макьана аамҭа сыман. Усҟан Амрагьы Аликгьы рхәыцқәа рыман Москва иќан. Ҳара зегьы ҳшеимаз, акарпыжә, арыжәтә, ахәыцқәа рзы ашәырқәыр ҳаман урҭ рахь ҳцеит. Елана дҭыԥхахеит, Арзикгьы джыцәҙа дыќоуп. Убас исзыԥшын, аҿены насыԥ змаз сара сакәын.

3. Пен-клуб ахь Пусиагьы саргьы ҳцеит. Абилеҭқәа ааҳхәеит, нас ҳанцаҵәќьо адырра уаҳҭоит рхәеит.

4. А. З. Анқәаб дысзасын, ҳаибабеит. Уи даара акрыздыруа, ишәа-иза ихәыцуа, аполитикаҿы ҳажәлар, ҳаԥсадгьыл рҧагылазаашьаҿгьы згәааанагара змоу, агәамч, алидерра ҷыда ацәаҩа змоу аҳәы иоуп. Уажәы Москва иҟоу аԥсуаа акыр дрылыҳәҳәоит. Иидыруа, илшогьы ауаа идирхәар иҧахуп. Аԥснытәи ашколқәа дрыцхраауеит. Иара убас амеценатра бзиаҧәҟьа даҿуп: иҧижьит Аԥсуа поезиа антологиа, ҩ-томкны. Уи аиԥш макьана политикк ихы иҧамшәац. Убас ԥыҧҩык рышәҟәқәа ажәҩан дирбахьеит. Уиадагьы, Аԥснытәи ансамблькәа, аҳәаанхыҧ ицома, иара Урыстәыла иахьаҧанакуа иқәгылоума, шамахамзар, иара ицхыррара рымоуп. Ажәакала, А. З. Анқәаб, иахьа Москва дшыҟоугьы, Аԥсны иҟоу, изылшо раҧкыс ҟаиҧоит. Уи даара дҳәынҧқарратә кадр ҭәҭәоуп, иҧегьы еиҳау, аҧакԥхықәра зду инапы ианызароуп. (Иара саргьы сиган, аҳәаанхыҧ уцоит, Аԥсны уахаҧарнакуп, аҿыԥсахга умазароуп иҳәан, аматәа ҿыцқәа сзааихәеит.) Аиашаз, сацәыԥхашьеит, насгьы, саргьы сматәадан сыҟамызт, аха уи убас иҟаиҧеит, сзиԥымыѡлеит. Ҳәарада, сгәы иахәеит, даарагьы ҳаҭыр ақәыстҧеит. Уи ашьҭахь, Хельсинкиҟа ацаразы авиза сырымҭеит, упаспорт Аԥсны иурҭаз мчы амам ҳәа. Уахь сызгарц зҭахыз, Пен-клубаа, даара рҿыршәеит, аха акгьы алымҵит. Александр Золотинск-иԥа сара изыҟасҵоит иҳәеит авиза. Егьырҭ раамҭа анааи ицеит, уа ҳаузыԥшуп ҳәа. Зегьы рҧыԥ иқәҧан адәыгба сеиҧеит ари ауаѡ ду, ацхырааѡ ду. (Ҳәарада, асеиԥш иҟоу аус хашҭшьа амам. Аха уи акәым ихадоу, абасеиԥш акры здыруа, акры зылшо Москва дыртәаны дызҳамоузеи, ҳзимыҳәарызеи Аԥсны аҳәынҧқарра зда ихәарҭам маҧура дук ахь.

8. Аҿенышьыбжьон Хельсинки авокзал аҿы адәыгба сҧыҵит. Зназы исԥылоз ҳәа аҳәгьы дсымбеит. Сылахь еиқәнаҧеит. Атакси шьҭысхыр, сахьцо иасҳәар ишԥеизымдырри ҳәа сгәы иснаҭеит. Аха уи сахьымҳацкәа срыԥшааит исԥылаз. Пен-клуб аҿы аус зуа Марина, афин-аспирант (аславист), иҧакуа-иҧыжьуа ирымоу апоетесса Витковскаиа. Зны асасааирҭаҿы снарган, сҧыԥ сдырбеит. Уантәи Гранд Марин ҳәа изышьҭоу, аизарақәа, аконгрессқәа ахьымѡаԥырго ахь. Уа сыҿҭазѡын, асасааирҭахь схынҳәит. Аконгресс макьана

иалахәыз рыҽшаны ақалақь араионқәа рҿы ицаны иқәгылон. Сара «Петроград и литература» атема ала аиҧылара ахьымԥаҧысуаз сцеит. Уа А. Битов англыз бызшәала иааиртит, дахцәажәеит. Иқәгылан адокладқәа ҟарҵеит Петроградтәи ашәҟәыԥԥцәа: Берг, Попов, Скидан (уи англыз бызшәала). Нас саргьы ажәақәак сҳәар иҵахххеит А. Битов. Петрогради Аҟәеи реизыҟазаашьақәа, Аҧсни Петрогради рлитературатә еизыҟазаашьақәа ртәы салацәажәеит. Адырԥаҽены Лохти ҳәа захьӡу ақалақь ахь ҳдәықәырҵеит ашәҟәыԥԥы, апрозаик Попови сареи. (Попов прозаикк иаҳасабала дыздыруан, иԥымҭақәа сгәаҧхон. Уи иара даара деигәырҕьеит.) Ҳахьнеиз ақалақь қалақь думызт, аха ибзиан, иҧшӡан, Финлиандиа зегьыньареиҧш, ицқьан.

Иқалақь дуум, аха дара Чикаго ҳәа иашьҭоуп, аагалых ыҟазар акәхап. Аизара мԥаҧысуан аҭыпантәи атеатр аҿы. Шәԥык инареиҳаны ауаа ыҟан. Саргьы 7-8 минуҭ ажәа сҳәеит. Азҵаарақәа ҳақәрыҧсеит. Убарҭ рахь абжа сара исықәкын. Аҵыхәтәан, аӡәы убас сеиҳәеит, афин бызшәа уадаԥуп рҳәоит, уара убызшәа саҳар сҭахын ҳәа. Ажәеинраала сырзаҧхьеит. (Сара сдрама аҟынтәи, «Пхыӡ избеит, сыҧсыҵкаара Аҧсны».) Рнапқәа еинырҟьеит, ибзианы ирыдыркылт. Сбызшәа заҳар зҭахыз дааччан, иҳәеит, уажәшьҭа еиҳа сгәы ҭынчуп, ҳара ҳбызшәа аҵкысгьы имариам абызшәақәа ыҟазаап ҳәа.

Ҳазлааз, ҳазлацаз адәыҕба атәарҵақәа татан. Иҵатәазгьы ҭынч-ҭынчӡа рҭыпқәа рҿы итәан, абжьара аӡәы дныбжьаҳауа иҟамызт. Иара ус х-интервиук рыстеит. Ашвед газеҭ аҟнытә исымызхуаз, сааҵки бжаки аҟара сишьҭуамызт. Изныло агазеҭ Урыстәылатәи Пен-клуб ахь инаҳашьҭуеит, рҳәеит. Ашьҭахь, ажәлар мач — Саами рлитература азҵаарақәа ахьеилдыргоз сыҟәгылт. Имачу ажәларқәа рбызшәақәеи рлитературақәеи рзы мацара Пен-клуб аконгресс ҟаҵатәуп ҳаҧхьаҟа ҳәа ажәалагала ҟасҵеит. Убригь изыҟәнагоз шәҟәыла ишьҭырхит. Убас, алитература зҵаарақәа иахьрылацәажәозгьы, сгәы иаанагоз сҳәеит. (Амбивалентность непохожести: тождественность и различие. Культурное смешание и пограничные области.)

Аконгресс аҿы ууанӡа издыруазгьы ыҟан. Иҿыцны избаз абжьаратәи Азиатәи адиссидентцәа уҳәа ирацәаԥуп Европа.

Еиҳарак Узбекистанынтә, Туркменистанынтә. Урҭ рреспубликақәа ирхагылоу феодалттә диктаторцәоуп.

Аконгресс аусура иалан аиҳабыра ҽыц алхрагьы, аконституциа ҽыц ашьақәыргыларагьы рызҵаара. Еиҳабыс Блок ҳәа Франциантәык далырхит. Алахәыла ҽыцқәа рыдкылара анықало атәы аҳәгьы даламцәажәеит. 2000 шықәса азы аиубилеитә конгресс Урыстәыла иақәдыршәеит. Изҵахымызгьы ҟалеит, аха аурыс Пен-клубаа ирулак иақәдыршаҳаҵит.

Иааидкылан, аконгресс Минсктәи афорум аасҵа аиҽкаара ахьагыз, стихиала иахьырыҳбоз ықан. Иалахәыз рацәаѡын: Минск 200-ѡык ықазҵгьы, ара 400–500-ѡык рҟынҳа инаҳон.

Афинцәа бзиа иҟоу жәларуп, аха ус иҳамоуп ҳәа ирыҵсаҟьом, аныхра акультурагьы рымоуп. Уеизгьы, Иука қәа афинансқәа знапы ианыз афин (аурысшәагьы идыруан), афинкронақәа ҧытк ҳзацицеит. Еиҵасҳәахуеит, Финлиандиа даара бзиа иҟоу тәылоуп. Атәыла зегьы апарк бзиа еиҧш иҟаҵоуп. Хельсинки, еилаѡынтра ахьыҟам, иҧшҳоу, зархитектура блахкыгоу, небоскреб агәылмыҳәҳәа, дара рҵагылазаашьеи ргьамеи иақәшәо иҟаҵоу қалақьуп. Дара рхаҵақәагьы, ихахачахоу акәымкәа, еиқәтәа-еиқәгыла иҟоуп. Убасҟак ҧхьаҟа ицахьеит, уаҳа ҟаҵатә рымаҳам уҳәартә. Иҟалап, адоуҳа ҳәа ҳара иаадыруа агзар. Ихьшәашәацәазар. Арахь ҳанаауаз, чечен шәҟәыѡѡык, Исраилов ҳәа, киргизки сареи купек аҿы еицҳақәшәан ҳаибадырхьан. Ара ҳанааи, ачечени сареи еиҳа ҳаиҿархасырҵан. Уи ҳара ачеченцәа рҟазшьа ҳәа иаадыруа дыҟамшәа збеит. Сынижьыргьы иҵахымызт, аха ҷьарак дызтәомызт, дынкылкәыр-аакылкәыруа иусқәа реиқәырҿаҿара даҿын. Уажәы Чечентәыла аҵагылазаашьа, аибашьра ахьцо ихы иаирхәоит. Ҷарақәак рымихит, иара иҵижьуа ажурнал ацхыраара аҳасабала.

18. Хельсинкинтәи ҳаныхынҳә, адәыҕба ҳанҵытҵ, сымаҳә Алик дыспылеит. Ачечен дахьнагатәыз харан, аха уа дныжьны ҳцозма, иахьиҵахыз днаган, бзиала ҳәа иаҳәан дынҳажьит. Нас Алики Амреи иныркылоз руадахь ҳцеит. Ахәыцқәа сызхара избеит. Есшьыжьы иааины умцан ҳәа исыҳәон. Елана ашкол дҵоуп, ибзиаҳаны аҵара лҵоит. Арифметиказы ирырҵо адҵақәа,

ҩыга мкҙакәа илҳасабуеит. Арзикгьы иидырша идырхьеит. Пусиа — Руслан Џьапуа, уа сшьҡаз аниаҳа, днеит. Баша напҭацәгьы дмааит. Аџьынс костиум, аҙбахә џьара исҳәахьазаарын, иаахәан исызнеигеит. Ажәакала, напеилаԥса ауаҩы дааҙоит. Пусиа датәазымбақәо ыҡоуп, ихы дахьақәиҭу, акыр дахьаԥхьахьоу, акры ахьидыруа, аҩызара атәы ахьидыруа дахдырҟьауоу сыздырам. Иареи сареи ҳаизааигәоуп, уи уаҩы дзаԥырхагахом.

Аҩныҡа схынҳәыр акәын, ахәыҷқәа гәыдкыла-хыдкыла, сгәы хьааува сырԥырҵит. Алик аеропорт аҷы снаган, аҳаирплан сеиҭеит. Исыҙом, сымаҳә бзиа дызбоит, дагьаԥсоуп.

Асаат хԥа рзы Адлер сыҡан, ԥшьба рыбжазы — Ԥсоу аҳәаа-аҷы. Дима дыспылазаап, аха ҳаивнагеит. МВО равтобус ала сааит. Абас инҭәеит Хельсинкитәи сепопеиа. Сҩызцәа бзиақәа гәырҕьаҭәа испылеит. Аха аҙәы-ҩыџьа, измааноу сыздырам, сыла изхыԥшылом. Иҡастҵарызеи, Анцәа ибоит, сара аҙәгьы изы ацәгьа сҭахым, дара ԥырхагас ирмоуааит.

Октиабр

9. Владислав Григори-иԥа Арҙынба снеиԥхьан исеиҳәеит, Бырзентәылаҡа, Афинҡа ҳделегациа царц иҡоуп, убра уаргьы уахыԥхьаҙалоуп, уцароуп ҳәа. Ҳәарада, сцоит. Ибзиан дсацәажәеит, устатиа сгәаԥхеит, иумҩыргьы ԥсыхәа умамызт, узавсуамызт иҳәеит. Афинаҡа ҳахьцо ақырҭцәеи ҳареи ҳаицәажәара ҡалоит, ҳаиҷаԥшраҟәа цәгьахашт аха.

15. Аҡәантәи Афинаҡа ицоз Бомбора ООН-аа рҳаирплан ҳҭалт. Уи аҳаирплан хәыҷуп, аха иманшәалоуп. Хә-сааҵк ҳԥыруан, уаҳа иццакҙомызт. Еиҳабыс дҳамоуп Багаԥшь С. У. Аиҳабыра рахьтә иҡоуп дырҩегьых Шамба С. М., Џьергениа А. М., асоциалтә зҵаарақәа рԥыза-аминистр Н. И. Мистакопуло, Копуло Аҡәа ақалақь ахада Аиба Г. (Арҙынба В. Г. дцарц дыҡан, аха игәы бзиамызт, даагылт рҳәеит.) Зегьы рахьтә ара иҷыцу сара сакәын, егьырҭ зегьы акырынтә еицныҡәахьеит. Афины азааигәара Гулиагмени ҳәа курорт ссирк араион аҷы ҳнаргеит, Астерполос ҳәа сасааирҭа дук ҳаиҩнарҵеит. Уи иреиҕьу асасааирҭақәа иреиуоуп. Сара исырҭаз аномер 248. Асасааирҭа бухта иаҵәак апаҩаҷ игы-

лоуп. Ҽык-бзык иазымҳәо иԥшҙарҧоуп. Уантәи Афины ақалақь агәахьы уахьыԥшуа иубоит амра иабылны иҟоу ахаҳә мацара злыҳәҳәо ахәқәа, ашьхарԥқәа.

Адырԝаҽены ақырҧцәа рделегациагьы ааит. Аиԥылара ааиртит Бырзентәыла Адәныҟатәи аминистр Панчолас. Уи даара иԥханы иҳәеит Аԥсны атәы. 3000 шықәса раԥхьа Аԥсны Страбон иԝымҧақәа рҽы иарбоуп иҳәеит. Уинахыстәи исимпатиақәа ҳара ҳахь еиҳа ихан. Ари, ҳәарада, ҳара ҳделегациа зегьы даара ргәы иахәеит: ҳара ҳахьтә иқәгылаз зегьы – Багаԥшь С. У., Шамба С. М., Гәарамиа А. А., Ҳагба В. — зегьы ибзианы ицәажәеит, абырзенқәа рминистр ииҳәаз анырԥшны.

Ақырҧқәа рахьтә Қарҧтәи ауниверситет аректор Метревали, аԥсуаа рахьтә ҳзацәажәар ҳҧаху ҳәа аниҳәоз, сыхьҙ иҳәеит. Уи ақырҧуа шәҟәыԝԝцәа ҳаҧыр иқәырҧоит ҳәагьы ацицеит. Уи ала иубартә иҟан ҳделегациа аилазаара дара рыбзгьы шалаз. Ақырҧуа делегациа иалаз рахь сиԥшааит Бериа Мурман. Уи еимактәны иҟарҧаз ауниверситет аҿы длекторын, ҳәарада, ҳаибадыруан. Урҧ ирҳәац рҳәоит, ҳаԝныҟа, Аԥсныҟа, ҳанбанеиуеи ҳәа. Рыԝны иаанықоу абыржәоуп, убра иакааит. Ҳпоет Таиф Аԥьба дыбжьаҙит, дҧахазаргьы, дышҧахаз ҳаздырам, уахь аҙәы акридыруазар иаҳзеилкаа ҳәа аниаҳҳәа, хымԥада иҳәеит дазхианы.

Ҳаиԥылара «Агәреибагара» ахьҙырҧеит, аха иҳабжьаз аҧааршә цәыкәбаркгьы азмырҙыҧит. Ҳара, аиашаз, убарҧ рҟыбаҙыба ирласны ҳалҧыр ҳҧахын.

Ҳгәы иахәаз Аԥснытәи ицаз абырзенцәа иҳазгәыкуаҧәҟьа иаҳԥылт. Убра ҳаҟанаҧ иааҳԥырымҧит. Ҳара ҳделегациагьы бырзенк далан, Стилиди. Аиԥылара рацәак алымҧит. Бырзентәыла ас иахьаҳԥылаз, рсимпатиа зегьы иаахтны ҳара ҳахь иахьхаз ақырҧцәа ирызхымгеит. Аиԥылара аҿҳәара хымш шагыз иныжьны иқәҧит.

Уинахыс Аԥснытәи ицаз абырзенцәеи ҳареи мышқәак ҳаизынхеит. Урҧ ирылан ибзианы зегьы иаадыруаз. Иаҳҳәап, Кордашиди Аԥсыңгьы акры икын. Уа еиҳагьы дбеиахеит. Иреиҕьыз аресторанқәа рахь ҳаигеит ҳшынделегациаз зегьы. Нас, сара ус ибжьы саҳап ҳәа сизасит Гиви Аҳашба. Уи Аԥсны данықазгьы даара аҳаҭыр ҳзеилан. Иара усгьы, дсаҳәшьаԥоуп

сҳәар ҟалон (иан Гогәуаԥхәуп). Иара иеиԥш ауаҩрагьы злоу, ауа-агәыцхәгьы дыздыруа дмаҷуп, абырзен ԥхәыс димоуп. Ԥыҵк аатцуеит дшынҵаацәоу Бырзентәыла дыҟеижьҵеи. Ҩыԥьа аԥацәа ссирқәа имоуп. Урҵ абырзен литературатә бызшәа рдыруеит (абырзен бызшәа ҩбаны иҟоуп, ажәлар рҿабызшәа, анаукеи, алитературеи, аҳәынҵқарреи рбызшәеи. Урҵ адиалектра атцкыс аиԥшымра рымоуп), аурысшәа рдыруеит, аԥсшәа аҙеиԥш ирдыруеит. Сыбжьы шиаҳазеиԥш, сара умааин ҳәа шиасҳәазгьы, уа амҩа ахә мацара даара акры ыҟоуп) 500 километр ԥҟаны, иҵаацәа зегьы иманы дааит.) Уи ибзоурала рбара сахьҙеит Афинтәи акрополь, Посеидон ихрам. (Уи аҵҙаҿы ихьҙ аницеит — Баирон, 1810 шықәсазы, дааны ианибоз.) Даара аинтерес атцоуп археологиатә музеи. Гидс дҳаман Аԥснытәи, Николаи Анастасиади ҳәа ҷкәына заманаҙак. (Афины дуззаабара шықәсык аҵахызар акәхап. Иахьынҙаабоз иҟәашккакараҙа амра ихнаблааз ашьхарԥқәа ирылԥшуеит. Еиҳарак хԥа-ԥшьба еихагыла змоу, аԥшҙара икны иаго виллакәоуп. Сара иахьынҙазбаз, иахьатәи ақалақьқәа ратрибут небоскриобк ыҟамызт. Адунеитә цивилизациа аҷапан, иара ахаҿы амоуп. Бырзентәыла ахьынҙазбаз, амра акәымкәа, жәытәнатә аахыстәи адоуҳатә енергиа дуззаа аҙыблара ихнаблаазшәа угәы иаанагарын.

Ноиабр

6. Ариабжьарак Д. И. Гәлиа ихьҙ зху апремиа усқәа ҳарҿуп. Изҵаху рацәаҩуп, аҙәы-ҩыԥьа рыда егьырҵ ирзытцәахҙом. Иахьа асаат 2 рзы «Аамҵа» аредакциаҿы ҳаизеит. Б. Шьынқәба иахь ауаҩы дҳашьҭыр акәын, аха игәқәа рахәым рҳәан, ҳаагылт. Ҩажәи ҩыԥьаҩык зыбжьы зҵиирц иҟаз изыхәҵоу рахьтә жәаҩык ыҟан. Иҟалеит маҙалатәи абжьыҵира: алитератураҿы Таиф Аԥьба инагҙаны абжьы иоуит; Делба С. — 2 бжьык лыгхеит; Амаршьан В. — 5 бжьык. Аҟазараҿы Кә. Ченгелиа инагҙны иоуит (ҳшақәымгәыҕзоз); Мархолиа М. — 3 бжьык игхеит; Лакрба В. — 5 бжьык; Гәыргәлиа Бориси Рушьбеи Смыри 7-7 бжьы рыгхеит. Абас инцәеит уи алхратә епопеиа.

19. Иахьа, асаат 12 рзы анкьа ашәҟәыҩҩцәа зыҩназ ахыбраҿы ҳаиқәшәеит Г. Аламиа, Ԥь. Аҳәба, сара, ажурналист

В. Шариа. «Аидгылара» анеиҿкааз аахыс 10 шықәса ҭит. Ари ахеидкыла даара акры алшеит аԥсуа жәлар рмилаҭ қәԥара аҭоурых аҿы. Уи аиачеикақәа Аԥсны ахьынӡанаӡаазо зегьыԥьара иҟан. Аԥсуа жәлар рмилаҭтә қәԥаратә идеиақәа апропаганда рзыҟанаҭон. Уи, раԥхьа иргылан, центр змамыз ақәԥаратә усура астихиатә мчқәа еидкыло, зус аплан змоу, ахыҟәкы змоу хеидкылан еиҿкаахеит. Ари даара акры аҵанакуан ақәԥара усҟантәи аетап азы. Усҟан уи аиԥш ахеидкыла аҟаҵара даара игәаҒьыуаҵәан. Аԥсны акоммунисттә партиа аобком, Аԥсны Асовет еиҳабыра, еиҳарашьык иқыртцәаз, Қарҭаа рнаҵәахы иҭадыргьежьуаз — зегьы аҿагылан. Иарбан усзаалак иамоуп иара хымԥада иназыгӡар зҭаху реиԥш, еиуеиԥшым амшалашцәа. Урҭ рыхьӡ ыҟазар рҭахуп, аидеиа зхы иҭашәааз ҳәа инархыԥхьаӡалан, аха аусҵәкьа, зцәыргараз мацара аҿашьоукы иҟарҵаз, аҭакԥхықәра ангатәхалак иадгылашт. Аха уажәшьҭа аргәагәара ҟаломызт, ацәажәара аҟынтәи аус ахь ииастәын. (Ара иҳәатәуп, ууанӡа аҿар рхеидкылак ыҟан, Нодар Ҷанба еиҿикааз. Уи еиҳарак акультуреи аҟазареи рызҵаарақәа ракәын изызкыз. Ҳәарада, урҭ зегьы аполитикатә зҵаарақәагьы рыҵаҵәахын. Аԥышәа ухы иаурхәашаз ыҟан. «Аидгылара» азы уи «Потешный полк» иашызан.) «Аидгылара» иҟанаҵаз даара акры ыҟоуп. Раԥхьа иргылан, стихиала иҟалаз аиҿкаарақәа зегьы еиднакылеит. Ажәлар рышнытҵа еиҳа активра змаз рзы имшақәҵагахеит. Лыхнытәи Аԥснызегьтәи аизара адекларациа, Кавказтәи ажәларқәа рконфедерациа аиҿкаара (аԥсуа революционер ду Ефрем Ешба еиҿикаауаз «Кавказтәи ашьхарыуаа рконфедерациа» иаҿырԥшны), ақәԥара анапхгара аҭара зылшо акадрқәа ралԥшаара, разыҟаҵара, ууанӡатәи ақәԥара аԥышәа аидкылара — ирацәан уи ицәырнагаз, аус знаруз. Зегь дара роуп, уи аҵакы уашҵас ахәшьара амоуит, иахьа уажәраанӡагьы аҭоурыхшшцәа, ма ирымбаӡазшәа ҟарҵеит, ма ус инацраршәашәа иахцәажәеит. Уи даара ишәарҭоу, иԥырхагоу цәырҵроуп. Ажәлар рҭоурых раԥхьаҟазтәи рырҿиараҿы ихсаалоуп, уиадагьы аҿакы ыҟазам. Ҳара еиҳа иаадыруа аакьыскьатәи хҭоурых даара иԥырхагоу амцқәа ныҟәнагоит. Аха ҳгәыҷлап, убарҵқәа еилы-

зкаауа, зпозициа ҭәҕәоу, анаукатә позициақәа ирхымпо гылап ҳәа. Имгәыҕкәа иҧсхьада.

Декабр

Ганкахьала, сгәы бжьызхуа аҭыпантәи абгасса, аҵмыхәхәараҟәак реиҵаҟәаҟәамҭақәак рҭак ҟасҵон. Егьирахь, сгәы нызкылаша акы саҧхьар сҭахын. Уи егьысыҧшааит: Л. Шестов иҩымҭа «Апофеоз беспочвенности». Уи даара акры здыруаз, еилызкаауаз ҟәыш дук иакәын.

1999

Январ

1. Ашықәс ҷыцгьы Дима имширагьы еицаабоит, уи мышракә диижьҭеи. Саатқәак роуп ашықәс ҷыц аҟынӡа игхаз. Еҭери астол бзиа лырхиеит, Дима бзиа иибоз афатәқәа налаҵан. Ҳуаҧьаҟ агәгәахәа амца ҭаҳҵеит: Дима имширагьы идныхәалан, Ашықәс ҷыцгьы ҳапылт (ҳара еснагь Москватәи аамҭалоуп Ашықәс ҷыц ҳшапыло). (Тҟәарчалынтә ҳхәы аалҭиит саҳәшьа Фениа. Уа хкы-хкыла зегьы ыҟоуп.) Нас Дима иҩызцәа аауа иалагеит. Аҩызцәа рацәаҩны имоуп, аҩызцәа бзиақәа. Урҭ шааноӡа итәан. Сгәы даара иахәаз, ахаамыхаа, ашәырқәа рфеит, аха ус ҵәыцак ашампанҩы, Дима иныхәаҷа шьҭырымхызар, аҷеакы рымжәит. Иҧкәынцәами, аҳәатәы рымоуп, иахьеибабаз дара рзы ныхәоуп.

2. Ҭаацәаныла абас ибзианы ҳапылт ари Ашықәс ҷыцгьы.

Адырҩаҷены Дима имшира идырныхәаларц иаҳҭааит аҧкәынцәа бзиақәа: Ахра Цәеиба (еицырдыруа афутболист, Тышәкәа ҳәа зхәыҧхьӡ иахьагьы изарҳәо В. Арӡынба).

Абас иалагеит ҳара ҳзы 1999 шықәса.

26. Абиблиотека аҟынтәи Урыстәыла иҵыҵуа ажурналқәа згеит. «Знамя» аномерқәа руакы иануп сара ибзианы издыруа М. Вишневецкаиа лповест. Уи азы ажурнал апремиагьы лырҭеит. Аповест аинтерес аҵоуп, иҟәышу, иахьатәи аамҭагьы ибзианы издыруа ишлымпыҵыҵыз ҩашьом. Акритикцәа ишырҳәо аиҧш,

лхатәы бжьы, лхатәы стиль лымоуп. Апроза апоезиа алыжжуа иҟоуп. Уеизгьы, илыдныхәалатәуп, уи иаԥсоуп. Иара убас, ажурнал иануп Ф. Искандер иажәабжьқәакгьы. Ҳәарада, Ф. Искандер дҟазоуп, ииҩыз ԥсыҽҵәҟьан изыҟалом, аха атемагьы, иазнеишьагьы ажәит, еиԥшцәахеит. Уи атема, аԥсуа ԥсҭазаара, ҳаргьы даара ҳгәы иахәан иҳадаҳкыло, ҳара ҳакәым, уи ихьӡ инахаран ирдыруа иҟазҵаз асахьаркыратә шоура тәо иалагеит. Атемеи, иара иазнеишьеи, еиҵасҳәахуеит, еиԥшцәахо иалагеит. Еиԥшцәахо мацара акәым, инҵәо иалагеит. Ибаҩхатәра ду аӡба иакуа инхазшәа збоит. Иҟалап уажәшьҭа аҽа темак шьҭимхыр амур.

Март

4. Москваҟа ҳаԥрит: Аршба В. Шь., Борис Гәыргәлиа, сара, Ф. Искандер ииубилеи ахь (70 ш.). Дәыҕбала ицеит В. Занҭариа, А. Гамгиа, А. Ҷкадуа, ансамбль «Абаза» (арыжәтә, ашәыр уҳәа рыман). Москва ҳара даҳԥылеит Борис Гәыргәлиа имаҳә иҩызак. Сара сышиашаз Амреи Алики рахь сцеит. Игәхьааган сыҟоуп. Еиҳарак ахәыҷқәа. Амра лыда зегьы аҩны иҟан. Ланагьы Арзикгьы рызҳаит, еиҳагьы иԥшӡахеит. Исеигәырҕеит, сцар рҭахымызт. Ишԥасҵаху Аԥснытәа, Аҟәаҟа ихынҳәыр, аха макьана ара инханы иҟоуп. Адырҩаҽены асаат 6 рзы аиубилеи ахь ҳцеит. Сымаҳә Аликгьы саргьы Фазиль заа дҳаԥшаан, хыла идаҳныхәалеит. Аиубилеи аҿы еизаз рахь иаадыруаз аԥсуаа маҷҩымызт. Д. Занҭариагьы дызбеит. игуп. Даур даара абаҩхатәра змоу аӡәы иоуп, Фазильгьы Фазиль иоуп, аха уи ироман «Золотое колесо» иахьатәи Европатәи ароман аҩаӡараҿы иҟоуп.

Аиубилеи бзианы имҩаԥысит. Имҩаԥигон Белза, ҩнытҵкатәи культурала даара иҳаракыз Фазиль ихаҭа иажәабжь «Начало» даԥхьеит. Ибзианы ишҩыз еиԥш, ибзианы даԥхьеит. Ҳара ҳансамбльгьы, сшацәшәоз, қәҽиарала иқәгылт, рнапқәа шеинырҟьоз ала, иргәаԥхеит.

Москва ақалақь ахада Лужков ихьӡала адныҳәалара иаԥхьеит, иара убас — Ҟабарда ахаҭарнак, уимоу — Шевардназе рыдныҳәаларагьы. Фазиль аполитика иҽахьалеимгало акәхап уи изырҟаҵо. Абанкет аҿы издыруаз рацәаҩын: А. Битов, Н. Ивано-

ва, Фазиль амонография изызкыз Белла Ахмадулина, уи уажәтәи лхаҵа Б. Мессерер. Сымаҳә Аликгьы дсыцын. (Убри иҟаз зегьы дрылҷҷауан.) В. Заҵариа даара аԥьа ибеит абанкет аиҿкааразы.

Еиҳа еиҕьны астол иқәызгьы Аԥснытәи инаргаз акәын: аҩы, аԥсуа ҩынтәыршыра, ашәыр, аԥьмажьы, ачаи уҳәа.

8. Алик дсыццеит сҩыза, аиспанец, афилософ, асахьаҵыхҩы, ауаҩ ҟәыш Дионисиа Гарсиа иахь. Егьи сҩыза бзиа асахьаҵыхҩы бзиа Максимови сареи ҭелла ҳаицәажәеит. Уи ԥҳәыс мыждак диднагалан, ҳаиқәшәартә иалылмыршеит. Уеизгьы, сахьала еиқәиршәаз альбом сықәшәартә иҟаиҵеит.

9. Иахьа уажәы Москва инхо, Еҭери ланшьа иԥа, В. Агәхаа ҳнеиԥхьеит. Даара ибзианы ҳныҟәеит. Вахтанг иԥшәма аҳамҭақәа сылҭеит. Аҵыхәтәан А. З. Анқәабгьы дҳахьӡеит. Уи иԥьабаақәа сыдын, сара сакәым, уи зду Аԥсны ирацәаҩуп. Уи акры здыруа ҳәынҭқарра уаҩуп. Ашьыцра, амчра ахыбаара иабзоураны, убри Аԥсныҟа дназыԥхьашаз дҟамлеит. Уажәыгь уи амеценатра даҿын, Вахтанг Агәхаагьы иаргьы цан, абилеҭқәа ҳзаархәеит (аԥара рго иҟазма). Даур Заҵариеи сареи ҳаиқәшәарц ҳаҟан, аха аҵыхәтәан Аԥснытәи ииаит даара ҳгәы ҳзырхьыз ажәабжь: иԥсҭазаара далҵит Кәымф Ломиа. Уи ашьҭахь аӡәы сызиқәшәо сыҟамызт, Аҟәаҟа схынҳәыр акәын.

12. Кә. Ломиа иԥсыжра ҳахьӡеит. Ҳинтеллигенциа зегьы рхы-ргәы далырхит. Акариера иашьҭаз ашәҟәыҩҩцәа ҵҟьынтцәак дыхҭакны дрыман, иҕрыӡаауамызт, аха ашәҟәыҩҩцәа Реидгыла амаӡанықәгараҿы уи дзыԥсахуагьы дсыздырцәом. Егьаҩы егьа рҳәаргьы, уи раԥхьа иргылан, ашәҟәыҩҩцәа, уаҩҵас иҟаз аҿар дрыцхраауан, ҳлитература амаҵ акыр иухьан, дагьпоет бзиан. Ибзиан дымҩаԥыргеит, ибзиан ихцәажәеит. Иԥсаҭа бзиахааит!

Апрель

29. Ҳгазеҭ «Аԥсны» аиубилеи мҩаԥыргеит. Амҩаԥгашьагьы, уи знапаҿы иҟоугьы нанамгацәоуп. Уи дара рхала ирхараӡам. Аԥсуа газеҭ заҵәы, аҭоурых змоу, ажурналистика, апублицистика ашьапы зкыз, еснагь анапы агын аиҳабыра рахьтә, ианрылшоз-

гьы, ианрылымшозгьы. Хыла сара, зныкымкәа аобком адкыларҭаҽы саатла стәаны, амаҙаныҟәгаҩцәа аҙәаҙәала сызмыҳәац аҙәгьы дыҟамызт. Ҳгазеҭ заҭәы азы акадрқәа шааҙатәу, алимит ылхны, иреиҕьу Урыстәылатәи ауниверситетқәа рахь идәықәҭан. Аха аҙәгьы дахамҭгылт. Иаҭахуп ҳәа ргәы иаанагомызт. Иаарылшоз зегьы «Советская Абхазия» иадырҭон, уа зегьы аҽеакала иҟан, иара аҭыжьра иазоурыжьуазгьы, агонораргьы, аиҳабыра рҟынтә иамаз ацхыраарагьы. «Аҧсны» еснагь ахашәала акәын иазынхоз, аиргьҳәа аҧсы ҭакьакьан, зегьы рҿы иагын. Иахьагьы усоуп. Убри убас иазныҟәо аиҳабыра рыуаажәларгьы, рбызшәагьы, ркультурагьы убасоуп ишырзыҟоу. Ииашоуп, иара агазеҭ аҽы иҟан, иахьагьы иҟоуп згәы азыбылуа, изылшо зегьы ҟазҭо, аха цхыраара ҳәа изакәызаалак акгьы рымам. Убасҟак ргазеҭ анатәарымбо, урҭгьы ирклак рымпыҵышшоит. Аиубилеигьы асахьаз иҟарҵеит, убрагь рхы рзеиҭамҳәеит.

Маи

2–3. Еҭери англыз бызшәа зҭиуа рҵаҩык иаҳасабала, далырхит Америкаҟа ирышьтырц иҟоу ахәыҷқәа ралҧшааразы. Пицундаҟа дцан, ариабжьарак уахь дыҟоуп. Аҩны зегьы иааҳадыҕәҕәалт, аҩнус, ҳафатә-ҳажәтә — зегьы лара лакәын. Аҽеаганкахьала, англыз зҭиуаз рахьтә иалырхыз дахьрылашәаз ҳгәаҧхеит, егьырҭ зегьы усҟак иусым уажәазы.

18. Иахьа «Абаза» әҿы иазгәарҭеит В. П. Ҧачулиа 70 ш. ихыҵра. Рыцҳарас иҟалаз, иара дахьымҙеит, иаалырҟьан идунеи иҧсахит. Ауаагьы ыҟан, ахаҭагьы бзиан, ҳаҭыр ақәҵан имҩаҧыргеит. Иҧсҭазаареи ирҿиареи рзы ажәа иҳәеит Олег Бҕажәба. Идуцәамкәа, аха еилфаҷа. Уи ихаҭагьы уажәы иааитцагылаз аҭоурыхҭцааҩцәа инарылыҳәҳәо иоуп. В. Ҧачулиа акры злаз, ҳҭоурых ауаа рыларҵәаразы даара аԥьабаа збахьаз аҙәы иакәын. Аусҟәа реиҿкаара, аусҳәарҭа ҿыцкәа рапҵарақәа рҿы абаҩхатәра ҷыда илан. Аҧсны аҭоурых баҟақәа рыхьчара дахагылан. Урҭ рыхьчара мацара акәым, апопулиартә брошиурақәа ирызкны ажәлар ирылаирҵәон. Ус еиҿикааит, Асовет Еидгыла зегьы аҿы, раҧхьатәи алабораториа, атуризми аекскурсақәеи рзы. Иара убас еиҿикааит Асовет Еидгыла

ахьынҙаназааҙо ахатә гәапҳаратә еиҧкаара «Клуб Аргонавтов» захьҙыз. Ҳаҭыр зқәу аклуб алахәылацәас иҟан; Тур Хеирдал, Тим Северни, Сименон, Грем Грин уҳәа адунеиаҧ еицырдыруаз ауаа. Убарҭқәа зегьы азгәарҭеит аиқәшәараҧы. Ауаҩы иҟаиҵаз абзиа ахаҵгылара, аиқәырхара, аҭоурыхтә, акультуратә наука аизҳара иатәуп. Абри еиҧызкаазгьы, иусура ишахцәажәозгьы, даара ирԥьушьартә иҟоуп.

Июль

1 – 2. Иахьа телехәаԥшрала ирҳәеит Чебриков дыԥсит ҳәа. Уи СССР КГБ аиҳабыс данықаз ҳара даҳдепутатын. Аԥсны акырынтә даахьан, ацхыраарақәагьы ҟаиҵахьан. Ашьҭахь дықан акоммунисттә партиа ацентр комитет аҧы маҙаныкәгаҩыс. 1989 шықәсазы имҩаԥысуаз СССР Иреиҳаҙоу Асовет адепутатцәа рықәгыларақәа дырхылаԥшуан. Сара, Аԥснытәи адепутатцәа, ааҩык аԥсуаа, убри иахь ҳнеит ҳхаҭарнак иқәгылара алиршарц. Ақәгылара иҧазыкаҵан дықан В. Г. Арҙынба. Бжьынтә убри азы иара иҧы ҳнеит. Иара ибзиан ҳаидикылон, даарагьы иҵахын дҳацхраарц. Аха имҙакәа иҳәон даарагьы ишыуадаҩыз, ақыртуа депутатцәа, Иреиҳаҙоу Асовет ахантәаҩы ихаҭыԥуаҩ Черкьезиа, СССР адәныкатәи аускәа рминистр Шевардназе, иара ус хыԥхьаҙарала рацәала урҭ рлобби уахгьы-ҧынгьы аус шыруаз Аԥсны ахаҭарнак ажәа имоурц. Уеизгьы, Чебриков ҳақәиргәыҕт, иалшо акы шагимырхо ҳхаҭарнак ажәа ирҭарц. Аха, аҵыхәтәаны, даара илахь еиқәны иҳаиҳәеит, ҳхаҭарнак иқәгылара шәы-процентк дақәгәыҕәуа дшыкам. В. Г. Арҙынбеи сареи асасааирҭаҧы ҳуадақәа еидын. Ауха ҳнатәаны даҟьаки бжаки даара ицҳауа атекст ҳҩит, дықәыдмыргылар, иааулак атрибунахь ҳнеины, убри ҳаԥхьаны ҳмандатқәа ықәаҳҵарц. Аизара ду анаадыртуаз аҧены иареи сареи ҳнеины аҭыԥ маншәала алаҳҳит, ажәа ирҭар ирласны днеины ацәажәара дахьҙартә. Аԥхьатәи аилатәара аан ирымҭеит. Аԥсшьара ашьҭахь ҳнеин, иҵегьы иааигәаны ҳтәеит. Раԥхьа аҧа депутатк ажәа анирҭоз ирҳәеит, нас ажәа имоуп Аԥснытәи анаукаҵцааратә аинститут адиректор Арҙынба В. Г. ҳәа. Зегьы еицырдыруеит уи дшықәгылаз, иитахыз зегьы шиҳәаз. Адепутатцәа ахьтәаз азал ҩныр-

цәажәарауа рнапы еинырҟьеит. Уи иаанагон иқәгылара, ииҳәаз, ишиҳәаз ргәаԥхеит ҳәа. Аиашаз, даара резонанс бзиа ҟанаҵеит. Абасала, Чебриков илиршаз ҳара ҳзы иҵоурых мшхеит. Ҳәарада, уи иҵасит, игәы шьҭнахит иара Арҙынба В. Г. иарыҭәҭәеит уи ихыԛәкы ду, иԥсадгьыл ахақәиҵтәразы имаз. Абасала, Чебриков ҳара ҳҵоурых далахәуп, уи ҳхаҳмыршҭыроуп, ҳинциклопедиақәа рҿы иарбазароуп.

Иԥсҭазаара далҵит ҳәа ирҳәаз, хыла, сара сгәы иалсит, уи дуаѡ дуун, даԥсан. Иԥсаҵа лашахааит.

Август

14. Иахьа҂ены ақырҵцәа ҳақәлеит, аибашьра иалагеит. Уиаахыс быжьшықәса ҵит. Усҟангьы ҳашԥаҟаз. Урҭ рнацәақәа ҭҟьон, аурыс гарнизон иннажьыз аибашьыга техника зегьы аҿарыжьит. Ҳара шәарыцага шәақьмзар акгьы ҳкымызт. Хыԥхьаҙаралагьы шаҟа иҳаиҳазиз. Аха ҳанақәшәа, аԥсреи абзареи ҳанрыбжьагыла, егьа иаҳцәыуадаѡзаргьы, зегьы ҳаԥшааит. Аҭыԥан иааганы иҳаларыжьыз, индырхаз, иҵәы-иԥха иҟаз рыуаажәларгьы ҳҿагылеит. Урҵгьы хыԥхьаҙарала акыр иҳаиҳан. Аха ҳаилаҵәеит, ҳҿар зегьы гылеит. Абԥьар ус иааҳхәоз, иаҳаԥшааз анаѡсгьы, ҳаидысларақәа рҟны дара ирцәаагоз маҷмызт. Ԥытрак ашьҭахь ҳаргьы ҳаиқәныҳ ҳаҟан. Ахи-аҵыхәеи, еиҵасҳәахуеит, ҳаидгылт, ҳамшәеит. Ирацәаѡны рхы ақәырҵеит, аха аиааира ҳаҷкәынцәа иргеит. Аратәи, иаани ҳадгьыл иқәҳаз, еснагь иҳаҭаз, уажәтәи ҳаибашьраангьы ҳаѡнытҵа иаҳҿагылазгьы, рыбаѡқәа рыла ҳадгыл хҟьаны иахьымаара идәықәырҵеит. Ари ааскьатәи ҳҵоурых аҿы иҳалшахьоу зегьы ирыцкуп. Ажәлар ҭәҭәоуп, иԥшҙоуп ианеидгыло, хыкәкык анрымоу. Уи аибашьра иаҳнарбаз, иаҳнардырыз даара ирацәоуп, уажәшьҭа аԥсҭазаара҂ы ҳхы иаҳзарҳәар. Ари аиԥш аиааира ашьҭахьгьы ҳҵагылазаашьа уадаѡуп, аха агәыҭра ҳамоуп Урыстәыла ҳазхьаԥшып ҳәа. Имгәыҭкәа иԥсхьада.

Декабр

6. Иахьа апрезидентрахь еиҵалырхыз Арҙынба В. Г. инаугурациа ыҟоуп. Ишахәҭаз имѡаԥыргеит. Асасцәа рахь даара

ибзианы иқәгылт Краснодартәи атәылаҽацә агубернатор Кондратенко, Адыгеиа апрезидент Џьаримов. Убас уа ицәажәеит аныхаԥаашҭ Чычба, апап Ԥлиа, ахәаԥьа Габниа. Абанкет Пицунда иаҟәдыршәеит. Сара, Мархолиа, саҳәшьаԥа Толиа Лагәлаа ҳаигеит. Убрагь зегьы бзианы еиҽкаан, ҳара еицнеиз агәҭахьы акәымкәа, еиҳа иахьҭынчраз алаҳхит. Даарагьы ибзианы аамҭа ҳҳаагеит. Иара Арҙынбагьы В. Г. уажәтәи аҽҳәараҽы еиҳагьы еиԓьны ибап, аԥышәа бзиагьы имоуп.

31. Иахьа ателехәаԥшра иаанагеит ажәабжь Ельцин ипрезидентра шьҭеиҵеит ҳәа. Нас зегьы шымҭаԥысуаз ҳдырбеит. Иара Ельцингьы иҽеиԥштәны ибзианы дцәажәеит. Иҭыԥан дааигеит ашәарҭадара акомитет аҟынтәи Путин В. В. ҳәа ууанҙа аиҳабыра рыбжьара зыҙбахә ыҟамыз. (Ирҳәоит дара ашәарҭадара акомитетаа роуп Ельцин ицара зыбзоуроугьы, иҭыԥан иқәдыргылаз акандидатура ҟазҵазгьы ҳәа.) Ҳара ҳҟынгьы уи даара ргәы иахәеит. Ельцин, иахьижәуаз анаҭсгьы, Урыстәыла дуҙҙа апозициақәа акыр нижьит. Урыстәыла аҭагылазаашьа цәгьахар даара иаҳҵахым, уи еснагь иҭәҭааны иҟазароуп. Ацхырааразгьы ҳзықәгәыҭуа иара ауп.

2000

Январ

1–5. Абас ауаатәыҭса ишеибарбылгьоз 2000 шықәсахь рыҿҭарыжьит. Хыԥхьаҙаралагьы даара инаскьеит — 6 миллиардк инареиҳауп. Иҟалап ари аҿы ауаатәыҭса рмилаҭ анҵәара иаҿызар. Адгьылгьы дууп, аха уаҳа иацлаҙом. Афатә-ажәтә акәым, аҳауагьы рзымхо иалагар ҟалап, убас ирыцло аҿынанахар, Анцәа дҳахәароуп.

Ҳара ҩнаҵала, Ашықәс ҿыц лымкаала ҳҿазыҟаҳҵоит. Акы, иара ныхәа дуҵәҟьоуп, иҩбахаз, ҳаԛкәын иireи иареи еиқәшәоит. Ҳуаԥьаҟ амца ҭаҳҵеит. Раԥхьаҙа ҳара ҭаацәала ҳаԥылеит, ҳаибаныхәеит. Нас, Дима иҩызцәа маԛҩымкәа иааит, идырныхәаларц. Урҭ иагьранаҳажьит.

Аҩызцәа Ашықәс ҿыц рыдысныхәалеит ҭелла, даргьы имаԛҩымкәа исыдырныхәалеит. Аха исықәшәазгьы ыҟоуп,

сыдныҳәалара иаҟәымҬзо. Уи атәы зыԥхьеит, сеиҭазалагом. Аԥсҭазаара зырԥхҭуа атәы алацәажәара убжа агоит. Абас иалагеит Ашықәс ҽыцгьы, аԥбатәи азқьышықәса.

6. Борис Гәыргәлиа, Никәала Ҳашыг, сара Баграт Шьынқәба ибара ҳцеит. Имаҭа Леуани иԥҳа Бианеи ҳԥылеит. Баграт ҳнеира деигәырҕеит. Ҳпоет дуззаа, ауаԥ ҟәыш дуззаа, ҳкультура гәыцәс иамоу даара деихәлаҳан дыҟоуп. Уи инымԥшыр иҭахын, аха имч ақәхом. Иԥҳаи, имаҳәи, имаҭеи анапы игдырхом, аха иԥшәмаԥҳәыс диԥхеит, изаҵәра дыннажьуам. Иқәрагьы акры ыҟоуп, аха аԥсуа хаҵа изы имыцхәым. Уеизгьы ариаҟара зхызгахьоу, абри аиԥш апоезиа, апроза аԥызҵаз, абриаҟара зыуаажәлар рыматҵ зухьоу, убарҭ зегьы зыԥси згәамчи рзызшахьоу, ҳәарада, уажәшьҭа ихьзеит. Зегьы дара роуп, ибзианы ҳаицәажәеит, уи ииҳәо еснагь исаҳаланда уҳәап. Ақәра мыжда ари ҳдоуҳа адауаԥшь имч архом. Урҭ рыԥнаҭа еснагь ачеиԥьыка агмызт, ҳаргьы ус ҳармышьҭит. Иаадыруаз ала иагымкәа даҳныҳәеит. Уи мышкы иҟазаарагьы шаҟа иаԥсоу аадыруеит.

Ари амшқәа рзы Вифлеем иазгәарҭоит Иисус Христос диижьҭеи 2000 шықәса ахыҵра. Ари, ҳәарада, адунеи аҿы ауаатәыԥса рыԥсҭазаараҿы иҟалахьоу иреиҳауп. Ус ирыԥхьаҙоит ақьырсианцәа. Уи ауаатәыԥса рыԥсҭазаара еиҭанакит, аибашьрахь, арыцҳаибашьарахь, аихатҵгыларахь рхы археит. Ҳара аԥсуаа ажәытәзатәи қьырсианцәан. Афбатәи ашәышықәсазы уи инагзаны ишьақәгылеит, аԥсуа жәлар зегьы ирдинны иҟалеит. Аха убри ашьҭахь, Аԥсны анрымпыҵархала, хышә шықәса аԥсуаа аԥсылманра рҿадырцалон. Аԥсуаа даара рҿыршәеит рдин ду дмырзырц, иадыркыз ауахәамақәа рҟынтә рыԥнқәа рахь ииаргеит уи аныҟәгара. Уеизгьы хышә шықәса рыԥныҵҟа аԥсуаа ақьырсианра ныжьны, даҿа динхаҵарак ахь имиасит, аха аԥсылманрагьы даара аус аухьан, раԥхьатәи рҿышәарақәа хнаҿхьан. Ҳәарада, ҳара ҳатрагедиа амҳаҷьырра зыхҟьаз рахь уи аԥхьа игылоуп. Официалла ишьҭырымхыцыз, аха арԥышьыгеиԥш ирылсхьаз адин иашьҭалан ицеит. Ара иаанхазгьы ԥ-динк рыбжьара ҳанхеит, уахьгьы инагзаны ҳаҟамкәа, арахьгьы. Ашьҭахь, Аԥсны Урыстәыла ианадла, ақьырсианра архынҳәразы аусура иалагеит. Убри

нагҙаны иалгаанҙа, Асовет мчра рыхьҙеит. Уажәыгьы, ара, зыԥсадгьыл аҽы иҟоу аԥсуаа реиҳараѡык аҟьырсианцәа ҳәа рхы рыԥхьаҙоит, аха инагҙаны аҿазмырҷәҷәеит. Ҳәарада, уи аԥсуа жәлар рдоуҳатә ԥсҭазаара акры агнархоит.

Февраль

19. Иахьа Гәдоуҭа ақалақь аҽы имѡаԥыргеит аиԥылара — Р. Смыр 50 шықәса ихыҵит. Уи абаѡхатәра змоу поетуп. Ибызшәа бзиоуп. Апоет ибызшәа бзиоуп анырҳәа, абаѡхатәра бзиа имоуп. Уи ипоетика аҟазшьа ауп. Темала аԥсадгьыл абзиабара, ажәлар рыбзиабара иатҵанакуагьы, алирикагьы аҳәашьа, аарԥшышьа бзиа дақәшәоит. Акыргьы дахьҙахьеит. Иара уажәы дахьынхо, машәырла иҭахаз иашьа иѡны даара ҭып бзиоуп. Уантәи иккаҙа амшын ухыԥшылоит. Егьирахь, угәы узырхьша, иблақәа ирыгуп. Ашәҟәыԥхьарагьы иҵәыуадаѡуп. Аха, «нет худа без добра» ҳәа, иажәеинраалақәа алитературатә ныррақәа ирыцәнахьчоит. Иара игәы ишықәѡыз ауп, аҿа шьҭыбжьқәак рыларыжьлом.

Маи

21. Иахьа Москваҟа амѡа сықәлоит. Уа 22 инаркны 28-нҙа Пенклуб аконгресс мѡаԥысуеит. Москва Пусиа (Руслан Џьапуа), Анцәа иныҳәаша, дыспылеит. Пенклуб ахь снаԥхьара аханатәгьы изыбзоуроу Андреи Битов иоуп, Аԥсны бзианы издыруа, бзиа избо, саргьы ҳаҭыр сыԥәызҵо. Ауха Пусиа иѡныҟа сигеит. Уи аҭаацәа бзиа имоуп, иԥшәмаԥҳәыс доурысуп. Иҙгаб хәыҷы аԥсшәа лирҵоит «ашәҭ», «аҵыс» лҳәон ҳара ҳахь дааицыԥхьаҙа. Ауха даара ибзианы сныҟәыргеит. Адырѡаҿны асасааирҭа «Редисон» Славианскаиа ахь ҳцеит. Уи сасааирҭа дууп, аѡныҵҟа зегьы ыҟоуп, қалақьк аҟны аиԥш. Зегьыньҷьара англыз бызшәала ауп ишану. Ашьҭахь ҳахыхәмарны иаҳҳәон, Џьабраилов (асасааирҭа зтәу) инапы ахьынҙаҙоз аурысшәа ассимилиациа азиуит ҳәа.

Ара Хельсинктәи аконгресс аҟны аҵкыс иалахәыз маҷк еиҵан. Аконгресс ахьымѡаԥысуазгьы асасааирҭа аѡныҵҟа акәын. Уи иаман усеиԥш иҟаз азалқәа, акрыфарҭақәа. Ажәакала, иаҭахыз зегьы. Сара афбатәи аетаж, 682 аномер сықәшәеит. Аконгресс

аартраан иқәгылеит: Пенклуб апрезидент Мексикантәи Ҳомеро Ариҧьис, вице-президент Блок (Франциа), аурыс Пенклуб аиҳабы, Нобель ипремиа алауреат, Гиунтер Грасс. (Уи уажәтәи Европа иреиґьҙоу ашәҟәыɯɯцәа дреиуоуп.) Уи иқәгылара азбжак азикит Чеченҭәыла ицо аибашьра, даара дақәыҙбон. Аартра амш азы ауаа рацәан. Уинахыстәи аусура мɯаԥысуан ашьыжь инаркны. Еиҳа аинтерес зҧаз астолгьежьқәа — адискуссиақәа ракәын. Урҭ хԥаҟа срылахәын. Ицәгьамыз, иҧаулақәаз ақәгыларақәа инарыверыланы, абаша цәажәарақәагьы ыҟан. Саргьы уеизгьы-уеизгьы ҧьара сцәажәарц сыҙбеит. Иалсхит «Малые языки и большая литература» захьҙыз адискуссиа. Снеины сҿанысҧеит. Итәаз срылаԥшын, қырҧцәақәак издыруазгьы ыҟан. Ажәлар дуқәа рхаҭарнакцәагьы ықәгылон. Индиатәи ахаҭарнак данықәгылоз иҳәеит Индиа 40 официалтә бызшәа шыҟоу, иара ус — ɯ-ныҙқь бызшәа ҳәа. Дук мырҧыкәа сара исықәшәеит ақәгылара. Аконгресс ахь санаауаз сықәгылара ɯны исыман. Аха иара аконгресс аҿакала еиҿкаан, уи ишақәшәо ишьақәыргылатәын. Уааҙа мышкы ҧьаргьы сымцакәа снатәан, абри ишақәнаго ҳәа ишысыԥхьаҙаз ала, исыԥсахит. Имроуцәакәа, еилацалан. Ҳмилаҭ хьаақәа арбаны. Саҷәшәон, изɯыз ишахәҭоу исзымҳәар ҳәа. Аха амикрафон анаарымысх, сеилыкка, исҳәарц исҵахыз зегьы сазхианы сааҟалеит. Исҳәарц сгәы иҧаз сҳәеит, смыццакыкәа, еилырганы. Сара снаɯс иқәгылаз Швеицариатәи анемец иажәаҿы сықәгылара азгәеиҧеит. «На меня большое впечатление произвело выступление господина Гогуа» ҳәа еиҭаргеит. Ажәа аниҳәа ашьҭахь дааины снапы сымихит. Сиган Гиунтер Грасс сиирдырит. Асаат 8 рзы ҳалгеит. Сахьындәылҧыз ԥҳәызбак даасыдгылт. (Дышқырҧуаз аҟара здырит.) «Я хочу с вами поговорить, если позволите, у Вас такая ненависть к нам»... «Не больше, чем вы к нам», — сҳәеит саргьы. Уии сареи ҳшеицәажәоз Урыстәылатәи акоммунисттә партиа ахада Зиуганов Г. А., ауаа ицырԥсса дшаиуаз, даагылан, ҳнапқәа ҳамихит, дыччаччо.

Ақырҧуа ԥҳәызба дыҟәаҧуамызт, иахьагьы уқәгылара бзиан, усҟак аҟәымґқәа алыҳәҳәомызт, аинтервиу умырхыр сҧахуп аус ахьызуа, урысшәала иҧыҧуа агазеҭ азы лҳәеит. Аха, аҧамзаара шьҭасҧан, мап скит.

Адырԥаҽены Переделкино иҟарҵеит аиԥылара. Переделкино сара сааҙахьеит сҳәар ҟалоит. Алитературатә институт санҵаз, хышықәса Москва, Добролиубов иулицаҿы азеиԥшнхарҵа ҳзыҟарҵаанҙа, абасынтәи автобусла ҳаргон ҳинститут ахь. Ари аиланхарҵа шеибакәу Алитфонд иатәын. Ҳара инаҳкылон инкыламыз, ашәҟәыԥԥцәа рзы иҟаҵаз дачақәак. Ара инхон Л. Леонов, Л. Пастернак, усҟан еицырдыруаз аурыс шәҟәыԥԥцәа раґьырак.

Уажәы избахьаз Переделкино абаҟаз. Новые русские ҳәа изышьҭоу рвиллақәа рыла идырҵәхьан. Уи сгәы иалсит. Еиҿыркааит апоезиа ахәылпҵаз. Иааиртит А. Вознесенски. Ражәеинраалақәа ирыԥхьеит аконгресс иалахәыз апоетцәагьы. Гиунтер Грассгьы дықәгылт, уи ажәеинраалақәагьы иԥуазаап. Иахьатәи аурыс поезиа акыр иажәызшәа збеит, даара зҽеиҳаракны иҟоу, аснобизмгьы згым, Белла Ахмадулинагьы дналаҵан. Алитература ахаҵа, ара Урыстәыла акәым, иахьынҙаадыруа, амраҵашәарахьгьы, амԥа нымԥахыҵ ахь аиагара иаҿуп.

Москва сыҟанаҵ Н. Ешбагьы дызбеит. Уи аԥсуа театр азы акыр ҟалҵеит, режиссиор хадас аус анылуаз, зеиԥш амбацыз аншлаг ыҟаҙан. Москвагьы атеатр лымоуп, аха асцена маҷуп лҳәеит. Исалҳәеит даара ишылҵаху сара спиеса «Амшуаара» иҿыцны ақәыргылара. Ара, Аԥсны, ишахәҵаз исзықәмыргылеит ҳәа илыԥхьаҙоит. Иахьылҳәаз мацара сгәы иахәеит.

Аҵыхәтәан, Гелескул иахь ҳцеит Пусиа, Дионисиа, сареи. Уи Европа амрагыларахьтәи апоезиа еиҵеигеит, еиҳарак аиспан бызшәалатәи ашедеврқәа. Иахьатәи аурыс еиҵагаратә школ аҿы ицназго дыҟам. Даара ибзианы идыруеит адунеизегьтәи апоезиа. Насгьы, алитератураҿы иреиґьу ахәшьаԥы ҳәа дыԥхьаҙоуп. (Акызаҵәык, Ф. Искандер иԥымҵақәа даара ихжәаны дрыхцәажәоит, ари агәы змам акакан уҙыр еиԥшуп, иҳәеит. Сара саҿаԥеит, аха егьырҵ уа иҟазгьы иара идгылт. Иԥшәмаԥҳәыс, амаршал Малиновски иԥҳа даара дуаԥы бзиоуп. Ларгьы испановедуп, акрыздыруа аҙә лоуп. сеидара ашәҟәы сырҵеит, ак аҵкыс, ак еиґьны.

Абас инҵәеит маитәи, Москватәи сепопеиа ҿыц. 31 рзы, аԥныҟа, Аԥсныҟа схы сырхеит.

Июль

1. Москваҟа исыԥхьеит. (Кьесоу Ҳагбагьы саргьы. Уи акультура афонд деиҳабуп.) Москва Ф. Искандер дзеиҳабу Акультура афонд аизара мҩаԥнагоит. Уи адунеи зегьы алахәуп уҳәартә иҭбаауп. Амҩагьы, асасааирҭагьы, дара адгылт. Иааиртуеит, ажәахә хадагьы ҟаиҵарц дыҟоуп иара Ф. Искандер.

Апиеса саҿуижьҭеи акрааҵуеит, ԥыҵк соунашьҭшәа сыҟоуп, агәыԓрагьы сымоуп. Аиашаз, ԥьара ацарагьы сҵахҙам. Кьесоу дызцартә дыҟамызт, саргьы саҟәыҵит.

Еҭерии Аминкеи, ахәыҷқәа зегьы рыман, Кисловодскҟа ицеит. Даара акры ргәаҒьит. Ахәыҷқәа — ҳмаҭацәа уахь ргареи раагареи, уа рбареи мариам. Еҭери лара лтәқәагьы убас дрышьҭан. Иҟамзар ҟалап, Кисловодск араион аҿы ԥсшьарҭеи ҽыхәышәтәырҭеи урҭ ахьнанамгацыз. Акыр дааԥсахьеит, аха лмаҭацәагьы ус инлыжьыр лҭахым.

17. Сессе «Аҟәа — Сухум, Сухум — Аҟәа» аԥсышәала журналк ианырҵар сҵахуп. Урысшәала ишеиҭазгаз еиԥш, «Вестник» ахь ирысҭеит. Ианырҵоит. Аԥсышәала иаԥхьақәаз шыҟоу, рыҩнытԥка ргәааанагарақәа шеибырҳәахьоугьы здыруеит, аха рыԥсы иахырҙаан сара сахь акгьы рымҳәеит. Иара ажанргьы, аматериалгьы, аҩышьалагьы — иахьдыргылара рзымпшааит ҳәа сыҟоуп. Сара даара схы-сгәы иалхны изҩит. Ԥыткгьы асырҳәеит ҳәа сгәы ииаанагоит.

20. Анатоли Кациа дысзасын, дсыҳәеит ҳаибадырырц. Иҩныҟа дсыԥхьеит. А. Кациа даара акрыздыруа ҵарауаҩуп, дҟазараҭцааҩуп. Аҭцааратә институт аҿы иара изанаат азы акыр дырхыҳәҳәоит. Даргьы усҟак илаҵәом, иаргьы иҿынасҵхан дыҟоуп. Уаанҙагьы издыруан, уи А. Лашәриеи иареи шеиҩызцәа бзиақәаз, Анатоли, дзызҟазаз изанаат анаҩсгьы, ашәҟәы иҩит аԥсуа ҙахәа, аԥсуа жьы хыккәа, урҭ шырацәаз, фатәыс мацараз рхы иадырхәоз, аҩы злырхуаз уҳәа. Иара усгьы уи дуаҩ ҟәышуп, идыррақәа ҭбааԥ, зегьы днарылаҳауа дыҟам, ахақәиҵра бзиа ибоит. Иаб иаииааз Аԥсны Афинансҟәа рминистрс дыҟан, 37 далаҙит. Уи иахҟьаны аамҭала иара имҩақәагьы ркуан, игәы ԥырҵәахьан. Иареи сареи акраамҭа ҳаицәажәон. Акрыздыруа ауаҩы иацәажәара акыр иаԥсоуп. Уи Аԥсни аԥсуааи ианрааз, зегьрыла ианыҒәҒәаз ажәытәҙахь

ииаигоит. Иара итәала, ақыртцәагьы, аерманцәагьы, уимоу абырзенцәагьы уи аганахьала, исабицәоуп. Хыла дсықәшәар зиҭаххазгьы даара игәаԥхеит «Аҟәа — Сухум, Сухум — Аҟәа». Абасеиԥш иҟоу абжьаратәи аԥхьаҽгьы имч зықәхаша, абриаҽыза бызшәала иҽу даара иаҭахуп ҳҭоурых агьама дыркразы ҳәа иԥхьаӡоит. Иара изанаат ала, ҟазараҭцаҽуп, аԥсуа қьырсиантә храмқәа рҭоурых, урҭ ирылукаартә излаҟоу аҷыдарақәа уҳәа ҭицәауеит. Убри атема алагьы убас иҟоу аҽымҭақәа даара иаҭахуп ҳәа иԥхьаӡоит. Сара, иаарласны, уажәазы игәыгәҭажьны исымоу асахьаркыратә ҽымҭақәа рахь сиааӡап ҳәа сгәы иҭоуп.

31. Ашәҟәыҽӡцәа Реидгылаҷы еизарак ыҟоуп рҳәан, ҳнарԥхьеит. Аизара азыҟаҵамызт. Егьирахь шаҟа ус ыҟоузеи — аҷарацәа рызҵаара, еиҳа-еиҳа иҵыкәкәо аԥхьаҽцәа рызҵаара, аԥсуа литература ауаа рахь анагара, урҭ рыԥхьара. Ҳаазқәылаз ҳааизаны, хыхь-хыхьтәи аусқәа ҳанрылацәажәан ҳаимпуеит.

Август

Д. И. Гәлиа ибаҟа ԥыржәеит ҳәа рылаҽит. Уи иахаҳҳәаара ҳзымдыруа ҳаанхеит, даара ҳагәқәа ирысит. Уи абаҟа Аԥсны аҕацәа рхаҭарнак иҟаиҵеит, иԥсахтәуп ҳәа ауп ус зазыруз ҳәа ахьӡыртәеит. Ус акәӡазаргьы, ари даара ихыдароуп. Иҟазҵаз ԥшааны ашьаус иаҭатәуп, аҷакала аҟаҵашьа амам. Ари зегьы рзы даара иԥхашьарахеит. Аиҳабырагьы налаҵан. Ииашоуп, Д. И. Гәлиа абаҟа ҷыц изықәдыргылашт, аха ари аиԥш аварварра ҳарԥшӡом.

15. Абри инашьҭарххны аҷа рыцхара дук ҟалеит: дыршьит Зураб Ачба. Ахәылпаз, асаат 10 рзы, иаҳәшьа лахь дцарц автобус дазыԥшны дахьгылаз, ишьҭахьала иааины, ихыжәҽабжь инадкылан иеихсит. Ари аиԥш ашьра ҟазҵаз, иҷазҵаз, изылшаз ҳәа, шамахамзар, аӡәгьы иӡбахә рҳәом. Зураб Ачба иҭахара даара ицәыӡ дууп ҳажәлар рзгьы, ххәыҥҭқарра азгьы. З. Ачба Аԥсны (Аԥсны мацарагьы акәымкәа) ауаажәларратә (публичный) политикын. Иахьа адунеи ахьынӡанаӡаа3о азы Аԥсны аҷахәы зҳәашаз иакәын. Аиашаз, аибашьраан, аибашьцәа аиааира ргаанӡа, иара ибзоурала, аинформациатә еибашьраҷы аиааира ган. Ҳаҕацәа аԥсы ахаҵаны адунеи иахьырыгӡоз амц, аԥсы ҭыхны, акгьы ԥнамҟо иҟаиҵон. Зураб Ачба иҭахара даара иааха

ҕәҕәоуп ихәыцуа, аиаша аматҷ зуа аԥсуаа зегьы рзы. Уи зхы дагаз атәы аҳәара уадаҩуп. Дҭазырхаз, дызҭадырхаз ҳәа рацәак рҿадцалан аусҭцаара аҵәгьы даламгеит. Аԥсыжраҿгьы ауаа усҟак ирацәамызт. Ихцәажәозгьы зегьы ҳаҕацәа ирықәрыжьит, аҩнытҷкатәкәеи адәныҟатәкәеи ҳәа реилыхра иаламгакәа. Абасала, Аԥсны иреиҕьыз ахаҭарнакцәа руаҵәы даҳцәыҵит. Изыхҟьаз раԥхьа игылоуп уи иреиҕьҵакәаз дахьреиуаз.

Сентиабр

1. Арзик сынтәа ашкол ахь дцеит, уажәшьҭа Арзамеҭ ҳәа иаҳәалатәуп.

2. Иԥсҭазаара далҵит Вова Дарсалиа, Заҵ Дарсалиа иԥа, алитератураҭцаҩ. Уи иҭитцаауан аԥсуа прозеи адраматургиеи. Алитература — аԥсуатә, аурыстә, адунеизегьтәи — бзианы идыруан. Уи иусумҭакәагьы ирныԥшуан, иҵауланы иара дыздыруаз еилыркаауеит аԥсуа филологиа дшагхаз абаҩхатәра ҷыда змаз аҭцааҩы. Днаган, Михаиловка аԥсыжра агәахьы иҟаз, акрызхытцуаз иан лнышәынҭра днаваржит. Угәы унархьыртә иҟоуп, убриаахыс иҩызцәа аус ицызуаз роума, ус аԥсуа наука аиҿкааҩцәа роума, игәалашәарак, ма телехәаԥшрала, ма иара ус агазеҭкәа рдаҟьакәа рҿы аума ԥьара иадмырбац. Ихаҭагьы аԥсҭазаараҿы ахҵыргара зынҳа иламызт, аха иус аҿы иаарылукааша иакәын.

9. Иацы салгеит Москвантәи, алитератураҭцаҩ Н. Иванова исзаалышьҭыз адҵа: Кавказ иазкны Швеицариа иҭытцырц иҟоуп ашәҟәы. Пенклуб аконгресс аҿтәи сықәгылара аныртцар рҭахуп. (Аконгресс аҿы Швеицариа ахаҭарнак иҳәеит сықгылара шигәаԥхаз, дааингьы снапы сымихит. Убри ибз алазаргьы ҟалап.) Уи сықәгылара аҿы маҷк апатетика мыцхәызар ҟалап, аха уажәы ҿыц сзалагом. Ишыҟоу, ишраҳаз исышьҭуеит.

22. Пицунда, Арҿиара ҩнахьы сааит. Пытҟгьы сыпсы сызшьар, ахи атцыхәеи аус сызуазар ҳәа. Аиҳабыра-еитцбыра срылашәеит. Аиааира амш аламҭалаз аҳамҭакәа ршон. Изаҭәаршьаз рахь, еиҳараҩык иҭахаз ракәын. Астол ыҟамкәа иҟаломызт. Саргьы снарыԥхьеит уахь. Аиватәара ҳақәшәеит, Нодар Ҷанбеи имаҳә, ачечен поет Таузи. Уа еилыскааит, даарагьы сеигәыргьеит, Нодар Ҷанба иԥҳәыс ҩыцьа шлоуз — аҧкәыни аҵғаби. Нодар

сара хыла даара пату иқәыстцоит, абаѽхатәра змоу, иазыћатцоу, аԥсуа культуразы аплан бзиақәа змоу, аполитикаҽгьы ихәыдам, музыкантуп, дерижиоруп. «Аидгылара» санахагылаз уи актәи хатҵыԥуаѽыс дсыман. Даара ибзианы аусушьагьы идыруан, ииҳәозгьы бзиан, аҳәашьагьы дақәшәон.

Арҿиара ѽнаҽы исыцћоуп Шоҭа Ҷкадуа, Руслан Қапба, иԥшәмаԥҳәыс, Аԥсны атцарадырреи, ашколқәа ртәы ибзианы издыруа, иара усгьы даара ауаѽра бзиа злоу Маро дицны.

Пицунда цқьа ҭыԥуп, ажәытәҙа аԥсуаа ақьырсианра ахьрыдыркылаз, ақьырсианра ацентрқәа иреиуоу. Есымша, аҽеаԥьара еиԥшымкәа ицқьоу аратәи амшын аԥшаҳәала хараҙа сцоит, саауеит. Уи зегьы рҿы исыхәоит, аусураҽгьы.

Ахәылԥаз аѽныћа, Аћәаћа сасит. Аѽны иҟаз Дима иакәын. Сыҷкәын убас ибзианы дсацәажәеит, уажәыгьы ихааҙа сгәы иқәуп.

Октиабр

5. Дима Москва дыћоуп, дмаац. Сара Пицунда Арҿиаратә ѽнахьы сцеит, сыԥсгьы ааиҵаскырц, аусгьы зурц. Еҵери маҷк лыԥсы лҳаршьап.

Сара Арҿиара ѽны аћынтәи амшынԥшаҳәа савалан Пицунда ацентр аћынҙа сцоит. Уа акаҳуа ыжәны схынҳәуеит. Уи амацион даара исыхәоит, сыԥсы снаршьоит. Иахьа аԥшаҳәа савалан сышнеиуаз, В. Г. Арҙынба дызбеит. Уи, уа аиҳабыра рыԥсшьарҵаҽы дыћазаап. «Амшын ууаҵытцызшәа уабаћаз?» — иҳәеит уи, дыччо. «Амшын сынҵытцытцәћьеит Афродита леиԥш», — сҳәеит саргьы, дахьызбаз сеигәырґьан. Сгәыдикылт-схидикылт. Уаа заманақәак ицын, снапы сымырхит. Владислав Григори-иԥа амра икны дыћан, аха игхазшәа збеит.

Иахьа Аћәа дауеит ОБС аҽы Кавказ иазку акомитет ахантәаѽы Телиавини. Уи ууанҙа астатиа слырыѽхьан, иагьылкьыԥхьхьан лусура иазкыз аизга аҽы. Уажәыгьы ҳаиқәшәеит, лара лҵаххарала. Ҳинтеллигенциа рћынтәи аҙәырѽы ыћан. Ҳаҵыр лықәырҵеит, ҳаицәажәеит, ҳаицтәеит-ҳаицгылт.

Ноиабр

1–16. Аамҭа «меҳ» шәымоуп ҳәа ицоит зхы иззамырхәаз рзы. Ариабжьарак саргьы ус санаҳәеит. Сыпланқәа сзынагзом, сахызго рацәахеит. Украинантәи Иури Говальчук ҳәа ашәҟәыѽоы даҳҭааит. Уии сареи Пицунда Арҿиаратә ѽнаҿы ҳаибадырит. Уи ашьҭахь Аԥсны иазкны ажәабжьқәа иѽын, уа, Украина, аус зуа, инхо Агрбак изыҭижьит. Уажәы аѽыцьагьы уи ашәҟәы рыманы иааит. Ара апрезентациа азыҟаҳҭеит. Нас, Д. Чачхалиа, И. Ҳагба, сара дҳаман Дәрыԥшь, ҳназыԥхьаз Агрбак иҿы ҳцеит. Даара иҭаацәа бзиоуп. (Ԥаса Гәыԥтәи уаазаарын, арахь иааны инхеит.) Ажәытә ԥсыуа ҭасла ҳныҟәыргеит. Ҳасас убас игәаԥхеит, аҿа шәҟәыкгьы ахиѽаар ҟалап.

16. Аҟәатәи Аурыс театр аҿы иазгәарҭон Мераб Ҷыҭанаа 40 шықәса ихыҵра. Уи даара иазыҟаҵаз, абаѽхатәра ҷыда змаз ҟазан. Сақаниеи Кәыҵниеи Гәындараа сыхәеит сҿаласырхәырц, ажәақәакгьы ихысҳәаарц. Арҭ аҳҵабцәа аѽыцьагьы иахьатәи ҳпоезиаҿы ирылҷҷаауеит. Ҳпоезиа бзиа избо даара ҳаҭыр рықәырҵоит, даарагьы ирықәгәыгуеит. Мераб иԥсы анҵаз атеатр аҿы иқәиргылаз «Тартюф» убар сҵахуп иҳәан, саргьы сҿазыҟаҵан сыҟан. Аха убри аҿены убри аѽыза амшцәгьа ҟалеит, аулицақәа аҳиасҟәа иреиԥшхеит, маҟҿаҳәара инахысуа, самышьҭит. Ашьҭахь санизас, маҷк игәы ишалаз изымҳеит. Уажәы, хымԥада, иазгәарҭо имшира схы аласырхәыроуп. Атеатр аҿы ауаагьы бзианы иҟан, иара аиԥылара ахаҭагьы бзианы еиҿыркааит. Ажәахә хада ҟазҵоз Гунда Сақаниа даара ибзианы иҟалҵеит. Дзыԥхьоз атекстгьы бзиан, ибзиангьы даԥхьеит. Акы агылмыжьит ҳәа сгәы иаанагоит. Саргьы даара исҵахны ажәақәак сҳәеит. Асценахь саннеилак аҵаа иакыз сиѽызахоит, исҵахыз ишыҫтахызҵәҟьа иалымҵызар ҟалап, аха ибаѽхатәра аҷыдара атәы иаҵшьны иазгәасҭар сҵахын. Изаҳаз иаҳгәаԥхеит рҳәеит. Даур Наҷкьебиа иеиԥш, аҟазара атәы, алитература атәы ҵауланы издыруазгьы убас иҳәеит.

17. Тҟәарчалҟа ацара сықәшәеит. Уа А. А. Гәарамиа иԥылара ыҟан. Уи, аиашаз, Тҟәарчалаа дыргәадуроуп. Уа диит, уа ашкол далгеит. Тҟәарчалаа ракәым, Аԥсны зегьы азы дгәадуроуп. Инарҭбаан ирдыруа математикуп, Аԥснытәи аҳәынҵқарратә университет ректорс дамоуп. Иара изкны ажәахә ҟалҵеит Диана Ҷьыныьалԥҳа. Аԥсышәала. Урысшәала — Ира Агрԥҳа. Акультура

ахан ду ҭәын. Уи, ҳәарада, даҧсоуп, зда дмаҷу аҧсуа математик, аҵарауаҩ ҧхьагыла, ажәлар ркадртә фонд иреиӷьу алахәылацәа ируаӡәку.

Декабр

7. Иахьа ауниверситет аҿы аиҧылара ҳаман. Ашәҟәыҩҩцәа рҟынтә иалахәын: Б. Гәыргәлиа, Гь. Гублиа, Н. Ҳашыг, П. Бебиа, Н. Кәыҵниа, И. Аҳашба. Аизара мҩаҧызгоз Д. Џьыӈьалҧҳаи А. Манаргиеи, инеимда-ааимдо ибзианы имҩаҧыргон. Ажәахәқәа ҟарҵеит иахьатәи аҧсуа литература аҭагылазаашьа атәы, нас ауниверситет аҿы аҧсуа литература аҭыҧ, итрыжьхьоу ашәҟәқәа, алитературатә кружоки ртәы рҳәеит. Ҳпоетцәа ажәеинраалақәа ирыҧхьеит ибзианы. Арҭ реиҧш аиҧыларақәа даара иаҭахуп. Ауниверситет аҿы иҟоу аҿар напы рыдкылатәуп, рдунеихәаҧшышьа, рдоуҳа ашьақәгыларақәы ирыцхраалатәуп.

9. Ахәшәтәырҭахь сцеит Хә. С. Бҕажәба дызбарц. Уи иажәымҭыҷеха (86 ш.) иҩны аҩбатәи аихагылақәы иҟаз абалкон далҟьан, абаҩпҵәақәа рацәаны илоуп. Даара дрыцҳасшьеит. Дагьыҧсымкәа, дагьыбзамкәа ииарҭа даман. Уи аҧсуа ҵарауаа ирылыҳәҳәақәоз рахьтә инханы иҟаз дреиуан. Ачымазаҩ дидтәалан иашьа Ҳақыбеи. Иара дҭанагалан дыҟоуп, ихы издырӡом. Ҳақыбеи иаииааз гәымшәак иакәын. Ииҳәо иаҧсшәа мацара акыр иаҧсоуп.

Ҳара иаҳҳаагахьоу, ҳҵоурых ҭагылазаашьа инагӡаны изаҵамгылаз, ишьацәхныслаз ыҟоуп. Хә. С. Бҕажәбагьы абызшәадырраҿы уи ицназго дҳамам. Иҧазаҵә Олег дыҷкәына бзиоуп, аҵара бзиагьы имоуп, дазыҟаҵоуп. Иаб дзықәшәаз даара дашьны дамоуп, иара ус аԥьабаагьы имоуп.

19. Иахьа Қарҭынтә деиҭаахуеит Телиавини. Уи иҭлыжьуа аизга ианылҵеит Н. Венедиктовеи сареи ҳастатиақәа. Агонораргьы ҳзаалҭихьеит. Аизга х-бызшәак рыла иҭытҵуеит: аурыс, англыз, анемец бызшәақәа. Уажәы иара аизга ахаҭагьы ҳзаалгарц дыҟоуп. Иахьа асаат фба рзы даарц дыҟан. Аха иаалырҟьаны иаҳзаарыцҳаит дышзымаауаз. Аусуразы аҽеаԥьара диаргеит рҳәеит. Ҳастатиақәа зну аизга ҳзаарҭирц ажәа ҳарҭеит. Ҳәарада, ҳгәы иалсит, уи дуаҩ бзиан, еиҭах даабарц, ҳаиҿцаарц ҳҵахын.

2001

Апрель

22. Иахьа А. Н. Џьонуа 80 шықәса ихыҵра азгәарҭоит иқыҵа гәакьа Ҷлоу. Иара, хынҳажәижәаба ихыҵразы шықәсык шагыз, иааиқәшәан дыҧсит. А. Н. Џьонуа даара акрызхызгахьаз аҳәы иакәын. Асовет Жәлар р-Џьыԥьтәыла еибашьра Ду (1941–1945 шш.) ахы инаркны далахәын, алемсаа дрытҟәахьан. Дырцәыбналан дцахьан. Ара, аҳны, Аҧсны дахьааизгьы аҧсуа литератураҿы, ажурналистикаҿы, Аҧсны ашәҟәыҳҳцәа реидгылаҿы даара аԥьа ибахьан. Уи играждантә лирика аҧсуа поезиаҿы илагалан. Иаргьы иссирны дрыҧхьон иажәеинраалақәа. Ахи аҵыхәеи, абриаҟара зхызгахьаз ауаҳы убри аиҧш ауаҳы ҟазшьа бзиа иман, ихаану аҳәы ихашҭуам. Ҷлоу қыҵа дууп. Ирықәнаго Акультуратә хан рымоуп. Уа еиҿкаауп ашәаҳәацәа, акәашацәа, асахьаҵыхыҳцәа ркружокқәа. Рқыҵа иалҵыз апоет ибзианы ихцәажәеит, асынтәи инеиз ашәҟәыҳҳцәагьы ақыҵауаагьы. Саргьы даара гәыкала ажәа сҳәеит. Дара ҷлоуаа уаҳа назҭахым аконцерт ҟарҵеит. Уи ашьҭахь, дахьиҵәҟьаз Аимараҟа ҳцеит. Уа Анцәа иҭып шырҳәо иҟоуп. Наҟ-ааҟ игылоу абахәқәа рыбжьара зыгәҭоуп, шьаҟьасҭароуп. Дәаб аҳиас кеикеиуа, иҟәашҙа ашәах аҿачы иалсны ицоит. Ауаа инхогьы, бзиа иҟоуп. Насгьы ара иалҵыз, акры зкыз адачақәа ҟарҵон, руаԥьаҟқәа агәылҳәан, ара иааны рыҧсы ршьоит, ртелевизорқәа еихаххаа аус руеит. А. Н. Џьонуа иҧшәмаҧҳәыс, Аҧсны еицырдыруа ааҳаҳ, арҵаҳы, Нелли Владимир-иҧҳа Маан, алаба шылкызгьы, дымтәаҳакәа даҳҳагылан. А. Н. Џьонуа иаргьы даҧсан, дызхылҵызгьы, ишьҭахь иаанхазгьы аҧсоуп.

Маи

8. Иахьа И. Воронов иҧсы ҭазҭгьы 60 шықәса ихыҵуан. Уи Аҧсны аҵоурых азы, аҧсуа жәлар рзы даара зҵаҵзкуаз аусумҭақәа аҧиҵеит. Иара Асовет Еидгыла ахьынҙаназаазоз ирдыруаз ҵарауаҳын. Ҳара ҳаибашьраан Арҙынба В. Г. дарҕьажәҳан дидгылан. Вороновраа — аурыс ҳәынҵқар ихаан

ииааны Ҭабал инхаз ҭарауаан. Уа уажәыгьы иҟоуп рԥьаԥҭа «Иасочка» ҳәа бзиа ибаны изыхьзырҭаз. Аԥсны аҭоурых иатҵанакуаз алакьысра мариамызт. Уи иахаабыцуан ақырҭуа ҭарауаа, уахгьы-ҽынгьы аилагара, ҭоурых ҳамазамшәа ҳахцәажәара иаҟәыҵуамызт. Даҽеазәы дыбжьаларгьы руамызт. Воронов иҭахын Ҭабалтәи ажәытә баа ду иахьатҵанакуаз, аѡбатәи Троиа ҳәа зыхьзиҵаз аҧы археологиатә усҟәа рымѡаԥгара. Уи ашьҭахь ҳара ҳаибашьраан Аԥсны дшазыҟазҭәҟьа ааирԥшит. Уи иеиԥш иҟаз атарауаѡ ҳара ҳҵарауаа дахьрылагылаз мацарагьы акыр иаԥсан. Аибашьра ашьҭахь, иѡны дшыҟаз иқәлан игәы ҭыблаа дышьҭарҵеит. Уаҳагьы убри иус, дызшьыз, дзыхдырҟьаз аарԥшра уаѡҵас азәгьы дашьҭамлеит. Иара уажәыгьы ииубилеи атәы ус телехәаԥшрала ирҳәеит, агазеҭқәа рҧы иазгәарҭеит ауп. Уи ус закәу аилкаара уадаѡуп.

Саб рыцҳа (уи дажәабжьҳәаѡ дуун, аха иидыруаз аиҳараҙак саргьы исзанымҵеит, аҙәгьы ианимҵеит. Уи цәыз дууп ҳәа исыԥхьаҙоит) иҳәалон ажәытәҙан Аԥсны ахыҵырҭақәа рыхьчон ҳәа хѡык адауаԥшьқәа: Ажьгьири-иԥа Қәчыкә, Баз-иԥа Сыкәын, Аҭлаҟәсоу-иԥа Ермхәыҭ. Абри зысгәалашәаз, Аԥсны аҭоурых, афольклор, раԥхьа иргылан, иҵырҵаауазароуп, шьала-дала уи иаларсу дара аԥсуаа.

Июн

1. Иаахымкәаҙакәа ақәа леиуеит. Иҙысаамҭахеит. Ҵәаҕәа рымам, латҵа рымам, Хаиди Телиавинии сареи, лара излалҭаххаз ала, Аԥсны, Аҟәа, Адәныҟатәи аусҟәа рминистрраҧы ҳаиқәшәеит. Швеицариатәи хатҵа бзиакгьы длыцын. Телиавини лхаҵа даара ауаѡра злоу, иара усгьы изыԥшну аҙәы лоуп. Егьырҭ зегьы ныжьны сара хазы дсацәажәеит. Аҵыхәтәан С. Лакоба, Афонҟа изгоит ҳәа днеин, дымтәеит, дымгылеит. Аха дара иахьынҙарҭахыз иҟан, имыццакҙеит. Урҭ ирхыбаауа ыҟоуп, дара рыда аҙәгьы рымԥан днеир зҵахым. Идеиас иатҵоу сыздырам. Лара уахь, Афонҟа, слыццар лҵахын, аха уи усҟак изгәамԥхаз шыҟоу здыруан аҟнытә, уа бзиала ҳәа ласҳәеит.

Июль

9. Иахьа (ашәахьа уеизгьы имшы хьанҭоуп) даара сгәы ҭызшьаашаз, зынӡа схахьы исзаамгоз ажәабжь бааԥсы саҳаит: иԥсҭазаара далҭит Даур Занҭариа. Иареи сареи ҳаиқәлацәамызт, аха аиѡызара, ус узҳәозар, адоуҳатә ѡызара ҳабжьан. Иара даара абаѡхатәра змаз, ус зыԥсҭазаара адрама хьанҭа ацыз аӡәы иакәын. Уи адәныҟа инирԥшуамызт, аха иѡныҵҟа иҭаз, зыҵышьа змамыз ҵааршәын. Баѡхатәрыла уи дыздукылаша иԥшаара мариам аԥсуа литератураҿы. Москва асценариатә курсқәа дрылгахьан. Аҵыхәтәан уахь дыҟаӡан. Дыѡуан аԥсышәалагьы, урысшәалагьы. Уи аҵыхәтәантәи ироман «Золотое колесо» ала, урысшәала иѡуаз аԥсуаа зегьы дырхыҳәҳәазар ҟалап. Даара иҿыцу ѡышьоуп, ѡымҭа еиҿкаашьоуп. Убас убри аѡаӡараҿы иҟоуп иажәеинраалақәа, аԥсышәалагьы урысшәалагьы иѡуаз. Қәралагьы уи аԥсра аӡбахәгьы дзаҵанакрызеи. Аԥсуа жәа сахьарк, аҟазара дацәыӡит акыр зылшахьаз, иҵегьы зылшарц иҟаз апрозаик, апоет. Москва қалақь дууп, қалақь бзиоуп, ирацәаѡны аԥсуаа ргәыблыра ҷыда ацуп, уа аҵара зҵоз, аха уа, арҿиаратә синдром ҕәҕәа змоу изы иԥышәага дууп. Уи зызхымго, изиааиуа ыҟоуп. Даур, ҳәарада, абас заазаа иԥсра, урҵқәа зегьы ацын. Дагьаиааит ироман «Золотое колесо» ала. Уԥсаҭа бзиахааит, Даур, алитератураҿы, аҟазараҿы ушьҭа мырӡуа ианҵаны, уаѡы иҳәар ҟалоит, ухы ақәуҵеит ҳәа.

16. Иахьа асаат 9 рзы А. М. Ԧьергениа (уажәы премиерс иҟоу) дсыԥхьеит. Иареи сареи аамҭаказ Москва аҵара ҳҵон. В. Анқәаби сареи еиҿаҳкааз Аԥснытәи астудентцәа, Москватәи аԥсуа диаспора рхаҭарнакцәа ахьеизаагоз еснагь днеиуан. Усҟан дқәыԥшын. Дҭынчын. МГУ дҭан. (Дыздыруаз зегьы даара аҵара бзианы иҵоит ҳәа ддырҽхәон.) Акультура аминистрс иҟаҵатәу ҳәа сгәы иаанагоз азы дсазҵааит. Акадрқәагьы ауҳамаху. Витали Лакрба иӡбахә сҳәеит. Уи ихы бзианы иааирԥшит асахьаҭыхратә ҵараиурҭа, еиҳа иануадаѡызгьы, ибзианы хадара азиуан. Ибзианы аҵара имоуп, аҟазара атәы идыруеит сҳәеит. Уи ибзианы идикылазшәа збеит.

Уантәи, смаҭа Нар, иитаху аинститут алимит иоурц азы, еизганы исымаз адокументқәа аласҵарц сцеит. Сахьнеиз,

сыматҷ аура иахамшәало, схатҷкы кадмыршәуа ианысҵыла сеигәырҕьеит. Аха иназгаз адокументқәа нарыҭан, сыҵшны саатәеит. Наҟ иныѡнамлац сҳәоны, иаадәылҭын исарҳәеит адокументқәа аттестат рылам ҳәа. Ихасымҭеит, снапала иагәыласҭеит, имҵрызар сҳәеит, аха иааган исдырбеит иаҭахыз зегьы ахьыҟаз аттестат шагәыламыз. Ара цәгьацәыҵхамшьарак шыҟаз еилыскааит, уи алимит ирацәаѡны ирҭахызар акәхарын, уаҳа срыламцәажәакәа сцеит. Ауха, аттестат ахьалырхыз анаѡсгьы, ҳауаа шаҟа ахәаҵсақәа рылоу гәнызгон. Адырѡаҽены Еҭеригьы саргьы ҳалагеит аттестат ашьақәыргылара. Уи ашкол аҿы Еҭери аус луан, ҳаҭыргьы лықәын, аколлектив зегьы лхаҭгылеит. Еҭери, уа даанымгылакәа, А. М. Ҷьергениа иахь днеит. (Уии лареи ашкол еицҭан, класск аҿы еицтәан.) Убригьы иаразнак ихы алаирхәит. Адырхаҽены асаат аказы шыҟаз аттестат ҿыц ҟаҵаны, инаган, иаласҭеит. Даргьы шьхныҵсылан итәан, раҵхьа саннеиз еиҵш схатҷкы кадмыршәуа акәымкәа.

Октиабр

9–10. Абар мчыбжьык ҵуеит Кәыдры аиѡхаа рыҽҭарыжьишьҭеи ақырҭцәа, агырцәа, ачеченцәа рбандақәа. Шьоукы урҭ ѡышәѡык ыҟоуп рҳәеит, шьоукых — хәышәѡык. Раҵхьа Георгиевск иалалеит, нас — Наа. Уа инхоз ҵшьѡык ршьит. Ҵшыхәра иахьцаз иҭахеит ҳара ҳаҷкәынцәа даҽеа ҵшьѡык. (Урҭ дрылоуп Самсо Занҭариа иҷкәынгьы.) Зегьы зыршо Шеварднаҙе иоуп. Акы дамгеит, аҧсра уи иқәшәандаз. Иахьа Дима иѡызцәеи иареи, равтоматқәа аашьҭыхны уахь ицеит. Нас иҭынчны узлацәарызеи. Шьоукы ус ианбыжәуа рпатриот ажәа ҟәазқәа уҧан узырхыҵом, ас акы анықоу рыҷкәынцәагьы даргьы рҽеыҵхьаркуеит. Иагьацәыҵхашьом. Ҳаҷкәынцәа ацәгьара рҟәыблаа, Анцәа, суҳәоит! Кәыдры аиѡхааҿы урҭ абандитцәа ҳаҷкәынцәа рыкәшеит, раҵхьа амла еикәанҭәо аҟынҙа инаргарц. Дима урҭқәа раан аѡны дузыртәом. Асаат 5 рзы, адырраҭара злаҟарҵаз ала, аҭагылазаашьа еиҳа еицәахеит. Шеварднаҙе урҭ зиҭаху ахы ркырц ауп, нас ар алеигаларц. Ари имѡаҵысуа ақәылара атәы телехәаҵшрала аиаша зҳәарц иашьҭоугьы ыҟоуп. Аха амц бааҵсы зҳәо еицәахеит. Дара ақырҭцәа ишеиҿыркааз, рѡы агьама

дырбаны ишхырхыз ԝашьомызт. Урҭ русқәа еснагь убас акәын ишыҟарҵоз, ирҭахыз шудырҳәоз. Хакамадаҵәҟьагьы, аҭышьтәа абжьы лхаҵаны, афашистцәа реиԥш дцәажәеит: Қырҭтәыла иацхраан, Аԥсны аԥсуаа алацалатәуп, ҽырҵысышьа рымамкәа ҳәа. Нас ддемократуп ҳәа дрыԥхьаӡоит. Урыстәылагьы зны-зынла иахьҭаҳауа рыздырам, абни асамураицәа рыԥҵәаха лажәа акры аанаго аҟынӡа днаргеит. Аурыс политикцәагьы, уажәтәи аҭагылазаашьақәа азгәаҭан, ихьаршшашәа иахцәажәеит. Ажәакала, ҳара ҳхатәы политика, ҳазхымсуа ҳпозициа ыҟазароуп. Ҳара ҳхы ҳахьчароуп. Ҳара ҳхы ҳахьчонаҵы ауп адгылаԝцәагьы анҳауа. Ус ҳхы мԝаԥаагар, иҳадгыло ҟалоит. Иара Урыстәылагьы урҭ маҷыԝӡам.

Иҳақәларц ииаз Адагәа ҳәа изышьҭоу аԥсарыхра ашьапаҿы ауп иахьыҟало. Ахьӡ ршьоит, Сахарная голова ҳәа иашьҭоуп.

20. Кәыдры аиԝхаа иҵалаз ҭырцеит, шамахамзар, усоуп адырраҭара шыҟоу. Авертолиотқәа рыла ирыцкьеит. Ари аиԝхаа Аԥсны абжак ыҟоуп. Ма изеиԥшдгьылқәоузеи. Ашәанцәа рахь аӡәыр дынхазаргьы, наҟ иқәцатәуп, ртәылахь Шәаныҟа ицааит. Ҳаҷкәынцәа гәымшәақәа аиааира ргахт. Уажәшьҭа рымч ахьԥырымшәац амшын аҿы ауп. Иҟалоит ҳаҕацәа уахь ала иақәыркыргьы. Урыстәылатәи аинформациа ҳара иҳаднацәылоит. Уеизгьы-уеизгьы ҳагәхьаа иамгозаргьы, рполитика алаҟарҵоит. Зегьы дара роуп, урҭ рыда ԥсыхәа ҳамаӡам. Ус шакәугьы ҳара еснагь апозициа ҳамазароуп.

Ноиабр

17. Иахьа Аԥьамԥазра С. Гогәуа иахь ҳцеит. Иԥҳа хаҵа дцеит. Уа дызгаз ачара иуеит. Аҷкәынцәа, ахаҵаԝызацәа Дима дназлаз, уахь ицеит. Севериангьы иԝны ашьтәа ишьит. Дима дцаанӡа ҳаԝнқәа рахь ҳнеит. Ҳашҭа рыцҳа лашаӡа иҟоуп. Ҷыц исыргылахьаз аԝнгьы, ԥасатәигьы хара рымам, еиқәхаԥса игылоуп, аха изхәарҵоузеи, иқьаԥҭахеит.

Ауха сахьышьҭалаз ԥытк сыцәеит, аха аҵх ишалаз сааԥшит. Сԝагылан, сҽеилаҳәан, дырԝегьых аԝныҟа сцеит. Зегьы еимыздеит, срацәажәеит. Санааи зегьы гылахьан. Ҳшааиуаз,

Аҟәаҟа ҳашцоз иҳамѡатәны уажәы Гәыԥ агәы инхоз Севериан-раа раб, саб иашьеиԥа Грышьа иахь ҳамѡахытцит. Грышьа акыр деихәлаҳаит. Иԥшәмаԥҳәысгьы иаргьы ашшуеит, иҷкәынцәа аиҳабацәа рзы, цқьа ҳарбом ҳәа. Иҟарҵарызеи, урҵгьы ҭаацәароуп, рхы иагоит.

Скарахан Аҟәа, аѡны сахьааиз, ѡымш ҵуан алашара рымамижьҭеи. Ахәылԥаз саатқи бжаки иҳарҵан, еиҵацәеит. Знапгьы, зыхгьы ғәғәоу, ҳҭагылазаашьа аиҕьтәразы уахгьы-ҽынгьы зхы аԥьыка ықәызхуа ҳәа аҙәгьы дызбом. Ажәлар зегьы знапы иану рхы мацара ианашьҭала, абасоуп.

29. Иахьа И. К. Ҭарба изкыз ахәылԥаз ыҟан Аԥсуа драматә театр аҽы. Ибзианы еиҿкаан, ибзиангьы имѡаԥыргеит. Даара ибзианы иқәгылан ицәажәеит — Б. Гәыргәлиа, Г. Гублиа, А. Аргәын, И. Аҳашба, Н. Ҳашыг. Аконцертгьы ҟарҵеит. Имроуцәакәа. Еҵери ариабжьарак дмыцәаҙац, аиубилеи ашьҭахь, И. К. Ҭарба иԥсаҭа ныҳәан, аҵәыцақәак шьҭырхыртә акы еиҿкаатәын. Аамҭақәа зеиԥшраз ала, убригьы цәгьамкәа имѡаԥысит. Ауаажәларратә ус аҿгьы, алитератураҿгьы, Ашәҟәыѡѡцәа Реидгыла ахадараҿгьы, ажурналқәа («Алашара», «Амцабз») ҭытцуа рыҟаҵараҿгьы даара аԥьа збахьаз дреиуан уи. Аԥсны анҵытцгьы инарҵбаан ирдыруаз аԥсыуа интеллигентын.

Декабр

21. Иахьа иааулак Д. И. Гәлиа ихьӡ зху апремиа аиуразы абжьыҵира еиҿаҳкааит. Имѡаԥысуан Д. И. Гәлиа имузеи аҽы. Уа аус зуа аҵыԥхацәа ибзианы ҳамаҵ руит. Сынтәазы иқәгылаз быжьѡык аноминантцәа рахь абжьы роуит: Алитература азы: апоет В. Амаршьан, аҟазаразы Царгәыш В., асахьаҵыхразы Б. Џьопуа. Ҭарба Кандит иансамбль «Кавказгьы» ықәгылан. Аха абыжьқәа азымхеит. Сгәы иалоуп, аха иҟоуҵозеи. Аиҳабыра рлымҳа инҵысшьышт, изауз рхыхь аҿа премиак ҳзацырҵарц. (Иаххәап, ианаамҭаз аконкурс даламҵакәа иҟаз апремиақәа рхыхь хазы ирҵахьан Ф. Искандергьы.)

2002

Февраль

1. Иахьа Гәдоуҭа Ражьден Гәымба ииубилеи ыҟоуп. Ашәҟәыҩцәа ԥыҭҩык уахь амҩа ҳақәлеит. Аиубилеи аҽы ауаа егьмаҷҩымызт, иагьырацәаҩымызт. Азхара ыҟан. Иара, иҳамоу рахь, иреиґьу композиторын, ихаҭагьы дхатәроуп. Аԥсны зегьы аҟынтәи ауаа ыҟан, Абжьыуаа рҟынтәигьы. Рцәажәарақәа еиґьындаз уҳәартә иҟан. Аиашаз, Аԥсны иԥсыҿуп амузыкатә культура. Иаҳҳәап, Ковач, «Кәыдрытәи аԥсуаа рашәақәа» ҳәа ианиҵаз иахьа аҙәгьы игәалашәаҙом, дагьашьҭатцаауам. Уи даара ицәыҙ дууп. Аиубилеи аҽы аконцерт бзиа ыҟан. Ашьҭахь иара Ражьден иқыҵа Аацы, агаҽахь иҟоу ахәҭаҽы, амшьамба хыб змоу, 400-ҩык иреиҵамкәа изкышаз ашьапа ахьгылаз ҳцеит. Астол даара ибзианы ихиан. Аиубилеи аҽы излагаз ацәажәара арагьы иацырҵон, уажәы ныхәаҽа ҳасабла. Заа агылара сҭаххеит. Сҩагылан, ашҭа саннықәлаз адәныҟагьы имаҷҩымкәа иҟаз ауаа ааилаҩҩит. Снарылсны снеизар, Виктор Џьениа деиҵхәа ибааҙажжыраҙа иҟаз ашҭа дықәын. Ауаа ихагьежьуан, аха иҟарҵарыз иақәшәомызт. Сшынеиҽаԥшызеиԥш избеит дшыԥсхьаз, ус макьана аԥсыԥха илан. Виктор даара дыҷкәына бзиан, аҟазара атәгьы идыруан, иалахәызгьы ҳаҭыр рықәиҵон, иахьынҙалшозгьы дрыцхраауан. Ус иԥшреи исахьеи алагьы мфарамжә сихәаԥшландаз уҳәарын. Уахь ҳанныкәлоз еснагь дыххаччо даҳԥылон, иахьынҙаилшоз меценатк еиԥш дныҟәон. Ас иааиқәшәан дахькаҳаз зегьы рзы игәалсра духеит. Аԥсра абаиқәнагоз, иґәґәамҭаҵәҟьа дҭагылан. Уи даара дҳагхеит ибзианы дыздыруаз, дагхеит ҳкультура зегьы.

25–28. Хԥаҟа мчыбжьы ҵуеит сгәы аҿыснардыруа иалагеижьҭеи. Иара агәыхь еиԥшуп уи амаҵура иаҭаху: акардиограммақәа, анализқәа рзы уҳәа. Абарҭ зегьы санырхыс, ахәшәқәа сзылырҩааит. Убарҭ рыжәра саҽуп. Макьана ус сақәгәыґуамызт. Убасҟак иҟаҵам аускәа сымоуп, зыплан сыман исзымҩыц. Аха ишԥаҟасҵари, уи хәмаргам, амаҵ зуроуп, зынҙа сканамыжьырц.

Март

4. Иааит ацыгәқәа рымза. Ус сҳәазаргьы аҧсуа интеллигенциа раҕьырак март мзазы иит. Саргьы — иара убас. Имѡаҧысит апарламент ахь алхраҟәа. Зегьы ҳалахәын, аха, аиаша уҳәозар, иалырхыз рахь аҙәырѡы, апарламент акәым, уҳәараҭра ашә илаургыларым. Шахабаала еизыргаз. Аиҳабыра рахьтәгьы уи зҭаху ыҟоуп. Иаарҭаху рыларыгҙалап. Арҭқәа, уаѡцас иҟоу, зыжәлар рыҽиара, ҳҳәынҵқарра ашьақәгылара зҭаху зегьы ргәы иалоуп.

28. Иахьа «Аҧсуа поезиа антологиа» апрезентациа ыҟан Аурыс хәыҷтәы театр аҽы. Аҭәразы рацәак агмызт. Иааидкылан, ицәгьамкәа имѡаҧыргеит, аха еиҕьзаргьы ҟалон. Артистцәа зыҧхьаз ажәеинраалақәа уаѡцас иалҧшаамызт. Даргьы, шамахамзар, ишақәнаго изампҳьеит. (Уи апоезиа аҷыдарақәа иахьынҙахәҭоу, хрестоматиала ирҵахьоу иахыҳәҳәо иахьырзымдыруагьы иахҟьоит.) Апоетцәа ицәгьамкәа ражәеинраалақәа ирыҧхьеит. Сара еиҳа исгәаҧхеит ҳпоетессацәа Г. Сақаниеи Гә. Кәыцниеи раҧхьашьагьы, изыҧхьазгьы. Иара ахаҭа бзиан иҭыжьуп. Уи аҭыжьра зегьы М. Лашәриа ихахьы игоит, аха сара ашәҟәыѡѡцәа Реидгыла санахагылаз аплан ҟаҵаны ишьҭаҳҳхьан. Уи аплан иалан аҧсуа хәыҷтәы поезиагьы, ѡ-томкны ҳәа, аха уи атәы аҙәгьы имҳәеит. Егьырҭ иқәгылаз еиҳарак излацәажәоз атипографиа ибзианы ишҭнажьыз атәы акәын. Зегьы дара роуп, Антологиа ахьҭытцыз бзиоуп. Ари аҧышәа аҧхьаҟа рхы иадырхәап, агхақәа еиҳа идырмаҷып.

Апрель

7. Агәыхьи сареи бҕарҵахьы ҳаиқәпоит. Ианакәзаалакгьы зыхьӡ смаҳацыз ахәшәқәа зжәуеит. Ус сшьапы сықәгылоуп, аусурахьгьы сныҟәоит. Германиантә ииаз ажурналист, лхаҭа дыӡҕабуп, ҳаиқәшәарц аҳәара ҟалҵеит. Уи Телиавини иҵлыжьыз, сыстатиак зну аизга даҧхьеит. Ҳаиқәшәеит. Лара еиҳарак аполитика ауп дзызҽлымҳау. Сара алитература атәы аласцо саналага, исалхәеит Гиунтер Грасс ароман ҽыц иѡит ҳәа. Аҧсны аҭагылазаашьа, уи зхымпо апозициа атәы ласҳәеит. Зегьы анылҵон, нас спатреҭ ҭыхны дцеит.

Ус сусқәа еилаханы иҟоуп. Сроман («Асду») цәаҳәанҵала аурысшәахь аиҵагара саҽуп. Шаанҙа сгылоит. Аусурахь сцаанҙа уи саҽуп. Убас ажәабжьқәак аус рыдызулоит (ажәабжь ажанр бзиа избоит), ахәшәқәагьы нарыхжәыло.

Сара стәы шысҳәоз Еҵеригьы лгәы рахәымхеит. Лара илынлырԥшыр лҵахым. Ҳаѡнгьы, ишырҳәо аиԥш, изхагылоу лара лоуп. Зегьы дара роуп, ахәшәтәырҵахь дганы дгәаҵатәхоит. Лыз ахаҳә аман, иамырхит. Амра, Амина, Дима — зегьы инеимда-ааимдо ҳамаҵ руеит. Анцәа иԥьшьала, лыԥхала ҳаилгеит. Еҵеригьы лшьапы дықәгылт. Зегьы ҳаԥсы ааиваагеит.

Маи

15. ООН ахаҵарнакцәа Аԥсны иааны иҟоуп. Исзасын, Боден имаҙаныҟәгаѡ улбар лҵахуп рҳәеит. Амашьынагьы сзаарышьҭит. Лара Александра Жоре лыхьҙын. Уи аурысшәагьы лдыруеит. Исмырбаҙакәа ацәажәара салалгалт. Саргьы акгьы ԥымкҙакәа сгәы иаанагоз зегьы сҳәеит. Еиҳарак ақырҵқәеи ҳареи ҳаизыҟазаашьа иазкны. Саатк аҟара сцәажәозаарын. Лара ус дҙырѡуан, акгьы анылҵомызт. Уи абжьы аханы ианызҵо ԥьара иҟазар акәхарын. Сандәықәла, уа изыхьчо аԥсуаагьы рылазар акәхарын. Рҽыҟаҵан иҟазшәа збеит. Саргьы аҵәы алаҵан сцәажәон. Лара Қарҵ акәзаап лусурҵа ахьыҟоу. Усгьы акәзааит, сара сгәы иаанагоз мҙакәа исҳәеит. Лара дазхәыцуазар, дазхәыцыртә.

2. Москвантәи иааѡит Марина Ешба лыԥсҭазаара далҵит ҳәа. Ҳтелехәаԥшрала инықәырԥшшәа ауп ишырҳәаз. Марина ссир, Ефрем ду иԥҳа, асахьаҵыхѡы, аскульптор, аҟаза ду. Зныказ, Аԥсныҟа дааргаҙом ҳәа рылаѡит, уа, лани лаҳәшьеи дрываржуеит ҳәа. Лара ара ишылҵахыз аҳәара дахьҙахьан, ара лызқәаҵыԥ ҟаларц. Лаб, Ефрем иеиԥш, ларгьы лыԥсадгьыл ада дхәарҭамызт. Аԥсныҟа дааргеит, изыбзоуроу дарбан сыздырам аха. Дызусҭзаалакгьы Анцәа илԥха иоуааит. Ибзианы дымѡаԥыргеит, ибзианы илыхцәажәеит. Хыхь, апантеон аҿы дыржит. Уи уажәазы даара напы агуп, аха ҳаԥхьаҟа еиҕьыртәып ҳәа агәыҕра ыҟоуп. Уа акыр иаԥсоу аԥсуа жәлар рҵеицәа жуп. Ажәакала, дырѡегьых иҟазаап Аԥсны аиаша иашьҭаз, акыргьы ҟазҵаз, аидеиа бзиа нзыжьыз Ефрем Ешба деилызкааура, иҵа-

накуа зегьы ҳаҭыр рықәызҭо. Уи уаҩы игәы иахәаша усуп. Ус анакәха, иҟоуп агәыгра, уи Аԥсны азы ииҭахыз шьҭызхыша, аԥсҭазаара азҭаша ҟалоит ҳәа.

14. Иахьа Ф. Искандер дарауеит рҳәеит. Уи иаара убасҟак идырххахьеит, бзиа дызбогьы ргәы ихдыршәар ҟалап. Аполи-тика анапы ахьынаӡо зегьы усоуп. Иҩноуп. Аибашьра ашьҭахь ихала дааргьы ихәҭан. Еицырдыруа акоуп, Фазиль даара абаҩ-хатәра злоу шәҟәыҩуп. Иҩымҭақәа рҿы зегьы реиҳа иидыруа аматериал ихы иаирхәоит. Уи аԥсуаа, ианшьцәа, рыбзазашьа ауп. Абаҩхатәра ду змоу ашәҟәыҩы уи аматериал иазнеишьа ахатәы ҷыдарақәа амоуп. Аԥсуаа рыԥсҭазаара ауп уи материалс ихы иаирхәаӡо. Уи аԥсҭазаара аарԥшра иара ишәҟәыҩратә кредо еиҳа ишақәшәаша дазнеиуеит: ахьаақәа, асоциалтә дра-мақәа, аҭоурыхтә трагедиақәа, рхақәиҭразы иааҟәымҵакәа изҿу ақәԥара — зегьы алыршәшәан, иахьеи-уахеитәи рыбза-зара, ирфо, ишырфо, аҭаацәара аиҩныҵҟа аизыҟазаашьақәа рҟны мацара даагылоит. Адунеи аҿы иҟоуп амчқәа аԥсҭазаара амилаҭҭа ҵакы зынӡа иамырхырц, ма идырԥсыҿзарц иашьҭоу. Уи азҵаара даара еиҳа зҵазкуа ажәларқәа ҳәа ирыԥхьаӡо рнапаҿы мацара инхарц иашьҭоуп. Ф. Искандер шәҟәыҩы ҳасабла иаразнак дызлагәарҭаз убри аидеиа иақәшәо амилаҭ ԥсҭазаара дахьазнеиуа ауп. Убас, убри иаҭаху дыкәныҟәо, абаҩхатәра ду змоу ажәа сахьарк дазҟазан дахьыҟаз иаразнак дышьҭнахит. Инарҭбаан еицырдыруа иҟалара арццакит.

Аԥсны уи ирҿиамҭа, цқьа иззымдыруа, уи азы зхатәы гәааналара змам, хыхьынтә ирзылбаарышьҭыз ахәшьара иахьынҳа-лаз шьоукы аполитикаҿы рхы иадырхәеит, шьоукых — алитература, аҟазара шырдыруа, шаҟа иҟәышу аладдырбарц. Иаҳҳәап, ҳара ҳаибашьра, ҳажәлар аԥсреи абзареи иҭаргылан измаз, зыԥсадгьыл зхы ақәызҵоз, збызшәа ԥсыс изхоу, ҳкультура аԥсы ахьҭоу здыруа, ҳажәлар рҟазшьаҿы ихадоу иара раарԥшра дахьахьымӡаз ыҟоуп. Убарҭ рҭыԥ атәы, аҿакы злаҟьашьым, иахьеи-уахеитәи ажәлар рыбзазара, аҩра иазикуеит, ибаҩ-хатәра ду, истиль лыԥшаах. Насгьы, абриаҟара абаҩхатәра змоу, аурыс шәҟәыҩы ҳәа зхы зыԥхьаӡо, аурыс литература акурсҟәа дрыларҵом, ахрестоматиақәа дырныртцом. Иара идагьы, аҿа милаҭк иаиуан урысшәала иҩуа, аурыс шәҟәыҩцәа ҳәа зхы зыԥхьаӡо (урҭ маҷҩымкәа иҟоуп) иахьа уажәраанӡагьы рҭыԥ

ԥшаам, астатус рыҭам. Иаҳҳәап, Ф. Искандер, хыла ҳара зегьреиҳа даҳзааигәоуп, гәадурасгьы дҳаԥхьаҙоит. Аха ҳара ҳҷгьы уи иҭыԥ хазуп. Ажәларқәа зегьы рҟны еиԥш, ҳкультура гәыцәс иамоу ҳбызшәеи ҳбызшәала иаԥҵоу ҳфольклор дуи ҳмилаҭ литературеи роуп. Шьоукы-шьоукы здыррақәа, зинтеллект дзырбарц иашьҭоу, ма заԥсшәа ԥсыҷеу, ма иззымдыруа рпозициақәа аларыхьчарц, иаҳҳәап, алитература арҵаҵцәа, еснагь ихианы иҟоу арҵага шәҟәқәа ирҳәо ала ауаа рахь ицәырҵуа, дара рхатәы хәшьарак ҵымҭак аҭара рцәыуадаҵуп. Еиҳа здыруа иҟарҵахьоу ахәшьара амазеи иахьынҳалоит. Нас ҷырԥштәыла, ажәлар зегьы рыхьҙала ицәажәоит. Зәыр рнапы иаиҵазшәа.

Еиҭасҳәоит, Ф. Искандер дышәҟәыҵҵы дуны деицырдыруеит. Ҳаргьы ҳгәы аладууп, иҷыԥшуа еснагь иҟалоит, алитературатә баҵхатәра ду еснагь ахәшьара ҳаракуп. Ҳааигәара иҟоуп, аҷеа еҵәак иахылҵуа алашареиԥш уантәи иҳақәпхоит. Уи маҷума? Егьирахь, ҳара ҳкультура, ҳауааажәлар ԥсыс ирхоу, жәлар ргени иахылҵыз ҳбызшәоуп. Иара ахаҭеи иара ԥсыс изхои.

Уи игәалашәаразы ихьҙ амырҙразы иҟаҵатәу убри ауп — иара дахьиз иаб иҩны (излаздыруала иеиқәханы иҟоуп) аҷы амузеи ҟаҵатәуп. Убри аԥхьа ибаҟа ргылатәуп. Зтәы иҩуа ианшьцәа ахьынхоз Ԥьгьарда ақыҭангьы ԥьара иарбазар, атуристтә маршрутқәа ирылаҵазар. Убас еиҕьуп, егьыс, ҿемыршьагала ацәажәарақәа раасҵа.

30. Иахьа Москваҟа спыруеит, егьи амза 2 рзы анаҟә зхажьу Альбионҟа. Ас ԥьара хара сандәықәло маҷк исцәыхьанҭоуп, сацәыԥсуеит, аха макьаназы нас салҵуеит. Ирландиа шыҟоугьы збап. Ҳаицуп: Лена Кәабахьиаԥҳа (уи абызшәа лдыруеит, ҳаԥхьагьы дгылоуп). Беслан Дбар — Аԥсны Аҵара аминистр, Л. Енықь — Аԥсны Акультура аминистр, С. Бганба — аҵарауаҩ, Трапизониан Галуст, сара. Амза 2 рзы ҳаԥрит. Ԥшь-саатк аҳауа ҳалан. Ҳтәеит Хитроу аеропорт аҷы.

Июн

2. Белфаст ҳаҟоуп. Уатәи аиҳабыра рыҩны иҩаҳаракны ԥьара иқәгылоуп. Уа ақырҵцәа рхаҭарнакцәеи ҳареи ҳааиҷатәаны аицәажәара ҳаман. Зегьы еизаны иахьтәаз ҳаныҩнала, саарылаԥшын, ақырҵцәа издыруаз аҙәгьы дрыламызт. Ашьҭахь

излеилыскааз ала, Қырҭтәылатәи Аҵара аминистр Картозиа изыԥшын, дмаацызт. Ақырҭцәа рхаҭарнакцәа убри ида зегьы ҳәсақәан. Раԥхьа Ирландиа Аҵара аминистр иҿцәажәара ала ҳалагеит. Уи Ирландиа ахақәиҭразы иқәԥоз дреиуан. Иара хыхь-хыхь абра ҳаиқәшәара атәы даналацәажәа, сара азҵаара сҵиит, англыз бызшәала иѡуаз ирландиатәи ашәҟәыѡѡцәа (урҭ шырацәаз здыруан) иарбан культуроу изҵанакуа, Англиатәи акәу, Ирландиатәи акәу ҳәа. Аха аҭак изықамҵеит. Ашьҭахь абиблиотекаҿы ҳаҟан. Аирландиатә литература абиблиотека аартын 1787 шықәсазы. Раԥхьатәи агазеҭ ҭрыжьит 1710 шықәсазы, ажурнал — 1719 шықәсазы.

4. Ольстертәи ашотландиатә бызшәеи акультуреи рырҿиара иазкыз ахеидкылаҿы ҳаҟан. Культурлон ҳәа изышьҭоу ахеидкыла ыҟоуп ашәышықәсақәа рыбжьаратәи пресвитериантә уахәама аҿы. Убригь еиҳарак изызкыз аирланд бызшәа аиҭеира азҵаарақәа роуп. Даара ибзиан иҭыжьу ашәҟәыѡѡцәа, ажәарқәа аполкақәа рҭәны иқәгылоуп. Уи иахылаԥшуа лыда аҳәгьы дыҟамызт, аха азал ду азбжак аҿы иҟаз акрыфарҭа ҭәын. Ҳаргьы ҳшьыбжьхьа уа иақәшәеит. Даара иҩәҩәоуп урҭ рыкрыфара. Убри азы акәхап, даргьы инеибанеибеиԥшны уаа нырҳарақәоуп, ирылоуп. Нас ирланд бызшәала ахәыҷқәа рспектакль иахьазыҟарҵоз ҳнеит. Аирланд бызшәа абжьы бзиа ахоуп.

5. Белфасынтә ҳақәҵит. Уантәи аҿа қалақьк ахь ҳцеит. Уа ақалақь ахада ҳаидикылеит. Иара дыҷкәынан, ҵарык иакәын. Аҳамҭақәа ҳаиҭеит, аѡыгақәеи ақалақь агерб зныз адыргақәеи. Шьыбжьон апротестантцәа, оранжистцәа ҳәа изышьҭоу рорден ахьтәаз ҳнеит. Урҭ рҿыргәҩәаны иҟоуп, амасонцәагьы ирыдҳәалоуп, амаҳақәагьы рымоуп. Урҭ зегьы аадыртуам. Рымч аныҩҩәаха, Англиа аиҳабыра ныркыло иалагеит. Уажәы урҭ цәгьала еидтәалоуп.

6. Портдаунтә Ирландиа ахаҭаҵәкьахь ҳцеит. Аҳәаақәа акгьы ыҟаҳам. Амѡан ҳахьцоз ҳакәшамыкәша адәқәа рҿы иҳәуан арахә, ауасагәарҭақәа, ԥьанаҭ еиԥшыз анхарақәа рашҭа иаҵәақәа убон. Ирландиатәи курортк, амшын ихықәгылоу аҿы ҳаагылт. Иуль мзазы амшын хьшәашәоуп, аҿыкәабара асезон аадмыртҳац. Ҳзыѡноу асасааирҭаҿы уахынла идырԥхоит. Ара,

аиашаз, аланарԥшыра аабеит: аранжистцәа рпарад. Ирландиаҭәҟьа уаѳы дырԥырхагаҙам. 10–15-ҟа гәыԥ цеит. Зегьы раԥхьа амузыкантцәа гылоуп. Ар рыматәала еилаҳәоу дубап, шотландиатә милаҭ матәала еилаҳәоу дубап. Зегьреиҳа иԥьоушьаша абарабан дуӡӡакәа роуп. Урҭ абарҭ реиԥш ақәгыларақәа рзы мацара иҟарҭоит рҳәеит. Иасуагьы еиҳа злакәоу роуп. Урҭ рцәа иҭыҵуеит, убасҟак рҿыршәоит.

8. Аилатәара ҳаман. Иаабаз, иҳаҳаз ахәшьара аҳҭон. Саргьы сцәажәеит, иагьоуцәамкәа, иагьмыркьаҷцәакәа, иагьыԥьбарацәамкәа, иагьхьаамыршшацәакәа.

Ашьыбжьышьҭахь ҳаирпланла Уельс ацентр Кардифф ҳааит. Уа даара аԥкәын бзиа даҳԥылеит, апапкақәа, адыргақәа ҳаиҭеит. Уинахысгьы дааҳацрымшәакәа ҳаматҵ иуан. Ҳара ҳаԥхьагыла Л. Кәабахьиа лус бзиан иналыгӡон. Ԍынтә ибзианы дықәгылан дцәажәеит. Уи атрафарет бзиан илдыруеит, абзгьы лҷоуп.

9. Иахьа ҳахьнеилак алекциақәа иҳазрыԥхьон. Авали бызшәа аҵара ацентр ахь ҳцеит. Урҭи Ирландиааи рҭагылазаашьақәа еиԥшын. Англиа иалҵны ишзымцо рдыруеит, ѳ-бызшәак ирықәшаҳаҭуп. Рбызшәа аиқәырхаразы аус руеит, аҳәынҭқаррагьы рыцхраауеит. Аха иара абызшәа аԥсы ықәхан ауп ишыҟоу. Уеизгьы, арадио, ателехәаԥшра, ашколқәа ҧытк уҳәа рымоуп, агазеҭқәеи ажурналқәеи ҭрыжьуеит. Аха урҭ зго, иаԥхьо рацәаѳым. Дара ажәлар ѳбаҟа миллион ыҟоуп, аха урҭ рахьтә збызшәа здыруа быжьшәы нызқь роуп.

10. Адырѳаҷены Уельс ҳаҟан. Абрагь зегьыԥьара ирҳәо акоуп: абызшәеи акультуреи шдырҷыцуа атәы. Дара макьана ѳ-бызшәак рыла ицәажәоит. Уантәи Лондонҟа ҳцеит, дәыгбала. Лондон амилаҭқәа еилаԥсоуп, араса еиқәаҵәа иеиуоу рацәоуп. Ҳзыѳнарҵаз асасааирҭа аҷаԥхьа Ганди ибаҟа гылоуп.

11. Иахьа Британиа ҳахьынӡакоу иҟаҳҵаз, иаабаз ахәшьара аҳҭеит. Ленагьы, ҳаԥкәынцәагьы бзиан ицәажәеит. Саргьы сцәажәеит, ара сыҟанаҵ, ҳаиԥыларақәа рҷы еилыскааз аҟнытә алкаакәа ҟасҵеит. Ақырҵәа рахьтә адепутат ҧҳәыс маҟа дықәгылт. Дырѳегьых ҳара ҳазҵааразы лсаса еихылхит, аха аҭакқәа лаҳҭеит. Иара ҳаиқәшәара иахылаԥшуаз Клемгьы илҷаирхьит. Ахәылпаз атаиландцәа рресторан, аотель Ԧьонотон аҷы иҟаз

ахь ҳнарыԥхьеит, Клем дызхаҭарнакыз ахеидкыла ахьҙала. Џьорџь Хиутгьы днаԥхьан, Англиатәи ақыртцәа рхаҭарнакгьы. (Џьорџь ууанҙагьы ҳара ҳҽы дааихьан.) Џьорџь Хиут абриаҟара Аԥсны днеихьан, аибашьраан дҳадгылеит. Иҵегьы аныҳәаҽақәа ркит. Саргьы искыр рҵахын, аха агәаҳәара сымамызт. «Молчание не очень звучит, но я предпочту его», — сҳәеит. Иагьарччеит.

12. Иахьа Великобритания Адәныҟатәи аусҟәа рминистрра аѽны ҳакәыршан иаҳдырбеит, аҭоурых ҳарҳәеит. Нас адмиралитейство аҽы Черчиль икабинет ахьыҟаз ҳнаргеит. Уа ҳаилатәеит. Англиа Адәныҟатәи аусҟәа рминистрраҽы Кавказ азҵааракәа знапы ианыз аҷкәынцәагьы ҳалатәеит. Урҭ аурыс-шәагь рдыруан. Сара акы сҳәап ҳәа сгәы иҭаҙамызт, аха ақырҭцәа рхаҭарнак Леван Ҭәыԥьилиа, зегьы ҳаидкылан, ҳара аԥсуаа ҳаҙбахә мҳәаҙакәа данцәажәа, ус сзаагыломызт. Сцәажәараҟны исҳәеит, ари аделегациа аԥсуаа шалоу, урҭ, рхатәы ҳәынҵқарра шрымоу. Ус ҳаҟамзар зҭаху шракәу ҳаҙбахә зыԥсы иахызмырҙааува ҳәа. Ҳара ҳахьыҟоу хрыԥшааит Лондон иҟоу аԥсуаа, Капбаки Дармааки. Даара хреигәыргьеит. Лондон 200-ѽык инареиҳаны Ҭыркәтәылантәи ииаз аԥсуаа ыҟоуп рҳәеит урҭ.

13. Иахьа Лондон ҳақәҵуеит. Акыр ҳааԥсаны ҳаҟан, аха Лондон даара агәалашәара бзиақәа ннажьит ҳагәқәа рҽы. Уи, шьхакы иаҟароу ахаҳә ду еиԥш, Британиа агәы нҵарҽылан ишьҭоуп. Британиа мацара акәымкәа, ианаамҭаз адунеи зегьы ацентр ахь ишхаз мѽашьо. Москва Лондон аасҵа иласкәантраҙа иҟоуп, иаҳзааигәан. Адырѽаҽены ҳаԥрит Аԥсныҟа. Уи гәхьааган ҳаҟаҵәкьан.

Август

23–25. Ҳсахьаҭыхцәа И. Ҷкадуа, Г. Габелиа, Б. Џьопуа, З. Аџьынԥьал спатреҭ ҭырхыр рҵахуп. Анкьатәи Фишков иѽнаҽы. (Уи ахәыҷқәа ргалереиа бзиа алырхит.) Дааракгьы сеилаҳауам, аха урҭ зегьы ҳаҭыр зқәыстцо, зҟазарагьы сгәаԥхо сахьаҭыхцәоуп, схахәылхра сзалагом. Русушьагьы сгәаԥхеит, зынҙа смыраапсаҙакәа. Зны-зынла ачча сакуеит, аха сгәы иаанагоит, сара сус аҽы аеҵәа кыдыспаауеит ҳәа акәым, аха ус, асахьаҭыхѽы изы аинтерес зҵоу, акы гәарҭазар акәхап схы-сҽы аиҿкаашьаҽы.

Асахьаҭыхыѡцәа иҭырхуа зегьы убла ҭызхуа, иԥшʒоу рымацара ракәым, ҳәарада.

Октиабр

3. Иахьа, асаат 5 рзы Аҟәыԥшцәа рыѡны ҳәа изышьҭоу аҿы ҳаиқәшәеит Англиантәи иааз, уа ҳаныҟаз ҳаиқәшәарақәа реиҿкааѡцәа руаʒәи. Уа ҳаныҟаз зегьы ҳаҳаҭыр рбеит. Ара ииаз рхаҭарнакгьы акгьы игаҳмыжьроуп. Иара арагьы еиҳа интересс имоу ҳкультура, ҳбызшәа, ҳашәҟәтыжьра, ҳжурналқәа рызҬаара акәын. Зныкымкәа ҳинтеллигенциа ахаҭарнакцәеи иареи реиқәшәара еиҿаҳкааит: аҭоурыхҭцааѡцәа, ашәҟәыѡѡцәа, атеатр аусуѡцәа, асахьаҭыхыѡцәа, Лена Кәабахьиа, ҳара уахь ҳаныҟаз хадара ҳзызуаз, илҳәеит асас ҷьара ҳаҭырк иқәҬатәуп ҳәа. Уи азхәыцха ҳамраʒакәа, зегьы ҳнеиԥхьеит Б. Кәыпраа (Аԥсны Аекономика аминистр.) Уи астол бзиа еиҿикааит, ари еиԥш иҟоу асас изы иҳәан. Аицәажәара бзиа, аныҳәаҿа бзиақәа ыҟан. Асас урҭқәа даара ишигәаԥхаз иҳәеит, иаҬишьит аԥсуа бызшәа ара амч шамоу, ажәларгьы аҳәынҭқаррагьы, аинтеллигенциагьы рҿы. Ара дара рҟны, имаԥны рхы иадырхәо абызшәақәа изышьҭоу ишреиԥшым зынʒа.

Ноиабр

8. Амрачка ООН ахаҭарнакцәа рҟынтәи Ааԥхьара бҕыыц сзаалгеит: «По случаю визита зам. генерального секретаря ООН, по миротворческим мероприятиям Иран Мари Генно, специальный представитель генерального секретаря Хайди Теллиавини имеет честь пригласить гос-на Алексея Гогуа на приём в гостиницу “Айтар”, десятого ноября в 8.00 часов». Даара ҳаҭыр ақәысҬеит Теллиавини ас ахьыҟалҬаз.

10. Ахәылԥаз уахь сцеит. Уа еизеит сара снаѡсгьы, изаҳәаз, аиҳабыра рхаҭарнакцәа, аиҳабыра иатәым (внеправительственные) ахеидкылақәа, аппозициахь иҟоу журналистҬәак, нас, дара, атәым ҳәынҭқаррақәа рхаҭарнакцәа. Урҭ еиҳараѡык еиқәаҭәақәоуп. Жан Мари Генна — уаѡоук, ҬаҕаК, иуаѡра днахыҳәҳәахьеит — асеиԥшқәа раан ирҳәац ажәақәа иҳәеит, зегьы салам риҭеит, иалкаан дрыхцәажәеит ООН ахаҭарнакцәа.

Уаҳагьы цәажәара ҟарымҵеит. Сара снаԥхьара хыла изыбзоуроу Хаиди Теллиавини, шықәсык аԥхьа дыбзарыбзаруа дыҟан, уажәы иубартә еиԥш деихәлаҳаит. Аԥьабаа илымоу акәхап. Ианааилыҵқәа лара лахь снеит. «Уахьааиз сгәы иахәеит, — лҳәеит, — шықәсык ҵуеит ҳаибамбеижьҭеи». Иҵлыжьыз ашәҟәы «Защита будущего» далацәажәеит. Уи ԥасатәи аномерқәа рҿы сыстатиа анын. Урҭ цәажәара дук аныҟарымҵозгьы, абас аиқәшәарақәа (общение) рҭахуп.

15. Иахьа В. Лагәлаа, саҳәшьаԥа, амашьына сиҭан, Аԥьамԥазра сцеит. Амш каххаа иҟан. Абас амш аныбзиоу, укәшамыкәша иубо зегьы аԥсы рхалоит, рыԥшҙара аидеиал иазааигәахоит. Ари уагьеигәыргьоит, аха угәы азбжак ҭзыҙаауеит, ҳаԥсабара уахҙыҙаауеит, ҳаԥсадгьылгьы. Алаԥшцәгьа еснагь аԥсы ҭоуп. Ҳҙиас Ҕьеԥьыр харантә ашәах ианыччало ашәахәақәа рыла иуԥылоит. Схәыҷра рыцҳа аиҳараҙак ахьысхызгаз аҭыԥқәа.

Уажәы ҳабду иҭынхара иаху Севериан аѡны ҿыц иргылеит, иқәпраа ицоит. Ачара иҽазыҟаиҵоит, иҷкәын ԥҳәыс дигоит. Иаб Грышьагьы, сабиашьаипа, сашьа уа дыҟан. Саҳәшьа Катиа рыцҳа лнышәынҭра ҟәиҭҙа ахәы иқәыршәуп. Егьи саҳәшьа рыцҳа Фениагьы, ара дызжит (лара убас илҵахын, дызмаз Маланиаагьы исымарымкит). Урҭ аѡыԥьагьы аратәи аԥсҭазаараҿы разҟы рымамызт, аха уахь акрыҟазар аҭып бзиа иақәшәароуп. Иаагылазар абзиа иашьҭан. Машьынала ихаагалаз афатә уа реишәа иқәаҳҵеит, рыԥсаҷа ныхәан, аҵәыцак аажәит. Ҳаԥсцәа ахьжу ахәы харантәи иқәыԥшуа, сыла ихҟьоу ашьхақәа ааигәошәа убоит. Аԥсабара аԥшҙара, аԥсҭазаара иныҟәнаго алашарагьы — ара еиҳа иубарҵоуп. Ҷаҟа сыѡнқәа, саб иргылаз ажәытә кәасқьа хәыҷы ашьҭахь сара исыргылаз аѡнҿыц еиқәхаԥсагьы иқәықәмашәықәмаха игылагәышьоуп. Аѡнҿыц ансыргылоз сгәы иаанагон, аусуразы ара саалап, аԥхынра мчыбжьык иадамзаргьы сҭаацәа аазгалап ҳәа апланқәа ҟасҵон, аха иалымҵит. Акызаҵәык, Севериан, Анцәа ииныҳәаша, ҳабду иҭынхараҿы дыҟоуп, арахьгьы иахьынҙауа илаԥш ахуп. Убригь, Анцәа, уара иуԥьшьоуп!

Декабр

12. Аԥсны Ашәҟәыɯɯцәа Реизара Ду мɯаԥысит. Аулица аидгылараҽы иҟоу Акультура хан аҽы. Ашәҟәыɯɯцәа Реидгыла ахантәаɯы Б. Гәыргәлиа иажәахә акыр еиҵыхын. Аиҳабыра рахьтәгьы иҟан: Аршба В. Ш., Озган К. К., Ашәба Н. Н. Нас ақәгыларақәа ирылагеит. Даарак ихызхша аҳәгьы акгьы имҳәеит. Аҵыхәтәаншәа ажәа сырҵеит. Исҵахыз зегьы сзымҳәеит, аамҵа сзымхеит. Акыр сазааҵгылеит аиҳабыра, иара Арҳынба В. Г. дналаҵан, ҳкультура, ҳлитература ишазыҟоу атәы. Еиҳарак ирыгу, зынҳа иангәарымҵаҳо, ианыбжьарыжьуа шыҟоу. Изгәамԥхақәаз шыҟалаз збеит, аха аиаша аҳәы иҳәар акәын. Дара аиҳабырагьы ирзеиҧьуп, иазнархәыцып. Аҵыхәтәан, Ашәҟәыɯɯцәа реидгыла аиҳабыра ҽыц ралхрахьы ииасит. Хантәаɯыс Г. Аламиа далырхит. Гәыԥɯык ашәҟәыɯɯцәа иқәдыргылаз Р. Лашәриа икандидатура зымцеит.

21. Москвантәи С. Шевелиов дысзасны исеиҳәеит Грант Матевосиан дыԥсит ҳәа. Урҵ бзиан еибадыруан, урысшәала иҵыҵхьаз ишәҟәқәак редакторс дрыман. Саргьы сгәы иалсит. Грант даара абаɯхатәра змаз, даара имилаҵтәыз, иагьдунеизегьтәыз шәҟәыɯɯын. Уи усоуп ишыҟоугьы, змилаҵ ԥсҭазаара убас баɯхатәра лыԥшаахла иҵаулан, апоезиа ҷыда алԥхо иаазырԥшыз дагьдунеизегьтәуп. Урҵ рышьхәа еивҵоуп. Уи урысшәала деицырдыруа дҟазҵаз, ишәҟәы «Август» аурысшәахь еиҵазгаз Баиандур лоуп. Даара дақәшәан еиҵалгеит, «аурыс» литературагьы иатәхартә. Баиандури сареи Алитературатә институт ҳаицҵан. Дара, аерманцәа, уа ирыман аиҵагаɯцәа ргәыԥ. Баиандургьы убри далан. Уажәы уи лыхьҳала адышшыларатә телеграмма сышьҭыроуп.

2003

Ианвар

2. Г. Аламиа дысзасын исеиҳәеит, Ш. Ҷкадуа иԥсҭазаара далҵит ҳәа. Аакьыскьа снеины дызбеит, дычмазаɯын, аха аԥсра зынҳа идыскыломызт. Шоҭа башамаша Шоҭазма. Уи ибаɯхатәра бзиа, абаɯхатәра ҷыда иман. Рапхьа иргылан, дыдраматургын, нас

аиумортә ажәабжьқәа иҩуан. Ижанрқәа зегьы рҿы даара ибзиан илаф. Насгьы, иареи сареи аҩызара ҷыда ҳабжьан. Аҟәатәи апедагогика аинститут ҳанҭаз азеиԥшнхарҭаҿы уадак аҿы ҳаицыҟан: Ш. Ҷкадуа, А. Аԥьынԥьал, Ш. Салаҟаиа, сара. А. Аԥьынԥьал заа дҳацәцеит, дшыҷкәыназ, иҭәҭәамҭа дшыҟәыз. Уи ахьаа ҳара зегьы шеишыкәса иаҳзыхгомызт. Уажәы Шоҭагьы дацлеит. Убригьы қәра дук имаҳам. Ҳара зегьы даара еизааигәаз ҳакәын, аха Шоҭеи Толиеи адәныҟагьы еснагь еицын, иааибамбакәа рзычҳаҳомызт. Уахь акрыҟазар урҭ рыԥсҟәа иаразнак еиқәшәон. Ари иԥсҭазаара даналҵ, Кәтолҟа ихынҳәит, еицәыхарамкәа ижуп. Урҭ рҩыԥьагьы ҳбызшәа, ҳлитература ыҟанаҵ аҭыԥ бзиа рымоуп, ианымҵуа рышьҭа бзиа анырҵеит. Убасҵәҟьа, рҩызцәа аҳәы иԥсы ҭанаҵы ргәалашәараҿы иҟоуп иҿыцххараҳа.

Февраль

11. Аԥсышәала еиҭаргаз «Абиблиа ахәыҷқәа рзы» апрезентациа ыҟан Афон. Ҳара хшыҩла ҳазныҟәар Афон аԥсуа қьыршсианра иацентрхоит. Уажәы уа асеминариа аартуп. Аиҳабы Дорофеи (Дбар) даара зус иацклаԥшуа, ибзианы издыруа, уи аганахьала аҵара бзиа змоу аҳәы иоуп. Аиҳараҳак аԥсышәала имҩаԥигоит. Зхаҭақәа умбо, ашәа-матанеирақәа зҳәоз, даара иақәшәан, угәаҵанҳа инеиртә ирҳәон. Ажәытәҳа ҳабацәа ақьыршсианра алырхит. Уи абаҟақәа, ауахәамақәа, Аԥсны иахьыгҳаны иҟоуп. Иаххәап, Пицунда, Дранда, Мыкә, Бедиа уҳәа. Ҳара иаххаагаз зегьы ахнагахьеит ҳдин хадагьы. Уажәы еиҭарҿыцтәуп. «Ахәыҷтәы библиа» ҿазҵаз сара сакәын. Илҩит Инал-иԥа Хотелашвили. Еиҭаргеит, шәҟәны итрыжьит. Еиҭазгаз аҳҕабцәа Гә. Кәыҵниа, Т. Аршба ибзианы ицәажәеит, аиҭага абызшәа аҷыдарақәа еилдыргеит. Иара Дорофеи алекциаҵәҟьа даҳзаԥхьеит.

Аҵыхәтәан, ажәытә аберцәа атрапеза ахьрымаз астол дырхиеит. Астол мҩаԥигон аб Басариан.

Ажәакала, ари аусумҭа, раԥхьа иргылан, ишырҳәо еиԥш, ҳбызшәа ԥнаҿуеит, иазеиҕьуп, алшарақәа дырҿыцуеит. Насгьы, хымԥада, ишахәҭоу ишьақәыргылатәуп аԥсуаа жәытәнатәтәи рдин ду — ақьырсианра.

Март

17. Иахьа игәаҕьны В. Лакрба ибара сцеит. Игәаҕьны, избанзар, убасҟак исҭахымызт уи дычмазаѡны дызбар. Ихы идыруа даныҟаз сибар иҭахын рҳәеит. Ашьҭахьҙа ауп иансаҳа. Иҙҕаб лыда уаѡы дыҟамызт. Иара иҧсахәага ҭан. (Иџьасшьеит игәыцхәцәа уаҳа аҙәгьы дахьыҟамыз. Дрымбаҙакәа дыҧсыр алшон.) Иҙҕаб лыбжьы иқәлыргеит, сара сшааз атәы лҳәеит. Даазырѡызшәа збеит, аха иблақәа ааҳәхьан, аҙәы дибо дыҟамызт. Сгәи сылаҕырҙи еилатцәо, зны иҕәҕәаз, абаѡхатәра ҷыда змаз, сѡыза бзиа инапқәа хьашьшьны иахьиваз исшьышьуан. Рацәак шизнымхаз збон. Сандәылҭ аѡны саанҙа сҭәыуон. Амѡан сгәарымҭарц азы аулицақәа ныжьны, ус амѡахәастақәа рыла саауан. Виталии сареи аҭыхәтәантәи ашықәсқәа рзы ҳаизааигәахеит. Мышкы ҳаибамбакәа ҟаломызт. Уи даара абаѡхатәра злаз, аҟазара атәгьы теориала издыруаз скульпторын. Ахҙыргара зынҙа дашьҭамызт. Дала-шьала дшаамсҭазгьы ѡашьомызт. Аҳақьымцәа аоперациа анизыру, иѡныцҟа зегьы ачымазара баапсы ахьҙахьан, иҟарҵозиз, ус ирҙахит. Иара иҟақәаз гәѡарас иаанықаитца, иахьынҙалшоз инимырҧшыр иҭахын. «Я не первый, я не последний...» — иҳәеит усҟан дызбарц саннеи, ашьа зықәбахьоу иқьышә мчыла иааихыхны. Қәралагьы макьана иабаиқәнаго, аха аҧсра мыждагьы иреиґьу алнаҧшаауеит.

Апрель

7. Аиҳабыра рыхәҭак рматцурақәа нрыжьит: С. Шамба, Л. Еныкь, А. Ҳаразиа, Б. Кәыбраа. Р. Ҳаҧьымба. Апрезидент ихароугьы ыҟазар акәхап, аха анапы ҭәҕәа зымчҳауа, изатцамгыло ыҟоуп. Сара иахьынҙаздыруа, убарҭ змаҵура нзыжьызгьы, макьана иҟоугьы русқәа иара Апрезидент рыҙбара далагон рҳәеит. Арҙынба В. Г. ихаҭа дцар рҭахуп азы акәхап ус зыҟарҵаз. Аха В. Г. иҭып, ижәлар, иҧсадгьыл рҿаҧхьа аҽакуп, уи ибзоурала аҧсуа жәлар рзы ҟаҵашьа змамыз ҳәа ирыҧхьаҙоз илиршеит, ицара иақәшаҳаҭхом. Иагьиашахом. Аха иаргьы иҵароуп, аимактәқәа зегьы аконсенсус ахь инаган, ани уажәы изҿу аҽыхарақәа ракәымкәа, аҳәынҭқарра ус ѡнапыкла иркыртә амѡа аҭара. Макьаназ аполитикаҿы азыхәашьи азыцкьеи еилатәоит.

Аҙыхәашь еиҳамхарц азы инеилымхҙакәа зегьы аҭакпҳыкәра рыдуп.

26. Ашәҟәыҩцәа Реидгыла излаҙбаз ала, Алитфонд конференциа ҟарҵеит, алхраҟәагьы нацҵаны. Апсны ашәҟәыҩцәа Реидгыла Алитфонд ахьҙала даара аусҟәа мҩаԥнагеит. Пицундатәи Арҿиаратә ҩны, Д. И. Гәлиа ихьҙ зху, Урыстәылатәи Алитфонд шаҿагылазгьы, адиректор дамхны аҿыц дарҵеит, иара ҳара ҳлитфонд иаҵанакуа иҟаҳҵеит.

Аизараҿы Алитфонд Ашәҟәыҩцәа Реидгыла иаҟәшаны иҟаҳҵеит. Алхраҟәа раан И. Аҳашпҳа абжьқәа еиҳаны илоуит. Уааҙа иахагылаз Ць. Аҳәба даҿампҵеит, ихы бзианы имҩаԥигеит. (Насгьы, уи иаалырҟьан игәы бзиамхеит.)

28. Иахьа Иван Папасҟьыр диижьҭеи 100 шықәсхыҵра азгәарҭоит. Атеатр аҿы имҩаԥысуан. Апартергьы цқьа иҭәымызт. Сара ирымукәа апрезидиум ахь сыргеит. Иааиртит, имҩаԥигон В. З. Ажәахә ҟаиҵеит Борис Гәыргәлиа. Иқәгылан ажәақәа ихырҳәааит: Гь. Гублиа, Н. Ҭарба, М. Лашәриа, сара. Иааидкылан, маҷк ишьшьылаҳашәа имҩаԥысит. И. Папасҟьыр даԥсоуп. Уи иҩит раԥхьатәи аԥсуа романҵәҟьа («Ҭемыр»), насгьы аԥсуа проза, уи ареалтә текст уҳәа даара даныԥшит. Аԥсуа литература аклассикцәа дреиуоуп. Аидеологиа аҿаԥсахит ҳәа урҭ зегьы рнахара иашам. Ҳәарада, ԥьара усҟантәи аидеологиа иахьадицәылоз ыҟан, аха аԥсҭазаараҿы ус иҟан, иара ианиҩуаз. Еиҭасҳәоит, уи ҳлитератураҿы аԥьабаа збаз, апсуа прозаҿы наҙаҙа зышьҭа нзыжьыз шәҟәыҩуп.

Август

6. Ари амзагьы ықәҳа ицоит. Мышкы бжьамыжьҙакәа аус зуеит. Ажәабжьқәа сырҿуп. Сара сзы акраҵанакуеит аҩымҭа ахы инаркны аҵыхәаанҙа аидкылара. Насгьы аус иахыццактәым, атекст ҟаҵатәуп. Уи аус бзиа избоит, апрозаҿы ихадароу аҷыдарақәа иреиуоуп. Уи аиҭакра, аиҕьтәра апроза аҿиараҿы ихадаҙакәоу иреиуоуп. Акы алҵырц уҭахызар, угәыҕьаанҙа шырхәо аиԥш, аус адуулалароуп.

Еҵерии Амреи ахәыҷқәа рыман Железноводск ицеит. 14–15-нҙа уа ҳаҟоуп ҳәа аарыцҳахьан, аха уа иҵегьы инхар,

аҙы ржәыр сҭахын. Сара, Амина, Дима зегьы ҳаицхыраан, амла ҳҿеаҳаркуам. Аха иаразнак иаҳныԥшит Еҭери лнапы, уи урҭқәа зегьы иаҳмырбаҙакәа, апроблема рылмхыкәа иҟалҵоит.

Иахьа Ткаченко, Урыстәылатәи Пен-клуб амаҙаныҟәгаѡ дысзасуан. Уи иҵахуп Аԥснытәи Ашәҟәыѡѡцәа Реидгыла иамазарц ахатәы Пен-клуб. Иаҵаху адокументқәа рсиа ааиҵиит. Уи иагьымариаҙам, аха ҳара ибзианы иаҳзыҟоуп, аԥсуа шәҟәыѡѡцәа зегьы рҿаладырхәыр иалҵып ҳәа агәыԓра ыҟоуп. Аха аԥсуа шәҟәыѡѡцәа рахь имаҷѡым уи аҵахҙам ҳәа згәы иаанаго. Ари, ҳәарада, угәы унархьыртә иҟоуп.

Сентиабр

18. 70 шықәса ахыҵит Аԥснытәи Ашәҟәыѡѡцәа реидгыла. Ари хҭыс дууп. Ҳлитература аҵоурыхгьы ишахәҵоу иҵҵаам. Ари аидгыла атәы акәзар, зынҙа иалакьыcым. Ҳлитература аҵоурых амоуп. Уа ацәгьагьы ыҟан, абзиагьы. Л. Лабахәуа иус анырыҙбоз (1937) С. Ҷанба иқәгылара мацара зыԥсоузеи. Иара ахы анакы инаркны напхгара азырухьан: С. Ҷанба, Л. Кәыҵниа, Хә. Бҕажәба, И. Ҭарба, Б. Шьынқәба, А. Ԥьонуа, сара — А. Гогәуа, Б. Гәыргәлиа, М. Лашәриа. Иахьа уи дахагылоуп апоет Г. Аламиа. Д. И. Гәлиа имузеи аҿы иазгәарҭон. Уа дыҟан аԥсуаа ҳамаҳә, англиатәи аҵарауаѡ Хиут. Уи ҳаҵыр зқәу Аԥсны Ашәҟәыѡѡцәа Реидгыла алахәыла ҳәа ахьҙ ирҵеит. Ҳара — Ашәҟәыѡѡцәа Реидгыла ҳазлало абилеҭ ҿыцқәа. Аилатәара рхы аладырхәит Москвантәи иааз, аԥсуа культура амеценат ҳәа ззуҳәаша А. З. Анқәаб, Ареспублика Аԥсны апарламент аспикер Н. Ашәба, ахеидкыла «Аиҵаира» ахантәаѡы Лакербаи Л. И. Зегьы цәажәеит, ирҳәеит Аԥсны Ашәҟәыѡѡцәа Реидгыла аҵакы атәы аԥсуа литература аҿиараҿы, ииаидкылан акультура зегьы азы, иазгәарҭеит аихьҙарақәа реиԥш, иахьа иҟаҵамкәа иҟоу шыҟаҵатәу. Дақәшәан имѡаԥылгон Гунда Сақаниа. Ахәыҷы ссирқәа, аҵаѡцәа ажәеинраалақәа ирыԥхьеит, ашәақәа рҳәеит.

28. Ԥьынгьыз Гогәуа Ҭырқәтәылантә ииулак Аԥсны дааит. Аԥсни Урыстәылеи рҳәаа даара аԥьа идмырбакәа дахырмыжьит. Аурысҷәа рыдагьы ԥсыхәа ҳамам, аха рполитика еснагь

еихаԥшьеиҵаԥшьуп. Џьынгьыз дҳашьоуп, даҳзааигәоуп. Инапы ахьынаʒо Аԥсны акыр дацхраахьеит. Уажәы дааит Аԥсуа-абаза конгресс даделегатны. Дҳамбеижьҭеи акраатцуеит, ҳиеигәырԥьеит. Уи аполитикагьы идыруеит, иара убас, Аԥсны аҭагылазаашьагьы. Ара данаалак, зегьы ихьынҳалоит, ибахагьы ҳарҭом. Аха ианакәзаалак ҳамбакәа, ҳаѡныӄа дымѡахымҵкәа дымцац.

Октиабр

2. Аԥсуа-база конгресс мѡаԥыргеит. Аҳәаанхыҵынтә имаԛѡымкәа иааргеит, аратәиқәа иагымкәа еизеит. Аиашаз, аконгресс еиԥьны имѡаԥысыр акәын. Зегьы зыхӄьо, ибзианы изызхәыцу апрограмма рымаʒам. Еиҳабыс Тарас Шамба деиҵалырхит. Уи дыӄоуижьҭегьы акраатцуеит, аха, аиаша ҳҳәап, иӄаиҵаз маԛуп. Ус иаабац дҵак аипш ихьʒ ахуп. Бзиарас аконгресс иалшаз дара аԥсуаа еибанарбеит. Аха уи маԛуп, иҵегьгьы ҳмилаҭ рыҽиареи рхыԥхьаʒареи ианыԥшша аусҷәа рахь ииастәуп.

5. Иахьа Зураб Лабахәуа дыржуан. Ауаа рацәаѡымызт. Уеизгьы ицәгьамкәа ихцәажәеит. Аҵыхәтәан, Гена Аламиа ажәа бзиа ихиҳәааит. Зураб Лабахәуа аибашьра алагамҭаз Администрцәа рсовет ахантәаѡы ихаҵыԥуаѡыс дыӄан. Аибашьраангьы иԥьабаақәа маԛым. Аусгьы идыруан, аусушьагьы. Ус изуаамызгьы ыӄан, «егьырҭ» ирыдицәылозшәа зыпхьаʒоз. Зны Қырҭтәыла апремиер-министр ихаҵыԥуаѡыс аамҭала дахьыӄаз ианарыжьуам. Ус, зегьы гәрамгарҭас иӄазҵо, маҵурак аипш уи ныӄәызго, еснагь аиаша иацәыхароу роуп. Ҳаибашьраан убранʒатәи иԥышәа даара ихәарҭахеит. Иаргьы акы нмыжькәа зегьы ихы иаирхәеит, аиааирагьы иацхрааит.

Ноиабр

1. Расул Гамзатов иԥсҭазаара далҵит ҳәа ааѡит. Гамзатов даара абаѡхатәра змаз поетын. Даҕьсҭан мацара акәымкәа, Кавказ зегьы азы. Ус анакәха, Европа зегьы азы. Ҳәарада, Асовет идеологиа зынʒа дзацәцомызт, аха, абаѡхатәра ҕәҕәақәа зегьы шыӄоу аипш, уи иацәыхьчаз аҭыԥқәа иԥшааун, апоезиа мацара аҳраҷ аиқәырхараз. Иашәахаз иажәеинраала «Аԥҟақәа», иара

иақәнагоз амотивгьы ақәшәан, еицырдыруа, бзиа еицырбо ашәахеит. Расул Гамзатов иԥсра апоезиа еилымхкәа бзиа избо зегьы рзы илахьеиқәҵара дууп. Кавказаа зегьы рзы, Урыстәыла ду азы, ус анакәха, Европа зегьы азы. Расул Гамзатов иԥсҭазаара нижьит, мчыс иалгаз, гәыс иазҭаз зегьы поезиала иныжьны. Уи еснагь аԥсы ҭоуп, ихьӡ ԥсра ақәымкәа иннажьуеит.

23. Иахьа Москватәи адырраҭараҳаҵагақәа зегьы аҳәара иаҷуп Шевардназе ԥхьатәара дцеит ҳәа. Дымцеит, аха ддәықәыртцеит. Дара ишырҳазшьоу еиԥш, ариабжьарак иҳарҳаруа, уахгьы-ҽынгьы Қарҭ рымҷехакны иқәын. Шевардназе даарак абаҩхатәра змаз политикымызт, аха даара ламыс змамыз авантиуристын. Қырҭтәыла дыҟа, Урыстәыла дыҟа, уи ибжьы гон, аха ишьапы ахьықәиргылоз уаҳа шьац маауа инижьуан. Уажәы дықәызцо иара итәқәа роуп. Қырҭтәыла уи амчра ицәызгазгьы, атәыла ахадара акәым, ажәхьча бзиа иҳәараҭра ашә илаиргылом. Макьана иабаҳоу, изгазгьы амчра еимарымкыр руӡом, уажәы иаабама урҭ рхымҩаԥгашьа.

Декабр

1. Аԥсуа литература иахьатәи аҭагылазаашьа азхәыцра аҭахуп. Уи зхагылоу рыхьӡ зықәрахь акыр изықәлаз маҷҩым. Насгьы иара ҷиаларoуп, аҷарҷыцларoуп. Д. И. Гәлиа ду инаиркны Иуа Коҕониа иҟынӡа ҳлитература етапк иҭагылан. Уи нцәеит. Афольклор ахархәара иара итәала дазнеит М. Лакрба. Аха убрыгь нцәеит. Иахьатәи ҳлитература, ҳпоезиа аҷиара, аҳаракыраҷыцәҳьа иҟоуп Баграт Шьынқәба ирҷиамҭа. Убри зыԥсоу, аамҭа иашьашәалан ахәшьара аҭан, ианаҳзышьҭых, аҭоурых ду змоу, иҷиоу алитературақәа рыҩаӡарахь ҳархоит. Уи алитература зегьы, иҩуа зегьы рҭакԥхықәра еиҳанатәуеит. Уи ҳаҵагыларoуп, дырҩегь ҳаҷеҳарҷыцроуп.

23. Иахьа Мушьни Аҳашба ииубилеи (диижьҭеи 100 ш.) мҩаԥыргоит. Убра ажәақәак уҳәароуп рҳәеит. Мушьни Аҳашба збиографиа даара имариам аӡәы иоуп. Уи, ԥсабарала, ииашан абаҩхатәра змаз, иазыҟаҵоу, ажурналистикаҷы, ашәҟәыҩҩраҷы, асатира ажанр аҷы иԥьабаа рацәоуп. Аполитикаҷы рхы иадырхәеит аԥсуа милаҭ политика аҕацәа. Асахьаз

акәзаргьы, уи акраамҭа Аԥснытәи автономтә республика иреиҳаҙоу апрезидиум маҙаныҟәгаҩыс даман. Уи ақәшәеит аԥсуа милаҭтә политика анырхәаҿуаз аамҭа.

Ууанҙа иара дыҷкәынҙан, «Аԥсны Ҟаԥшь» редакторс данамаз, даара дусуҩы бзиан, джурналист бзиан. Агазеҭ аҭытҵра ианалагоз инаркны, убри редактор хадас данамаз, иҟалап зегьы иреиҕьыз аамҭазҭгьы ҳгазеҭ заҵә азы. Убри инацҵан, уи здаҟам асатиратә ажәабжьқәа нижьит. Уи ажанр аҿы иахьагьы ираԥызго маҷуп: «Ҳаи, дад, аписар, изакәытә кампаниоузеи ишааҳауҳәара!..», «Алло!» уҳәа.

Абарҭ зегьы ртәы ҳәатәын имҙакәа, ус еиҳа еиҕьын: Аԥсуа журналистика, асатира, акультура, аполитика аҭоурых азы. Ауаа рацәаҩымызт. Атеатр апартергьы ҭәымызт. Ажәаха хада цәгьамызт (Аҩҙба У.), аха зегьы днархыкәша-аархыкәшо мацара, маҷк игәырҿыҕьгаитәит. Уи ишьҭахьҵәҟьа ажәа сара исырҵеит. Ибаҩхатәра бзиеи, «Аԥсны Ҟаԥшь» иадыз иԥьабааи, исатиратә ажәабжьқәеи рыла салагеит. Аҳәашьа сыԥшааит ҳәа сгәы иаанагоит, уи игхақәагьы. Аҵыхәтәан исатиратә жәеинраала «Оҳоҳоу» ԥытк саԥхьеит («Гитлер ԥсымҭә иҙбеит ихамыждараз адунеиаҿ аҳра игарц, дрыԥхьеит уи ашьажәҩы ибандажә, дрыԥхьеит иара иахь: ашырсырҳәа икылҟьа ииаит: Геренг амгәаҳәаҟьа, Риббентроп еԥьыԥа, Антонеск ажәлар ржьыфаҩ, Хорти Ҕорԥьа ԥсы цымцым, ԥсыкьа ахьырҳәо Есхым-хым...»)

Атеатр аҿы аԥхара ыҟамызт, итәаз рыбжаҩык гылан ицеит. Ашьҭахь арестораи «Ерцахә» ахь ҳаргеит. Уа ауаа иҵегьы имачын. Астол бзианы ихиан, аха уи мацара азхом. Убрагь иахыццакуашәа акәын ишымҩаԥысуаз. Сара Еҭери дсыцын. Уи хыла днаԥхьан. Даныҙҕабыз еигәылацәан, М. Аҳашба иҙҕабцәа бзиақәеи лареи аиҩызара рыбжьан. Арестораи аҿгьы ирласны еилгеит. Еҭерии сареи агаҿала цәыкьанатҷ аҩныҟа ҳааит.

2004

Февраль

20. Иахьа Д. И. Гәлиа ииубилеи ыҟоуп. (Диижьҭеи 130 шықәса аҵра.) Убра ажәаҳәатәыс исымоуп. Ианакәзаалакгьы

ажәаҳәара сеилаҳаҙом, аха аиубилиар иеиԥш иҟоу изы ухы уеигҙар ҟалом. Ауаа рацәан. Апублика бзиа ыҟан. Атеатр аҽы, еснагь еиԥш, ихьшәашәаран. Сажәахә саԥхьеит, рхы азышьҭны иазыҙырԝуан. Саналгагьы акраамҭа рнапы еинырҟьон. Ус анакәха, ргәы иаҟәшәоз акы сҳәаҟәазар акәхап. Аконцерт аномерҟәеи, аҟәгыларақәеи, ажәеинраалақәа рыԥхьареи неилаԥсаны еиҽкаан. Атеатр шыхьшәашәазгьы, зегьы аҵыхәтәанынҙа итәан, имԝаԥысуаз активла рхы аладырхәуан. Атеатр ашьҭахь аиубилеи нагҙахеит аиубилиар имузеи аҽы. Уа иҟәгыларақәеи аныҳәаҽақәеи неилаԥсо имԝаԥыргеит.

24. Иԥсҭазаара далҵит Баграт Шьынқәба. Баграт ду. Уи, ара аԝышыкәса дызлаҡаз ала, рацәак шнимҵуаз ԝашьомызт, аха ҳхы ҳаргәыҕуан. Иансаҳа, Аԥсны зегьы ианыԝратәы акы ԥжәазшәа сҡалеит. Баграт ду аҙәгьы дҳазилаҵом. Уи ҳажәа, ҳбызшәа, ҳлитература, ҳкультура зегьы гәыцәс даман ҳаҽиара аетап ҽыц аҽы. Иара дҳаԥхеит, аха инапы иҵыҵыз апоезиа, иажәа сахьарк, иажәа лыԥшаах аԥсуа бызшәа аҽахәы аҳәоит, ҳдоуҳатә культура гәыцәс иамоуп. Иҳацәцахьоу рацәаԝуп, аха, аиашаз, ариаҙәк аҙәы дҳазилаҵом. Уи адунеи зызхьаԥшша адоуҳатә енергиа ҳамоуп ҳәа ҳхы ҳақәгәыҕыртә иҡаиҵеит. Баграт ирҽиамҭа Аԥсны иахьынҙахәҵоу иԝаган ирыманаҵ, агәра унаргоит аԥсуа доуҳатә культура ԥсра шақәым.

28. Иахьа Баграт Шьынқәба иԥсыжроуп. Уи иԥсыжра акомиссиа саргьы саларҵеит. Ахантәаԝы Апрезидент иоуп, В. Г. Арҙынба. Иара уажәы иахьилымшо аҡнытә, авице-президент Аршба В. Ш. имԝаԥигоит. Акомиссиа аилатәараҽы администрцәа ркабинет ахантәаԝы Ҳаԥьымба Р. Ԥь. дыҡан. Иаԥхьеит Баграт иуасиаҭ. Уа ианын апантеон аҽы дыржыр шиҭахым. Акомиссиа ирыҙбеит Аҡәа, апарк аҽы дыржырц. Нас Аԥсуа театр аҽы дыкҽарҵеит. Саргьы ажәа аҳәара сыдырҵеит. Уи даара аҭакԥхыкәра дуны исыԥхьаҙеит, сагьацәшәаҵәҟьоит. Амитинг анаадырт, сара саԥхьа ԥыҵԝык ыкәгылт. Саргьы, сшацәшәоз акәымкәа, имроуцәакәа исҭахыз сҳәеит, уи ицара закәытә цәыҙ дуу ҳлитературазы, ҳдоуҳатә культура зегьы азы. Иԥсыжра иара ишиқәнагаз имԝаԥыргеит, аиҳабырагьы, аинтеллигенциагьы, ажәлар рхаҭарнакцәагьы ахаҵгылеит. Абас, дцеит Баграт

Шьынқәба ду, ирҿиамҭа, ԥсра зқәым иажәа ижәлар, иааиуа абиԥарақәа зегьы ирызныжьны.

Апрель

9. Изаамҭанытәу Ашәҟәыѡѡцәа реизара ду аҽазыҟатцаразы апленум мѡаԥаагеит. Аизара дуи аизара дуи рыбжьара Ашәҟәыѡѡцәа реидгыла, дара ашәҟәыѡѡцәа рырҿиамҭақәа ахәшьара рыҭатәын. Раԥхьа иргылан, Г. Аламиа Ашәҟәыѡѡцәа реидгыла иахагылаз аҳәгьы дизымцааҳакәа амаҭура иеиҭақәаз, уи аамҭа кьаҿк Ашәҟәыѡѡцәа реидгыла данахагылаз акыр ҟаиҵеит рҳәеит. Иҟаиҵаҵәҟьаз ҳәа акгьы мҳәаҳакәа. Г. Аламиа, абаѡхатәра змоу, аԥсуа поезиа ҧыц аҧы хгәыгракәа здаххәало, дырралагьы инагоу, аиашаз, Ашәҟәыѡѡцәа реидгыла днахагылан, дук мырцыкәа инижьит. Уи иусура ианымԥшыр ҟаломызт. Урҭқәа ртәы ҳзымҳеит апленум аҧы.

15. Изаамҭанытәу Аԥснытәи Ашәҟәыѡѡцәа реизара ду мѡаԥаагеит. Ақәгыларақәагьы зыҳбахә уҳәаша акгьы ыҟамызт, зегьы ҳнеилаҵаны. Алхрагьы ииасит. Иреиғьу ҳпоетессацәа Гәындараа — Сақаниеи Кәыцниеи активра аадырԥшит, аха сара ус исыԥхьаҳоит урҭ рхы иақәиҭны иҟазар еиғьуп ҳәа. Еиғьуп ҳәа даара иаҳҭаху рырҿиаразы. Ашәҟәыѡѡцәа реидгыла амаҵ аура аамҭа агоит. Убриазоуп иахьатәи ҳпоетцәа иреиғьу руаҳәы Г. А. убри гәцәа зизахамкыз. Ажәакала, Ашәҟәыѡѡцәа реидгыла ахантәаѡы ҧыцс далаҳхит Никәала Кәыцниа. Уи ажурнал аҧы аусура аԥышәа имоуп, убригь ицхраарԥ, ҳара зегьы ҳицхрааројп.

24. Иахьа Енвер Қапба дыржуеит. Е. Қапба иԥсра даара иааха дууп ҳмилаҵ зегьы зда дҳамақәам иреиуаз амилаҵҭа кадрқәа зегьы рзы. Ашәҟәыѡѡцәа реидгыла автобус хәыҷы ала уахь ҳцеит: Г. Гублиа, Н. Ҳашыг, сара. Ақәа ауан. Гагра ақалақь администрациа ахыбраҿы дыкҿан. Ауаѡы бзиа, аҵеи бзиа аԥсабарагьы даҵәыуеит. Амитинг, ақәгыларақәа, иахәҵоу ацеремониала зегьы ианалга, ақәагьы хкәеит. Усҟан ауп ауаа шырацәаз убартә ианыҟала. Абас иԥсҭазаара ҿахҵәеит Аԥсны аҵеицәа иреиғьыз аҳәы. Иԥсаҵа лашааит, иԥсҭазаара шылашаз аиԥш!

27. Иахьа ѡышықәса ҵуеит саҳәшьа Фениа рыцхра лыԥсҭазаара далҵижьҭеи. Саҳәшьаԥа В. Лагәлаа имашьынала ҳаигеит.

Ҳашнеиуаз, Кәтол, егьи саҳәшьа арҵаҩы, Дусиагьы дышьҭаҳхит. Аԥьампазра ҳцеит. Уа, лара лыпсы анҭаз, дшаҳәахьаз ала, сани, саби, егьи саҳәшьа рыцҳа Катиа ахьжу раиагәара анышә даҳҭеит. Лнышәынҭра аихатә гәара акәыршоуп, аха инагҙаны иҟаҵам. Иҿаҵаны исымоуп, дук мырҵыкәа арахь сеиҭаашт. Ҳапсыжракәа ахьыҟоу ахәы аҟынтәи амшын ухыпшылоит, амра хыӷӷало. Амш бзиан, иԥшҙаран, убла узаҟәымго. Абас аҧсабара иарԥшҙоит аҧсҭазаара аиԥш аҧсра мыждагьы.

30. Иахьа ашьыбжьышьҭахь Гәдоуҭа ҳцеит. Уа аполитикатә хеидкыла «Аиҭаира» аизара ыҟоуп. Уи аполитсовет саргьы саларҵеит, рацәакгьы исзымҵааҙакәа. Хәышәҩык зкуаз акультуратә хан еивҵапапа иҭәын. Аизара амҩаԥгара идырҵеит Р. Гериа. Уи деибашьҩын. Ажәахә ҟаиҵеит О. Дамениа. Ацәажәара уажәы имбеит, ус маӄк астудентцәа ирызку алекциақәа иреиԥшуп, асентенциақәа анацу ыҟоуп. Уеизгьы иқәгылара бзиан, баша иҳәаз ажәа аламызт. Нас дцәажәеит Лакербаи Л. И. (урысшәала). Уи ихаҭагьы дуаҩы бзиоуп, иқәгыларагьы аинтерес аҵан. Саргьы ажәа сырҵеит. Уи заанаҵ издыруаз акәын, аха иансыԥәдыршәа, сцәажәеит. Исҳәеит абыржәтәи алхраҟәа акыр ирыҵаркуа атәы, ажәлар ирҭахуп аҿыц ҭагылазаашьаҿы амҩа иқәызҵаша. Иара А. З. Анҟәаб иқәгыларагьы бзиан, азҵаарақәа рҵак иҟаиҵози. Џьаргьы ихьеиршшомызт, урҭкәа иазыҙырҩуаз рҟынҙа иаразнак инанагон. Аизара агәыцәс иаиуит уҳәартә иҟан. Иара ихаҭагьы Аҧсны аҭагылазаашьа аҽаҙәы иеиԥшымкәа издыруа ҳәынҵқарра уаҩуп.

Маи (мес ду)

19. Сроман «Асду» (урысшәала иҭыҵыз) апрезентациа ыҟан. Имҩаԥысуан амилаҵҭа библиотекаҿы. Иалахәын: Н. Ҭарба, Н. Ҳашыг, Ҭ. Корсаиа, Пл. Бебиа, Аҵарадырра аминистрра ахаҭарнак М. Нинуа. Ацәажәарақәа рхы икит Д. Наҷкьебиа. Уи акрыздыруа, ашәҟәыҩҩраҿ аҽаҙәы иламҩашьо зхатәы бжьы змоу аҙәы иоуп. Иааркьаҿҙан далацәажәеит ароман ахаҭа, аиҭага ахаҭабзиара атәы зынҙа даламкьыскәа. Игәамҵхозар акәхарын. Ибзиан ицәажәеит М. Нинуа, Ҭ. Корсаиа, П. Бебиа, Н. Ҭарба Н. Ҳашыг. Аха ароман ахаҭа азы акәын, аиҭага атәы

шамахамзар акгьы рымҳәеит. Уи ԥыҵк ахиҳәааит Шь. Салаҟаиа заҵәык. Иабзазгьы иҳәеит, аха аиҵага аҵкыс аоригинал акапан акыр еиҳауп ҳәа ациҵеит. Саргьы сцәажәеит. Имʒакәа исҳәеит, сара цәаҳәанҵала еиҵазгаз аредакциа бзиа шазиуз, астилистика инапы шахигаз аиҵагаѡ ҳәа знапы аҵаѡу. Уии сареи ҳаима-бзиоуп, иасҳәеит аԥхьаҟа иара ихьʒ ашьҭахь еиҵазгаз иара авторгьы дшасырбо. Игәамԥхазаргьы алаҷимҭит.

Июн (мес хәыҷ)

8. Ашәҟәыѡѡцәа реидгылаҷы Апрезидиум аилатәара ҳаман. Аѡнытҵкатәи аконцелиариатә усҟәа ракәын еиҳарак ҳазлацәажәоз. Ашәҟәыѡѡцәа реидгыла уажәтәи ахантәаѡы А. Мыкәба ихала арзаҳал иѡит имаҵура шышьҭеиҵо, насгьы ажурнал «Амцабз» ахь редактор хадас ацара шиҵаху ала. Ахантәаѡы ҷыц иалхра ахаагеит, ҳахьазыҟаҵамыз аҟнытә.

15. Аҟәа иааит Урыстәылатәи Госдума адепутатцәа, Рогозин раԥхьа дгыланы. Амаршал Родионовгьы дрыцуп. Хҭагылазаашьа злаҟоу ала, ажәлар ргәы анкыларазы. Рогозин акрыздыруа еиҷамск иоуп. Ҳажәларгьы ацԥыҳәан ирыдыркылт арҭ раара. Абыржәы даҵахуп ҳара ҳлидер, ҳара ҳтәы, ҳазхыԥо, ҳазхымԥо атәы разҳәаша. Ҳара ҳтәылаҷы ҳмаҷыѡхеит, аха ашьа зқәаҳҭәахьоу ҳхакәиҵра ҳхы ақәаҳҵеит. Рогозин ииҳәо бзиоуп, аха зны-зынла ихижәацәоит. Урҭ, дара изларҳәо ала, иҳагу, иҳабзоу, Урыстәыла ацхыраара ахьаҳҭаху уҳәа ртәы еилыркаарц хыкәкыс ишрымоу. Уи ҳара даара ҳаҵыр ақәаҳҵоит, Урыстәылеи ҳареи ҳаизыҟазаашьа еиҕьхалар акәын иаҳҭаху. Уеизгьы, ҳаргьы ҳажәларуп, ҳахгьы ҳахәаларуп. Насгьы аҷеаʒәы исакаса ҳҷеанаҳамҵаʒароуп.

Июль

Иахьа Хәаԥ ақыҵан иаадыртуеит акинотеатр. А. З. Анҟәаб ибзоурала, ихарԥь ала идыргылаз. Уи ашкол иахадыргылт. Ауаа рацәаѡын, зегьы бзианы имѡаԥыргеит. Асеиԥш ақыҵа ацхраара, аҷиара бзиа амѡа азаартра иагьҷырԥшы бзиоуп, даарагьы акраҵанакуеит. А. З. Анҟәаб зегь реиҳагьы дбеиаʒам, аха имоу ихазы еиԥш, иуаажәларгьы идирхәоит. Ихаҵагьы даара

акрыздыруа, алидерратә баѡхатәра змоу, аԥсуа жәлар ркадрқәа рыхьтәы фонд деиуоуп. Абри ҳреспублика аиҳабырагьы иҬегьы иазхьаԥшроуп, уи ибаѡхатәреи идырреи ҳҳәыҥқарра арҕәҕәараҷы рхы иадырхәароуп.

9. Ахеидкыла «Аиҭаира» ахаҭарнакцәеи ҳареи Мгәыʒырхәа ҳаҭааит. Уи аԥсуа қыҭақәа ирылукаартә иҟоуп. Агаҷа иаду ахәҭа «Золотой берег» ҳәа иашьҭоуп. Уи ахьʒ иаԥсаҬәҟьоуп уи аҭыԥ ссир. Ахахьы ахәы ҳаракқәа, аҭыԥ ԥшʒақәа ахагылоуп. Уи ахада иаду аԥсуа қыҭа далҬит агенерал Дбар. Иахьа ибаҟа, ибиустгьы гылоуп. Уи ҟаиҬеит, дахьʒеит В. Лакрба. Убрагь иубоит В. Лакрба, сѡыза бзиа, абаѡхатәра ҷыда змаз ҟазан дшыҟаз. Ҳара, уатәи аиԥылара иалахәыз дҳацын Нодар Ҷанба. Нодар даара абаѡхатәра змоу музыкантуп, ддирижиоруп. Уи аполитикаҷгьы ирдыруаз аʒәы иакәын. Сара «Аидгылара» хадас санамаз актәи ихаҭыԥуаѡыс дсыман. Дораторын. Насгьы, аԥсуа культуразы даара аинтерес зҬаз апроектқәа иман. Аибашьра ашьҭахь аиҳабыреи иареи еиқәымшәазт, Кореиа дцеит. Уажәы Сеульта́и ауниверситет дапрофессоруп, амузыказы алекциа даԥхьоит, дирижиор ҳасабла аус иуеит. Убриаҟара ихараны дшыҟоугьы, Европагьы дырдыруеит. Уажәы ара иаара иақәшәеит. Аиԥылара ҧеаладырхәит А. З. Анқәаб, Л. И. Лакербаиа, ҳпоетцәагьы, П. Бебиа раԥхьа днаргылан. Аиԥылара бзианы имѡаԥысит, ҳпоетцәа ажәеинраала бзиақәа ибзианы ирыԥхьеит. Анқәаб А. З. Лакербаиа Л. И. азҬаарақәа рацәаны ирырҬеит, даргьы даара иақәшәан, апублика закәызгьы азгәаҭан аҭакқәа ҟарҬеит. Апоетцәеи аиҳабыра инарылҟьо ауааи русеицура ирацәаѡны еизаз даара ибзианы ирыдыркылеит, семинарк ирзаѡызахеит.

23. Д. И. Гәлиа ипремиа акомиссиа аилатәара ҳаман иара имузеи аҷы. Уажәааны акультурахь аус змоу зегьы Пицунда иҟоуп. Есышықәсатәи аоргантә концертқәа рҷы аклассикатә музыка ала ргәы дырхаарц. Урҭ рахьтә ҳкомиссиа иалазгьы ыҟан, аха акомиссиа реиҳараѡык ыҟан, аилацәажәара ҟаҬҭар алшон. Акомиссиахь аконкурс азы инарышьҭыз рахь иалахәқәан инаушьҭыртә иҟаз. Убри Аԥсуа поезиа антологиа аҭыжьра зыбзоуроу рызҬаара еимактәхет. Изҭахымыз ҟалеит, аха абрагь иадгылаѡыз еиҳахан, инҳажьит.

31. Умберто Еко иҩымҭа «Имя розы» ҩынтәны саԥхьеит. Раԥхьа абжьааԥынтәи аԥхьарақәа реиԥш снахысны сцеит. Уажәы даара схы азышьҭны саԥхьеит. Даара узырхәыцша ҩымҭоуп. Автор ибзианы дыҩуеит, насгьы, дҵарауаҩуп, иҩымҭагьы ус унадыххылан иузеилымкаар, иузышьҭымхыр ҟалоит. Ажәиԥшьтәи ашәышықәсазы иҟалаз иахьа имҩаԥысуашәа иҟаҵоуп, хыла-гәыла, иԥсабаратә ҟазшьақәа рыла ауаҩы рацәак иҿеиҵеимкӡеит. Урҭ рыкәшамыкәша иҟоу, еснагь зҿызыԥсахуа аԥсҭазаара иацнаҵо, иахьеиҕьнатәуа, иахьеицәанатәуа, иахьарҵауло уҳәа рнаҩс. Иара убас, Анцәеи ауаҩи рҭыԥқәагьы, иааидкылан уахәаԥшуазар, рацәак аҿеиҵанамкӡеит. Ауаҩы абарҭқәа дрызхәыцны, убриаахыс ииашамкәа иҟаиҵахьоу, иԥсабара иатәымкәа идҷаблаз ибартә данықәла, еиҳа еиҕьу амҩақәа иԥшаар илшоит. Уи еиҳаугьы хықәкы ыҟам ҳәа ауп ари аҩымҭа дугьы иаҳәо.

Август

14. Жәаҩа шықәса уажәаԥхьа ртанк ҟәарҿарқәа рыман ақырҵцәа Аԥсны иакәлеит. Уи аҿены зегьы ҳшықәаз атәы аҳәара уадаҩуп. Аҿены, аусура ҳәа Ашәҟәыҩҩцәа реидгылахь сышцоз, Асахьаҭыхратә ҵараиурҵа аԥхьа уи адиректор, сҩыза бзиаҙа, Витали Лакрба сихҵыгәлеит. Уи илахь еиқәны дсымбацызт. Уаҩҵас аинформациа ҳамамызт. Абԥьар шьҭыхтәуп, аха иара абаҟоу. Дара аҳәаҵҳақәа Асовет ры Аахыҵ Кавказ иаарымаз зегьы рзынхеит. Бомбора игылаз Урыстәылатәи архәҭақәа рҿы инеиз ҳаҷкәынцәа абԥьар ԥыҵк рырҵеит рҳәеит. Дырҩегьых аурысҁәа. Иаагылазар иҳаҕрымӡааууа ақырҵцәа реибашьра шеилгаз инахаран инаҩит. Ртанккәагьы рмыхәеит, аҿакгьы. Урҭ реиҳарак аидысларақәа раан ҳаибашьцәа иртәыртәит. Ҳаҷкәынцәа, ҳаибашьцәа иаадырԥшыз ахаҵара атәы иақәнаго ажәа аҳәара уадаҩуп. Абԥьарлагьы, еибашьуаз рхыԥхьаӡаралагьы, акыр еиҳаз аҕа дыцҟьашәҟьа дықәҵан, аиааира ргеит. Ҳтәыла иахаԥаны иҟаз, зегьы знапаҿы иаазгахьаз аҕа иуааԥсырагьы 400 нызқь инарықәыҕәҕәа рыԥсгатәы рыман иқәҵит. Ҳаҷкәынцәа иргеит шәышықәсалатәи ҳҵоурых аҿы еиҳа зҵазкуаз аиааирақәа иреиуаз. Иахьа уажәраанӡагьы убри

зхы ақәызҭаз ҳаҷкәынцәа ргәалашәаразы иақәнаго акгьы ахьыҟаҵам, абаҟа ахьрызгылам зегьы иаҳҳароуп — ажәларгьы, аинтеллигенциагьы, аиҳабырагьы.

Октиабр

3. Иахьа иҟоуп Апрезидент иалхра. Уи, ишдыру ала, алхраҟәа зегьы ирыцкуп. Алхраҟәа цәгьамкәа имҩаԥысит. Шьыжьы инаркны алхцәа шааиц иааиуан. Алхраҟәа рҽы Багаԥшь С. В. еиҳаны абжьы ирҭеит. Ажәакала, уи ажәлар далырхит рпрезидентс. Ара, сара стәала, ажәлар иахьаҭахызҭәҟьа иақәдыршәеит. Багаԥшь С. В. ажәлар рҽы аус иухьеит, аус атәы идыруеит, ауаҩрагьы илоуп. Уи иалхра зегьрыла ианаҭахызгьы иақәдыршәеит. Алидерразы Арҙынба В. Г. иҟаиҵаз ахьаныз ҳҭоурых аҽы ихьҙырҳәаган инхоит, иаргьы уи иақәнаго ахьҙгьы, ажәлар рыбзиабарагьы имоуп, аԥхьаҟагьы иқәнаго абаҟа Аҟәа иахьреиҧьу аҭыԥ аҽы иргылатәуп, хашҭра иқәымзаарц иаҭаху зегьы ҟаҵатәуп. Убри аҟнытә, иара, хьҙы-ԥша змоу ҳлидергьы, уажәтәи апрезидент иашаҵәҟьа, дидгыларуп, дицхрааруп. Убас иҟалап ҳәагьы агәыҧра ыҟоуп, аха макьана иҟоу гәыҧроуп. Уи зҭахым, иаҽагылогьы маҷҩым.

2005

Март

3. Иахьа Б. В. Шьынқәба ишықәс ыҟан «Ерцахә». Имырдуцәакәа. Ара зны-зынла, шәҩыла-зықьҩыла ауаа еизганы имҩаԥыргало ачарақәа, аҧсхәрақәа ирышьцылахьеит. Уи амилаҭ қьабзқәагьы ирытҵаркуам, иарбан нормазаалакгьы. Аха абаҩхатәра ду анорма иара иацуп, уи уахыпар иҟаиҵаз зегьы бжьухит ауп иаанаго. Ашәҟәыҩҩцәа рахь астол иубилеи еилатәарак еиԥш имҩаԥызгаша иҙбахә ҳзымҳәеит. Ҳзыхҟьазаалак. Астол мҩаԥигеит Ашәба Н. Н. Ашәҟәыҩҩцәа ус рхы аладырхәит. Астол зыхьҙала иҟаз апоет ду инорма зегьы аҵанакуан, ахырҟьара иацәнахьчон. Абаҩхатәра ду иацуп анорма, ирҽиамҭа ҳлитература зегьы иагәыцәны иҟазҵо. Ахи

аҵыхәеи, абрагь, аринахысгьы ҳлитератураҽы, ҳкультура зегьы аҽы уи ирҽиамҭа иаҵанакуа, еснагь напы адкылан, ауаа рахь ацәыргара ҳбызшәазгьы, ҳлитературазгьы, ҳкультуразгьы даара акраҵанакуеит, уи урҭ рзы иамоу амч еснагь аус ауртә, еснагьтәи амш иазҵааран иҟанаҵоит.

25. Иахьа Д. И. Гәлиа ипремиа ашаразы изаамҭанытәу аилатәара ҳаман. Мчыбжьык аҧхьа аибашьра афырхацәа рбаҟа автор Амиран Адлеиба ихы ыкәигеит. Згәы ԥхҭыз аҳәы ихьӡ аҵамѡыкәа ашәҟәеиқәаҵәа изиѡит. Иара Амиран абаѡхатәра бзиа змоу ҟазоуп, убасеиԥш иҟоу аламысгьы имоуп. Уи изхымгеит. Абжьыҭира бзиан, хьаҳәаҧаҳәада имѡаҧысит.

Акомиссиа иалоу ѡажәи аҳәѡык рахь зежәѡык ыҟан. Абжьыҭира бзиан, хьаҳәаҧаҳәада имѡаҧысит. Алитератураҟны абжьқәа еиҳаны ироуит «Аҧсуа поезиа антологиа» аиқәыршәаѡцәа, нас Н. З. Ҭарба; убас асахьаҵыхѡы — Хәырхәмал Л. Абжьы ззымхаз рахь Р. Қапба итәы сгәы иалоуп, аха искузеи.

Абас иҟалеит ари хьӡи-ԥшеи згым апремиа алауреатцәа ҷыцқәа.

Апрель

21. ООН аҟынтәи Аҧсны иаду Телиавини аиҧылара лымоуп, уааҧхьоуп рҳәан, асаат хәба рзы уахь сцеит. Ауаа рацәаѡымызт. Ус уаѡы ҳасабла илзааигәаз ракәын, ларгьы саргьы акыр ҳаицәажәеит. Лара зны Москва аурыс литература лҵон, аспирантура дҵан. Ашьҭахь уажәы дзызку аус ахь диасит. Уи дыссырдырыз алитератураҭцаѡ Иванова Н. лоуп. Хазы ҳаибабар сҭахуп, цәажәатәык сымоуп лҳәеит. Уажәы лаҧхьа иқәгылаз аѡы абокалқәа инҭалҭәан, ҳаибаныхәеит. Издыруада ҳаиқәшәара абзоурала Аҧсны иазеиҧьу акы ҳзыҟаҵар.

Маи

2. Ҭырқәтәыла иҟоу аҧсуа диаспора ахаҭарнак Меҳанур Папаҧҳа илырҵон Аҧсны Ашәҟәыѡѡцәа реидгыла дшаларҵаз ала ашәҟәы. Уи аус бзиа ҟалҵоит, аҭырқәшәахьтә еиҭалгоит Аҧсны аҭоурых, аҧсуа жәлар рҷаԥыц ҳәамҭақәа. Ларгьы даара ибзианы ацәажәара ахы лкит. Уи лусура ибзианы иахцәажәеит

иқәгылаз зегьы. Лҧылара Д. И. Гәлиа имузеи аҽы имѡаҧыргарц иҟан, аха шьоукы еиҳа еиҕьаршьеит уаҳа ҟаҵатәы змаҕам аконгресс ҳәа ирымоу ахеидкыла апартаментқәа рҽы. Аха лара, Папаҧҳа, лаҳаҵыр азы инеитәын.

12. Абри аҽены диит Баграт Шьынқәба. Ибаҟа ахьгылоу, дахьжу апарк аҽы ҳаизеит. Аиҳабырагьы неит. Уа рацәак ҳнымхакәа Амилаҵтә библиотекахь ҳцеит. Уа акәын иара изкыз аиҧылара ахьыҟаз. Б. Шьынқәба дпоет дууп, аҧсуажәа аҟазара гәыцәс дамоуп. Иара иҧсҭазаара далҵит, аха урҵ нхеит. Убарҵ рыплан ала имѡаҧысуан иахьатәи аиқәшәарагьы. Ииазыртуазгьы, ажәа зҳәозгьы урҵ ракәын. Хаарагьы, интересгьы аҵамкәа имѡаҧыргеит. Урҵ дара рылшарагьы уаҳа ыҟам, изылшо ирнахоит.

13. Иахьа Ҷ. М. Ҷьонуа имшира ыҟоуп. Д. И. Гәлиа имузеи аҽы имѡаҧысуан. Ҷ. М. Ҷьонуа аҧсуа литератураҽы даара аҧьа збахьоу шәҟәыѡѡуп, поетуп. Алитература аҭыжьраҽы, ажурнал аредакторра, аѡымҵа шьахәқәа апоезиаҽы, апрозаҽы раҧҵара — ирацәан инапы злакыз. Аҧсуа ажәа араҕараз, аҧсуа литературатә бызшәа ашьақәгылараҽы ихәҵаа бзиа алоуп. Аѡыза бзиагьы димоуп, деилызкааула, зегь рҽы ицхрааула, аҧсуа шәҟәыѡѡцәа рѡымҵақәа раҕьырак зкьыпхьхьоу Цабу Киут. Иахмырҟьакәа, ибзианы ихцәажәеит, ирҳәеит ирҿиареи иуаѡратә ҟазшьеи шаҟа аус еицыруа, асахьаркыра ажәа шаҟа дацклаҧшуа, иара иигуа аҽгьы, егьырҵ ирыѡуа аҽгьы, аҭыжьразы инапы иҵиго рҽгьы. Ҷ. М. Ҷьонуа Аҧьынҧьтәылатә еибашьра Ду ианналагаз инаркны иааирала еилгаанҕа амца иалагылаз аҕәы иакәын.

Астол ахь ҳаниас, Р**.** Ҷьапуа астол ныҟәгара сара исыдиҵеит. Уи аҽы еихьҕарак сыман сыҟам, аха санақәшәа, аиубилеи иахәҵакхартә, аныҳәаҽақәеи, ажәеинраалақәа раҧхьареи неилаҧсаны идәықәыстҵеит. Аиубилиар иқәырҵаз аҳаҭыр астолгьы арҧшҕеит, саргьы исыцхрааит.

17. Нели Владимир-иҧҳа Маан, Аҧсны еицырдыруа арҵаѡы, аресторан «Ельбрус» ахь ҳналҧхьеит. Ашәҟәыѡѡцәа, аинтеллигенциа егьырҵ ахаҵарнакцәа, лара лыуацәа, лҭынхацәа. Лыҧшәма, А. Н. Ҷьонуа, аҧсуа поет, ауааҿлырратә усзуѡы,

диижьҭеи 85 шықәса ҭит, ланшьа Иуа Коҩониа, лаб В. Маан иижьҭеи — 100 шықәса. Арҭ зегьы ҳлитература, ҳкультура, ҳҭарадырра, ҳҳәынҭқарра арҕәҕәаразы аԥьа збахьаз, еицырдыруа уааруп. Ҳажәлар иреиҕьыз рҭеицәа иреиҕьыз иреиуаз. Ауаа рацәан, иара аресторангьы иакыртә иҟан. Астол аныҟәгара Борис Гәыргәлиа идырҭеит. Уи дагьпоет бзиоуп, ажәагьы иҩоуп, гәыла-ԥсыла ицқьоу ҳѡыза еиҩамс иоуп. Астол даара ибзианы ихиан, аԥсуа чыси, европатәи ачыси — зегьы ыҟан. Уи ус иаабахьоу астол, акрыфара, акрыжәра иазку еиԥш акәымкәа, убарҭ зегьы зцыз иубилеик аиԥш имѡаԥигеит. Аҭәцақәа зкуазгьы, урҭ, зыхьӡала иахьа ара еизаз, рыжәлар рыԥсҭазаараҩы ирылшахьаз, дара рыԥсы анҭамгьы, еснагь имѡакәҭаган инрыжьыз атәы рҳәеит. Лара Нели Владимир-иԥҳа лныҳәаҩа алкаан иркит. Лара лшьапы дшықәгылаз дықәгылаӡан, лысасцәа рыматҵ луан.

26. Иахьа Кәтол саҳәшьа, аурыс бызшәеи алитературеи рырҭаѡы Дусиа лиубилеи ыҟоуп. Ҳцеит саҳәшьаԥа Валери Лагәлаа, сара, Амина, саҳәшьаԥҳа Мери Бганԥҳа. Раԥхьа дара рҩы ҳнеит. Урҭ рынхарҭа аѡыза Ачаарқыҭ Ачбақәагьы ирымамзар ҟаларын. Амѡаду иаԥнуп. Даргьы рыѡнқәа ирыцхраан, иҟәаш-ҟәашӡа адача бзиа аиԥш иҟарҭеит. Лыԥҳацәа Асидеи Асҭеи рааӡара, аҵара дырҭара, даара аԥьа адылбалеит. Дусиа лара лхаҵа ашкол ахьтәы медалла далгеит, аинститут — адиплом ҟаԥшьы ала. Иахьа араион аҩы иреиҕьу арҭаѡцәа дырхыԥхьаӡалоуп. Лиубилеи аҩы Аԥсны Аҵарадырра министр Ҭарба Ҭ. И. дыҟан. Аиубилеи бзианы ицеит. Ибзианы илыхцәажәеит аус лыцызуаз, лҵаѡцәа. Ашәҭ рацәа, аҳамҭақәа лырҭеит. Саргьы сцәажәеит, илхаҵгылазгьы ҭабуп ҳәа расҳәеит. Ларгьы, ишлыхәҵаз ала, ибзианы дцәажәеит. Ашьҭахь рашҵа ԥшӡа иқәгылаз ашьаԥахь иааит зегьы. Астол мѡаԥигон Борис Гәыргәлиа, Дусиа лҵаѡы. Ажәакала, зегьы даара илхаҵгылеит.

27. Иԥсҭазаара далҵит аԥсуа поет, ҳѡыза бзиа Сарион Ҭаркьыл. Уи қәралагьы рацәак дыҟамызт. Сарион иԥсҭазааратҩгьы ашьшьыҳәа дыҟан, ашьшьыҳәа акы агмыжькәа иҟаиҵон имаҵурақәа рҩы ихәҵаз. Дпоет бзиан. Ипоезиагьы иара иҟазшьа аман. Апафос мыцхәы иацәыхьчан. Сарион ашьшьыҳәа дыҟан, аха дызхымԥоз иԥсҭазааратә, иуаѡратә, иламыстә позициа иман. Иареи сареи даара

ҳаиҿархасырҭан. Ирҿиарагьы иаргьы даара ҳаҭыр иқәыстҵон. Аҧсраҿы иагыз ашәҟәыѡѡцәа ыҟан. Ҳашәҟәыѡѡцәа реидгыла еиѡызшаз ламыслагьы икьаҿуп. Иахьагьы исзеилкаауам ҳаиҳабыра убри аиҧш иҟаз аус изахаҵгылаз. Сарион Ҭаркьыл ишьҭра, ибжьы хаа нижьит аҧсуа литератураҿы, апоезиаҿы, ҳкультура зегьы аҿы.

Июль

8. Аакьыскьа Циза Гәымба, ҳаҭыр зқәыстҵо, гәык-ҧсык ала акультура аус азызуа, аҭел дасны исалҳәеит, Даур Занҭариа ихәылпаз ҟаҳҵоит, уҽалаурхәыр ҳҭахуп ҳәа. Циза лыбзоурала Даур хәашабга иквартираҿы имузеи ҟарҵеит. Даур даара абаѡхатәра змаз, адыррагьы змаз, насгьы ишызбоз зызҳауаз, даара исҿархасырҭаз аҳәы иакәын. Ибаѡхатәра инарҭбаан игәарҭартә иаанықала, иара иҧсҭазаара ҿахҵәеит. Аҵыхәтәантәи уи иѡымҵақәа зеиҧш аҧсуа литератураҿы иҟамыз, егьырҭ алитературақәа рҿгьы ирацәамыз, аҿыц стиль ала иѡын ироман «Золотое колесо». Уи урысшәала иѡын. Иара аҧсышәалагьы урысшәалагьы дыѡуан. Иара убас ажәеинраалақәа бзиақәеи ажәабжьқәеи имоуп. Ажәакала, аҧсуа шәҟәыѡѡцәа зегьы баѡхатәрала иаарылукаартә иҟаз дреиуан. Убри ихгьы ақәиҵеит. Уажәы иквартираҿы имузеи ахьыҟоу акыр иаҧсоуп. Уа, иара ирҿиара мацара акәым, егьырҭ ашәҟәыѡѡцәагьы, аҟазара аусзуѡцәагьы рыхәылпазқәа мѡаҧысуеит.

Ахәылпаз аҿы ашәҟәыѡѡцәа рацәаѡымызт. Уеизгьы ауаа агмызт. Урҭ уи ибаѡхатәра ҷыда атәы рҳәеит, иажәеинраалақәа ирыҧхьеит. Саргьы сцәажәеит, исҳәеит уи ирҿиамҭа убри аиҧш аҳаракыраҿы иѡеигеит, макьана дахьаарттәу нханы иҟоуп ҳәа. Егьирахь, иара иквартираҿы имузеи ахьыҟоу акыр иаҧсоуп. Ари акрызҵазкуа культуратә центруп.

13. Еҵери ахәыҷқәа лыман Железноводск дыҟоуп. Иахьа аҭел дысзасуан. Ахәыҷқәа еиҳа-еиҳа ирыцлоит, 15 мшы иреиҳаны ҳзаагылом лҳәеит. Ахәыҷқәа рзгьы акры рзызыʒбарын, аха лара ианласҳәа мап лкит. Аѡныҟа иаҳҵахуп, аѡныҟа игәхьаагеит рҳәеит. Аиашаз, саргьы игәхьаазгеит. Ахәыҷқәагьы есышықәса уахь ицалоит, сынтәазы уи рызхап.

Сентиабр

14. Иахьа Руслан Қапба ииубилеи ыҟоуп. 70 шықәса ихыҵит. Уи мҩаԥысуан Д. И. Гәлиа имузеи аҽы. Ашәҟәыҩцәа рнаҩсгьы ауаа ыҟан. Амузеи иазымкыз адәахьы игылан. Руслан Қапба аԥьабаа збахьоу филологуп, литературадырҩуп. Иуҳәар алшоит, аԥсуа литературадырраҽы ажанр ҽыц алеигалеит ҳәа. Уи азкуп ашәҟәыҩцәеи апоетцәеи рбиографиақәеи рырҽиара аҭоурыхи. Убарҭ ирылԥшны иубоит дзыхцәажәо иҟазара, имҽхак, иҷыдара. Аиубилеи аҽы дыҟан Руслан аԥхьатәи иԥхәыс аурыс лҟынтәи иҷкәын. Иара ихы сирдырит. Сҩымҭақәак дрыԥхьахьан. Иара занаатла дматематикуп, аха алитература даара ибзианы идыруеит. Аԥсуара азҵаарақәа иҵоит. Даара иазыҟаҵоу ҷкәыноуп. Алитератураҽы уи дышхәыцуа, ихәшьарақәа шаҟа акультура рыҵоу аҟынӡа иҩаӡо аԥсуа литература ахәшьацәа рацәазар, ҳлитература ҽаԥарак ҟанаҵон.

Аиԥылараҽы аҙәырҩы ахцәажәеит Руслан ирҽиамҭеи уи аҷыдарақәеи.

21. Ашәҟәҭыжьырҭа исырҭеит Тимур Зульфикаров ишәҟәы. Аакьыскьа ус акы самеигәыргьац. Иара ихаҭа убас исҭаху уаҩуп, даара аиҩызара бзиа ҳабжьан. Зульфикаров милаҭла дтаджикуп, урысшәала дыҩуеит. Ипроза даара иҽыцу прозоуп. Ашәҟәы иақәиҩыз, ишақәиҩыз гәҭыгьгьала иаҳәоит ҳаицәыӡыр даара ишиҭахым. Аамҭеи ахарареи урҭ рҿы даара амч рымоуп, аха иахьынӡауа ҳаигәныҩра нымҵәароуп. Ас иҟоу аҩызцәа, ас иҟоу ашәҟәыҩцәа рыла еибаркуп ауаа, ажәларқәа реиҩызара, риашьара.

Октиабр

1. Мықә. Абжьыуаа реизарахь Мықәашҭахь ааԥхьара сырҭеит. Аханатә уи Абжьыуаа реизара ҳәа ауп ишырдыруаз. Уахь днаԥхьан аҟабарда Шанибовгьы, ҳажәлар ирзааигәоу аҵарауаҩ, аратор. Амш бзиан, ашҭа ҭәын. Гәыԥык уи аиҿкаацәа хыхь, ахәызқәа иқәгылоу ауахәамахь ицон. Саргьы, ҳәарада, срыццеит. Мықәтәи ауахәама ҭынха дууп, адинтә архитектура аганахь алагьы, ҭоурыхлагьы. Ари аиԥш ауахәама зыргылартә иҟаз аҳәынҭқарра ҳәынҭқарра ҕаҕәан. Иара зқьышықәса ина-

рыцны иахыҬуеит. Раԥхьа иргылан иаҳәоит убри андыргылоз аԥсуаа рқьырсианра шыҒәҒәаз, амилаҭ зегьы ирдинны ишыҟалахьаз. (Убасҟан ақьырсианра шыҒәҒәаз инхазҭгьы, Аԥсны қьаԥҭазтәыз амҳаԥьыррагьы ҟаломызт. Уажәы Аԥсны ҳазымкуа ҳаҟазаарын. Аха хышә шықәса Аԥсны иахаԥаны иҟаз, ақьырсианра мацара акәым, акультура зегьы иаҒаз аҭырқәцәа, аԥсуаа руахәамақәа адыркит, уахь анеира азин рымамкәа. Ажәлар иагьқьырсианцәамкәа, иагьԥсылманцәамкәа иқәнархеит. Уеизгьы, официалла ирыдрымкылазаргьы, аԥсылманрахь иаго иҟалахьан. Уи ауп иқәыҙәҙаан амҳаԥьырра рыҿзарҭаз, абас ҳабжамҿамны ҳақәзырхаз. Аурысцәа рхаан Аԥсны ақьырсианра аиҭашьақәыргылара иналагон, Асовет мчра ааит. Уи адинхаҵара иаҒан, ҭыԥгьы анаҭомызт. Иахьа уи аганахьала ԥсцарҭақәак анықала, дырҽегьых ақьырсиантә уахәамақәа ирҭаауа иалагеит. Аиашаз, Мықә ауахәамеиԥш иҟоу уажәшҭа иаартызар акәын, аха усахьакәым зегьы иаҳҳароуп, раԥхьа аинтеллигенциа наргылан.

Уажәы ауахәама анапы агуп, ианбатәиаамҭоу уи ремонтк азырымуижьҭеи. Ус ауаа аҭаауеит. Уахь сышхалаз еиԥш игәаҭеит ууанҙа ауахәама аԥхьа игылаз, Аԥсны акәым, уи аламала ԥьаргьы иуԥымло агинкаҵла ҳәа аҭыԥ ҭыкка ишыҟаз. Аҵла акыр ахыҵуан, ихжәаны ауахәама иақәҳар ҳәа ишәаны иԥырҟеит рҳәеит. Ихжәаргьы уи ауахәама аҟынҙа инаҙо иҟамызт, еиҭазҳәауаз иазгәарҭахьан, иԥызҟаз раҵкыс еилыркаауан. Ауахәама ахаҭа штоурых баҟоу ишқьырсианра баҟоу аиԥш, убригь баҟан. Уи аҵла аҽыза Аԥсны уаҳа ԥьаргьы иҟаҙам. Рыцҳарас иҟалаз, ус ажәаҟнытә иаҳҿыҵакуп акәымзар, ҳҭоурых мырхәашьыкәа иҟазарц ацклаԥшра даара иагуп. (Убри аганахьала акыр аԥьабаагьы ибахьан, иагьилиршахьан, аамҭала Аԥсны абаҟа рыхьчара хадас иамаз Вианор Ԥачлиа. Иахьа еицырдыруа абаҟақәа рағьырак рдыруа излаҟоу уи иброшиурақәа, иочеркқәа рылоуп. Агәра ганы сыҟоуп убарҭ ҿыц еиҭатыжьлатәуп ҳәа.) Еицырдыруа ақьырсианра абаҟа, Мықәтәи ауахәама, даара анапы агуп. Еснагь ауаа ирдыруазароуп ҳара ажәытәҙа иқьырсианхаз жәларны ҳшыҟоу. Уи атәы аҳәоит Мықә ауахәама еиԥшу адинтә архитектура абаҟа даара анапы зыдкылатәу, иҭҟаалатәу абаҟа дуны

ишыҟоу. Уи ада Аԥсны аҭоурых шхаҭааам. Уаантәи дырԥегьых иахьатәи аныҳәахь ҳалбааит. Аҿырыԥрақәа, аҿырхәмаррақәа аимҭакьача, ашәаҳәара амца ацраҵаны акәашара — зегьы ари аныҳәа дырԥшʒеит, иалахәыз агәалаҟазаара ҷыда рзыннажьит. Аринахысгьы есышықәса имԥаԥгалатәуп ари аҭоурых ныҳәа, амилаҭҭа ныҳәа.

8. Гәып ақыҵан, Инал Гогәуа иԥа Дамиан иԥнаҭаҷы ҳаизеит ԥыҵԥык Гогәуаа. Ҳажәлантә зегьы еизганы аилацәажәара аҟаҵаразы аҷҳәара ԥаҳҵәарц. Уа еизаз ҳахь зегьы маҵурауаан, ақалақьқәа рҷы инхоз. Анхацәа рахь, иара Дамиан заҵәык иакәын иҳалаз. Дамиангьы избжак ала ауп дшынхаԥу, уи ахыхь аҿа маҵуракгьы ныҟәигоит. Жәлантәык иадамзаргьы рхаҭарнакцәа ахьеизо азгәоумҭар зыҟалом руааиҟарара ахьынʒаҟоу. Дамиан ирхианы иман Гогәуаа рсиа. Зегьы ҳаиҷҿакны уи абри аус аҷы хантәаԥыс далаххит. Дамиан излеиҳәо ала, иахьа Гогәуаа рыжәлантә Аԥсны 40–50 ҭʒы ыҟоуп, уааԥсырала 200-ԥык инарықәгәыҷуа. Иааиуа декабр 4 рзы иҳаʒбеит ҳажәлантә рхаҭарнакцәа еизганы, иааидкылан иҳамоу аихьʒаракәа, иҳагу уҳәа ҳрылацәажәарц.

17. Ателеканал «Культура» ала иҟан адырраҭара «Литературная переделкино» захьʒыз. Уи исгәаланаршәааз рацәоуп. Переделкино 40–50 километр Москва иацәыхаран иҟоуп. Сара Алитературатә институт санҭаз хышықәса, Москва азеиԥшнхарҵа ҟарҵонаҵы, убрантә есышьыжь аинститут ахь автобусла ҳаргон. Усҟан Переделкино ашәҟәыԥԥцәа иртәын. Уа иҟаʒан еицырдыруа аурыс шәҟәыԥԥцәа раҕьырак, Л. Леонов инаиркны Л. Пастернак иҟынʒа. Ҳара астудентцәа иҵацәыз адачақәа ҳрыԥнан. Сабшала, мҿышала аҵеласырҵа ҳаҭаауан. Ҳаԥкәынцәан, иаадыруаз аʒгабцәа ҳарзасуан. Уа акырынтә ҳаиқәшәахьан Л. Пастернаки ҳареи. Ихарамкәа иҟан иара иникылоз адача, аха ателефон имамзар акәхарын. Уи еснагь аиҳабыра лахә-лахәы ихәаԥшуан. Дычча-ччо дҳахәаԥшуан. Алитературатә институт иҵоу шәами, уи бзиоуп иҳәон. Иара қәралагьы рацәаʒак дыҟамызт, аха ихаԥыцқәа рцынхәрас апротезқәа иман. Урҭ уажәы-уажәы арахь иҵыԥшцәон, иара инапала ириашон. Ҳәарада, иара иахьиҵахыз ателефонқәа дрысаанʒа ҳара ҳаԥсы ʒаны ҳтәан. Зны убас дышцәажәоз чи-

новникк дыбжьалт. Уажәраанҙа ичча-ччо, ихааҙа иҳацәажәоз ауаҩы, иаабац иакәҙамкәа, иҽеиԥсахит, уи ибжьанагалаз ачиновникгьы ихааны дымцәажәозар акәхарын, убас диқәыҕәҕәан диацәажәон, иԥшшәы иԥсахуан. Нас, ицәажәара даналгалак, ҳара ҳахь даахьаҳәны «саҭамыз» иҳәон. Ҳаргьы адруҳәа ҳаихаҭгылон.

Переделкино ҳшыҟаз зны, Назим Ҳиқьмеҭ иԥыларахь ирышьҭуаз хҩык астудентцәа саргьы срыларҵеит. Уи иҭаххеит ҳара ҳазусҵцәаз, ҳахьынтәиааз еиликаарц. Сара стәы анысҳәа, иаразнак Гәлиа дшидыруаз ациҭеит. Абгьы аԥагьы, аха аб еиҳа ибзиан дысгәалашәоит иҳәеит.

(Уажәы изласаҳауа ала, Переделкино аиԥш иҟаз акультуратә центр Новые русские ҳәа изышьҭоу ацәа аарҳәны иахадырԥеит, асасааирҭақәа дыргылан, абизнес анапаҵаҟа инеит, ашәҟәыҩҩцәагьы рдачақәа ныжьны иқәҵит. Уи даара сгәы иалсит.)

Декабр

4. Гогәуаа жәлантәыла реиқәшәара мҩаԥысит. Аԥьамԥазра, ҳабду иҭынхара уажәы иаху Североиан иҩны. (Сара зегь раԥхьа ҳнышәынҭракәа рахь схалт. Анышәынҭракәа зегьы аҳәира рҭиаан иҟагәышьоуп. Саби сани рнышәынҭра ҟарҵеит Москватәи сҩызцәа, аиспанец Дионисиеи Гарсиеи аурыс сахьаҭыхҩы И. Максимови. Аҙиас Ҕьеԥьырынтә ахаҳә ааганы, аҩырақәа ирыстаз амармалташь ҕәыцәмаҟьакьа ирынҵаны, аԥхьа анышәынҭра иахагылоу ахаҳәтә шьаҟакәа ирҭасаны иҟарҵеит. Саҳәшьа рыцҳа Катиа лнышәынҭра — аграниттә маҭәахәы Дионисиеи Москва иҟаҵаны дәыҕбала ииаишьҭит. Егьи саҳәшьа Фениа, лыԥсы шҭаз луасиаҭ лҳәахьан, лара дызмаз Минаиаа рҿы акәымкәа, абри лани, лаби, лаҳәшьеи ахьжу даажырц. Уи лнышәынҭра сара исзласылшоз ала иҟасҵеит. Уа ааигәа инхо ҳгәылак иҷкәын, ишимуаз, аԥара иԥьыба иҭасҵеит, анышәынҭракәа ирыцкьарц. Анышәынҭракәа рҟынтәи сылбааит сахьиз, сахьааҙаз, уажәы иқьаԥҭахаз сыҩныҟа. Цытк зхыҵуа, еиҳа сызҵаиахьоу ахыбракәагьы хар рымам. Иҕәҕәаҙа игылагәышьоуп. Ашьҭахь, «сҳаи сҷышьи еиԥшьны» исыргылаз аҩны ҿыц ԥшҙаҟәаҟәараҙа

игылоуп, алахь еиқәышьшьы. Ус сгәы иаанагон, абра сааны аус зулап, сыѡлап, иҭынчроуп, еиҳа еиҕьны ухәыцыртә, ухы аус ауртә иҟалоит ҳәа. Аха сгәы сажьеит. Уахыкгьы убри ахыбра ҷыц снытцаиан смыцәеит.

Гогәуаа шамахамзар зегьы ыҟан. Узеигәырҕьаша аҷар, ақәыпҵшцәа рацәаѡуп. Ҳәарада, уа еизаз зегьы еипшымызт, уаѡышьалагьы, ламыслагьы, иахьа ауаажәларраҷы иныркыло аҭыпҵлагьы. Иҟан иахьа зегьрыла зшьапы иқәгылаз, ауаа рахь ицәыругаша, ауаажәларраҷы аҭып бзиа ылызххьоу, иапҳоу, ҳаҭыр зқәу. Ҳаилацәажәеит ҳажәлантә рҟынтә ацхыраара зҭаххо ицхраара шеиҷаҳкааша, иакәым ҟазцо дшаанаҳкылаша, дшахьҳархәыша, ҳаҷкәынцәа маашьакәа аҵара шырҵалаша, азанаат бзиақәа роуртә, ишныҟәаша уҳәа ирацәааны. Иҳазбеит абас шықәсык ахь ѡышықәса рахь ҳаизаларц, иҳагу иҳабзоу азгәаҳҭаларц.

16. Иахьа асаат аказы асахьаҭыхцәа рцәыргақәҵа аадыртуеит. Ашықәс азы еиҕьу аусумҭақәа ралхра ахьҙала. Имаҷымкәа аҷаргьы алахәуп. Габлиа Р. акыр иҿеирҷыцит. Ҧаса маҷк анатурализм ахь дагозҭгьы, уажәы уи дацәцеит. Уажәыгь дреалиступ, аха ишырҳәо аипш, «Реализм без берегов» дықәныҟәоит. Уажәы ицәыргақәҵоу иаарылукаартә избеит уи иусумҭақәа. Уеизгьы, улахь еиқәызҵо, ҳҟазара зегьы, алитературагьы налаҵан, адунеи аҷы имѡаҧысуа аҷиара, аҿырҷыцра зныҧшуа усумҭақәак рылаҳкаартә иҟамлеижьҭеи. Ииашоуп, иарбан милаҭ ҟазаразы, алитературазы, еснагь аѡада ихало изыҟалаҙом. Уи аҷиара аетапқәа, ахатәы закәанқәа амоуп. Коммерциатә хеидкылак аҧсуа культура иацхраар аҵахуп. Убри аус азура Сократ Ҧьынҧьал инапы иануп, иахьа аиқәшәара рымоуп рҳәан, уахь ҳцеит. Иара Сократ иааиртын, ииҳәаз уи ауп, ахеидкыла ацхыраара иҟанаҵаз ала, идыргылеит Аҟәатәи аѡбатәи аурыс школ, иара убас иаҧырҵеит урысшәала иҭыцуа агазеҭ. Уи шааиртыз еипш хыма-ҧсыма иаиркит. Уаҳа хцәажәара ҳәа акгьы ҟамлеит. Ашәҟәыѡѡцәа реидгыла ахаҭарнакцәагьы рхәы ҙаны ирфазшәа игылан. Ацхыраара анакәха, зегьыпҧьара изгу аҧсуа культура, хашәалахәыла иаарго аҧсуа ҭыжьымҭақәа роуп, аха урҵ ус рыҙбахәгьы рҷыцадмыршәит. Аурыс культура ду ҳааҙахьеит, бзиагьы иаабоит, аха ара уи амилаҭтә культура амѡа акыртә ины-

ҟәоит. Аҙәы дааны иҟаимҭаҙеит, ҳара зегьы, ус иҟазҭаҵәҟьогьы, уи збогьы иаҳхароуп. Ҳкультура ҳнапала аҧсы аҭыхра ҳаҷуп. Ас иҟоуижьҭегьы акрааҵуеит. Ара иаҳәоит ҳинтеллигенциа зегьы шыҧсыҷеу, аинерциа бааҧсы рҿаҭан ишцо, ажәлар ҳкультура аҧхьагылара шрылымшаз. Иаахтны, рҿы иҵакҙаны ирҳәоит аҧсуа бызшәа аперспектива амам ҳәа. Дара аус зларуа, цкьагьы ирзымдыруа роурыс бызшәа апозициақәа рыхьчоит. Аиҳабыра рҿгьы иҩҽәоу, изхымпо позиция ыҟаҙам, рнапы иану рмилаҭ культуразы программак рымам. Аиашаз, ари иаҳәо убри ауп, урҭ амилаҭ политика, амилаҭ культура хьаас ирымам ҳәа ауп. Уи мҙакәа изҳәогьы ҟамлеит. Аҧсуа культура, раҧхьа иргылан, аҧсуа бызшәа иахьа ҳажәлар рыѽныцҟатәи ахәбатәи аколлона анапаҷы иҟоуп. Ас ианбанҙа?!.

20. Аҧсуа драматә театр аҷы имѽаҧысит ажурнал «Алашара» аиубилеи. Уи даара ибзианы иазыҟаиҵеит иара аредактор А. Лагәлаа, ишәҟәыѽраҷы аиҧш, аиҷкаара усҟәа рҿгьы абаѽхатәра ааирҧшит. Иажәахәгьы бзиан еиҷкаан: «Алашара» аҧсуа литература зегьы азы иаҵанакыз, уи ауаа ишрылаҵәоз, аномер ҷыц ишазыҧшу, ишааҙаз аҧсуа шәҟәыѽѽцәа рабиҧара ҷыцқәа уҳәа ртәы дазаатгылеит. Саргьы сцәажәеит, уи аартразы аҧсуа еиҳабырагьы аинтеллигенциагьы, раҧхьа Д. И. Гәлиа днаргылан, ирбаз аҧьабаа атәы сҳәеит. Иара убас уажәтәи аредакциа иара аҵакы, ианаамҭоу аҭыжьра, аҧхьаѽцәа рылаҵәаразы рхы иамеигҙакәа аус шыруа, иагьышрықәҷио уҳәа ртәы. Ажурнал аиубилеи аиҳабыра рхаҭарнакцәагьы алахәын. Аредакциа ацхыраара бзиа азыҟаиҵеит, аҧсуа культуразы акыр ацхыраара азҭахьоу Анқәаб А. З. (Уажәы аредакциа иеиҵеит 200-нызқь маатҭ.) Иқәгылан ицәажәазгьы ажурнал аҵакы, аҧхьаҟазгьы уи еиҳазтәуа иҟаҵалатәу ртәы рҳәеит. Ажурнал аредакциа, иара аредактор хада А. Лагәлаа иусура бзиа атәы рҳәеит. Ашәҟәыѽѽцәа реидгыла, дара ашәҟәыѽѽцәа рыҧсы шҵоу, ибзиангьы ишҵоу азы шаҳаҭра ауеит ари ҳжурнал.

2006

Январ

25. Апрезидент Багаԥшь С. В., апремиер-министр Анқәаб А. З. ашәҟәыɯɯцәа рыдыркылеит. Урҭ азҽлымҳан иааидкылан ашәҟәыɯɯцәа рҭагылазаашьа атәы, ирыгу ирыбзоу, иара Ашәҟәыɯɯцәа реидгыла шаҟа ирыцхрааура, хыла иахьа изыргәаҟуа уҳәа ртәы. Ашәҟәыɯɯцәа асеиԥш иҟоу ааԥхьарақәа раан, иахьаарыԥхьаз мацара ҳаҭыр шақәыртцо атәоуп еиҳарак излацәажәо. Саргьы сцәажәеит, исҳәеит агонорар атәы, уи егьырҭ амилаҭтә литературақәа рҟны аҵкыс ишеиҵоу, ашәҟаҭыжьыртҳа атәы. Ҳашәҟәқәа Урыстәыла иганы ишыҭҳажьуа акәымкәа, абра убас еиԥш иҟоу алшара ҳазҭо атехнологиа ҳамазарц, иара убас ашәҟәқәа аԥхьаɯцәа рахь иагымхакәа инеиртә азы иҟаҵатәу ҳәа сгәы иаанагоз. Апрезидентгьы апремиер-министргьы урҭ зегьы ақьаад ианырҵеит. Ҳара хыла ҳахьаарыԥхьаз мацаразы акәым, апрезидентгьы апремиер-министргьы Аԥсны ахьтәы кадрқәа иреиуоуп. Иҟарҵогьы иҟаҵатәуеит, даргьы уахгьы-ҽынгьы убри аԥсҭазаараҽы анагӡара иашьҭоуп.

Март

29. Амшмыхәла ҟалеит. Асаат 4 рахь 10 минуҭк аус аухьан. Хәыҷы-хәыҷла амра зегьы атыɯ иаҵәахит. Арҭ атерминқәа («Амшмыхәла», «Атыɯ») ирҳәоит аԥсуаа жәытәнатә аахыс ажәɯан ишашьклаԥшуаз, атәқәакгьы шырдыруаз.

Апрель

Д. И. Гәлиа имузеи аҽы имɯаԥаагеит Саида Делба лышәҟәы апрезентациа. Ашәҟәыɯɯцәа реидгыла аҟынтәи имаҷɯымкәа ашәҟәыɯɯцәеи апоетцәеи ыҟан.

Саида Делба илыхҵатәуп Аԥсны Афырхаҵа ҳәа ахьӡ. Уи аибашьра дшалахәыз, ҭахашьас илоуз ала аԥсуа Орлиантәи аҭыԥха длыдукылартә ишыҟоу. Аха ҳара ҳҽы ирымбаӡазшәа извысуа рацәоуп. Уи знапы иану рахь апоезиа аҽы акәым, аҽакы аҽгьы здыррақәа хьысҳау рацәаɯуп. Сара даара исҭахын

ҽыц аѽра иалагаз С. Делба лѽымҭақәа ринтерес роурц, ууанҙа ҳпоезиаҽы ирбахьоу акы ишзеиԥшым рхала еилыркаарц. Ус абжьаапԥнытәи, абжьаратә жәеинраалақәа ирышьцылахьоу, урҭ зызхоу, ари ихьаԥшынгьы иахәамԥшыр рылшоит. Иҟоу убри ауп, абарҭ изылгамшәа, иаабахьоу ажәеинраалеиԥш еиҽкаамшәа иубо аѽымҭақәа, аҷыдара ду рымоуп. Урҭ ацәаҳәақәа, еиҽкаау, ԥсҭазааран иҟалахьоу аматериал аҟынтәи акәымкәа, абаѽхатәра ахаҭа аҽы аус амоуп, уи ашьаҭаҽытҷәкьа аформа азыԥшаара аҽы аҿашәоит. Сгәы иаанагоит ара даара акрызҵазкуа ҷыдароуп, даарагьы исҭахуп убри еилкааны хҟазацәагьы, ҳаԥхьаѽцәагьы рҟынҙа инагазар. Уинахысгьы аԥсҭазаара аиурц. Иахьауажәраанҙа уи еиԥшу ҿышәарак ԥьаргьы избом. Алитератураҭҵаарагьы, акритикагьы ззыҟоу убарҭқәа рзоуп. Аха ҳара ҳҽы урҭ ус узрызҳәом. Акрыздыруа алитератураҭҵааѽцәа, иаҳҳәап, Баграт Шьынқәба ирҽиамҭа иахцәажәо, уи изы иаарыѽуа ҧыҵк диферамбуп. Адиферамб гәаѽоуп, иҭацәуп. Ма, аҿаҙәы ипоезиа азы акәымкәа, ихаҭа дыргәамԥхар, убри дахьзырхәыша ҳәа, акритика акәымкәа, ихәҭоу дақәыршәатәуп ҳәа аиҳабыра рахь ирышьҭуа ашшыԥхьыҙ еиԥшны ирыѽуеит. Арҭ реиԥш иҟоу ацәырҵракәа аҟазара, алитература хагәха иргоит. Уи аусԥшьа иаҽу рыуаѽреи рыламыси аҽаҟәоит. Убас иҟоу ахәшьаѽцәа рацәахеит аҟнытә, С. Делба лырҽиамҭеиԥш иҟоу зынҙа игәарҭрцгьы рҭахым. Убас иагьыҟалеит. Ус анакәха, ҳлитературеи ҳкультуреи ааидкылан рҭагылазаашьа иаабац, иҳаҳац мацара ишалаҙо инхоит. Ара еизаз, урҭқәа ирыламлакәа, хыхь-хыхь ицәажәон, еиҳарак изыкәдыргәгәоз лҭахашьа атәы акәын. Аха убригь уинахыс иҽырԥшыган аҟаҵара атәы рҿадыршәуамызт. Уи аҭацәеи ҳара ҳаҷкәынцәеи реидыслараан, ихьаҵуа ианалага, шьҭахьҟа ацарҭа ҳамаҙам ҳәа драԥыкьан, ԥхьаҟа ддәыкәлеит. Ихьаҵуазгьы, ргәы анышьҭылх, аҭа инаижәлан, иԥсгатәы иман дыѽт. Убри ажәылараҽы лара дызгашаз ахы лыкәшәеит. Деикәхаргьы ҟаларын, аха аакьыскьа дԥырҟахьан, акьатеилашә лымырххьан. Иара цқьа иҧьаанҙа дгылан арахь дааит, лнаркоз лылҵаанҙа. Уи анаркоз ҿыц амч анамҭеит.

11. Иахьа Гагра, Цандрыԥшь ҳцеит, Башаран коллеҷь аабарц. Уахь ҳцара, ҳазлацоз еиҽикааит Сонер Гогәуа. Сышәҟә-

қәакгьы шьҭысхит, аҵаҩцәа ирыстәп ҳәа. Еицыз рахь иҟан: О. Дамениа, И. Асаҙба, В. Халбад, АБНИИ аҟынтәи Ҳагҧха Е., ашәҟәыҩҩцәа рахь — сара. Даара ҏееиқәыршәан иаҳпылеит. Аколлеџь адиректор Ҳасан дыцкәыноуп, уаҩы ааҙоуп, зегьрыла дыргәаҧхартә дыҟоуп, ашколи азеиҧшнхарҭеи хыбрак аҿы еицыҟоуп. Европатәи иҿиоу тәылак ашкол еиҧшуп. Зегьыиҧьара ицқьоуп, технологиала еиқәшәоуп. Уа аҵара зҵо аҧкәынцәа убар уреигәырҧап, иҵәрышкәа-ҵәрышкәаҙа. Абызшәақәа — англыз бызшәа, аҭырқәшәа, аурысшәа рҵоит. Аҧсшәагьы рхәоит, аха уи усҟак игәцаракымзар ҟалап. Уи ҳара ҳауп изхароу. Аҵара аминистрра инаркны ахәыцқәа ранацәеи рабацәеи рҟынҙа. Еиҳа изызҿлымхау, еиҳа ирыхәаша, еиҳа акрырзырҵаша ҳәа ирыҧхьаҙо абызшәақәа роуп. Ҳара, абџьар кны зыпсадгьыл зыхьчаз, ҳбызшәа ҳхы иаҳзацәымхьчеит. Ари ус ианца, ҳииаирақәа зегьы ыҟаҙамшәа ҳхы аҵаҳархоит. Башаран коллеџь адирекциа убри еиҕьыртәыр рҵахуп. Аҧсшәа амш алхны аконкурс ҟарҵеит: ажәеинраалақәа раҧхьареи ахыҵхәаа аѳреи. Нас, узеигәырҕьаша, аерманы зҕаби аурыс ҷкәыни абри аконкурс ҏеаладырхәит. Убасҟак абызшәа рҵеит. Ҳара ҳашьҭам акәымзар, ҳтәыла иқәынхо егьырҭ амилаҭқәа рахь изҵарц зҭаху ыҟоуп, урҭ рахь 5–10 % ирыдамзаргьы убас ҟарҵар акыр иаҧсами. Аколлеџь аҿы аҧсшәа акабинет ду азалхуп, аха ишақәнагаҵәҟьоу имѳаҧызгаша дрымам. Егьырҭ акабинетқәа бзианы еиқәыршәоуп. Иара аколлеџь ахьгылоу амшын иазааигәоуп, акурорт еиҧшуп. Ҳара еицыз зегьы ҳцәажәеит, абзиа шыбзиоу азгәаҳҵеит, еиҳагьы еиҕьхарц азы ҳгәы иаанагоз ҳҳәеит. Ҳәарада, аколлеџь Ҭырқәтәылаа ара издыргылаз, раҧхьа иргылан рхатәы интересҷәа рзоуп. Урҭ ирҵахуп Аҧсни дареи ахәаахәҵреи, акрызлыҵуа аусҷәеи рзы реизааигәахара. Ҳаргьы уи ҳхы иархәан, ҳажәлар рҕьырак убра иҟоуи ҳареи ҳаиҿцаарақәа еиҕьаҳтәроуп.

Июль

14. Иахьа Еҵерии сареи Железноводскҟа амѳа ҳақәлеит. Сара акраамҵа схьышьархҳон, аха нас сақәшаҳаҵхеит. Еҵери даара дааҧсоуп. Ҳаѳны зхагылоу лара лоуп, нас, лырҵаѳра, Аҟәатәи 4-тәи ашкол аҿы англыз бызшәа лҵиуеит. (Аколлетив

аҿы даара ҳаҭыр лыкәуп, аҬаѡцәа бзиа дырбоит.) Ԥсоу аҳәаа ахысра дырмариеит, аха уахь ицогьы, арахь иаауагьы рацәаѡуп. Аамҭа маҷымкәа иаҳцәагеит. Железноводскҟа ицоз адәыгбаҿы цкьа ҳазмыцәеит. Асаат 4 рзы адәыгба ҳҭытцит. Уантәи таксила ианааилашәшәуаз Железноводск ҳнеит. Тельман ихьӡ зхыз асасааирҭаҿы ҳаагылт. Апутиовка ҳамамызт, ҳанхарҭа ҳара иҳаԥшаар акәын. Асасааирҭаҿы иҳакәшәаз аномер (328) бзиан. Сара Кисловодск араион аҿы сахьымнеиц ыҟамызт, аха Железноводск уаҳа смааицызт. Уа ҿаѡоуп, иҳаракыроуп. Ашәаԥыцьаԥ рацәоуп, убра зхала игылаз шыҟаз инрыжьит — ахьаца, ажа. Апарк ҭбааупп, аԥсшьарҭакәа амоуп. Аминерал ҵқәа ѡ-ххык ыҟоуп: славиановскаиа, смирновскаиа. Аца, акьатеиқәа, агәаҵәа, аҷаҷа — зегьы ирыхәарҭоуп. Ҳахьаагылаз асанатория ара иҟақәоу иреиҕьуп. Жәа-еихагылак амоуп, ѡ-корпускгьы ыҟоуп. Урҭ руакы Бухартәи аемир ианиааз тәи иханқәа, идачақәа рыкәшамыкәша иҟоуп. Аемир иҭынхаз зегьы ара иҟоу ахыбраҟәа зегьы ирылԥшуеит, Мавританта ̈и астиль ала иҟаҵоуп. Еҭеригьы саргьы ҳшьақәа ранализ бзиоуп. Сара спротромбин ԥыҵк еиҳан, аха уи схы иқәыскып. Асанаториаҿы амаҵ зуаз даара ибзианы ируан, аӡәы ухахьы уԥьымшь ыҟоуп ҳәа иарҳәомызт, иҟарҵоз цкьан, ихаан. Телехәаԥшрала еснагь Аԥсны аҭагылазаашьа атәы рҳәон. Ашәанцәа Кәыдры ахахьы рыҽҭарыжьит, абиԥар рацәаны иргеит рҳәеит. Ашәанцәа рхадацәа, квициани раԥхьа днаргылан, Қарҭ мап ацәыркит, рҳәеит. Қарҭааи дареи хыла-гәыла еиҿасааит, аха, акаԥаа рысакаса зҽанызҭаз еиԥш, Кәыдры ахахьы усыс ирымоузеи. Ҳара ҳаԥсшьарагьы рхәынгеит, аԥсуаа рыҷкәынцәа дырѡегьых акы иаларгалар ҳәа ҳшәоит. Аѡныҟа сасит. Дима ус ҳзыршәашаз акгьы имҳәеит, уи мацара акәым, ҳзеигәырҕьашагьы ҳаиҳәеит: Кан Италиаҟа, Флоренциаҟа дцоит иҳәеит. Абас, Железноводсктәи ҳаԥсшьара амаҵ шаауаз, Аԥсны иҟало ҳшацәшәоз мацара иаххаагон.

Август

1. Атипографиахь сыҟан. Сѡымҭақәа аѡбатәи атом акьыԥхьра иаҿуп. Егьи сышәҟәы «Амра аԥсы шҭаз» ирулак аредактор инапаҿы иоуртә иҟарҵеит. Аредактор Макачааԥҳаи

сареи ԥшь-саатқ раҟара ақәҳарҙит ашәҟәы зегьы лаԥш ҽыцла ҳахысырц. Уи ашьҭахь сцан Н. Ҳашыг дызбеит. Никәала иҵаҷақәа рхьаа даара ҳаршәеит иара дызҭахыз зегьы. Уажәы, Анцәа иԥьшьала, хара имам, аха еснагь ихы дахылаԥшлароуп, ичымазара амаҵ иуларoуп. Никәалеи сареи акраамҭа аус еицызухьоу, еснагь аѡызара бзиа зыбжьаз ҳакәын. Уи, уаѡышьала акыр исзааигәоу, ламыс змоу ѡызоуп. Ианакәзаалак даара ҳаҭыр иқәыстоит. Уажәыгь ԥыҵрак ҳаицәажәеит, исылшоз ала игәы сырҕәҕәеит. Нас, дмырааԥсацәакәа, сцеит. Агәабзиара Анцәа иҵ!

10–18. Железноводскҟа ҳанцоз аламҭала, Сонер Гогәуа дысзасны дсыҳәеит иофис аҽы снеирц. Уа иԥшын О. Дамениеи О. Ҷкотуеи. Урҭ ирҳәеит Ҭырқәтәылаҟа ацара аҭахуп ҳәа. Уа иҟоу ҳауаажәлар ҳҭагылазаашьа раҳҳәап, абрахь рыԥсадгьыл ахь ирымоу аинтерес рыламбарц ҳәа.

Аусутәқәа рацәаны исыман, ԥьаргьы сцап ҳәа сгәы иҵазамызт, аха иаҭахызар сцап сҳәеит. Нанҳәа алагамҭаз ҳәа аҽҳәара аҳҭеит. Ашьҭахь еилыскааит Трабзонынҙа ҕбала ицарц шырҭахыз, сара ҕбала ацара даара исцәыуадаѡуп. Свестибулиартә центр урҭқәа азышьҭыхуам. Знык убас сцахьеит, уинахыс ҭоуба зуит ҕбак сҭалан ԥьара ацара сшаламго ҳәа. Арҭқәа зегьы анеимҵарк, уажәы ирыҙбеит ҳаирпланла ҳашиашоу Сҭампыл ҳцарц. Ҳделегациа иалан: Анатоли Лагәлаа, Гәында Кәыҵниа, Сонер Гогәуа, Октаи Ҷкотуа, Роберт Ломиа (аҭыхѡы). Ахәылԥаз Сҭампыл иҟоу ҳдиаспора реилацәажәара аҿеалархәра ҳахьҙеит. Олег Дамениа идаҳҵан, уи даара дааҭгылан Аԥсны иахьатәи аҭагылазаашьа атәы реиҳәеит. Ашьҭахь, азҵаарақәа рҵак Олег идагьы, егьырҭгьы иҟаҳҵон. Ус ацәажәарақәа раан саргьы сцәажәеит. Сцәажәара усҟак сгәы азҭамызт, аха егьырҭ иргәаԥхеит, ҳара ҳганахьалагьы, иазыҙырѡуазгьы. Уа исҳәеит Кәыдры аиѡхаа атәгьы, уи аполитика ду еиқәнарҿаҿаз акы шакәыз, иагьеиқәымло, иагьмыцәо амца еиԥшны инханы ишыҟоу. Уи аҭып ҳҵоурых иадыруа ҭыԥуп, убра иҵган ажәытәҙатәи Абырфын мѡа, Аҟәатәи аибашьратә мѡа ҳәа иашьҭан. Уи ахахьҙа иҟан Ерцахә — ҳажәлар рсимвол, нас ахыҵырҭақәа — Марыхә, Наҳар, Клыхә. Иахьа, анкьатәи

автономтә республикақәа ԥыҭк реиԥш, ахақәиҭразы ҳақәԥара алҵшәа бзиа аиур, абарҭ аҭыԥқәа зегьы Нхыҵтәи иаҳзааигәоу ажәларқәеи ҳареи иҳаиҭанеиаааиган иҟалоит. Кавказ хаҭа ашьхаруаа рреспубликақәа зегьы еидкылан ҳәынҭқарракны рыҟаҵаразы Ефрем Ешба ду имаз аидеиа еиҭаҷыцхоит. Уи еиԓьугьы абарҭ ажәларқәа зегьы мѡагьы, идеиагьы ҳамаӡам. Уи иаҵагылоу ҟалар, ианакәзаалак ихьшәахом.

Уинахыс ҳаҟан Анкара, Диузԥьа. Аиԥыларақәа, аицәажәара бзиақәа ҳаман. Аԥсуаа зыхьӡ рҳәо рқыҭақәа збеит: Лыхны, Мҵара, Есма-Ҳаным. Есма-Ҳаным қыҭа дууп, акаршәарақәа, анаарақәа, ахәқәа — зегьыԥьара расаҭроуп. Иҟоуп абнақәагьы маԥымкәа. Уахь асфальт зқәырҭәо амѡақәа нагоуп. Амшын аҟынӡа 10 километрк роуп ибжьоу. Ақыҭа агәҭа игылоуп аԓшҵла ду, аԥьаама. Ҳаибабеит, ҳаицәажәеит. Нас ачеиԥьыка ҟарҵеит. Абысҵа уны ишеибгоу ирҟьаҟьан ачарԓәы ианырҵеит. Иамԥыҟҟан иргоит. Аҟәыд хкы-хкыла, ачапақәа, акәац, аԥылгыдқәа шеибгоу, аԥьыка.

Мҵара арха қыҭоуп. Убра ацәажәарагьы, нас акәашарагьы ҟарҵеит. Даара ибзианы икәашоит, шьапыла мацара. Уи Ҵабалаа рыкәашара ауп. Ҵабалаа аҳәызаҳәык днымхакәа мҳаԥьырра ицеит, рыкәашарагьы убрада ԥьаргьы иҟаҳам. Амырзакан адырҳәоит, нас аҕәы лабала иасуеит, иацкәашартә аритм аҵан. Лыхны рха қыҭоуп. Аԥьықәреи, аишырҳәо аиԥш, иҭыҵны излацо ала, адгьыл, анышә бзиоуп. Ақыҭа агәҭаны, адәҳәыпш аҷы, ашәаԥыԥаԥ рыҵаҟа аресторан рымоуп. Уа ақыҭа аҭоурых атәы зҳәо амузеигьы ыҟоуп: ажәытә уҕақәа, абѡатәы қәабқәа, аҟамақәа, аҳәақәа, аҳәызбақәа. Аресторан «Алашара» ахьӡуп. Уа аԥсуа апрофессорцәагьы аабеит: аҳәы дбызшәадырѡуп, аҭырқәшәеи англыз бызшәеи ҭиҵаауеит, егьи дфилософуп. Руми ифилософиа иҵоит. Иара убас Анкарагьы аиқәшәара ҳаман. Уа аԥсуаа рыдагьы иҟан адыгаа, ашәуаа, ачерқьезқәа. Аԥхьа сара, еиҳабык иаҳасабала, сдырцәажәеит, нас — ҟабарда ҷкәынак. Аԥснытәи иҟаз дрыдныҳәалеит. Уи ашьҭахь ҳарган Ататиурк имовзолеи ҳдырбеит. Амра шуан, иара амовзолеи иқәызза идууп, абетон иалхуп, даҟьак аҷы, изтәу ихьӡ ахьаҳәо ада, уаҳа аҿакы адгалам. Акызаҵәык иаразнак иуныруа, иара шаҟа идуу,

уара шаҟа ухәыҷу ауп. Уаҳа зыхьӡ уҳәаша архитектуратә ҷыдарак аныԥшуам. Аҩныҵҟа иҟоу амузеи аҿы, Ататиурк ицнагаҩцәа рыгәҭаны икнаҳауп аишьцәа Ашьхаруаа, Орбаи ҳәа изышьҭоу рпатреҭкәа. Стамбул аҵыхәтәантәи ҳаиԥылара мҩаԥысуеит аԥсуаа рдарныкь аҿы. Уи ҭбаан, илашан, азнаҵәкьагьы ауаа ыҟан. Ажәакала, мчыбжьык Ҭырқәтәыла ҳаҟазаара акыр алҳаршеит, аӡәырҩи ҳареи ҳаибадырит. Ҳаԥсуара акыр ҳшеиднакыло агәра унаргартә иҟан. Иалахәыз ҳахь Олег Дамениа зегьреиҳа аинформациа риҭеит. Иара убас, ибзианы ицәажәеит, ибзиангьы ирзыӡырҩуан Анатоли Лагәлаа, Гәында Кәыҵниаԥҳа, Октаи Ҷкотуа иакәзар, зегьы дрыхьӡон; еиҭеигон, алаф иҳәон. Сонер Гогәуа иара дызҿу акоммерциа азҵаарақәагьы Ҭырқәтәылатәи аԥсуааи ҳареи ҳаиҿцаара аиҕьтәра иазкуп. Ииҳәо бзиоуп, ишәоуп, изоуп. Уа ҳнеира иахылаԥшуаз, еиҿызкааузи Ирфан Аргәын, уатәи аԥсуаа ркомитет деиҳабуп. Аԥсны ахаҭарнакс Ҭырқәтәыла иҟоу В. Аҩӡба, Башаран коллеҷь адиректор Мусҭафа даара аҵакы змаз апрограмма еиқәдыршәеит. Уи ахылаԥшрагьы, ҳара ҳхылаԥшрагьы ирыгдмырхеит. Зегьы аҳәара уадаҩуп; иаабаз, ҳзырхәыцыз рацәоуп. Иара иахьатәи Ҭырқәтәылагьы аҵыхәтәантәи ашықәсқәа рзы аҿиарамҩаҵәкьа ианылеит, аҿарҷәгәеит, иқәынхо ауааԥсырагьы рхыԥхьаӡара акыр иацлеит. Ажәакала, Европатәи аструктура аҿиара амҩа шьҭырхит. Уа, ҳажәлар реиҳарак ахьрыланхогьы, адгьыл бзиақәа ирықәынхо, зыԥсы еивганы иҟоугьы маҷҩым. Зегьы дара роуп, урҭ макьана рыԥсадгьыл рхашҭны иҟамлац. 60–70 шықәса рҟынӡа иҟоу зегьы аԥсшәа рдыруеит. Ашкол рымамкәа, цхыраракгьы рымамкәа, абранӡа рбызшәа ахьааргаз иаҳәоит ҳажәлар, амҳаңьырреиԥш иҟоу атрагедиа иақәымшәар, иахьа инеиҵыхны ирдыруа жәларны ишыҟалоз. Аха Ҭырқәтәыла иҟоу аԥсуаа рабиԥара ҿыцқәа рахь аԥсшәа ззымдыруа маҷҩым. Уи ҳалахь еиқәнаҵартә иҟоуп. Аха даргьы ҳаргьы уи акы азаҳҳәыцроуп.

24. Ҳныҟәара аҵыхәала апрезидент Арӡынба В. Г. ҳидикылеит. Иаабаз, иҳаҳаз, алкаақәа иҟаҳҵаз ртәы иаҳҳәеит. Уи даара ихы азышьҭны даҳзыӡырҩуан. Ашьҭахь иҳаиҳәеит дук мырҵыкәа иаргьы уахь дцарц шиҭаху. Уи иҳаиҳәеит агәра ганы дшыҟоу, убра иҟоу ҳауаажәлар рылаӡаанӡа ишхьарҳәтәу, ҳаиҭа-

неиааирагьы хараҙа ишеиҧьтәтәу, абызшәа ацхраразы, дара рыҧсадгьыл злархамышҭыша аусҟәа реиҷкаразы ишрыцхраатәу, арепатриантцәа рызҭаара мацара иазку аусҳәарҭа шыћатцатәу. Ҳаиҧылара, ҳаицәажәара бзиан. Ҳапрезидент иарбан усу дыззымхәыцуа, Аҧсны, аҧсуа жәлар реиҭеираҵәћьа шаҭаху, иагьшалҭуа агәра игоит. Убри иазкуп ихәыцрақәагьы, иусгьы. Гәыҕрак ҳамазар зегьы уи идаҳҳәалоит, урҭҟәа зегьы рҷы ажәлар раҧхьа агыларазы ицназго аҙәгьы дҳамам.

26–27–28–29. Абарҭ амшқәа зегьы Аћәа агара амшқәа ирытцаркуеит. Телехәаҧшрала, радиола урҭҟәа ртәы иагмыжькәа ирҳәоит, иаҳдырбоит. Москвантәи уажәы-уажәы ирҳәоит Кәыдры аиѡхааҷтәи аҭагылазаашьа, Саакашвили ихы изкыдћьом, уаҳа акы игым, дааћәымҭҙакәа апровокациақәа дырҷуп. Аиҷцәажәарақәагьы акгьы рылымҭит, ирылҭырцгьы иҟаҙам.

Багаҧшь С. У., Шамба С. М. Москвантә иқәыргылан идырцәажәоит. Ақырҭҟәа рышьҭахь Америка гылоуп рҳәоит. Урҭ аурысҟәа рполитика ахьыћазаалак иаҷагылоуп. Ианбакаҳауеи убри адунеи ажандарм амчра. Уи, ҳара, сара сусураҷы иҟоу ҳахьымҙаргьы, иҟамлар ҧсыхәа амаҙам. Усҟан иара зышьҭахь игылоугьы ирбап, абаа егьа иҕәҕәаазаргьы уҽеиужьны уадымгыларoуп, ушьапы уқәгылазароуп акәымзар, знымзар-зны икамҳауа баа ћамлаҙац. Саакашвили ирылеиҳәеит Кәыдры аиѡхааҷы Аѡадатәи Аҧсны иахьҙиҭцаз, Аладатәи лигитимтәым ҳәа. Уи ус егьа иҳәап, иҭып дыкәыҙцашагьы ћамлеит.

Ҳара ҳаѡныҭћагьы ҳабзарыбзаруа ҳаћам. Раҧхьа иргылан — ҳбызшәа, ҳкультура, ажәлар рганахьалагьы, аиҳабыра рганахьалагьы макьана наћ иагәо ада арахь иаахо рацәак акгьы ыћам. Ииашоуп, аҧсышәала ашәћәқәа маҷымкәа иҭытцуеит. Уи аиҳабыра, хыла А. З. Анқәаб дацхрааyеит.

30. Иахьа ныҳәоуп, Аиааира иамшуп. Ахьҙ-Аҧша апарк аҷы ауаа рацәаны еизеит. Амитинг ыћан. Ашьҭахь ҳара Ешыраћа ҳцеит. Уа, аибашьра амузеи аҷы аныҳәа азгәарҭон. Иҳаҳәеит ҳнеирц И. Асаҙба, Л. Чамагәуа, О. Шамба, А. Лагәлаа, сара ҳаицын. Ашьҭахь Рома Дбаргьы дҳахьҙеит. Ауаа рацәаѡымызт. Еиҳарак ҳәсақәан. Амузеи даара ибзианы еиҷкаауп. Ма изакә ҷкәынцәоузеи зпатреҷқәа кыду. Амузеи апарк бзиа аҵакуп.

Ешыра Аԥсны зегьыԥьарантә аибашьцәа ыҟан — иҭахазгьы маҷгәышьам. Ажәакәа рҳәеит, Кә. Ченгелиа ачамгәырарҳәацәа иман дыҟан. Иашәакәа рымацара ракәын ирҳәоз, аха даҭаҳамҵеит. Аиқәшәара ирԥшʒеит. Аратәи аиҳабы Аҽʒба даара ҳаҭыр ақәҵан дҳацәажәеит. Аха анхацәаҵәҟьа еилаҟәаҟәан урысшәала иахьцәажәоз даара иаҳгәамԥхеит. Ешыра ақыҭан амилаҭеилаԥса нхоит, уи акәхап изыхҟьа. Аха иаамҭоуп уажәшьҭа, ҳбызшәа ҳаҭыр ақәаҳҵозар, убарҭкәа ҳарҟәаҵырц. Аԥсшәа ззымдыруа аʒәы-ҽыԥьа ҳалатәоуп ҳәа, аурысшәахь аиасра. Анцәа иԥьшьала, еиқәшәарак аҽы еиҭазго аламкәа иҟаʒам.

Октиабр

23. Иахьа аԥсылманцәа аурычра ду баирам иҵалоит. Аԥснытәи аԥсылманцәа еизаны иазгәарҭоит. Убрахь саргьы снаԥхьоуп. Уахь, еилымхкәа, апозициақәа рахь иҟоугьы наԥхьоуп. Уи аидеиа бзиоуп. Ҳара, ара иҟоу, ҳанеинымшәа мшын нырцәынтә ииаз ҳарԥхашьоит. Ара иҟан ақьырсиантә уахәама аусзуҽцәа, аиҳабыра, апрезидент Багаԥшь С. У., авице-президент Р. Ҳаԥьымба, Шамба С. М., Кәыпраа Б. С. уҳәа. Астол ақьырсианцәа раҳаҭыр аҟнытә, аҽгьы ацын. Ацәажәара бзиақәа ыҟан. Даара ибзианы дцәажәеит иара апрезидент Багаԥшь С. У. Ииҳәазгьы иахьатәи аиқәшәара даара ианаалон, иаԥсшәагьы бзиан. Аиашаз, апрезидент бзиа, апрезидент иаша даҳҳагылоуп, убри еилкааны даара ҳаҭыр ақәаҳҵароуп.

25. Ашьыжь Никәала Ҳашыг дасны исеиҳәеит, Котик Ҵнариа дыԥсит ҳәа. Уи иҭагылазаашьақәа здыруан, аха иԥсра атәы даара сгәы снархьит. Котик Ҵнариа аԥсуа милаҭ кадрқәа рахь иреиɣьқәаз дреиуан. Уи аҵара бзиагьы иман, алитература даара инарҭбааны издыруаз литератураҭҵааҽын, критикын. Ауаажәларратә усураҽы аԥьа рацәаны избахьаз, ажәлар рҽахәы зҳәартә иҟаз, дара ажәларгьы зыгәра ргоз, ирҵахыз иакәын. Атәылаҽы еицырдыруаз авторитетқәа дырзааигәартәуан. Иаҳҳәап, Б. Шьынқәба даара дизааигәан. Уи ирҽиамҵақәа рзы аусумҵақәа имоуп. Даара сгәы далсит. Иԥсаҵа бзиахааит!

Ноиабр

3. Иахьа агәырҕьара ҳамоуп. Лана, смаҭа, Москвантәи дааит лгәалаҟазара бзианы. Иахьа илымшироуп. Лара абаҩхатәра ҷыда ахьлымоу, лых хәыҷы хшыҩла иахьҭәу дахьҭоу деицгәарҭахьеит. Ахәылпаз асаат 8 рзы, Флоренциантә дааит егьи ҳмоҭа хәыҷы Кан. Уи Италиа дыҟоуп, уахь ацара конкурсла игеит. Уа дышнеиз еиԥш, иаагылазар иҳаҕрымҙаауа ақырҭцәа рконсулра дыхҭанакит. Арахь ианааицҳа, Аԥсны Адәныҟатәи аусҟәа рзы аминистр Шамба С. М. иаҭахыз зегьы ҟаиҵеит. Уи дара Италиатәи аҭыпантәи аиҳабыра ацхраан, урҭ иҟәырцеит. Уажәшьҭа Кан иусҟәа бзиоуп, шықәсыбжак ала аиталиан бызшәа иҵахьеит.

4. Ажәабжьк саҷуп, аха макьана сара ишыстахуу иалҵуам. Ажәабжь ажанр бзиа избо ажанрқәа иреиуоуп. Аригьы акаҟны икылызгап, ус инсыжьуам. Аринахысгьы ари ашықәс азы хҭацәыха соуҙом. Сҩымҭақәа х-томкны иҭытҵран иҟоу, саԥхьан, снапы ахызгеит. Иара убас, алшықәсаныкк ашәҟәқәа акыр срыԥхьеит. Алитература даара аҿаԥсахит, аҿарҕәгәеит адунеи зегьы аҷы. Даара аинтерес аҵаны иҷиоит Америкатәи алитература. Уажәы аакьыскьа саԥхьеит Австралиатәи ашәҟәыҩҩы Ельврида Елинеи лроман «Апианино арҳәаҩы». Уи 2000 шықәсазы Нобель ипремиа иаԥсахеит. Иара Австралиа ахаҭа наскьаган ишыҟоу аиԥш, ари ароман астильгьы даара иҷыцуп ҳара ҳзы. Уи атема хада, амраҭашәара ароманқәа злеибарку атема хада, асекс, либидо уҳәароуп. Ҳара ҳакәзар, раԥхьа иргылан, аурыс литература, урҭ ԥхьаҟа ицеит ҳәа рҷыԥшрахьы ҳаниас, зегьы ҳцәеилагоит. Аурыс литература аиԥш, адунеизегьтәи алитература иреиҕьақәоу иреиуоуп, ахатәы ԥышәа, ахатәы мҩа амоуп, аҷиарагьы уи ала ицаларооуп. Иҟалап, аморалъ атема мыцхәхо иалагазар, аморалъ убасҟак аҿаԥсахит, абжьааԥны иаадыруаз зегьы рҿеиҵаркит, уи иахьҙаны иаарԥшлатәуп. Убри апроцесс иахьынҙахәҭоу иласны изымҷиозар ҟалап. Аха дара ртәы камыжькәа, дара рымҩаҷ убригьы аҭыпгьы ылырхыроуп, дара рымҩа аҷыдарақәа ирԥырхагамкәа, ицхыраагҙахартә.

20. Иахьа Итаилантәи Кан аҵел даҳзасуан. Акраамҭа ҳаицәажәон. Уи ҳара ҳзы дгәадурахеит. Ҳмаҭацәа зегь реиԥш,

Италиа дахьыҟоу мацаразы акәым, шаҟа ирласны зегьы еиҿикааз — ҳара зегьы ҳзы, иан лзы иҟаиҵо шидыруа, ишагимырхо уҳәа рзы. Нар орденатурахь ҳәа иацы Москваҟа амҩа дыкәлеит. Убригь идыруеит, Аинтернет аҿы сара сзы иҵоу аматериал даара ирацәоуп иҳәеит Кан. Еиҳарак Германиеи Ҭырқәтәылеи. Абас рызҳауеит ҳхәыҷқәа, ҳмаҭацәа. Урҭ рыпсадгьыл амаҵ ҳара ҳаҵкысгьы ишыруа агәра згоит. Кан ателефон данасуа аҧсышәала мацара дсацәажәоит. Игәхьааигоит.

22. Наргьы Москваҟа дцеит. Уа ординатура дҭалоит. Уи аҵарагьы аусурагьы иҭахуп, амаҷ иҿалеигӡоит. Аинститут данҭазгьы (Нальчик) мчыбжьык ахь ҩаха-ҩымш Ацхыраара ласы аҿы аус иуан. Убра мацара ирҳауаз ахьтә, иан, иаҳәшьа, иашьа рзы ҳамҭак аныҟаимҵоз ыҟамызт. Абар алитератураҿы иҵоуроу ахаҿсахьа захьӡугьы. Уи дшеибгоу, дшыҟоу даурбар, ари рацәак зыгәра рымго атермин арҵабыргуеит. Лана, Ланачка, ҳаҧшӡа, ҳҟәыш, аекономикатә институт дҭашәеит. Убри иҭоу зегьы изхысуа адисциплинаҟәа зегьы рзы заа азыҟаҵара рыман ауп ишҭало. Ус шакәугьы, лара заҵа дрыҵамхара, лкурс аҿы иреиҕьӡакәоу дреиуоуп. Лара 18 шыҟәса роуп илхыҵуа. Актәи акурс аналыркы, нас дцеит. Уи аиҧш аинститут далгар, Аҧсны зегьы азы акыр даҧсахоит. Ус иҟоу акадрқәа ҳҭахуп. Абас, ҳмаҭацәа рзы ҳгәы дууп, абра насыҧ ҳамоуп ҳәа ҳхы ҳаҧхьаӡоит.

Декабр

1–3. Аамҭа сызхом, аусҟәа сцәеилахеит. Сышәҟәҟәа иҭытҵуа атипографиа ишаатыргалак саргьы исзаарҭиуеит. Хышә даҟьа инареиҳаны саҧхьа иқәуп, уаҵәы, уаҵәашьҭахь еиҭаргоит. Ажурнал «Алашара» азы ажәабжь зҩит. Дара иргәаҧхеит, аха сара инагӡаны сгәы азҭам. Амза 6 рзы ҳажәлар аизара ду рымоуп, адунеи ажәларқәа рахь ааҧхьара ҟаҳҵоит ҳазхаҵара азҵаарагзы. Наԥьнатәтәи ҳаҭацәа, уи иахьӡаны иныркылар рҭахуп. Убра саргьы ажәакәак рҳәара сыдуп. Иара ҳара ҳаҩныҵҟа уи азҵааразы еиуеиԥшым агәаанагарақәа ыҟоуп.

Аҧсны абара зымч ақәхаша, аиҳабыра ирылахәхаша иҟоу ҳәа ихтынгьы, ус ицәырымгацәакәа цәажәарҭахәыс ишьҭырхит. Урҭ, ҳәарада, иҟоуп. Ариаҟара шыҟәса имҩаҧааго ақәҧара, ҳзинқәа рыхьчара баша имҩамсит. Ус иҟоу алидерцәа ҳәа

иуԥхьаҙашагьы ааҙеит. Аха иҟоуп ажәлар иреиуоу рахь раԥхьа иргылан хаҵала зхы иақәиҵызар, иааздҵаху ҟазҵалар зҵаху. Аха идыру усуп, ауаажәларра уреиуан, усҙа изыҟалаҙом, дара ринтересҟәагьы урышьҭазароуп. Еиҳаракгьы, ҳара ҳҷы, абас ихтны ажәлар, атәыла рзинқәа рыхьчаразы аусура, ақәпара ахьцо. Хаҵала саргьы, схатәы усҟәа раҵкыс убасеиԥш иҟоу ауаажәларратә усҟәа ирыцәсырҕәҕәеит, иагьсыхәҵоуп ҳәа сгәы иаанагоит.

6. Иахьа жәлары зегьы реизара аҷҳәара ԥырҵәеит. Убра адунеизегьтәи ажәларқәа, Урыстәыла аԥхьа инаргылан, рахь ааԥхьара ҟарҵарц, ҳхьыԥшымразы ҳақәпара, ҳиашаҷ иҳадгыларц. Саргьы убрагьы ажәаҳәара сыдырҵеит.

Аҟәа иазымкуаҵәҟьа ажәлар еизеит. Уи уаҩы игәы иахәартә иҟан. Ажәа ахҳәааны иааиртит Н. Н. Ашәба, апарламент аспикер. Иқәгылеит: зԥацәа ԥшьҩык ҭахаз Езыгәбаиа, нас — аурысцәа рхаҵарнак, нас — сара. Сгәы иҵакны исымаз, сзызхәыцхьаз сҳәеит. Убас аҷа ԥыҵҩыкгьы ажәақәа рҳәеит. Ааԥхьара даԥхьеит Сократ Џьыԥьал. Москвантәигьы телехәаԥшрала ибзианы иахцәажәеит. Сажәаҷы исҳәеит аиԥш, ацәыкәбар ахаҳә кылнаҵәоит — ҳацрымҵроуп.

15. Иахьа аԥсуа-абазатә адунеизегьтәи ахеидкылатә конгресс мҩаԥысит. 34 тәыла рҟынтәи аԥсуааи абазааи рхаҵарнакцәа ыҟан. Уи, ҳәарада, акрызҵазкуа усуп. Аҭыԥантәиқәагьы рацәаҩын. Ақәгыларақәа рахь аинтерес зҵаз маҷмызт. Ирфан Аргәын иажәа маҷк еиҵыхцәан, аха ииҳәоз бзиан. (Аиҵагаҩгьы аурысшәахь ибзианы еиҵеигеит. Даара аинтерес аҵан иқәгылара Болгариантә иааз, уа ииз, уа иааҙаз, амаҵура дуқәа ныҟәызгахьоу, Аԥсны аҳцәа Чачба-Шервашиҙераа рышьҭра иаиуоу, уи атәы здыруа, иазыгәдуу. Иажәа даара аамсҭашәала еиҷкаан, ииҳәозгьы бзиан. Убас иаԥсшәа аҙы кылымкәо дцәажәеит Голландиатәи Ҭарбак. Уи иҳәеит, ацәажәара мацара акәымкәа, аусҟәа ҟаҳҵароуп, ҳаԥсадгьыл Аԥсны ҳацхрааројп, ҳазлацхрааша амҩақәа рацәоуп ҳәа. Иааидкылан, ари, ҳәарада, ҳреспублика аԥсҭазаараҷы ихҭысуп. Адунеизегьтәи аконтекст аҷы ҳаргылоит, убриалагьы ҳхы ҳазнархәыцуеит.

Абри аизараҷгьы сделегатын. Убри адагьы, хыла сара суал, аҩраҷгьы хҵацәыха сымам. Хә-томккны иҵыҵуа сҩымҵакәа

даара аус рыдызулеит, инарҵауланы снапы ахызгеит. Ароман ҽыц (макьана «Ашыцра» ҳәа хьӡыс измоу) абжараҟынӡа иназгахьеит. Ԛ-ажәабжьк раԥхьатәи рвараиантқәа ҟастцеит, изԛит астатиақәа маҷымкәа, аԥсышәалагьы урысшәалагьы. Иааиз ашықәс азы сԥьабаа иацлоит. Насгьы, ари ашықәс иубилеи шықәсоуп сара сзы (75). Абасала, сықәра акры ыҟоуп, аҽеакала сызҽу сзанаат аҽы сымч иагымхеит, аха сҭакԥхықәра еиҳахеит. Иҟастцо еиҳа сацклаԥшуеит. Сҭаацәа рганахьалагьы сгәы шьҭызхуа акры ыҟоуп. Иҳахшаз, ҳмаҭацәа ҳдыргәыргьоит. Ҳмаҭа еиҳабы Нар Ҭаниа Нальчик аҳақьымра (астоматологиа) аҵара дызҭаз хыркәшан, Москва ординатура дҭалеит. Кан, уи еиҵбы, аԥсуа университет аҽы имԛаԥыргаз аконкурс аҽы даиааин, Италиаҟа ддәықәырҵеит. Флоренциа ауниверситет дҭалеит; Лана Базба, Амра лыԥҳа, ашкол хьтәы медалла далган, Москва аекономикатә университет дҭалеит; макьана ашкол иҵоу Инали Арзамеҭи ибзианы аҵара рҵоит. Уи аганахьала, насыԥ сыман схы сшьоит.

Дима, ҳаҷкәынзаҵә, дҭаацәарахар даара иаҳҵахуп. Аусурагьы далагеит, амобилтә компаниа А-мобаил аҽы. Иаргьы иԥшнуп, аҵара бзиа имоуп, дагьҟәышуп, данҟәыԥшыз инаркны аҽеаӡәы итәала акәымкәа, иԥсҭазааратә вердикт имоуп, аӡәгьы ихы иҵеиҵом. Уи ианагом ҳара ҳҳәатәы дықәныҟәом ҳәа. Бзиагьы ҳаибоит, иаҳҳәо иаауагьы ҳаҭыр ақәиҵоит. Ҳаргьы урҭ иҷыдараҟәа рҽы ҳаиԥырхагахом. Аҭаацәа аԥиҵар даара иаҳҵахуп, дахыԥар ицәыуадаԛхоит. Саҳәшьа Ада лыҷкәын игәырԛа дагеит. Толиа (Ҷыла) иеиԥшыз арԥыс дмаҷын. Иагьиԥшнын, агәгьы изҵан, дагьҟәышын. Гагра амузеи «Абааҭа» аҽы аус иуан. Убрагьы даара ибзианы дырдыруан. Аибашьраан аԛны дызтәомызт. Аилгамҭазҵәҟьа абзарбзан хы аԥҽеыха иқәшәан, дагеит. Уи зегьы ҳзы цәыӡ дууп, ҳхьаагьы — убас. Сԛызцәа, сықәлацәа шамаха аӡәгьы днымхеит, зегьы ираамҭамкәа ари адунеи нрыжьит. Инханы иҟоу рахь сара исықәлоу Н. Ҳашыги Р. Қапбеи роуп. Егьирахь исеиҵбацәоу рахь — Г. Аламиа, В. Занҭариа, Д. Чачхалиа. Аха урҭ аҵыхәтәантәи ашықәсқәа рзы аполитикахь иахнаган, акыр ҳаицәыхҟьеит. Аҷкәынцәа рахь даара сыззыразу сԛызцәа аиҵбацәа ыҟоуп — Анатоли Лагәла-

аи Даур Наҷҟьебиеи. Урҭи сареи ҳаизыҟазаашьа даара ҳаҭыр сзаҟәуп. Иара убас — аԥсуа поетесса ссирқәа Гунда Сақаниеи Гәында Кәыҵниеи. Аҳаҭыр ҳабжьоуп, абаҳхатәра змоу, ҵарадырралагьы еиқәшәоу Н. Венидиктовеи сареи.

10. Ажурнал «Алашара» алшықәсаныҟ ианылаз, ажанрқәа зегьы налаҵан, Аминистрцәа рсовет ишьақәнаргылаз апремиақәа зықәнаго ралхра ыҟан. Саргьы ажәабжьқи, «Аԥсцынхәра», статиақәаки аныстҵахьеит. Урҭ рахь апремиа зықәнаго аредақциа иалоу рыла ирыҙбарц иақәшаҳаҭхеит. Маҙалатәи бжьыҵирала акәымкәа, ус ихтны имҳаԥыргарц рыҙбеит.

2007

Февраль

7. Москвантәи ажәабжь ааҳит, дыршьит ҳәа Бесик Џьонуа. Ҳәарада, сгәы иалсит. Ус иҟоу рхы аиарҭа инылаҵан иԥсуам, шамахамзар, иҭахоит. Акыргьы дааит, амитәгьы ихигахьан иара дызтәыз адунеиаҿ. Урыстәыла мацара акәым, анаҳсгьы дахьырдыруаз ыҟан. Давторитет дуун. Аҵыхәтәан игәамбзиарагьы уашәшәырахахьан, Паркинсон ичымазара иласхьан. Иара ихала уи амҳа алимхҙеит. Аҿар имҳаԥыргоз хәылпазык аҿы ани еснагь иҳахҭрымҙаауа рахьтә мбжьахқәак рыбжьы ҭганы аԥсуаа ирхыччо иалагеит. Ус шҧашәхәо ҳәа ари данрықәыҭәгәа, урҭ руаҙәы диҿаст. Дара рацәаҳын, уи ҳәызбала данис, егьырҭ еимыбҭьыжәаа ицеит. Иара дҭаркит, ашықәс ирҭеит. Убра, абахҭаҿгьы, ихы имыхьчар, иҭып ылимхыр амуа дҭагылт. Ус иагьыҟаиҵеит. Абахҭақынтәи ихы данақәиҭыртәуаз, уи зынҙа аҿа уаҳын. Ари иԥсҭазаараҿы, насгьы, хыла ужәлар ираҭоу, мчыла, хыԥхьаҙарала еиҳау аныҟоу, аҭынчмҳа алхразы урҭ ухы рыҵоуҵароуп, тәыс уҿыҟоуҵароуп ҳәа ауп иааиаго. Иара тәыс иҿыҟаимҵеит. Аҿа мҳакы ылихит. Иаргьы уинахыстәи иԥсҭазаараҿы аҳәызба иаҿагылаз диеиԥшын. Хәыҷы-хәыҷла адунеиаҿ Аԥсныгьы Урыстәылагьы, аҵыхәтәаны уинахысгьы дырдыруа дҟалеит. Убри аҳыза дышҭагылазгьы, аҭаацәара аԥиҵахьан, ҳыԥьа аҙҭабцәеи ҷкәынаки ихылҵит. (Аҷкәын иҿишьит.) Изларҳәо ала, иара иҙҭабцәа баны дшааиуаз

ишьҭахьала иеихсит (жәаҩантә). Урҭ иаахәаз шәаргәындақәак ракәхарын, ауаҩы ишьҭахьала иеихсраан ихаҵахоит. Ари Аҧсны нахыс инахарангьы ахьӡ иман, акапан иман. Зегьы дара роуп, ауаажәларра реиҳараӡак ус иҟоу иӡбахә раҳар рҭахым, аха урҭгьы рыҧсҭазаара зегьы трагедиоуп.

Ҳара ҳаҩнытҵҟагьы, урысшәала зеваки (аҿарҳасцәа) ҳәа изышьҭоу, иқәнагаз дақәшәеит рҳәоит. Ҳәарада, аӡәгьы изеиҧаҳшьом уи аиҧш аҧсҭазаара, аха ианықала, ус баша иаҩаымсыкәа анализ азутәуп. Усҟан еилаҳкаауеит убрыгь зыхҟьаз аҿы ҳара ҳмилаҭтә ҭагылазаашьаҿы аҭыҧ шамоу. Изымчҳакәа дызнылаз амҩа ҳара иҳазҳадкылом, аха иара ирыцҳашьара ҳалшозароуп. Иара иуаажәларгьы иҵахын, иҧсадгьылгьы. Аибашьраан илшоз агмыжькәа ацхыраара ҟаиҵеит. Уи сара дхьасыршшом, ҳҿар рзгьы дымҩақәҵагам, аха убри аиҧш ацәырҵрақәа зыхҟьо аадыруазароуп. Егьирахь, дасу шаҟа гәнаҳа имаз збарҭаҵәҟьоу Анцәа ду иоуп. Убри ҳиҳәап даҭеимҵарц, иҧсы ҭынчхартә.

Март

15. Иахьа исымшироуп. Еҭери уи иацаахыс лҿазыҟалҵон, астол даара ибзианы илырхиеит. Уи, иааӡарым, иҟалҵоз, илкуаз ачыс аҿакы иалаҩашьом. Асаат 12 рзы, зегь раҧхьа, сҩызцәагьы раҧхьа, ииаит апрезидент Багаҧшь С. У., апремиер-министр Анқәаб А. З. исыдырныҳәалеит, ашәҭқәа, аҳамҭақәа сырҭеит: рхы ахымбаакәа астол иахатәеит. Абас ҳчеиҧыка ҳаҭыр ахьақәырҵаз даара исгәаҧхеит. Еҭери лнапкымҭақәа даара иргәаҧхеит. Рацәак инымхакәа, саргьы сырныҳәеит, сҭаацәарагьы. Ҳәарада, ари даара ҳаҭыр ақәысҵеит, атәыла иахагылоу сыҩны иааины сымшира ахьсыдырныҳәалаз. Кан Италиантәи дасны исыдиныҳәалеит. Москвантәи — Нар, Ланачка — смаҭацәа ссирқәа зегьы. Аиҳабыра анца ашьҭахь сҩызцәа, сгәыцхәцәа, аҷкәынцәа ааит: Анатоли Лагәлаа, Даур Начҟьебиа, Сонер Гогәуа, Октаи Ҷкотуа, Геннади Аламиа. Сонер Гогәуа ахылҧарчи алабашьеи сзааигеит. Урҭ рышьҭахь ателехәаҧшраҟынтәи азҵаарақәа сырҭеит. Саргьы, изласылшоз ала, аҭакқәа ҟасҵеит. Абасала, ҳжурналистцәа рклише ала иуҳәозар, сымшира мҩаҧысит, аҿаамҭанык еиҧшымкәа.

Апрель

22. Москвантәи иааҩит Ельцин иԥсҭазаара далҬит ҳәа. Иахмырҟьацәакәа уи атәы иҳәеит Путин В. В. Нас иара идгылаҩцәа рхор абжьы ирҬеит. Урҭ ргәааанагарала, Урыстәыла еиқәырхаз уи иакәзаап. Ельцин аус ахьиуаз Сибрантә Москваҟа ииагара шыҟалаз атәы аҳәара уадаҩуп. Усҟан Урыстәыла иахагылаз Андропов, иҟәышыз, хара иԥшуаз ҳәынҭқарра усзуҩын, аха абра игәы дажьеит. Ирҳәоит, уи аҿеашьоукы дгәаҭан дрымеижьҭеи акрааҵуан ҳәа. Америка раԥхьа иргылан. Асоветтәыла аилажьра шеишыҟәсеи иаҷыз, Ельцин мчыс имаз. Урыстәыла убарҭ ртәы ныҟәызгоз ракәын. Иаргьы рысакаса иҿеимыртаҷа иҿаниҵеит. Ирҳәоз дацныҟәон. Иара зегьы ахҭниҵеит, Урыстәыла аинтересҟәагьы налаҵан. Урыстәыла дацәнымхошәа ииҳәоз зегьы башан, ихы акәын дзыцәнымхоз. Уи иҟаиҵаз ацәгьараҟәа — Беловежтәи ачарҳәара, апарламент алхра, Крым Украина аҭара, априватизациа ахьӡцан Урыстәылатәи аҳәынҭқарра анапаҵаҟа иҟаз амазара акрызкыз еимҵәаны иргартә, иртәыртәыртә аҟаҵара, аурыс милаҭ интеллигенциа акаҷы рнапы намӡо рыҟаҵара, аибашьраҟәа — Чеченҭәыла, Аԥсны, Асоветтәыла инагӡаны аилажьра — зегьы идыԥхьаӡалазар, иусҟәа маншәалахомызт. Аҵыхәтәан дықәҵызшәа ҟаиҵеит, Урыстәыла зынӡа ахаос иҵаиргылаанӡа. Путин В. В. иеиԥш иҟаз, ууанӡа аӡәгьы изымдырӡоз, аха ууанӡа идырхиоз акадрҟәа иреиҕьыз, иреиуаз, дныркылт, дшықәҵуаз ала иҷы иқәдыршаҳаҭит. Зегьы дара роуп, идҵа наигӡеит, Асовет мчы еидкылашьа амамкәа, еилаижьит, иара дышьҭызхыз аѽныҵҟатәи аҕацәа, ахәбатәи аколонна, амал зегьы рнапахьеы инеиртә иҟаиҵеит. Данԥсы, Урыстәыла аҵеицәа дуқәа ахьыржуаз дыржит.

Маи (Мес ду)

4. Иԥсҭазаара далҬит Анатоли Кациа. Уи акрыздыруаз, аҵара змаз, ззанааҭ — аҟазараҵҵааражҷы — Аԥсны здамамыз уҳәар ҟалон. Уи иидыруаз рацәан, аха уаѽҵас ахархәара аиуртә амѽа арымҬеит. Ан. Кациа, аӡәгьы зхы иҵазымҵоз, ззанааҭ аҷы иԥсыҿены, акариера мацара иашьҭаз ихтны иатәазымбоз интеллигентын. Уи ианарыжьуамызт. Иларҳәо ала, иабгьы убас дыҟан. Иаб,

Аԥсны афинансҟәа рминистрс аус шиуаз, 37 ш. рзы дҭадырхоит. Иан дыҟоуп, ларгьы иара иԥсы лхоуп, иаргьы — лара лыԥсы. Уи Аԥсны еицырдыруаз, ауаҷар, ауаѡ нага Ҭар Еқәыԥ диԥхан. Атҵарагьы лыман, ахәыц еиҟәзыршәоз ԥхәысын. Анатоли аѡызцәа рацәаѡны имамызт, аха имазгьы, иара иеиԥш зхы ахақәиҭра аԥхьа изыргылоз ракәын. Иѡызцәа зегьы раԥхьа диргылон Алықьса Лашәриа. Уи дыҟамижьҭеи аиѡызара аганахь деиҭымхазшәа ихы ибоит. Иԥшәмаԥхәыс Ариаднагьы дыԥхәыс нагоуп, Аԥсны еицырдыруа хәыҷтәы ҳақьымуп. Ҷкәынаки ѡыцьа аҳгабцәеи имоуп. Ихылҭызгьы иара ишьашәалоуп, иааҳоуп. Уи еиқәиршәеит аԥсышәала аҟазара ажәар, акыр атермин ҿыцқәа аԥиҭеит. Насгьы Аԥсуаа рҿы аҳахәааҳара, аа-ххык инареиҳаз аԥсуа жьқәа, аѡы злырхуаз, ус фатәы мацараз рхы иадырхәоз, ирхашҭуа иалагахьаз зегьы ртәы зҳәоз ашәҟәы иѡит. Ус иԥсҭазаара зегьы драман, рацәакгьы нимҵит. Иԥсаҭа бзиахааит!

12. Иахьа Баграт Шьынқәба иирамш ауп. Уи ииубилеи Аҳәынҭқарратә театр аҿы имѡаԥыргоит. Ариабжьарак ицәажәогьы идзырбогьы уи атәы ауп ирҳәо.

Уи уеигәырғьартә иҟоуп, Баграт Шьынқәба ҳлитератураҿы, ҳпоезиаҿы, ҳбызшәаҿы, ҳкультура зегьы аҿы иҵеикуа ахьырдыруа. Аха уи идырра мацарагьы амч амам, иахьеи-уахеитәи аԥсҭазаараҿы уи атәы рымҳәо, иқәымныҟәо ианыҟала. Ишырҳәо еиԥш, ажәлар рфырхацәа рдыруазароуп.

Баграт Шьынқәба ҳлитератураҿы, ҳпоезиаҿы алитературатә бызшәа ашьақәыргылараҿы дрылыҳәҳәоит. Уи аҳәынҭқарра маҵура дуқәагьы ныҟәигонт, акраамҭаҳа Аԥсны Иреиҳаҳоу Асовет апрезидиум ахантәаѡыс дыҟан. Ганкахьала, уи еиԥш ауаѡы ҟәыш аиҳабыра дахьрылаз акраҵанакуан, аҿаганкахьала, сгәы иаанагоит уи ипоеза хымкых, ирҿиара ду аҿы изеиғьмызт ҳәа.

Ус акә, егьыс акә, Баграт Шьынқәба ирҿиара ду ахаҭабзиарала аԥсуа ажәа аҟазараҿы ирылыҳәҳәоит. Убри еилыркаауанаҵ, еснагь ишьҭыхны иркнаҵы, аԥсуа поезиагьы, аԥсуа бызшәагьы ҳажәлар рыԥсҭазараҿы аҭыԥ бзиақәа ныркылоит.

30. Апрезидент дуҳьоит ҳәа аканцелиариа аҟынтәи исзасын, сцеит. Заагьы исарҳәеит абызшәа азҵаара азоуп ҳәа.

Аилатәара ахьыҟаз авице Аршба В. Ш. иҿы акәын. Ҳахьтәаз ихьшәашәаран. Убас ишыҟазгьы 4-5 саатқ ҳтәан. Иҿыцыз аҳәгьы акгьы изымҳәеит. Дара абызшәадырыѡцәагьы, иҟатқатәу акәымкәа, рзанаатқ шырдыруа, атқара шрымоу ҳдырбарц рҭахызшәа акәын рхы шымѡаԥыргоз. Ацәажәара акәым, аус ахь ииастәуп, ҳбызшәа аҭагылазаашьа бааԥсуп. Аха астәи аизараҟәа уалбагас акәын ишыҟарҵоз. Убри атәы аҳәарагьы саламгеит. Иҭацәыз аҟынтәи иҭацәыз иҭарҭәашаз анҭарҭәа, ҳаимбгьыжәаа ҳцеит. Уа сыхгьы сзырԥьиом, аҿаҳәгьы.

Июль (Мес ду)

19 инаркны. Ариабжьарак сгәы сыхьуан. Сгәы смыхьцызт азы уи атәы уаѡҵас исыздырамызт. Аха иаха саныѡагыла ауп ианеилыскаа, сусҟәа усҟак ишҿеимыз. Уи стенокардиоуп, аҳақьымцәа уҿедырба рҳәеит, уи атәы еиҳа издыруаз. Акорвалол сыман, изжәит, аха зынҳа акгьы азыҟамҵеит. Еиҳа-еиҳа аҿарҕәгәо иалагеит. Раԥхьа Еҵери дысмырҿыхеит, дрыцҳасшьеит. Уи убасҟак дааԥсоит. Аха нас дысмырҿыхар амуит. Еҵери аҳгабцәагьы лырҿыхан, иаразнак сшьақәыгәгәара ршәеит, аха уахь ибаргәыз акгьы ыҟамызт. Аха ахьаа тәомызт. Ирласынтәи ацхыраара ҳаԥхьеит. Урҭ аритмиа умоуп рҳәан, агәыр сзыҟарҵан, ицеит. Ԥытрак иааихсыгьшәа збеит, аха нас еиҭалагеит. Ажәакала, аѡбатәи Аҟәатәи ахәышәтәырҭа ареанимациаҿы сышьҭарҵеит. Уа даара акрысзыҟарҵеит, ажьаҕьрѡагатқәҟьа сыҵырхит, нас апалатахь сиаргеит. Иԥьоушьаша апалата № 2 (Чехов иѡымҭаҟны аиԥш). Сѡызцәаҵәҟьа рыдагьы, инеины сызбаз даара ирацәаѡын. Иара убас аиҳабырагьы, апрезиденти апремиер-министри раԥхьа инаргылан. Уи даара ҳатқыр ақәыстқеит, иақәыстқоит иахьагьы. Сгылеит, аѡныҟа сааит, аха уи ус иснҟәатқуам, Москваҟа, ма Краснодарҟа сыргар рҭахуп сҭаацәа. Уи рҭахуп, Анцәа дрықәныхәартә, аиҳабырагьы. Хыла апремиер-министр Анқәаб А. З. ихы иадитқеит. Сҭаацәатқәҟьа ракәзар, сыԥшәма, сѡыза, сахьцалак дсыцзар лҭахуп. Сыԥхацәа, сҧа — убас. Ари сара сзы насыԥуп, еиқәырхагоуп. Апремиер-министр Анқәаб А. З., ателефон дысзасын, исеиҳәеит Москва кардиоцентрк ахь сдәықәырҵартә ишыҟарҵо. Ашәҟәыѡѡцәа рахь Толик Лагәлаа,

Даур Нач̌ьебиа, ашәа̌ҭыжьԥы Лиалиа Чамагәуа рыԥсы схоуп сҳәар алшоит. Асеиԥш аан аԥызцәа рыжәԥахыр акыр иаԥсоуп. Урҭ санышьҭаз мышкы цомызт санырымбоз, есымша исзасуеит.

23. Иахьа Анқәаб А. З. икабинет а̌ынтәи ауаԥы иаҳзааигеит Москва̌а ҳазлаԥыруа абилеҭқәа, уа иаҳԥыло уҳәа зегьы ԥны. Уаҵәы Адлернҙа ҳазго амашьынагьы ааишьҭуеит. Абри ахаҵа сара сзы и̌аиҵахьоу хәы амаҙам. Уи убас, имаҵура анаԥсгьы, хаҭала дзыцхырааруа рацәаԥуп. Аиашаз, ҳажәлар рыхьтәы кадрқәа дреиуоуп, дзыԥсахуа иԥшаарагьы уадаԥуп. Ажәлар зегьы убарҭқәа гәаҭан иаҳаҭыр шьҭырхроуп. Уи даԥсоуп. Игәы бзиан, зегьы рᾳы насыԥла деиқәшәаны Анцәа дҳаҭ, Анцәа дҳагумырхан. Сара уахь ацара даара сацәыԥсуеит, аха изгәаґьыроуп. Еҭери, уеизгьы, аԥнгьы дыспыртҵуамызт, уахьгьы лара лыда а҆еаҙьы дцаргьы луам. Иа, Анцәа, раԥхьа иргылан, агәабзиара лыҵ, сыԥшәма, сԥыза бзиа.

Москва Пусиагьы (Руслан Џьапуа) даҳԥылеит, Анцәа илԥха иоуртә. Уи дицын сара сышьҭаҵара знапы ианыз Жениа ҳәа ҙґабк.

Урҭ асасааирҭа «Салиут» аᾳы аҭыԥ ҳзылырхит. Ауха ҳаԥсы ҳшьеит.

26. Асаат 12 рзы, машьынала иаан, ацентр ахь ҳаргеит. Уа ԥ-ҭыԥк змаз апалата᾽ы сышьҭарҵеит. Ҳақьымс исыду Џьитова лыжәлоуп, Очамчыратәуп, дᾳоуп, дагыруа-қырҵуоуп. Даара л᾽еазышәан сыхәышәтәра л᾽еазылкит. Аҟәантәи дасуан Анқәаб А. З. Уи иԥьабаа шәашьа амаҙам, аха изыԥсоу здыруеит.

27. Шьыжьнаҵы анализқәа ргоит. Уаҵәы кардиографиа сымоуп. Еҭери макьана арахьҵәҟьа дааир сҵахым. Уи Вахтанг Агәхаа и᾽ы дыҟоуп макьана. Нас исҭахуп лшьапқәа адақәа рылҵны иахьыҟоу ара идлырбарц. Урҭ иахьрыхәаԥшуа аклиника дахагылоуп Аҟәатәи ҳԥызцәа бзиақәа Баркалаииаа рыԥха Додо Баркалаиа. Уи гәыцхәык леиԥш ауп Еҭери дшылпылаз. Ажәларқәа ирхагылоу, насгьы риелита ҳәа изышьҭоу, замбициақәа ҳәаа рымаҙам роуп еи᾽азыжтуа. Ус хазы-хазы ажәларқәа рхаҭарнакцәа аизыҟазаашьа бзиақәа змоу рацәаԥуп, зыԥаҙара а᾽еакы иахҵнызымҵо.

Аиҳабҙа ихаҭыԥуаԥ дсацәажәеит, сгәыцхәцәа, сыԥшәмаԥҳәысгьы ааироуп лҳәеит. Тентк аума, ԥба роума, рҭаргылара рыҙбароуп, иацәшәоит. Агәыцхәцәа ражәа рымамкәа аҭакԥхықәра

зегьы дара иргар рҭахым. Сҭынха ду Анқәаб А. З. дасны исеиҳәеит, апрезидент С. У. Багаԥшь иқәҵарала, аспецфонд аҟынтә хышә нызқь ылырԥааит ухәышәтәразы ҳәа. Аԥнынтәгьы иааҟәымҵакәа иасуеит: Дима, Амра, Амина. Убас сԥызцәа: Л. Чамагәуа, А. Лагәлаа, Д. Наҷҟьебиа. Ара Москвантә Дионисии Гарсиа дысзасын, акыр ҳаицәажәон. Ашьҭахь — сԥыза, аурыс сахьаҭыхԥы И. Максимовгьы дасит, уеизгьы-уеизгьы снеины узбоит иҳәеит. (Арҭ аԥыцьа Аԥсны инеихьеит, ақыҭаҿы сани-саби рнышәынҭра абаҟеиԥш иҟарҵеит.)

Аконсилиум ҟарҵеит апрофессорцәа ԥыцьа — Голохова, Алексиан. Урҭ ирҳәеит сгәы адақәа еицәахар шауаз. Еҭери аҵәыуара далагеит. Урҭ ирҳәеит акы иадамзаргьы атент шҭаргылатәу. Сара сақәшаҳаҵхеит.

4. Иахьа асаат 2 рзы аоперациахь сыргеит. Аиашаз дара напы ԥшқала иҟарҵон, аха уи даара ахгара мариам. Ада иҵганы иганы ауп атент шҭадыргыло. Уи ашьҭахь 24 саат сыҿмырҵысҵакәа сышьҭазароуп. Еҭери шаанҳа дысхагылан, сшьапқәа мырҵысыкәа акы рыҵалҵон. Уи сыԥсҭазаара зегьы убас даларсуп, исыхьуа бзиазаргьы ицәгьаразаргьы дшеибгоу далахәуп. Уажәыгьы уи лнапы сара сзы ихәшәуп. Агылара азин ансоу, ахирург ихаҭа Алексиан дгәыргьаҵәа дааит, ҳшаҵәшәоз акәымкәа, даара ибзианы иақәшәеит, аҿакы уҭахызар иҟаҳҵоит иҳәеит. Аха сара акаҿы ҳаагылар сҭаххеит. Иааины сырбеит: Сергеи Шевелиов, саҳәшьаԥҳа, Аниа Исмелиа, Диана Гогәуа. Аҟәантәи аҭел иасит Багаԥшь С. У., Анқәаб А. З., Лакербаиа Л. И., Кәыбраа Б. С., Чамагәуа Л. С., Д. Наҷҟьебиа, А. Лагәлаа. Димеи, Амреи, Алики ессаат иасуан. Амҿышаҿены Багаԥшь С. У., Тҟьебучаа В., Чачба Д. ицны дааит, сырбеит.

Ахәшәтәырҭа аҟнытә санылырԥаа, дырԥегьых асасааирҭа «Салиут» аҿы ҳаԥхьеит. Адырԥаҿены Адлер ицоз адәыҕба ҳҵалеит.

12. Адлер, Димеи Аминеи знапы ианырҵаз аҙәы имашьыналала даҳԥылеит. Ҳашиашаз аԥны ҳааигеит. Сыхшара, смаҭацәа, агәылацәа — ԥьанаҭ. Ԥытрак ашьҭахь сԥышьҭалан, ԥымчыбжьа уаԥҵас исмыцәацыз зегьы сыцәеит. Сыԥсы шьаны сгылт, схы цәгьамкәа избоит.

18. Иаха Кан дааит. Дхаҵахеит, ицлеит. 19 шықәса роуп ихыҵуа. Аконкурс аҿы даиааижьҭеи уинахыстәи ауадаԥрақәа-

гьы дыриааит. Аԥсҭазаара агьама ибахьеит, иахьашоугьы. Дшыҷкәыназ акыр дрыхьӡахьеит. Аринахысгьы, Анцәа, дырманшәал!

Август

13–14. Арҭ амшқәа 15 шықәса рышьҭахь имшеиқәаҵәақәан. Қарҭаа, жәытәнатә ирыҕражьыз зегьы ҭдырттарц, ҳаргьы амагәшьхәа хҭарцаларц, ихыбгаз Асовет мчра ирзыннажьыз абџьар зегьы рыман иҳақәлеит. Урҭ, агәра ганы иҟан, иагьараан ирҳәахьазаргьы, Аԥсны шышьамхнышдыргыло, аҽы шеихаркуа, зинс иамоу зегьы амхны, дара иррационны ишыҟарҵо ала. Усҟан ҳазҭагылаз, ҳшыҟаз ҳара ҳада уаҩы издырам. Ҳажәлар, иалкаан ҳаҷкәынцәа, аҽар, уажәшьҭа иақәымҭәаҵәҟьарц рыӡбеит. Адәахьала иахәаԥшуаз хәарҭа зам ҳақәшәеит ҳәа ирыԥхьаӡон. Бџьарла рнацәақәа ҭыҟьҟьо, рнапаҽы ирзаамгаз, хыԥхьаӡарала шәынтә раҵкыс еиҵаз ажәлар рҭып иқәырҵарц идәыҡәлеит. Аҭоурых аҽы зда ҟамлацыз ҟалеит: раԥхьа абџьаргьы змамыз, хыԥхьаӡаралагьы абриаҟара иҳаиҳаз, жәытәнатә аахыс ҭоурыхла иҳаиҳаз рабашьраҽы аӡәырҩы рхы шақәырҵазгьы, Аиааира ргеит. Уаанӡа Аԥсныҟа иқәрыжьхьаз, зегьы знапаҽы иҟаз, 400 000-ҩык рхаҭарнакцәагьы бналан иахьынтәиааз ицеит. Ари даара иииаира дуун. Уи иақәнаго абаҟагьы ргылатәуп, иҵахаз ргәалашәарагьы иаааиуа абиԥарақәа зегьы инеимырдартә иҟаҵатәуп. Аха иахьа уажәраанӡа убри аӡәы далацәажәо смаҳац. Ҳара ҭоурыхлагьы иҟаҳҵаз, иҳалшаз, иаагахьаз аиааирақәа зегьы убас ҳрызныҟәеит. Уажәшьҭа иаамҭоуп убарҭқәа ҳрызхәыцырц. Ҳажәлар ирдыруазароуп, ирхамыштлароуп рфырхацәа!

18. Иахьа Кан Италиаҟа дцоит. Аҿа ҩышықәса уа дыҟазароуп. Аиашаз, даара иаҳцәыхьанҭоуп. Иаргьы, ганкахьала, иан, ҳара, абысҡак ҳахьынижьуа ицәыхьанҭоуп. Аха инирԥшыр иҵахым. Егьирахь, даара уиқәгәыргьартә дыҟоуп, дҟәышуп, абаҩхатәра имоуп. Уа дахьцогьы, ҳәарада, баша дцом, имоу аамҭа зегьы ишахәҭоу ихы иаирхәоит. Ус дыҟоуп, Анцәа иџьшьала, ҳаргьы ҳиргәыргьоит. Уажәы Москваҟа зхы хоу адәыҕба дҭоуп, уантәи ауп Италиаҟа дышцо.

Сентиабр

18. Иԥсҭазаара далҵит асахьаҭыхԝы Леуарса Быҭәба, арԥыс еибага, афырхаҵа ззуҳәаша. Дфырхаҵан, избанзар, ичымазара бааԥсы дшақәԥоз мышкы изанаат, иус нмыжькәа дааиуан. Асахьаҭыхцәа рцәыргақәҵақәа рпавелион аҷы дыкҷарҵеит. Уи исахьаҭыхраҷы (Аҟәа ақалақьтә тематика) раԥхьа иргылан иазгәаҭатәу ишәыгақәа рҷыдара ауп. Урҭ Ван-Гог ишәыгақәа угәаладыршәоит. Аха уа аҷыԥшра ыҟам, даара иоригиналтәуп, еиҳа иҵаҵоуп, Аԥсны иҟоу алашара алԥхоит. Леуарса иҵегьы данычкәыназ, дҳаҳәан, дызлыҵыз Дәрыԥшь ақыҵа, иԝныҟа ҳаигахьан, сара исҵаз, еицырдыруаз аурыс шәҟәыԝԝы Битови сареи. Иҵаацәа, иаб, иан, даара иҳаигәырҷьеит, рчеиҷыка рнапы иқәҵан иаҳԥылеит. Битов иахьагьы ихашҭӡом, ҳаиқәшәацыԥхьаӡа исеиҳәоит, урҭ рашҵаҷы игылаз аҵәаҵла иҷышәшәаны ашьац илаԥсоз аҵәақәа рҿыԝ ццышә ишафоз, абз иқәҵан аҷахьы иагон. Леуарса Быҭәба дрылахәын асахьаҭыхцәа рцәыргақәҵақәа Ленинград, Германиа, Италиа, Колумб Америка анааирт аахыс 500 шықәса аҵра ахьӡалатәи уҳәа акырҷьара. Далахәын аԥсуаа р-Ҷьыԥьтәылатә еибашьра (1992–1993 шш.). Исахьаҭыхратә ҟазареи аԥсуа ҳәынҵқарра ашьақәгылараҷы илагалазы иаҭәашьан «Ахьӡ-Аԥша» аорден II аԝаӡара. (Аорден ахаҭагьы авторс иамаз иара иоуп.) Ҟазшьала уи ҷьара дхырҟьамкәа, ииҳәоз, иииуаз зегьы иара иҵсабараҷы (самодостаточность), хамаԥагьарак аҵамкәа. Ирҷиамҭақәагьы рҭыԥ мԝашьахуа илырхит аԥсуа ҟазараҷы. Даара ргәы далсит ирҷиамҭақәагьы иаргьы ибзианы дыздыруаз, абас иаамҭамкәа аиԥсҭазаара ахьынижьыз. Дзыхьӡаз, ибаԝхатәра бзиа знып шуа ирҷиамҭақәа ракәзар, урҭ рықәра дууп.

30. Иахьа Аиааира иамшуп. Ақалақь ахь сцеит. Сышиашаз амемориал ахь снеит. Уа ауаа рацәаԝын. Снарылс-аарылсуа сышнеиуаз, ҳарратә министрра аштаб еиҳабу Заицев дызбеит. Уи сызивымсит. Снеины снапы имысхын, ҳаҷкәынцәа, ҳаибашьцәа ахьазыҟаиҵо азы ҭабуп ҳәа иасҳәеит. Иаргьы игәаԥхеит. Ажәлар ирхашҭуам рфырхацәа, иахьа иҳамоу ахақәиҵра зхы ақәызҵаз рычкәынцәа. Урҭ аҵоурых ҟазҵо роуп. Аҭоурых ажәлар рыԥсҭазаара мԝа иахсаалоуп.

Октиабр

2. Калдахәара ашкол-интернат ахьаадыртуаз ҳцеит. Аиашаз, даара угәы иахәартә иҟарҵеит. Аҵара ахьыртцо ахыбрагьы, егьырҭ аинтернат иаҭаху ахыбраҟәагьы еиқәхаԥса иҟаҵоуп. Аӡы кеикеиуа Бзып аӡиас аҟынтәи иааргеит. Убра имɷаԥысуаз аусҟәа зегьы хаҭала дырхылаԥшуан апремиер-министр Анҟәаб А. З. Ара иҭоу ахәыҷқәагьы, аҵара дзырҵогьы даара анапы рымоуп. Аԥсны иҟоу аинтернатҟәа зегьы даара рхы бзианы иаадырԥшит. Урҭ ирылго аҵаɷцәа егьырҭ ашколкәа ирылго ирылукаартә иҟоуп. Ҳаиԥыларагьы бзианы имɷаԥысит, даара уеигәырґьартә ажәеинраалакәа ирыԥхьон аҵаɷцәа.

4. Апрезидент иадминистрациа аиҳабы Аршба В. Ш. иофис аҽы иҟан аԥсуа бызшәа азҵаарақәа ирызкыз изаамҭанытәиу аилатәара. Уи аҽиара знапы иану акомиссиа ахантәаɷы Асаӡба И. Н. даара апрограмма бзиа ҟаиҵеит. Аха, еилкаау усуп, абри аиԥш, ииашан, апрограмма бзиа, даара уи атәы здыруа И. Асаӡба иҟаиҵаз аиԥш еиҭаҟауҵаргьы, аус ахь аиагара знапы иану уаɷҵас ианахамҵгыла, зегьы архивхоит. Уи рдыруеижьҭеи акрааҵуеит, аха ҳчиновникцәа реиҳараɷык, дара аԥсуаа, аԥсшәа рыздырам, ма ирдыруа ахәышҭаара бызшәоуп, аҳәынҭқарра ус аҽы аус иазыҟаҵам ҳәа ирыԥхьаӡоит. Уажәы ишцо, аиҳабырагьы, ачиновникцәагьы шазыҟоу ала уи азыҟаҵан иҟалаӡом. Уи аус ахьынӡауа ҳәа арезервациақәа азыҟаҵоуп, иаргьы ҳампыӡӡаара иаҽуп. Аҳәынҭқарра бызшәа ҳәа ҳконституциа ианызар, урҭ зегьы азакәан еиларгеит ауп иаанаго. Ус акәымкәа аҳәынҭқарра бызшәа ззымдыруа амаҵура имоуа иҟалар, издыруада иҽыхар. Аха, рыцҳарас иҟалаз, уи аиԥш ақәҵара ҟазҵаша рхаҭақәа ус иҟалар ҳәа ишәоит. Убри азакәан ҳаныкәымныҟәа, ианакәызаалак аҳәынҭқарра ҳзыҟаҵом. Уара аҳәынҭқарра ахьӡуҵоит, аха иара ҳәынҭқаррам. Ишԥаҳәынҭқаррахо аконституциа иқәымныҟәозар, изхагылоу ажәлар ирымоу иреиґьу рбызшәа иавсуазар.

12. Сыцхыраɷ, сɷыза бзиа А. Лагәлааи сареи иҭытцыз сышәҟәқәа аҭыжьырта аҟынтәи иҭыганы иаагарц ҳцеит. Ахԥатәи, аԥшьбатәи атомқәа — зынӡа 1 500 шәҟәы. ɷынтә цатәыс иҳақәшәеит. Анатоли убас иҟоу ҷкәыноуп, иɷызак ихы

иеиҕьеишьом. Амагазинқәа рахь ишатәын (ԥаса арҭ аоперациақәа зегьы аҭыжьырҭа ахахьы иагон). Араионқәа рахьгьы игатәуп, аха излазго сымам. Агазеҭқәа ҳнапы ахьрыҵааѡуа ыҟам. Агазеҭ «Аԥсны» ҳнапы аҵааѡыртәгьы иҟамлеит. Зегьы рцәеилагеит иааидкылан, аԥсуа бызшәагьы аҭагылазаашьа еицәахеит. Ҳхы жьо ҳааиуеижьҭеи акрааҵуеит, уажәшьҭа царҭа, хыхгарҭа ҳамаӡам. Ҳаинтеллигенциагьы рҿы аӡы ҭаҭәаны иԥшуп. Ажәларгьы ԥьара-ԥьара рызхара рфартә ианыҟала, егьырҭ зегьы ирылаӡоит. Ҳажәлар аԥьа збахьоу, еснагь зхақәитраз иқәԥо жәларуп, уажәшьҭагьы ҳаԥсеит ҳәа уаагылар, уанҵа иааҟарҵоз зегьы ԥхасҵоутәит ауп.

31. Иахьа ауниверситет аҿы снаган, Жәларбжьаратәи Адыгатә академиа Ҳаҭыр зқәу рлахәылас сызлаҟарҵоз ала адиплом сырҭеит. Ауниверситет аректор Алеко Алықьса-иԥа Гәарамиа ажәа бзиа аххәааны иааиртит. Багаԥшь С. В. далахәын. Ашьҭахь ақәгыларақәа ирылагеит. Раԥхьа, ажәа иҳәеит иалахәыз Приднистровиаа руниверситет аректор. Даара цәажәаѡык иакәын. Нас Хонелиа Р. А. Уи иихәогьы идыруеит, аҳәашьагьы. Даара ҳаҭыр ақәыстцеит Жәларбжьаратәи адыгатә академиа сахьалыркааз. Уи сара сзы акыр иаԥсоуп, иззом.

Ноиабр

19. Иаадыртит А. Е. Лашәриа имемориалтә ҕәы. Иара аквартира ахьимаз аѡны аҿы. Абарельеф ҟалҵеит Марина Ешба, Ефрем Ешба ду иԥҳа. Ибзиан иҟалҵеит, иԥшрагьы имоуп, иҟазшьагьы аныԥшуеит. А. Лашәриа, даара апотенциал змаз, иқәрахьымӡаз, ауаѡра ду злаз поетын. Хыла сара убасҟак ибзиарақәеи иажәа бзиа здыруан, иԥсра даара ихьаазгеит. Имемориалтә ҕәы аартра ииубилеи иақәшәеит. Аԥсуа театр апартер ҭәын. Ажәа ирҭеит аакьыскьа Ашәҟәыѡѡцәа реидгыла ахантәаѡыс иалырхыз Н. Кәыҵниа. Уи ишахәҭаз, ихәҭаз иҳәеит. Уи ишьҭахь иаразнак ажәа сара исырҭеит. Иара 70 анихыҵыз агазеҭ азы изѡыз астатиа рҿыцны, қәгыларан иҟасҵан, урысшәала саԥхьеит. Атекст цәгьамызт ҳәа сыҟоуп, аха ишыстахыҵәҟьаз сзамыԥхьеит. Амикрофон цқьа еиқәшәамызт. А. Лашәриа даара исзааигәаз уаѡын. Москва аҵара аныстцоз

уахь ирласырласны днеилон. Дышиашазгьы — сара сиԥшаауан, днеиуан. Ҳара усҟан азеиԥшнхарҭа бзиа ҳзыҟарҭахьан, хазы-хазы ауадақәа ҳрыѡнан. А. Лашәриа иеиԥш бзиа избоз ауаѡы дансымԥыхьашәалак, аҽаԥьара дсышьҭуамызт. Убрагь дырдыруан, азеиԥшнхарҭа аиҳабы сара иласҳәааныҳа ацәарҭа сылҭон иара изы.

Нас Кәтолҟа ицеит, уахь инарыгҳарц. Кәтол иалҵыз ашәҟәыѡѡцәагьы, уи зҽанызшәогьы маҷѡым аҟнытә, зны-зынла ражәа иалаҵан иазырҳәоит аѡѡцәа рқыҵа ҳәа. Уи еснагь изҿакыз аныраҵәаха, Даур Занҭариа (ииашаҵәҟьан баѡхатәрала иҵәыз) дахыхәмарны иҳәеит: «Ишԥаҟоу, мшәан, абри Кәтол, иагь-Џьгьардамкәа, иагь-Ҭоумышьымкәа ҳәа.

19. Адунеиаҿ акатаклизмқәа рацәахеит: аҳхыҵрақәа, абылрақәа, аԥсыцәгьара, аибафара, акаҳԥра... Ауаатәыѡса рхы изаиааиуам. Нхашьас ҳәа иалырхыз — акапитализм — ганкахьала, шьоукы арбеиеит, ицәқәырчҳа иҟанаҵоит, аха аҽаганкахьала, акгьы змам, акгьы зкым амасса млаҟымлаҵәо адунеи иқәнаҵеит. Ауаа аагылашьа рымам, аха аԥсабара иазаарго ала, ршьыга ршьапхыц иҵнахуеит. Дара ауаагьы, апокалипсис анбаҟало ҳәа иԥшуп, ҽааны рҳәалап, цахә рҳәалап. Уи иаанаго, ауаатәыѡса ргәаҕ змоу рацәоуп, иқәызхуа акы ҟалааит, зегьы ирыхьуа ҳаргьы иҳахьып, аԥсҭазаара акыр еиҟаранатәуазар убри акәхоит ҳәа ирыԥхьаҳоит. Аиашаз, ауаѡы аҳәы игәаҕ имазар, иара ихы ихашҭны, убри дызгалакгьы акы дагандаз, убри апокалипсис ҳәа изышьҭоу акәзар ҳәа игәы иаанагоит. Рыцҳақәа ауаа!

Декабр

Ари ашықәсгьы анҵәамҭахь инеит. Ицо ашықәс сықәымҿиеит. Сычмазаѡхеит. Ашықәс иубилеи шықәсуп. Слымҳаҟынҳа иаарыгҳеит, иазгәарҭарц шырҭаху. Сара мап ацәыскит. Иҟаҵатәуп зҳәоз аиҳабырагьы, уи иазыԥшызшәа, уаҳа рыԥсы иахыдмырҳааит, ииасыз ашықәс азы аус маҷымкәа изуит: Хә-томкны иҵыҵуа сѡымҭақәа, иҿыцны снапы ахызгеит, сгәы еихьызшьуаз аҵыԥқәа еиҕьыстәит. Ажәабжь зѡит, ахьҳ макьана исҳәар ҫтахым, избанзар исыԥсахыр ҟалоит. Статиақәак ха-

зы-хазы аус рыдызулт. Уажәы схы иадысҬахьоу ателефильм асценари сзалгар, маҷк аԥсшьара азин сымоуп.

4. Шьыбжьоншәа Г. Сақаниа, ҳпоет бзиа, зпоезиа хыла бзиа избо дысзасын, сылбааит. Гена Аламиеи лареи раԥхьа асасааирҬа «РиҬа» ахь сыргеит. АҬан Цәышба Ҭырқәтәылантә дааны дыҟан. Уи даара даԥсуа бзиоуп, дҟәышуп, алафгьы иҷоуп. «РиҬа» афое аҷы ԥыҬрак ҳааидтәалеит, ҳаицәажәеит. Нас агаҷахь сырган сҬырхит. Гунда Сақаниаԥҳӷа арежиссиор итәгьы лара даҷуп. АбаѠхатәра бзиа змоу дызлагалак зегьы аҷы дҬоуроуп. Нас идсырбеит агаҷаҷы иалхны исымоу атәарҬа, иахьыԥхьакырҬоу, амшынгьы бзиан иахьубарҬоу. Сара сзы икьаҷу ҭыхымҭак ҟарҬар рҬахуп, ателехәаԥшразы.

5. Аконституциа азы акомиссиа аилатәара рымоуп. Акомиссиа саргьы салоуп. Асаат ԥшьба азы иакәдыршәеит. Ишаԥу ала статиа-статиала ҳалагеит. Рацәакгьы еимактәы ыҟамызт. Абызшәа азакәан рыдыркылеит, уи зегьы ишәыдысныхҳәалоит сҳәеит. Адкылара еиҳа имариоуп, аха аԥсҬазаараҷы анагҙара ауп аус злоу иҳәеит аҙәы. Ишдыру еиԥш, апрезидентрахь икандидату абызшәа иагымкәа идыруазароуп ҳәа ақәҬара ыҟоуп. УбарҬ аекзаменҬәҟьа дыркра згәы еихьнашьуаз ҟалеит. Сара исзымычҳан, иарҕьцәаны сцәажәеит. Ари аилатәара иалахәыз Апрезидент дысҷаԥшуеит, аха цәгьа имҳәаҙеит. Азакәан шынарыгҙо гәазҬо акомиссиа аԥҬатәуп ҳәа исҳәаз дақәшаҳаҬхеит. ҲаѠны иѠнаҳажьлаз асас аурыс бызшәа адагьы ԥсыхәа ҳамаҙам, иаргьы ҳҬахуп. Аха аԥшәма иҬыԥ анкылашьа дақәымшәар зынҙа иианы ддәылнацоит. Раԥхьаиргылан, уи аиҳабыра ирықәшәоит. Аофициалтә бызшәа ҳәа иԥхьаҙаны иҳадаҳкылахьоу изыѠнарыжьлаз аѠны аҬыԥ хазы иамазароуп, аԥшәмаҬәҟьа ицхрааразмацара. Аиҳабыра убарҬқәа рҷы дара ҳажәлар ирхарартәуа рацәоуп. Ажәлар ахьынкылатәу инумкылар, раԥхьагылаѠыс ирыԥхьаҙо аинтеллигенциа ирҳәоиахьаҬамгыло рацәахар, атыша рыҷҬарыжьуеит. Ажәлар, иаҳҳәап, афабрика иадукылар ҟалоит, раԥхьаиргыланы, рымаҬ зуша аиҳабыреи аинтеллигенциеи ҭзыжьуа, ус акәымкәа, зыҬкы арахәыц ацәызҙо леиԥш, афабрика иҬнажьыз, иззыҬнажьыз аҷы ихьысҳахар, ма иаԥсамхар, афабрика арктәхоит. Абас иҟоуп убарҬқәа рызҬаараҷы, Ҭәахышьа змам рлогика.

20. Телехәаԥшрала ирҳәеит Судаков дыԥсит ҳәа. Судаков қәралагьы зынʒа иқәнагом, даарагьы ҳгәы далсит. Уи ҳашәаҳәаратә капелла еиҿикааит. Уа ирҳәо ашәақәа реиҳарак аԥсуа жәлар рашәа ссирԛәа роуп. Уи даара абаѡхатәра змаз еиҿкааѡын, дирижиорын, музыкантын, акапелла еиԍьу ҳазлацәырҵуа музыкатә коллективк ҳамаʒам. Ашьҭахь уи дцеит Аладатәи Америка, Венесуела. Убрагь еиҿикааит рҳәеит акапелла. Убри акапеллаҿы ирҳәон аԥсуа жәлар рашәақәа ѡба. Ҳара ҳашәаҳәаратә культура, ҳкультура зегьы азы уи даара акыр ƀаиҵеит, ихьʒ амырʒразы иаҳуалуп иҳалшо зегьы аƀатцара. Ас иаамҭамкәа иԥсҭазаара дахьалҵыз, ҳкультура згәы азыбылуа зегьы даара ҳгәы иалсит. Иԥсаҭа лашазааит!

25. Асаат хәаба рзы ателехәаԥшраҿы сыƀан. Аԓьамԥазра цатәуп. Сара сзы иҵырхуа ателефильм азы (ус ахьʒаҳҵап, макьана ажанр сыздырам). Уа иҵацәʒа, ихьшәашәаʒа инхаз сыѡнқәа, аҭәабаш зықәиааз сашҭа еиҵазбахроуп. Уи ахьаа арҿыцроуп, ѡыцьа аԛкәынцәа сыцырҵеит, аҭыхѡы Бигәаа, амашьына аруль зку Шамба. Егьи Ҭарба. Уи, излеилыскааз ала, дрежиссиоруп. Амѡа бзиоуп, Тƀәарчалƀа игаз ахь ҳаниасгьы ибзиан. Аакьыскьа асфальт ықәырҵеит. Саатқи бжаки рыла уа ҳаƀан. Аԓьамԥазра ҳаннеигьы амѡа асфальт ыкәым, аха ахаҳәсса ықәыԥсан, хар амаʒамкәа иƀатцоуп. Саб иашьа иԥа, уажәы ҳабдуцәа рҭынхара иаху Североиан дшынҭаацәаз аѡны иƀан, иԛкәын Мизан ида. Уи Гал аҳәааҿы аус иуеит, уахь дыƀан. Нас иааит агәылацәа. Максим Гогәуа, иԥхәыс Циала. Зегьы ашҭа аԥынҵаҿы иƀатцоу аԥацха иааѡнытцит. Сасцәақәак рхәы шыƀарҵоз убартә иƀан. Североиан бзиа дыƀоуп, инхара-инҵыра ҳабду иашҭа ду. Ҳабду, Хындыгә, хѡаха ззымдырʒоз нхаѡын. Дуасҭан, уи инапы иƀанатцаз рахь уажәыгьы инхаз ыƀоуп. Уи зқьы ԓьмеи уасеи ашьха ихеицалахьан. Ишьамаƀа аԓьыка ахьриҵоз ѡ-гектарк иƀоу Ғьеԓьыр аԥшаҳәа Аԓьыкашарҭа ахьʒуп иахьагьы. Убри иазымкуа имаз ишьамаƀа аԓьыка риҵон (урҭ зегьы Асовет мчы анааи, кулакс дыԥхьаʒаны имырхит). Североиан иабду Қьыбагьы убас иƀаз уаѡы хандеиѡын, мзала игылан аус зуаз. Сара сынхара рыцҳа, саб иҵынхара, ишыԥшу инхаз ажәѡан аƀынтәгьы, аамҭа аƀынтәигьы ихьчам. (Урҭ рƀынтәи ахәышҭаара аԥхареи

ауаҩы иԥхареи рыда акгьы иазыхьчом.) Дара ҭыхтәын. Сани Саби идыргылаз аҩны аказармеи ажәҙеит. Ԥаса-ԥаса саннеилак урҭ агәыԓра рцәымҙызшәа, еиҳа илахҿыхызшәа збон. Аха уажәы акы рбо иҟам, агәыԓра рцәыҙын, илашәханы игылоуп. Егьи аҿыц, сара сҳаи сҷышьеи еиԥшны иҟастцаз, макьана иҟатцатәугьы змоу, аҙәы датцаиан дахьмыцәаз, алакҭакәа ҭацәуп. Абас иҟоуп иахьа сынхара рыцхәа. Зхәыҷкәа каԥсаны ицаз, ԥыҭрак ашьҭахь избоит ҳәа иааиз ан леиԥш, сгәы хьухьууа, аҭәабаа зқәыиааз сашҭа сҭагылоуп. Наҟ сахьагаз, сызку сусҁәа рацәахеит, ианаҭаху, ишуҭаху урышьҭуа иҟаҙам. Хәыҷы-хәыҷла ушьа ржәуеит, удакәа ирҭабаны, асаба рҭаҩоы иҟалаанҙа. Ҳаҩнқәа рышьҭахь игылаз ақәыԥсҳа дугьы ажәит. Аатцә рхыиааит амахәҭакәа. Санхәыҷыз, сан даныԥсыз, асы ишьҭаз ԥны абри амҵаҿы ауп сахьааиз. Аԥсреи сареи раԥхьаҙа ҳаиҿаҳаит, адунеи аҿы зегьы иреиԓьасшьозгьы дысцәагеит. Аҙбахә рхәон, аха ишыҟатцәкьаз уажәоуп ианеилыскааз. Ҳгәылацәа рҿы иҟалақәахьан аԥсра, аха урҭ срыҵанакҙомызт. Уажәы сышхәыҷызгьы, сҿарбаԓьа сааннакылон, судыруаз аҳәеит. Аха егьазундазгьы исзеилкаауамызт. Акызатцәык еилыскааз, адунеи иаақәыршаз рахь зегьы иреиԓьасшьоз абас дысцәагазар, исзынхаз зегьы шәарҭоуп. Уаанҙа саладыршәарц ауп изырҳәо ҳәа исыԥхьаҙоз зегьы ыҟазароуп: адоуцәа ауаажьыфацәа, аҩсҭаацәа, зҳәатәы ҟало уҳәар. Ари аҩнаҭа, иара иатцанакуа ус ианықәха ааигәа-сигәа иҟаз адәқәа, абахә аҟынтә еибарчны игылт ашәаԥыцьаԥ, ашҭахь рхы хоуп. Зегьы ауаҩы инаскьагара, иқәцара ауп изышьҭоу. Аԥсабараҿгьы еибашьроуп. Зыԥсы ҭоу агрессиагьы ныҟәигоит, иҭахуп зегьы рымпытцаркырц. Ашьҭахь анышәынҵрақәа рахь ҳхалеит. Аакьыскьа ҳажәлантә бзиак ирыцқьазаарын, ирҭиааз зегьы ԥҟаны иқәигазаап, Анцәа илԥха иоуртә. Ишьҭысхыз ашәырқәа зегьынԓьара иқәыстцеит, аҙқәа, ауатка каҳҭәеит, рхахьы ршьапахьы. Уантәи ҳанылбаа, астол рхианы иаҳзыԥшын. Севериан, сабиашьаипа, аҷкәын бзиа, ҳабду иашҭа нимыжьит. Ибзиангьы дынхеит, имашьына иашҭа иҭагылоуп, иҷкәынгьы иаргьы арантәи аусурахь иныҟәоит.

Астол рхианы иаҳзыԥшын. Ахи атцыхәеи, аԥшәма дшынҵаацәоу, ҳабдуцәа рҭынхараҿы алҩа бзиан иҩазышьҭуа, иныҳәаҿа

ҳкит. Абарҭ зегьы ҭырхит иҳацыз аҭыхыѡцәа. Аматериал ду еизыргеит.

2008

Абас иааит аҽа шықәс ҿыцк. Ииасыз абзиеи ацәгьеи еиƙаран. Сара сзы даарак ибзиамызт: саҳәшьеиҳаб Ада лыпсҭазаара далҵит. Ашьҭахь саргьы сычмазаѡхеит. Москва сцар акәхеит. Иааԥсаз, иажәыз сгәы инацхраақәеит. Сҭаацәа рыла сгәы ҭызгартә сыƙоуп: Еҭери зегьы дрыхьҙоит, илыхшазгьы лмаҭацәагьы лааҙеит, ҳмаҭацәа зегьы ссирқәоуп. Ҳаҷкәынзаҵә Дима зегьрыла ҳиеигәыргьартә дыƙоуп, иԥшра-исахьа, дƙәышуп, аха аҭаацәара даламлац, ҳгәы иалоуп. Уажәшьҭа ихәҭоуп. Иааиз ашықәс шыƙало аабап, ҳҭаацәаразы, ҳтәыла азы, апсҭазааращы, аполитикаҿы.

Сара сусқәа рҿы сыпланқәа рацәоуп, сзахьҙозар. Хә-томкны иҭытҵуа сѡымҭақәа рахьтә ԥшьба ҭытҵхьеит. Ахәбатәи сазыԥшуп. Егьи, акраамҭа иҭырмыжьуаз сышәƙәы, аҵыхәтәан иҭытҵит — «Амра апсы шҭаз».

8. Иахьа Аминистрцәа ркабинет аҿы неитәуп. Д. Наҷƙьебиа, Д. И. Гәлиа ихьҙ зху Аҳәынҭқарратә премиа акомиссиа амаҙаныƙәгаѡ, даара ҳзықәгәыҷуа ашәƙәыѡѡы, аҵара бзиа змоу, апсшәагьы, аурысшәагьы еиƙараны издыруа, Москва дыƙан дааит. Даури сареи А. З. Анқәаб иахь ҳнеит. Лакрба Л. И. уа дыƙан. Д. И. Гәлиа ихьҙ зху апремиа азы абжьыҭира уаҵәы иƙаҳҵоит. Хырԥашьагьы амам, аҿҳәара ааит. Апремиа 1 000 доллар рƙны инаагеит, конкурсла изауа рхыхь, конкурсда П. Бебиа ирҭарц рыҙбеит аиҳабыра. Сара А. Аргәынгьы дацысҵеит.

9. Иахьа асаат 12 рзы акомиссиа иалаз, зегьы, 21-ѡык, ҳаизеит. Иахьыҙасылшоз иҭарԥшны ирасҳәеит конкурсда иқәдыргылаз ртәы. Аҵәы алазҵаз ƙалеит. Уи азгәаҭараз напѡахарылагьы иадымгылаз ƙалеит. Аха иадгылаз хыԥхьаҙарала еиҳахеит. Нас конкурсла ицоз рзы маҙалатәи абжьыҭира ƙаҳҵеит. Зегьреиҳа абжьы иоуит Р. Смыр. Егьырҭгьы, аскульптор В. Ҷьениа, акомпозитор В. Ҷкадуа азхара абжьы роуит. Бжьыҭирала изымцаз Р. Қапба, С. Аблоҭиа ртәы гәхьаазгеит,

аха иҟасҭагәышьоз. (Ари аҧсҭазаара аҿы зегьы абжьыҭира еиҧшуп.) Урҭкәа зегьы иадырбеит апремиа аҧкаҧҵа, акомиссиа иалоу рхыҧхьаҙара атәы иҿыцны ишрыхәаҧштәу, конкурсда атәы зынҙа ишаҟәыҵтәу.

15. Аҧсуа телехәаҧшра адырраҭарақәа ирылагахьан, аха, арҭ аныҳәақәа рматериал ашьҭыхра еиҭалагозар акәхап сҳәан, сыстол сахымҵҙеит. Ус, Еҭери исызҿылҭит уахь снеирц. Пыҵѡык астудентцәеи сареи ҳпресс-конференциа аан иҵырхыз аклип ацара иаҿын. Саатк еиҵамкәа ицон. Ус уацәыҧхамшьартә иҟан. Уи еиҿыркааит Гунда Сақаниеи Гәында Кәыҵниеи. Зпоезиа даара исгәаҧхо, ибжьамыжькәа саҧхьо. Аиашаз абри адырраҭара режиссиорцәак реиҧш иакәшәан, ахәаҧшра аинтерес ркыртә еиҿыркааит. Ашьҭахь излеилыскааз ала, ателехәаҧшраҿы авторцәа намҧхьакәа дара амонтаж ҟарҵеит, идәықәырҵарц ишыҟазгьы адырра ҳарымҭеит. Зегьы дара роуп, абаѡхатәра бзиа змаз, агьама змаз рнапы ишыҵыҵыз мѡашьо ианыҧшит. Гунда Сақаниа шаҟа дпоет бзиоу аҟара, абас еиҧш иҟоу адырраҭарақәа реиҿкааразы, реиқәыршәаразы дҟазоуп. Изҙом, аакьыскьа сара сзы акы зҳәахьоу рахьтә акырҙа деиҕьны, аинтерес аҵан, апоезиа алыжжуа иҟаҵоуп. Даарагьы сазыразуп.

Февраль

Ҵыҧхтәи сышықәсхыҵра азы иҟарҵарц изышьҭаз сиубилеи макьанагьы иацрыҵуам. Уи ателехәаҧшрала азгәаҭараз асахьаркыратә дырраҭара иаҿуп даара абаѡхатәра змоу Гунда Сақаниаҧҳаи Гәрам Амқәаби. Гурам иҵихырц иҟоу ателефильм арежиссиорра ихахьы иахьигаз даара ҳаҭыр ақәыстеит. Иаб диҧами. Артиом Аԥыр-иҧа даара имаҷымкәа астудентцәа дрыцхраахьан. Агазеҭ «Аҧсны ҟаҧшь» аҭакзыҧхықәу маҙаныҟәгаѡыс аус ахьиуаз. Урыстәылатәи ақалақьқәа рҿы аҵара зҵоз астудентцәа, ажурналистикеи ажәа сахьарки рыматҵ зуаз, хыла адҵақәа риҭон, агонораргьы дахәаҧшны иақәиҵон, аха аканикулқәа нҵәаны ринститутқәа рахь ианыхынҳәуазынҙа рнапаҿы ириҭомызт. Уажәы хыла Гунда Сақаниа дызҿу азы макьана аамҭа лҭахуп. Ууанҙа, Ҭина Қорсаиа 60 шықәса анысхыҵуаз иҟалҵаз ателефильм дәықәырҵеит. Уажәы еиҳагьы исгәаҧхеит.

Усҟан иҟаз аҽар, артистцәа, аҵарауаа зегьы ирхаҵгылон, ринтересс рыман. Уажәы? Убри ашәа зхәоз, атекстқәа ирыҧхьоз зегьы аҿа ганкы рҿарҵеит. Рыԝнуҵҟа иҽыхеит ахәбатәи аколонна, аинтеллигенциа еиԝнашеит, ауаажәларра рыԝнуҵҟа аилибамкаара еиҳахеит. Аиҳабыра рҽырпын иацкәашоугьы цәырҵит. Цқьа иҧшаазар убарҭ зегьы рышьаҭаҽы унаҙоит. Рышьаҭа ҧшаазар, рҽагыларагьы еиҳа имариахоит. Еиҽанагало хаз-хазы раҧхьагылаԝцәа, рлидерцәа алырхуеит. Уажәтәиқәа реиҳараԝык Арҙынба В. Г. далырхит. Уи иҧсы шҭоу абаҟа изыргылатәуп, илшаз, иҟаиҵаз, аакьыскьа Аҧсны азы аҿаҙәы илымшац. Аха алидерреи, иаҳҳәоит, апрезидентреи еиҧшым. Аҽиара, иаагылан иҟаз алу гьежьуа ианалага, атрибут ҽыцқәа цәырҵит. Аҽиара ианаго ауаажәлар рҧстазаара аиҕьхарахь ахы археит, уа изықәҽиаз, акыр алызгаз цәырҵит. Аха еиҳаҙаны инхеит акгьы зкымыз, аиҳабыреи, акраагарҭақәеи раиагәара изымнаҙоз. Урҭ аопозициа еиҽыркааит. Убрахь аҧышәа аҭахуп. Аҧышәа ахьрыгу аҟнытә, автоматқәаҵәкьа шьҭырымхыц акәымзар, еибашьраҵәкьоуп изҽу. Аоппозициа аҧхьагылара азҭо, иаарылыҧшуа маҷхеит. Уааиҟароуп. Ауааиҟара рус зҵоурахом. Урҭқәа зегьы аҭып шрымоу аиҧш, иааидкылан иҟаҵоу маҷым, аҽиара иацу, ианԝалацәоу.

18. Амра, Амина, Дима ран ахәышәтәырҭаҽы дышьҭарҵар рҭахуп. Гәылрыҧшь алазарет аҽы. Уа аус руеит ҳара иаҳзааигәоу аҳақьымцәа (Гәыргәлиа, Ачба). Насгьы, Петербургынтә дааны дыҟоуп профессорк, хирургк, Етери дзыргәаҟуа ахьаа атәы здыруа. Етери дзыргәаҟуа лшьапқәа агәацәқәа ирылҵны ишыҟоу инхаз (ахшароура илзыннажьыз) лдақәа роуп. Ари апрофессор урҭ рзы аоперациа бзиан иҟалҵоит, рҳәеит. Хыла сара лоперациа аҟаҵара сацәшәоит, аха иҧжәар, иҙаҕьар ҟалоит рҳәеит. Ларгьы дақәшаҳаҭхеит. Иаха уа ахәышәтәырҭаҽы дыҧхьеит. Етери аԝны даныҟам исҳәар ҵасымзар ҟалап, аха аԝны ҭацәуп. Уи лыда ҧстазаара ыҟаҙам. Сара сзы мацара акәым, илыхшаз зегьы рзы. Аиашаз, аҙәыр иҭаацәа, ихшара ихы рықәиҵозар, лара лоуп.

19. Асы еиқәыцәашь ишьҭоуп. Ҳбалконқәа зегьы ирықәнауит. Исрыцқьашәа зун, аха асы еиҭақәнаҳәеит. Амра сылзасит.

Уи Гәылрыԥшь Еҭери длыдтәалоуп. Алик, сара, Дима уахь ҳдәықәлеит. Алазареҭ бахҭак еиԥшуп. Аԥшьбатәи аетаж ахь ҳхалт. Еҭери лыхәра анҷарҳәоз ҳақәшәеит. Ахьаа шлымоу лҳар лҭахуп, аха илныԥшуеит. Зегьы дара роуп, уи лыԥшҳара азмырхәашьит, имжьыжькқәа далҭып ҳәа ҳгәыҕуеит. Еҭери иаалԥьушьартә лҷеырҕәҕәаны дыќоуп.

Март

15. Иахьа исымшироуп. Аԥсуаа рҷы, ауаҩы иԥсҭазаараҷы акрызҭазкуа амшқәа азгәарҭон акәымзар, амшира алкаан иазгәарҭомызт. Ус иаԥыз амшныҳәақәа раан саҳәшьцәа акала сахьазгәарҭаша иашьҭан. Иаҳҳәап, хәыжәкын. Зегьы ҳацыԥхьаҳа ахәажә ќарҭон. Убарҭ руакы аҭәы аларҭон. Ҭәысгьы иабалак ќарҭомызт, ихәажәтәызар (рододендрон) акәын. Иара аныҳәа ахьҳгьы уахьынтәи иаауазар акәхап. Убри аҭәы злаз ахәажә зықәшәо анасыԥ бзиа ззыԥшу ҳәа дыԥхьаҳан, саҳәшьцәа еснагь убри аҭәы сара исықәшәар рҭахын. Быжьҩеиҳәшьцәа рашьазаҭә. Уи азы аԥќарақәа анеиларгозгьы ыќан. Еснагь сара исықәшәартә иќарҭон. Ашьҭахь аҭаацәара саналала, еснагь сымшира азгәарҭон. Еҭери астол бзиа лырхион (уи илкуаз ачыс чыс еиԥшымызт). Сҩызцәа, ҭелла исыдызныҳәалоз рнаҩсгьы, аҩны иааины исыдызныҳәалоз ыќан. Уажәшьҭа, асќак анысхыҵ, уи амш маҷк алахьеиқәҵара ацуп, аха, зегьы дара роуп, игәырҕьахартә иќарҭоит сҭаацәа, сҩызцәа. Амреи Аминеи астол дырхиан, Алики сареи ҳаибаныҳәеит. Дима иусура аганахьала Москвантә шьоукы аан, урҭ дрыцуп. Еҭери дахьышьҭахаз сылақәа акы рбомызт. Зегьы раԥхьа уажәы дахьыќоу Флоренциантәи Кан дасит. Кан — сыхьҩежь. Нас Москвантә еихык-еиҵыкны иасит Ланеи Нари. Ахәылԥазтәи адырратарақәа раан сара исызкыз ателефильм рышьҭит («Ажәа абжьы») Гунда Сақаниа, зпоезиа бзиа избо лоуп иќазҵаз. Баша ирҳәом, абаҩхатәра змоу зегьынҵьара имоуп ҳәа. Гунда лбаҩхатәра, лгьама, асеиԥш иќоу ажанрқәагьы лнапаҷы ишааиуа аалырԥшит. Уа сҩызцәа ахьсыхцәажәогьы ыќоуп. Урысшәалагьы Н. Венедиктовеи С. Лакобеи цәажәеит, даара ибзиан, даара иҵаулан. Убас, еицырдыруа аукраин поет, ауаажәларратә

усзуѡы, Олег Таниук иҳәамҭагьы рышьҭит. Ҳәарада, ари аиԥш ателефильм ҟазҵазгьы, изышьҭызгьы, иахәаԥшызгьы даара ҳаҭыр сыԥәырҵеит.

27. Агазеҭ «Эхо Абхазии» аҿы сыҿцәажәара анырҵеит. Азҵаарақәа заа исырҭан, исҳәаша сазхәыцыртә аамҭа сыман. Урҭ лырхиеит ажурналист Лена Заводская. Уа инеиԥыхны сазаатгылоит иахьатәи асахьаркыратә литература аҷыдарақәа — абзиақәагьы, зыдкылара уадаѡызгьы. Убас аҳәынҭқарреи алитературеи реизыҟазаашьақәа рызҵаара, аԥхьаѡцәа, алитература здыруа, инарҵаулан еилызкааруа, ус ахрестоматиатә литература анаѡс зымч ақәымхо, иахьатәи алитература аматериал даара аҽшеиҭанакыз, акырԥьара аҽшашаз. Ашәҟәыѡѡы убарҭ зегьы дрызхәыцны, аматериал ҿыц инапаҿы иааигароуп, асахьаркыратә маҭәахә ҿыцқәа убарҭ шьҭызхша астиль иԥшааароуп. Урҭ даара ишырҿыцтәу гәеиҭозароуп. Аиҿцәажәара неиҵыхны иркьыԥхьит, сгәы иаанагоит уи ахыҷәкы цәгьамкәа инанагӡеит ҳәа.

Апрель

5. Саргьы сызлахәу жәлар рпалата аилатәара ыҟан. Апарламент азал аҿы ҳаиқәшәеит. Еиҳабыс дамоуп Акаба Н. Н. Уи зегьрыла хантәаѡра азылуртә дыҟоуп, аԥсшәа лыздырам акәымзар. Абри аиԥш иҟоу ахеидкыла, ажәлар рпалата ҳәа изышьҭоу, ҳажәлар пату рыҷәаҳҵозар, аиҳараӡак аԥсышәала имѡаԥысуазароуп. Аха хантәаѡыс иарҭаз уи аус лыӡбеит аҽакала. Ара аԥсшәа ҭып азнырмыжьит. Сара раԥхьаӡа ауп сҽаналасырхәыз. Ашколқәа русура агәаҭара здыз иҟарҵаз атәы рҳәеит. Аинтерес аҵан, иугәаԥхартә иҟан. Уи, ахантәаѡы лыцхырааѡцәа руаӡәы урҭ иҟарҵаз даҿаԥеит, уи зуалу Аҵара аминистрра ауп ҳәа. Ус чмазараны измоу ыҟоуп: аус иахәап ҳәа акәымкәа, схы дсырбап ҳәа ирҳәаша акы рыԥшааруеит. Макьана апалата апрограмма амам, акы ѡны ишьҭазаргьы практикала иԥышәам. Ари аус ус ҿыцуп, ишақәнаго аус аур, иалшо рацәоуп. Алагамҭа ауп макьана, акритика рзура ҳаҟәыҵып, зегьы ҳаицхыраан ҳапрограмма атәы ҳаӡбап.

Маи (Мес ду)

12. Даур Наҷьебиа Москвантәи исзааицҳаит «Литературная газета» азы синтервиу ҟаиҧар шиҧаху. Азҧаарақәагьы сзааиҧиит. Ииасыз амчыбжь убри саҽын. Ариабжьарак аҽа зҧаарақәакгьы рҧак ҟасҧахьан. Арҭгьы рҧакққәа рыҟаҧара сҽазсырхиоит. Иахьа Б. Шьынқәба имшира ыҟоуп. Еиҳабгьы еиҧыбгьы уахь ицеит. Б. Шьынқәба дпоет дуун. Ҳпоезиа зегьы дагәылыҳәҳәоит. Апоезиаҽы ибызшәа иаҧызго маҷуп.

14. Иахьа Арӡынба В. Г. имшироуп. Ифотосахьақәа, данхәыҷыз инаркны иахьанӡа рцәыргақәҧа ҟарҧеит. Агазеҭқәа зегьы рҽы ибзианы иадырбеит. Иара ҧьаргьы дызнеиуам, ачымазара иахҟьаны. Игәнаҳагьы ҳагәнаҳагьы азыгьашкааит. Аакьыскьатәи мацарагьы акәым, ҳҧоурых зегьы аҽы зыпсадгьыл, зыуаажәлар рзы еиҳа ҟазҧаз дреиуоуп. Иара убригь, иара ихаҭагьы, иҟаиҧазгьы хазуп. Иахьынӡаилшоз ахақәитреи ахьыпшымреи азааигеит итәыла. Иҧсы шҧоу абаҟа изыргылатәуп. Уи ихьӡ, ихаҭара атәы ҧсра-ӡра ақәымхароуп. Ҳара ҳҧоурых аҽы ишырҳәо еиҧш, уи ес-ииуа ирыциуа, ес-иҧсуа ирыцыпсуа фырхаҧоуп.

19. Иахьа, асаат хәба рзы, Елеонора Коҕониаҧҳа еиҽылкааз, алитература абзиабаҩцәа рхеидкыла аҽы, сажәабжь «Амра аҧсы шҧаз» еилдыргарц иҟоуп. (Е. Коҕониаҧҳа даара абаҩхатәра змоу журналиступ, еиҽкааҩуп.) Ари аилыргараҽы ииаит ҷыц аҩра иалагаз, ауниверситет аҽы алитература зҧо. Ажәакала, аҩымҭа ишахәҭоу еилдыргап ҳәа урықәгәыҕыртә иҟоуп. Аха сгәы снархьит устҧәҟьа иахьыҟамлаз. Ажәабжь ргәаҧхеит, уи атәы зҳәаз рацәаҩуп, аха изыргәаҧхаз, ҷыдарақәас иамоу ртәы рзымҳәеит. Ас ианызба, аҧыхәтәан сара инеиҧыхны сцәажәеит, алитература, ажәа аҟазара закәу, иара ажәабжь ажанр атәы, аҧсуа жәабжь аҽиара атәы, уи иахьа аҧхьатәи ашәҟәыҩцәа ражәабжьқәа излареиҧшым, ус аҧсуа ажәабжь афольклори, ажәабжьҳәаҩи, ашәҟәыҩҩратә ажәабжьи реизыҟазаашьа аҷыдарақәа ртәы уҳәа ишыҟазаалак, арҭ реиҧш иҟоу аиқәшәарақәа шаҟа ирацәахо аҟара убарҭ азҧаарақәа зегьы реилкааз даара акраҧанакуеит. Акраҧанакуеит инарҭбаан алитература аинтересс аҟаҧаразы. Уи иара еснагь ацхыраара зҭаху, адгылаҩцәа зҭаху рзы, ҳбызшәа азгьы акраҧанакуеит.

27. Аакьыскьа сгәы иахәаз ирылскаауеит Н. Ҷанба телехәаԥшрала иқәгыларақәа. Уи, амузыка бзиан издыруа, иалыркаахьоу адерижиор, далацәажәоит аԥсуа культура аҽиаразы ишьақәиргылаз апрограмма атәы. Убарҭ хрыѡ рзымукәа ирызныҟәар, аҳәынҭқаррагьы, ауаажәларрагьы ҳкультура ԥхьаҟа иаҳгаҵәҟьоит. Ҳара иааҟаҳҵо зегьы аҽы апрограмма хҵахуп.

«Литературная газета» аҽы Д. Наҷҟьебиеи сареи ҳаинтервиу анырҵеит. Уи ҽыц знапы ахызгаз иара, Даур иакәу, аредакциа акәу сыздырам, аха ԥьара-ѡыԥьара, сара стәала, иалхтәымыз амырхит, аха иааидкыланы уалаҙартә иҟоуп.

28. Бабицки А. ҳәа журналистк уибар иҵахуп рҳәан, ҳаиқәшәарц ахьарбаз акаҳуажәырҵа «Пингвин» ашҟа снеит. Уи уажәы Прага дынхозаап, уантәи ауп арахь дшаазгьы. Ара данықаз Чечентәылантәи аибашьра иазкны акыр иѡхьазаап, хьаҳәаԥаҳәада ачеченцәа дрыдгылон. Инал Ҳашыг иоуп ҳаиқәшәара еиҽызкааз. Иара Бабицки алитературагьы дазҽлымҳауп, атәгьы цәгьамкәа идыруеит. Уажәтәи идунеихәаԥшышьа, даарак ицәыригар шиҵахымгьы, Европахь иагахьеит. Зҵаара хадас исиҵаз Қырҭтәылааи ҳареи ҳаизыҟазаашьа атәоуп. Урҭи шәареи ас шәеицәыхьшәашәан шәахьыҟоу, шәкультуреи, шәдоуҳаи, шәдоуҳатәи ҭаххарақәеи ирнымԥшҙеи ҳәа. Сара, снавала-аавамлакәа, ихтны сцәажәеит. Ҳаҷкәынцәа-ҳаибашьцәа фырхацәа, еибашьрала ианҳақәла, ирабашьын, ара иааганы иқәрыжьхьаз 400-нызқьѡыкгьы налаҵан, Егры ирцан икарцеит. Уи иаҳәо акры ыҟоуп, ганкахьала, урҭ рганахьала шеишыкәсеи ҳазҭагылаз, ҳбызшәагьы, ҳхаҭақәагьы мап рыцәкны ҳаҽераҳҭарц азы иаҳзааргахьоу (Сталин икульт рхы иархәаны) ҽыц иҳаҵагылаз аҽар аҵамгылаҵәҟьеит, иагьыргеит хҭоурых зегьы аҽы, уинахыстәи ҳаҟазааразы зегьы зҵазкыз Аиааира. Убарҭқа еилкааны ауп ҳара ҳфырхацәа, абриаҟара хыԥхьаҙарала иҳаиҳаз, абԥьарла еиқәных, знацәақәа ҭыҟьҟьо шырҳәо иҟаз, Асовет мчы анеилаҳа, уа иртәаны ирымаз архәҭақәа рабԥьар зегьы ззынрыжьыз, ҳфырхацәа ҳҽар, еиҳарак аидысларақәа рҽы ирымырхуаз абԥьари аԥьаԥҳани рхы иархәаны, ирыҙбеит акыр шәышықәса ҳхақәиҭра, жәлерак реиԥш ҳаҟазаара зегьы зырцәарц иашьҭаз ирҽагылан иԥыххаа

иқәырҭеит. Ирҳасабит уинахыстәи ҳажәлар рразҟы. (Ҳара ҳхаҭақәа убарҭ ҳфырхацәа рфырхаҭареи, зхы ақәызҭоз ргәалашәареи ртәы зынʒа ибжьажьны иҳамоуп. Ҳара ҳаагылазаргьы ажәларқәа рҳәынҭқаррақәа рыҟаҭара, реиқәырхараз рхы ҳадырхәон. Уи абԥьарла изылзыршозгьы уа инхон, иалаʒуан, риааира, рымч, рхы иамырхәакәа. Уи иахҟьаны ҳара ҳаԥсадгьыл аҿы ҳанхеит уаԥсҭәык аԥсуаа. Убри гра дуны ишҳамоу жәларык раҳасабала, убри дырны иахьагьы ҳҭоурыхɷɷцәагьы алкаақәак рзыҟамҭеит. Уи иахьагьы иаҭахуп. Ахырҽхәара ахьаҭахугьы ыҟоуп, аха ари агра атәы цәырган иҳәатәуп. Шәышықәсала ҳажәлар фырхацәа абԥьарла риааирақәа зегьы изабашьуаз ирыхәартә иҟарҭон, дара рхаҭақәа иахьынʒаргоз инхон, аҿа жәларык ирылаʒуан. (Иахьагьы ицәырҭуа жәларқәа иреиԥшны иаадырҳәыз аԥсуа жәлақәа рышьҭа иаҳәоит, урҭ ркультураҿы аԥсуаа ҳлагала шаҟароу. Урҭ наʒаʒа ҳара ҳажәларгьы ҳкультурагьы ишырцәыʒыз.) Иаҳҳәап, аԥсуаа рыр Қәҭешь ргеит, ахьʒгьы арҭеит, нас уинахыстәи Қырҭтәылагьы ргеит. (Тао Кларԥьети ада.) Аҭоурых иадыруеит Аԥсуа ҳәынҭқарра ҳәа. (Ус ɷышә шықәса ишыҟаз ицеит.) Убра уааныʒа инхоз ауаа цқьа рнапаҿы иааргарц рбызшәагьы рҵар акәхеит. Уи абиԥарак агеит. Убас, хәычы-хәычла, аибашьцәа ашьҭахьтәи абиԥарақәа рнапаҿы иааргоз рбызшәа рҵон, рхатәы бызшәа рхашҭуа иалагеит. Егьырҭ рбызшәа аиааира агеит. Избанзар, урҭ хадара рзуразы аҿа бызшәак уздырҳәомызт, дара ртәы уҵар акәын. Урҭ рбызшәа усугатә бызшәахеит, ҳәынҭқарра бызшәахеит. Абԥьарла ара изгаз рыԥсадгьыл харахеит. Еиҳаракгьы усҟан, еиҭанеиааига аныҟамыз аамҭаз. Абиԥарак, ɷ-абиԥарак ала рбызшәаҵәҟьа рхашҭит, ара аҳәынҭқарра аус аҿы аҭыԥантәи ажәлар рбызшәада ԥсыхәа аныҟамла. Абас иара Аԥсуа ҳәынҭқарра амчра ɷышә шықәса ыҟан, ɷышә шықәса рыла рнапаҿы иааргаз рбызшәа иагеит, нас — аҳәынҭқаррагьы. Дара изгаз аргьы урҭ инарылаʒ ицеит, урҭ ирцәамажьымахеит.

Аԥсуа ҳәынҭқарра ахьʒ заҵәык нхеит аҭоурых аҿы. Уажәы усҟан Аҳәынҭқарра ззыҟарҵоз ажәлар аҭоурых еиҭаркырц иалагеит. Уажәы аԥсуаа ҳәа изышьҭоу Қырҭтәыла анԥсыҽеха иианы ара инхаз, ажәытәтәи ахьʒгьы зтәызтәыз нхыцтәи жәларуп ҳәа

иаҽыҵган аҧсуаа рҭоурыхгьы, рбызшәагьы, ркультурагьы архив ахь идәыкәырҵарц иаҽуп — аҧсуаа, ажәытәҙан аҳәынҭқарра ззыћарҵаз. Абри ауп иќоу.

Абри зегьы даара ихшыԝ азышьҭны дазыҙырԝит Бабицки. Иҵабуп, даара исыхәашаз аматериал суҭеит иҳәан, снапы аанкылан ирҕәҕәеит. Нас, ԝбаќа фырԥьан ыжәны ҳаибаныхәеит. Иара иҳәеит, аамҭеи аҵагылазаашьеи инаҵан дќалозар, абри аԝыза аҵоурых змоу атәылаҽы деиҵаар, иареи сареи ҳаиҵеибабар шиҵаху. «Всегда милости просим!» — сҳәеит саргьы.

Июн

3. Аминистрцәа рсовет ахантәаԝы, уажәы аҧсышәала ишаҳҳәо ала, аҧыза-министр Анқәаб А. З. иҽы сыќан. Ибзианы сидикылт, иҿехарззалан акәымкәа, уаԝҵас. Раԥхьа иргылан иасҳәеит ашәќәыԝԝцәа иахьатәи рҵагылазаашьа азы сгәы иааанагоз, Ашәќәыԝԝцәа реидгыла аусушьа, ашәќәҭыжьра азҵаара атәы уҳәа. Убас, сара сҵагылазаашьа атәгьы иасҳәеит. Иара ихы азышьҭны, сажәа даҧымыԝлакәа дысзыҙырԝит. Нас иара иациҵеит, иааидкылан, ҳдоуҳатә культура, акадрқәа рааҙара уҳәа зҵагылоу, зегьыԥьара аиґьтәра шаҵаху.

Иара сара дыздыруеижьҭеи даара ҳаҵыр иқәысҵоит. Аҳәынҭқарра усқәа, адоуҳатә культура иаҵанакуа азҵаарақәа ртәы зегьы идыруеит. Инапы ахьынҙаназо, аҳәынҭқарра афинанстә ҭагылазаашьа иахьынҙалшо акультура дацхраар иҵахуп. Иагугьы, иабзоугьы нҵкаатәќьан идыруеит. Сажәа иахьалнадогьы иаҵаххар дсыхьчоит, даҧсангьы дсыԥхьаҙоит.

14. Гагра, асасааирҵа «Гагрыԥшь» аќны Багаҧшь С. У. иԥҳаи имаҳәи ааишьҭуан. Ҳара ҳшынҵаацәоу ачара ҳаҳәан. Сымаҳә Алики, сыԥҳа Амреи сыргеит. Ауаа рацәамызт. Уи сгәаԥхеит. Багаҧшь С. У. еиԥш ауаа еицырдыруа, зажәагьы зусгьы акрааназ абри аиԥш аус аҽгьы анорма ианықәныќәо ауааажәларратә ҭакы амоуп. Хыла сара Багаҧшь С. У. далкаан ҳаҵыр иқәысҵоит. Дызҽызаалак аҽы ауаԝра агәҵа иргылоит. Аиашаз, аиҳабыра заухьоу даарылукаартә дыќоуп. Сара сеиҵаҿхәахуеит, алидерреи апрезидентреи хаз-хазуп. Багаҧшь С. У. Аҧсынтәыла аҳаҵыр шьҭихит. Уи аус атәгьы идыруеит, ижәларгьы идыруеит, даргьы

ибзианы дырдыруеит. Даарагьы изгәдууп, ҳаҭыр иқәыртҷоит. Сара, изҳом, уи аҳәагьы диласҭом. Убра ичараҽы ҳахьнеизгьы даара сыззыразыз маҷымкәа иҟан.

Ҳара еицыз азал ду аҽы еиҳа иахьҭынчраз кәакьк алаҳхит. Ҳхатәы толбашьгьы далаҳхит. Уи иқәшәеит Платон Бебиа. Ачара зегьы аҽы толбошьс дҟарҷеит Даур Ҭарба, Очамчыра администрациа аиҳабы. Ибзианы имҩаԥигеит. Асасцәа Аԥсны анҭыҷынтәгьы иҟан, Нхыҵ-Уаԥстәылатәи апрезидент инаиркны, Краснодартәи атәылаҽацә аиҳабыра рхаҭарнакцәа инадыркны, еицырдыруа абалерина Волочкова лҟынҳа. Сергеи Уасил-иԥа ҳахьтәазгьы днеит, ҳныҳәаҽа икит, ҳаргьы дынмырхакәа адруҳәа даҳныҳәеит. Даара аамҭа бзианы иаҳхаагеит, даара ҳаззыразыз ауаҩы ичараҽы.

15. Иахьа Москвантәи дааит Даур Наҷҟьебиа. Уи, аиашаз, уаҩышьалагьы, дырралагьы, баҩхатәралагьы, аурысшәагьы убас идыруеит, аурысшәа аҟнытә аԥсшәахь ишеиҭеиго аиԥш, аԥсшәа аҟынтәи аурысшәахь еиҭеигоит. Ас иҟоу акадрҟәа ҳацәмаҷуп, даарагьы напы рыдкылатәуп. Цәаҳәанҵалантәи аиҭага бжьагыламкәа, ишиашоу оригинал аҟынтәи ианеиҭарго аҩымҭа акгьы ацәыззом.

Даур ибзоурала еиҷкааз, иареи сареи ҳаинтервиу Москва «Литературная газета» ианырҵеит. Москва аҿа шықәсык даанхар ҳаиҭанеиааирақәа ирҿыцуан. Усгьы ауп, аха арагь даара даҳҭахуп.

Август

4. Иахьа Москвантә телехәаԥшрала ирҳәеит 90 шықәса дшырҭагылаз иԥсҭазаара далҵит ҳәа Солженицын. Уи, ҳәарада, дызтәыз ашәышықәсазы, аҭоурых аҽы, алитература аҽы, ижәлар рзинқәа рыхьчараҽы ихигаз, илшаз адунеи зегьы иадыруеит, иҟоуп Урыстәылатәи адиссидентцәа, атәыла аиҳабыра иныҟәырго аполитика инадкылан, ажәлар аҵәы иахазҵо. Солженицин иқәпараҽы ажәлар аԥхьа иргылон. Дрыхзыҳааруан. Урҭ рзинқәа рыхьчара акәын иԥсы зқәиҵозгьы. Уи иаахтны иҳәон, иҩуан Асовет мчра, Сталин идиктат аан ажәлар зҭагылаз. Уи еицырдыруа аҩымҭақәа имоуп, асахьаркыратәқәагьы

налатцан, аха зегьы ирылукаартә иҟоуп «Архипелаг-Гулаг» захьзу аполитикатә террор аан идырбаандаԥыз иахьтакызтәи рԥьаҳаным иазку. Убри атемала «Архипелаг-Гулаг» иацназго аҽеа ԥымтак аԥшаара уадаԥуп. Аамтала уи ашәҟәқәа удырбалар, ушаԥхьо еилыркаар, учынуаԥума, уинтеллигентума, устудентума — даара уусқәа дырцәгьон. Хыла саргьы, уи иԥымтақәа срыԥхьоит ҳәа, сыцәгьа рҳәан, даара сдырххеит. Раԥхьа акьыԥхь збартә иҟалаз аповест «Один день Ивана Денисовича» атәыла иқәынхоз аԥхьаԥцәа зегьы иаразнак еицгәарҭеит. Иара убас ироман «Раковый корпус». Сара хыла уажәраанзагьы зегьы ирылыскааун «Архипелаг-Гулаг». Уи жанрлагьы, стильлагьы иҽыцзоуп, адокументалтә материал асахьаркыра ҳаракы амч аман иҟатцоуп, Солженицин аиаша иашьтаз қәпаԥ дуун. Уи зныкымкәа иԥхьан Аԥсны зтагылоу азалымдарра, еснагь изцагылоу аполитикатә террор атәы. Аиаша азықәпаԥ ду ҳара ҳазтагылаз баны дзаԥымсит. (Ҳара иаҳҳароу, убарҭ аматериалқәа еиҭаган, ҳажәлар ирылатцәартә иаҳзыҟамцеит. Уи ианакәзаалакгьы ихьшәахом.) Солженицин иеиԥш иҟоу зтаху еиҳабыра ыҟазам. Уи зны дахганы аҳәааанхытцҟа ддәықәырцеит, аха, ԥсцарҭақәак аныҟала, ихы зқәитцо иԥсадгьыл ахь дхынҳәит. Уи аурыс милат рҭоурых аҽы дынхоит, аиаша аполитикаҽгьы, асахьаркыратә ҟазараҽгьы, иԥсадгьыл ду, ижәлар ду рҽахәы зҳәоз ирылукаартә иҟаз рцеи ду иакәны. Ус иҟоу аибашьраҽгьы ихьатцом, иштахо шырдыруагьы ԥхьаҟа мацара ицоит. Убри азы дызхааныз, иаааиуа абиԥарақәа зегьы рзы дҽырԥшыган, дымԥақәцаган дынхоит. Уи еиҳау занаатгьы аԥстазараҽы иҟазам.

8. Иахьа ақырҭқәа Аахытц-Уаԥстәыла аибашьра иалагеит. Аполитика шшапазаа иҟалазом, аха ақырҭцәа рполитикаҽы зынза иалган иҟоуп. Ақырҭуа жәлар, ақырҭуа культура дамыганы иазынхо аполитика мԥаԥыргоит реиҳабырагьы, ринтеллигенциагьы налакны, азәы даанмыжькәа. Уажәы Уаԥстәыла ус иныҟәеит, уатцәы ҳара ҳахь рхы дырхозар акәхап. Урҭ ирҭахуцәҟьагьы аахтны ирҳәом. Автономиа ахьрымоу, иахьқырҭцәамхаз ауп изыхдырҟьо, аха уи анаԥшцәа рҽы ирызцәыргом. Уажәтәи аибашьраҽы, абасҟак хыԥхьазарала (хатцарала акәымкәа) ире-

иҳау, еиқәных иҟоу ар змоу ақәылаѡцәа, изқәылаз убранʒа инаргар ҟалоит, нас еинылашьа, шьақәгылашьа рымаʒамкәа. Цхинвал амца акны ибылуеит, зынʒа иқәырхыз ақыҭақәа ыҟоуп. Ааигәа иҟоу, хара иҟоу амч змоу аҳәынҭқаррақәа шәаангыл ҳәа разҳәаша, аиҿцәажәарақәа рахь иназгаша аʒәгьы алаҿиҭуам. Америкеи Европа амраҭашәареи урҭ раҕацәа ирыдгылоит. Урыстәылагьы иҕьаҵәыҕьаҵәуа ыҟоуп, аха иаахтыҵәҟьан макьана рхы аларгалом. Уеизгьы, Урыстәыла заҵәык ауп абрагь гәыҕырҭас иҟоу. Ауаҧс жәлар хацәнымырха аҕа иҿагылоуп, ршьамхы адырсырц ргәы иҭаʒам.

12–13. Кәыдрытәи аиѡхаа ҭарцәуп. Уа иааны иҭаҳаз ашәанцәа, ақырҭцәа ирҭахын аиѡхаа рнапаҿы иааргарц. Уи рнапаҿы ианаарга ҳашьхақәа раҳ, Аҧсны асимволқәа иреиҳау Ерцахәгьы дара иртәхон. Ахьʒ ҿыцгьы азырыҧшаахьан рҳәеит. Урҭ уа даара рҿырҕәҕәаны итәан. Дырѡегьых аурысцәа. Аурыс ҳаирпланқәа, ҳҿыхәышәтәырҭа Аʒҵара зҿеизган иҟаз ашәанцәа, абомбақәа рыларҭан, еимдырпит. Ҳара ҳаҷкәынцәагьы аиѡхаа иҭалт, егьырҭгьы ҭырцеит. Ерцахәгьы наԥьнатә ҳара ишаҳтәыз инхеит. Арҭ ахҭысқәа ирылахәыз Димагьы дхынҳәит. Уи иҳәеит, аурысцәа шҳадгылоз ангәарҭа ауп акәымзар ҳаҷкәынцәа рацәаѡны рхы ақәырҭар акәхон, убас рҿырҕәҕәаны итәан ҳәа, Анцәа иԥьшьала, Димагьы егьырҭ иѡызцәагьы еибганы ихынҳәит. (Аʒәызаҵәык машәырла дҭахеит, аҕацәа дреиуаз ҷьшьа дыршьит.)

21. Иахьазы иазгәаҭоуп Аҧсны жәлар зегьы реизара ду. Азхаҵаразы Урыстәылеи адунеизегьтәи ажәларқәа рахь аапҳьара аҟаҵараз. Хыцәхәыц ауаа еизеит. Ҳара 1988 шықәсазы убра еизаагаз, 48–50 нызқь раҟара ыҟан рҳәеит. Ишахәҭаз, иахәҭаз ақәгыларақәа ирҿын. Даур Наҷкьебиеи Анатоли Лагәлааи сыцын, Анцәа илҧха роуит. Урҭ ансыцу абаа иҭоу сиѡызоуп. Сара исықәлоу сѡызцәа зынʒа имаҷхеит. Абрагь хыцѡыцк ракәхарын иҟаз. Азаҵәра еиҳаны ауаѡытәыѡса изхымго акгьы ыҟам. Арҭ аҷкәынцәагьы саҳаҭыр рбоит акәымзар, ауаа рыжәпара салҵны снаскьаны сахьгылоу инеиуамызт. Ауаѡы данҿоу, имч анҭоу, ихақәиҭра ԥықәсыла амамзар иҭахуп. Ажәра аҷапшьара цәгьоуп.

Ибзиан еилгеит. Ахәылԥаз Москвантәи телехәаԥшрала зныкымкәа иадырбеит. Аха даара ентузиазмк аҵамкәа. Уи Урыстәылатәи аиҳабыра ртон акәҙам. Уажәтәи, изхыҿехәо, адемократиа рылахь иаԥыракны, хыла убра изышьҭуа ишырҭаху ирышьҭуеит.

25. Иахьа, ҳҭоурых аҿы иаҵшьны иарбахо мшуп. Урыстәылатәи апарламент, хыхьгьы, ҵаћагьы — ибзианы иахцәажәан еицҿакны иќарҵаз напѡахарала, Аԥсны азхарҵеит. Ҳапрезидентгьы ибзианы дықәгылт. Аиашаз, абарҭ аѡмчыбжьык иќалаз ахҭысқәа ҳаагылазар ҳзышьҭоу, ҳақәпареи иаагаз Аиааиреи ртәы еихнашьалеит. Аполитикаҿы, аҳәынҭқарра ус аҿы ламыс ыќазар, ламысла иныќәеит. Ҳәарада, абарҭ зегьы рҿы Путин иполитика ду ауп мѡасы изну. Уи, еснагь зхахә ылызхуа, Америка аҿехарззалара амѡа акит. Медведев даара ибзианы ихы ааирԥшит. Ииҳәо шәоуп, изоуп, логикала еиқәшәоуп. Аѡсҵаа илымҳа ԥьгәоуп, ҳҭагылазаашьа уажәы еиґьны иќамлац. Телехәаԥшрала Цыгәба В. М. сареи иааркьаҿны ҳалацәажәеит, алкаа ћаҳҵеит иҳауз Азхаҵара аҵакы азы. Нагҙара ақәзааит зхы иақәиҭу Аԥсуа ҳәынҭқарра!

26. Асаат 3 рзы ателехәаԥшрала дықәгылт Урыстәыла ду апрезидент Медведев В. А., иагьрылеиҳәеит ҳазхаҵара инапы шаҵаиѡыз. Уи Аԥсынтәыла аҭоурыхгьы ахааназ данхалеит, инапы зҵаиѡыз, ҳажәлари ҳаԥсадгьыли рзы хәы змаҙам ақәҵара инаваргылан. Нагҙара ақәзааит ихьыԥшым, зхы иақәиҭу Аԥсны! Абарҭ ажәақәа рыла ҳрылагароуп аринахысгьы ҳашьыжьқәа. Абудистцәа Рама Кришна, Кришна Рама ҳәа ирҳәо аматанеира еиԥшны.

P.S. Арҙынба В. Г. иқәнаго зегьы ћаҵатәуп, иҳәатәуп. Иќаиҵахьоу, илшаз, иҵанакуа — акы аанмыжькәа иҳәатәуп, иҳәалатәуп. Аха уи иаанагом зегьы ихала мацара иќаиҵеит ҳәа. Арҙынба В. Г. иеиԥшу игылара азыќарҵоижьҭеи акрааҵуеит. Ахеидкыла «Аидгылара» иахьагьы ишахәҭоу зыхә рымшьац аусура Мушьни Хәарҵкьиа иеиԥшыз афырхацәа, аибашьраан, аќазаареи аќамзаареи ҳанҭагылаз, ажәлар раԥхьа ираԥызаз. Ари Арҙынба В. Г. дланарћәуам, дышьҭнахуеит, избанзар, уи убарҭ зегьы еихишьалартә далҵит, дықәнаргылт, далнахит.

Сентиабр

14. Аԥсны дааит Урыстәыла Адәныҟатәи аусҟәа рминистр Лавров С. Багаԥшь С. У. уии реиԥылара, реицәажәара аинтерес ду аҵан, ауаагьы акы бжьамыжькәа рлымҳақәа кыдҵан иазыҳырҽуан. Уи Аԥсны иаара иаҳәоит Урыстәыла ду ҳшахамышҵуа, зегьы рҿы ҳшьапы ҳақәгылар шырҵаху, уи иацхраарц ргәы ишҵоу.

15. Иԥсҭазаара далҵит Иван Саҳба. Уи дажәны дыҟамызт, аха хәшәтәышьа змам ачымазара ихьит. Иван Саҳба иҟәышыз, зажәеи зуси еснагь еицыз ҵарауаҽын, ркказын. Уахгьы-ҽынгьы аус иуан, дыпрактик дуун. Уи иԥьабаа ду ацуп аԥсуа школ аиҧьтәра: иаԥиҵеит алагарҭа классҟәа рзы аҳасабразы арҵага шәҟәы, иара убас, асахьаркыратә литературазы ахрестоматиақәа. Иарбан сфераз уи дызлахәымыз, иарбан маҭәарыз дзызҟазамыз. Дымгәамҵкәа, зегьы бзиа ибаны, деиҷаҳан иҟаиҵон. Зус бзианы издыруа, зхы ибзианы аус ауа зегьы убасоуп. Урҭ рнапы злаку бзиа ирбоит, ирыԥсҭазаароуп. Иахьа уи ихы дагхеит, абасҟак зԥьабаа рдыруа ижәлар дрыгхеит. Аныҳәамҽеха, ҳажәлар ироуз азхаҵара ианақәгәыргьо иԥсҭазаара далҵит, убри иаԥсахаз ажәлар рҵеи иаша. Ҳаԥсадгьыл, ҳнышә аҳәыр изыласхозар, еиҳа изыкәнагақәо дреиуоуп Иван Асаҳба.

23. Иахьа Италиа, Арецонтә дысзасит смаҭа Кан. Уи уаҵәы Римтәи Папа идикыларц иҟоу дрылоуп. Ҳаигәыргьеит, убрыгь ҭоурыхуп. Кан, ҳара дахьаҳтәу мацараз акәым. Аԥсны зегьы даҵеиуп ззуҳәаша иакәхеит. Аринахысгьы, Анцәа дырманшәал! Римтәи Папа данидикыло атәы аматериал ара инарҭбаан акьыԥхь иарбатәуп. Ари ҭоурых усуп, ианакәзаалак аԥсуак уи аиԥш иаҭәарымшьацызт.

Октиабр

23. Анатоли Лагәлаа дысзасын исеиҳәеит, Аԥсны жәлар рышәҟәыҽҽы ҳәа ахьҙ ухырҵеит ҳәа. Уи азы дара сҽызцәа бзиақәа А. Лагәлаа, Д. Наҷҟьебиа, З. Ԥьопуа даара аԥьабаа рхы иадырбеит. Усеиԥш ахьҙ Европа иҟам, Урыстәыла иҟам, аха Кавказ зегьы уи традициала иаауеит макьана. Усеиԥш ахьҙ нхеит, аха аԥсҭазареи иара алитературеи аҽшаԥсахыз

аиԥш аҵакгьы аҽаԥсахит, Жәлар рышәҟәыɯɯы ахьʒ уажәшьҭа иаҭахуп ҳәагьы сгәы иаанагом. Уажәы мап сзацәкуам, схахә ылсхуашәа сҟанаҵоит. Д. И. Гәлиа иеиԥшу рзы иҟамзар иԥшаатәын. Уи ахьʒгьы, аҵакгьы еиқәшәоит, акәалаԥ еиԥш. Ус иҟа, егьыс иҟа, уи даара иҳаҭыруп, даарагьы аҭакԥхықәра ацуп. Уи аиԥш ахьʒ сыхҵара ҳапрезидент Багаԥшь С. У. иҟынтәгьы иаауеит. Уи акыр дсыцхраахьеит, ɯ-томк сɯымҭақәа рҭыжьра (урысшәала) дадгылеит. Иара усгьы, Багаԥшь С. У. дыпрезидентҵәҟьоуп, ижәларгьы идыруеит, иусгьы. Уахгьы-ҽынгьы тәамɯахә ҟамҵакәа, даара ауадаɯрақәа зхызгахьоу ажәлар рыматҵ иуеит, ршьапы иқәгыларц, дара ираҭәоу аԥсҭазаара аҟаҵара рымч ақәхарц. Хҵоурых аҿы ҳажәлар ирхылҵхьоу рахь еиҳа иалукааша дыруаʒәкуп.

Егьи, жәлары рышәҟәыɯɯы ҳәа ахьʒ ажәит, ашәҟәыɯɯы аҽа ҟаҵарбагак идымгалаʒакәа ус дшышәҟәыɯɯу дныжьзар еиҳа ииашоуп.

Ноиабр

1. Иахьа асаат ɯба рзы, уаргьы иудыруа сɯызцәақәак ҟалоит, аха умазар абра уҟазар сҭахуп ҳәа дысзасит Н. Венедиктова, ашәҟәыɯɯы, аҵара бзиа змоу зуаɯышьа бзиоу аинтеллигент. Уи дреиуоуп анкьа зны Аҟәа атом аусзуɯцәа. Уа ирылахәыз апрофессор диԥҳауп. Дара цеит, ринститутгьы даргьы, аха лара илҭаххеит абра дахьашьцылаз, лɯызцәақәакгьы ахьыҟаз Синоп аҟазаара.

Асаат ɯба рзы сыҟан. Ашҭаҿы иҵыхәаршәшәо мацара иаҳԥылеит ала бзиа. Уи леиқәаҵәан. Жәы-мзы роуп иахыҵуа, лҳәеит Надиа. Атеррасахь ҳхалт. Иаҵәабгьыла иҭалаҳан. Астол, адиван, аҟәардәқәа зегьы акыр иқәсхьоу роуп. Иҿыцʒа акы абра ирылаургылар, аколорит еиланагоит ҳәа ауп изыҟалҵаз. Дук мырҵыкәа уаанʒа исымбацыз ʒɣабк дааит. Дычча-ччо. Надиа излалҳәаз ала, уи «Персик» ҳәа илышьҭоуп, аурыс театр аҿы аус луеит. Ҳаикәшаны ҳанаатәа, «Амра» ҳәа захьʒыз аɯы ала ҳаибазырбаз ҳәа аҵәцақәа шьҭаҳхит. Дук мырҵыкәа Лена Заводскаиа дааит. Уи джурналиступ, лареи сареи ибзианы ҳаибадыруеит. Инеиҵыху аинтервиу

сымылххьан. Аԥсны убри аиԥш иҟоу тәылоуп, изыҟәнаго, Анцәа дзыҟәшаҳаҭу, иаԥсоу ажәлар ирымазароуп ҳәа. Абри аиԥш ахшыѡзцараҟәа зҳәаахьоу рацәаѡуп. Иаҟәнагоз ажәлар Анцәа иалиххьеит: урҭ аԥсуаа роуп. Аԥсуаа рҭоурых ашьа алыкәкәо ишыҟарҭахьоугьы, абриаҟара шрыхҭыргахьоугьы, иахьагьы, уаҭәгьы, уинахысгьы — Аԥсны зл-Аԥсну, иҟәынхо рзгьы, иааиуа рзгьы агьама азҭо дара аԥсуаа роуп. Ленеи егьи аӡгаби заа ицеит. Надиеи сареи аҽа ԥыҵк ҳаицәажәон. Аха сара стема сиааит, ҳаицәажәара амуа аҟынӡа инанагеит. Зегьы дара роуп, ҳара еснагьтәи ҳазҵаарақәа иҵегьы дырзааигәахар, лара лтәала еилылкаар, лара лтәала рҭак ҟалҵар лҭахуп.

Декабр

17. Ахеидкыла «Аидгылара» абенефис ыҟоуп. Уи еиҿкаахеит декабр 13, 1988 шыҟәсазы. Усҟан сара ишысымуаз хантәаѡыс сарҭеит. Изуамызт, избанзар, еилыскааун уи аҭакԥхыҟәра шыҕәгәаз. Насгьы, сара, ԥсыхәа анамоулак ауп акәымзар, ус еиԥш иҟоу аус садгылаѡуп, аха ахантәаѡра сыҟәнагом ҳәа исыԥхьаӡоит. Уаҳа ианамух сақәшаҳаҭхеит. Аус утәхеит. Раԥхьаӡа еилыскааз убри ауп, уи иалахәу зегьы убасҟан еиԥш, зегьы лапҟьак-лапҟьак ркуп, дара ргәы ишаанаго мацара ада аҽеакы рыдыркылар рҭахым. Убас иҟаз аҭагылазаашьаҿы, дасу ргәааанагарақәа еизааигәатәны, еиҳа зегьы ирыдыркыло еиҕьу алкаа аҟаҵара аҟынӡа рнагара сылсыршеит. Убри ҳусура зегьы азы хыԥара зҟәым ԥҟаран иҟалартә. Уи аҭахын аус бзиа аҟаҵаразы, уи аҭахын, иара иаҕаз раԥхьа иргылан, аиҳабыра рҟынтәи аҽеыхьчара. Зегьы дара роуп, ачымазаѡцәкьа ихәышәтәра уадаѡуп. 1989 шыҟәсазы Аҟәа иҟалаз аиҿаҳарақәа, ауаа ахьҭакыз, иара ахеидкыла авторитетгьы иапырхагахаз убарҭ лыргашьа змам «ачымазцәа» роуп. Усҟан абжьааԥынтәи ашәарҭақәагьы еиҳан, аилабгара иалагаз асоциалистә республикақәа реидгыла зынӡа ҳрыҵаҟьацыр алшон. Зегьы дара роуп, «Аидгылара» даара аус ауит, ажәларгьы адгылт. Ҳаԥхьаҟа ҳажәлар ирзыԥшыз аибашьра аламҭалаз, ажәлар акыр еидыркылт, рхыхьчара шрылшо агәра ддыргеит, дара «Аидгылара» ахадарагьы аԥышәа дырҳаит. Аԥхьаҟа даара ихәарҭахаз, аи-

башьраан «Аидгылара» ахьадыркыз даара ииашамкәа иҟарҵеит. Уи атәы уинахысгьы ԥьара ирҽадмыршәит. Избанзар алидерцәа, егьа ипрогрессивтәу аус иаҽызаргьы, иаарываҟәыло, иаҭаххар зҵаарақәак рҽы ирымазкуа ҟалар рҭахым. Иахьынӡарылшогьы иалдыршоит. Уажәы, аибашьра ашьҭахь, иазыхынхәны, ҳаҭыр ақәҵан ахцәажәара ахьаԥшьыргаз ихшыѡны иҟарҵеит.

Унацәа узрыламҵо атеатр ҭәын. Убрыгь акы аҳәоит. Ажәахә ҟаиҵеит Шамба С. Ихагамка, иԥагьамкәа. Сара сықәгылараҽы, исҵахыз зегьы сзымҳәазаргьы, уеизгьы ԥытқ сҳәеит. «Аидгылара» ԥсит, аҭоурых иагеит ҳәа ишыҟаз аԥсы ҭарҵеит. Иагьаҭахын. Аҽаргьы ирдыруазааит ҳаргьы аҟәыд шаҳмыпҟоз.

12. Иахьа шьыжьнаҵы Тҟәарчал цатәуп. Убра сара сԥылара еиҽыркааит. Жәлар рышәҟәыѡѡы ҳәа ахьӡ исырҭаз инаҽыҵган Тҟәарчал администрациа аиҳабы Гогәуа Ҭемыр исеиҳәеит, аҳәара ацҵан. Уи ахьымѡаԥысуа Кь. Чачхалиа ихьӡ зху ашкол аҽы акәхоит, уажәы саҳәшьаԥҳа Л. Исмелиа директорс дызмоу. Уахь исыццеит Борис Гәыргәлиеи, Никәала Кәыҵниеи, Анатоли Лагәлааи. Хазы уахь ицоит Сонер Гогәуеи Димеи. Уи ус ирыӡбеит дара рхала. Ҳәарада, саргьы даара сгәы иахәеит.

Тҟәарчал ацентр кәаԥҳа, ицқьаҳа иҟоуп. Уа ақалақь администрациа ҳзыԥшын. Ашкол аҽы Аҵара министргьы дыҟан. Ахәыцқәа зегьы рзы иссируп, адруҳәа рыбжьы рганы иаҳԥылеит. Имѡаԥылгон Тҟәарчал ақалақь Аҵара ҟәша аиҳабы Хаҳәбиа Фросиеи аҽа рҵаѡыки. Аҵаѡцәа уажәы-уажәы рҽыԥсахны асценахь иааиуан, зны ашәа рҳәон, зных сѡымҭақәа рцыԥҵәахақәа ирыԥхьон, зны икәашон. Егьырҭ Тҟәарчалтәи ашколқәа рҟынтәгьы иҟан арҵаѡцәагьы аҵаѡцәагьы. Ирацәаѡны иқәгылан сѡымҭақәагьы саргьы иҳахцәажәеит. Аҵыхәтәаны саргьы ажәа сҳәеит. Хазы сазаатҭылеит ашколи алитературеи реизыҟазаашьа акыр шаҵанакуаз. Уи еихсыгьра ақәымзар шакәу. Ателехәаԥшра аҟынтә иҟан О. Лакрба хыс дызмаз агәыԥ, имѡаԥысуаз акы аанмыжькәа иҭырхуан. Ашәҭқәа рацәаны исырҭеит, ашьха зныз асахьеи аҳәачаԥеи. Аҳәачаԥаҵәҟьа. Сагьарччеит, Сонер Гогәуагьы сиубилеиқәа руакы аан ѡбаны еиваз Бельгиатәи ашәарыцага шәақь сиҵахьан.

Ажәакала, сеиқәныхсыҟоуп. Иааҟарҧаз зегьы, иаарҳәаз зегьы даара гәыкала шакәыз ѡашьомызт. Абас, абри аиҧш аиҧылара ссир еиҷыркааит Тҟәарчал. Бжааҙара сааҙахьаз Тҟәарчал, ашкол сахьҧаз, абыжьбатәи акласс сахьалгаз, аѡызцәа бзиаҟәа ахьсымаз: Ҷыҷыкәа Харчлаа, Мирон Аршба, Шьоҧа Делба, Алықьса Бганба уҳәа. Раҧхьаҙа хылатәи сусура Тҟәарчал ауп ахы ахьакыз: ашахта (№4), нас арацәа ахаҭабзиара ахьгәарҧо аусҳәарҧаҷы. Даара исҧахуп абри аагалыхратә қалақь еиҕьхарц, иеилаҳан убра аус руа, рзанаат зныҧшуа адоуҳатәы культура аҭыҧ бзиа аман.

2009

Февраль

1. Иахьа Шәачаҟа амѡа ҳақәлеит Еҭеригьы саргьы. Асанатория ахь ҳцоит С. Орԥьеникиҙе ихьӡ зху (уи зны-зынла аҧаҵа газаҟәа зҷоу ҳәа изысҳәалоит). Ҳцара ирманшәалеит, сыцхыраа ѡ ду, сѡыза бзиа Анатоли Лагәлаа. Асаат быжьба рзы машьынала дааит (Толиа иԥьабаа убриаҟара исыдуп, шәашьа сымаҙам). Саргьы акы ахьсылшо аҧхьа иара изыҟасҵоит. Уи, агазель аҷы аҭыпқәа ҳзылихын, ҳаҧсшьара маншәалахарц дҳақәныхәан, дхынҳәит. Амашьына ҳахьақәҵыз инаркны, 100 метрак иреиҵамкәа, мармалташьла ичаҧоу амардуан ҳаҷалан ҳхалт. Ҳаидарақәеи ҳареи ари «инымҵәаҙо» амардуан ахалара ҳзымариамызт. Хыхь ухалар, асынтәи инахаран иккаҙа амшын агәы ухыҧшылон. Ибзианы ҳрыдыркылеит, аномер бзиа ҳаѡнарҵеит (216), аѡбатәи аихагылаҷы. Иаразнак анализқәа ҳрылагеит. Еҭеригьы лгәи лшьақәыҕәҳареи дырхыҷхәартә дыҟам. Лԥьабаа мыцхәуп. Аҟәа аасҵа ацәаакыра акыр еитҵоуп. Аномер ҳзыѡнарҵаз цәгьам. Адәахьгьы ицқьоуп, зегьы анапы рыдкылоуп. Акрыфара макьаназ узахыҷхәом. Уи рхы иатәарымшьар акәын. Ахәышәтәрагьы ус ианыҟала ҳԥарақәа аҙы ржәит. Иаразнак иаабеит мчыбжьык нахыс ҟаҵатәы шыҟам. Ара аиҧш асанаториахь изааухеиҳарак, «аҷыбылра» ауп, амра ркырц, аҷыхәышәтәра усҟак рҷаҷыршьаауеит ҳәа сыҟам. Аха ҳанаах ҳхы иаҳархәароуп. Апроцедурақәа рахь ҳныҟәоит. Сшьа

анализ аҳақьым илгәамҧхеит, ахолестерин рацәоуп лҳәеит. Хәшәқәак сзылылԝааит, холестерин иҵегьы ианеиҳахо астент ахьҭагылоу иашьыхуеит лҳәеит. (Слыргәырҕьеит.) Амш еилгеит. Амш анеилго ара иссируп. Аубыхцәа рыцҳақәа, изакә дгьылзиз изныз. Рыхгьы ақәыртҵеит. Ари адгьыл дара рынцәаҭып акәын. Зехьынрԥьара иззеиԥшу — аерманцәеи ауриацәеи иалаҙартә иахьыҟоу дара рзы ишыԥсадгьылу аиԥш иҟамызт. Адлергьы асаҙқәа ирыԥсадгьылуп. Изакә залымдароузеи ари адунеи аҿы иҟалар алшо, уԝны уԝнырцо, удгьыл уқәырцо. Егьа аамҭа царгьы уи зхароу иранарыжьуа иҟаҙам. Ҳәарада, ажәлар ракәымкәа, зыԥсы мҭәуа рхадацәа. Мышкымзар-мышкы ирзымҕьашкыр ҟалом, ажәытәҙа ассириаа ишырзыҕьазкыз аиԥш.

Анцәа иԥьшьала, Еҭери ланализқәа цәгьам. Лара иалҵны иҟоу лшьапы адақәа ирыхәалырԥшырц Шәача ахәшәтәырҭақәа рахь дцеит. Амш бзиоуп. Аусура зынҙа сгәаҳәом. Аномер аҿы аҭыԥгьы ыҟам. Убри сыԥсшьара акыр иархәашьуеит. «Иностранная литература» ажурнал аҿы американтәи шәҟәыԝԝык ироман саԥхьеит. «Амԝақәа» ахьҙуп. Уацәшәап. Абылра зхысыз, иццышәтәраха адгьыл иқәлан иԥшаауеит инхаз. Аби аԥа хәычи рхаҿала иаарԥшуп иҟало зегьы. Адгьыл зыблыз, ишыҟалаз ҳәа акгьы ҳәаҙам. Аха иуаҕеимшхароуп ауаа рхы шымԝаԥырго, дара-дара еицәшәаны, хара-хара ишеивысуа, амла иаго ахәыҷқәа рбар шырҭахым. Даара угәы бжьнахуеит, уагьархәыцуеит.

6. Еҭери ҳазхәышәтәуа аҳақьым дналԥхьеит. Шәача лшьапы иахәаԥшыз аҳақьым ари дылзасит, дмыԥшыкәа дааиааит ҳәа. Шьҭалатәызаргьы сышьҭалоит, лҳәеит лара. Сзылҿамҧеит, аха даара исцәымыҕхеит. Ууанҙа ажәжәаҳәа иҟарҵаз иахҟьаны, уажәы ԝынтә усхеит. Саргьы, исылшоз ала лгәы сырҕәҕәеит. Ус еиҕьзаргьы ҟалап, урҭ ахирургцәа рус бзианы ирдыруазар.

7. Ажурнал «Иностранная литература» аҿы статиақәак срыԥхьеит. (Д. Лителла ҳәа авторк ироман, «Благоволительница» захьҙу иахцәажәоит. Ароман 200 даҟьа ыҟоуп. Аурысшәахь еиҭагам ҳәа ргәы иалоуп. Изларыԝуала, ароман аҿы, аԥсҭазааратә фактқәа раҵкысгьы акультуратә, адокументалтә материал еиҳауп. Уи дызлахәаԥшуала, анемеццәагьы, аурысцәагьы, афашистцәагьы рацәак еиԝыргом. Зегь раҵкыс еиҳа ааха

зауа, анемеццәагьы аурысцәагьы заҕоу ауриацәа роуп. Адунеизегьтәи аҭоурых аҭагылазаашьа убас иҟалеит, убарҭ алкаан, Гитлер ирзааигаз ҳәа уалацәажәо уалагар, рҽаҷыршьаауеит. Уи ус акәын. Хыла убас, абри ажәлар алкаан ианырзыҟала, даргьы рхы иахәеит. Иахьықәдмыргылаз, иахьрызхымгоз рхы иархәан, даргьы тәылацыҧхьаҙа рхатәы поезиа шьақәдыргылт. Ишнеи-шнеиуаз урҭ апоезиақәа жәларыс иҟоу зегьы рпоезиақәа ирҷыдахеит. Иааидкылан аҧсҭазааразҷы ацәгьеи абзиеи рҳәаақәа еилагеит. Ацәгьа аус азызуагьы, абзиа аус азызуагьы рпоезиақәа еимактәхеит. Убарҭ рахьтә еиҳа мчы змоу аиаша аҧыжәара агеит, ацәгьеи абзиеи ҳәа акәымкәа.

9. Асаат хҧа рахь аусура иалагахьан Дима дааит. Еҭери дышьҭарҵарц дахьыҟоу ахь длыццарц иҭахуп. Ҳгәы ҟаиҵеит, ҳгәыдикылт, ҳхыдикылт. Уаҵәоуп данышьҭарҵо, уаха, ара Шәача, сыҟоуп иҳәеит. Адырҩаҿны асаат 10 рзы Дима дааит, ҳапланқәа зегьы рҽырыҧсахит. Дима диқәшәеит ауаҩы, убри ачымазара мацара иазку аклиника здыруа. Дима иқәшәаз ауаҩи иареи Краснодарҟа иасзаап, еицәажәазаап, Еҭерии илхылаҧшуа аҙәи рҭыҧ шдырхио ала, Димачка абас ҳҷеихит, ҳагәгьы ҧытк иҳарҭынчит.

24–25–26. Иахьа Еҭери, Амина, Дима амҩа иқәлеит. Ианаамҭоу Краснодар иҟалартә. Ашьыбжьышьҭахь Дима Амра дылзасит, уа ишнеиуаз, Еҭери дшыршьҭарҵаз ала. Еҭери илыхәаҧшын, уаҵәыҵәкьа аоперациа ҟарҵарц рыҙбеит. Амина ааигәаҙа ҷьара ауада лзылихит, адырҩаҿны иахымгакәа аоперациа лзыҟарҵеит. Х-саатк иаҷын иҳәеит. Еҭеригьы анаркоз далҵын, дцәажәоит иҳәеит. Димагьы арахь амҩа дықәлеит. Ахәылпаз дааит, дааҧсаны дшыҟоу иныҧшуеит, аха, ахи-аҵыхәеи, игәы алаҟан.

Март

7. Еҭерии Аминеи ааит. Еҭери хар лымам. Лшьапқәа еиқәҷаҳәа иҟоуп. Илыгхеит, аха уажәазы иаҭахыз зегьы ҟалҵеит.

Ишларҳәаз ала, макьана ахәшәҵәы амхҙам. Убри сгәы иалсит. Аха, лара излалҳәо ала, мчыбжьык убри мацараз дзааныгылеит. Уи дарбан хирургзаалак имарианы иаамихуеит ҳәа ларҳәеит. Аамҭа анааилак. Дахьаазгьы макьана дышьҭазароуп.

Есымша лшьапы дыхгылан ҟалом. Даара ҳгәыҕуеит убри аганахьала уаҳа дхьаԥшуа дҟаларым ҳәа.

Иаамҭамкәа иԥхаррахеит. Сара аус сызуам. Сааԥсара сыхьӡеит. Сгәы иалоуп.

Фазиль Искандер имшира (80 ихыҵит) атәы ҳара ҳтелехәаԥшра иалагеижьҭеи акраатцуеит. Иара изкыз афильм рышьҭит аканал «Абаза» аҷы. Ф. Искандер, ҳәарада, абаҩхатәра ҷыда змоу шәҟәыҩуп. Иаргьы саргьы ҳаиҷархасырҵоуп. Саргьы, хаҭалагьы, шәҟәыҩык иаҳасабалагьы даара ҳаҭыр иқәыстоит. «Я русский писатель, певец Абхазии» ҳәа ихы иазиҳәоит. Импыпыҵхьоу зегьы реиҳа «Созвездие козлотура» алкаан саԥхьеит. Иара иҩымҭа хада «Сандро из Чегема», ҳәарада, даара абаҩхатәра змоу инапы ишыҵыҵыз ҩашьом, аха хыла сара уи аиԥш иҟоу алитература сзааигәам. Егьаҷьара иугаргьы абаҩхатәра змоу ашәҟәыҩы импыҵыҵыз шаржуп. Абжьаратәи ашәышықәсазтәи Европа апопулиарра змаз, плутовской роман ҳәа изышьҭаз апроза астиль аҵәы иахаҵаны, иахьатәи аԥсҭазаара иадкылан, ишаржны иҟаҵоуп. Раԥхьа иргылан, иахьатәи аамҭа, иахьатәи аҭагылазаашьа иара ахьаа бааԥсҟәа, хырхарҭа змаӡам апроблемақәа ирывган игоуп. Еиҳаракгьы еснагь ашьа зхьыкәкәо аԥсуа жәлар рыԥсҭазаара, ҭаха, ԥсгаха рызымҭо рхақәиҭраз ақәԥара атәык аламыршәӡакәа, зегьы алаф ахь аиагара шаҟа иламысу здыруада. Аҭоурыхи, адоуҳатә культуреи, урҭ ирыцу аинтересҟәа здыруа еиликаауеит усеиԥш иҟоу алитература абжьы азҭо, уахгьы-ҽынгьы ирҷакызартә иҟазҵо хыкәкыс ирымоу. Уи убриаҟара инаргеит, аӡы злаауа акран аауртыргьы урҭ ртәоуп иаҳәо. Ари алитература ахәҭак аҷы итенденциахеижьҭеи акраатцуеит. Урҭ убас иҟарҵар рҭахуп, адунеизегьтәи аклассика наҟ инаскьаган, аҭыԥ дара иныркыларц. Иԥхамшьаӡо, агәнаҳагьы иацәымшәаӡакәа Л. Толстои изы «многотомный граф» ҳәа ацәы иахазҵарц зыӡбаз.

Ф. Искандер, аиашаз, даара абаҩхатәра змоу шәҟәыҩуп, ихьӡгьы, иҩымҭакәагьы, адунеи зегьы акәымзаргьы, инахаран, инарҭбаан ирдыруеит.

23. Иахьа аԥсуа парламент ахь снарыԥхьеит. Ишыздыруа ала, В. М. Цыгәбеи И. агырԥҳаи ириниативоуп. Усеиԥш аиԥы-

лара раԥхьаʒа акәны еиԥыркааит. Иара саргьы урҭқәа ртәы сыздырам, маԛкгьы сацәшәоит. Ашәҟәыѽцәеи аҵарауааи рҟынтәи З. Џьапуеи Ан. Лагәлааи сыцнеит. Даара ҳаҭыр ақәҵан иааиртит аспикер Н. Н. Ашәба. Ибзиан исыхцәажәеит Л. Шамба, Адлеиба (Чёрный капитан), Б. Кобахьиа, В. Цыгәба, И. Агрба, Л. Саманба, С. Гогәуа. Ихдыркәшеит З. Џьапуа, Ан. Лагәлаа. Адныҳәаларатә адрес снапы иадыркит, ашәҭшьыҵәра ду нацҵаны. Ателевизоргьы ацырҵеит. Саргьы ажәақәак сҳәеит, еиҵымхцәакәа, игәырҷыҕьгамкәа, аиԥылара бзиа ыҟан. Сажәа иацҵан, даара иҵабуп ҳәа расҳәеит.

31. Иахьа Аʒѽыбжьаҟа снаԥхьоуп, Аʒѽыбжьа администрациа аиҳабы Едик Квираиа сышәҟәқәак ашкол абиблиотеказы иҵахуп. Убра ҳнеины, аҵаѽцәа рыԥсшьара ду аан, сыҷедырбаны, сыхьʒала ирысҭарц. Ақыҵа ду, аҭоурых қыҵа администрациа аиҳабы асеиԥш иҟоу аус аҷеаʒәы инапы ианиҵаргьы ҟалон, аха иара ихаҵа ус иҵаххеит. Уи иаҳәоит, Едик дзакәытә администрациа еиҳабу, иинтересҷәа шыҵбаау. Уахь Цаава Шьақро сигеит, Аԥсны еицырдыруа аптекар. Уи Едики иареи еиѽызцәоуп, саргьы даара ҳаҭыр сызиқәуп. Амш бзиан. Кәыдры аԥшаҳәа еснагь еиԥш иблахкыгоуп. Аԥсны асеиԥш иҟоу адгьыл ԥшьаҷы Кәыдры амѽа ылнахит иҵбааҭыцәʒа. Аʒѽыбжьа уахьналало арҕьарахь игылоуп уажәазы иҵацәу, анапы зегу ахәшәтәырҵа, армарахь — ауахәама. Ауахәама цәѽежьʒа иҟалахьан, уажәы аремонт азырун, еиқәышәшәа игылоуп. Аѽада, ашкол ахь, ҳхалт. Ахәыҷқәа рыԥсшьара ду нҵәон. Ахәыҷқәа ус ухы надырбаны уцеит ҳәа акгьы аанагаʒом. Урҭ рԥылара азыҟаҵатәуп. Арҵаѽцәеи сареи ҳаицәажәеит. Сышәҟәқәа снапы рықәыѽны ирысҭеит. Иубартә иҟан, азҵаарақәагьы шрымаз, ҭынч аицәажәарагьы шырҵаху. Нас ауахәамахь ҳнеит. Уи ҟаҵоуп, ирҷыцуп. Аартразы рацәак аҵахым. Уи абас анапы адыркылт акинорежиссиор Ада Квираиа линициативала. Хыла иара Едик, ақыҵа зегьы лыцхрааит. Иахьынʒаздыруа, лара илымаз ахәыҷгьы дамеигʒеит. Уи даара уаѽы игәы иахәартә иҟоуп. Ажәытәʒатәи ақьырсиантә тәыла Аԥсны адин иҵегьы аус аурҭа иазырхынҳәтәуп. Абриаҟара ззааргахьоу шәышыкәсалатәи ҳдин. Аʒѽыбжьа убри ѽнапыкла иркыртә аҵакы ҷыда

амоуп. Д. И. Гәлиа Уарча диит, аха Аҳѡыбжьагьы даара аус иуит. Аҳѡыбжьа иалҵыз Ҷоҷуа А. М. иареи аҧсуа школ ашьапы ркит. Иахьагьы, Аҳѡыбжьа иақәнаго дахагылоуп. Нас уи, Едик Квираиа, иѡныҟа ҳнеиҧхьеит. Бзиа дыҟоуп. Иқәнаго аѡыза, аҧхәысгьы димоуп (Мыкәпҳауп). Зегь раҧхьа ҳнаган иѡцара ҳирбеит. Уи қыҵак рызхара аѡы имоуп. Аҟаҧшь, ашкәакәа. Иҧшәмаҧхәыс ҳанмырхакәа, астол лырхиеит. Даара ибзианы ҳтәан, иаҳфеит, ииаажәит, ҳаибаныҳәеит. Едик ақыҵа администрациа деиҳабуп. Ҳәынҵқарра уаѡык иеиҧш дхәыцуеит. Иқыҵа азгьы, Аҧсны зегьы азгьы. Ус иагьыҟазароуп. Иҷаҧыц бзиоуп, ихы бзиоуп. Усеиҧш иҟоу рыла еибаркуп ажәларгьы, аҳәынҵқаррагьы. Ацара ҳгәамҧхо ауп иашҵа ҳашҭыҵыз. Аҳѡыбжьеиҧш иҟоу ақыҵаҷы инхо, ихатәы машьына имазар, Аҟәаҟа акәзаргьы усура дцоит, дахьҳоит. Ари ақыҵа аҧхьаҟагьы аҧеиҧш бзиа змоу қыҵахоит, географиала иахьыҟоу, шаҟа иманшәалоу, иахьа зус здыруа, зқыҵа аҵакгьы здыруа ауаѡы дахагылоуп.

Апрель

9. Саҳәшьа Дусиа ахәшәтәырҵаҷы дышьҭахҵеит. Лыҳгабцәа еиҳарак дгәарҭар рҵахуп. Лыҧҳацәа лара лхы рықәҵан илааҳеит. Даргьы ибзианы дырбоит, дныҟәыргоит. Саргьы даара сгәы иахәоит урҭ ран лзы абас иахьыҟоу. Даргьы Анцәа ирманшәал, анасыпқәа роуааит. Дусиа, ахаангьы аҳақьымцәа рыгәра лгоит, ирҳәо зегьы лара лзы изакәануп. Дышьҭарҵеит, аха абасҟак зыгәра лго аҳақьымцәа рнапаҵаҟа дахьыҟоу мацарагьы дахәшәтәуеит.

10. Иахьа асаат 11 рзы Анқәаб А. З. иҷы ҳаизыргеит. Даргьы ргәынамҳарақәа рҳәон, ҳаргьы. Апрессаҷы, ажәа ахақәиҵреи ҷҭызәҳәаала ацәажәареи рцәеилагеит.

17–18–19. Ариабжьарак аполтика азҵаарақәа роуп зтәы рыѡуа агазеҵқәа, ателехәаҧшраҷы иадырбо. Грызловгьы дыҟан, ҵыхәаҧҵәа амаҳамкәа аиқәшаҳаҵрақәа рнапқәа рыҵарыѡуеит. Аппозициаҷы иҟоу ахеидкыла «Аруаа» агәынамҳарақәа рацәаны ирымоуп. Урҭи амчрақәеи рполемика аҵахызаргьы ҟалап.

24. Иахьаҷены, 1989 шықәсазы, Москва иаатит Жәлар рдепутатцәа актәи реизара ду. Иахьа иргәаладыршәон. Убри аизара ду

ҳара ҳҭоурых аҿы акраҵанакит. Уа дықәгылан дцәажәеит Арҙынба В. Г. Ельцин иабрагьцәа амчра рымырхызшәа иҟоуп, аха урҭ макьанагьы иԥшуп. Иҟалоит амчра ргаргьы. Урҭ зықәгылоу адгьыл рыҵхтәуп, акәымзар, еснагь ишәарҭоуп. Урыстәыла амчра урҭ реиԥш иҟоу рнапаҿы ирмоуроуп. Уи ҳара ҳазгьы ицәгьарахоит.

27. Шәачантәи дысзасит ԥҳәыск. Апрель алагамҭазгьы дысзасхьан. Франциантә шьоукы афильм ҭырхуеит, Амшын Еиқәа абассеин иаҵанакуа ажәларқәа зегьы рзы. Убра Аԥсныгьы алоуп, уҳацхраа ҳәа. Аҿар рҟынтәигьы аҙәы дҳамоуп, иҟалозар апрель анҵәамҭаз сузасуеит лҳәан, деиҵаст. Асаат 4 шыҟоу ҳаиқәшәар сҭахуп лҳәеит. Аѡныҵәҟьа сҭырхыр шеигьалшьоз лымҙеит. Етери лусурахь сылзасын, даазгеит. Сара аԥьармыкьахь сцан, фатәқәак аасхәеит. Иааинырслан Етери астол лырхиеит. Сыԥшын асаат 5 рзынҙа. Санылбаа, ѡыцьа афранцызцәа, ԥхынматәала еилаҳәаны, лара, аҭел исзасуазгьы, атрико дҭаҟыҟы, агимнастика ҟаҵаразы дааизшәа, иԥшны игылан. Изықәтәаз агазельныҟәцаѡгьы иҿыркатлан уа дыԥшын. Амш бзиоуп, раԥхьа агаҿахь ҳцап, уа иҭыхтәу уҳәа иҭаҳҳып рҳәан, саргьы сақәшаҳаҭхеит. Нас Аҟәатәи ашьхахь ахалара рҭаххеит. Уахь ихазгалт. Аҟәатәи ашьха ҳәа ҳзышьҭоу, ԥаса даара анапы зыдкылаз, зықәцәан аресторан бзиа гылаз, Аҟәа иаҭааузгьы, аратәиқәагьы ԥсшьарҭас ирымаз, уажәы еималан иҟан. Зегьы дара роуп, дара ирҭахыз, асынтәи амшын ушхыпшылоз уҳәа ртәқәа ҭырхит. Уантәи ҳалбааны ҳшааиуаз, Алоизи иѡны ҳәа изышьҭоу гәарҭан, иаагылт. Уи иѡны уажәы, уаҳа царҭа змам аҙәы-ѡыцьа ѡнаханы иҟамзар, иҭацәуп. Аамҭала абра ауадақәа ныркылон ҳашәҟәыѡѡцәа С. Ҷанбеи Б. Шьынқәбеи. Аха уи зынҙа рлымҳа иҭамкәаҙеит. Убри ауп ари ахыбра ҳара ҳзы интересс иамоу сҳәеит саргьы. Сара абарҭ срыцзарц салызхыз сыздырам. Лара, аурыс хҵәаха илеиԥшыз, Кавказ аурысцәа рполитика дааҟәымҵҙакәа дақәыҙбон. «Аурыс солдаҭ шәицәымшәаҙои?» — дҵааит лара. «Мы не из пугливых...» — сҳәеит сара сыхәмаршәа. «А вам кажется, что французские или грузинские лучше?.. — дааччашәа луит. Аҵыхәтәан исымчҳан, зны-зынла урысцәақәак шәысзеилкааум, шәхы шәырԥьоит, шәҿы иҭашәо зегьы шәмилаҭ ирзышәҳәоит, амраҭашәараагьы

уи ауп изҷу, ус изыҟоузеи ҳәа слызҵааит. Асовет мчра ахаан апатриотизм атәы шырҷыҵакыз ирҷыҵакын, ҳгәы кыдыррхьан, лҳәеит лара. Ажәакала, урҵ, аурыс политика иақәшаҳаҵмызт, аҵәы аларҵон. Ус анакәха, Қырҵтәылатәи аполитика дадгылаѡуп ҳәа сгәы иаанагеит. Илыцыз, илацәажәозгьы дқырҵуазар акәхарын. Ажәакала, сахьрыднагалаз сахьхәны сыҟан. Исҳәашаз сыдмырҳәеит. Ихаангьы сзырмацәажәеит. Ҳанеилга, аѡныҟа шәааироуп, уа ишәзыԥшуп сҳәан, аха мап ркит. Макьанагьы аиԥылараҟәа ҳамоуп, рҳәеит. Уаха асасааирҵа «Ритца» иаагылоит, уаҵәы Новороссиск ицоит. Афранцызцәа даара ҳаҭыр ақәҵан, бзиала ҳәа сарҳәеит. Узну адискқәа узааҳҭиуеит рҳәеит. Зегьы дара роуп, ҳаиқәшәара агәыѡбара сзыннажьит. Исҳәаз шадырбаша, акцентс иарҵо сыздырам. Изусҵәаз цқьа еилыскаар акәын.

30. Агазеҭ «Аԥсны» 90 шықәса ахыҵра азгәарҵон. Аҳәынҭқарратә филармониаҷы. (Афилармониа аремонт бзиа азыруит, аѡныҵҟа идырҷыцит. Уи А. З. Анқәаб ибзоуроуп. Саргьы, сцәажәарц, асценахь схаларц сахьыҟаз азы, аԥхьаҵәҟьа атәара сықәшәеит. Иара Анқәаб А. З. сидтәалан. Ус, аиҳабыра ахьтәаз срылатәарц сҵахымызт, сара сҵыԥ сара издыруеит, аха убас иақәшәеит. Уажәшьҭа угылан уцаргьы, аҷакала иахәаԥшыр ҟалоит. Ажәахә агазеҭ аредактор хада Борис Ҭыжәба иҟаиҵеит. Ашьҭахь саргьы сцәажәеит. Исҳәеит егьырҵ агазеҭқәа рҟынтәи аусзуѡцәа ара ишыҟаз, уи аҷырԥшы аиҳабыра рҟынтәи ишыргаз. Агазеҭ анапы шагу, акадр ҷыцқәа шазыҟарымҵо.

Маи

3. Аамҵа ықәҳан ицоит. Ишысҵаху аусура сахьӡом. Иҟасҵаран иҟаз рахь, сызхьымӡаз акыр еиҳауп. Сызҷу ароман «Аҭынчра апроспект» салгар сҵахуп. (Изыѡхьаз, инхаз анапѡыраҟынтәи 100 даҟьак инареиҳаны, исҵахымыз ақьаадқәа ирылакны икасыжьзаап. Уи еицәоу ус ыҟам. Икасыжьыз атекст ашьақәыргылара, ҷыцны аѡра аҵкыс еицәоуп. Уажәы инхазгьы сгәы азҵам. Дырѡегьых еилыскааит узлагаз аѡымҵа, инышьҭаҵа-ѡышьҭаҵо акәымкәа, уалгаанӡа аҷакахьы умиасроуп. Иахьа Ауаажәларратә палата аилатәарахь исыԥхьан, сцеит.

Аҟәа ақалақь ахада аԥхьа днаргылан, ҳаҳҭнықалақь анхамԥа азҭаара ҳалацәажәар рҭахуп. Иқәгылан ицәажәо зегьы хәмаруеит. Ауаа бжьашьа рымаҙам. Ажьа еиҳа иубжьап. Ақалақь ахадараҽы иҟоу зегьы рҭакқәа иреиҕьын иара ахада Лабахәуа А. М. иҟаиҵаз. Уи ихьеиршшомызт, зегьы рымч еилатҵаны ақалақь аусҟәа рыҳасабра иацхраарц дрыԥхьон. Иқәгылаз зегьы рахьтә Ченгьелиа Илиа-иԥа иихәаз ухшыԥ азушьҭыртә иҟан. (Ҧаса Тҟәарчал администрациа ахантәаԥыс иҟаз.) Ахи аҵыхәеи, уи ақалақь атәы бзианы идыруан. Уи иеиԥшу акадрқәа, аппозициа ҽы иҟазаргьы, аусура далархәлатәуп. Саргьы сықәгылт. Исҳәеит, Аҟәа хазы иганы уахәаԥшуазар, ахатәы ҭоурых ду шамоу. Ҳкультуреи хҭоурыхи рҽы аҭыԥ чыда шамоу. Уи атәы зҳәо абаҟақәа ишырхылаԥшлатәу, еиҳа аҵакы змоу ареставрациа шырзыҟаҵатәу. Убри адагьы, ирхамыштроуп, иааидкыланы ҳажәлар рыргыларатә естетика ахархәара арҭароуп иҽыцны идыргыло рҽы. Насгьы, Қьелышьбеи иеиԥш иҟоу, хҭоурых ианыԥшыз, рбаҟақәа ргылатәуп ҳәа жәытәнатә аахыс Аҟәа — Диоскуриа, Себастополис, Сухум — ахьӡқәа реиԥш. Ҳара хҭәы акыр ишацәыхарартәыз ҳәаны, иахьатәи ҳкультура иаҳҭынны иҟаҵатәуп.

Аԥны санааи, адаҟьа рацәа змоу, урысшәала иԥу газеҭк ааган саԥхьа инықәырҵеит. Хә-даҟьак сара исызку астатиа ануп. Иара агазеҭ аҽгьы усҟак зларкьыԥхьӡазеи. Ҳәарада, астатиа гәыкалагьы иԥуп, изыԥуа ишиԥуагьы агәра шигогьы аныԥшуеит. Иҭабуп ҳәа иасҳәоит сԥыза, сашьа Миша Чикатуев. Аха сарччеит, уи ароман «Асду» Нобель ипремиахь иқәыргылатәуп ҳәа ахьиԥуа. Миша дагьпоет бзиоуп, дагьԥыза бзиоуп, Нхыҵи-Аахыҵи ҳаиҵанеиааираҽы иҟаиҵахьоу зегьы бзиаран иԥылааит.

11. Иахьа Аԥьампазра сцароуп. Саҳәшьа Фениа лныша ҭразы идсырҟаҵаз абаҟа сыман, иқәзыргылогьы. Ашьыжь асаат 8 рзы уа, аҟазарҭаҽы, сыҟан. Иара аҷкәын (Уи Цәеибоуп, иаби иареи анаплакы рымоуп.) Сара исылшоз иҭагӡаны идсырҟаҵеит. Ишахәҭоу иқәыргылазар, ицәгьахом. Асаат 9 рзы зегьы ҳаман ҳдәықәлеит. Шьыжьнаҵы ишоуроуп. Иахьа цқьа сызмыцәан, исыкәлашьцо ауп сшыҟоу. Аха исычҳароуп. Амш еилгоуп, Анцәа иԥьшьала. Уа ҳаннеи, сара Северианраа рахь (ҳабду иҭынхараҽ иҭәҭәаӡа инхо) снылгылт. Ахәыҷқәа рзы

иаазгаз ашәыр, ахаамыхаақәа Североиан иԥшәма илыстеит. Излеилыскааз ала, иахьа Хәыта Гогәуа дыржуазаап, уахь ицахьан. Џьара иаасыцхраап ҳәа сгәыԓуан. Уи аԥсрахьы саргьы исцарҭоуп. Иахьа зегьы еиқәшәеит, исзеилагҙозар. Североиан иԥшәма абаҳақәа, аҽеагақәа ҳзаалгеит. Нас, анышәынҭра амаҭәахәқәа ҳаман ҳхалт, ҳабдуцәа инадыркны здунеи зыԥсахуа ахьыржуа. Ажәакала, арахь усоуп ишыҟоу, еснагь џьара иахнагоит, зны ачара амаҵ руеит, ма — аԥсра. Рыѡнус аныруа сыздырам. Ацәеиба, саргьы иахьынҙасылшоз сицхраақәеит, асаат 3 рзы шыҟоу иус ҟаҵаны далгеит. Зегьы цәгьамкәа иалҵит. Саҳәшьа гәбылѡы, зхазы аҵкыс ҳара ҳзы иҟаз, Фениа рыцҳа лзы акы сзыҟаҵазар, сара сзы акыр иаԥсоуп. Лара илҳәахьаз луасиаҭ снықәныҟәан, ара, лаби, лани, лаҳәшьеи рнышәынҭрақәа рҿы лызқәаҭып ҟалартә ҳныҟәеит. Анышәынҭра ахаҭагьы, лара лхаҿсахьа алаԥкан, аихатә гәара бзиа акәыршан иҟаҳҵеит. Лыԥсаҭа лашахааит! Зегьы ҳанрылга саб иашьа-иԥа иҷкәын Североиан иахь ҳалбааит. Нас иқьаԥҭахаз сыѡныҟа снеит. Ҳара иҳаҵанакуаз ҳадгьыл Североиан ицәаҕәоит, илеиҵоит. Сабду Хындыгә дхандеиѡ бзиан, дагьбеиан. Зқьы џьмеи уасеи ашьха ихеицалахьан, аҙлагара ду изҭагылан. Ашьамаҟагьы рацәаны иман. Урҭ аџьыка ахьрырҭоз Ґьеџьыр аҙиас аԥшаҳәаҿы Аџьыкшьарҭа ахьҙын, иахьҙуп. Хындыгә уахгьы-ҿынгьы тәамѡахә имамызт. Инапгьы акрадыруан. Убасҟак аџьықәреи ааирыхуан, есышықәса иганы, ага, Очамчыра, иҭиуан. Санду Арышԥҳан, Арифа лыхьҙын. Ҟазшьала аҽеакала дыҟан. Илхылҵыз зегьы саб дреиґьалшьон. Зегьы дара роуп, саб хазы данца, жәы заҵәык ада ирымҭеит. Избанзар, иара иҵыхәала ашьаԥса шәатәыс ирықәшәахьан. Убри изранажьуамызт. Асовет мчы анааи, сабду акулакцәа рахь даҵанакит. Саб — аҕарцәа рахь. Усҟан ишыҟаз ала, акулак имаз имхны аҕарцәа ирырҭон. Иаҳҳәап, сабду акулак имхны, иҷкәын аҕар ирҭон. Нас маҙала саб урҭ зегьы ирхынҳәуан. Ихшазгьы ҧыҭѡык ҟазшьала иара иахь ицеит, ҧыҭѡык — раншьцәа рахь. Ианшьцәа рахь дыҟан сабгьы рҳәеит. Егьирахь, ақыҭаҿы ауаа анмаҷха, анхамѡа аиҿкаашьа, аколхозқәа рҟынтә рхы ианақәиҭыртә, аколнхацәа рыцҳа рцәеи рыбаѡи зқәыҙхьаз зегьы адәы иқәхеит, ачаирҭақәа

аҭырас рхиааит. Иааидкылан ақыҭа ақәыԥшылара аҿаԥсахит. Инхаз хар рымаӡам, бзиа иҟоуп. Ҳара ҳанхаҩы еснагь игәы наӡом, амчрагьы, егьырҭ асословиақәа рхаҭарнакцәагьы иара амаҭ руазароуп ҳәа иԥхьаӡоит. Ҳаиҳабырагьы убри ачымазара рыласуеит. Ршьа иалазар акәхап. Егьырҭ, иахьа еихьӡарас иҟоу реиҳарак зыбзоуроу, аҟәыд рыпҟоз ԥьушьап. Уи иаҳәо, ҳҳәынҭқарра рҩәҩатәуп, зегьы раԥхьа азакәан гылаҭәҟьароуп.

Июн

22. Иахьаҿены, 68 шықәса раԥхьа, иалагеит аибашьра ду (1941–1945), адунеи аҿы иааҟәымҭӡакәа изҿу аибашьрақәа иреиҳаз. Ауаҩытәыҩса игыгшәыграгьы, ихаҭарагьы еиҳа иахьааԥшыз. Ихы далзырԥшыз. Ҳара ахәыҷқәа Асовет мчра иаиааиуаз адунеиаҿ иҟалап ҳәа зынӡа ҳаҟамызт. Уи ҳхы иҭаргалон ашкол аҿы. «Иуҳәрбап ҳара, Гитлер!..» — сҳәеит сара уи шалагаз ҳара ҳҟынӡа ианааӡа. Саб илахь еиқәышьшьы днасыхәаԥшит. Арра иргозгьы срыҵашьыцуан, ахаҭарахь ицоит, абри згәаҩьыз Гитлер иҭархара иалахәхоит ҳәа. Шықәсык ада аҭахымхеит, зегьы, аҿакала, еиҳа зхыҵуаз иблала избо салагарц. Убри ашықәсан, 9 шықәса шысхыҵуаз, ацәмаа скит. Дук мырҵыкәа иҭахаз рыԥсҭқәа ааҩуа иалагеит. Мчыбжьык цомызт шҵак аҿы аруаа ҳәа ианаааиламлоз. Еиҳа зылшоз, ақыҭақәа рҿы анхамҩа зхагылаз зегьы еибашьра иргеит. Инхеит абыргцәеи аҳәсақәеи. Урҭ уахгьы ҽынгьы анышә иахон. Рыфатә иагын, рыжәтә. Арахь, аибашьра аҟынтә, аҭаацәақәа ргәыҩырҭа рԥацәа, рыԥхацәа рыԥсҭқәа ааҩуан. Дара рыфатә, рыжәтә убасҟак ишагызгьы, аранӡа иааӡаз афронт агәаҟра ишаҵагылазгьы, ирылшоз ахәыҷы зегьы ацхыраарахь идәықәырҵон. Дара, рламгәа ҭаҿаҳәан, уахгьы-ҽынгьы анышә иахон. Ҳара ахәыҷқәагьы, адуцәа ҳрыдгылан, уахгьы ҽынгьы аус аауан. Ашколқәагьы зны иадыркуан, зны иаадыртуан, уаҩҵас аҵара уҵартә иҟамызт. Арҵаҩцәа азхомызт, ахацәа зегьы аибашьра ицеит. Убри аԥшьышықәса баапсы, ҳара ахәыҷқәа, ҳагьдуцәамкәа, ҳагьхәыҷцәамкәа ҳаннажьит. Уажәтәи ҳаибашьрагьы, егьи аибашьра ду ашәахсҭақәа ҳныҵааншә иҳахьӡеит. Аакьыскьатәи

ҳара ҳаибашьрагьы ииасхьоу аибашьра дуқәа ирхылҵыз акакәын. Аха раҧхьатәи иаҳнарҵази иахьатәи иҳаднагалои еиҧшымызт. Ара, аакьыскьатәи ҳара ҳаибашьра шеибгаз аҭакҧхықәра ҳара иҳадын, алҵшәагьы хыла ҳаҵанакуам. Уи, уажәшьҭарнахыстәи ҳажәлар рҧеиҧш наунагӡатәи ахырхарҭа ылнакааит.

24. Иахьа амҩа ҳзыҧшуп. Ан. Лагәлаа, Д. Наҷкьебиа, сара Тҟәарчал ҳцароуп. Уа Џиџиа Ахра иҧеиҵыб дыҧсит. Аҧсыжра уаҵәоуп, аха ҳара иахьа еиҳа иаҳзыманшәалоуп. Џиџиааи ҳареи аӡиас Ғьаԥьыр ҳабжьан, аха еснагь еигәылацәажәак реиҧш ҳаибабон, ҳаихаҵгылон. Асаат 2 рзы уа ҳаҟан. Аӡыҧшаҳәаҵәкьа инхоит. Бзиа иҟоуп. Рабгьы, рабдугьы хандеиҩцәан, анышә рфоит ззырҳәоз ракәын. Уа рацәак ҳнымхакәа, нырцә Аԥьампҧазраҟа, иқьаҧтахаз сыҩныҟа ҳхы ҳархеит. Раҧхьа анышәынҭрақәа рахь ҳхалт. Аакьыскьа исылшоз ала иҟасҵаз саҳәшьа лнышәынҭра, лбаҟа аабеит. Сҩызцәа аҷкәынцәа уи ицәгьамкәа ишалҵыз атәы рҳәеит. Саргьы уи азы сгәы сырҭынчит. Нас, хыхь ахәы агәахьы иҟаз саби сани рнышәынҭрахь ҳнеит. Убрыгь, Анцәа иныҳәартә, Москватәи сҩызцәа бзиақәа Москва инхо аиспанец Дионисио Гарсиа, Москватәи асахьаҭыхҩы, қәрала иҷкәынӡоу, зуаҩышьа ссиру Иури Максимов напы адыркит саби сани рнышәынҭра аҟаҵара. Дионисио уи аҿы аԥышәа иман. Анышәынҭра баҟақәа рыҟаҵарақәеи, аритуалқәа рынагӡара ртәы. Аныхақәа рҭыхразгьы дҟазан. Изулак еизызгаз аматәахәы рхы иархәан, саби сани рнышәынҭра ҟарҵеит. (Уи иаварххны иҟоуп саҳәшьа разҟыда Катиа лнышәынҭра. Уи лара илҭынхаз аԥарақәа рыла Москва иҿаҵаны, нас еихамҩала Тҟәарчалнӡа исзаарышьҭыртә иҟасҵеит. Уантәи ара иаазган, ақәыргылаҩ, азҟаза ибзианы еибиҭеит. Уаҳа акгьы лыҭнымхеит, аха лнышәынҭра ишақәнаго иҟаҵоуп.) Дара, бзиа ибаны, Тҟәарчал ицаны рхәы ааганы ирфон, Ғьеҷьыр ицаны рҿыркәабон. (Усҟан Аԥьампҧазра аҩны макьана дахын аҵыхәтәантәи санҧса рыцҳа.) Абас, абра ҩымчыбжьа раҟара иҟан. Нас, ҳахьеибабалак Москва аума, аҿаԥьароума, убратәи аҧсабара, аӡиас кеикеи Ғьеҷьыр ртәы бзиа ибаны иргәаладыршәон.

Уажәы, «Шәыҧсаҭа бзиахааит!» ҳәа анышәынҭрақәа снареихырхәан, Северианраа рахь ҳалбааит. Уантәи иқьаҧтахаз

сыѡныҟа ҳнеит. Иашҭа ииаҭыганы аѡнҽыц исыргылаз еиқәхапҵса иҟоуп. Уахыкгьы инаҵаиан ацәаха смоуит. Уи ансыргылоз аҽакала схәыцуан, ара сааны акраамҭа аус зулап, сқьаҧҭагьы қьаҧҭамкәа иҟасҵап ҳәа. Сгәы сажьагәышьон. Саргьы уажәшьҭа сқәыпшҙамызт, машьынак аасхәан, аха аныҟәцашьа сзымҵеит. Изҵогьы сакәҙам. Ари аҟаҵара убриаҟара адызбалеит, сгонорар хәыҷқәа еизыҟәшәо, сҭаацәа ирыгырхан, схәыҷқәа ирыгырхан.

Севериан адгьыл леиҵахьазаап, иқәыхәхә иаахьан. Аѡнқәа рышьҭахь, игылаз аҳаҵла аҵаҟа иназган, акраамҭаҙа уа ҳаҟан. Аҳа қәыпсҳауп, есышықәса амахәқәа хьырхәан иаҽалон. Уи зхықәгылаз аҽыбгарра еснагь ицәкьаран, харантәи иубон. Уажәы зегьыньҷьара еималан иҟан. Ауаѡы абра дыҟазар, даламкьысҙаргьы ас иҟалаҙомызт. Идоуҳамч аҧсабарагьы аҵанакуан. Уи ахы иақәиҭхазшәа анаба, ауаѡы ишьҭақәа рырҙра иалагоит, иццакуеит. Ари аҳа исгәаланаршәахьоу рацәоуп. Сан рыцҳа лдунеи анылыпсах, раҧхьаҙа акәны аҧсреи сареи ҳаиҽаҳаит. Уааҥзагьы ауаа ҧсуан, иржуан, аха урҭқәа усҟак срызхәыцуамызт. Абжьааԥнытәи русқәа ирҽуп ҳәа исыҧхьаҙон. Аха сара санақәшәа, зегьы реиҳа иахьсыхьуаз ианақәиршәа, адунеи иаақәыршаз зегьы раҵкыс исаҕоу акы уахгьы ҿынгьы сааигәара иҟазаап, исхылаҧшуазаап ҳәа сгәы иаанагоит. Сан даныҧсуаз аҿены (декабр 31, 1937 ш.) амш кахха иҟан. Ашьыжьымҵан еиқәыцәашь асы шьҭан. Ауха, исаахаз агәаҟра, аҷаҧшьацәа рышьҭыбжь зынҙа самырцәеит. Ашьыжь, шьамхсы сылалан ацаҵаҟа снеит. Уааҥзагьы, ҙынгьы ҧхынгьы убра ахәмарра бзиа избон. Иара адәхәыпш ҧшҙа иқәгылан, аҽыбгарра иазааигәан, ҵаҟа ацәқәырпа хшыла аҙиас леиуан. Анаҧшааԥшырҭа ыҟан. Насгьы, ари ақәыпсҳа ахаара сҽы иазынхон. Уи аҿены, адунеи аҽы зегьы иреиҕьасшьоз, аҧсра лҭаан, дагеит. Саргьы, сыѡны сшыцәаз убри аҳа ашьапы санкьазшәа, убри аҧсра ҳәа изышьҭаз санкьеит. Уааҥзагьы иҟан уи, ауаа ҧсуан, иржуан, аха уи аҿашьоукы ирҭан, сара саҵанакҙомызт. Уажәы санаҵанак, абахә еиҧш санкьеит. Абас иааигәаны избеит, избеит уи закәызеи ҳәа уааҥза сшазымхәыццыз. Иалсҳәаара сыздыруамызт. Ус анакәха, алакәқәа рҽы зтәы аҳәо, ухәы-ужьы зыргыло, адауцәа, ауаѡжьыфацәа, аѡсҵаацәа, аџьнышцәа ыҟазаап. Иагьеилыска-

аит иаасыкәыршан иҟоу зегьы ртәы уаҩҵас ишысзымдыруаз. Еиҳаракгьы, аԥсра мыжда атәы. Убри сзаахаз аҵзамц ашә ҽазар ҳәа даара сеимдеит, аха исзымԥшааит. Убасҡан, иара жьжьара зқәымыз сгәырҩа, наҳаҳаз сан дысцәызгаз, зеилкаара сымч ақәымхаз зегьы ириааины идәыкәлеит сылаҕырҳ. Уи зегьы азыҳәҳәомызт, аха, аарҩара баапсы ашьҭахь, ақәа анлеилак аиԥш, угәы еиҳа иарԥсаҳәон. Севериан иԥшәмаԥҳәыс ҽамыртцысы ҳалмышьҭит. Акәты лшьит, аха ихәыллымхыцызт, ҳаццакытцәҟьон. Иара усгьы, аҩгьы, ахыжәла бзиагьы цәырылгеит, акгьы агылмыжьҳеит. Абра сааида ҳәа сыҟоуп еснагь. Сааны, ибаны, схьагәгәа санцалак, хьаан исзынхоит. Иара Севериан дҳақәымшәеит. Сабду ихылҵыз рыбжаҩык еиҳа иусуцәан, еиҳа рхы иадырцәылон. Сабду, уи акырынтә изыҩхьеит, иԥсы ҭаны дсымбеит, акры зкыз аҳәы иакәын. Ирахә-ишәахә, иаахәан изциҵаз идгьылқәа. Иара ихаҵа дхандеиҩы дуун, анышә зфо ҳәа ззырҳәо дреиуан. Инапгьы акры адыруан. Игәараҵаҿ иҟаз ахыбраҟәа реиҳарак инапала иҟаиҵеит. (Асовет мчы анаа ақыҵаҿтәи акулакцәа рахь иҳбахә рҳәеит. Ҩыцьа аԥхацәеи хҩык аԥацәеи иман, иԥацәа ҩыцьа иара иахь иҟан, саб, зынҳа аҿаҳәын. Ҽыуаҩын, Маршьанаа ирыцныҟәоз дрылан. Ахи-аҵыхәеи, дажәабжьхәаҩын. Ҭцыхәаԥҵәа рымамызт, уи иидыруаз ажәабжьқәа, алакәқәа. Уахгьы ҽынгьы дыртәаны иурҳәалар, ииҳәаша иман. Иаргьы еснагь азыҳырҩцәа дрышьҭан. Акырынтә сазхәыцхьеит, саб иеиԥшыз ргәалашәареи рбаҩхатәреи шеиҿкааз, ишеизыҟаз атәы убасҡак ргәынкылара, ргәалашәара дырхьызыгҳаз. Уи абаҩхатәра, Анцәа иаҭәеишьаз, урҵгьы нацҵан, зны-зынла егьырҵ рзы иарку аԥсабара ашәқәа изаанартуан. Уи аламалагьы иаанартҳом, зда ыҟаҳам амазара ахьыцәаху иҿоу. Уи ацаԥха уаҩы имаҳам, аха, иара даналнакаалак, иааимҟьалоит. Убри иалагҳан ауаҩы, анырра инаҭоит, ибаҩхатәра шаҟа изышьҭкааз, амч зықәхаз, нас, акраамҵа аус днаруеит.

Июль

7. Ҳапрезидент, зҵаарас, проблемас иҟоу зегьы рҿы ихатәы позиция имоуп. Иарбан сферазаалак акы бжьаханы иҟамларц дашьҭоуп. Иара ишиҳәаз еиԥш, икомпетенциа иахьынҳаҵанакуа, ашәҟәыҩҩцәа, Ашәҟәыҩҩцәа реидгыла аусура, ҳлитера-

тура зегьы аҽиара дацхраар иҭахуп. Уи зҭаху дрыдгылаѡуп, рыцхраарагьы дазхиоуп. Иаaиуа апрезидент ҽыц иалхраҟәа ртәгьы цәырызгеит. Даара акраҵанакуеит иара деиҭанхар. Уи зҭаху рацәаѡуп. Иара, президентк иаҳасабала, итәыла, ижәлар, аҳәынҭқарра атәы, амчра зкугьы, аинтеллигенциагьы, иара ихаҭа игу, иидыруа здыруа аҽеаҙәы иԥшаара уадаѡуп. Нас, раԥхьа иргылан, иуаѡрала, иламыс ала, уахь зхы хоу рахь, ргәы иалымсааит, ицызго ҳҳәынҭқарра амчраҽы шамаха днанамгац. Раԥхьа иргылан, убарҭ зегьы еилкааны, зыбжьы ақәзыргаша аинтеллигенциа роуп. Аха ҳара ҳинтеллигенциа акым, еиѡшоуп, атәыла, аҳәынҭқарра азҵаарақәа рзгьы. Аха ҳгәыҕлап, абри аус аҽы ҳажәлар рахьтә еицҽаку маҷѡымхап ҳәа. Иахьа Аҟәатәи акафедралтә уахәамахь ҳнарԥхьеит Еҵеригьы саргьы. Аҭааѡцәа ирымшуп. Аурыс уахәамаҽы аҭаацәа ирхылаԥшуа ҳәа иԥхьаҙоуп ацқьацәа Павели Ануфрии. Убарҭ рыхьҙала, Урыстәылатәи апрезидент Медведев иԥшәма Светлана Медведева лфонд аҽы ргәы иҭан аҳамҭақәа раҭәаршьарц. 25 шықәса еиҵамкәа зынасыԥ еилоу, зхы, зыхшара, урҭ рыхшара — еиҵаѡѡы иҟоу аҭаацәарақәа рхаҭарнакцәа Аԥсны уи атәы зҳәо амедалқәа роуит 9-ѡык. Убарҭ рхыԥхьаҙараҽы ҳаҟоуп ҳаргьы, Еҵерии сареи. Иара убас Апрезидент Багаԥшь С. В. иԥшәмеи иареи; аҭаҭын фабрика адиректор Арҙынба А. А. иԥшәмеи иареи. Аҳамҭа ҳнапаҽы иҳаиҭон Аԥсны иҟоу Урыстәыла ахаҭарнак Семионов. Уи алагалажәа бзиа иҳәеит изоуз рыхьҙала. Саргьы ажәақәак сдырҳәеит.

22. Ҳаѡны иаҳҵааит ѡыцьа Ҭырқәтәылатәи Гогәуаа. Аѡыцьагьы ҷкәынцәакәаҙоуп. Аҙәы Аԥсны ибзианы еицырдыруа Џьынгьыз Гогәуа диԥоуп, Вашингтон аҵара далгеит. Егьи макьана аколлеҷь дҵоуп. Даара иҵеицәа бзиоуп. Аԥсшәа рацәак ирыздырам, аха, Анцәа иԥьшьала, сыѡны иѡноу зегьы, ран раԥхьа днаргылан, сара сыда, англыз бызшәа рдыруеит. (Кан, англыз бызшәа анаѡсгьы, аиталиан бызшәагьы ацитцеит. Уажәы уа дыҟоуп, аҵара иҵоит.) Еҵери усгьы уи акәын занааҵс илымаз, убас лыхшарагьы, лҭаацәагьы: Амра, Амина, Лана, Инара.

Аҷкәынцәа Аԥсны азы ргәы шыбылуа ѡашьом, ҳреигәырҕьеит.

Август

14. Иахьаҽны аибашьра иалагеит. 17 шықәса ҭит уиаахыс. Убриаҟара гәаҟра шаҳзаанагазгьы, убасҟаԥык рыԥсы шақәырҭазгьы, ҳақәызхырц иааиз цҟьашәҟьа иқәҵан, аакьыскьатәи хҭоурых аҧы зегьы реиҳа зҵазкуа Аиааира ҳгеит. Ҳтәыла алаҳәеиԥш иааны иқәжьыз ҳаҒацәа ықәцан, ахақәитра ргеит ҳаԛкәынцәа фырхацәа.

Сентиабр

30. Иахьа Аԥсны ныҳәа дууп. Ҳиааира иамшуп. Амш каххаа еилгеит. Ауаажәларратә палата аҟынтәи исзасын, аҳәара ҟарҵеит, асаат 10 ирхымгакәа дара рҧы сыҟазарц. Аҽазны еиԥшымкәа ауаа рацәан. Уи бзиоуп. Иааз асасцәагьы рацәаԥуп. Сара адукат Зарандиа, апалата амаҳаныҟәгаԥ Убириа, Ԓьынԓьал ркомпаниаҧы сыҟан. Амитинг ҳазыҳырԥит. Уи бзианы имԥаԥыргеит. Аныҳәа 16 шықәса ахыҵит. Иаха феирверк ҟарҵеит. Ԥбаҟа саат ажәԥан ыҵырлашаауа.

Октиабр

1. Амш еилахәеит. Аԥны сыҟоуп. Ԓьынгәыз Гогәуа, аҽа Гогәуакгьы дицны ҳарбар рҵахуп рҳәеит. Сыԥшуп, аха макьана рхабар ыҟам. Асабшагьы, амҽышагьы сырзыԥшын. Аусутә рацәаны исымоуп, аха снапы уанҳа инаҳом. Есымша амаҵурахьы аныҟәара сашьцылахьан. Абасеиԥш аан, еснагь Стеинбек иажәабжь «Сбруя» сгәалашәоит. Аамҭа ықәҳа ицоит. Амшқәа еиԥшуп, Ҳаҵԓьа латҵәацақәа реиԥш.

С. Делба лышәҟәы, иааулак ирхианы акьыԥхь ахь ираҳҵеит. Убри сгәы итҵхон.

Саргьы, уахи-ҿенитәи аусқәа сыҽрыцәганы, сымшынҵақәеи ажәабжь ҷыцқәаки еицҵаны шәҟәык еиқәсыршәеит. Редакторс дасҵеит, уи аҧгьы, зегьынԓьарагьы даара зыгәра зго Толиа Лагәлаа. Иалкаау сԥымҭақәа ԥ-томкны иазсырхиеит. Урысшәала аҭыжьраҧы ҳапрезидент, даара ҳаҭыр зқәу, саргьы хыла изқәыстҵо, Багаԥшь С. В. аҭыжьра дацхраарц ажәа сиҵеит. Шевелиов С. Москвантәи дысзасуеит. Сгәы игеит. «Асду» еиҵазгаз ҳәа ииашан иахьаныстҵаз изыхгом, Шевелиови автори еиҵаргеит

ҳәа. Ус редакторс дамоуп акәымзар (редактор бзиоуп) уи еиҭеигаз ҳәа акрыћоума. Цәаҳәанҵала ҳәа иаҟәѡуп, акәымзар, уажәы амилаҭҭа литература Москва ишеиҭарго еицәамкәа еиҭазгеит. Дсыҕрыʒааʒом, наћ сыхьʒ амх ҳәа изысыцхароуп. Акәымзар, ишҳарххо сынтәа иҭымҵыр ћалоит. Иҵегьы санҷаз салагар акәын ахыхьчара. Аха, Шевелиов иеиԥш шәћәҭыжьырҭак аћны аус зуа инапы ианымзар, убра Москва уцаны уқәтәазароуп. Абас зегьы еидҳәалахеит. Амилаҭ литературақәа реиҭагара, рҭыжьра аҷеаԥьара еиԥшымкәа иалахәаахәҭуеит.

22. Иахьа Озган К. К. аизара ћаиҵоит. Абыргцәа рхеидкылеи (иара хантәаѡыс дызмоу) аԥсуареи рызҵаарақәа сыстатиа даԥхьеит, аԥсуара иазкыз. Уажә еизаз рахь ҧыҭѡык цәажәеит. Ирҳәац, зинтерес ыʒхьоу. Уажәшьҭа, ажәа еизадала акәымкәа, ҵарадыррала иагымкәа иҭҵаатәуп ари афеномен. Усћан аинтересгьы ҷыцхоит. Ргәы иалымсааит, аха, академикцәа урыхћьашаны укаҳауеит, аха абарҭ иреиԥшу, акрызҵазкуа азҵаарақәа ирывсуеит. Ма рымч ақәхом. Зегьы дара роуп, иара, ажәлар иахьынʒардыруа акәзаргьы, ақьаад ахь ииагатәуп. Раԥхьа, аустав еиԥш иҟаҵалатәуп уи иацу аартрақәа. Иазхоуп, иааћәымҵʒакәа ус аушәақә ахцәажәара. Ари азҵаара баша зҵаарам, ажәлар акраамҭа иныћәырго атрибутуп. Ус уалакьакьацәаргьы руʒом. Ҳаҭыр ақәырҵоит. Иахыбаауеит.

27. Иахьа ҷыц еиҷыркааз аиҳабыра рпартиа «Иаку Аԥсны» (Единая Абхазия») аизара ду мѡаԥнагон Аурыс театр аҷы. Атеатр кәапеишәа иҭәын. Аделегатцәа мацара 480-ѡык ыћан. Инаԥхьази асасцәеи урҭ иреиҵамызт. Саргьы исԥылан, аԥхьатәи аҭыпқәа руак аҷы сдыртәеит. Аизара иақәшәан имѡаԥыргеит. Ахеидкыла ахантәаѡы Ҭарба Д. Н. иажәахә бзиан. Иқәгылақәаз аʒәгьы иажәа имроуит. Урҭ рахь, агорсовет аусзуѡы Кәыҵниа даара акритика ћаҵаны дықәгылт. ашәћәыѡѡцәа рыхьʒала дықәгылт П. Бебиа. Уи иихәоз, иажәеираала данаԥхьо аиԥш, апафос аҵан. Аизараҷы, аԥхьатәи алхрақәа рзы, апрезидентрахь кандидатс иʒбахә еиҭарҳәеит уажәтәи ҳапрезидент Багаԥшь С. В. Вицес — Анқәаб А. З. Урҭ, ҳәарада, уахь зыʒбахә рҳәаз зегьы даара ирылыҳәхәоит. Иара Багаԥшьгьы, имроуцәакәа, ибзианы дцәажәеит. Ари, ҳәарада, спектакльк еиԥшын.

Аполитика ус иаҭахуп. Аҽеакы аҳәгьы имхәыцыц. Убас, маҷамаҷа еилоуп аҳәынҭқарра ускәа. Уи аҭакԥхықәра зегьы алахәуп.

29. Иаха ԥхыҳ бааԥсык збеит. Абрахьгьы ианысҵароуп: сыкәа амаҭ ԥшқа ҭашәан, изулак иҭыршәаны икасыршәит. Исыцхәау исмыцхәау сзеилымкааит. Издыруада амаҭ анықшқоу, агәгьы ԥшқазар...

Ноиабр

4. Ашьыжь аҳәынҭқарратә филармониахь сасит. Урҭ исарҳәеит, аиашаз, уаҵәы еицырдыруа шәаҳәаҽык Москватәи дарауеит ҳәа (аклассикатә музыка иаҵанакуа). Уи лашәаҳәараҟәагьы, амузыка иазку лцәажәарақәагьы саҳахьеит. Абилеҭқәа ыҟоума ҳәа санҵаа, иҟаҳам иаразнак иргеит рҳәеит. Уи бзиоуп, ариаҟара аклассикатә музыка бзиа избо Аҟәа иҟазар. Абилеҭқәа ыҟамзар аҽны исымоу амузыка бзиа сазыҳырҽып. Аԥара змоу реиҳараҽык уахь ҽырбашақә ауп изцо, амузыка иаҷгәҳәарауа акәымкәа.

8–9. Рацәак аус сзымуа, схала санаанхалак, сгәы ннакыларц сҽызцәа (урҭ рахьтә зыдунеи зыԥсаххьоу ыҟоуп. Рыԥсаҭа лашахараит!) срызхәыцуа салагоит. Урҭ маҷҽым: Толиа Аԥьынԥьал, Шоҭа Ҷкадуа, Витали Лакрба, Ражьик Кьышьмариа, Алыкьса Бганба, Валико Бераиа, Шоҭа Делба, Мирон Аршба, Шоҭа Салаҟаиа — Урҭ рацәаҽуп. Урыстәылатәқәа, макьана згәамбзиара хар амам: Дионисио Гарсиа (афилософ, асахьаҭыхҽы), диспанецуп, Иура Максимов (асахьаҭыхҽы), Анатоли Гелескула (Урыстәыла иреиҷьу апоезиа аиҭагаҽ, аиспан бызшәа, анемец бызшәа), Тимур Зульфикаров (апоет), Евгени Евтушенко. Иҵегьы ыҟоуп, аха арҭи сареи еиҳа ҳаизааигәоуп. Ҭелла ҳаицәажәоит, макьана ҳаиҭеибабап ҳәа агәыҷра ҳамоуп. Абарҭи сареи ҳаиҽызара иреиҷьу смалқәа иреиуоуп.

Апрезидент ҷыц иалхра ааигәахоит. Акандидатцәа рахь иҟоуп имақарны ицәажәақәогьы. Урҭқәа рҷы макьана президентс иҟоу икоманда реиҷьуп.

Еҭери дырҽегьых ахьҭа лылалҵеит. Иԥханы лҷеиламҳәакәа ашкол ахь дцеит. Илыдмаапкыландаз. (Уажәы аҳәа реимҳәа ҳәа митәык дәықәуп. Аԥсуаа ирдыруаз алареимҳәа акәын.) Сара

даара сҿырԥханы сыҟоуп. Амцашоура аҟара акы сацәшәом, градуск иадамхаргьы ианацла — сычмазаѡуп.

Сальвадор Дали иара ииѡыз ибиографиала, Малиновскаиа еиҭалгаз, аԥхьажәа саԥхьеит. Лхаҵа, сѡыза ду Гелескул, иааиѡуа, еиҭеиго — зегьы ажәа лыԥшаахла еибыҭоуп. Лара зны-зынла убрыгь данихыҳәҳәо ыҟоуп. Дали, обыватель ҳәа аурысҟәа зышьҭоу иблала, деилаган. Аха уи дгениин. Уажәы ус ззырҳәо рацәаѡхеит, аха ара иаракәҵәҟьан. Исаналшьаз лышәҟәы иақәылѡыз ажәақәа сгәы иҭахәхәа иҭоуп. Асовет Еидгыла амаршал, аибашьратә министр (Хрушьчов ицны Аԥсны иаахьаз) иԥҳа убасҟак лыҟазшьа бзиоуп, дҟәышуп, иахьахәлаанҙа сылзыҙырѡландаз уҳәап. Москва, рыѡны, Сивцев Вражек саныҟаз, иахьагьы сгәы иҭынҵәом. Исҵахын Аԥсныҟа, аѡныҟа иаасыԥхьар, аха иара даара дычмазаѡуп. Лара, асаби иеиԥш дихылаԥшуеит, дылбоит. Анцәа, агәабзиара иҵ, рынасыԥ нагҙахааит. Сгәыцхәцәа дуқәак реиԥш сырзыҟоуп.

Ара алхраҟәа аҵлаѡа ҳхыргеит. (В деревне Гадюкино идут дожди.)

12. Иааит уи амшгьы. Алхраҟәа рымш. 80 тәыла рхаҭарнакцәа ааны иҟоуп. Америка Еиду аштатқәа рҟынтәгьы, Алатин Американтәи. Асаат 10 шыҟоу сыбжьы сҵиит. Зыбжьы зҵиуаз рацәаѡымызт. Заа ирҵихьазар акәхарын. Зегьы еиқәышәшәа имѡаԥысуеит, еилагара ыҟам. (Спаспорт сцәынхан, иаразнак ҷкәынак дсыхьҙаны иситеит. Иаразнак игәарҭеит.) Анцәа ҳиҳәалап ҳахьымхәааит ҳәа. Дук мырҵыкәа еилкаахеит, аиҳараѡҙак Багаԥшь С. В. иширҭаз. Саргьы, ҳәарада, уи иоуп сыбжьы зыстаз, даара сзықәшаҳаҵу. Ажәакала, алхраҟәа иаадырԥшит ҳажәлар шрызҳаз, ахьыԥшымра, ахақәиҵра шраҭәоу. Даара аԥыжәара иман даиааит Багаԥшь С. В. Хаҵала саргьы абас иҟалар сҵахын. Уи ҳажәлар ишрықәнаго ишибо агәра згоит. Дара ажәларгьы абра ргәы иамжьеит ҳәа сгәыҕуеит, «5» рзыкәургылартә иҟоуп.

2010

Январ

1–15. Абас иааит аҽа шықәсык. Ҳуаԥьаҟ амца ҭахҵеит. Ҳаҳҕабцәеи урҭ рыхшареи, уажәы ара иҟоу — Нар, Арзик, Инара — Ашықәс ҩыц иҳацаԥылоит. Кан Римынтә даҳзасуан, Лана — Москвантә. Зегьы аѡныҟа — Аԥсныҟа — ирҭахуп. Уи уеигәырҕьартә иҟоуп, аха иаразнак изааҳом. Зегьы ахьыҟоу акака иркуп. Еҭери лшьапқәа рыхәышәтәра лыхәеит. Краснодарнҳагьы цатәыс илықәшәеит. Ҳшынҵаацәоу иаҳҵахуп, иааиз ашықәс азы Дима аҵаацәара далалар. Даара ҳгәыҕуеит. Аамҵа цоит, уаахьаԥшаанҳа аԥхәысаагара уахыԥоит. Арзик аинститут аҵалара иҽазыҟаиҵоит. Иарбан макьана иалимхыц. Арҭқәа апрограмма минимум иатәуп. Саргьы сѡымҵақәа рзы апланқәа сымоуп, зегьы сыҽрыцәганы, изулак аус зуеит. Урыстәыла аҭыжьразы сгәы иҵоу, сѡымҵақәа ѡ-томкны, актәи азырхиоуп. Аѡбатәигьы амѡабжара инагоуп.

28. Телехәаԥшрала ирҳәеит дыԥсит ҳәа Селинҧьер. Акыргьы ихыҵуан. Аха Селинҧьер иеиԥш иҟоу ашәҟәыѡѡы еснагь дыгәлымҵәахуп. Сгәы далсит «Абахә ақәцәан, ачарҵаҽы» («Над пропастью во ржи») аиԥш иҟоу аѡымҵа аԥызҵаз, алитература ҳаҭыр ақәызҵо зегьы рзы дынцәахәуп. Иԥсҭазаара бзиахааит Селинҧьер ду!

Февраль

21. Д. И. Гәлиа имшира азгәаҳҭон. Ашәҟәыѡѡцәа ԥыҵѡык ракәын иҟаз. Амузеи аусзуѡцәа аҽар маҷѡымкәа иаарԥхьеит. Урҭ рҟынтә ԥыҵѡык ражәеинраалақәа ирыԥхьеит. Урҭ рахьтә иҟан абаѡхатәра змаз. Уеизгьы, дара изыѡуа ахыԥхьаҳара иахьагымхо угәы иахәартә иҟоуп. Иара амузеи нагҳаны иҟаҵатәуп. Акәшамыкәша иҟоу абаракқәа ықәган, ирҵбаатәуп. Алитературатә архивгьы аҭып азуԥшаартә. Ацәажәарақәагьы ҟарҵеит. Саргьы ԥыҵчыҵк сҳәеит: ҳажәлар, ҳҳәынҵқарра рҽиараҽы аихьҳарақәа ыҟоуп. Аха ҳбызшәа, ҳкультура ирыгуп. Иаҳҳәеит, иаҳҳәеит, аха ақәаб мшит. Ари аиԥш аус аҽы ақәаб амца аҵоуҵаларoуп.

Март

4–9. Арҭ амшқәа — џьабара мшқәоуп. Владислав Арӡынба дырԥьабоит. Аԥсуа жәлары, ҳара зегьы ацәыӡ ду ҳауит. Владислав аԥсуа ҳәынҭқарразы, аԥсуа жәлар рперспектива азы, илиршаз, иара иҟынӡа изылшахьоу маҷуп. Амза 9 рзы филармониаҿы дыгҿарҭеит. Адәахьгы аҩныҵҟагьы ауаа рацәан. Иааҟәымҵӡакәагьы иааруан. Аԥсуаа рыдагьы иҟан аурысцәагьы, аерманцәагьы. Багаԥшь С. В., аибашьҩы Кьылба, Ҭырқәтәылантә ииаз, Аҟәсбеи амитинг аҿы рықәгыларақәа рылукаартә иҟан. Дахьиз, дахьааӡаз Ешыра анышә дамардеит. Изыласхаайт уи инышә гәакьа, Аԥсны аҵеи ду!

Мai

5–8. Грышьа Гогәуа (сабиашьаиԥа, сашьа) иԥшәмаԥҳәыс Е. Џьынԥьал лыдунеи лыԥсахит. Лыҷкәын данҭаха нахыс, лыбжа цахьан. Лҿамҭакәа акыргьы дааит. Аԥсыжраҿены В. Лагәлааи сареи, Ламара лыҷкәын хьҩежь Ҭемыр ҳаигеит. Очамчыра, Шура Гогәуаԥҳа дыԥсны дахьыгҿазгьы ҳамҩахыҵит. Ҩны лаҟа хәыҷык лхала дыҩнан. Иаалықәшәан дыԥсит. Уи ачамгәыр шалырҳәоз, ашәа шылҳәоз еиҭаҳәашьа амамызт. Лыбжьы анҵатәын, еиқәырхатәын, аха лыкәшамыкәша иҟаз рахь уи зхаҟны иааишаз аӡәгьы длымамызт. Лчамгәыр ақыртқәа Очамчыра аныркыз иргеит. Урҭ ахаангьы аҷан иазгагоп. Иагьԥхаршьом. Очамчыра ақалақь ахаангьы агәы ԥжәаны ифан. Уажәы, аибашьра ашьҭахь, еидырҷаҷалан иргылаз агырцәа рыҩнқәа аиҳарак ҭацәуп. Абульдозерқәа рыла иқәгатәуп. Даргьы зшьамхы зҿазыргаз ртәылаҿы иҟоуп, убра иалииаит. Шаҟа проблема ыҟоузеи Аԥсны, изызхәыцым, иӡбам, извысны ицо. Ҳашьҭахь иааиуа ирҭаху азыруаит ҳәа.

Уантәи Гәыԥҟа ҳцеит. Грышьа аџьабара дахьалагылаз снеины сивагылт. Арахь ҳанааузаз саҳәшьаԥҳацәа Асидеи Асҵеи Бигәаа шьҭаххит. Урҭ ҳаман, дара рҿы ҳныдгылан, ран, саҳәшьа Дусиа дааҳбеит.

5–20. Арӡынба В. Г. ихьӡ акамыршәразы акомиссиахь снеит. Салан, аха уаҳа снармыԥхьацызт. Ирыӡбахьоу аҟнытә акгьы узаҿаԥом. Аҟәатәи аеропорт ихьӡ ахырҵеит. Макьана иахьакәу алрымхыц, аха ибаҟа ргылатәуп ҳәа рыӡбеит.

Убри исгәаланаршәеит Шьынқәба Б. В. ибаҟа аартра. Цқьа еиҿкаамызт. Инеиз реиҳараԥыкгьы машәыршәа иахҵыгәлаз ракәын. Аиҳабыра ҳәа иҟоугьы рҽаларгалар рҭахымызт. Уи ашәҟәыԥҵцәа рнапы иануп, еиҿыркааит ҳәа ақәырҵеит. Аскульптура ахаҵа еиҧьзар ҟалон. Ауаԥы ибаҟа ма афотосахьеиԥш иԥшра амазароуп, ма сахьаркыратә хаҿсахьазароуп. Насгьы, даара сақәшаҳаҵым ибаҟа аҵаҟа иара дахьыржыз. Ибаҟа ара игылазар акәын, инышәынҵра — Ҷлоу. Уи еиҳа иԥсаҭан. Ус, Аҟәа агәҭа, аԥсуа поет ду, ажәа азҟаза ду ибаҟа аҭыԥ ахьаиуз, акыр иаԥсоуп.

Июн

12. Апарламент ахь снарԥхьеит. И. Агрба. Иара аспикер Ашәба Н. Н. рыбзоурала, хаҵалатәи апенсиа сзышьақәдыргылт. Ажәлар рышәҟәыԥҵы ҳәа ахьʒ схырҵеит. (Ари ахьʒ аҵакы ажәит. Зегьынҧьара иаҟәыҵхьеит, аха ара ас ахьырыʒбаз сзаҿамгылеит, хахәылхрахоит ҳәа.) Уа ауааажәларра-политикатә ус аҿы сԥьабаа иахцәажәеит. Ахеидкыла «Аидгылара» аханатә сшахагылаз. Уи ҳақәпараҿы аҭыԥ иааннакыло атәы рҳәеит. «Аидгылара» даара аус ауит Арʒынба В. Г. ишьҭыхра, ихьʒ ауаа рылартҵәараҿгьы.

Июль

7. Ахәылпаз, Дима дсыҳәан, Ҭырқәтәылатәи ииаз Канадатәи Гогәуақәак рԥылара сцеит. (Дима Нар иусҟәа дырҿуп. Уи иааиуа асабшаз ҧхәыс дааигоит. Кьалашәыр, ажәытә Чачаа рыԥсыжырҵақәа инарыварҕәҕәан иҟоу, аԥацха-ресторан аҿы, Сунер Гогәуа инициативала, астол неиҵыхны ирхиан. Гогәууа ыҟан, Аҧьамԥазрантә, Гәыԥнтә, Тҟәарчалнтә. Сунер иҵаацәагьы неигеит. Урҭ рахьтә иҟан Канада инхо ҷкәынцәа бзиақәак. Аԥсшәа рыздырамызт, аха Сунер еиҵеигон. Руаʒәы дымшынуаԥуп, акыр дныҟәахьеит. Уажәы, Аԥсны амчра дыргақәа згоит, ҕбала адунеи иакәсыршоит иҳәеит.

Нас Амрачка дахьышьҭоу снеит. Уи дзышьҭаларызи, аха ҳақәгәамҵуам. Хар лымам. Адиагнозҵәҟьа уаԥҵас иқәдмыргылац. Ареанимациа аҟынтәи апалатахь диаргеит. Ареанима-

циаҽы Тосиа Ҳагԥҳа дтәан, Шь. Аԥьынԥьалгьы (лыԥшәма) уа дышьҭазаап. Аритмиа имоуп, аҽарцәгьеит.

11. Ахәылпаз Кан дааит Италиантә. Уи дгәазырҳагоуп. Зегь рыла! Уи ауаҩрагьы илоуп, адырра бзиагьы имоуп. Аҳамҭақәа ҳзааигеит. Кан ҩынтә Римтәи Папеи иареи еиқәшәахьеит. Сынтәа Италиантә асасцәа изаарц иҟоуп. Ҳаԥхьаҟазгьы ҳажәлар, ҳҳәынҭқарра, ҳкультура азы зда дыҟаҳам иакәхоит.

19. Иахьа Еҭери илымшироуп. Анцәа иԥьшьала, уажәазы лгәамбзиара хар амам. Убас агәамбзиарақәа шлымоугьы, ҳҭаацәа еибаркны изку ла лоуп. Ишырҳәо еиԥш, ҳаҩны зхагылоу ҳҭаацәа ирыҷцаауа, иҳамабзиоу зегьы аҩны илыдырныҳәалахьеит. Ашәҭқәа лхы нарылмыҳәхәо дрылатәоуп. Ҳара зегьы ҳзы уи ныҳәа дууп. Ауаԥьаҟ амца ҭаҳҵеит. Бзиарак анҳамоу уи традициахеит. Иахьа зегьы ҳаизоит, Еҭери лымшира еиҧьу ҳзеигәырҧьозеи.

23. «Аԥьмақәа, рынҵәара анаалак, тәыҩала еисуеит» рҳәоит. «Аԥьмақәа» асферақәа зегьы рҷы иҟоуп. Ашәҟәыҩҩцәа ажәлар ркультура ацентр хадақәа иреиуоуп. Уи, ажәлар, аҳәынҭқарра рҷаԥхьагьы аҭакԥхықәра ацуп. Аԥсуа шәҟәыҩҩцәагьы убри рҭыԥ зны ҧҳәаала иныркылоит, зных иахьықәгылоу игарҽаруа иалагоит. Уажәы Д. И. Гәлиа ихьӡ зху апремиа акомиссиа хҭаркит. Еиҳарак сара исхырҟьаны. Избанзар, урҭ ирҭаху, ишырҭаху зегьы сара иныҟәызгом. Иақәнаго ада. Аха аҭыӡшәа ҟаҵаны, иалҵны ицо ыҟоуп. Иаахтны ирасҳәеит, ицо, иӡуа аӡәгьы изынкылом, шәца. Ара шәара ишәҭаху мацара аӡәгьы дадгылом ҳәа.

P.S. Егьирахь, сгәы шьҭызхуагьы сымоуп: раԥхьа иргылан смаҭацәа. Кан асасцәа иҭоуп, Флоренциа аҵара изырҵоз, марбызшәа шԥеиҵеи, ишԥеиҳәои. Дара изырҵазгьы уи иеигәырҧьоит.

Август

16. Иахьа Е. Евтушенко дысзасит Москвантәи. Уи ариабжьарак ирлас-ырласны асра далагеит. Дсыҳәеит Гәылрыԥшь араион администрациа дышнеиуа, даннеиуа расҳәарц. Уи инымҵәаӡо идача азҵаароуп. Деиҭасзасын, апрезиденти иареи

еиԥылартә иҟарҵахьан. Уажәы иалҵуам рҳәаазаап. Ианаамҭамыз дақәшәеит. Уажәы Медведев Аԥсны дааны дыҟоуп, аҿаҳәы иаха рымам. Уеизгьы, Аԥсны ареспубликатә библиотекаҿы иԥылара еиҿыркаартә иҟасҵеит. Ишәҟәы ҿыц ҳамҭас ириҵеит, ажәеинраала ҿыцқәа дрызрыԥхьеит. Евтушенко, ҳәарада, даара абаҩхатәра змоу аҳәы иоуп, уи аҳыргашьагьы дақәшәоит. Ҳәарада, дахьымцхәқәоу рацәоуп. Уи ара, ҳара ҳҿы, даарак ҳаҵыр ақәым. Евтушенко, иара излеиҳәо ала, ҿыц, дизааигәахеит Быков (Пастернак изы ашәҟәы зҩыз). Аҵәгьы илеиҵоит; уи зегьы иҩуеит иҳәеит: ажәеинраалақәа, афелетонқәа, аромaнқәа. Иара саргьы дыздыруеит. Даара аҵара змоу, акрыздыруа аҳәы иоуп. Иажәабжьк саԥхьан, сара стәала, ибжьаратәуп.

Октиабр

15. Аполитикаҿы аҳыхәашь еиҳауп. Абжьааԥнытәи аԥан бзиан иугәалашәозар, аҵалара гәаҕьылацәоуп. Урыстәылантәи поетцәақәак аан еиԥыларақәа еиҿаҳкааит. Аамҭа злаҟоу ала — ателехәаԥшра, аинтернет, акьыԥхь — лаԥшҿаԥшыла аиԥылара аинтерес иагхеит. Урҵ аиԥыларақәа рзеиҿаҳкааит. Ажәеинраалақәа ирыԥхьеит, иара ус иахьатәи аҟазареи аамҭеи реизыҟазаашьақәа ирылацәажәеит. Ирацәаҩхеит Урыстәылантә иаауа апоетцәа, ашәаҳәацәа. Ҳара ҳҵас, ианакәзаалак аиԥш, убри ибзианы ирыдыркылоит, ибзианы ирзыҟоуп. Ҳара иахьа ҳхы иаҳархәо акультура, абызшәа, абжеиҳарак Урыстәылеи аурыс бызшәеи ирыдҳәалоуп. Аԥхьаҟа зегьы шыҟалаша уаҩы издырам. (... что готовит нам день грядущий?!.)

Ноиабр

Москва «Вести» ала ирҳәеит, Белла Ахмадулина лыԥсҭазаара далҵит ҳәа. Сгәы иалсит. Уи сара дсеиҵбын, аха ҳабиԥара даиуан. Москва, Алитературатә институт санҵала инаркны, еиҳа исзааигәаз сҩызцәа дреиуан. (Курск аҿы ҳаицтәан.) Сара исзааигәаз — Евтушенко, Иура Киршон, Иосиф Курлат, Николаи Анциферов, Иури Панкратов, уҳәа — ларгьы даара дырҿархасҵан. Аинститут ҳаналгагьы Белла Аԥсыҟа ҩынтә-хынтә данымаауаз шықәсык цомызт. Ашьҭахь, Гәылрыԥшь агаҿаҿы

инхоз Дубровски ҳәа шьоукы рыѡны алылхын, есышықәса уа дауан. (Урҭ аѡнытә пансионатк еиԥшны акы рыман, ԥсшьара иаауазгьы аланыҟәыргон.) Белла даара дпоет бзиан, дагьеиҭагаѡын. Ссиршәақәагьы ажәеинраала даԥхьон. Ҳәарада, уи амшын еиԥшу аурыс поезиаҿы дынхоит. Быԥсаҭа бзиахааит, Белла!

2012

Август

30. Иацы апрезидент иҿы сыҟан. Измааноу сыздырам, дахьтәоу даарак ихиам. Амҿыматәагьы зегьыԥьара игылоу аѡыза ауп. Абри аҭып азы аҿышәараан, ихыжжуа аенергиа имазшәа убон. Уажәы ара данааи акыр иагхеит. Уаанҳагьы иара дхәыдаҳамызт. Сара сызнеиз изымдыруазар ҟаларын, аха иныкәырԥшшәа зегьы рзы аҭакҟәа рхианы иман. Ус избеит ашьҭахь ҳаицәажәараҿы. Сназыԥхьаз дара ракәын, аха уа сахьнеиз усҟак активра аадырԥшуамызт. Сроман иҭрыжьыз «Асду» аҳбахәгьы цәырсымгаҳеит. Уи азы «иҭабуп» ҳәа иасҳәахьан.

Ибзианы сидикылеит, сышәҟәы еиҭасыдиныҳәалеит. Иара ихаҭа даарак длахҿыхмызт. Уи аиԥш иҟоу ахадараҿы, уаанҳа рхы ақәҵан иашьҭоуп, аха атәыла ахадараҿы аусҟәа хьанҭоуп. Уаннеи акы ҟауҵароуп, ԥьара программа ҿыцк шьҭухроуп. Сызнеиԥхьазгьы, информациақәак рзы акәхап. Саргьы ҳлитература, иааидкылан, ҳкультура, иаҭаху ҳәа сгәы иаанагоз, иагу-иабзоу атәы салацәажәеит. Иара зҵаара имҭиит, аха дазыҳырѡуан.

Ҳәарада, зегьы ирҭахуп аусҟәа еиҕьзар, ажәлар алаҳартә акәзаргьы. Уи, ҳәарада, апрезидентгьы иҭахуп, ажәларгьы. Аха иахьауажәраанҳагьы, убрахь амѡа бзиа ҳзыԥшаауам. Ҳгәыҕлап, имгәыҕкәа иԥсхьада. Агәыҕрагьы аҭахуп. Уи стимулуп.

Сентиабр

1. Очамчыра аинтернат бзиа аадыртит. Уи даара иус бзиоуп. Аартрахь ашәҟәыѡѡцәагьы наԥхьоуп. Уи аакьыскьа Очамчыра иаакарҵахьоу зегьы иреиҕьуп. Сара исарымҳәеит, сыбжьарыжьит, измааноу сыздырам. Уи аиԥш аус ажәакәак

ахысҳәаар сҭахын. Ахи аҵыхәеи, иара аадыртуеит. Апрактика иаҳнарбеит, ус абжьааԥнытәи ашколқәа, еиҳаракгьы ақыҭа школқәа раасҭа, аинтернатқәа еиҳа иазыӷаҵоу аҵаѡцәа шоурыжьуа. Уажәтәи ҳҭагылазаашьа ала, убартқәа ҳҽырхроуп.

2. Бродскии Волкови реицәажәара саԥхьоит. Ҳәарада, аинтерес аҵоуп. Ҭынч еицәажәароушәа иӷаҵоуп, аха ашҳам алыжжуеит. Петроградтәи акультура уажәтәи алитература аҽаԥьара ишеиԥшым атәы саргьы зны изыѡхьан. Хьельсинки АПН аконгресс аҽы, сара «смеценат» Битов бзиа, рацәаѡык алахәымкәа еицәажәарак еиҽикааит. Саргьы салаирхәит. Убра Москвеи Петрогради ркультуратә атмосфера злеиԥшым иалацәажәон. Уи азы саргьы дсазҵааит.

Усҟак ари аҭак сшазыӷаҵамызгьы, сгәааанагара сҳәеит. Петроград раԥхьаӡа Европа иахышәны Пиотр ишыӷаиҵаз. Уи атрадиция аԥсы шҭоу. Ақалақь архитектура инаркны уи ишаныԥшуа. Аҟазарагьы, апоезиагьы, иара ныӷәызгозгьы иара ачыдарақәагьы ныӷәыргон. Иаҳҳәап, Москвеи иареи ркультуратә ҭагылазаашьа еиҽурԥшырц, Л. Толстоии А. Белыии рпроза угар акры аҳәоит. Гогольгьы уи дақәшәеит. Аха Л. Толстои иеиԥш иҟаз, аурыс культура ҟазҵаз, уа изаагыломызт. Уа амодернизм, асимволизм уҳәа Европатәи алитературеи акультуреи иахьа изҭагылаз арахь иҙхыргеит. Иара усгьы Петроград аҽиашьа еиҳа икоммерциатәын, изѡан. Убарҭ зегьыҵәҟьа изырцәымцацзаргьы, амилаҭ стихиа амч ҕәҕәахеит. Игылеит аурыс литература аеҵәышқәаҵәҟьа — Блок, Гумилиов, Ахматова. Ҳәарада, ари Урыстәылатәи акультура ацентр ду, ачыдарақәа канамԥсеит. Ус, Урыстәылазегьтәи арҽиаратә доуҳа амч еиҳахеит, акыргьы иаԥсахит ауп.

4–5–6. Ариабжьарак даарак сгәы алаҟам. Ауҳәансҳәан, ацәгьаршра, амц еиқәырҽаҽарақәа рыла зыԥсҭазаара зхызго ыҟоуп. Уи зны-зынла ауаажәларра, иара ажәлар зегьы, ашәарҭа иҭанаргылартә ицәырҵуеит. Абра саԥхьа иқәуп, ауаа еиҽазыжьуа, агәреибамгара ақәцәаиҙа иѡазго, даара ламыс змам, зҳәамҭа, зумҭа, ажәлар рахь иузцәырымго, «Защитники и предатели» захьӡу апасквил ѡны ауаа ирылазҵо. Аԥсны ачарҳәара знапы алаку ҳәа раԥхьа идыргыло сареи Ԥь. Аҳәбеи ҳауп.

Ҳара ҳҽгьы иаанымгылеит, рнапы ҟьашьқәа, рнапымыҙәҙәақәа рхьыршьырц иалагеит Д. Гәлиа, Е. Ешба реиԥш иҟоу, ҳкультуреи ҳажәлар рполитикеи ахыбаԝқәа. Уи иҵәырнагеит ас еиԥш аршра чымазара зыхьуа усҟакгьы ишмаҷԝым, рыҽкы ауаажәларраҽы еимҬактәыс ироуртә аҟынҙа ишнаргахьоу. Урҭ ргәааанагарала, Аԥснытәҟа ахьынҙаҟоу зны Гәымстанҙа ауп рхәеит, нас Аҟәаҵәҟьа рцәырацәахан, Кьелашәырнҙа рхәеит, убас мацара Кәыдрынҙа инаскьеит. Кәыдры нахыс изҭаху ирымаз рхәеит. Ахеидкыла «Аидгылара» ианасакьаҳәымҭаз, уи аиԥшқәа иаразнак игәарҭон, иҽаԥырҽуан. Аха аԥсы ҙаны иԥшуан, иаамҭоуп ҳәа ирыԥхьаҙартә ианыҟалалак, еиҭаацәырыргарц. Уажәы ицәырыргахт. Ус иааизакны. Урҭ ирхылҬуа афԝы баапсы уаԝҬас иҟоу аҙәы изычҳауам, акәымзар, хыла сара урҭ рзы сыжьцәаҵәҟьа (саҭамзааит) сеигҙоит. Иарбан жәларызаалак иахьычмазаԝу, еснагь иахьыхәышәтәлатәу ыҟоуп. Уажәы, ари аиԥш ацәыртҬра убарҭ зегьы арымжьыжькуеит.

Абасеиԥш иҟоу иҕәҕәаны иаҽагылаша макьанагьы рҽырзеизымгац, харабҕьара иҟоуп. Иахьа, аинтеллигент ҳәа иԥхьаҙоу, иԥхьаҙоу акәым, интеллигентҬәҟьоу, зыжәлар рԥеиԥш азы зегьраԥхьа аҭакԥхықәра зду, абарҭқәа ирҽагыларoуп. УаԝҬас изеидгылар, уи зынҙа ашьаҭа рзыҬаԥымҟаргьы, дара ажәлар рыԝнытҵ҆ка амч иагдырхоит. Ажәларгьы, аинтеллигенциа зырхылҬуа, даргьы еиҳа иззыҙырԝуа дара роуп. Урҭ рдырреи, робиективреи иақәгәыҕуеит.

14. Апрезидентгьы, иеиҳабырагьы телехәаԥшрала, уи аҟыбҭәа, «Защитники и предатели», рхы иақәҬан иалацәажәеит. Иагьырыҙбеит аҭҬааратә институт ахь ирышҭырц. Урҭгьы ргәааанагара рԝырц.

20. Иахьа хыхь зыҙбахә ҳамаз ашәҟәы Ҭмыҳәҳәара еицәаз аҽакы сзаргеит: «Кто такие абжуйцы?» ҳәа. Раԥхьа иргылан, абри зыԝуа, иззиԝуа убасҟак ргәаҕ имоуп, аиашаз, иԥьашьатәуп абас иҟоу ауаԝы ҳажәлар дахьрылиааз. Ҳажәлар уи ус амыждаразы дрылашәеит. Априматқәа рыҽиара ԝ-махәҵак амоуп: акы — ауаа рахь икылзгаз, ԝба — амаамынқәа рахь. Убарҭ амаамынқәа машәырла ауаа рахь иалашәаз, ус ахьрыхьыз агәаҕ ҳара иаҳхыргоит. Асеиԥш иҟоу ацәыртҬракәа аҳәынҵқар-

ра ашәарҭадара иаҵанакуеит, аҳәынҵқарра шеизаку ашәарҭа иҭадыргылоит. Ара агәҽанызаара мацара азхом шьҭа. Уааҙа акәын уи анаҭахыз.

25. Иахьа ашьыжь агаҷахь сцан саалеиҩеит. Нас, аџьармыкьа уахьналало иҟоу апҵекахь снеит. Снапы ахьыцәҟьаз, иахьысшьуа азы акы аасхәарц. Уантәи схынҳәны сшааиуаз, амҩа уахысыр ҟалоит ҳәа зҳәо алашара акит. Уи еилаганы иааиуаз амашьына сысит. Уеизгьы, изулак сгылеит. Дара амҙанраԛәагьы аагылан, иҭытҵны иааин, исазҵааит Скорая помощь ахь унаагап ҳәа. Аҭамзаара егьи ҳәа акы ацымҵакәа. Саргьы сҽысзынкыло сыҟамызт, шәа шәызхылҵыз ҳәа сыцәхаит. Дара ҩыџьа ыҟан. Руаҙәы амилициа маҭәа ишәын. Сышны сшыҟоу аҩныҟа сызхалозар сҳәан, сдәыкәлеит. Амашьына аномер гәасҵеит. Сшьапы цқьа сзыхгылом, иагьсыхьуеит.

30. Иахьа Аиааира амш азгәарҭоит. Уи иааира дуҵәҟьан. Ас ҳаҟазар аҵкыс, ҳхы ақәаҳҵапҳәаҵәҟьа игылаз, еиҳарак ҳаҷкәынцәа, ҳҷар иргеит уи. Убарҭ ргәалашәонаҵ, рыхә ҳаракны иршьонаҵы, ажәлар ыҟоуп. Усҟан зҵакыра зегьы зманы зҽыпхьазкыз ртәы дара ирыҙбааит, сара салацәажәом. Урҭ ҳабжаҩык ыҟоуп. Ауаҩы дуаҩхарц азы даара акраҭахуп. Ара, исҳәаз аҷы, ҷыц ыҟаҙам. Иара апсҭазаараҷгьы, акәпараҷгьы ҷыц ыҟаҙам. Уҏсы ҭанаҵы уқәпаларуп, абзиа иахьынҙасзарго ҳәа!

Октиабр

11. Иахьа, ауниверситет аҷы, И. Агырҧха ллекциахь снапхьеит. Уи ҳаҭыр зқәысҵо аҙә лоуп, лдырразы, лыуаҩразы. Уааҙа ҳара ҳшеицәажәахьаз, азҵаарақәеи аҭакқәеи, диалог ҳасабла ателехәаԥшраҷы ҳәа акәын. Уажәы, аудиториа бзиак аҷы, еиҵапапа иҭәу, уаҳа назҭахым аҷар, астудентцәа срылаԥшуа сгылоуп. Аиԥылара атема алхмызт, ишахәҭаз иазыҟаҵамызт. Саатк аҟара алитература атәы азҵаарақәа сҳәон. Изгәаҕьит. Даара ибзиан иҙырԝуан. Нас азҵаарақәа ыҟан, исылшоз ала урҭ рҭакқәагьы ҟасҵеит.

Телехәаԥшралагьы иадырбарц иҟоуп рҳәеит. Даарагьы сазыԥшуп, даарагьы сацәшәоит. Аудиториеи аудиториаҷы иҟоу аиԥылареи, уатәи аҭагылазаашьеи зегьы телехәаԥшратә жан-

рым. Асеиԥш иҟоу алитература мацара иазкны аиԥылараҟәагьы рԥышәа ҳамам.

Ашәҟәыѡѡцәа Реидгыла ҳахәамԥшыкәа, ҳара ашәҟәыѡѡцәа ҳхаҭақәагьы урҭ реиԥш иҟоу аԥшьаагаларoуп.

25. Сажәабжь («Амацәыс агьама») Н. Венедиктова еиҭалгеит ҳәа иарбоуп. (Сара цәаҳәанҵала иҟасҵаз аиҭага ала.) Уи ҳаҭыр зқәыстцо аҙәы лоуп. Атекст 90 % сара еиҭазгаз ауп. Уи ҳаԥхьаҟа акы азыҳаҙбароуп. Сара еиҭазгаз, Д. Наҷҟьебиа иеиԥш иҟоу аредактор дамазар, еиҭагаҵәҟьаѡык иеиԥш ицоит. Убриҵәҟьа сзымҙбеит. Ианакәзаалактәи аенерциа ҳзацәымцеит. Аҵыхәтәантәи сажәабжьқәа рахь иалкаан избо «Анаҟә» сара еиҭазгаҵәҟьеит. Убрагь инерциала ишцац, еснагь «сеиҭазгаз» ҳәа аҙәы ихьҙ аҵеиѡыр ҟалоит. Ажәакала, сара цәаҳәанҵала ҳәа иҟасҵо еиҭагаҵәҟьоуп. Ус, аредактор бзиа даҭахуп, саргьы сгәы ҭынчзарц.

Ноиабр

1. Иахьа, абызшәа иазкны еизарак ҟаҳҵарц ҳгәы иҭаҳкит, уҟазар ҳҭахуп ҳәа аҭел дысзасит В. Занҭариа. Абызшәа иазкызар, хымԥада ицатәуп. Абызшәа афондгьы, раԥхьа иргылан, иҟарҵаша, заа рнапы зларкша иазхәыцроуп. Ицәажәоз ирҳәоз еснагьтәи аклише акәын, ԥьара план ҿыцк атәы рымҳәеит. Саргьы, ацәажәара аҟынтәи аус ахь ҳаиасыр, уажәы цәажәашақә иаҳҳәо зегьы аконкрет ҟазшьа аархәоит, сҳәеит.

23. Иахьагьы аԥсуа-абаза конгресс аиубилеитә еилацәажәара ыҟоуп. Уи 20 шықәса ахыҵит. Аминистрцәа реилазаара иатәу азал аҿы имѡаԥысуан. Саргьы сышделегатыз уа саннеи ауп иансарҳәаз. Иааиртит Т. Шамба. Уи даагылазар Урыстәыла дыҟоуп, аԥсшәа акыр дацәыхҟьахьеит. Аха аизараҟәа рымѡаԥгара дазҟазоуп, еснагь даҿуп, арагьы аԥсышәала иааиртит. Иажәахә Г. Аламиа иимѡыз акәын, иаҳәоз бзиан.

Нас апрезидент ажәа ирҭеит. Иаԥсшәа бзиан, акраамҵагьы дцәажәон. Иихәозгьы ажәа гәаѡамызт, абри азҵаараҿы аԥхьацара ҟалар шиҭаху атәы акәын. Аиҳабыра рҿы уи азҵаара официалла иаҿугьы, иара аҳәынҭқарра анапхгарагьы ирыгуп ҳәа игәы иззаанагоз давамгылакәа иҳәеит. Ихжәаны дрыхцәажәеит

аҳәынҭқарратә чиновникцәа. Иахьаҭаху, азакәан ишаҵанакуеиԥш аҳәынҭқарратә бызшәа рхы ишадмырхәо азы. Ашьҭахь иқәгылақәаз рахь, Сҭампылтәи аҳақьым Арҙынба Џь. ииҳәаз даара аинтерес аҵан, аԥсышәа бзиалагьы иҳәон. Иара иқәрагьы маҷым, ииҳәазгьы агәра ганы иҳәон. Изаҳазгьы ргәы иахәеит.

Декабр

Шьоукы ушьҭоуп, афорум ахь унарыԥхьарц ҳәа лымҳаҭасла исаҳан, аха ус инхеит. Ашьҭахь, ателехәаԥшрала уи аизара атәы адырбеит. Аизара еиҷыркааит рҳәеит «Жәлар ракзаара» апартиа. Уи аѡыза партиак ыҡоуп ҳәагьы сгәы иаанагомызт. Убарҭ апартиақәа рацәахеит. Макьана дара-дара хьеибажәжәоит ауп. Ҳәара аҭахым, аппозициа ыҡазароуп. Аха уи ҳара ҳменталитет, ҳҷыдарақәа ирывамгылалароуп.

22. Ателехәаԥшра Акультура аканал ала ицон А. Вознесенски изкыз адырраҭара. Иажәеинраалақәа иаргьы дрыԥхьон, аха еиҳарак — артистцәа. Раԥхьа иргылан, исгәалашәеит, Америка ҳаныҡаз уи, шаҡа ҳаҭыр сықәиҵоз, иалкаан — иареи сареи уаанҙа ҳзеибадыруамызт. Иара даасыдгылан, уаанҙагьы ҳаибадыруазшәа, ҳаҭыр ақәҵан аԥсшәа сеиҳәеит. Убри инаркны илаԥш саатцимыршәеит. Дысхылаԥшуан, схала снымхарц. Ҳаицәажәарақәа рыла, аханатә еилыскааит уи Аԥснытәи ҳҭагылазаашьа шидыруаз. Усҡан СССР Адәныҡатәи аусҷәа рминистрс иҡаз, Шеварднаҙе Аԥсни аԥсуааи дшырзыҡаз, ихаҭагьы дзакәыцәҡьаз. Издыруеит уи поет ҳасабла дахьынҙаҡоу. Аха сара схы-сыԥсазы иалсхуа апоезиа рацәак иазааигәаҙам. Уажәы ара, уаанҙа исзымдыруаз ажәеинраалақәа дрыԥхьеит. Афилософиа цаула иаҵанакуа. Зегьрыла иубартә иҡоуп уажәы ирҿиамҵа етап ҷыцк ишҭагылоу. Ааигәа ачымазарақәа ихигаз, дангәаҡуаз изааиқәаз ракәхап. Ахьаа закәыцәҡьоу ззымдыруа ус изыѡуам. «Жизнь — это боль» ҳәа иѡуеит. Саргьы убасцәҡьа схәыцуеит. Уа, уи амиллионер иѡны нҳажьаанҙа, дааин, амашьына ныскылт уаргьы саргьы ҳзы, арҭ зегьы ашьхьеит, урыҟәгьыҭрта иҡам, иҳәеит. Ус иагьыҡаиҵеит: заа амашьына никылан, иареи сареи ҳхала ҳҭатәаны Ниу-Иорк, ҳсасааирҭаҷы ҳааит. Ари атәы, сналалан изыѡхьеит, ара уаҳа салалом. Еиҭасҳәарц исҭаху,

абаѡхатәра змоу арҿиаѡы, ауаѡра баѡхатәрагьы илоуп, аҽаҙәы диламѡашьо. Вознесенски идунеи аниԥсах, хатәы гәырѡак аиԥш ихьаазгеит. Иԥсаҭа лашахааит! Аԥсуаа аҽа ҵакык аман, шәираны ирхәоит, «Ушьҭахь ицәырыргааит» ҳәа. Аха уи аҵакы ус имырҭшәакәа уазхәыцыр, даара акрыӄоуп. Вознесенски ишьҭахь ицәырырго рацәаны инижьит.

2013

Январ

1. Абасала иааит аҽа шыԥәсык. Иаха Еҭери, Амра, Амина, сара ҳалагеит иааиуа ашыԥәс аԥылара аҽазыӄаҵара. Дима Москва дыӄоуп, заа дасны иҳадиныҳәалахьеит. Асаат 12 иазааигәахо иалагеит. Амина лҵакыра лыманы дааит: ҳахьѡежьԥәа — Нар, Кан, Инара. Амра ноутбук ала, уажәы Италиа иӄоу Ланеи Арзики, даргьы, аабо, ҳаиҿцәажәартәгьы иӄалҵеит. Ҳагәхьааргахьеит, ирныԥшуеит. Ирыдаҳныҳәалеит, иҳарччеит, аха сгәы хьухьууеит ара иахьыӄам. Иахьыӄоу агәабзиарақәеи аихьҙарақәеи рыгымзаит! Ашыԥәс ҿыц ара иӄаз зегьы ҳаицаԥылеит. Нас Орҳан хәыҷы амобильникԥәа дрынҵаны дахьрымаз ҳахәаԥшуан, ҳаизыҙырѡуан. (Уи даҳхырбааит, даҳцәырҙеит. Аха усҵәӄьа акькьы ишәышәуа иҳашьҭырц ҳаӄаҙам. Ҳара ҳаиҿҳәаран, иаргьы насып иман, дкьаасуан. Иара итәала, ашәа иҳәон. Уажәы илахь еиԥәуп рҳәеит.) Уажәы, ара Дима дахьыӄам ҳныԥшуеит. Иара Ашыԥәс ҿыц зегьы ирзылыԥхааит!

2. Амш бзиоуп. Ашьыжь, Еҭери дыцәанаҵ, агаҿахь сыӄан. Амшын уаацәшәартә иҵынчын, иаангылан иӄан. Ус ацәа кыҷшәа иҵажьын, имажәи, ианбатәиу. Аӄәара иасҙомызт. Асҵәӄьа исымбац, аха, иԥьоушьаша, агаҿахь шьыжьла инеиуа, иныӄәо, иѡуа, згәабзиара иацхрааруа аҙәы ус акы иҳәо смаҳаит. Саатк инахыҳәҳәо сныӄәеит, абаѡрҵәырақәа ҟасҵеит. Адгьыл, атәыла ссир ҳануп. Анцәа иргьаца ҳажәлар! Ари ус баша, қәашьс ишәымазааит ҳәа аҙәгьы иҳаимҭаҙеит. Уажәы скабинет аҿы сахьтәоу аԥенџьыр салԥшны избоит иӄәашҙа сыла ихӄьоу ашьха. Уи Чымӄәызба ахьҙуп. Ахьҙгьы иаҳәоит, уи зтәыз ажәлар рыԥсҭазаара шаӄа иалахәыз. Ари аиԥш ахьҙ зырҭазгьы ргәы

аздууп ауп. Аҭоурых дугьы ҳамоуп. Аха, убри ишахәҭоу ажәлар ирдыруа, раԥхьаҟатәи рыԥсҭазаараҿы хсаалак иаҳзеиԥшхар, ишәаны, ҳадгьыл ҳахызбааура зегьы еиларгоит. Ҳаргьы ҳаагылазар уи ахьчара, иахьеиларго арҽеира ҳаҿуп.

Адунеи аҿы еицырдыруа Норвегиатәи ашәҟәыҷҷы Кнут Гамсун, Нобель ипремиа алауреат («Адгьыл абааҙатәқәа»), аамҭала афашизм дадгылт. Уи, ажәлар рхала ракәымкәа, адунеизегьтәи ажәа аҟазара абзиабаҷцәа зегьы игәныргеит. Изыҟаиҭаз Англиа агәаҕ азоуп ҳәа аҟәырҭеит. Иара итәыла еснагь илазырҟәуаз. Анемеццәа убарҭ ахьдырхәып, рқьышә иҭасып ҳәа. Аха иара ижәларгьы ианармыжьит. Дыԥсаанҙагьы убас изыҟан. Иара акры ихыҵит, аха иблақәа цаны, ҭынха димамкәа, ижәлар мап ицәыркны дшыҟаз иԥсҭазаара далҵит. Уажәы ихьӡ еиҭашьтырхит. Рлитература аҭоурых далыҳәҳәо, дкаҵәаран дрыԥхьаҙоит. Игха ду иҟаиҵаз, агәнаҳа ду дызҵаз рхадыршҭуам, зегьы рзы илахьеиқәҵагоу ҿырԥшыган инхартә. Аха алитератураҿы иара дзыԥсоугьы ладмырҟәит.

6. Еҭери ноутбук сзаалхәеит. Кани лареи иааган саԥхьа инықәдыргылт. Уи сгәы иҭеижьҭеи акрааҵуан, аха еснагь сахнагон. Иахьарнахыс аамҭа ҿыц сатҵанакыҵәкьошәа збоит. Иахьатәи атехнологиа даара сацәыхкьаны сыҟоуп. Раԥхьа иргылан, лара Еҭери, лҭаацәа, англыз бызшәа злырҵо, илырҵаз ала иахьысзаалхәаз иалкаан ҳаҭыр ақәыстҵеит. Уажәшьҭа иара аус алаушьа сҵароуп. Уи, иахьауажәраанҙа зымԥан сыҟамыз, аҵара сзымариахом. Аха лара исзаазхәаз лаҳаҭыр аҟынтәигьы исҵароуп. Иахьыддырҵо акурсқәа ыҟоуп рхәеит.

9. Аусураҿы сыҟан. Сажәабжь «Аԥырра» цәаҳәанҵала аурысшәахь еиҭазган, акьыԥхьҷы илыстеит. Нас ажурнал «Алашара» аредакциахь снеит.

21. Ланеи Арзики Италиантәи иааит. Убасҟак игәхьаазгон, раара даара сеигәыргьеит. Дара бзиахәха иҟоуп. Лана Италиантә лхала дцаны Париж лбазаап. Афранцыз бызшәагьы лхы иалырхәартә илдыруеит. Париж атәы шылҳәара лыздырам. Роден имузеи абарагьы дахьӡеит. Аамҭа шаҟа аҿаԥсахзеи. Ҳара ҳхаан Париж узцаҙозаргьы узышьҭуадаз. Аҿар рымҷақәа аатит, адунеи рбартә аҭагылазаашьа роуит.

25. Афилармониаҽы имҩаԥысит Таиф Аԥьба изкыз ахәылԥаз. Уи спектакльк ҳасабла имҩаԥысит. Еиҽылкааит атеатр аҟынтәи арежиссиор Аргәынҧха. Таиф аибашьра Аҟәа ихьӡеит, даанханы дыҟан. Саргьы убри ааамҭазы Аҟәа нысмыжьцызт. Даара арԥыс бзиа, анԥьныр Џьота Амҷбеи иареи еигәылацәан. Дара ирцәыхарамкәа дыҩнан ақыртуа поет Каландиа Г. иашьеитцбы. Уи даара уаҩы баапсын, апсуаа зегьы аҕацәа реиԥш дырзыҟан. Егьырҭ иашьцәагьы хшла икәабамызт, аха иара, иалкааны, баапсӡак иакәын, дыцәгьаҳәаҩын, дчарҳәаҩын. Апсуаа раҕара занаатс иман. Хымпада уи абратәи ачарҳәара далахәымкәа ҟаломызт. Абас иаалырҟьан Џьотеи Таифи (уатәи ргәылацәа аҽеа ԥытҩык апсуаа) бжьаӡит ҳәа ансаҳа, усҟантәи КГБ аҽы аус зуаз, ҳара иаҳтәыз Берулава сизасит. Уи макьана иҭып аҽы дыҟан. Адырҩаҽены иара Берулава дысзасит. Уи еиликааз уи ауп: Џьотагьы, Таифгьы (урҭ ирыдкылан иргазгьы), Мархьаул џьара иҭәахны ирымоуп, рыпсҷәа ҭоуп ҳәа. Берулава уи уа инимыжьит, иара иҽы аус зуаз Кәартаак убри аилкаара дазикъеит. Аибашьра ашьҭахь Кәартаа (иаргьы иԥсҭазаара далҭхьеит) исеиҳәеит, урҭ Мархьаул иҟоуп ҳәа ирҳәоз шбашаз. Рыҩнқәа инарыҩнганы ианырга аҽеныҵәкьа, Ареспубликатә хәышәтәырҭа ахахьы иҟоу ахәаҽы инаган, зегьы инаргәыдҵан иршьит. Аха уа иахьыршьҵәкьаз ирымжит. Иахьыржыз иахьагьы иашьҭоуп. Таиф даара ашьҭа бзиа нижьит ҳпоезиаҽы. Уи ахәыцқәа рзгьы иҩуан. Ихьӡ акамыршәразы, ипоезиа бзиа ажәлар рылартәаразы, агәалашәара амырӡра традициан иҟаҳҵеит. Сара, Д. И. Гәлиа ихьӡ зху апремиа ахантәаҩыс санықартца, амҩақәа ԥшааны, Т. Аԥьбеи егьи, убас зыпсҭазаара рыцҳарыла иҽахҵәаз апоетесса Делҧха С. рыпсҭазаара ианалҭ ашьҭахь апремиа раҭәашьахартә иҟасҵеит.

Атеатр иазымкуа ауаа еизеит. Иажәеинраалақәа ирыпҳьон, нас ашәаҳәарақәа ныбжьаргыло, ибзианы имҩаԥыргеит. Ахәаԥшцәагьы иргәаԥхеит. Аҵыхәтәан игылан акраамҭа рнапы еинырҟьон.

Февраль

28. Ашәҟәыҩҩцәа Реидгылаҽы Апрезидиум аилатәара ыҟан. Иҳаҩсыз ашықәсазтәи русура аихшьала ҟарҵон. Сынтәа

иара Ашәҟәыɯɯцәа Реидгыла аиубилеи ыҟоуп. Убри иазкны иазгәаҭоу рацәоуп. Нас Ашәҟәыɯɯцәа Реидгыла аорган ҽыц, ззин ҳарҭаз агазеҭ «Аамҭа» аусура, аҭыжьра уҳәа ртәы ҳалацәажәеит. Ари агазеҭ аҭытҵра ашәҟәыɯɯцәа зегьы даара ҳгәы шьҭнахит. Уи зыбзоуроу ҳаиҳабырагьы даара иҭабуп ҳәа раҳҳәоит. Агазеҭ ҭытҵуеит аҧсышәала. Апрезидиум иалоу рахь, ҧытɯык, иҟарҵаз ҳәа акгьы ыҟаҳамкәа, рцәажәарақәа рзыҳырɯра уадаɯуп. Аха уеизгьы иҟоуп агәҭылса зажәеи зуси еицызарц аҽышәара ҟазҵо. Иахьатәи амш злоухамышҭыша аҽа хҭыскгьы ыҟан. Ари аппозиция еиҧнакааз акоуп. Аиашаз, уа узеигәыргьара акгьы ыҟам. Уи ахәылпаз телехәаҧшралагьы иаҳдырбеит. Ииашоуп, аҳәынҭқарра усқәа рҧы, амчра, иара апрезидент иусураҧы узыдгылаша, аҽышәарақәа шыҟаз аиҧш, ҳгәы еихьызшьуагьы рацәоуп. Уи иазхәыцны, аус иахәашаз адиалог еиҧкаазар. Аиҳабыра, апрезидент ирыгу маҷым. Аха ҳара ҳуааҩәларра уи ианалацәажәо дара рыграқәа згәарымҭозеи. Дара хшла икәабазар, аусқәа зегьы рҭыҧ ақәҵара еиҳа имариахон.

Апрель

26. Аҵыхәтәан Сириантә иааз ахҵәацәа ирылазаап жәеизаɯык Гогәуаа. (Уа Кокәуа ҳәа ауп ишрышьҭоу.) Ашьыжь аҧсуа телехәаҧшрала дықәгылеит Гогәуаҧҳак, ссирк. Уи дактрисоуп, арабцәа рсериалқәа рыла деицырдыруеит рҳәеит. Лара леиҧш, лықәгыларагьы, илҳәазгьы сиирын. Иахьа Сунер, Дима, сара урҭ рахь ҳнеир ауп. Дара «Аиҭар» аҧы иҟоуп. Арахьтәи Гогәуаа ҧытɯыки дареи уи иазку уадак аҧы ҳаиқәшәеит. Ҳбызшәа еибакуам, аха, ус иаразнак ҳаилаҵәеит. Ашьа аус ауазар акәхап. Игәаҟхьеит. Убас, хәычы-хәычла, тәылақәас иҟоу зегьы рахьтә ҧытɯык абрахь изаар, уа инхазгьы ҳаргьы ҳаизааигәанатәуан. Ара ииааиз еиҭаҧсыуаан рыҟаҵара, рҭыҧ рзырхиара, адотациақәа роуртә — зегьы реиқәыршәара даарак имариам. Ҳара ҳтәылаҧы зегьы ҳара ҳнапы иакызар — иҟаҵатәу аадыруеит. Аха ара ҳара иҳалаҳан иҟоу, акраагарҭақәа, амчра знапаҧы иаазгахьоу, ҳадгьыл иахыбаауеит. Уи дара иртәуп ҳәа рыҧхьаҳахьеит. Ирымазкуа ҟалар рҭахым. Аха ҳара, егьа ҧынгыла ҳамазаргьы, ари аус ҳаҟәымҵроуп, иахьынҳалшо ҳаҧызароуп.

16. Арҙынба В. Г. ихьҙ акамыршәразы, дахьжу анышәынҭраҽы изҽу амемориал азҵааразы еиҭах аизара ыҡоуп. (Уи знапы иану акомиссиа саргьы салоуп.) Иагыз ыҡан, аха уи иахәамԥшыкәа, аилацәажәара ахы ркит. Ажәакала, аргылаѡцәа ирҳәеит иҟарҵахьоу атәы. 10 миллионк рыхә. Аха иҟарымҵац еиҳауп. Инышәынҭраҽы ахаҳә ду шьҭарҵар рҭахуп. Уи духоит, Аԥсны ирымоу ашьҭыхга кранк амч ақәхом. Иара ахаҳә ахаҭагьы макьана ирымамызт. Харантәи иаагатәын. Зны Индиантә рҳәеит, зны Италиантәи. Аха аҵыхәтәан Финлиандиаҽы иаагылт. Москва иааҡаҵоу абаҡақәа раҕьырак (иахьынҙаздыруа) Украинантәи агранити амармалташьи ирылхуп. Урҭ ара изырҭахымхаз здыруада. Арҙынба В. Г. изку амузеигьы, убра, еиҳа иахьыманшәалахаша ԥьара аҭыԥ ԥшаатәхеит. Арҙынба В. Г., иусҟәа шынхаз еиԥш, игәалашәарагьы наҙаҙахароуп. Даара срыҟәгәыҕуеит архитектура атәы здыруа аҡазараҵҵааѡцәа Лакрԥҳа, Кортуаԥҳа. Урҭ убас ибзиан, профессионал ҳаракыла иахцәажәеит иҡаҵатәу, насгьы, макьана иахьагу, иргаз ахырхарҭа еиҭашахәаԥштәу. Макьаназы амѡабжара инханы иҟоуп уи акомплекс, ҳара ҳҭоурых азы аҵак ду змоу.

30. Аиаша наҙа ари адунеи аҽы аҡалара уадаѡуп, аха иара ахаҭа аадырыртә Анцәа иҳаҭәеишьеит. Ажәлар рҽы иреиҕьу иара азы иахьыҟаԥо, зегьы хыҟәкыс иахьрымоу, зегьы ирышьаҭанатәуеит. Убри азы аҟәпара ауаатәыѡса зегьы рыҽираҽы ихадоуп.

Анҭ сыхҭазкыз, «Шашка, пушка и кинжал» «апанигирик» ззыскыз, зҵакгьы зхаҭагьы рзымдыруа аԥсуа жәлар рҭоурых, иахьатәи ауҳәансҳәанқәа рахь ииаган, зхы иазырхәарц иашьҭоу рзы, иаԥхьаз рацәаѡуп, изгәаԥхазгьы. Уи иаҳәоит, ҳажәлар зегьы еидкылан ргәаҕь шыбзиоу.

Аинтернет ала иқәгылахьоу зегьы сара исыдгылаѡцәоуп. Саргьы, скомпентенциа ахьынҙаҡоу, азин ахьынҙаснаҭо, сеигәырҕьан сзыхцәажәаша акы ҽыц ицәырҵыр ауп исҵаху.

Июн

2. Иахьа мҽышоуп. Смаҭацәа Кани Нари аашьҭыхны Аџьамԥазраҟа амѡа сыҟәлеит. Шыҟәсык ҵит снықәымԥшижьҭеи.

Амш бзиоуп. Нар иԥызак, Ҳашыгуп, Нарсоу ихьӡуп, дышьҭихит. Ҳабду иҭынхара иаху, сабиашьаиԥа Грышьа иҷкәын, Севериан, дгәырҕьаҵәа даҳԥылеит. Анцәа иԥьшьала, бзиа иҟоуп. Имаҭацәа ссирқәоуп. Анышәынҭрақәа рахь ҳхалт. Аԥы хаҳҭәалеит, икаҳҭәеит. Саҳәшьа Фениа рыцҳа лнышәынҭра ҟасҵеижьҭеи сымнеицызт. Лыԥшрагьы амоуп, абаҟагьы цәгьам. Убас, Москвантәи сԥызцәа сыцырхыраан, сани саби рнышәынҭра ҟаҳҵеит. Разҟы змамыз саҳәшьа Катиа рыцҳа лнышәынҭра, лара илҭынхаз ала иҟасҵеит. Уантәи ҳанылбаа, раԥхьа иқьаԥҭахаз сыԥныҟа ҳнеит. Аԥын ҷыц иҟасҵаз, еиқәхаԥса, иԥшӡаҟәаҟәараӡа иҟоуп. Убас зегьы ҟалеит, уахык аӡәы днаҵаиан дмыцәаӡац. Салҭны исҭоит, иԥнало аӡәы дысзыԥшаар. Аха дысзымԥшааит. Уажәы зегьы Аҟәа акәшамыкәша иҵацәны инхаз аԥнқәа ирыԥналт. Ажәытәаи ҳкәасқьа рыцҳа ажәит. Уажәшьҭа ирбганы, ахы иақәиҭтәызар еиҳа иԥсаԥоуп, аха изурҟаҵода. Севериан раахь ҳахьнеиз астол рхианы иаҳзыԥшын. Максим Гогәуа дшынҭаацәаз уахь днеихьан. Иқьаԥҭахаз сыԥны-сгәара сгәалаҟазаара бжьнахны сыҟан, аха изулак исынсырԥшуамызт. Сабду, Хындыгә Гогәуа, 1 000 ҷьмеи уасеи ашьха ихаицалахьан, ачнырцәа иман, ашьамаҟа ракәзар, Аԥьыкшарҭа ҳәа Ғьеԥьыр аԥшаҳәаҷы ишьҭоу, гектарк инеиҳаны адгьыл иазкуамызт. Убра аԥьыка риҭон. Саб иҵыхәала сабду ашьаԥса шәатәыс иқәшәахьан аҟнытә, дҵаацәахараны хазы данцоз жәызаҵәык ауп иитаз. (Убригь мчыбжьык ала ибҕалан, иԥхасҵахеит.) Асовет мчы саб аҕарцәа рыкласс ахь даԥхьаӡеит, сабду — акулакцәа. Сабду акулак имхны иԥа аҕар ирҭоз, уахынла идырхынҳәуан. Сара сакәзар, урҭ акгьы рызсырхынҳәуамызт. Аха усҟан ауаа реизыҟазаашьақәа аҷакала иҟан. Иԥьоушьаша, аламыс еиҳа аус ауан.

8. Ашәҟәыԥԥцәа Реидгыла агазеҭ «Аамҵа» ҭыҵит. Раԥхьатәи аномер ҳаман, изыбзоуроу апрезидент иахь ҳцеит, аҷеазныкгьы иҵабуп ҳәа иаххәарц. Иҟаиҵахьаз аҷгьы даанымгылакәа, амашьынақәа ҷыц-ҷыцӡа ириҵеит Ашәҟәыԥԥцәа реидгылагьы, ажурнал «Алашарагьы». Имӡакәангьы иҳәеит, иааидкылан ххәыҥҟарра аҵагылазаашьагьы шуадаԥу. Сара, хыла, аиҳабыра срыдгыло акәым, аха зыбз анаԥс, ус ҟазымҵаӡо урҭ

ҳҭакны ҳрымоуп. Урҭ штәоу зегьы рҭахуп, еснагь игәрымуеит, аҳәынҭқарра аусқәа ҳәа ахьӡцан, дара рхатәы усқәа рзы. Зегь реиҳа угәы узырхьша, аӡәгьы, ихы ақәҵан, уи ишаҭахуҵәкьа, арҿиара ус даҿӡам. Аборшьчи абыстеи еидкылан изфаз иеиԥш, уи аполитика лаҟәи еиҟарартәырц егьрыгӡам.

18. Арӡынба В. Г. ихьӡ акамыршәра иазку акомиссиа аилатәара рымоуп. Уи саргьы салоуп, сцеит. Ауаа маҷҩын.

Арӡынба В. Г. иԥҳа Мадинагьы дыҟан. Ара иҟоу зегьы ишеиҕьу ала изҭаху роуп. Амрамори, амарталташьи, ахаҳә дуи рызцаара дырҩегьых еимактәхеит. Хыла амемориал иазку зны Индиа иҟарҵоит рҳәеит, зных — Италиа, аҵыхәтәаны Финлиандиагьы. Сара афилолог сзы урҭқәа гәырҿыҕьган. Стәанаҵы, иааҟәымҵӡакәа сыла ихгылан, Ҭырқәтәыла, Анкара избаз Ататиурк имовзолеи. Идуӡӡан, ицәыггаӡа, бетонла иҭаӡны иҟоу, иҩышьҭыху аҭыԥ аҿы иқәгылоуп иқәызза. Иара абаҟа ахаҭагьы абетон иалԥшуеит. Уи ижәлар рзы акыр ҟаиҵаҵәкьеит, Европа агәы кыдызххьаз, еснагь ампыцахаларатә еибашьраҟәа ирҿыз ажәлар, аҵыхәтәан, зегьы еидгылан, ирыцкьеит. Уа иаанкыларцгьы иҟамызт, колониа ҳасабла иша-шаны иргарц рҭахын. Убасҟан Ататиурк (аҭырқәцәа раб) ииулак урҭгьы никылт, аиқәышаҳаҭраҟәа ҟаҵаны итәыла еиқәирхоит. Уи икульт иахьагьы иҟоуп Ҭырқәтәыла. Ара Арӡынба В. Г. инышәынҭра ахьыҟоу даара иманшәалароуп. Уаҩцас, атәы здыруа иҟарҵар, ибаҟа бзиахоит. Уи иаҭәоуп иара.

5. Иахьа Ланеи Арзики ҳарзыԥшуп. Урҭ иацы Москвантә Гәдоуҭа иааит. Италиантәи рымҩа убас иҟоуп. Аԥхын абилеҵқәа риура уадаҩуп. Ҳаргьы ҳаԥшуп, иҳамбеижьҭеи шаҟа ҵуазеи, игәхьаагаӡан ҳаҟоуп. Кангьы, Женеваҟа дахьцаз, макьана арахь амҩа дықәуп. Уи ишеф дәыҕбала ада дныҟәаӡом. Аҳаирплан ихарахоит.

Ашьыжь агаҿахь ныҟәара сцеит. Уа В. А. дсықәшәан, иааинырслан убриаҟара уҳәансҳәан сҿеиҟәшәеит. Изулак сҿеицәыӡеит. Иара ихаҭа ҳаҭыр иқәыстоит, аха убри аиԥш иҟоу ажәабжьқәа еизигоит, иарбан жанрс изтәу узымдыруа. Алаф зынӡа иацәыхароуп. Амшын сынтәазы макьана сҭамлац, сацәаашьоит. Аха изгәаҕьыроуп.

14. Агаҽахь сцеит. Амшынгьы сҭалеит. Амшын даара ибзиоуп. Иагьыԥхацәам, иагьыхьшәашәацәам. Аҟәара зегьы аԥсшьацәа ықәжьуп. Ицәыббылны. Смаҭацәа зегьы еизаны иҟоуп. Инарагьы иаха дааит. Уи апрактиказы Ермантәыла дыҟан. Ермантәыла лгәаԥхеит. Рбызшәа ада аҽа бызшәак уаҳауам. Ауаҩышьа бзиагьы акультурагьы рылоуп лҳәеит. (Ҳара ҳҽы иҟоу, аԥсшәа ззымдыруа, аурысшәахь ииасхьоу роуп зкультура ҳараку ҳәа зыԥхьаӡо.) Ҳбызшәа иахьатәи аҭагылазаашьа ҳинтеллигенциеи ҳаиҳабыреи ирхароуп ҳәа исыԥхьаӡоит. Убри ххәынҵқарра, ҳкультура, ҳмилаҭра рзы зегь раԥхьа ишгылоу аус аҽы иааҳарԥшыроуп.

20. Ашьыжь агаҽахь сцоит. Агаҽа аҽыкәабацәа, аԥсшьацәа ықәҳаит. Амшын еисуан, иагьыцқьацәамызт, аха ауаа ҭәны иҭан. Ари аплиаж абра иаванхо ҳада аӡәгьы иҭахӡамызт. Аканализациа аҟнытә аӡыкьашь алалоит. Уи асынтәи 100 метрк бжьам, аха акгьы усыс иркым. Аплиажгьы дырхиеит Синоптәи инаваҟәало. Аҟәа аԥсшьацәа рацәаҳхеит. Аиҳабырагьы, аинтеллигенциагьы, даара иазхәыцны русҟәа еиҽыркааројуп. Раԥхьа иргылан, рыжәлар зыхьчаша ала. Акәымзар, ҳажәлар рхы зыкәҵаны иахьанӡа иаарго ԥхасҵахар алшоит. Абри аӡыхәашь ахыҵәар. Уи аганахьала, аҽыхьчаразы, ус ицәажәоит, игәарҟәҟәоит акәымзар, планк ҳаман ҳаҟаӡам, ҳажәларгьы хьчаны, иаҳа-иаҳа зыҽызырҵбааура ацивилизациагьы ҳаҵамхо, уи ҳаҽиара иахәартә аҟаҵаразы. Иахьа жәларыс иҟоу зегьы рҽаԥхьа иқәгылоуп. Ацивилизациагьы иалахәны, рыхгьы, рмилаҭтә культурагьы хьчаны, ацивилизациазы ихәарҵаны иҟалартә аҭагылазааьа аҟаҵара. Уи аҽиара иазакәануп, ауаатәыҳса зегьы зымҽхаку.

29. Иахьа, Фишков иҳны ҳәа изышьҭоу аҽы, ацәыргақәҵа азал аҽы иҟан С. Делба илызкыз афотоцәыргақәҵа. Ауаа, еиҳарак аҽар, ыҟан. Иара убас — Акультура аминистр, авице-премиер. Афотоцәыргақәҵа иаҵанакуаз уи лышколи лыстудентреи ракәын. Афотоцәыргақәҵа ааиртырц дыҟан Акультура аминистр. Уи иааиртит, аха уаҳа ажәа ахимҳәааит. Ажәа иҳәоит ҳәа сыхьӡ арбан. Лбиографиа бзианы издыруаз лҳызцәа рахьтә аӡәы аԥхьа ажәа ирҵар акәын. Сара салагеит, аха акультура ажәлар рыԥсҭазаараҽы иаҵанакуаз атәы сроу-

цәеит. Уи, аиҳабыра ракәым, дара аиубилиарцәагьы ирҭахҙам. Зегьы ныҳәаҙазар еиҳа еиґьаршьоит. Сцәажәараҽы рыхьҙ мҳәакәа, персонажқәак сырҙывасқәеит. Уи азы акәу, саналга ҧытѡык сацәажәара рҭахымызт. Ахи аҵыхәеи, аҽар ыҟан. Изызкыз илықәнагахаратә имѡаҧыргеит. Егьырҭ, «агеницәа», саахьаҧшаанҙа ицахьан. Зегьы дара роуп, ицәгьамкәа имѡаҧысит.

Август

Аҧхын уажәшьҭа рацәак азнымхеит. Макьана амшын сҭалоит. Ҷьыкырҧҳак, уажәыгьы исыздырам дҟазараҭцаашу, аха Аҧсны акультура азы даара аинтерес змоу аамҭа далацәажәеит: Асовет мчра раҧхьатәи ашықәсқәа рзы Урыстәылантәи Аҧснықа амодернистцәа рацәаны ишааз. Ара аспектаклькәа шықәдыргылоз, апублика еизганы ажәеинраалақәа ишрыҧхьоз. Абарҭ реиҧш иҟаз аурыс культура, алитература ахаҭарнак дуқәа: Евреинов, Каменски, Стражев, Бабель, Белыи, Мандельштам. Урҭ Аҧсны иззааз, еиҳарак, Асовет мчра, хыла дара рҟынҙа анапы еиҳа иахьымназаша аҭыҧ ҳәа иҧхьаҙаны ауп. Ҳәарада, аҧсабара, аҧшҙара, амшын, асубтропика арахь рхы археит. Урҭи, усҟантәи ҳинтеллигенциа ахыцѡыци ахьеибадыруаз азы ауп ҳәа ирҳәо башоуп. Урҭ ҳара ҳахагьы усҟак ирымамызт. (Ара рыҟазаара, Аҧсни аҧсуа жәлари рзы ирҳәаз, ирѡыз шыҟоугьы, иаҳҳәап, Мандельштам. Уи аҧсшәазы ииҳәаз аметафора аинтерес ыҙҙом.) Аҧсны залырхыз, уи аҭоурыхи акультуреи рзы иҟарҵаз, ма иҟарҵарц ргәы иҭаз ҳәазар, аха ихәарҭаз акгьы нырмыжьит. Шервашиҙегьы иҧсадгьыл аҽы дсасын. Асахьаҭыхратә студиа ааиртырц дызлагазгьы изынамыгҙеит. Усҟан Аҧсны аҭоурыхи акультуреи амаҵ ауразы акы ҟарҵақәахьан. Ахи аҵыхәеи, Д. И. Гәлиа дцәырҵхьан, аҧсуа ѡыра ҟаиҵахьан, аҭоурых аганахьалагьы аус иуан. Аха, арҭ, аҧсуа ҭауадцәа ирылҵыз, анхаѡы уи изхьамҧшит. Ажәлар зегьы рзы аҵакы, анҵыра шамазгьы.

26. Нанҳәа ииасуеит, сымшынҵа аасмыртижьҭеи. Кан аныҟәара бзиақәа иқәшәоит. Уажәы Италиа, Сардиниа дыҟоуп. Нар иус убас иҟоуп, хҵацәыха имаҙам: зхаҧыцқәа зыхьуа еснагь еиҧш! Орҳан хәыҷы, иабду иҽы, Шәача дыҟоуп рҳәеит. Уи хәыҷык сгәы ннакылоит. Ма амла дадыркрым. Арзик иан

длыцхрааyеит, уажәы-уажәы Моқондаҟа (Гәдоyтаҟа) дцаларoyп. Лана аныҟәарақәа рацәак дрызгагам, аҽны дыҟоуп. Уи дҟәышуп, аматцуразгьы дыхиоуп. Иара усгьы, лыпшра-лсахьа — зегьрыла дыссируп. Зегьрыла дызлыхәхәо лықәлацәа рҽы илзымариамзар акәхап. Уи дахырбааyеит.

Апстазаара ықәха ицоит. Аиҳабыра зтахым, уажәы еицәаны иҟамлац рхәоит. Аиҳабыра ирыгу шәкы ыҟоуп, аха аппозициа иагу итцегьы еиҳауп. Аҟатцара зыхәда иқәуи бзиа иҟазарц зтахуи реиндатлара нтцәазом. Аиҳабыра хтакны измоу, хтәыла европатәи апстазаара ианамузах Урыстәылатәи ахьынзаҟоу абрагь иаразнак иҟалар ртахуп. Ус иахьыҟам зегьы аиҳабыра ирықәрыжьyеит. Уи иашазам, ауаажәларра инарылыхәхәо зегьы еилыркааyазароуп ҳажәлар yртқәа ишырзыҟатцам. Уи аганахь аусутәы ирацәаны ишыҟоу. Атәыла ажәлар апхьагылаҽцәа иахьатәи аҽиара, ацивилизациа ҳахьыргзароуп. Уаҳа мҽа ыҟазам. Ари ажәлар, атәыла, аҳәынтқарра, аиҳабыра — зегьы еиламцакәа еилыркааyазароуп. Убра дасу иуалу идыруазароуп, убасҟаноуп, азин анимоу егьырт рыгхақәа ртәы аҳәара.

28. Иахьа нанҳәоуп, ныхәоуп, еишәаргыларoyп. Нанҳәа аҽамаҽа ианыхәоуп. Иаразнак ухәыҷра угәаланаршәоит. Аҽаҽахь уажәааны акәын ашәыр аныҟалоз: ажь, алаха, абхәа, аха ххқәа. Аныхәа иахьзартә ашьынкақәа еитарҳауан. Иагьыҟалон, абзарбзан хқәа рҽеипш уҽахан иузышьтымхуа. (Аҽаҽақәа рҽы уажәааны акырпыжә аҟалара ианахьымзоз ыҟан. Ажьгьы азахәагьы атцлақәа еиха амра иатцакны иахьыркыз ирласны иҷырлон, уажәааны иҟалон.) Ачаҷьа чысгьы уи аҿны аҿазны еипшымкәа иацклапшны иҟартцон. Абарт зегьы аныхиахалак, аишәаргыларахь ииасуан. Зегьы ықәтцан, ирхианы ианалгалак, аишәа аханы адырган иантцаны апырғы дыргылон, уи ахахьы ацхацәа хыхны иқәыртцон. Убас аишәа иқәыртцон, аҽнатә иатцанакуеит ҳәа ирыпхьазоз апсцәа рыцыпхьаза рхәы. Нас, аирыз азна азы рыман икатәо, ампахьшьы цқьа нышьтарсуа иахысуан. Атцыхәтәан аҽнатә аиҳабы днахагылан, иҳәон: «Абри иҳалшаз аҽамаҽа, убас зи мцеи ирытцысыз ҳазыразуп. Шәыпсата бзиахааит, абри иҳалшаз аишәахь шәааҳапхьоит». Нас аишәа иқәыз зегьы аҳәызба нархьшьуа дахысуан. Дара неины ихыхны иқәыз

аԥырҕы инақәԥсан, «ԥсаҭас ишәоуааит» ҳәа нацыртҧон. Абас 40 минуҭ сааҭк аҟара игылан ирхианы иҟаз аишәа. Уи аамҭа нарцәыҟа ииасхьаз иртәын.

Аишәа ианахатәалакгьы, раԥхьа аԥсцәа рныҳәаҷа ркуан. Ахәыҷқәа хазы идыртәон, ргәы иааҭахыз ачыс рымҬарҧон меигʒарахда. Аԥсуаа ирҳәоит, абасеиԥшқәа раан, аԥсцәа рыԥсҟәагьы ааиуеит, ашәышәыбжь еиԥшу рыбжьқәа ныҬакны идыргоит ҳәа. Ес-нанҳәа ныҳәа убарҭ абжьқәа саҳауан. Урҭ сан рыцҳа лыбжьы рхыскаауан.

Сентиабр

1. Ари амш амшқәа зегьы ирыцкуп. Хыла сара, раԥхьаʒа ашкол ахь санцаз сгәалашәоит иаразнак. Сан рыцҳа иҷыцны сеилалҳәеит. Ашкол ахь сцара убасҟак даргәырҕьон, иахьа-уажәраанʒагьы сгәы иҭынҬәом. Исхашҭуам арҬага шәҟәқәа, сара сзы иҷыцыз ақьаад афѽы.

Аҽены амш бзиан. Ажәѽан кеикеиуа ицқьан. Сентиабр азы ишыҟало аиԥш, аԥхынра шоура зыԥшшәы агаз ажәѽан ииаҭәҟаҟараʒа адгьыл иахагылан. Аҽены сызнылаз амѽа, аҽа ԥсҭазаарак иамѽан.

16. Ақырҭцәеи ҳареи ҳаибашьра даара ашәарҭа ҳҭанаргылеит. Аха, ҳаҷкәынцәа, ҳаибашьцәа фырхацәа рыдам-здам имч зқәымхоз аус нарыгʒеит. Иаагылазаргьы, ҭоурыхлагьы, иҳаҕрымʒаауаз, зыуаа ааганы иҳалазыжьыз, зидеиақәа фашист идеиақәаз рҷы аус ҳаман. Ақырҭ жәлар раԥхьагылаѽцәа. Аԥсны еиԥш иҟоу адгьыл, анапаҷы аагара мацара акәымкәа, абриаҟара шықәса ҳҷагылара, ҳақәԥара ахьрызхымҿыз, рхы ргәы ахьахнаршәоз ыҟан. (Комплекс неполноценности.) Убри ҳанарыжьуамызт. Уажәтәи аибашьраҷы, ҳаҷкәынцәа фырхацәа убриаҟара хыԥхьаʒарала иҟаз ажәлар рыр ԥыххаа иқәҬан, иааган ҳара иаҳтәуп ҳәа ирыԥхьаʒахьаз Аԥсны иқәрыжьыз (300 000) зегьы ахцаны иахьынтәиааз идәықәырҬеит. Убри инақәыршәан, Урыстәыла ду, ҳѽыза ду, ҳазханаҬеит. Ажәакала, ҳхатәы ҳәынҵқарра ҳауртә аҭагылазаашьа аздырхиеит. Аԥсны хазы иҟоу ҳәынҵқаррахеит. Иҳаҕрымʒааʒоз ақырҭцәеи ҳареи ҳаиҷагылара уи ала иʒбахеит. Даргьы ықәырцеит уаҳа ҷааҳәы-

ра рмоуа. Ари, цыхәапҵәарада ҳазҽыз ақыртцәа рполитика аҽагылара, ақәпара, ҳиаша Урыстәыла ду адгылт. Урыстәылеи ҳареи ҳаизыказаашьа, урҭ ркультура шаҟа ҳааҙахьаз, дара шаҟа ҳрыхьчахьаз — апхьаҟатәи хҭоурыхԝцәа ртема хадақәа иреиуоуп.

Арҭ аҭагылазаашьақәа, ҳара ҳаԝнытцҟа иҟаз азаалымдарақәагьы, зыпсадгьыл иапсамыз ауаа цәырнагеит. Ҳажәлар хацәынмырха, апсреи абзареи ирыбжьагылан, ианеибашьуаз, зхабар аҙәгьы идмырбаз, зыҿзаны иҟаз, уажәы хыма-псыма ихынҳәит. Иалагеит рқьиашьа змам рыхқәа рырқьиара. Асеипш иҟоу ауаа гәаҭатәуп, ицәыргатәуп, изакәқәоу ажәлар ирдырыртә иҟаҵатәуп. Ҳапхьаҟазтәи ҳаҽиара ҳапырхагамхартә. Аха убарҭ иреипшу азцаарақәа рыҙбара аан, ҳанпсыҿехо, ихьаршшатәым анхьаҳаршшо ыҟоуп. Урҭ, Анцәа иумҳәан, еиҭа еибашьрак ҳақәшәаргьы, иҟарҵац ҟарҵоит. Даара игәыргагоу, иԥырхагоу аҽырԥшы нрыжьуеит. Иԥырхагоу ахьаршшарақәеи, аиаша авагылареи азин ҳамам ҳара. Урҭ иреиԥшу ыҟоуп, иҭашәк сҳәом, аха дырԝегьых ҽырԥштәыс иҟарҵарц иаҽуп. Урҭ рыламыс кьаҽуп, аха ҳара изакәқәоу аахтны ирҽаҳкроуп. Ауаԝы игха ариашаразы аамҭа иуҭар алшоит, ауаажәларрагьы ирдыруа. Аламыс архынҳәразы аибашьрагьы еиҳа имариаҙам, иара аибашьра ахаҭаҵәкьа аасҭа. Насгьы, иаҳхаҳмыршҭыроуп, ҳцеицәа иреиҕьыз шаҟаԝы рхы ақәыртцаз. Рыхьҙ ыҟоуп, ргәалашәара ыҟоуп, аха рҭыпқәа ҭыкка инхеит. Ажәакала, даара акры зцазкуа, аԥьабаа ҕәгәа зҭаху аусқәа ҳапхьа ишьҭоуп. Агәыгра ыҟоуп, абриаҟара иааира згахьоу ҳажәлар убригьы рымч ақәхап ҳәа.

29. Асаат 6 рзы, Аминистрцәа рсовет иатәу азал аҽы иалагеит Аиааира 20 шықәса ахыҵра иазкыз агәырҕьаратә еилатәара. (Ҳаргьы, аапхьагақәак ҳарҵан, убра ԥьара ҳтәан.) Имԝапигон апарламент аспикер Бганба В. Р. Ибжьы иахьынҙахәҭаз апафос аҵамызт. Имырмыцхәцәакәа апсышәала ажәа ахы икит, иагьиҳәеит. Аҵыхәтәан урысшәалагьы иациҵеит аизара зызкыз. Иааидкылан, ибзианы дцәажәеит. Нас, имаԛымкәа иҟаз асасцәа, ҳара ҳтәқәеи дара ртәқәеи неилапсо, ицәажәон. Аҙәгьы имроуит, М. Шанибов ида. Уи, аиашаз, ораторратә баԝхатәра илоуп. Ацәажәаразы ихьҙ анырҳәа, азал зегьы еинырҟьеит. Дцәажәан

даналга, агәырқьхәа игыланы рнапы еиҭеизеинырҟьеит. Убасҭәҟьа ҟарҭеит апрезидент данықәгылозгьы (ус анакәха, еиҿкаан, уа итәаз рахь еиҳа изықәгәыҕуаз азыҟарҭеит.)

Апрезидент иқәгылара бзиан. Алогика аҵан, еишәеизшәа иҟаҵан. Иалгамҭаз иҳәеит: «Хаир иқәыз Владислав!» ҳәа. Владислав итәы лакѡакра ҟамҵакәа ус иҳәалатәуп. Зегьы ҳақәпара, уи аҵакы инадкылан иара ихьӡгьы нхоит. Баҟалагьы ишьақәырҷҭәатәуп. Убри инаваргыланы ҳтелехәапшра уахгьы-ҽынгьы ицоит, аибашьра зегьы зыҽӡаны иҟаз рхырқьиара ҽехырцәажәарақәа. Аиашаз, ара аҧсуа телехәапшра апозициа сзеилкааум. Убра апринцип змоу ауаѡы даҭахуп. Зхы зырқьио рыбжьы, изыҧхьо, ргрофоманра атәы зҳәо ражәеинраалақәа, ахәаҧшцәагьы, азыӡырѡцәагьы ргәы кыднахит. Аӡәы иҽы ааилганы иҳәар, аха ҳара ҳҽы еснагь зегь реиҳа амч амоуп, сара изысҳәарызеи, аҽеаӡәы иҳәааит ҳәа.

Абарҭ роуп Река иахьа иҟоу ажәабжьқәа, Л. Лабахәуа иажәақәа ухы иархәан иуҳәозар.

Октиабр

Сентиабргьы амшқәа ҽеимызт. Октиабргьы макьана ус ицоит. Ауаѡы дажәыцыҧхьаӡа еиҳа-еиҳа дзаҵәхоит. Еҵери лгәы бзиандаз зегьы сыриааиуан. Сыцәан санааҧшлакгьы, сгәы ихьухьууа иҵалан ишыҟац иҟоуп уи лгәамбзиара. Рыцҳарас иҟалаз, амедицинагьы мчыдоуп. Москва иреиҷыз ахәышәтәырҭаҽы дышьҭан, аха рацәак рылымшеит. Ахьаа устәҟьа илымамкәа, уахынла дзыцәозҭгьы, егьырҭ ҳрылаӡон. Егьирахь, акгьы узымҭо, акгьы иумыхәо аилахара ҳалагылоуп. Аҳәынҭқарраҽы иахьа, уаҵәы иҟаҵатәу еилырганы иҳамам. Аӡыхәашь еиҧш, астихиа ҳаман ицоит. Ҳаибашьит, ахақәиҭра аагеит, аха аҽеакала аҟырҟы ҳкылахан ҳаҟоуп. Убри гәаҭан, иҳацхраароуп ҳара ҳзықәгәыҕуа, раҧхьа иргылан, Урыстәыла. Даара ҳазааигәоуп азхаҵара. Уажәы зегь раҧхьа игылоу убри ауп, ҳааақәымҵӡакәа Абрыскьыл ишьақа ҳарҵысларуп, знымзар-зны иҵаҳҳуеит ҳәа иҳамоу агәыҕра нмыжькәа.

5–6. Аргентинатәи ашәҟәыѡѡцәа Касареси Борхеси реицәажәара саҧхьан («Иностранная литература», № 7), ҳәарада, даара интересуп.

19. Иацы Шамил Ԥлиа рыцҳа дыржуан. Ибзианы дымԥаԥыргеит. Ателехәаԥшралагьы иагырмыжьит. Ҳԥызцәа руаҙәк, адиссертациа ихьчошәа, инеиҵыхны дцәажәеит. Шамил, иуаԥышьагьы, иԥышьагьы, ҽырҳәалатәи иажәеи аҧыдарақәа аман. Инауз иажәеинраалақәа раԥхьа ҽырҳәалатәи илаф еицырдыруан. Уиадагьы, Шамил, аԥсуа шәҟәыԥԥцәа дрылукаартә дызлаҟаз, еиҳа дныҟәахьан. Ԥышықәса роума дматросын, амшын дхын. Уи и-Одиссеиагьы ашәҟәы азикит. Уажәы ажәа ихызҳәаауеи аҙәырԥи иареи агазеҭ аҽы аус еицыруан. Урҭ, журналистцәақәак раҳасабала иахьынҙаздыруа аҟара, ршашка асра алагьы ирдыруан. Ашашка ицасуаз ԥыҵԥыки иареи ашахмат аҟынҙа изымԥаҙеит, аха иахьагьы иҽыцҙа иаҳгәалашәоит илафқәа. Алаф ауаа реизыҟазаашьаҽы акраҵанакуеит, зегьы ирҵахуп. Иахьа ицәажәозгьы уи алкаан иазгәарҭон. Макьана дыҕәҕәан, аԥсра иқәнагомызт. Даара ҳгәы далсит, уаҳагьы иҳамчузеи. Зегьы Анцәа инапы ианып.

20. Д. И. Гәлиа ихьӡ зху Аҳәынҭқарратә премиа акомиссиа аилатәара ҳаман. Акомиссиа иалаз зегьы ыҟан. Апремиа аустав иҽыцны ҳнахәаԥш-аахәаԥшқәеит. Уи зықәнаго ирықәшәарц, ахи аҵыхәеи, акомиссиа иалоу роуп. Ҳара ҳтәала урҭ даара иаҳраҙеит. Сынтәа, аконкурс ахь иаазышьҭыз, уи иаԥсоуп ҳәа ирыԥхьаҙеит. Уаанҙа аконкурс ахь иаарышьҭуаз зегьы ҳзықәыргылаҙомызт, иреиҕьқәоуп, иаԥсоуп ҳәа ҳгәы иззаанагоз алаҳҳуан. Уи агәынамҙарақәа рацәаны иҟанаҵон, аха уаҳагьы уаԥҵас изыҟалом.

24. Иахьа, иара дахьжу, Аҳәынҭқарратә филармомониеи амузеии рыбжьара ибаҟа аадыртит, Аԥсны аҳцәа ирышьҭраз, еицырдыруаз асахьаҵыхԥы Ачачба А. Абаҟа ахаҵа ҟаиҵеит аскульптор А. Адлеиба. Ақәгыларақәа бзиан (ирацәан акәымзар.) Нас уи ирҽиамҵа ацәыргақәҵа ахьыҟарҵаз, Аԥсуа ҳәынҭқарратә музеи ахь ҳхалеит. Убрагьы, абра аус зуа ԥҳәыск саатбжак аҟара иаҳзеиҭалҳәон уи иԥсҭазаареи ирҽиамҵеи атәы. Иара имшынҵақәа рыла, иԥсадгьыл бзиа ибон. Исахьаҵыхра анаԥсан, ус акультура ашьҭыхра дацхраар иҵахын.

Декабр

Абас ицеит 2013 шықәса. Уеизгьы-уеизгьы аҭоурых иаиыԥшша рацәак акгьы азыӄамҬазаргьы, аԥсҭазаара иара атәы иаҷын. Ацәгьеи абзиеи еиқәԥон. Егьаҩы егьа рҳәаргьы, абзиа аиааираҬәӄьа азымгаргьы, аҷеаҬанархом. Ҳҭаацәара иахьынӡаҬанакуа, Анцәа иԥьшьала, ауадаҩрақа ыӄазаргьы, хар ҳамамкәа ҳахысит. Зегьы хьаас иҳамоу Еҭери лчымазара ауп. Ариабжьарак, Анцәа иԥьшьаны, еиҳа деиҧуп. Ашықәс ҷыц аҭаацәа зегьы уаҩҬас ҳаԥыларц архиара даҷуп. Уи ачыс шылкуа лыдам-здам аҳәгьы дсыздырам. Ауаԥьаҡ амца ҭаҳҬеит. Ашықәс ҷыц ҳара хҭаацәаразы ҩ-ныхәакны иӄоуп. Иахьа Димагьы имшироуп. ҲаҧкәынзаҬә имшира ҳара ҳзы ныҳәа дууп. Ҳматацәа Италиа аҬара зҬо Арзикгьы, Ростов изҬогьы Ашықәс ҷыц азы рыҩныӄа иаҳзааит. Лана абри ашықәс ҷыц алагамҭаз аусура дазыԥшуп. Нари Кани аҬарақәа ирылгахьеит. Дасу изанаат ала аус иуеит. Ҳаргьы — Еҭери саргьы — иҳадуныҳәалартә, даргьы уреигәырҧьартә иӄоуп. (Уажәы ара иҳамам Орҳан хәыҷы иоуп. Даара дыгәхьаагоит. Улԥха-угәыԥха ҳагумырхан, хыхь иӄоу Анцәа ду! Ҷаанбзиала!

2014

Ианвар

7. Ԥсҭҳәаӄәак хуп, аха амш еилгоуп. Ихьшәашәарацәам. Иаха сахьзамысыз иахьа сахьӡеит. Сынтәа аҷеы иашықәсуп. Ауаҩы ишьа алоуп рҳәоит аԥсуаа. Аԥсшьара мшқәа еишьҭаргылан ирацәахеит. Ауаа, аусураҬәӄьа иаҷымкәа, убас ԥытрак ианаанхалак, шәарак сзааиуеит, хьӡы амамкәа, жәла амамкәа. Аусура, аԥьа, ауаа ирзымариаҳам, аха уи рыпсы ахьҭоу мацара акәым, иннакылоит, аусутә рнаҭоит, ахықәкы рнаҭоит, ирзеиҧьхаша ахь рхы дырхоит. Сгәы иҵынҬәом ҳаԥсадгьыл, ҳажәлар, ус зегьы ирҳәоит ҳәа акәымкәа, ҳаԥсы шахаҬәӄьоу, Аԥсны — обитель души. Ус ишцалац ицалааит ҳәа акәымкәа, уахгьы-ҷеынгьы убри еиқәханы, иҷиауа, уаҬәы ҳгәы азҭаны ҳаҡазароуп. Уи азы еснагь аҷеышәара ҡаҳҬалароуп. Раԥхьа иргылалатәуп ҳбызшәа. Уи еснагь ҳарҧьажәҩан ҳавагылазароуп. Ҳара ҳҭагылазаашьа,

ҳхыԥхьаҙара — зегьы ҳрыԥшны ҳхы ҳахьчароуп, ҳбызшәа анаҳцәыҙ, ҳаԥсадгьылгьы аԥсы ахыҵуеит, баша дгьылхоит. Есышықәса аԥсшьаѡцәеи атуристцәеи иркәаҳауа курортхоит. Еилых змаҙам. Ажәакала, убас иҟамлартә зегьы рышьақәыргылара знапгьы иану, Анцәа иҟнытә дҵаны измоугьы ҳара ҳауп.

Абас, инеиԥынкыланы аԥсшьарақәа аныҟалалак, ауаагьы аԥсшьара ԥсшьараҵас ирхыргар ада акгьы анырҵахым, абарҵ ахәыцрақәа еиҳа сыхҵаркуеит.

2014 шықәса Аԥсны Д. И. Гәлиа ишықәс ҳәа ирыԥхьаҙеит (диижьҭеи 140 шықәсахыҵра инақәыршәан). Акомиссиа ачиновникцәа рыда аҙәгьы даларымҵеит. Д. И. Гәлиа ихьҙ зху апремиа акомиссиа ахантәаѡыс сшамоугьы, саргьы сыхьҙ адмырбаҙеит. Д. И. Гәлиа иеиԥш иҟоу ҳлитература ахыбаѡ ишықәс ныҳәа егьырҵ, акультура аусзуѡцәагьы, раԥхьа иргылан, алитература ҟазҵо, уеизгьы-уеизгьы иалахәзароуп. Убри традициазароуп. Уи шытрадициоу аиҳабыра ирдыруазароуп. Аха ус иҟам макьана.

Ҳаѡны ауадаѡрақәа нҵәом. Зегьы Еҵери лгәабзиара ауп хыс иҳамоу. Уи данеиҧьу, зегьы, маҷк иадамзаргьы, ҳаԥсы аагоит. Ҳҭагылазаашьа гәаҭан, ҳгәы нызкылаша цхыраарак ҳазҵаша аҙәгьы дызбом. Ҳаха змада. Аиҳабыра рахьгьы. Аоппозициа рахьгьы (повсюду корысть кумовство и некомпетентность. Аламыс атәы зынҙа иарбам).

17. Иахьа Д. И. Гәлиа ихьҙ зху апремиа аиуразы абжьыҵира ыҟоуп. Аконкурс ахь инашьҭуп быжь-усумҭак. Апремиақәа хԥа ыҟоуп. Арҭқәа зегьы раан, еснагь агәыѡбарақәагьы цәырҵуеит, еиҳа изыҟәнагарыда ҳәа. Акызаҵәык, угәы нызкыло, иқәгыло зегь рацәак еиѡыргом. Апресса, ателехәаԥшра уахгьы-ҽынгьы иаҳҭатәоуп. Ҳуадақәа рҿы иҵшәарроуп, аха акы иннакылом. Акомиссиа иалоу 19-ѡык ҳаҟоуп. Абжьыҵира ҟаҳҵеит. Алитературазы ироуит: Р. Капба, Гә. Кәыҵниа, аҟазараҿы — А. Адлеиба. Иарбан бжьыҵиразаалак аҿы шә-процентк обиективра зыҟалаҙом, аха ара ишахәҭоу зус иазнеиуа шеизаз ҳаргьы иаадыруан.

24. Сгәалаҟазаара ҽеим. Ус санықо, акы сашьҭазаргьы исзыԥшаауам. Бзиа избо сышәҟәык сашьҭоуп, аха избом. (Аиашаз, ашәҟәы бзиа избоит, аха исцәырацәахеит, скабинет иазкуам.) Уи шысыԥшаауаз Аԥсуа бызшәа аконгресс ахьҙала иҵыҵыз аль-

бом сԥыхьашәеит. Иагу уажәы еиҳа избоит. Иаҳҳәап, адиаспора датәуп ҳәа, аҙәы, иааиҩыз зегьы, комментариак нацымҬаҙакәа ирышьҭуеит. Иаҳҳәап, убра ианып статиак, аԥсуаа ахақәиҭрахь ирыԥхьоз, Н. Лакобеи Арҙынбеи В. роуп ҳәа. Уи ус ауп. Аха Ешба Е. уа дзадмырбо аилкаара уадаҩуп. АиашаҬәҟьа ҳҳәап, Ешба Е. усҟангьы, иахьагьы аԥсуаа рыԥәԥара, рхыԥәкы азы ииҩхьоу, иҟаиҬахьоу, усҟангьы, иахьагьы зегьы ирылыҳәҳәоит.

Аҩны сахьааиз даара сгәы сзырхьша саҳаит: лыдунеи лыԥсахит Нели Ҭарба. Уи лыԥсышьа бзиамхеит, хԥаҟа шыԥәса дагьԥсымкәа дагьбзамкәа шырҳәо дыҟан. Лхы лдыруа дыҟанаҬ зны лбара сахьнеиз, ус салҳәеит: «Сара ара сыҟоу ԥьушьоума, наҟ срылалахьеит... ҳәа. Илымаз зегьы нҬәахьан, лашьа, лаҳәшьа. Лашьеиԥа аибашьраҿы хабарда дыбжьаҙит. Лыԥшәма, апоет, ауаажәларратә усзуҩы Кә. Ломиагьы, қәра дук имамызт даныԥсуаз. Лара, ҳәарада, поетк, рҿиаҩык иаҳасабала иалукаақәашаз дреиуан. Аԥсуа литератураҿы лышьҭа нлыжьит, апоезиаҿгьы, апрозаҿгьы, адраматургиаҿгьы. Ахшара бзиа лааҙеит. Лматацәеи лареи деиҬаҩҩы дыҟан. Лыԥсышьагьы бзиамхеит. Дгәаҟны дыԥсит. Аԥсны аинтеллигенциагьы, аҟазара аусзуҩцәагьы, ашәҟәыҩҩцәагьы, лгәыцхәцәагьы даара гәалсрала ирыдыркылеит. Лыхарат бзиахааит, лыхьҙи лҭынхеи нҬра аиуааит!

21. Иахьа Д. И. Гәлиа даниз иамшуп. Уиаахыс 140 шыԥәса Ҭит. Раԥхьа, ес-имшира, ишыҟарҬо аиԥш, ибаҟа аԥхьа еизеит. Ауаа рацәан. Убас ашколхәыҷқәагьы. Ахәыҷқәа даара ибзианы иажәеинраалақәа ирыԥхьеит. Уантәи аиҳабыра рыҩнахьы ҳцеит. Уа, 300–400-ҩык зкуаз азал кәапеишәа иҭәын. Апублика бзиан. Апрезидиум аҿы апрезидент ивараҿыҵәҟьа сдыртәеит. Ажәахә ҟаиҬеит Мыԥәба А. К. (Ашәҟәыҩҩцәа реидгыла ахантәаҩы). Уи ишьҭахь сара сыԥәгылеит. (Даара сацәыԥсуан, аха уаҳа иҟаломызт.) Исҭахыз сҳәеит, исзыҙырҩуаз, зыгәра згоз иргәаԥхеит. Уинахысгьы зегьы бзианы имҩаԥысит. Нас Д. И. Гәлиа имузеи ахь ҳцеит. Уи ашьҭхь, Гәыли Кьычба лыҩныҟа ҳнеит. Лыҷкәын бзиа, лыҷкәын ауԥшәыл, аибашьраҿы хабарда ибжьаҙны иҟаз ибаҩқәа рыԥшааит. Иҩызцәа ахьжу амемориал аҿы дыржуеит. Ларгьы иаалхылгахьоузеи. Иабгьы, еицырдыруаз арԥыс Мусик Ҭарба

игәырԥа дагеит. Ааскьа уи иаҳәашьа Н. Ҭарбагьы лыԥсҭазаара далҵит. Рыԥсқәа еиқәшәааит!

Март

4. Иахьа аусураҽы Ада Квираиа дысҭааит. Уи кинематографуп. Раԥхьатәи лусумҭак сажәабжь «Асыс-мҟаа» амотивқәа рыла иҟалҵеит. Уи Урыстәыла апремиақәа аҭәаршьахьан. Урыстәыла ԥ-томкны иҵыҵыз сышәҟәқәа снапы рықәыԥны илҭахын. Ада лус бзианы илдыруеит. Абаԥхатәрагьы лымоуп. Зметраж наӡо афильм ҟалҵар лҭахуп, аха илыцхрааува длымам. Аҳәынҭқаррагьы алымҳацә ақәыжьны, урҭқәа амбаӡошәа ҟанаҵоит. Ҳара, ҳкультура аминистрреи, иааидкылан, иара зегьы ацхыраара агуп. Лара иахьатәи акинематограф иамоу аҽыцрақәа, аҷыдарақәа дрықәыҟәоит. Иҵылххьоу афильм кьаҽқәа зегьыԥьара ибзианы ирыдыркылеит. Аҳәааанхыҵгьы. Апремиақәа лаҭәаршьахьеит. Ҳара ҳҟны ацхыраара лыгуп. Аԥсны акино азы акгьы ыҟам, иара Акультура аминистррақынгьы уи еиԥш аҟәшагьы ыҟам. Аха ауааӡәларраҽы илыцхрааува ҟалароуп. Уи дызҽу аԥсоуп.

6–7. Ариабжьарак, ус иазырбогьы, зҽы еилгогьы, зегьы иҟарҵогьы, ирҳәогьы Ф. Искандер имшира иазкуп. Уи, ҳәарада, даԥсоуп, аха ҳара акы арԥьара ҳалагаргьы аангылашьа ҳамаӡам, арҿхәара ҳалагаргьы. Ус егьа иҟазаргьы, Путини Медведеви идырныхәалеит. Уи акры аанагоит. Ибзиан телехәаԥшрала идәықәырҵаз аинтервиу. Ф. Искандер абаԥхатәра ҷыда змоу шәҟәыԥҩуп. Дагьҟәышуп, уи иагымкәагьы аҵара ацуп, Урыстәыла анҭыҵгьы дадыруеит. Аха ҳара еснагь еилыкка иаадыруазароуп ус иҟоу ҳмилаҭтә культура дахьынӡатәу. Уажәрааннӡа ишыҟоу усоуп, иеихьӡарақәа ихырхын, ҳкультура зегьы иара ихьӡала иадырбар рҭахуп, ииашоуп, уи иԥымҭа «Сандро Чегьемтәи» аԥсуа материал мацара иалхуп. Уи аматериал анҭыҵ дыҟаӡам Ф. Искандер ҳәа аӡәгьы. Убарҭқәа зегьы рзы ҳара еиҳа даҳзааигәоуп. Уи ҳара ҳгәы аладууп, аха урҭ дырзыҟаҵом ҳкультура дацентрны. Ҳәарада, ирҿиамҭа ҳара ҳкультура аҿиараҽгьы аҵакы дууп. Иааигәоу аеҵәа алашареиԥш иакәпхоит, аха ишиашоу ҳкультура иаҵанакуа ҳбызшәала иапҵоу ауп. Уи,

ҳара ҳхала ҳзы акәым, зегьы рзы иԥҟароуп. Ҳәарада, аурыс шәҟәыѡѡы Искандер, ҳара ҳкультура дазааигәоуп, уи ҳаргьы даара ҳаҧыр ҳзақәуп, аха, еиҧасҳәахуеит, ҳмилаҭ культуразы дхадам. Уи ҳцәеиламѡашьароуп, ҳкультура аҷиарамѡа еснагь ииашоу ахықәкы ныҟәнагозароуп. Дырѡегьых еиҧасҳәоит, Ф. Искандер ҳкультура еиҳа иазааигәоу шәҟәыѡѡуп, аха иҧыпҧәҟьа еснагь иаадыруазароуп.

15. Иахьа исымшироуп. Сықәрахь саннеи ауп акәымзар, уи анысгәаламшәозгьы ыҟан. Амреи Аминеи афатәқәа дырхиеит. Дима, ачашәқәа ҷеиҧан, раагара дцеит. Ихрыкәшашәа иҟаз сымширақәа раан аиҳабырагьы ааихьан: апрезидент Багаԥшь С. В., Анқәаб А. З. (Багаԥшь С. В. усҟан иааигаз, ԥҳалк зкуа аԥаҧлыка иҧаз ашампанѡы ус игылоуп. Уажәы иара дыҟам, ихарат бзиахааит. Уи, президентк иаҳасабалагьы, иҳаракны игылаз аҙәы иакәын. Иаҳаҭыргьы убас иҳаракын. Аҳәаанхыҧгьы дырдыруан. Иԥшра-исахьа мацара акыр иаԥсан. Уажәы иԥсы ҭаны дыҟам, ихарат бзиахааит! Сара сгәаҧаҷҷеы уи игәалашәара алкаан инхеит. (Иԥсаҭа шкәакәахааит!) Аҭел исзасит Москвантә: Шевелиов (сѡымҭақәа Москва иҧыҧуа рредактор, сеиҧагаѡ, сѡыза). Иалкаан исҳәар исҭаху: Грециантәи Гала дысзасны исыдылныхәалеит. Уи Аԥсны данықаз Ашәҟәыѡѡцәа реидгыла аканцелиариа аиҳабыс аус луан. Акраамҭагьы, даара ибзиангьы. Аԥсуа шәҟәыѡѡцәа зегьы даара ҳаҧыр лыкәырҧон. Уажәы лтәылаҟа, Грециаҟа, дцеит. Уа лашьеи лаҳәшьеи ыҟоуп. Абас исыдылныхәалеит Инарагьы. Смаҭацәа рзы Анцәа дысзылԥхеит: аҧарагьы бзиаҙан ирҧоит, ауаѡрагьы рылоуп. Аԥсынҧры, анҧыра ду ираҭәеишьааит! Ахи аҧыхәеи, Еҭери ариабжьарак деиҷьуп. Ҳаԥсы ҭанаҧеит. Аха ҳаԥсы иаххарҙауам, ҳаԥырхагахар ҳәа ҳшәоит. Саҳәшьцәа рахь инханы исымоу Дусиа лыԥҳа, Асҭа, илбоз зегьы лыман дааит. Гәыдкыла дук ашәҭқәа — сара бзиа избо атиульпанкәа. Абас имѡасит сымшира. Официалла аҙәгьы иҷеимырҧысит. Ателехәаԥшрагьы, арадиогьы ҟыԥ рҷымшәеит. Аха сара стәқәа еснагь сдыргәыргьоит. Уажә Италиа аҧара зҧо смаҭа Арзик (Амра лыцкәын) исыдиныхәалеит. Ажәакала, сымшира бзиаҙаны исхызгеит.

18. Д. И. Гәлиа изкны аиԥылара ыҟан, ихьӡ зху ашкол № 4 аҷы. Ашкол адиректор Қәычбериа В. иаалыртит. Зегь реиҳа

иаалукаартә иҟан ахәыҷқәа рышәаҳәара, рыбжьқәагьы бзианы еиқәшәон. Ҳаидтәалан: Терент Ҷаниа, Гена Ламиа, сара. Ҳара зегьы ажәахәқәа ххәеит. Еҭери аус ахьылуаз (англыз бызшәа ахьрылҭоз) абри ашкол аҿы акәын. Аус лыцызуаз арҭаҵцәа ааины аҧсшәа сарҳәеит, Еҭери лгәабзиара иазҵааит. Даргьы рықәра даара ирныҧшуеит. Астол бзиа дырхиеит. Ашкол, аи-ашаз, аҳәынҭқарра хәыҷы еиҧшуп. Аиҳабыра рыбҕа амазар, иаразнак ианыҧшуеит. Ашкол адиректор аҧсшәагьы лҿан, ҳаҭыргьы ҳақәылҵеит. Уеизгьы, арахь илылыҳәҳәон ҷыдала абҕа илымоу. Ашкол бзианы иҟарҵеит. Еиҳагьы узыргәырҕьаша, ахәыҷқәа бзиоуп. Ҳхәыҷқәа ианрызҳалак, ҳаҧсҭазаара зегьы ҧхьаҟа иргароуп. Ус, ҳажәлар еидкылан изку, шәага-загас аламыс змоу аҧсуара анагха, зегьы рҿы ирыгхоит. Зегьы абас еиҧшьуп. Ирдыруазароуп.

22. Иҧсҙы аацит Миша Чикатуев, ашәуа поет, ҳҵыза бзиа, Аҧсны зыҵны аиҧш изыҧхьаҙоз. Миша сара сатҟыс деитҵбын. Акыргьы (1938), аха аҧсра мыжда анапқәа узҿаҳәом. Ашәуаа рахь, поет ҳасабла, Миша ицназго маҷҵуп. Иреиҕьыз ҳпоетцәа аҧсшәахь еиҭаргаз иажәеинраалақәа рзы Д. И. Гәлиа ихьҙ зху Аҳәынҭқарратә премиа ианаршьахьеит. Уи даара акыр ҟаитҵеит ҳашьцәа ашәуааи ҳареи ҳаибабара, ҳаизыҟазаашьа аиҕьтәразы. Анцәа иҧьшьала, Миша иажәеинраалақәа еиҭаган Аҧсны рҭыжьра (х-томкны) иахьҙеит. Уи аиҿкаара, ацхыраара рыбзоуроуп: ҳпрезидент Анҟәаб А. З., аҭыжьырҭа аиҳабы, ҳашәҟәыҵҵы бзиа Д. Наҷкьебиа. Урысшәала иҧсадгьыл аҿы иҭытҵыз иажәеинраалақәа раҧхьажәа сара изҵит. Москва иҭытҵыз азы — Ф. Искандер. Сара сзы иҵит даара аинтерес зҵоу астатиа бзиа. Ихы-иҧсы алатҵан, иҵаулан, алитература аҧсабара бзианы ишидыруа мҵашьо. Уи иара иҿы иҭижьит, аха ара изымкьыҧхьит. Ара акьыҧхь аҿы амчра змоу, зны-зынла дара рыхгьы иатҵашьыцуеит. Миша ихаҭа аакьыскьа дысзасит: сгәы сыхьуеит, уара Москва уахьышьҭаз иабыкәу ҳәа. Сара зегьы иасҳәеит, аха дахьымҙеит. Даара сгәы далсит. (Маҷгьы схытҵзом, 75 сырҵоуп, иҳәеит аакьыскьа данысзасуаз. Уҧсаҭа бзиахааит, Миша Чикатуев, ашәуақәа рпоет ду, Кавказ, нхытҵи аахытҵи, аимадара арҕәгәара иаҿыз, зыҧсы ҭанатҵы абзиа лазҵоз, акырҙагьы зҵынхаз!

Апрель

18. Иԥсҭазаара далҵит ҳәа ааԝит Маркес. Ус иҟоу ашәҟәыԝԝы иԥсра атәы иаразнак адунеи иахьҙоит. Уи роман «Шәышықәса заҵәра» («Сто лет одиночества») XX ашәышықәса иреиғьҙақәоу асахьаркыратә аԥҵамҭақәа иреиуан. Ари иԝымҭа анаԝсгьы, инапы иҵыҵыз акгьы хьысҳамызт. Уи, аиашаз, арҿиаратә насыԥ иман: иаԥҵамҭақәа зегьы иаразнак адунеи иахьҙеит. Аҵыхәтәантәи ашықәсқәа рзы дшыҟаз, телехәаԥшрала уанахәаԥшлак иубоит, ауаԝы данажәҙалак, ҵа змаҙам атыша ду — аԥсра данынхықәгылалак, зегьы реиԥш дрыцҳахәха дшыҟало. Зегьы дара роуп, уи ауаатәыԝса зегьы иазхарҵаз шәҟәыԝԝны дынхеит.

Маи

Абри амш аацыԥхьаҙа, Аԥьамԥазра алагарҭатә школ санҭаз сгәалашәоит. (Саҳәшьцәа, аиҳабацәа, сышхәыҷыз аԥхьареи аҩреи сдырҵан, фышықәса анысхыҵ, ашкол сҭалеит.) Ахԥатәи акласс аҿы сантәаз, маи 1 азы, Аԥьамԥазратәи алагарҭатә школ аҿы иреиғьыз аҵаԝцәа алхны, қытсоветла ҳазҵанакуаз Гәыԥтәи абжьаратә школ ахь ҳаргон. Уа аныҳәа ҳрыцаԥылон. Амашьынақәагьы усҟан иабаҟаз, шьапыла ҳцар акәын (10 километрак иреиҵамкәа ибжьан.) Аратәи ҳарҵаԝцәа ус ҟарымҵалар акәын, уи хыдаран. Насгьы, абриаҟара шьапыла ацара зықәшәаз ахәыҷқәа еиԥхьытта уахь амԝа иахьықәыз ишәарҭан. Аԥьамԥазратәи ашкол ажәытәтәи Маршьанк имырхыз аԝны иԝнан. Ахәызқәаҿҵәҟьа игылан. Дара Амаршьанқәагьы уа изалырхыз сыздырам. Гәыԥагәы ицарц иҟаз ԥьара ҳаиқәшәон. Ауыха ақәа аун, зегьыԥьара ихыҵәрыран. Сырхьымҙар ҳәа сшәаны, сыԝны сышцоз, сықәҵәраан, скаҳаит. Хыхь исшәыз сыблуз шкәакәа ҟьашьит, иалхыз сеиқәа хәыҷы зегьы хәашеит, аҳәынҵәа иагаҩы сԝагылеит. Саахынҳәын, сгәы сҭаҵәыуо аԝныҟа сцеит. Маи акыцыԥхьаҙа убри сгәалашәоит.

Иахьа 2014, ԥшьашоуп. Аха ҳара аиԝызцәа аныҳәа ҳаигәыргьартә ҳзыҟамлеит. Дыржуан абызшәаҭцааԝы, ауаԝԥсы бзиа Анатоли Хьециа. Иара убас, дыржуеит зҽызшьыз Абигәаа ҷкәын (ихы зыхирҟьаз еилкааҵәҟьан аҙәгьы издырам).

Абасоуп иахьа ҳара ԥыҭѡык маи 1 ҳшаԥылаз. Аныҳәаз агәырѡа ахгара еиҳа иуадаѡуп.

9. Аус зуам схазы. Изѡыша рыпланқәа еиқәылеит. Ари амш мыш дууп. Иҟалахьоу аибашьрақәа иреиҳаз, еиҳа зқәыҙыз, еиҳа ахьҭахаз анҵәамҭа ауп. Уи акәаԥ зыргылазгьы, еиҳа зхызгазгьы, Асовет уаа роуп. Асоветтә социалисттә идеологиеи, адунеи ааршазар иҟалахьоу аидеологиақәа иреицәоу, ауаатәыѡса зегьы ираҕоу афашизми еиҿаҳаит.

Иахьеиԥш исгәалашәоит уи амш. Ақыҭа кҿахак аҿы арадиоҵәҟьа ыҟамызт, абри амш аиааира ду ишазыԥшугьы, уаѡҵас инаѡуамызт. Аҿены, харҵәыҭира Кәазан (Тҟәарчал) абазар ахь ицоз ҳгәылаԥҳәыс слыцырҵеит, сымч зықәхартә иҟаз дыргьлак азна ахарҵәы сыҭаны. Ақалақь ҳанналала иаабеит, абриаҟара аамҭа зылахь еиқәыз, хыԥхьаҙара рацәала зҵеицәа зыԥсадгьыл зхы ақәызҵаз, иахьа ишгәырҕоз. Ирласынгьы еилаҳкааит уи змааноу. Сара схәыҷын, аха уи закәыз здыруан, сшьапы ахьықәсыргыло сымбо сгәырҕеит. «Иахьа уаргьы саргьы ҳхарҵәқәа аарҳәоит, уи ауатка иахыржәылоит», — лҳәеит сызцыз аԥҳәыс, даалахҿыххан. Уи сара сгәы аҵанҙа иалсит. Ҳара ҳхарҵәқәа роума аус злоу, уажәшьта ҳаҷкәынцәа ҭахом, есымчыбжьа ақыҭаҿы иаарыцҳауаз ашәаԥь, ауаа ргәырѡеи рҵәыуареи аҵыхәтәа ԥҵәеит ҳәа сгәырҕьон сара. Уи амш, хашҭра ақәымкәа сгәаҿы инхеит. Аиааира Ду амш.

10. Ателехәаԥшрала иадырбоит, аакьыскьа имѡаԥысыз, аппозициеи аинтеллигенциеи реиԥылара зыхьҙырҵаз аҿхырцәажәара. Арҭ «атеоретикцәа» гәыԥҵәагагхеит. Зегьы еицырдыруагьы, дара цқьа ирзымдыруагьы, еилаҵаны, иаакәымҵҙакәа аҿхырцәажәара иаҿуп. Аиҳабыра рзы ирҭахугьы, дара ирҭахугьы ирыхцәажәоит, аха урҭ даргьы еилыкка ирыздырам. Убри аиаша ҳәа изышьҭоу цқьа еилырганы ирызҳәар, зегьы адгылаѡцәоуп. Ареформа аҭахуп рҳәеит, аиҳабыра ԥсахтәуп ҳәа мацара рацәак аанагом, убри ареформа ҳәа изышьҭоу цқьа еилырганы ианыҟамла. Убарҭ, цқьа еилмыргакәа, ауаажәларра ианрыларыжьлак, иҵнарҟьоит. Ҳәарада, ҳҭагылазаашьа амра ашәахәа алԥхо иҟам, аха арҭ рыхныҟәгашьа уи еицәанамтәуазар, иазеиҕьтәуам. Ауаа ҳҭахуп, егьызлам азы зхы ишаҭахуҵәҟьа иныҟәызго, еиҕьу ахь рхы рхалатәуп.

12. Иахьа Шьынқәба Б. В. имшира ауп. Ибаҟахьы инеиз рацәаԝымызт. Аҙәы-ԝыцьа иажәеинраалақәа ирыпҳьеит ицәгьамкәа. Апрезидентгьы, аиҳабыра рхаҭарнакцәақәакгьы ыҟан. Ателехәаҧшраҟынтәи иҟаз дара еиҳа «гәыцхәцәас» ирыпҳьаҙо дырцәажәоит. Ирҳәац еиҭарҳәоит. Сара сыхәмаршәа исҳәалоит, ажурналистцәа рахь зегьы зышәшьыра иҵахаз аҙәы дыҟоуп, убри лыхьҙ ахышәҵа ҳәа. Б. Шьынқәба иеиԥш апоет ду, еснагь аԥсабара иазааигәаз, зыжәлар рқәыԥсычҳара зқәыԥсычҳараз, ибаԝҵәҟьа, аҙиас ду иеиԥшыз иԥстазаара ахы ахьыҵнахыз анышә иамазҭгьы, ҷьанаҭын. Аҭоурых зыҟоу аԥхьаҟазы абарҭ зегьы рҵаган, имԝақәҵаган инхарц азоуп.

23. Иԥстазаара далҵит Никәала Ҳашыг. Абра ианыстцаз ажәақәа иахьагьы рыгәра згар стахым. Уии сареи шықәсырацәала ҳаизааигәан, ҳаиԝызцәан. Никәала агәабзиаразы дыпсыҷемызт, аха ианааилак усоуп. Ҳара убас ҳаизааигәан, ҳабжьара маҙа ыҟамызт. Тәылауаԝык иаҳасабала, шәҟәыԝԝык иаҳасабала, иаакаиҵоз зегьы хәарҭазар иҵахын. Илшозгьы агижьуамызт. Дпатриот дуун. «Аԥсуара» ҳәа захьҙыз иԝымҭа иаништаз дагьықәныҟәон, амаҵгьы иуан, агәрагьы игон. Ихшара, имаҭацәа, иашьа иԥацәа — уахь анцәа ишиҳәара дыҟан.

Уԥсаҭа бзиахааит, Никәала, сықәла, сԝыза бзиа! Ҷьанаҭ гыларҭас иуоуааит. Арахьтәи адунеиаҷ иҟоуҵаз рыла иҟазар иагьуоуеит.

Июн

1. Аԥхынра бзиан иалагеит. Ариабжьарак амш еилгоуп. Уахынла ақәа анауа ыҟоуп, ҽынла еилгоуп. Уажәтәи апрезидент Анқәаб А. З. имаҵура шьҭеиҵеит ҳәа, официалла ирҳәааназагьы ирылаԝхьан. Аусуха ирымҭеит. Арҙынбагьы, аамҭала, иҭагылазаашьа аныцәгьаха, убастцәкьа изырухьан. Аха, ашьҭахь, Аԥсны анҭыҵтәи иаҕацәагьы дыриааины, аԝнытцкатәи иаҕацәагьы дыриааины, Аԥсны азхарҵартә аҟаҵара анилша, бираҟс дышьҭырхит. Ишьҭихуазар сҳәан, иара Анқәаб А. З. сизасит. Ишьҭихит. Уеизгьы-уеизгьы, игәы каҳауп уҳәартә еиԥш ибжьы ыҟамызт. Саргьы, даара сацклаԥшны, иахмырҟьакәа игәы сырҕәҕәеит. Иасҳәеит, Аԥсны деилызкаауа, ҳаҭыр иқәызҵо, илоу аҳәынҵқар-

ра аусзуѡы ибаѡхатәра агәра зго шмаҷѡым ҳәа. Уи сара схы иҵысымҳәааит, ус иҟоу маҷыѡҵәҟьам.

Иахьа аѡны саагылт. Сусуреи сышәҟәқәеи гәхьаазгеит. Саԥхьа иқәуп уажәазы иалхны исымоу ашәҟәқәа: Серен Кьеркегор, «Наслаждение и долг». (Ҳәарада, уи дхәыцѡы дууп. Аха зегьыныԥьара сиқәшаҳаҵым. Ишидыруа иациҵацәоит. Ауаѡи иԥсҭазаареи ртәы лашаны иааирԥшуеит. Аха, ҳара ауаа, ҳабжаѡык аҿрахара, аҿырчра аадыруеит акәымзар, макьана егьи ҳазбжак ала, ицхлымуа агыгшәыг хәыҷқәа ҳахьреиԥшу ыҟоуп.)

Саԥхьа иқәуп Паул Целан ишәҟәы. Уи, ҳәарада, зда ԥьаргьы иҟам, иахьауажәраанӡа иаадыруа апоезиа дналҵны ауп дахьаагыло. Ҳәарада, ддууп. Шаҟа дышьҭыхӡан ишихцәажәо акәымзаргьы. Аха, аҳауа ажәла алазыԥсо ажәлаҟьаѡ диеиԥшзар ҟалап. Имам адгьыл, амхы, уи ахьҵәыҷьаша. Убри ирҵабыргуашәа, иаргьы аӡы иҿеиҭеит, иҿеишьит. Иара убас, Харуки Мураками ишәҟәы саԥхьа иқәуп («Страна чудес без тормозов и конец света»). Ари ашәҟәы инагӡаны аԥхьаха сахьымӡац, аха инагӡаны сзыԥхьахьоу иусумҵақәа ыҟоуп.

Ганкахьала, Европатәи алитературеи Иапониатәии хәыки-шьхаки рыбжьоуп. Урҭ ареализм ҳәа изышьҭоуи ҳара ҳзышьҭоуи зынӡа еиԥшым. Аха алитература аҿаԥсахуеит. Зымҿехак еснагь изырҭбаауа аглобализм амч иаҵанакуеит. Иаҳҳәап, аиапон шәҟәыѡѡы Абе Кобо иѡымҭа «Женщина в песках» адунеизегьтәи аԥхьаѡ изааигәоуп. Харукигьы дҟаза дууп, аха уи, «ареализм» алакә аҵкыс илакәу акы дазхьаԥшшәа, иухамышҭуа аԥхыӡ аиԥш иузынхоит. Иахьатәи алитература убас инаскьахьеит, уанаашьақәха, уннажьуеит. Ҳәарада, аԥхьацара қәҽиароуп ҳәа зегьыныԥьара иузазҳәом. Убри уҳәарц азы зегьы шеибгоу иудыруазароуп.

Июль

Даара ишоурахеит. Макьана сызхыԥхьаӡалоу аусурахь сцеит. Уантәи Жәлар реизара зыѡноу аѡнахьы. Уа Е. Гамсаниа дысзыԥшын. Уи илҵахын еилылкаарц сара сызхагылаз ахеидкыла «Аидгылара» иалахәыз активистцәа, уи азы иҵаркхьаз, нас, еибашьуаз. Иахьауажәраанӡа акала иазгәаҭамкәа иҟоу

рызҭааразы. Сахьнеиз, лара Еммеи исзымдыруаз (Уи А. Аҩзба иакәзаарын) аиуристи рыда аҳәгьы дыҟаҳамызт. Уа зсиа рымаз зегьы сгәалашәом, аха даара аԥьабаа збахьоу, ибзианы издыруазгьы маҷҩымкәа иарбан. Убарҭ рызҭаара, иаҳҳәап, рпенсиа азҭааразы уҳәа — атәы здыруа аиуристцәа ирыҳбароуп.

Иаха, телехәаԥшрала ицон апрезидентрахь иқәгыларц иҟоу рызҭаара атәы. Аиашаз, иналкаан ухы зызцашаз акы рҳәомызт, азеиԥш цәажәара инахыҳәҳәан. Зны-зынла сацәшәоит, зынҳа ҳгәы иаанамгаҳо, ииашан, аҳәынҭқарра аус ахь иноумгаша аҳәы иқәшәар ҳәа. (Уажәраанҳа избахьоу, иаацәыругаргьы, иус аҷы иалукаартә рхы рзаамырԥшызаргьы, ирҳәо рдыруеит, аҳәашьа рҧеит. (Иуадаҩу аҟаҵара мыжда ауп акәымзар.)

23. Апланқәа рацәаны исымоуп, аха аустәҟьа напы сзақәкуам. Аус анызымуа чмазаҩык сиеиԥшуп. Арахь, ҳаԥсҭазаара зегьы аполитика алалеит аҳыхәашь еиԥш. Ауаажәларра реиҳараҩҳак уи ада хы анрымам, атәылаҷы аԥсҭазаара казенхоит. Абар, ҩышықәса ҧуеит, еснагь еиуеиԥшым алхрақәа ҳарҷуижьҭеи. Уажәы, ишдыру еиԥш, апрезидент ҷыц иалхрақәа ирҷуп. Уахь акандидатцәас иҟоуп: Бжьаниа, Ешба, Ҳаԥьымба, Кьышьмариа.

Уажәы цәгьам-бзиам аԥсуа бызшәазы аекзамен зҭиз рахьгьы, ишахәҭоуҭәҟьа имҩаԥыргар, ԥыҵҩык нхон. Еиҳаракгьы аԥсуа литературазы. Иаатәымҭҳакәа алхрақәа ртәы мацара шдырххоз, ажәларгьы изеиуоу рзымдыруа инхеит.)

Август

14. Иахьатәи амш, ҳәарада, иҭоурых мшуп. Уи усҟан аибашьра ҳзаанагеит. Иара ажәлар рзы аҵыхәтәантәи ԥышәарахар ҟалон. Аха иҳаатәалан иҟаз ажәлар ргәамч шьҭырхит. Ирхыргахьаз, амҳаԥьырра аԥхьа инаргылан, аҭахарахь иҟарҵақәахьаз ашьаҷақәа, уажәы рхыхьчарахь идырхеит. Ҳәарада, уи ус ахала иҟамлеит. Аҭоурыхҩҩцәа (еиҳарак ҳара ҳтәқәа) иҟалаз аныҟалаз, амҩаԥысшьа атәы уҳәа еиҭарҳәоит, ахәшьара арҭаҳом. Амҳаԥьырра аан аԥышәара ду иҭашәеит ҳажәлар, уи изаҵамгылт, рыбҕашшара ԥнаҵәеит. Ирҳаз ауаса реиԥш абахә ахь иԥеит. Уи, ҳәарада, ажәлар рхамҭа-рыԥсымҭа

иақәшәеит ҳәа ауп иаҳәо. Ажәлар ирхагылаз, ҭауади-аамсҭеи ԥсыҽхеит, руал рзынамыгзеит. Рымч, рыхшыѡ еиларҵартә, иаку организмны ианзыӄамла, иуаа еиӄарахоит. Уи иаиааиуа аҙәгьы дзыӄалаҙом, иҙыхәашьхоит. Насгьы, аҭырқәцәа хышә шықәса Аԥсны рымпыҵакын. Аԥсуа ҭауади-аамсҭеии дареи рыбз еибакхьан. Аҭырқәцәа урҭ рҽы ицәыррымгоз аҽа политикак иқәныӄәон, аха арҭ хышә шықәса рыла рыхныӄәгашьа иалаҙахьан. Усҟан ақырҵәеи аԥсуааи реизыӄазаашьақәа аҽакала иҟан, аҳәынҵқарра усқәа рҽы зинла еиӄараны. Ақырҵәа рҳәынҵқар Ҭамара Аԥсны ԥсшьара данааи, даадмырбит. Дрызгәаан, еиҳа злеишәа цәгьоу Шерваншахраа ирхылҵыз ҳәа, Аԥсны иахалыргылеит. Урҭ 800 шықәса Аԥсны иахагылан, ишаарышьҭыз, ишааргаз, иштәымыз инхеит. Убарҭ рахьтә Қьелышьбеи Чачба ҳҭоурых аҽы ихьз аниҵеит ииаанымҵзауа. Уи аҭырқәцәа Аԥсны иқәицеит, зегь раԥхьа Аԥсны Урыстәыла алаҵара аидеиа шьҭихит. Иагьынаигзеит. Иара, аҭырқәцәа иаархәаз аѡнытӄатәи аҕацәа дҭадырхаанҙа. Қьелышь ифеномен ҭцаам иахьауажәраанҙагьы. Уи ҳҭоурых аҽы акыр иҵеикуеит. Иқәлантә Аԥсны зырҭаз аҳцәа уаҳа дрылымҵит ус иҟаз аҭоурыхтә фырхаҵа. Убри еиԥызз аҭагылазаашьа аамҭа ҽыц аӄынҙа ҳаанагеит. Уажәы, иҳаҕацәаханы иҟалаз, ҳрыладырҙырц зҭахыз ракәны иаақәгылт ақырҵәа. Даргьы мыч дук рыман иҟамызт... Убри ала ихадырҭәаар рҭахын рымч амаҷра — ҳаргьы ҳазиааиуа шьоукы ыӄоуп ҳәа ргәы аланыркылон. Аха аԥсуаагьы ус итәамызт, ирылшоз зегьы ала ирҽагылан. Аҵыхәтәан, еиҳарак Асовет мчы ахаан, аилаҳара ианаҽыз иалагҙан жәытәнатә аахыс Аԥсны азы ргәы иҭажьыз ашьаҙагәаҙа ҭдырттарц иалагеит. Ҳабжьара аибашьраҵәӄьа аӄаларахьы ахы хан. Ҳәарада, зегь рыла, еиҳарак хыԥхьаҙарала убасҟак иҳаиҳан. Насгьы, еилаҳаз Асовет мчы ирзыннажьыз абԥьар рыман. Аԥсуа жәларгьы, ус рҽи рнапи еиқәыԥсаны, ҳазгалакгьы ҳагааит ҳәа итәамызт. Ираҵәаѡымыз, аха убасҟан зыжәлар ирыхьҙаз аинтеллигенциа еиҳа ирбарҭан иааигәахоз ашәарҭа. Урҭ, еиуеиԥшым ахеидкылақәа еиҽкааны, рыжәлар, рхыхьчара иазыӄарҵон. Абри аус аҽы даара акыр рылдыршеит «Аидгылара» еиҽызкааз, аус азызуз. Ақырҵәа, еснагь ишыӄарҵалоз аиԥш, амцқәа еиқәырҽаҽан Аԥсны иалалеит. Усҟан

Аԥсны иахагылаз, ҳажәлар рҵеи ду Арҙынба В. Г. ажәлар дрыԥхьеит рыԥсадгьыл ахьчарахьы, рхы ахьчарахьы. Аԥсуаа, раԥхьа иргылан, аҽар идырҿыцит «ар хәыҷы хьҙы ргеит», ҳәа аԥсуаа ражәа иалаз. Абыржәы акәзаргьы абыржәы ауп ҳәа ақәырҵеит, иаагылазар рыжәлар аҟазаареи аҟамзаареи иқәыргылан измази дареи рус аҙбара. Абԥьар зыкҙамыз ажәлар, аибашьраҽы аҳацәа ирцәыргоз ала дара ԥыххаа иқәҵан, наҙаҙаз Аԥсны аагахьеит ҳәа иҟаз 300 нызқьҍык иреиҵамкәа ақырҵцәа ықәцан, иахьынтәааргаз идәықәырҵеит. Абри аиԥш аҭагылазаашьаҽы, абри аиԥш аиааира агара ҳазқәу ашәышықәсазы ԥьаргьы иҟамлацзар ҟаларын, ҳара ҳҽы ада. Абарҵ зегьы рбеит, ахәшьара арҵеит, аҵыхәтәантәи ашәышықәсазы еснагь ҳҽызхуаз, аурыс жәлар раԥхьагылаҍцәа, ринтеллигенциа ду раԥхьа инаргылан, ҳақәпарагьы, ҳтәылагьы. Ҳҳәынҭқаррагьы официалла ҳазхарҵеит. Иахьа иҟоуп, еицырдыруеит Аԥсуа ҳәынҭқарра. Ианакәзаалакгьы хашҭра ақәымзароуп Урыстәыла дуҙҙа ҳара ҳзы иҟанаҵаз. Ианакәзаалак уи абзиабара аԥсуа жәлар ргәаҽы ицәом. Аамҭа иазымфо, ԥсра ақәымкәа. Ахааназгьы иҙбоу усуп. Иавагылаз ҳара дҳаҳоуп.

17. Мҿышоуп, ашоура цәгьоуп. Амшынгьы сҭалеит, аха уи абанҙаухәо. Ариабжьарак ателехәаԥшра алхраҟәа рыматҵ ауеит.

Иахьаҿены иҟоуп алхраҟәа. Ҳшеилго здыруада. Урҵ, апрезидентра зҭаху рахь, ҳәарада, хар змам ыҟоуп. Анцәа инапы ҳануп, убри ҳақәгәыҷып.

19. Анри Ҷьергьениа аинтервиу бзиа ҟаиҵеит, аха телехәаԥшрала ашьҭра мап ацәыркит. А. Ҷьергьениа дҟәышуп, амчраҽгьы дыҟан, уи атәгьы идыруеит. Уажәы иҟоу аиурист-цәа дреиҷьуп. Арҙынба В. Г. уи дизыҙырԝуан, дизааигәтәны диман. Иинтервиу здыруа, уи даара обиективла дцәажәеит, иахьатәи аҭагылазаашьа узавамло ахәшьара аиҵеит рҳәеит. Сара сыхәҭаахьала уи даара ҳаҵыр ақәыстҵеит: аиашаз, акрыздыруа ҿымҭ дымтәароуп.

25. Алхраҟәа мԝаԥысит. Аԥсны ахадас дҟалеит Ҳаԥьымба Р. Ҷь. уи даара аус дуқәа, аус хьанҭақәа иаԥхьа ишьҭоуп. Ҳәарада, ибзиоуп Арҙынба В. Г. иусушьахь ҳаиасуеит ҳәа ирҳәо залыршахар. Зегьы дара роуп, аамҭа ԥхьаҟа ицоит, Аҿиара арҿыцра аҭахуп. Арҙынба В. Г. ахааназ хҭоурых ианымҵуа, етапны иазыҟалаз аус ҟаиҵеит. Уи

ишьҭахь инхаз ҧыҵԝык, иара икәшамыкәша иҟаз, аҵарақәа змаз, аха зхатәы бызшәа ззымдыруаз, аҽа бызшәак ала ихәыцуаз, зыжәлар рҷыдарақәа рдырразы ихьысҳаз роуп. Егьырҭ, аҧсшәа здыруаз, ҳпатриотцәоуп ҳәа згәы иҵасуаз филологцәан, ма хыхь-хыхь аҭоурых здыруаз, иҵаҳцаауеит ҳәа аҽыхарақәа ирҷыз ракәын.

Акандидатцәа рахь еиҳа ашанс змақәааз дреиуан Бжьаниа Аслан Гьаргь-иҧа. Уи 147 шықәса нызҵыз, еицырдыруаз Шҳангьери Бжьаниа имаҭа иакәын. Имаҭагьы акры збахьоу, акры здыруа аҳәы иоуп. Европатәи астандарт бзиа дақәшәоит. Аус иуеижьҭеи рацәак ҵуам, ара имԝаҧысуа аибарххарақәа рҟынтәи ихы дақәиҵын. Аха ижәлар рҷгьы рацәак дрыздырамызт. Ихы ааирҧшыр акәын. Зегьы иаразнак деицгәарҭеит иқәгыларақәа, иҷцәажәарақәа рыла. Дагьыргәаҧхеит. Аха иаҵашьыцуазгьы иаразнак иҟалеит. Абри аиҧш акадр дахьҳазцәырҵыз, дыҟамзар иҧшаатәыз, амчраҷы иҟоугьы, иашьҭоугьы, рцәажәара мацара акәымкәа, ипатриотқәацәаҵәҟьазар, далкаан дырбароуп.

2. Иҧсҭазаара далҵит Гиви Агрба. Уи еснагь деиқәҟаца дыҟан, аха иаалырҟьан абас ихьит. Гиви Агрба, даарагьы аԥьабаа збахьаз, ажәлар ԝнытцҟала изырҕәҕәоз дреиуан. Ианакәзаалакгьы жәлар рус далҵны хазы дымгылт. Аибашьра ианналагаз инаркны иааилгаанҙа еиҳа ахьанҭара иаҵаз дреиуан. Аԝнытцҟатәи аусҷәа рминистрс аус иухьан. Дахьыҟазаалак аиаша дадгылаԝын, иахьынҙаилшозгьы имԝаҧигон. Ахаҵара, агәымшәара илан. Уахгьы-ҽынгьы ауаажәларра аус дшалагылазгьы, аҭаацәа бзиагьы аԥиҵеит: иҧацәа, имаҭацәа. Аҧсны атәылауаԝ нага, жәлар ирылҵыз афырхаҵа.

P.S. Аҵыхәтәан Д. И. Гәлиа имузеи еиҳабыс даман. Иахьа, убра аҳәы дноугаратәы аус мԝаҧугартә иҟазар — зегьы Гиви ибзоуроуп. Иҧсаҭа бзиахааит!

27. Ҳапрезидент ҷыц Ҳаԥьымба Р. Џь. Москва дыҟоуп. Путин В. В. дидикылеит. Путин В. В. Аҧсны даара иаҳзааигәоу аҳәы иакәны дҳаԥхьаҙоит. Иара Урыстәылагьы уи иеиҧш дахамгылеижьҭеи акрааҵуеит. Урыстәыла акәым, Аҧсны иҟоу аҭагылазаашьа атәы идыруеит. Зныкымкәагьы иҷы иаирҳәахьеит. Анцәа дырманшәал, агәабзиара, анҵыра ду иҵ! Егьырҭ зегьы иара дрылаҟоуп.

30. Даара сгәы иалсшаз саҳаит: иԥсҭазаара далҬит Алмасхан Витали-иԥа Лакрба. Уи иаб, сѡыза бзиаʒа Витали дахьсыцәцаз уажәыгьы сгәы исыхьуан. Уажәы иҷкәынзаҬәгьы уахь дизнеит. Сгәы сҭаҬәыуоит. Иани иаби гәхьааигазар акәхап. Егьа ус акәзаргьы, аԥсра абаиқәнагоз. Дыҷкәынан. Иииааʒаз аʒҕаб дыƙоуп, дыƙоуп уи лыҷкәын. Сақәгәыҕуеит уи ижәла ихуп ҳәа. Аибашьра аан уи иƙазарҭагьы блит. Уа иалаблит уи иусумҭақәа раҕьырак. Уи цәыʒ дууп ҳкультура зегьы азы. Ҳсахьаркыратә ƙазараҷы иреиҕьʒаз рахь иԥхьаʒоу. Инхаз рсахьаркыратә ѡаʒара убасƙак иƙоуп, ухьʒ анҬра ду арҭоит. УԥазаҬәи уареи шәыԥсы еиқәшәааит, сѡыза бзиа Витали! Исоуѡымгаз уѡызара ари адунеи аҷы сыƙанаҬ сгәы иҭынҬәом.

Сентиабр

17. Измааноу сыздырам, саазқәылаз лассы-лассы исгәалашәоит Пастернак Б. Л. Нобель ипремиа ахьиоуз азы дықәцалан данрымаз. Ҳинститут иҭаз (А. М. Горки ихьʒ зхыз Алитературатә институт, Москва) ахаан иаҳамбацыз шьоукы еицрыԥсса ҳашә илагылан. Урҭ ирҭахын, апоет изы иѡны иркыз аиқәаҬәа ҳнапқәа аҬаҳѡырц. Уи сазыƙарҬарц иалагеит ҳара ақырҭцәа иаҳзаарго ала. Ҳаргьы ҳаԥсадгьыл ауапыжә еиԥш иҳаҬхны иргоит рҳәеит. Аиашаз, ас еиԥш иƙаз аҳәамҭақәа зегьы ахьынтәиааргоз сыздырамызт. Раԥхьа идыргылоз еилыскаауан, аха уи аҷагылара анацизм аƙынʒа иахьааргоз, иаразнак срыднарƙьон. Саргьы, ҳастудентцәа рыбжаѡыкгьы, уи зырҷиамҭақәагьы, зхаҭагьы даара ҳаҭыр зқәаҳҬоз, ирҷиамҭа аурыс литература, адунеизегьтәи аƙазара аѡаʒарақәа иреиуоуп ҳәа иҳаԥхьаʒон. Уаѡԥсык иаҳасабалагьы даара ҳаҭыр иқәыстон. Ҳара, Алитературатә институт иҭаз, ҳзеиԥшнхарҭақәа акыраамҭа Переделкино, аурыс шәƙәыѡѡцәа зыѡнытҳьаз рдачақәа ҳрыѡнан.

Москваƙа ателефон асразы ҳахьнеиуаз акырынтә дҳақәшәахьан. Иаргьы уа адачагьы иман, аха ателефон амамзар акәхарын. Ҳшыстудентцәаз идыруан, дычча-ччо дҳацәажәон, дҳабжьон. Иаабахьоу абамбакьаҷ ишәын. Ихахәы еибган, ихы ƙәашʒа ихагылан. Ироман «Доктор Живаго» рыххо ирыман ианықәыз, убра дзықәшәалоз астудентцәа ишаны иҳаиҬеит.

Ҳаргьы даара ҳгәы иахәеит ҳагәра ахьигаз. Ари еиԥш иҟоу апоет ду ироман дараҙак исгәамԥхеит. Зегьы дара роуп, ароман аҿы аҭып ссирқәа ыҟоуп. Иаҳҳәап, иара Живаго иԥсра атәы, ароман иацыз ажәеинраалақәа. Ашьҭахь, иаргьы, дук мырҵыкәан, иааиқәшәан дыԥсит. 70 дшырҭагылаз (1960 ш.) апоет ду иԥсра А. Ахматова ажәеинраала сссир азылкит. Абар уахьынтә цәаҳәақәак: «Как дочка слепого Эдипа, Муза к смерти провидца вела... А одна сумасшедшая липа, в этом траурном мае цвела...»

18. Иахьа ашьыжь иԥсҙы аашит Грышьа Гогәуа. (Уи сабиашьаиԥа иакәын, аха иаргьы саргьы ҳабиԥазаҵәқәан, уаҳа иашьа гәакьа дҳамамызт, ҳара аишьцәа гәакьақәа реиԥш ҳаибабон.) Иҧкәын Даур ақырҵәеи ҳареи ҳаибашьраҿы дҭахеит. Убри иԥсра арццакит. Ус, иара, иаииааз, иԥсҭазаара цәгьамкәа имҩаԥигеит. Иус бзиа ибон. Уи аколнхараҿы дбухгалтер хадан. Гәыԥтәи аколнхара «Аԥсны» ахантәаҩысгьы аус иухьан. Ҭаацәанылагьы, нхара-нҵыралагьы бзиа дыҟан. Дшәарыцаҩын, ихы кашәомызт. Иахьауажәраанҙагьы зыхьҙ ыҟаз, ҳабду иаб, Гогәуа Кьмышь иахь дыҟан. Ара, ақыҭаҿы, ҳаҭыр иқәын. Ихылҵызгьы аҙәгьы дыцәгьам. Аԥьампҭазрантә Гәԥагә дааны дынхахьан. Анхара бзиагьы иман. Уԥсаҭа бзиахааит, сашьа! Уажәшьҭа уахь ашә илагылоу ҳмаҷҩым.

21. Иахьа ԥсыжроуп. Уахь ҳцеит: сара, Дима, Амина, Кан (Амра лгәы еиҟарамызт). Асаат 12 рзы уа ҳаҟан. Амашьынақәа рацәан, ауаагьы. Инеиуаз рахь ԥыҵшык заа ицон, акәымзар, ашҭа ду иазкуамызт. Сара аԥьабара иалагылаз рахь сыҟан. Иԥьоушьаша, уа итәаз рахь аҙәгьы дсыздырамызт. (Уажәы аԥьабара зхала ицаны иалатәоу ыҟоуп. Ԥасеиԥш изыҟәнагаҵәкьоу ҳәа акәымкәа.) Ашҭа уахьынҵытҵуа, иҧкәыни иԥшәмаԥҳәыси ахьжыз дрываржит. Уи аганахьала ԥьанаҭ дцагәышьеит. Изыласхааит идгьыл, инышә гәакьа!

Октиабр

1–2. Аамҭа ықәҳа ицоит. Ашыҟәс ҿыцгьы ааигәахеит. Уажәтәи аҭагылазаашьазы акы аҳәара гәаҕьыуаҷәоуп. Аиҳабыра ҿыцуп, рҵыԥқәа ныркыларoуп. Иамырхша амырхыроуп, иарҭаша арҭароуп. Урҭ зегьы ианрыхьҙалакгьы, уажәы зыҵа

умбо аҙыхәашь, иаразнак изо иҟам. Аха хәыҷы-хәыҷла акы ҳазкылсып ҳәа ами. Абра иҟоуп зегь реиҳа ихадақәоу иреиуоу акы. Убри еилызкааз, ажәларгьы, аҳәынҭқаррагьы ахы рызҭо иакәхап. Аибашьра ҳхаагеит. Аха акы ҳакны ҳамоуп. Ишаҭаху, ишаҳҭаху ҳшьаҿа ҳзеихымгеит. Шьоукы, ус изыҟоу, ажәлар ренергиа рацәаны ирыцәцеит ауп ҳәа иақәырҵеит. Ус акәзаргьы, уи ҳалҵыр ами. Аибашьра аан ажәлар ренергиа еиздыркәкәеит. Иахьатәи ҳҭагылазаашьагьы еибашьрак еиҧшуп. Еиҭах ҳамчқәа еизҳаркәкәароуп. Раҧхьа иргылан, зегьы зыхҟьо цқьа еилкаатәуп.

21. Урыстәылатәи аиқәышаҳатра ҿыц ѡны иаарышьҭит. Иара ахаҭатцәкьа сымбац, аха иаҳәо еилыскаартә сҟалеит. Аиашаз, иара акыр ҿырхықәымцала иѡуп. Уи хыла азхатцара ҳазҭаз иддырбеит ҳәа сыҟам. Шьоукы, политиканцәак, аҿашьоукы иҟарцаз абзиара рацәаршьоит. Урҭ ирылоуп иара Урыстәылазгьы анышә зжуа. Уажәы, Багаҧшь С. В. иеиҧш иҟаз, зтәылагьы, зыуаажәларгьы бзианы издыруаз, ахаангьы даара гәыкала ҳаззыҟоу Урыстәылеи ҳареи ҳаизыҟазаашьа бзиа шеиқәырхатәу, апрезидент ду, ҳажәлар раҧхьагылаѡ дҳаҧхеит. Абри аиҧш, ирлас-ырласны зҿызыҧсахуа, ҳара ҳҧеиҧш азы ихадоу аҭагылазаашьаҿы ахымѡаҧгашьа иақәшәоз, ажәлар зыгәра ргоз, апрезидент, иаалырҟьан иҧсра, иагьгәырѡахеит, аполитикаҿгьы ихьанҭахеит. Аха ҳгәы ҳмышьҭыроуп. Шәеидгыл, шәеилатцәа, шәгәы шәмышьҭын, ҳажәлар фырхацәа!

31. Иахьа Анри Ҷьергьениеи сареи ҳаибабеит. Уи диурист бзиаҙоуп, аҳәынҭқарра атәгьы цаулан еиликаауеит. Урыстәылантә иаарышьҭыз аиқәышаҳатра игәы итцхоит. Ииашоуп, Урыстәыла дуззаа ҳазханатцеит. Уи даара иамеигәырґьаз, Урыстәыла зымныҳәаз аҧсыуак дыҟам. Аха зегьы, ѡ-ҳәынҭқаррак рыбжьара ишыҟоу аиҧш имѡаҧгалатәуп. Уи даргьы ҳаҭыр ақәырҵоит.

Ноиабр

5. Кан, смаҭа, Аҧсны Адәныҟатәи аусқәа рзы аминист ихаҭыҧуаѡыс дҟарцеит. Иара маҷк игәи-игәи еилаҧшуан. Уи аҭакҧхықәра иамоу еиликаауеит. Сара сгәанала, уи бзианы иҟарҵеит. Кан дыҷкәыноуп, аха аҵарагьы имоуп, адыррагьы.

Европа дцахьеит. Италиа иара ииҭахыз курсқәак дырхысуан. Абызшәа бзианы иҵеит. Иара убас, англыз бызшәа ибзианы идыруеит. Аԥсшәеи аурысшәеи ртәы усгьы еилкааун. Урҭ иҟырҏы зырхәхәыз роуп. Ихьӡ зҳәаазгьы аминистр Чыргба иоуп. Дырралагьы, интеллигентшьалагьы, ԥышәалагьы уи ҳкадрқәа рыхьтәы фонд ҳәа акыр рымазар, аԥхьа игылоу иоуп. Убригьы абызшәақәа идыруеит, Европа аусура аԥышәа имоуп. Еиҭасҳәахуеит, иахьатәи ҳкадрқәа рахь еиҳа ҳзықәгәыгуа дреиуоуп. Аус ахьиуагьы аҷар бзиа еизигеит. Уи иеиԥш иҟоу аус ицызуа зегьы рзы даргьажәѡоуп.

5–11. Кан еснагь агәыргьара ицуп. Ара аҵара аниҵозгьы, Урыстәыла ианиҵозгьы, Италиа ианиҵозгьы зегь рыла ҳгәы ҭганы ҳиман, ҳиргәыргьон. Иҵегьы данхәыҷызгьы ҳгәы ƀаиҵон, ихы ҳгәы иқәиҵон ахәырбгьыц еиԥш. Ариабжьарак ҳгәы ҳзырхьуагьы ҳагым: Еҭери деиҷьымхеит. Москва дызхәышәтәуаз аҳақьым иҳабжьеиган, хәшәы ԥьбарак лҳаржәит. Лхьаақәа еиҳа доурышьҭит. Пытрак. Уи аѡыза зыхьхьоу мачӡам, аха ишнеи-шнеиуа илыхгоит рҳәоит. Аха уи ҳазыжьжьом. Убас изыƙало сыздырам, ԥьара гәыргьара хәыҷык ааҳазцәыҵыччар, иашьҭалан ҳгәы ҳзырхьуа акы ааиуеит. Иа, Анцәа ду, ҳуҳәоит, Еҭери ианлыхьуаз лгәаламшәо далырга, ҳшынҵаацәоу уаҳзылԥха, улашара иазхьуа ҳауп зегьы!

16. Уажәы зегьы гәҭыхас иҳамоу Еҭери лоуп. Дима уахынла диҷаԥшьоит, ларгьы дыцәам, иаргьы иԥсы иргатәуп.

17. Абарҭқәа рцыхәала, В. З. сиқәшәар сҭахуп. Уи иҵыԥ злаƙоу ала, аиҳабыра рƙынтәи, хылаҵәƙьа ирыдзаргьы, аҵакԥхықәреи аиашеи рҷаԥхьа (ус акрыƙазар) аҵакԥхықәра рыдуп. Аиҳабыра рƙынтәи уатәи аҵагылазаашьа здыруа иара ахьиакәу азы мацаразгьы. Уи сизасит Наҷƙьебиа Д. иҵыхәала. Угәаанагара сақәшаҳаҭуп иҳәеит. Иƙарҵалак аабап.

Декабр

1. Декабр сынтәа ашәахьа ала иалагеит. Ари амза еснагь иалаҳкаауеит. Избанзар, ашықәс иантәамҭоуп. Ашықәс ҷыц ахылҵуеит. Ашықәс ҷыц ныхәоуп. Шықәсыкгьы шәышықәса ианаваƙәыло ыƙоуп. Ҳара ҳҷы мацара акәымкәа, адунеи зегьы

еибарххароуп. Ауаатәыѡса, «оф, гәышьа» ҳәа рыԥсы ааивганы, рыԥсҭазаараҽы агәыргьара еиҳаны изыҟамлеит. Ашықәс ҩыц уи аиԥш агәыгра ацны иааиуеит.

Ашықәс ҩыц аламҭала сгәы ахаара нықәырҵеит: смаҭацәа зегьы аауеит. Зегьы ҳаизганы ҳҟалоит. Уаѡҵас ҳҭыхзар сҭахуп, ҳаиларгыланы, ҳаилартәаны. Иа, Анцәа ду, суҳәоит, ибзиатәы, ирлаша, гәабзиарала, насыԥла ирҭәы абри ашықәс — 2015!

16. Телехәаԥшрала ирҳәеит, Аҟәа Аурыс театр аартра ыҟан ҳәа. Уаанҙа ус ԥьара ирҿыцадмыршәеит. Убри аартраан, инадҟьалашәа, ирҳәеит Аԥсуа театр асезонгьы аартхоит ҳәа. Аамҭагьы рымҳәеит, изырҙо сыздырам. Адиректоргьы, арежиссиорцәа раԥхьа инаргылан, аѡтеатркгьы аус аҿыҵәҟьа макьана ҟаҵара рымам. Аѡтеатркгьы рхыбракәа убас иҟарҵеит, иреиғьу атеатртә центрқәа ирыдукылартә. Аха атеатрҵәҟьа макьана иҟам. Аԥсуа театр ахаҭа ианакәзаалак ҳдоуҳатә культура ацентр хада ҳтеатр аагылт. Уа зхы ақәҵан аус зуаз: арежиссиорцәа, артистцәа — театрк иаҵанакуа зегьы ҳкультура зыжәѡахыр иқәыз, даара абаѡхатәра змаз ракәын.

22–24. Арзик Италиантә дааит. Ланачкагьы — Москвантәи. Инарачка – Ростовнтәи. Уи даара гәыргьароуп ҳҭаацәа зегьы рзы. Арзик изҳаит. Ихахәы амихит. Уи даара инаалоит. Ихы ԥшҙоуп. Ҽаанбзиала инеилааит! Ҽааны бзиала инеиааит Аԥсынтәыла ахшара зегьы!

29. Ашықәс ҩыц аламҭалаз иԥсҭазаара далҵит Сергеи Зыхәба. Акраатҵуан уи ачымазара бааԥсы илаҽны дыҟеижьҭеи. Ашьақар иман. Уи иҵаҷақәа арчмазаѡит. Аҵыхәтәан иагьаагылеит. Сергеи аԥсуа фольклор еиғьны издыруаз дреиуан. Уи иазкны ҳнаука зырбеиаз аусумҭақәа аԥиҵахьан. Дшычмазаѡызгьы, ишьапы дықәгылан, ус ихигон. 78 шықәса ниҵит, аха макьана дҳамазар акәын. Уи цәыҙ дууп ҳнауказгьы, ажәлар рзгьы, иҭаацәара, иѡызцәа рзгьы. Иара убас лыԥсҭазаара далҵит агәлымҵәах Мака Ломиа. Кәымф Ломиеи Нели Ҭарԥҳаи рыԥҳа. Уи дшыҙгабҙаз аҭаацәара далалан, лхәыҷқәа рааҙара дахьымҙеит. Лан, лаб, лан лаҳәшьцәа, ланшьа иԥа — зегьы уахь иҟоуп. Рыԥсҟәа еиқәшәааит!

2015

Январ

1–5. Абас ашықәс ҷыц ҳҭалеит. Ашықәс, аиашаз, акыр жәашықәса раҟара анышьҭнахуа ҟалоит. Ҳара ҳҭаацәаразгьы уадаҩрақәак, хьаақәак ацымкәа иҟамызт, аха ари ашықәс ԥшӡала ҳаԥылартә иҟалеит. Даара ҳгәыҷуеит игылаз ашықәс азы Еҭери лгәамбзиара еиҷьхап, убас, еснагь ихтны иаҳамҳәо ҳагәҭакққәак наӡап ҳәа.

Сара схатәы усқәа уажәазы хазы срылацәажәом, сыпланқәа рацәоуп, рыбжа сзахьӡаргьы алҵшәа сара сзы акыр иаԥсахоит. Ицаз ашықәс азы телехәаԥшрала иаҳдырбаз рахь исгәаԥхаз аҳәаанхыҵтәи аԥсуаа реиԥыларақәа, урҭи ҳареи ҳаизыҟазаашьақәа ртәы. Иаҳҳәап, англиантәи Ахьиԥҳа (Хиуит) лцәажәара. Уи лажәа лыԥшаахын, апоезиагьы, ахшыҩҵакгьы — зегьы ацын. Убас, Нодар Ҷанба иқәгыларақәа. Нодар Ҷанба, убасҟак имҽхеикуеит, акыр дыбжьажьуп ҳәа исыԥхьаӡоит. Ахеидкыла «Аидгылара» аҿы иԥьабаа рацәоуп. Уи аполитикатә ҵакы аман аҟалара еиҳарак иара ибзоуроуп ҳәа исыԥхьаӡоит. Ҳкультура арҿиара иазкны аплан дуқәа имоуп. Иаргьы ара дҳамазар ҳҭахын. Аха иара аҽакала иӡбеит. Уи зымҽхак ҭбаау музыкантуп, абаҩхатәра змоу дирижиоруп. Иара имаз апланқәа ралыршара аратәи аҭагылазаашьа ишизалмыршоз анеиликаа, аҽа мҩақәак иԥшаар акәхеит. Иавторитетгьы ус изавымсуа, изанаатгьы иҵегьы амҽхак ирҭбаарц иӡбеит. Аԥсны Акультура аминистрраҿы аус ахьиуаз нышьҭаҵаны, Кореа дцеит. Уи дирижиор ҳасабла дызхагылаз ансамбль аусура, аихьӡарақәа Европанӡа ирдыруа иҟаиҵеит. Уажәы Париж дыҟоуп. Аԥсныҟа иаҳзааишьҭыз адныҳәалара иациҵеит: «Иҳахьчап ҳбызшәа!» ҳәа. Убас ссиршәақәа ибзиан дцәажәоит Американтә Еныкьԥҳа. Лара дҳақьымуп. Ауаҩы (уаҩҵас иҟоу), иԥсадгьыл дацәыхараны данықоу, ижәлар рзы ихадоу еиҳа ибарҭахоит. Урыстәылантәи аԥсуа диаспора уи азы рыхныҟәгашьа уеилаҳартә иҟам: ԥьара аԥсышәак аарыҿшәом. Ашықәс ҷыцазтәи рыдныҳәаларақәа «Ҽаанбзиала!» ҳәаҵәкьа рзацымҵеит. Зегьы дара роуп, ҳара

Ашықәс ҷыц азы «Ҽаанбзиала!» еиҳау дныҳәалара ҳамаʒам. Ҽаанбзиала, адунеи аҷы абзиа зхәыцуа, абзиа ҟазҭо зегьы!

Ариабжьарак иааҟәымҭʒакәа ақәа ауеит. Ақәа хьшәашәа. Иаха аѡнхыбқәа асы рыцәнаҵеит. Аҟәа иахагылоу ахәқәа иныльбаагаʒан ирыцәнаҵеит. Ҳара еснагь аʒынра ҳазыҟаҵам, аха аʒынра ʒынраҵас ицар еиҧуп. Иацаахыс ателехәаԥшра аатуеит Париж иҟалаз атрагедиа ала. Уа, асатиратә журнал «Жарле» иацәлан, аредакциа аусзуѡцәа еиҳараѡʒак ршьит. Зынʒа 12-ѡык. Ари ҳаҧеимшхараҵәҟьоуп. Даргьы, ари аѡыза ҟазҭаз, абас адемократиа иазныҟәаз — адунеи зегьы даҧоуп рҳәеит. «Адемократиа» ҳәа ажәа аԥыракны, адунеи аҷы абааԥсҟәа анымѡаԥырго ыҟоуп. Адунеи аҷы адемократиа иаша иазыҟаҵам акыр еиҳауп. Уи иалакны аус бааԥсҟәа ныҟәызго, атеррор амѡа азҭо, адунеи ԥсгаха азымҭо ирыцлар аҳа ирыгымхеит. Убри иахьыньʒауа иныркыларц ауаатәыѡса ирмыʒбаз иҟоузеи. Адин раԥхьа инаргылан. Иара убас, убарҭ ажәабжьны, теман изҭаху амассатә харҳәагақәа, ателехәаԥшра, ажурналистика, арадио уҳәа рацәахеит. Ажәа ахақәиҭра аиуит рҳәеит. Убри алагьы ԥытк рхы рыхьчоит. Аха уи дара рҭакԥхықәра иацнамҵозар, иагнархом. Иахьатәи амассатә харҳәагақәа ирҳәо иақәиҭуп уҳәар алшоит. Аха, уи рхы иарҳәан, дара ирҭаху мацара аннықәырго, аобиективра анырцәыʒуа, ирҷаԥызҷеуа маҷуп. Зегьы иреицәоуп, еилызкаауа, изылшо, ҳхы залаагаларызеи, уи аиԥш ахыхь абаҳҭаху ҳәа ианавсуа. Аиаша аԥшаара аныҟам, урҭ зегьы ирҳәогьы, ируагьы аԥша иагоит.

22. Иахьа ҳтелехәаԥшрала идәыцәырҵеит абызшәа иазкыз адырраҵара. Уи лхаҵа дсыздырам, аха лыбжьы саҳауеижьҭеи акрааҵуеит. Уажәы абызшәа атәы далацәажәоит. Аха зегьы абаша аемоциа еиҳа иазааигәоуп. Ԥьара политикак азы ишырҭаху аныԥшуеит. Сгәы иалоу, ԥытѡык, гәыкала ахәарҵа иашьҭоу, иара абызшәа атәгьы здыруа ахьаларгало ауп. Урҭ, илаԥшны рыхьʒ адкылан мацара акраанагоит ҳәа ауп ус рыҷезыршәо. Пушкингьы ивымсит. Уи, Дантес дахьишьыз азмырхакәа, уажәы амилаҵ бызшәақәа рахь акариеразы еиҵазго зегьы, рберданкақәа рыла еиҵаиеихсуеит. Иара ажәларқәа рыиашьара злаҟоуҵозеи ас

иҟоу рхы аналаргалалак. Ажәларқәа рыиашьара даара напыцқьала иныҟәгатәу акоуп.

31. Ԥаса аоппозициаҿы иҟаз, урҭ рыматԥ зуаз журналистцәаҟәак, иахьа аинтернет ала, изакәқәаҵәҟьаз цәырнаго иалагеит. Ҳәарада, рхы рыхнахит. Макьана иабаҟоу. Уи абумеранг макьана усҟак ржьы днарцартә икшом. Аха макьана. Амчраҿы иҟоугьы еиԥшым, аиашаз, ҳтәыла, ҳауаажәлар ирыхәо акы ҳзыҟаҵандаз ҳәа иашьҭоугьы рылоуп. Даарак ирацәаѽымзаргьы. Арҭ, уажәы аоппозициаҿы иҟоу рхымѽаԥгашьала, ируа, ирҳәо рыла, иазыҟаҵам ауаа рхы ҭырҟьеит, рыжәѽа ҭырҟьеит. Аиҳабыра рҟынтәигьы урҭ ирымҵақьақьо ыҟоуп. Шаҟа идемократцәоу, ажәа ахақәиҵра шаҟа иадгылаѽцәоу алаадырԥшуеит. Ирықәшәогьы рычҳауеит. Адемократиагьы, ажәа ахақәиҵрагьы рпринципра амч амазароуп. Абра, аинтеллигенциа рыбжьы, рпозиция акраҵанакуеит. Аинтеллигенциагьы, зегьыԥьареиԥш, ииашоуп. Ишдыру еиԥш, анаука адокторра, акандидатра мацара аинтеллигентра азыҟаҵом. Аинтеллигент, зыжәлар, зҳәынҵқарра згәы азыбылуа, иахьыхьчатәу рыхьчара иазхиоу, кредос аламыс змоу. Аламыс цқьоуп. Маҷк ианхәашьы иламысʒам.

Февраль

2. Амш еилгоуп, иԥхарроуп. Ԥхаррацәоуп. Ишыстаху аус сызуам. Уи даара сеиҵакны самоуп. Аполитикаҿы зегьы еиццәажәоит. Ҳтелехәаԥшра ҳарҿыцып, аусура еиҕьаҳтәып ҳәа иаҿуп. Аха рымч ахьыԥʒақәхара сыздырам. Иҟам алитературатә пстазаара, ауаа рахь анагара, аиԥыларақәа реиҿкаара. Иара алитераторцәа рыѽнытҟагьы. Акритика аҿы аʒы ҭаҭәаны иҟоуп. Абзиеи аԥси абзеи реилыргара гәыгәҭарыжьʒеит. Зегьы дара роуп, ҳаихалароуп. Рацәак исҿархасырҭамыз Борхес иажәеинраалақәа срыԥхьоит. Ҳәарада, уи апоезиаҿгьы ихәы ҭаижьуам. Ажәеинраалацыԥхьаʒа иумбарц залшом, уи аҽаʒәы дышиеиԥшым ҳирдырырц шиҭаху. Сара «Борхеизм» ҳәа зыхьʒырҵаз иажәаҳәақәа еиҳа ринтерес сымоуп. Уеизгьы, ддууп.

3. Ариабжьарак сналас-ѽаласны Бердиаев сиԥхьоит («Самопознание»). Уи иусумҭақәа акыр срыԥхьахьеит. Уеизгьы иҟазара иазку иусумҭақәа акыр сырмыԥхьац. Уи, ҳәарада, зхатәы

дунеихәаԥшышьа змоу, инагоу философуп. Дышәҟәыɯɯуп, иажәа беиоуп, ицқьоуп. Иестетикатә дунеихәаԥшышьа даара исзааигәоуп. Уи иаԥхьара, иеилкаара цәгьам. Аха акыр абаллетрист диеиԥшуп. Иажәа ахьырацәацәоугьы ыҟоуп. Насгьы, «сара» ҳәа дааҟәымҬҙакәа иажәақәа ирыбжьаиргылоит. Ихашҭзар ҳәа дшәошәа. (Ахҙыргара иазгәышьуа, хыла уи иашьҭоу дахьрыдыскыло сатеимҬааит.)

Атеатр аҟынтә аапхьара соун, сцеит. Ахәылԥаз. Аҽар ртеатр ықәгылоит рҳәеит. Ихәмаруаз рахь, зегьы дара роуп, ахәажәцәа зыҟәнылахьоу еиҳан. Апублика реиҳараɯык ҽарын. Асценаҽгьы, иахәаԥшуа рҽгьы, аҽар ахьагмыз даара сеигәыргьеит. Хтеатр ахамҭа-ԥсымҭа аҟынҙа инаргахьан. Аԥсы ҭарҬарц иаҽуп ҳаҷкәынцәа. Иқәдыргылаз Ш. Ҷкадуа ипиеса акәын. Иагқәаз акрыҟазаргьы, Шоҭа импыҬыҬыз иаҳәоит уи баɯхатәрала дшыдраматургыз. Ибызшәагьы сахьаркуп, алафгьы агым. Апиеса иагыз аспектакльгьы иагын, аха ахәаԥшцәа ибзианы ирыдыркылон. Иагқәаз ханарҭәаауан алаф бзиа. Апиеса ҭаацәарак рыԥсҭазаара иазкын. Убри аҭаацәара реизыҟазаашьа, рҟыбаҙыба иаразнак Аламыс атәы угәаланаршәон. Ҳазлеибашьыз, ҳазлаиааиз, уажәы ҳазлаҟоу, ҳаԥхьаҟа акраҳзыҟаҬозаргьы уасхырс иаиуа Аламыс ауп. Аламыс — аԥсуара акодекс.

14. Амш бзиоуп. Еҭерии Раиа Гәымбеи агаҽахь ицеит. Сара сгәалаҟазаара ҽеим. Егьазундазгьы, исзырхынҳәуам. Сара уажәшьҭа сықәра ахьынҙаҟоу ала, урҭқәа усҟак схы иақәсымҬароуп, аха иауҙом. Абри ахьаныстогьы сгәы снархьуеит. Мышкызны аҙәы иԥыхьашәан даԥхьар, игәы бжьнахыр, ахара сара исыдиҬар ҟалоит. Анаука иаҽу, ашәҟәы зыɯуа, атеатр аҽы ихәмаруа, ҳәарада, дызҽу, изанаат аԥхьа игылоуп.

Аха, ҳара ҳаиԥш иҟоу, аҳәынҭқарра иашьҭоу, аха измам, зыԥсҭазаарагьы, зынхара-зынҬыраҽгьы проблемала иҭәу, ҳажәлар иахьеи-уахеитәи рыбзазара, амɯа иаша рықәҬара, убри рылааҙара аус неилымхрада зегьы ирусуп. Иаҳҳәап, ҳаԥхьаҟа аҳәынҭқарра ҳауны ҳҟалар, усҟан зегьы акыр рҽеиҭаркуеит. Усҟан дасу ииуа аус, изанаат аҽы иҭакԥықәра аҽеизнагоит. Уи аусгьы еиҳа иахәоит. Хтәыла, ҳажәлар, ҳах-

шара, ҳмаҭацәа зегьы неидкылан насыԥ рыман, аԥеиԥш бзиа рзыԥшны иҟалап ҳәа агәыҷра иҳамоу ҳаҭыр ақәаҳҵап. Усҟангьы аҭакԥхықәра иагхаҙом, иацымлозар. Аха уи ргәы иахәаан, насыԥс иҟаҵаны амаҵ азыруртә иҟалоит.

P.S. Анасыԥ аныСҳәа, Хьыбла Герзмаа убас ашәа лҳәеит ателехәаԥшраҷы (Спиваков иоркестр иацылҳәон), насыԥ сыман исыԥхьаҙеит. Уи лѡыза ашәаҳәаѡцәа уажәы адунеиаҷ ирацәаѡым. Еснагь зымѡақәа ркуа аԥсуа жәлар, зусгьы зегьы ақәԥара иазкыз, рбаѡхатәра ду атәы аҳәоит. Уи лзыҙырѡра угәы ахшәаҙом. Ҳиааира, ҳақәԥара зегьы алҵшәа дуқәа азыԥшуп ҳәа ауп уи иаанаго.

21. Иахьа Д. И. Гәлиа имшира азгәарҭоит. Хыла аҙәгьы исеимҳәеит, аха сцеит. Ауаа маҷымкәа иҟан. Еиҳарак ашколхәыҷқәа. Ара, ибаҟаҷы ашәҭқәа анышҵарҵа, иѡны-музеи ахь ицатәын. Амузеи аҷгьы ауаа рацәаѡын. Ҵытѡыкгьы ықәгылеит. Нас, ирҭахушәа-ирҭахымшәа ажәа сара исырҭеит. Ус иахьыҟоу, ажәа маҷк иадамзаргьы, аклише аламлар ауам. Иагьа ус иҟазаргьы, исҳәаз гәыкала исҳәеит. Ҳәара аҵахума, Д. И. Гәлиа игәалашәара зегьы ҳазыразуп. Аиҳабыра рахь авице-премиер Ш. Аҙынба дыҟан. Амузеи аиҳабырагьы, раԥхьа ианарҭаз аиԥш, иԥкы-ԥышьҭуа иҟамызт, аԥшәымацәак реиԥш рхы мѡаԥыргон.

Март

1. Амза акы амҷеыша иақәшәеит. Ашьыжь ақәа леиуан. Уажәы иаҟәыҵит, аха ишәшьуп. Март амзақәа ирылкаан избоит. Сымширагьы март 15 рзы ауп. Уи рылукаартәгьы иҟоуп: абжа ҙынроуп, абжа ааԥынроуп. Насгьы ахәыжәла цәгьоуп. Мышкала акырынтә аҷаԥсахуеит. Амра каххаа ишыҟоу, иаалырҟьан ақәа зхьыкәкәа иҟоу аԥсҵҳәақәа хылоит. Зны-зынла асы анлеиуагьы ыҟоуп (Марти аибашьра римтәи анцәахәы Марси еихьҙылацәоуп). Аԥсны март азы ииз рацәоуп, аибашьразгьы рхәы ҭаҳажьуам. (Марси Марти рыхьҙ зху аԥстәқәеи аԥсаатәқәеи: ала, ацә, абга, аҵларкәыкә уҳәа иԥшьақәоуп ҳәа иԥхьаҙоуп.)

4. Иахьатәи амш Аԥсны азы иҷыдоуп. Аԥсны Асовет мчы анышьақәгылаз амш ҳәа иԥхьаҙоуп. Раԥхьа иргылан,

шәышықәсала амаҙашыҙеиԥш хьаак ҳцәа иалаз, иаҳцәыҙны иҟаз ҳҳәынҭқарра ҳнаҭеит. Ииашан, уи автономиан, аха иҳәынҭқарран. Анцәа иԥьшьала, усҟантәи аамҭа, ареволиуциа иабзоурахартә иҟазҵаз аҵеицәа аҵагылт Аԥсны: Е. Ешба, Н. Лакоба, Ақырҭаа, Ҷанба уҳәа. Иара автономиа шалыршахазгьы, ареввоенсовет иахагылаз Е. Ешба, зыԥсадгьылаз зыԥсы зҭиуаз, аҵара бзиа, ахшыԝ бзиа змаз, убри аҿы иникылоз ароль атәы иахьагьы уаԝҵас анаукатә обиективра ишаҵанакуа иҭҵаам, ииашамкәа ахәшьара зырҭаз ус ишрымаз инхеит. Аиашаҵәҟьа иахьавсҟәаз рырхынҳәра уадаԝхеит, иахьа Арҙынба В. Г. иԥсра иақәшәеит. Уи ҳажәлар раԥхьагылаԝцәа дуқәа дреиуан, иԥсадгьыл ихы ақәиҵаҵәҟьеит, Аԥсны азы аҭоурых ҿыцгьы ҟаиҵеит иазхарҵартә, иҳәынҭқаррахартә. Ижәлар ргәаҿы, аҳәынҭқарра аҭоурых аҿы уи ихьҙгьы, иусгьы ԥсра ақәҙам. Иԥьоушьартә иҟоуп, иԥсрагьы ҳтәыла аҭоурых мшы иақәшәеит.

6. Иахьа Ф. Искандер имширазаап. Аҳәынҭқарратә телехәаԥшра, «Абазагьы» уи атәы ауп ирҳәаҙо. Иара изкыз афильмқәа дәықәырҵеит. Фазиль, ҳәарада, абаԝхатәра ҷыда змоу, еицгәарҵахьоу шәҟәыԝуп. Иматериал шеибгоу иаԥсыуа материалуп. Убарҭқәа рнаԝс, уи дырзааигәан, иара ихьҙ шьҭызхыз аурыс-уриа критикцәа. Рхатәык, иззыразу иеиԥшҵәҟьа изныҟәеит. Урҭ зегьы адиферамб рыԝуан. Иаҳҳәап, еицырдыруа акритик, алитератураҵҵааԝ Бочаров уи ирҿиара иазикыз астатиақәа рымбаҙошәа иавсуеит. Ишдыру аиԥш, Ф. Искандер урысшәала дыԝуан, аурыс шәҟәыԝԝын ҳәа дыԥхьаҙоуп (Уи иадымгыло аурыс критикцәа ыҟоуп, урҭ ирыԥхьаҙоит, Ф. Искандер урысшәала иԝуа аԥсуа шәҟәыԝԝуп ҳәа.) Уи иаргьы дақәшаҳаҭым, ус згәы иаанаго ахьыҟоугьы хьааигоит. Ишәҟәыԝԝратә наҙаҙара арҵшәошәа ибозар акәхарын. Уи ирҿиарагьы, ихаҭагьы ииашан ахәшьара ирҵоит, аха иахьахдырҟьацәогьы рацәоуп. (Аԥсынгьы, ирҿиара анаԝс акгьы ҳҭахҙам ҳәа зҳәо, алитературагьы ззымдыруа, аԥсуа культурагьы ззымдыруа, маҙала иатәазымбо роуп.) Урҭ уи дзыԥсоу, дыззаԥсоу ҳәа акгьы иаламлаҙакәа, ида аҙәгьы даҳҭахым, дҳазхоит зҳәо, иара ирҿиара атәы зынҙа иззымдыруа, аҿа шьоукы иарҭаз

ахәшьара мацара иқәныҟәо роуп. Уиала шаҟа алитература рдыруа, шаҟа иҟәышу ауаа ирбартә, ираҳартә иҟарҵошәа рбоит. Ф. Искандер шәҟәыҩҩы ҳасабла дызҵазкуа, алитература атәы иаргьы иҳәахьеит, зегьыԥьарагьы ирдыруеит. Ҳәарада, уи ирҿиарагьы, иаргьы рцәырҵра абаҩхатәра бзиа, абаҩхатәра ҷыда иахылҵит. Ҳара ҳкультурагьы дазааигәоуп, иҿырыԥшгьы амч амоуп. Аха ишыҟоуҵәҟьа абасоуп, — Ҳара ҳмилаҵҭа культура ҳбызшәа иаашьҭнахуа ауп. Ф. Искандер иеиԥш иҟоу ашәҟәыҩҩы ааигәатәи еҵәак алашареиԥш ҳлитературеи ҳкультуреи дахаԥхоит. Аԥсны, аԥсуа жәлар ашәа рзызҳәо урыс шәҟәыҩҩуп ҳәа ихы иԥхьаҙоит, иагьиашоуп.

15. Иахьа исымшироуп. Амшира ҳажәлар усҟан идырҳауҳаууамызт, аха уажәы а҆еакала иҟалеит. Егьа у҆еурҕәҕәаргьы, убри «а҆еакала» иахьҳиааиуа рацәоуп. Мафусаилҵәҟьа макьана сузидкылом, аха сыԥҳацәа шьыжьнаҵы, имырҳауҳаукәа, уи а҆еазыҟаҵара иаҿуп. Дима аҳамҭа бзиа сзыҟаиҵеит: астол лампа бзиа сзааихәеит. Исымаз ажәхьан. Убри гәаҭан, сара сзы иаҵанакуа дазхәыцны иахьысзааихәаз ҷыдала сгәы иахәеит.

Иахьа апрезидент Ҳаԥьымба Рауль Ԥьумка-иԥа дсыԥхьеит. Сымшира сыдиныҳәалеит. Уи, ҳәарада, ҳаҭыр ақәыстҵеит. Иахьа исаҳаит аурыс шәҟәыҩҩы Распутин В. иԥсҭазаара далҵит ҳәа. Сгәы иалсит. Уи даара ламыс змаз, иахьеи-уахеитәи абзазара иазааигәаз шәҟәыҩҩын. Дагьцәыҙ дууп, аурыс литература азы мацара акәымкәа, ирҿиамҭа здыруаз зегьы рзы. Иара убас даара сгәы иалсыз а҆еа ԥсрак ҟалеит: лыԥсҭазаара далҵит Нелли Ешба. Уи аԥсуа театр азы иҟалҵаз, илылшаз, иара ашьапы ркызаахыс изылшаз, алҵшәа ду зоуз ыҟамзар ҟалап. Акыршықәса иамбацыз аншлагқәа ҟалҵеит. Лара дшааԥырҵыз аиԥш (дымцар амуа дҭадыргылт), атеатр иаразнак ианыԥшит. Иԥьоушьаша, даара угәы узырхьша, аакьыскьа атеатр аҿы инхаз аҵыҟәшәарақәа, аакьыскьа апрессконференциа ахьрымаз, лыҙбахә ԥьара иаарҿадмыршәит. Урҭ атеатр шрымпыҵаҙуа уи алагьы иубоит. Аха акультура аминистрра, аиҳабыра зегьы уи ишлықәнаго дымҩаԥыргароуп. Сгәы иаанагоит атеатргьы лыхьҙ ахҵатәуп ҳәа, усҟак уи зықәнаго уажәазы дыҟам.

Асаат 11 рзы В. Занҭариа дысзаанит, апрезидент иахь иуԥхьеит ҳәа. Уи ҳидикылт. Нас, аҭыхәтәаны, сара схала сынижьын, акыр ҳаицәажәеит. Ҳәарада, ихы деигзаҭәҟьом аҭагылазаашьа шьаҭанкыла аиҧьтәраз. Ижәлар, итәыла аҳәынҭқарра бзиа, аҳәынҭқарра ҭәҧәа рымазарц иҭахуп. Ҳәарада, иаргьы дхәыдам, ажәлар рыҷҧьы ҳаҭыр иқәуп. Апрезидентгьы, ижәларгьы реидара рацәоуп. Аибашьра ашьҭахь ҳаинымлац, ҳекономика ашьапы изықәымгылац. Аиааира ашьҭахьтәи ҳҳәынҭқарра аԥстазаара еибашьрак еиԥшуп. Аибашьра ашьҭахь зынзаа иаҭахым амбициақәа шьҭызхыз, зхатәы аԥхьа изыргыло маҷыкәа ицәырҭит. Аамҭа цоит, аҳасабтә ҷыцқәа ықәыргыло. Апрезидент ҷыцгьы урҭ зегьы идыруеит. Убрагьы, аусура еиҧьызтәыша аиҭакрақәа ҟаиҵар иҭахуп. (Сара схаҭа аҳамҭақәа ситеит, акомпиутер налаҵан. Уи ҳаҭыр ақәыстоит.) Аҩны сыԥхацәа астол бзиан идырхиеит. Саҳәшьаԥхацәа Асиеи Асҭеи ааит. Ашьҭахь сымаҳә Аликгьы дҳахьзеит. Ҭаацәашәала ҳтәан. Сҩызцәа рахь аҙәгьы дзымааит. Агрип зыхьуаз еиҳахеит. Ус иасны исыдырныхәалеит. Бырзентәылатә, анкьа уахь зтәылахь ицаанза, акыршықәса Ашәҟәыҩҩцәа реидгылаҷы аус зуаз, ибзиангьы изуаз Гала дысзасны исыдылныхәалт. Уи даара ҳаҭыр ақәыстцеит. Сшазыԥшзамыз, абас акраамҭа исгәалашәартә иазгәарҭеит сымшира.

Апрель

2. Иахьа Альберт Тополиан ииубилеи ыҟоуп (80 ихыцзаап). Уи занааҭла дҳақьымуп, дуаҩ бзиоуп. Аибашьра аан Аԥсны инхо аерманцәа рбаталион еиҷикааит. Хыла дысзасны снеиԥхьеит. Апрезидентгьы днеит. Аҳәынҭқарра амаҵ зуа ачиновникцәагьы ԥыҵӄык ыҟан. Аиубилиар икреслаҷы ддыртәеит, ибзиан ихцәажәеит, аҳамҭақәа ирҭеит. Урҭ зегьы ирыцкын ауапеи, ахылпарчи, алабашьеи. Ихцәажәеит. Аҭыхәтәан иаргьы дықәгылеит. Аконцерт кьаҷгьы ҟарҵеит. Урҭ зегьы иқәнагоит иаргьы.

9. Ф. Искандер ифестиваль захьзу ахь исыԥхьан, сцеит. Аԥсуа театр апартер ҭәын. Ф. Искандер ишәҟәқәа рцәыргақәҵа ыҟан, еиҭаргахьоу, аҳәаанхыҵ итрыжьхьоу налаҵан. Нас, С. Қорсаиа лыбжьы ԥшқарахза ажәақәак лҳәан, иаалыртит. Са-

куров ҳәа аҙәы ажәа илҭеит. Уи афестиваль зызкыз изы аҵкыс, алитератураз, ашәҟәы, иааидкылан акультура дахцәажәеит. Афестиваль усҟак илахҿыхмызт. Рнапқәагьы усҟак еинырҟьомызт. Ииашоуп, Ф. Искандер изы иҟаҵатәугьы, иҳәатәугьы ыҟоуп. Аха, агәра ганы сыҟоуп, ҳара ҳмилаҭтә культура иааҭаху зегьы аныҟарҵалак, зегьы рҭыԥқәа ылырхуеит, зегьы еилыргахоит. Аха уи аҙәгьы даҿзам, икаҳан иахьыҟаз инхеит.

13. Дыԥсит Гиунтер Грасс. Иахьа амассатә харҳәагақәа зегьы уи ауп ирҿытҵаку. Уи Нобель ипремиа далауреатын. (Ароман «Аҭанақьтәы даул» («Жестяной барабан») азы. Уажәы инханы иҟоу адуӡӡақәагьы дрылыҳәҳәозаргьы ҟаларын. Пен-Клубаа рконгресс Москва ианыҟаз далахәын. Андреи Битов дысирдырит. Акыр ихытҵуан, аха деихаҵәҵәа-еиҵаҵәҵәа дыҟан. Уи ипроза имариоу прозам. Унадыххылан уаԥхьо иҟам. Сара саԥхьеит ироман «Ала аԥсҭазаара» захьӡу. Гитлер илеи иареи ирызкуп. Уи дышәҟәыɷɷы дуун, дуаɷ дуун, ижәлар мацара дыртәымызт. Инапы ансымихуазтәи иччаԥшь уажәыгь сыла ихгылоуп.

Маи

2. Телехәаԥшрала ирҳәеит, лыԥсҭазаара далҵит ҳәа Маиа Плисецкаиа. Акыргьы лхыҵит (90). Адунеизегьтәи аҟазараҿы еиҳа ҳаҭыр зқәыстцоз адуӡӡақәа дреиуан уи. Сара ахаангьы акәашара, абалет бзиа избон. Саныстудентыз «Большой театр» аҿы сызхәаԥшыз лара лакәын. Уахь узланеиуа абилеҭ, сара астудент сзы, ахә цәгьан. Аха Аԥсны аԥхын исырҭаз аԥарақәа рҟынтә ԥытк нханы иҟан. «Лебединое озеро» акәын ицоз. Убра лара сахьлыхәаԥшыз шықәсык насыԥ сыман сныҟәон. Ашьҭахь Аҟәа лаԥшҿыԥшы дызбеит. Баграт Шьынқәба усҟан Аԥсны Иреиҳаҙоу асовет апрезидиум дахантәаɷын. Уи дысзасын исеиҳәеит Белла Ахмадулина дыстоуп, улбар лҭахуп ҳәа. Беллеи сареи курск аҿы ҳаицтәан. Даара ҳаҭыр еиқәаҳҵон. Ҳаиҿархасырҭан. Уи Б. Шьынқәба иажәеинраалақәа еиҵалгон. Лара «Лело» захьӡыз апансионат аҿы дыɷнан. Баграти сареи ҳаннеи, уа иаабеит Белла лхаҵа Мессерер (уи М. Плисецкаиа дылгәыцхәын), Шьчедрин (Маиа лхаҵа, акомпозитор), Таривердиев (акомпозитор). Наԥьнатә ҳаибадыруазшәа аԥсшәа ҳарҳәе-

ит. Исхашҭзом, Маиа днасыхәаччан, лнапы хәхәаҙа, итатаҙа иныслыркит. Лыччаԥшь иахьагьы исхашҭуам. Беллагьы саргьы ҳаныстудентцәаз аахыс ҳаиҩызцәан. Уажәы деицырдыруа дҟалахьан. Уи лажәеинраала ссирқәа убас иссирны дрыԥхьон, знык изаҳаз ихашҭуамызт. Маиа лакәзар, абас еицырдыруа аҟаза ду, абас дахьыздыруаз, сыԥсҭазаараҷ агәахәара иннажьыз естетика дуун, естетика ԥшҙан.

Аԥсра мыжда зегьы рзы иҟоуп.

12—16. Аԥсны зҷы цәажәо, иҩуа, иҭызхуа, телехәаԥшрала иазырбо — зегьы Арҙынба В. Г. имшира иазкуп. Аԥсуаа рымацара ракәымкәа, Аԥсны инхо егьырҭ амилаҭқәагьы Арҙынба В. Г. иҟаиҵаз ахә ҳаракны изымшьо ыҟаҙам. Еилызкаауа. Урҭгьы маҷзам. Ҳара ҳаԥсадгьыл, ҳҳәынҵқарра азхарҵартә адунеиахь ицәыригеит. Ҳаԥсадгьыл, уи иаҵанакуа адгьыл ахақәиҭра азаайгеит. Зхы иақәиҭу адгьыл аҷы инхо зегьы рҟынҙа инаҙоит уи ахақәиҭра. Политикк иаҳасабала, илшаз, иџьабаа, ипринцип, ааигәаны издыруаз среиуан сара. Даара ҳанеизааигәақәаз, игәааанагарақәа, ипланқәа зегьраԥхьа сара сыла игәеиҭон. Ҳәарада, урҭ рахь аҵак ду змаз, аԥхьаҟа ихаз саргьы имазырҿхәақәоз, иалихуаз амҩаҷы идгылаз среиуан. Сара издыруан, уи уахгьы-ҿынгьы амаҵ шиуаз иалихыз амҩа хьанҵа. Ҳҵагылазаашьаҷы аибашьра ада мҩа шҳамамыз ибон. Аҳәызба иаҷагылаз ҳиеиԥшын. Аҭакԥхықәра агарагьы даара иуадаҩын. Аха Арҙынба В. Г. иеиԥш иҟаз ибаҩхатәра убасҡак ыҟан, абжьарауаа ҟазшьа, ҟаҵашьа змам ҳәа ирыԥхьаҙоз аҷы иԥшаауан аиааира атәы ныҟәызгоз ахшыҩзцарақәа. Убарҭ аиааира ргаҵәкьеит. Аиааира ашҭахьгьы, аибашьра нымҵәаҙеит. Иқәгылаз, иҙбатәыз азҵаарақәа даара рыҿедырхьанҵеит. Аха ахьаҵра атәы ипланқәа зегьы ирылихит. Арҙынба В. Г. ҳҭоурых аҷы дынхеит, зыжәлар аҳәынҵқарра роуртә, убри иацу, аҿакы иаламҩашьо ахақәиҭра рзаазгаз ҭоурыхтә хаҷсахьан. Иусеиԥш, ихьҙгьы ԥсра ақәымкәа.

26. Амузеи аконференцзал аҷы асахьаҭыхҩы Шемиакин иԥылара ыҟоуп. Асахьаҭыхыҩцәа бзиақәа, аԥкәынцәа бзиақәа Адлеибеи Габлиеи аан сыргеит. Шемиакин иусумҭақәагь ԥыҵк збахьан, иагьысгәаԥхон. Сахьаҭыхҩык иаҳасабала, иреитинг

ҳаракуп. Уи ус баша иҟалаҙом. Иара ихаҵа, ихныҟәгашьа, иҽеилаҳәашьа уҳәа улаԥш иҵамшәар зыҟалом. Ихимхҙо ихаршьшьны ихоу ихылԥа, ишьамхы иаҵарҧәҧәаан ԥхынгьы-ҙынгьы ишьоу имагәқәа, аиқәара ада аҽа ԥшшәык зыдгалам ицәаматәа, ччаԥшь ззымдырҙошәа иҟоу ихы-иҿы. Урыстәыла, ҳәарада, ҳара ҳҿгьы, ибзиан ирдыруа. Ацәыргақәҵа ахьаадыртуаз аиҳабыра зегьы ыҟан: апрезидент, апремиер-министр, Адәныҟатәи аусҟәа рзы аминистр (Канчикгьы дыҟан, зегьы дрылыҷҷаауа). Аиԥылара аҿы лцәажәара бзиан акультура аминистр Арсалиа Е. Уи лҟазараҿгьы дыбзиоуп, араҟагьы лус бзиан илдыруеит, ажәа лҿоуп — аԥсышәалагьы, урысшәалагьы. Агәра ганы сыҟоуп, уажәтәи аиҳабыра реилазаараҿы даарылубаартә дшыҟоу. (Апрезиденти сареи минуҵқәак ҳаицәажәеит. Сара изҙом, асахьаҵыхѡы иусумҵақәа иреиҧьу шыздыруагьы, сестетика даҵанакуам.) Зегьы дара роуп, уи ицәыргақәҵа Аԥсны иахьыҟарҵаз ус бзиоуп. (Ашьҭахь еилыскааит, уи шьҭрала дышҟабардатәу, Кардановаа дышреиуоу. Убарҵқәа зегьы ахьеилаҳкааз, иҟазара ахә ушьартә ҳахьыҟалаз иаԥсоу, иаҵаху усуп.)

Июн

14. Ашьыжь ԥшахьырсра ҳәа агаҿахь сахьцаз исыҟәшәеит ѡыцьа арԥарцәа. Аҙәы ууанҙа апрезидент иадминистрациаҿ аус зуаз Логәуа иоуп. Егьи Амҷбоуп, динженеруп, исыҳәан сааныркылеит, сырныҳәеит, сырныҧхьеит. Ус иалкаан уажәы изыҟарҵо, сроман «Асду» иаԥхьазаап. Логәуа излеиҳәаз ала, еснагь аха имамызт. Уажәы аамҵа ԥшааны даԥхьеит. Абри аиԥш ароман аԥхьара здыруа зегьы аԥхьароуп иҳәеит уи. Аҵакы уҳәару, уи злаарԥшу, излаѡу абызшәа уҳәару — даара агәахәара снаҭеит, сыгәгьы духеит абасеиԥш иҟоу, абасҡак аѡаҙара змоу аѡымҵа ахьҳамоу азы. Уи, ҳәарада, саргьы сгәы иахәеит. Еиҳарак абызшәа атәы ииҳәаз. Ҳакритикцәақәак уи хьанҭоуп рҳәеит. Ажәа аҵакы анауҵа, акапангьы еиҳахоит. Аҵакы аназымхо, аҵысхәеиԥш ианыласу ыҟоуп. Алитератор еснагь иҿыцны иԥишәалароуп абызшәа, амч ҭаларц, иазымдырцәо асферақәа рҿы аҽарыҕәәарц. Абжьааԥнытәи абызшәеи алитературатә бызшәеи ахьеиԥшым ыҟоуп. Уи иаҳәоит абызшәагьы еснагь

иҽиалароуп, ууанҙа иаҽархасырҭамыз асферақәа «абз ԥырҽроуп» ҳәа. Ажәакала, аԥкәынцәа ахьаԥхьаз, убас иахьрыдыркылаз даара сгәы иахәеит. Баша аԥьа сымбозаап.

19. Иахьа телехәаԥшрала ицон ажурналистцәа реиҽцәажәара. Аԥсуа бызшәа иазкны имѡаԥылгон Коҕониа Елеонора, иалахәын: Е. Лашәриаԥҳаи Ажьиԥҳаи. Ахѡыкгьы ҳбызшәа аҭагылазаашьа бзиан ирдыруеит. Урҭ имҙакәа ирҳәеит ҳбызшәа аҭагылазаашьа атәы. Аԥсуа бызшәа официалла ҳәынҭқарратә бызшәоуп. Аҳәынҭқарраҽы имѡаԥысуа зегьы рҽы ахархәара амазароуп. Уи атәы рҳәоижьҭеи акрааҵуеит, аха аусаҽ иаҭахыҵәҟьоу аҟаҵара акәым, иагьаламгеит. Апозиция ҕәгәаҙгьы, бызшәас рхы иадырхәо еиҳараҙак аԥсышәаазгьы, аҽа рыман. Аха урҭгьы уи азы зегьы иреиԥшуп. Зны-зынла роурыс бызшәа ҽаҟәала ацәажәара ианалагалак, иузынкылом. Ателевизор аамырцәакәа ԥсыхәа ыҟаҙам. Абарҭ зегьы ртәы ҭамыжькәа ирҳәеит иалацәажәозгьы. Уи даара ҳаҭыр ақәуҵартә иҟоуп. Аурысҟәа ишырҳәо аиԥш, «капля камень точит», абри аиԥш ацәыкәбаргьы урҭ аҽышәарақәа акыр ирыцырҵоит.

22. Иахьа Арзик дааит. Италиантә Москваҟа, Москвантә Аҟәаҟа. Дҳамбеижьҭеи изҳаит. Италиаа рбызшәа бзиан иҵеит. Даара дыгәхьааган ҳаҟан. Иаргьы ҳара ҳагәхьааигон. Уи иҳәахьеит, егьа ҵара дрылгаргьы, усура Аԥсны ада ԥьаргьы ишиҭахым атәы. Иара изанааҭҵәҟьа аматематика ауп. Дыцкьоуп, дкьиоуп, ахы бзиа ихагылоуп. Ҳаргьы даара ҳиеигәырҕоит.

Апарламент аҽы (Убрагьы, зжьы ужәыр зтәан еиламгыло алаԥсоуп), Аԥсны ацәгьоурақәа ахьырацәахаз, аорганқәа русура иаԥырхагоу рацәахеит аҟынтә, зны-зынла аурыс милициа аарԥхьаларц рҭахуп. Ианалага иҟаҵатәуп. Иахьатәи аҭагылазаашьа иаҭахуп.

Июль

3. Американтә иԥсҙы аашит Платон Харчлаа (акыргьы ихыҵит — 97). Иԥсаҭа бзиахааит. Платон дуаѡы бзиан. Адин акәшамыкәша дыҟан. Америка дагеит. Абас, адунеи аҵыхәа данагагьы, иԥсадгьыли иуаажәлари акы дахьрыхәаша дашьҭан. Аԥсшәахь еиҭеигеит «Евангелиа Иоан иҟынтәи», Америка

аԥсышәала иҭижьит. Уинахыскгьы Аԥсны дааит. Абрагьы џьара дахьыхәарҭахаша акәын дзышьҭаз. Аԥсны ибзиан дырдыруан. Уи иаб Сикәа Харчлаа Тҟәарчал даара ҳаҭыр иқәын. Бнахылаԥшҩын, аԥсышәала «абашьык» (объездчик) ҳәа ишьҭан.

Еилкаашьа амоуит Платон ара дахьааиз аԥсшәа изымдырӡошәа иҿахьыҟаиҭаз. Урыс бызшәала мацара дахьцәажәоз. Иоурыс бызшәагьы, уеизгьы-уеизгьы аӡы кылымкәо иҟамызт. Иԥшәмаԥҳәыс доурысын. Уи аҳаҭыр азы акәу. Иара уеизгьы-уеизгьы хәарҭара злоу ус дук изыҟамҵазаргьы, Аԥсны ҳаҭыр иқәуп. Абасҟак дахьныҟәахьаз, убра иибаз атәы абра иахьреиҳәоз бзиан. Иагьа хара дыҟазаргьы, уаҳа изымчҳауа ианыгәхьааигалак, адунеи аҵыхәа акәзаргьы, дахан Аԥсны даауан. Даара дрыцҳаушьартә дахьыҟоу, Тҟәарчал иани иаби рывараҿы акәымкәа, адунеи аҵыхәан ажра ахьиқәшәаз ауп. Аха ауаҩы изыԥшу, иаԥьал дзахыԥом. Ибаҩқәа уа иамоуп, аха ихьӡ Аԥсны издыруа, изҳәо, изхамышҭыц ыҟоуп. Убригь ԥсаԥоуп.

5—9. Аԥсрақәа рацәахеит. Дыԥсит Валери Ҳашба. Уи даара ҳаҭыр зқәысҵоз ҷкәынан. Иаб Иона рҵаҩыс дсыман. Уи аԥсшәеи аԥсуа литературеи иҭиуан. Аԥсшәа аԥсреи абзареи ианыбжьагылаз. Валери иангьы дырҵаҩын. Урҭ еицырдыруаз патриотцәан, Аԥсны абзиабареи уи уажәы ишыҟоу акәымкәа, аҿеиԥш бзиа аиурц иҟоуп ҳәа ирыларааӡон. Ус сгәы изаанаго, аԥсуа жәлар қәԥоит, рыҿырҭарцгьы иҟаӡам, аамҭагьы ас ицарым, аҿы ҳаианархоит ҳәа еснагь дрылагылан иҵаҩцәа. Аха абзиара ашьҭахь бзиара ыҟаӡам ҳәа, иаагылазаргьы игәаҟуаз, иқәԥоз ажәлар фырхаҵа ианырзымчҳаӡалак, иаарыҿшәон. Аха ажәлар рҧеиԥш азы ақәԥараҿ уи рхы иадмырхәеит. Абас иҟаз аԥсуа интеллигент, абысҟатәи абиԥара рааӡара иалахәыз, хгашьа змамыз агәаҟрақәа ихьӡеит. Иҵаацәа бзиа аԥсырҭаҵәкьа иақәнаршәеит арыцҳара. Иԥсҭазаара далҵит, ихылҵыз иреиҳабыз макьана иҷкәынӡаз Валера. Имышны ирылаз иара иакәызшәа. Аӡәы дынхеит. Уи иаб иашьа, еицырдыруаз, ажәлар рыматҵ даара изухьаз, Ваниа Аҳашба диааӡон, ԥас дҟаиҵахьан. Иахьагьы ихала аҩнашә ааиртуеит.

Валери иакәзар, угәы нызкыло, иҭынхаз иԥеи иԥҳаи ыҟоуп, анасыԥ бзиақәагьы рымоуп.

Аҧсыжраҽы ажәа бзиа ихырҳәааит, ишиқәнагаз дымѡаҧыргеит.

Иара убас дыҧсны дыкҽоуп Лариса Аҙынҧха. Убригьы макьана аҧсра злалыдукыларызи. Хәышәтәышьа змамыз ачымазара бааҧсы дагеит. Лариса лаб иѡыза аҧсуа хаҵа дмаҷын. Дуаѡ наган, дуаѡы ҳаҭырын. Иқыҵа амаҵгьы даара иухьан. Иуаажәларгьы рнапы дықәыргылан дымѡаҧыргеит.

Аполитикаҽы ажәлар рыѡныҵҟа, урысшәала ишырҳәо аиҧш «мышиная возня». Аха ҳара еснагь ҳеыздаҳкыло, зхатәы культура аҟара зкультура ҳааҙахьоу, Урыстәыла иахьатәи аполитика уеилаҳартә иҟам. Зегьы ирылыжжуа иалагеит. Ҳара ианакәзаалакгьы аурыс жәлар рзы ҽҧныҳәа ҳамам, аха аполитикаҽы инанагоит акгьы усс изкым, зыбла хыкны иҟоу. Ҳазҭагылоу аамҭазгьы убарҭ амчра ианыҧшуеит. Убас, рдоуш мацара иацныҟәан имѡаҧырго ауп, иахьагьы Кавказ «мырсаҙакәа» ирыҕраханы изыҟоу. Ииашоуп, Кавказ иахьагьы аҽырнаҵом, аха еиҳа амч змаз аимпериа уи аҽеакала иаҙбар алшон. Кавказ зда ихәарҭам, аҽеакы иаҵагыларц излаҟам еилкааны, ҧыҵк иаанызкылаша автономиа иазхәыцыр ҟалон. Уи еснагьтәи проблемак ннажьит. Ҳара аҧсуаагьы фатәыс-гатәыс ақырҵцәа ҳрыларыжьит. Убас Урыстәыла, уи асатрап Қырҵтәыла Аҧсны имѡаҧыргоз аполитика бааҧсы ауп изыхҟьаз амҳаԥьыррагьы. Амҳаԥьырра аҧсуа дыҟанаҵ еснагь лахьынҵас изынхаз трагедиоуп. Уи ашьажәеиҧш, ибаауам, иҧсуам («И вечнный бой, покой нам только снится»).

17. Сгәалаҟазаара даара ихәашьуп. Еҵери лхьаақәа ахьхмыжьжьо сзыхгом. Асеиҧш аан усушьа сымаҙам. Убригь анысзацлалак, ахгара зынҙа иуадаѡхоит.

Адәныҟагьы зегьы аполитика иаҽуп. Макьана цәаҕәарагьы ыҟам, латҵарагьы. Ҳара ҳаиҧш аҭагылазаашьа змоу ажәлар аҳәынҵқарра уси аполитикеи ринтересс рымамкәа изыҟалом, аха зегьы нормак нормак рымоуп. Анорма иахыҧо амч иацлаҙом, ицоит. Уеизгьы убарҭ зегьы еиҳа рҵыҧ аҽы инеин ҳәа агәыҕра ыҟамзар, ашәарҭа даара еиҳахон. Аха агәыҕра ыҟоуп. Уажәы сахьтәоу сыҷкәын Дима ибжьы саҳауеит. Иаразнакгьы сгәы ҕәҕәахоит. Уи ус иҟоу ҷкәыноуп, ҳҵаацәа рҽы аҙәы игәы

рахәымкәа ианықоу, иахьа ԥынтә-хынтә дааиуеит. (Иара шықәсқәак цуеит хазгьы аквартира имоуижьтеи.) Аиашаз, ҳаргьы ида ҳхәарҭаҙам. Аҭаацәа дахьрыламлац даара хьаас иҳамоуп. Ҳәарада, ҳҭаацәа ахьынеимоу рҭагылазаашьала, иԥырхагоуп. Иахьала уи дзалалом. Егьа ус иҟазаргьы, сыҷкәынзатцә аҭаацәара далалар, ихшара ҟалар даара исҭахуп. Уи, анасыԥ иоур, дҭаацәарахар ҳара ҳзы ихәшәоуп.

Август

1—2. Сынтәа асабшала иалагеит нанҳәа. Макьана ишшоурац шоуроуп. Аха дук мырцыкәа нанҳәа аԥша аҭалоит, аҳауа еиҳа аҽарыцкьоит. Уи даара иуныԥшуеит ашьха ушыҟоу иухьҙар. Абыбрацә ҳәа аԥсуаа зышьтоу ангыло нанҳәаз ауп. Уи хцәышааҙа, ихԥаауа иалагахьоу ашьха цәҳәыра шьац иалыԥшуеит. Иара даара ирацәаны игылоит. Иахьгылогьы ашьха, ацәҳәыраҽ ауп. Аԥыш агьама амоуп. Ашьха аԥсуаа рзы цкьа ҭыԥк ирзеиԥшын. Зырахә зманы ашьха ицоз, ҳәарада, аԥьабаа иман. Уа амшцәгьақәагьы ҟалалон. Аԥхын агәҭа иаалырҟьан акырцх аур алшон. Насгьы, ашьхацәҳәы акалҭқәа рҽы акәын амца иақәуҵоз ахьыҟаз. Аас ишаҙоу иԥҟаны амца инақәуҵаргьы, аԥыр-ԥырҳәа иакуеит. Аха ацәҳәыра акалҭқәа рҟынтәи аԥагара мариамызт. Аас аԥагара еиҳарак ахәыҷқәа иаҳусын. Егьырҭ арахә ирыцҙан. Ашьхатәи аԥсҭазаара иара аԥҟарақәа аман. Угәамҵыр ҟаломызт, уаашьар ҟаломызт. Ес-шьхацан, иахьа уажәраанҙагьы, ашьха гәхьаазгоит. Уажәы Аҟәа иакәыршан иҟоу ахәы хагьежьаақәа урхыԥшны иубоит аҽеа шьхақәак. Убарҭ рахь еиҳа иубарҭо ашьха Чымҟәызба ахьҙуп. Ахьҙ бзиоуп.

11. Иахьа Еҭерии Аминеи Пицундаҟа идәықәлеит. 12 мшы иҟоу апутиовкақәа рымоуп. Аха уатәи аԥсҭазаара атәы ҳара иаадыруеит. Уа ашәҟәыԥԥцәа Реидгыла апансионат рымоуп, Арҿиаратә ԥны ҳәа захьҙу. Ҳәарада, Пицундеиԥш иҟоу анцәа иҵыԥаҿ мчыбжьык, ԥымчыбжьа аҟазаара акыр иаԥсоуп. Иашан ирҿиаратә ҭыԥуп. Аԥсабара, аҳауа акондиционерқәа уаԥцас аус ахьырымуагьы ухадыршҭуеит. Еҭерии Аминеи Пицундатәи арҿиаратә ԥнаҿы иахьыҟоу даара сгәы иахәоит. Рыԥсы ршьап. Саргьы, уи схы иархәан, сыԥтәқәа срыдтәалап.

Уи усоуп, аха Еҭери данықам ҳаѡны убас иҭацәуп, изакәызаалак аҽакы иазырҭәуам. Урҭқәа акгьы лаҳмырбароуп, иҳачҳароуп. Ахи аҵыхәеи — лыԥсы лшьароуп. Ибзиан ҳаԥсы ҳшьоит ҳәа сзаарыцхауеит. Сгәы сырҭынчырц рҭахуп. Сара сакәым аус злоу, дара шықәсыкахь рыԥсы ршьартә ианықала, инагҙаны рхы иадырхәароуп.

21. Ишшоурац ишоуроуп. Амшынахь сныкәоит. Еҭерии Аминеи амҽышаз иаауеит. Амина лцәажәашьала, уажәшьҭа аѡныка ирҭахуп.

22. Телехәаԥшрала ирышьҭит аԥсуа бызшәа иазку адырраҭара. «Ииаҙаауа абызшәақәа» ҳәа зҽыҵаку даара аԥырхага ҟарҵоит. Збызшәа иацхраарц зҭаху рнапқәа нарыварыжьуеит. Аԥсуа бызшәа шеиқәырхатәу азы иқәгыло рахь ирацәаѡуп цқьа иззымдыруа, ма иззымдырҙо. Аԥсуа бызшәа ииаҙаауа рахь иҟаҙам, анапы агуп акәымзар. Ахатәы бызшәа азымдырра чмазарак еиԥшуп. Сферацыԥхьаҙа аҽахәы аҳәартә иҟаҵатәуп. Уи алшоит. Иара ателехәаԥшраҽы аԥсуа дырраҭара иазку абжа урысшәала ауп ишымѡаԥырго. Аԥсшәа изымдыруазар уахь дызнагатәузеи. Уеизгьы, аԥсшәа бзиангьы издыруа, изҳәарц изҭахугьы, ибзиан издыруа, зны-зынла ирулак аԥынгылақәа ириааины рҽахәы рҳәалоит. Убарҭ зегьы аус рзутәуп, аԥсшәа зҳәо, ателехәаԥшраҽы зҭып ыҟоу, рҭып ирҭбаатәуп, аҽа бызшәак абжьагалара зынҙа иахьыҟамло. Ҳара аурыс бызшәа ҳҭахуп, иаадыруазароуп, аха урҭ рҭыԥқәа еиларѡашьатәым. Абилингвизм ҳара иҳамѡам.

28. Иахьаҽены, аибашьра алгамҭазҵәкьа, Аҟәаҟа сааит. 27 рзы Аҟәа ҳара ҳтәқәа иргеит. (Ҳаҷкәынцәа фырхацәа, зхы ақәызҵозгьы, инхаргьы раԥхьа ҳхырхәааларoуп еснагь.) Аҙыканал аусзуцәа срыцааит. Урҭ Аҟәа ҳанааигьы, амѡа снаныжьлан имцеит. Сыѡныка снаргеит, шьоукы ҵаҟа итәан, игылан. Иаразнак игәасҵеит актәи аетаж аҽы иҟаз Ешаа рыѡны ишыѡназ. Урҭ амарадиорра иаҽын аргама ду. Иаразнак срыжәлеит, зегьы ҽааҳәра шәмоуа шәҟарҵоит ҳәа. Иаразнак равтоматқәа ирыхеит. Аха сара саазгаз аҷкәынцәа мцацызт, урҭгьы равтоматқәа ирыхеит. Уаҳа иҳаламцәажәакәа еразнак ицеит урҭ. Амѡан ҳахьынҙаауаз зегьыԓьара аԥсыбаѡқәа кажьын. Уи угәы

бжьнахуеит, аха ҳақалақьахь, ҳхәыштаарахьы ҳхынҳәит. Уи иааира дууп. Шаҟа ҭуази ҳхәыштаарақәа ныжьны ҳаҟоуижьҭеи. Убарҭқәа рышьтахь ҳажәлар иргаз аиааира хәы шамаҳам еснагь иҷыцны иуныруеит. Ҳанеибашьуаз ҳшеидгылаз аиԥш уажәыгь ҳаидгыларуп. Усҟан зегьы ҳариааиуеит. Аибашьра зхызгаз ҳтәыла, ҳажәлар аҭынч ԥсҭазаарахь ииагатәуп. Уи шымариам зегьы иаадыруеит, аха ҳаигәыргьан иҟаҳҭап. Еиҳаны аиааира ҳаҭыр узакәҭом. Еибашьрала, иааирала зхы ҳкыз аҳәынҭқарра ҟаҳҭароуп. Уи зхы ақәызҭоз рызгьы ибаҟахартә.

Октиабр

5. Уажәы, Европа зегьы инарҭбаан ирдыруа Мишель Уелббек ароман ҷыц иҩит рҳәеит. Урысшәала аиҭага шьоукы «Покорность» ахьҙырҭеит, шьоукых — «Смирение». Ароман иахҳәааз астатиа саԥхьеит («Новый мир»). Ароманаҷ иахьатәи адунеи аҷы даара акрызҭазкуа азҭаарақәа ыкәиргылеит. «Бжьара зкәымлаз» ауаҩы изкны. Урҭ азҭаарақәа рҷы ихадоуп адини аԥсҭазаареи реизыҟазаашьа атема. Ашәҟәы ԥшааны иаԥхьатәуп.

13. Париж атеракт бааԥсы ҟалеит. Ауаа рацәаны иршьит, ирхәит. Иаахтны ауаа рыжәпара ахьырбаз ирылахысуан рҳәеит. Аглобализациа ҳәа, апокалипсис аиԥш ҳзыцәдыршәо ауп абригь зыхҷиааз. Париж зынҙа гәаҭабҕаҭа иҟоуп. Шыкәсҟәак рыла Париж адунеизегь аҟынтәи еизаз, ахахәы еиқәаҵәакәа даара иалыԥшуа иҟалеит. Франциа убранҙа инеины иҟоуп (уи атәы ауп Уельбек ииҩуагьы), аԥсылманра иаднацәыло. Абарҭқәа зегьы, адунеиаҷ ажәларқәа рсуверинитет азҵаара аҿазны еиԥшымкәа ишьҭырхит. Аҳәынҭқарра акәымкәа, ажәларқәа. Ҳара аԥсуаа ҳаагылазар убри азы ҳакәԥоит. «Комплекс неполноценности» ҳәа изышьҭоу амилаҭ чмазара змоу ажәларқәа, убри рҿацәыргарц, реиҳа хыԥхьаҙарала еиҵоу, зхатәы ҳәынҭқарра шьақәымгылац ажәларқәа хҭаркит: иргарц, иртәыртәырц, идырсарц. Уи ала дара рчымазара рҿалыргарц. Ҳара аԥсуаа ҳакәԥарагь убриала ауп ишалагаз. Ажәлар рсуверенитет иаҳәоит урҭ изқәынхо ртәылагьы дара рыда ишхәарҭам. Раԥхьа ажәларқәа рсуверенитет шьақәгылар, иазхарҵар, уи ажәларқәа еизааигәанатәыр, еидгылартә изыҟалар, Анцәа иаамышьтахь убри иацызго мчы

ҟаломызт. Франциа ду, зкультура ду адунеи зегьы азы ихәарҭоу, аҿиаразы, еиҧьу азы ақәпараҿ иахьагьы иҿырԥшыгоуп. Жәларыс иҟоу зегьы, дара рсуверенитет аиԥш, егьырҭ ажәларқәа ртәгьы иахҳыҳаауа ианықала, адунеи еиқәхеит.

29. Еҭери иахьа хар лымам. Саргьы ԥыҵк сгәы ҭынчуп. Аус сызуам. Аѡтәқәа рацәоуп. Асиужетқәа, аинтригақәа — зегьы еиқәшәоуп. Ақьаадахь аиагара ада акгьы аҭахым. Уаѡҵас адтәалаха сауам. Сызлагаз ароман абжара иахьназгаз инхеит. Ацыԥҵәахак ажурнал ианырҵеит. Аҿа романкгьы акыр ишьақәсцалахьеит («Ахыҵырҭа»). Ажәабжьқәак раԥхьатәи рвариантқәа зѡит. Иацы Наҳар Лагәлаа ԥҳәыс дигеит. Уи, аибашьраҿы иҭахаз, саҳәшьаԥацәа зегьы ирылкаан избоз, Ҷыла диԥоуп. Иԥарагьы даԥсоуп. Иҳҭабгьы, излаздыруа ала, ибзиан хаҵа дцеит. Лхаҵагьы ларгьы Москва иҟоуп. Ҷылеи, иашьеиҳаб Валерии ианҭахаз аиԥш иахьагьы ихьухьууа сгәы иҵоуп. Валери иԥазаҵә дҭахахьан, уи ихылҵыз аҧкәын дыҟоуп. Иԥҳагьы хаҵа дрымоуп, уаҟагьы амаҭа димоуп. Уи акыр иаԥсоуп. Дара, Валеригьы, Ҷылагьы шыҧкәынцәаз иҭахеит.

Декабр

18. Ашықәс ҿыц сагхан иудысныҳәалоит, аха ус сувсны сызцом ҳәа дыстааит Едик Квираиа. Уи даара даԥсыуа арԥыс бзиоуп. Аҳѡыбжьа дынхоит. Ибзиангьы дынхоит. Иареи сареи ҳанеибадыр инаркны даара ҳаизааигәахеит. Аԥсуа литература даԥхьаѡуп. Ҳдунеихәаԥшышьақәа рымацара акәым, ус уаѡышьала зда дмаҷу арԥысуп. Деимала-еиҿахала дааит. Ус шаҟантә. Дахьынхо иқыҭаҿы даара авторитет имоуп. Аҳәынҭқарраҿы ҳҟыҭа еснагь аҭыԥ бзиа ннакылозарц идырны аус зуа дреиуоуп. Убри аганахьала, дҳәынҭқарра уаѡуп изуҳәартә дыҟоуп. Уи ажәлар рыжәпара аҟынтәи еидызкыло, милаҭны иҟазҵақәо дреиуоуп. Сара даара исҭаху, сызҿархасырҭоу сѡыза ҷкәын иоуп.

Ашықәс ҿыц, исаԥысны, заа исыдызныҳәалар зҭаху дреиуоуп Даур Наҷҟьебиа. Уи ари амшқәа рзы иқыҭаҿ, Ԥақәашь, дыҟоуп. Насыԥ имоуп. Даур ҳлитератураҿы иахьа еиҳа ианыԥшқәо дреиуоуп. Баѡхатәралагьы, дырралагьы. Даара иб-

зиоуп ҳашәҟәҭыжьырҭа аус ахьиуа. Сынтәа иҭыҵуа сышәҟәы даԥхьан, исеиҳәеит уи ианыло ажәабжьқәа, астатиақәа шигәаԥхаз. Уи саргьы сгәы иахәеит, избанзар, Даур иеиԥш инарҵаулан алитература еилызкааура игәааанагара, дарбанзаалак игәы иамыхәар зыҟалом. Избанзар, баша аԥьабаа шимбаз агәра игар иҵахуп. Ус иҟоу алитература еснагь даҭахуп.

29. Иахьа А. Аԥьыԥьал аҵыхәтәан дахьыѡназ адырга-ҕәы кыдырҵон. Ауаа маҷѡымкәа еизеит. Кәтолаагьы ԥыҵѡык ыҟан. Толиеи сареи аиѡызара ду ҳабжьан. (Иареи, Ш. Ҷкадуеи, Ш. Салаҟаиеи, сареи хышықәса Аҟәатәи апединститут азеиԥшнхарҵаҷы уадак ҳаицыѡнан.) Ма изакәтәы шықәсҟәазиз (1952—1955). Иҕәҕәамҭазҵәҟьа дышҭагылаз иааиқәшәан дыԥсит. Даара ҳгәы ҷнакааит иѡызцәа зегьы. Уаѡыламысны, аиашa ҳәа ииԥхьаҙоз ихы ақәиҵон. Дпоет бзиан, дпоет лирикын. Иоура, иҵбаара, иҵеиҭыԥш — даара деиҷкаан. Саргьы сгәаҵа иҭыҵуаз, агәырѡа злыжжуаз ажәақәа ихысҳәааит.

2016

Январь

Аҷеа шықәсыкгьы иит. Ҩаанбзиала! Ашықәс ҷыц аламҵалаз амшқәа бзиан. Ашықәс ҷыц ахь ианааи, асы ауит. (Сара уи исгәаланаршәеит саныхәыҷыз, сан рыцҳа дансыԥхаз, декабр 31 рыҷены амра каххаа иԥхон, ажәѡан цқьан. «Ишҧалашьцоу, амш бааԥсхар ҟалоит», — лҳәеит сан рыцҳа дахьышьҭаз. Ларгьы саатқәак рыла наҙаҙаз лыблақәа еиқәылыԥсеит. Адырѡаҷены ашьыжь шьамхахьы асы шьҭан.

Еҵери, лшьапқәа шлыхьуазгьы, аплита дшадгылаз хәлеит. Астол бзианы илырхиеит. Агараж аҷы ишьҭаз амҷы смаҵацәа иаарган, Дима ауаԥьаҟ амца ҭеиҵеит. Уа унеины уҷҳәамтәаргьы, ауаԥьаҟ амца анҵоу угәы арԥхоит. Сара ԥытрак Амина лахь снеит. Уи ефиопкак дылҵоуп. Жәларбжьаратәи хеидкылак дахаҵарнакуп. Уи англыз бызшәала дцәажәон. Сара Амина исзеиҵалгон. Лара, деихаччо, бзиак лакәын. Лцәажәарагьы баша цәажәарамызт, аҵакы бзиан. Уи иласҳәеит, ҳҵоурыхҵҵаараҷы агипотеза шыҟоу, аҧсуаа шьҭрала ефиопиатәқәоуп ҳәа. Уи азҵа-

ара лҭиит, шәперспектива шԥажәбои ҳәа. Ҳара, ҳаагылазаргьы ҳхақәиҭразы ҳақәԥоит, иаҳҭахуп ҳхатәы ҳәынҭқарра аԥаҳҭарц. Убра Урыстәыла абҕа ҳҭахуп. Урыстәыла, акыр зылшо ҳәа иҟоу рахь ирацәаѡны ҳара иҳадырцәылоит. Иҳацхраар рҭахуп, сҳәеит сара. Иара Урыстәыла абас аҽырцәгьан изыҟоузеи еснагь, ҳәа дҭааит. Урыстәыла адунеизегь аҿы иаҳа амч змоу аҳәынҭқаррақәа иреиуоуп. Уи ус ишыҟоу инхарц, изҭахым егьырҭ аҳәынҭқаррақәа ирҿамгылар, иԥнамырҟәҟәаар ԥсыхәа амам ҳәа аҭак лысҵеит. Аурыс милаҭ дуззa аҳәынҭқарра аибыҭашьа ахатәы ҷыдарақәа амоуп. Милаҭ рацәала еилоу империоуп. Ииашоуп, дара аурысқәа акырза ирылыхәхәоит хыԥхьазаралагьы, мчлагьы, аха егьи азҵаарагьы узықәхзом. Уи аус аказырымуа, аимпериа амгьалмзеиԥш еимытта ицар алшоит. Ажәакала, аурыс нациа ду иааҟәымҵзакәа ашьақәгылареи, аҿиареи, ақәԥареи иаҿуп. Апассионарра ҳәа изышьҭоу иалаҟоу жәларуп. Урҭқәа европатәи ажәларқәа, аҳәынҭқаррақәа ирыцәшәоит. Убри аҟнытә, еснагь Урыстәыла амѡа ахьыркша иашьҭоуп. Аха Урыстәыла еиԥш атәыла ду, аԥхьа аҭоурых иқәнаргылеит иара иашьашәалоу, иара ада Европагьы Азиагьы макьаназы аҙәгьы имч зқәымхо. Урҭқәа зҭахым шырацәоугьы, иара амчра амҽхак ҭбаахоит, ажәагьы, аусгьы уи аперспектива шамоу зегьы ирбоит. Убри аҟнытә, уи аганахьала, згәы иамыхәо шырацәоугьы, аҽаганкахьала, азааигәахара, аѡызара зҭахугьы цәырҵуеит.

Ашықәс ҿыц ҭаацәашәала иазгәаҳҭарц ҳҭахуп. Алик, Амра, Нар, Кан, Инара, Арзик — зегьы ааит. Уи сгәы даара иҟанаҵеит. Ашықәс ҿыц ҳара ҳзы аҽа ныҳәакгьы ацуп — Дима имшира. Ашьҭахь иара иѡызцәа маҷѡымкәа ииаит. Ҳаргьы, аҿар иранаҳажьын, асаат хԥа рҟынҙа итәан. Сгәы даара иахәаз, урҭ рҟынтәи иахырҟьан изжәуаз аҙәгьы дыҟамызт. Абриаҟара аамҭа иахьтәаз ирҳәоз, еибырҳәоз рыман. Абас иаҳҭааит ари Ашықәс ҿыцгьы. Ҽаанбзиала!

3. Иахатәиашара асы леиуан. Иссаны, ус ианауа акраамҭа иаҟәыҵуам рҳәоит ажәлар рҿы. Анаатәгьы аҭан. Ашьыжь ихкәан, еиҭалагеит. Нас еиҭаҟәыҵит, аха уаҳа маҷкгьы иагьԥхаррамхеит. Аԥҵсҳәақәа еилымҵит, ашәыбгьы камҳаит, амахәқәа ирыдшәны инхеит. Ас ишыҟоу асоура ианалагах, ирласны

шьамхсы ауеит. Ахьҭагьы аҿоуп. Ҳара, асубтропикаҿы ҳанхоит ххәан, еснагь аҙынра ҳазыԥатцам. Ҳԥенџьырқәагьы, ҳашәқәагьы аԥша ркылышәшәоит. Акгьы рыԥәхарҷабуам. Есҙынра убасоуп. Урыстәыла, еиԥәжәаны иахьҵаауа, аҙынра зегьы ауаа иԥхатҵәатҵәараҙа иҟоуп. Центральное отопление ҳәа изышьҭоу рымоуп. Даргьы, рыѽнгьы џьара ԥшак кылмышәшәо ишыԥарҵаша рдыруеит. Ҳара есҙынра ахьҭа ҳакуеит, еиԥәжәаны иахьҵаауа Урыстәыла аасҵа. Уи, ҳара, асубтропикқәа идырчачатыз иаҳхароуп. Аҙынра ҙынроуп, Урыстәыла аԥара ихьҭамзаргьы. Ҳаргьы центральное отопление ҳәа изышьҭоу ҳамазароуп. Убарҵқәа ахьыԥам аԥхарра аԥатцара убасҁак аԥәҳарҙуеит, аха зегьы дара роуп, ахьҭа ҳшакыц ҳакуеит.

Ауаџьаԥ ҿырбагоуп, ааигәара утәанатцы уареи уадаки арԥхоит. Аԥсынгьы фымз ихьҭоуп. Аха убригьы ҳхы иаҳзамырхәеит. Минус нахыс ахьҭа хьҭоуп. Усҁак ыԥамзаргьы, амаҵ ууроуп. Убри ишахәҭоу иҙбазҭгьы, усҁак аԥәзуамызт, ҳабзазаарагьы еиҧьнатәуан. Аха, аурысцәа ишырҳәо аиԥш, «воз и ныне там».

Ажәѽан сыҵәҳәала ихҟьоуп. Асы бзиоуп ганкахьала, аҳауа арыцкьоит. Аха ахьҭа аҿацәыхьчара аҵахуп. Убри иаҵаху ахьузымыҙбац, абзиарақәа иацугьы гьама рымаҙам.

11. Ашыԥәс ҿыц ыԥәҳа ицоит.

Аакьыскьа сгәы иалсыз ҟалеит: рыдунеи рыԥсахит Володиа Џьапуеи Рушьни Џьапуеи. Аѽыџьагьы рыҧәҧәамҵа иԥәын. Володиа даагылазар аорганԥәа рҟны аус иуан. Зҵакԥхыԥәра акры ыҟоу амаҵурақәа ибахьан. Уахьихәаԥшуаз мацара акыр иаԥсан, убас иԥшнын. Иара аус ахьиуаз авторитети ауаа рыбзиабареи аиура уадаѽын. Аха урҵ аѽбагьы игмызт, аиаша иазыԥәԥо, уаѽралагьы даара инагоу ҳәа дрыԥхьаҙон. Рушьни ҳѽыза иакәын, ашәҟәыѽѽрагьы атеатргьы инапы рылакын. Ипиесақәа зныкымкәа асцена рбахьан. Уаѽышьалагьы дыбзиан. Дыхтын, дузааигәазаргьы, угра ибар имҙакәа уҿаҿы иуеиҳәон. Инапы злакыз аҟазара убасҁак иҵахын, дызхьымҙацыз дахьҙарц, адырреи акультуреи рыцҵаразы апланқәа иман, уахгьы ҿынгьы дзықәныҟәоз. Аха илаз ипотенциал зегьы аарԥшра дахьымҙеит. Угәы нызкылартә иҟоу: аҵаацәа бзиа иҵынхеит — иҷкәын, иҙгабцәа, иҵацацәа, имаҵацәа — Анцәа ишиҳәарыз дыҟан. Иѽыза,

иԥшәмаԥхәыс, Арда Лакоба Аԥсны еидырдыруа рҬаѡуп, ааҙаѡуп. Рушьни уахь насыԥ змаз дреиуан. Аха ачымазара (ашьақар чмазара еиҳа ибааԥсны) акгьы ашаҬом. Даарагьы даргәаҟит. ДыҟанаҬ ибаѡхатәра бзиа дацныҟаан, илшоз акы агимырхеит.

21. Амш даара ахьҬа аҽоуп. Уахынла иҬаауеит. Хыхь ақәа леиуам акәымзар, исхон. Ианвар ауп, гәыбҕансгәы иоуҬозеи. ЕҬери уахынла дзыцәом, лхьаақәа еиҳа ицәырҬуеит. Ҽынла еиҳа лыԥсы лгоит. Лара даныцәам, саргьы сзыцәом. Уи даара ихьаалгоит. Дима, иара излеиҳәаз ала, ԥшьбаҟа, хәбаҟа мшы Москваҟа дцеит. Дналаԥш-аалаԥшны иԥсы игап. Ара уахгьы-ҽынгьы иан дылхылаԥшуан, ахәшәқәа лзааигон. Ларгьы уи инапы аҽакы иалалҬом. ЕҬери дахьыҟоу ауадантә Ланеи Инари рыччабжь ааѡуеит. Лана Москваҟа лцара сара исҬахыҬәҟьам. Ларгьы лгәи-лгәи еилаԥшуа далагеит. Уажәы сцоит, аха зегьы сара ишысгәамԥхо ианыҟала схынҳәуеит лҳәеит. Рыцҳарас иҟалаз, Аԥсны аусурҬа аԥшаара цәгьахеит. Иара ауалафахәы ҳәа ироуа даара ишмаҷугьы. Ҳара иахьатәи аҳәынҬқарра ҟаҳҬоит ҳәа ҳаҽуп, аха уалаҬахыла аизыҟазаашьа уажәы иамоу амч аманаҬы ҟаҬашьа ҳамаҙам. Иара усгьы акадрқәа рзы ҳмаԥьаноуп, ара ауаѡы шаҟа идыруа, шаҟа илшаша уҳәа урҬ ралхра ҳаназымнеи, иаҳҳәо зегьы ажәа ԥсадахоит.

26. ХьҬоуп. Уахынла –2, –3, ҽынла +2, +3. Иацы инаркны афымцалашара уахыки ҽнаки рыла ԥшь-сааҬк иианкылахоит. Ҽынла ҳхы иқәаҳкып, аха уахынла уи ҳара ҳзы рыцҳара дууп. ЕҬери лашарада дшәоит. Ҭыԥх аарѡара бааԥсын. Еиҳарак Гыртәыла. Егры ҭабарц егьагымхеит, убасҟак иагхеит. Аус зурц сҬахуп, апланқәа сымоуп, аха зынҙа иаасмыртижьҬеи акрааҬуеит. Абас иҟалеит ҳҬагылазаашьа. Аха ҳаихаларуп. Ажурналқәа «Иностранная литература», «Новый мир» соуеит. УрҬ ирыцназго аҽа журналк ыҟам иахьа Урыстәыла. УрҬ срыԥхьоит. УрҬ алитературеи, аестетика иазку астатиа бзиақәеи, астатиа Ҭаулақәеи рнылоит есқьынагьы. Иахьатәи адунеи аҽы ажәа сахьарк, алитература ишьҬнахуа, агьама бзиа, афѡы хаа иахыз амч маҷхазар ҟалап. Уи, атехнологиа ҷыц, иахьатәи аԥсҬазааараҽы зҬыԥ зыртбааз, мацара иахҟьом. Дара ауаа

аԥсабара иацәыхарахеит, амеханизмқәа еиҳа ирзааигәахеит. Агәыҧра ыҟоуп ауаҩы абарҭқәа зегьы цқьа ианеиликаа, аҽакала дныҟәап, аҽакала имчқәа еихишап ҳәа.

Февраль

9. Ҭырқәтәылатәи аԥсуаа ҳаҭыр зқәырҵоз, рҵарадырра азҵаарақәа еснагь аус рзызуаз, иахьатәи ацивилизациа иалахәхартә, Адунеизегьтәи аҿиара иалахәхартә аҟаҵаразы даара аус зухьаз, Ҭырқәтәылатәи аԥсуаа рзы алфавит ҟазҵаз Омар Беигәа диижьҭеи 115 шықәса ҭит. Убри азгәаҭаразы иҟаҵатәу, ишыҟаҵатәу, иахьыҟаҵатәу иахьалацәажәоз снарԥхьеит. Иаҳҳәап, Аԥсны иазикыз, ахьаа, агәхьаагара ныҟәызгоз иҳәамҭақәа, иҩымҭақәа рҿы Беигәа поетс ихы иԥхьаҙаҙомызт, аха абжьааԥынтәи ажәа инахыҳәҳәоз акы злеиҳәоз иҭахын. Уи ишәҟәқәаны иаадыруаз ѿбаны иҭытцыз ҳҭоурых иазку ауп. Убрагьы, иара ишеиликаауаз ала. Ишыҟазаалак, еснагь ҳзыргәаҟуа, иаҳзымыѿҙаз ҳҭоурых ауп. Арҭ ҳара ҳаҙбахә рҳәон, аха мифқәоуп. Аҭоурыхҵәҟьа ажәлар ирпаспортуп, наукала иҵҵаатәуп.

24. Амш бзиоуп. Ҳбалкон ааԥынреиԥш амра каххаа иқәԥхон. Зегьы дара роуп, макьана ахьшәашәара аҽынкылан иҟоуп. Ҳаамҭазы атехнологиаҿы даара аихьҙарақәа ыҟоуп. Иаҳдырбоит, иаҳдырҳауеит. Аха, рыцхарас иҟалаз, ауаѿытәыѿса игени иахылҵыз, абумеранг еиԥш, зегьы еибашьрала ианыхынҳәуа ыҟоуп. Ауаатәыѿса, аиашьара, аилибакаара ацынхәрас, аичычара мгәахьк аиԥш ирыхьуеит. Шықәсык иадамзаргьы, адунеи аҿы еибашьрак ыҟамкәа ианеиқәтәа, аныҳәа ду ҟаҵатәуп. Аха уи ақәгәыҧра уадаѿуп. Убри аҟнытә, еснагь тәылас иҟоу зегьы аибашьра аҽазыҟаҵара иаҿуп.

Иахьа Гунда Сақаниаԥҳа лиубилеи ыҟоуп (50 шықәса лхыҵит). Аиубилеи мѿаԥыргоит Аԥсуа драмтеатр аҿы. Уи здызымкылаз ҟалеит. Атеатр азы макьана дҿацәоуп ҳәа. Сара ус ахьыҟарҵаз садгылоуп. Гунда илхыҵызгьы маҷым, алитература аҿы илылшахьоугьы. Иахьатәи уи аихьҙарақәа зыбзоуроу рахь иреиҧъҙоу иреиуоуп. Ҧаса атеатр ахь инаргоз даара иалкааз хҭысҟәак ртәы акәын. Ашәҟәыѿӷы, алитератор иакәызҭгьы,

дыклассикзар акәын. Ҳтеатр, драматә театрк аҳасабала аҭагылазаашьа уадаҩуп иахьа. Сгәы иаанагоит, атеатр хьшәашәаҙа инымхарц азы, адиапазон еиҳатәтәуп ҳәа. Иаҳҳәап, уа апоезиатә хәылпазқәа рымҩаԥгара. Иара убас, Гунда леиԥш ҳажәа сахьарк аҿы зылшарақәа уреигәырґьартә иҟоу рзгьы ашә аатызароуп. Урҭқәа атеатр аԥсы ҭарҬатҬәҟьоит.

Март

3. Ахәылпаз, асаат 6 инадыркны аканал «Культура» аҿы ашәа лҳәон Хьыбла Гьерзмаа. (Азалгьы кәапеишәа иҭәын.) Иазыҙырҩуазгьы рнапеинҟьара еихсыґьуамызт. Аҭыхәтәан илҳәеит «Ахрашәа». Ари ашәа ду ишақәнагаз, Анцәа иҟынҙа иҩагҙаны илҳәеит. Апублика рыбжьы иақәдыргаз азал ду ҩыннарцәажәон. Анапеинҟьара акраамҭа еихсыґьуамызт. Ари ашәа ҳажәлар иаԥырҬахьоу рахь иалукаашаҙақәа иреиуоуп. Уи аԥсабара дуҙҙа зегьы абжьы ахоуп. Аԥсуаа зуст҃цәада, изеиԥшроузеи ҳәа иҬаар, «Ахрашәа» ҳәатәуп аҭакс, уаҳа акгьы аҭахҙам. (Ирҳәоит, Хьыбла Гьерзмаа (ҳашәаҳәаҩ ду) «Ахрашәа» анаацәырылга, Иапониа, Токио азал дуҙҙаҿы итәаз зегьы гылеит ҳәа.) Аиашаз, Хьыбла уи зҳәахьоу зегьы дреиґьны илҳәоит. Иҟалап, ҳтелехәаԥшра адырраҭарақәа убри ала иалагалар аҭахызар. ИаҧҬатәуп Хьыблеи «Ахрашәеи» рбаҟа иреиґьу амармалташь иалхны.

17. Ариабжьарак Еҭери лхьаақәа ҳдыргәаҟуеит. Уи зегьы сханаршҭит. Убас ихьаауп сара сызгьы. Сыхшара, смаҭацәа, сҩызцәа, зегьы дара роуп, сымшира азгәарҭеит. (Уи Еҭеригьы даара илҭахын.) Аҩныҟагьы сҩызцәа рахь ԥыҭҩык мҩахыҵит. Апрезидентгьы дысзасны исыдиныҳәалеит. Телехәаԥшралагьы исызкыз Г. Сақаниаԥҳа иаԥылтҬаз афильмгьы рышьҭит. Нас, Сенер Гогәуа еиҿикааз афонд ахь снаган, сҩызцәа адгалан, астол ҟаиҵеит. Аҳамҭақәа сырҭеит. Арҭқәа даара ҳаҭыр рыкәыст҃оит, иҟазҵаз зегьы среихырхәоит. Аха сҭагылазаашьала, Еҭери лтәы, сгәырґьарақәа зегьы ахьаагьы рыцнаҵоит. Аха, изурызи, Анцәа инапы ҳануп, Анцәа дҳахәароуп.

18. Д. И. Гәлиа иҩны-музеи аҿы сԥылара еиҿыркааит. (Сира мшы ахьҙала.) Уи амузеи аиҳабы Света Қорсаиа илыб-

зоуроуп. Асаат ҩба рзы даан, уахь сигеит, сыцәгьа-сыбзиа аҿы еснагь исыдгылоу, сҩыза бзиа, сҩыза еиҵбы Толиа Лагәлаа. Аҩны-музеи ашҭа ҭырҭәааны, аҵаҩцәа налаҵан, аҿар гылан. Аминистрцәа реилазаара аҟынтәи иҟан Акультура аминистр Е. Арсалиа, лхаҭыԥуаҩ Б. Кәабахьиа. Аҵыхәтәан В. Занҭариагьы дахьӡеит. Аҵаҩцәа сҩымҭақәа рцыԥҵәахақәа ирыԥхьеит. Ибзиангьы ирыԥхьеит. Ҳара ҳҿы, зегьыԥьара, ажәеинраалақәа, изыҩуагьы, абзиабаҩцәагьы, ибзианы ирыԥхьоит. Уи традициахахьеит. Аха апроза аԥхьара атрадициа рацәак иҟамызт. Уеизгьы, аҧкәынцәа убас иаԥхьеит, изыԥхьаз сара иахьыстәыз акәым, ибзианы иахьаԥхьаз, даара сеигәыргьеит. Алитературатә ԥсҭазаара аҿартбаауеит. Уи, раԥхьа иргылан, изыҩуа рҭакԥхықәрагьы шьҭнахуеит. Астудентцәа, егьырҭ ахәылпаз иалахәыз рызҵаарақәа рҭакқәа ҟасҵеит. Аҵыхәтәан, ари еиҿызкааз амузеи аматҵзуҩцәа раԥхьа инаргылан, иалахәыз зегьы иҵабуп ҳәа расҳәеит. Ас иҟоу аиԥыларақәа ашәҟәыҩҩы изы акыр рытҵаркуеит. Ашәҟәыҩҩцәа реидгылагьы абри иазхәыцроуп. Рактивра иацырҵароуп.

25. Иахьа анышә дарҭоит К. К. Озган. Дыкҿарҵеит Гәдоуҭатәи Акультуратә хан аҿы. Уи дычмазаҩуп ҳәагьы смаҳацызт. Даара сгәы далсит. Иара Гәдоуҭа аус иуан, аха Аԥсны зегьы деицырдыруан, ииҳәоз акраҵанакуан. Аԥсыжраҿы ауаа егьырацәамызт. Озган К. К. ижәлар рыматҵ бзианы иуит. Уи иагымкәа иазгәарҵеит аԥсы ихцәажәоз зегьы. Иԥсаҭа бзиахааит!..

Апрель

16. Иахьа, ашьыбжьышьҭахь, адепутат А. Џьопуа имашьына ԥыржәеит. Иахьыҟарҵазгьы ауаа еиҳа иахьырацәаз агаҿаҟны ауп. Уи апарламент аҿы, Недвижимость ҳәа изышьҭоу аҭира иаҿагылоу раԥхьа дгылоуп. Амҩа ҿыцқәа ԥшааны, Аԥсны знапаҿы иаазгарц зҭаху рацәаҩуп. Раԥхьа иргылан — изымҟәыҵаҳкәкәааз. Аԥсныгьы, ицқьам алагаҩага иацу, акы арҳарада ҿакы зымбаӡошәа ҟазҵо маҷҩым. Убарҭ иреиԥшу ҳтәылазы хәарҭара злоу уск ампҳан изланаушьҭрызеи. Апарламент ажәлар изрымоу, абарҭқәа зегьы раԥхьа игәаҭан, рымҩақәа зегьы ркыроуп. Аибашьраҵәкәа ыҟам, аха ашәарҭа шыҟац иҟоуп. Ажәытәәи

ҳаҕацәа ҳашьҭымҵҙац. Ҳара убарҵқәа зегьы еилкааны, ҳаидгылар, ҳаҙәыкхар, аҙәгьы имч ҳақәхаҙом.

29. Иахьа И. К. Ҭарба иԥсы ҭаны дыҟазар, 95 шықәса ихыҵуан. Убри азгәарҭоит араион ҿыц абиблиотекақәа руакы. Иаԥшьылгеит Гьаргь Гублиа иԥҳа Русико. Русико Амилаҭтә библиотекаҿы аус луеит, Аҟәатәи еиуеиԥшым араионқәа рҿы иҟақәоу абиблиотекақәа дырхылаԥшуеит. Аиԥылара атәы сзыналыцҳаит, дсыҳәеит схы аласырхәырц.

Аԥсуа университет аҟынтәи студентк И. К. Ҭарба иԥсҭазаареи ирҿиареи дахцәажәеит. Имроуцәакәа, даара еиҿкааны. Аиԥылара иалахәыз аҵақцәа апоет иажәеинраалақәа ирыԥхьеит. Аԥсышәалагьы, урысшәалагьы. Даара угәы иахәартә. Убас абиблиотека аусзуқцәа рахьгьы аҙәык-ԛыцьак ажәақәа рҳәеит. Ашьҭахь саргьы ажәа сырҵеит. Уи схы иархәан, ҳбызшәа апроблемақәа рахь сиасын, акыр салацәажәеит. Исҳәеит, ҳбызшәа убас аус азаауроуп, аҳәынҭқарра бызшәа ҳәа ишарбоу аиԥш, аус аҿгьы инарҭбааны ахархәара аиуртә. Аҳәынҭқарра усқәа иарала имқапыргалартә. Аиԥылара, аицәажәара, еиҳа зҵазкуа амилаҭ культура азҵаарақәа ирызкхеит. Ус ахырхарҵа аҭан. Аиԥылара еиҿызкааз, иалахәыз, ҭабуп ҳәа расҳәеит, Аԥсны Ашәҟәыԛқцәа реидгыла ахьҙала, сыхьҙала.

Маи

13. Иаха Д. И. Гәлиа ихьҙ зху апремиа акомиссиа аилатәара ҳаман. (Уи уажәы хантәаԛыс иамоу сара соуп.) Акомиссиа иалоу, сферас изҵанакуазаалак, рбара уеилаҳартә иҟоуп. Ибзиан, ҭаацәашәала, ҳаицәажәеит. Апремиа аиуразы аконкурс рылаххәоит. Сынтәа иаамҵоуп. Нас, аҿа еилатәарак ахь схы сырхеит. Уи мқапигон апрезидент Ҳаԥьымба Р. Ҷь. Иазкын абызшәа азҵаара. Уи зегьы ҳгәы иахәеит, апрезидент ихаҭа ҳбызшәа азҵаара ахьышьҭихуа.

Аԥсуа бызшәа афонд ахьҙала дықәгылеит Гә. Кәыҵниаԥҳа. Афонд аусура иагу, уи шаԥыхтәу далацәажәеит Ҭ. Ҷьапуаԥҳа. Иааԥхьаз рахгьы ицәажәақәаз ыҟоуп. Аха, аиаша уҳәозар, ҳцәажәеит, ҳцәажәеит, аха алакә аҿы аиԥш ақәаб иҵоу аҙы мшит. Зныкыршәа саргьы ажәа сырҵеит. Абри азҵааразы ҳара

аԥсихолог даҳҭахуп, ҳгәаҭатәуп сҳәеит. Избанзар, аҙбахә ххәоит, аха уи акалашәа иазыӷоу рацәоуп, ҳацәшәошәа, ҳацәыԥхашьошәа. Ари ҳаграқәа зегьы иреицәоуп.

14. Иахьа, асаат 4 рзы, Маҷара ахыҟаан, даара бзиа еиҧкааз ресторан-ԥацхатә комплекс аҧы ҳаизеит Гогәуаа ԥыҭѡык. Уи зыбзоуроу Сенер иоуп. Сенер дшыҷкәынҙаз иԥсадгьыл ахь дхынҳәит. Ара аҭаацәара далалеит. Деибашьит. Амрагыларатәи афронт аҧы даара ихы ааирԥшит. Еиҳарак Кәачара ахы ианаҟәиҭыртәуаз. Аполитикаҧы акры еилицоит. Дырдыруеит. Иажәагьы акры аҵанакуеит. Уажәы «Аԥсны» ҳәа ахеилак еиҧикааит. Аҭыжьра далагеит ажурнал «Сара стәыла Аԥсынтәыла» ҳәа. Ацхыраара ада ихәарҭам, ахшара рацәа змоу дрыцхрааугеит. Сара стәала, даара аус бзиаҟәа дырҧуп. Саргьы снаԥхьан, сымшира азгәеиҭеит. Аҳ иеиԥш, ишырҳәо, сныӷәигеит. Аҳамҭақәа сиҭеит. Гогәуаа ҳаѡнытҷкагьы усҟак злоу аҿаҙәы дҳамаҙам. Идгылатәуп, ицхраатәуп. Иара иажәа лагалала иҳаҙбеит, абри ашыҟәс иалагҙан, Мыкә ақытан Гогәуа Амиран (Ҷара иԥа) иѡны ҳажәлантә реизара ҟаҳҭап ҳәа. Иҟалап, убас-убас, Ажәлантә рфонд еиҧаҳкааргьы. Ажәлантәқәа аныҕәҕәаха, ажәларгьы ҕәҕәахоит.

15. Иахьа иаалырҟьан исгалашәеит, Ниутон ииҳәахьоу: 2060 шықәсазы адунеи ақәҙаара азыԥшуп ҳәа. Ниутон еицырдыруаз ҭарауаѡуп, анаукаҧы иҟаиҭахьоу адунеи зегьы иамалуп. Уи дызқәиҭыз рацәан, аха, зегьы дара роуп, ари аѡыза ажәа нимыжьыр акәын. Ари Анцәа ида аҙәгы дақәиҭым. Раԥхьа иргылан, уи ауаѡԥсы ихылҵыз идырырц иҟаҙам. Иҟалоит, акәты ашьыга ашьапхыц иҵнахит ҳәа, адгьыл мацара акы азиур, аха уи дзахысуам. Миллиард галактика ахьыҟоу, аԥсреи абзареи, аарцәи нырцәи — зегьы ртәы ауаѡы идырырц дыҟаҙам. Убри аҟнытә, Ниутон иеиԥш еицырдыруа ҭарауаѡызаргьы, усеиԥш иҟоу ахьиҳәо, дланарҟәуеит, акәымзар, дышьҭнахуам.

Июн

14. Апрезидент иахь инеира сҿазысшәароуп. Пицундантә (Еҭери лареи рыԥсы ахьыршьо) Аминка дасуан. Арҧиаратә ѡны аҧы иреиҕьу аномерқәа иреиуоу иѡнарҵеит. Арҧиаратә ѡны адиректор днеины ибазаап, акыр шәыгума ҳәа дразҵаазаап.

Апрезидент уаҬәы дҟалом, иахьа ууаи рҳәан, амашьына сзаарышьҬит. Уи иажәа далагеит, сиубилеи шыҟарҬаша атәы ала. (Сара уи азы акәҙам сыззааиз сҳәеит аха...)

Сара иасҳәеит, Д. Наҷҟьебиа ароман бзиа шиѡыз («Берег ночи»). Урысшәала иѡуп. Д. И. Гәлиа ипремиа аԥҟарақәа ирыҬаркуам. Убри аҟнытә, закәанла иаԥу апремиақәа рхыԥхьаҙара сынтәа аҽакы ацҬара азин ҳарҬарц. Уи аиԥш ақәҬара аминистрра акабинет иҟанаҬарц. Уи азы ҳиргәыҕит, ҳаргьы гәыкалаҬәҟьа иҬабуп ҳәа иаҳҳәеит.

22. Иахьа Кан Санкт-Петербургнтәи дауеит. Даара ҳаизыԥшуп. Уи ѡымчыбжь Италиа, Рим дыҟан. Уа Чыркба В. иареи аус бзиа ҟарҬеит. Д. И. Гәлиа ихьҙ зху Акультуратә центр еиҷыркааит. Уа ѡымз рахь знык агазеҭ ҭрыжьуа, х-бызшәак рыла: аԥсышәала, урысшәала, италиан бызшәала. Италиа, Рим дуҙҙа, ауаатәыѡса рцивилизациа аԥашә ахьамоу!

Уажәы Д. Наҷҟьебиа дысзасуан. Уи сажәабжь «Кәыдры, Коракс» еиҬеигоит. Ажәабжь игәаԥхоит. Даур иахьатәи ҳлитература акыр даԥсаны даланагалеит. Даара дазыҟаҵоуп ҬарадыррАла. Иара иѡымҭакәа, аҽакы иаламѡашьо идунеихәаԥшышьа... Аурыс бызшәа убас идыруеит, ибзиангьы еиҬеигоит. Урысшәала иѡу аѡымҭақәагьы имоуп. Уи ахьҙгьы сгәаԥхоит: «Берег ночи».

Иахьа Аҷьынҷьтәылатә еибашьра Ду (1941–1945) иаанагаз иамшуп. Схәыҷын, аха акры еилыскаартә сҟалахьан. Ҳара ашкол аҷы убас ҳрааҙон, Асовет тәыла иаиааиуа аҽа тәылак шыҟамло агәра згон. Исызхымгоз убри аибашьра ахьыргәағьыз акәын. Аибашьра сцартә ақәра сымамызт акәымзар, аухаҬәҟьа сцон. Уи аибашьра, сара схәыҷы хшыѡ ала, ишызбоз акәымкәа, мышмыхәла баапсхеит. Хәышықәса рыла сажәит, схәыҷра мѡасит, исыгршьааит. Анемецкәа жәлар дууп, сферас иҟоу зегьы рҷы — анаукаҷы, афилософиаҷы, амузыкаҷы. Адунеизегь аҷиара даара ԥхьаҟа иргеит. Аха, иҷьоушьашьа, абри аиԥш иҟаз ажәлар рҷы иит афашизм. Ахьҙгьы дара иарҬеит, асимвол-асвастикагьы дара ирыҙбеит. УрҬқәа зегьы инарывс-аарывсуеит, аха иахьагьы ишахәҭоу иахцәажәамзар ҟалап. Ииашоуп, афашизм, Гитлер ишьҭахь, ажәлар рхы иацәыԥхашьо аҟынҙа инеит. Егьа ус акәзаргьы, убри ажәлар ршьа-рда ишалоу инхазар?!

Июль

Аԥсуаа ари амза кәыркәа ҳәа иашьҭоуп. (Ацқьа Квирке ихьз иахылҿиаааит ҳәа сыҟоуп.) Ҳара еснагь ҳаиларыԥсон. Аԥсны ақьырсианра аиҭарҿыцра аурысҟәеи ақырҭқәеи рҿаларгалон. Аурысҟәагьы, Кавказ анырга, Кавказ иқәынхоз ажәларқәа еиҳа рнапаҿы излааргаша иашьҭан. Имѡаԥыргоз аполтика цқьа иҙбамызт. Урҭ Аԥсны ақьырсианра арҿыцра азҭаарақәа ақырҭқәа рнапы ианырҭеит. Урҭ ақьырсианра арҿыцра, ишеибгаз ашовинизм ахь ииаргеит. Аимпериа ҟазҵо, адауш анаѡсгьы, аҿакалагьы ауаа реизааигәатәра дашьҭазароуп. Аҿура шаха баала изкыз рхәоит аԥсуаа. Убартқәа рыҙбаразы уажәы еиҧьны аҭагылазаашьа ҳмоуҙац ҳара. Иаххәап, аԥсшәа азҭаараҿы.

Аԥсшәа аԥсуаа зегьы ирдыруеит, ирхатәы бызшәаны ишыҟаз инхеит. Уи аҳәынҭқарра бызшәа ҳәа ҳконституциа иануп. Аус ахьгьы ииаган, аҳәынҭқарра усқәагьы аламѡаԥырго, аҳәынҭқарра бызшәа ҳәа ишыԥхьаҙо инақәыршәан аҟатцара иазыԥшны иҟоуп. Аакьыскьатәи ҳҭоурых аҿы раԥхьа уи азҭаара шьҭызхыз Ефрем Ешба иоуп. Уи, ҳара ҳбызшәа аҭып аҿы анагаразы, ахархәара алшон. Уинахысгьы, иара, аурыс бызшәа, аҭып нхоит, дамыцхрауазар, аҙәы даԥырхагахар зыҟамло. Уи ҳҭаххоит еснагь, официалтә бызшәаны. Аԥсуа школа, уинахыстәи ҳҭарадырра иашьҭан. Ефрем Ешба инахыс, аԥсуа бызшәа азҭаара шьҭихит Арҙынба В. Г. Аха уи иԥсҭазааратқәа анагҙара дахьымҙеит. Уи дахьымҙеит, аха дахьҙеит иазхатцоу Аԥсуа ҳәынҭқарра ҿыц ашьақәыргылара. Уи аиԥш аҭоурых ус ду, Аԥсны ууанҙа ипроблеман иҟаз зегьы аҿакала иаԥсахит. Иара абызшәа азҭаара налатцан. Уажәы уи апрактикахьы аиагара ауп иаҳзынхаз.

6. Аппозициа амитингқәа мѡаԥыргоит. Иацуха аиҿахысрақәа рацәан. Ихәқәогьы ыҟазаап. Апрезидент цәажәара игым, аха ҿыцәҙәала ишизымҳәо ѡашьом. Дара аппозициагьы, рхы шныҟәырго ала, урыдгылартә иҟам.

10. Иахьа ареферендум ҳәа аппозициа иаԥшьыргаз иамшуп. Уи аиҳабыра зны мап ацәыркҙан, аха нас апрезидент аҿҳәара ҟаитцеит. Имѡаԥыжәга, ҳара ҳзыцәшәо акгьы ҳамам, рхәеит. Арҭ, аҿҳәара ааигәацәоуп рхәан, бҙартцахьы идәыкәлеит. Аинтеллигенциатцәкьа рыбжьы зынҙа иҟаҙам.

Абас иҟоуп ҳа ҳҿы, ани ҳлымҳа ҭызшьаахьоу адемократиа азҵаара. Ареферендум ҳәа иаԥшьыргаз ахь, ҳәарада, сымцеит.

27. Б. В. Шьынқәба иԥсы ҭаны дыҟазҭгьы 100 шықәса ихыҵуан. Убри иазкны уажәы акомиссиа еизыргеит. Саргьы салоуп уи. Аиашаз, акомиссиа ашәҟәыѡѡцәа маҷны иалоуп. Егьырҭ акомиссиа иалоу рахьтә, издыруа раҵкыс исзымдыруа еиҳауп. Ашәҟәҭыжьырҭа аиҳабы Д. Наҷҟьебиеи, ҳжурнал заҵәы «Алашара» аредактор хада А. Лагәлааи аларымҵеит. Сааз-қәылаз, сгәы иҭачны иҟоу рацәоуп, ихызжәацәар ҳәа сшәоит. Ажәакала, Б. В. Шьынқәба иқәнаго рацәоуп. Уи ҳажәа сахьарк аҳҿы, иҟаиҵаз ҳлитература ҳаԥарак иарԥеит. Уи ииубилеи даара иацклаԥшны имѡаԥгатәуп.

31. Мушьни Лашәриа аҭел дасны исеиҳәеит, Ф. Искандер дыпсит ҳәа. Уи ахеиԥш исықәшәеит. Искандер, ҳѡыза ду, ҳашәҟәыѡѡы ду, ҳахшыѡҭра ду. Уи инахаран еицырдыруа шәҟәыѡѡуп, аха идацқәа зегьы Аԥсны иаларсуп. Аамҭала иареи сареи даара ҳаизааигәан. Москва саннеилак, иара дсыԥшаанӡа сиԥшаауан. Уи Аԥсны убас бзиа ибон, Москва (дахьынхаҵәҟьоз) данаанхацәалак игәхьааигон, игәы иҵалон. Шәҟәыѡѡык иаҳасабала, ирҿиамҭа Европа зегьы ахә ҳаракны иахьыршьоз, ҳәарада, инасыԥын иара изы. Иахьеи-уахеитәи иҭаацәараҿтәи иԥсҭазааразы ус узҳәом. Уи изакәызаалак азы аӡәы дихьынҳало дыҟамызт. Ус даара зыуаѡышьа бзиаз, аду иҿгьы, ахәыҷы иҿгьы ихы неигон шырҳәо аиԥш дыҟан. Адунеи иадыруаз ҳаамҭазтәи шәҟәыѡѡы дуун. Ҳәарада, Аԥсни аԥсуааи маҷны издыруаз, ма иззымдырӡоз ҳадирдырит. Ижәлар рзы имаз абзиабара агьама дирбеит, инахаран, инарҵбаан. Уи ихьӡ ԥсра ақәымкәа инхоит, Аԥсни Урыстәылеи рымацара рҟны акәымкәа, иҵегьы инахаран, иҵегьы инарҵбаан. Раԥхьа иргылан, уи ҳѡыза ду иакәын, даара ҳгәы ҳирхьит.

10. Ателехәаԥшра иаанагеит даҿа шәаԥьк: иԥсҭазаара далҵит Ернст Неизвестни (90 шықәса ихыҵит. Тәамѡахә змамыз, уи иԥсҭазаара зеиԥшраз ала, акыр нитҵит. Иаргьы махашьахалагьы дыгәгәан). Иареи сареи ҳаибадыруеижьҭеи акрааҵуан. Зны, ԥхынрак азы, Аҟәатәи аҟазара усзуѡцәа рыԥсшьарҭа, усҟан «Лело» ҳәа изышьҭаз ахь ԥсшьара дааит. Дшааз еиԥш, сара

сиԥшааит. Убри аамҭазы Белла Ахмадулинагьы Гәылрыԥшь лыԥсы лшьон. Ԥыҭк ҭуан уи ԥсшьарҭас иалхны илымеижьҭеи, амшын аԥшаҳәаҽыцәкьа игылаз Дубровка ҳәа урыс интеллигентцәак, нхара зынʒа иахьиасхьаз рдача-ѡны. Дсыман уахь сцеит. Иара имаха-шьаха — ддауаԥшьын. Белла ибзианы ҳлыдылкылеит. Ҳаидтәалеит, аҵәыцақәак аанаҳкылеит. Аха иара данындәылтҵ, дсыҳәеит, дшаазгаз еиԥш дга ҳәа. Уи данучыча, уԥсгьы уиршьом, аусгьы уируам, лҳәеит. Изулак ддәылган дызгеит. Аҟәа ҳнеиааннʒа амѡан кафек аԥхьа ҳааникылеит. Аҵәыцақәак аажәит. Саргьы сыԛкәынан, изжәыртә сыҟан. Дсышьцылеит. Ԍнак симԥшаар иуʒомызт. Зны Ф. Искандери иареи еибасырдырит. Ҳааидтәалақәеит, аха Фазили иареи зынʒа еиқәымшәеит. Ернст, Фазиль иимѡыз акритика азура далагеит. Хәмаргак, рыччага башак аиԥш дахцәажәо. «Аԥхьаѡ итәы уаламлан», — иҳәеит Ернст. — Уи ахәмарга бзиа ибоит, ауаѡы ихәычра изкажьʒом... Еснагь арԍхәара иашьцылахьаз Фазиль дрыцҳахәха дҟалеит. Нас иԍиʒеит. Уи дыҟанаҵ ԥьара ихабар ҳаимырбеит. Зны, иареи сареи аресторан «Рица» ҳаштәааз, ибжьы ҭганы, Брежневи уи иеиҳабыреи рзы иҽы ацәахыхра далагеит. Иаразнак амилициа ааит. Аха урҭ ибзианы издыруаз аʒәы дрылан, ддәылган игара азин сиҭеит. Еицырдыруан, уи зны, Москватәи асахьаҭыхыѡцәа рцәыргақәҵаҽы, Хрушьчов Ернст иҵыхымҭақәа аниба, ари, еилагак иҵихыз, ара изаажәгазеи ҳәа дрыцаҟьеит. Ернст, уа днаиҽагылан, «Никита Сергеевич, вы дурак», — ҳәа иеиҳәеит.

Хрушьчов сшьа зуеит ҳәа даламгеит. Даныԥсы, Ернст уи инышәынҭраҽы ибаҟа иргылеит, ибжа шкәакәан, ибжа еиқаҵәаны. Ашьҭахь, Ернст, аҳәааанхыцҟа дцеит. Акыршықәса Ниу-Иорк дынхон. Идунеи иԥсаххьеит. Егьаѡы егьа рҳәаргьы, уи дҟаза дуун. Иԥсаҵа бзиахааит!

12. Аканал «Культура» аҽы ицон Аполлон Григориев — аурыс поет иажәақәа рыла иапҵаз ашәақәеи аромансқәеи ирызкны. Белински уи ииҵаз ахәшьара иашамхеит: уи ирҭшәаʒаны ихатәы цәанырра, ихатәы бзиабаразы мацаразы дшәаҳәоит ҳәа. Ажәлар иртәуп ҳәа ирдыруаз ашәақәа рацәаны иара дравторын. Уажәы уи дысгәалазыршәаз, ааигәа иара изкны ашәҟәы ҭытцит. Иѡит Алитературатә институт апрофессор Архипов. Уи

иаанарԥшуеит Григориев ипоезиа аҧыдараҟәа зегьы. Архипов еицырдыруаз аурыс литература аҭҵаацы, злекциаҟәа ауаа заа иаҳәан, инеины иазыҙырԝуаз. Иара дуаԝ иашан, иугу иубзоугьы уҽаҽы иуеиҳәон, аҙәгьы ихы итҵеиҵомызт. Убри аҟнытә, дызҭахымыз ыҟан. Григориев изикыз ашәҟәгьы апереферииаҽы ада, Москва изыҵмыжьит. Сара, Алитературатә институт аҽы адиплом анысыхьчоз, уи апонент хадас дсыман. Уи урҭкәа раан ицәымшәоз аҙәгьы дыҟамызт. Аха сара убас дсыхцәажәеит, убас сихьчеит, сԝымҵакәа рҟынтәи игәаԥхакәааз аҭыԥкәа дрыԥхьеит, азал иааҟәымҵҙакәа рнапы еинырҟьон, саргьы сдиплом азы «5» сырҵеит. Аинститут салган Аҟәаҟа саныхынхәгьы, ашәҟәкәа ҳабжьысуан. Иара аҭацәаҵәҟьа иман. Убранҙа днаргеит, игәы ԥжәаны дыԥсит. Аха уи дыздыруаз, алитература зирҵоз ргәалашәараҽы дынхеит. Урҭ рацәаԝуп.

14. В. Аԥҳазоу ител сазыԥшуп. Фазиль Искандер изы изԝыз астатиа ркьыԥхьуеит, иахыхны исзааигарц дыҟан. Астатиа дуцәам. Ирҽиаратә материали иара дшазыҟоуи, азҵаарагьы шьҭнахуеит. Аиашаз, уи ыҟамзар ас зегьыԥьара дырдыруа дзыҟаломызт. Аԥсуа шәҟәыԝԝы ҳәа иоуҳәар итахым. Сара Аԥсны ашәа азызҳәо урыс шәҟәыԝԝуп иҳәоит, дагьиашоуп. Аԥсуа литературагьы ус имаԥьанам, аҵаргәакәа аҭаххартә. Дызлаазоу аԥсҭазаара ауп, аха инагҙаны иара итәым. Харантә избо иҷыдараҟәагьы амоуп. Аматериал ссируп. Уи адәахьы ицәыригарц «дацхрааууеит». Ҳәарада, раԥхьа иргылан, убри аматериал аҷыдараҟәа, ибаԝхатәра анацла, зегьы еицгәарҭеит.

(Даара икыларшәшәан уазнеир, уи зегьыԥьара аекзотика изаҵәцом.)

Иахьаҽены, 1992 шықәсазы, иалагеит аибашьра. Аԥсуа Џьыԥьтәылатә еибашьра. Ауха шаанҙа Ацҳа ҟаԥшь аҽаԥхьа еизаз срылагылан. Ҳара хтәкәа рахь абԥьар змаз маҷзан. Аха Ацҳа ҟаԥшьгьы, иԝахыкны иҟоу Ацҳа шкәакәагьы аҕацәа ықәырмыжьлеит. Даара рыҽшаныршәозгьы. Ауха Аҟәа егьи аҵыхәахь ацәашьыркыра (Маяк) ҳара хтәкәа иргеит. Аҽар рацәаԝын. Димагьы иԝызцәеи иареи иаацәырҟьацәыраслон. Урҭ ԥьарак изаагыломызт. Абԥьаргьы ркын. (Рвались в бой.)

Аибашьра, ҳәарада, ҳаҕеимшхароуп. Ҳажәлар, ҳаҷкәынцәа ирԥеиԥшу здыруада. Аха, иԥьоушьаша, убри ауха агәра

згеит, иҳақәлаз иитҭаху ара ишидмырҟатцо. Аха ус амашәыр рмыхьырц аиҿкаара рҭахуп. Уажәшҭа иаҭахуп агәыԥқәа раԥхьагылаҩцәа. Зҳәатәы иацныҟәо. Баша ихәмарго ҷьыршьоит, анҭ ашовинистцәа. Ус, Сталин икульт аан, мыцхәы егьырҭ ажәларқәа ирылкаан, ирқьынцыцны ирыман. Уажәы ирбап дара иргәаҒьыз аибашьра закәу.

23. Иахьа аԥсуа музеи аҿы иҟоуп афотоцәыргакәтца. Темас уи иамоу: «Шьаҟрылаа рыжәлантә аԥсуа ҭоурых аҿы» ҳәа Ҭ. Шьаҟрыл 90 шықәса лхыҵра иазкны. Ауаа маҷыҩзамызт. Апрезидент Ҳаԥьымба Р. Џь. дыҟан. Иҙырымгакәа, ихныҟәгашьа иԥьушьартә иҟан. Ашьҭахь ибзиангьы дцәажәеит. Иаԥсшәагьы бзиан. Сара, Ҟалҕьы Ҷыҷыкәа (Москвантәи дааит) аҭоурыхҭцааҩ Ачыгәбеи ркомпаниаҿы сыҟан. Шьаҟрылаа рфотоҭыхымҭақәа акыр рымазар зегьы цәыргакәтцан. Бжаҩык ус игылан, ацәыргакәтцахь имнеиҙакәа. Зегьы ирласны изхашҭуа ирыцлеит. Аиҳәшьцәа Ҭамареи Катиеи Шьаҟрылаа ишқәыԥшқәаз рыжәлар рзинқәа рыхьчара иаҿыз ирылалеит. Уа аҿаҙәы еиԥшымкәа рхы ааадырԥшит. Еиҳарак Ҭамара. Уи лыхгьы ақәылҵеит. Раб иашьа Шьаҟрыл К. абызшәаҭцааразҿгьы иԥьабаа рацәоуп. Дара иашьа иԥҳацәагьы Шьаҟрылаа аишьцәа убас ирааҙеит. Иахьа урҭ ахьыргәаладыршәо акыр иаԥсоуп. Урҭ ззықәпоз рахь иахьагьы-уахагьы, есыҷеныгьы иззықәпаша рацәоуп макьана. Ашьҭахь, амитинг анынҵәа, ицәажәаша анцәажәа, сахьынаԥшыз апрезидент дызбеит. Уи ацәыргакәтца дахәаԥшуан. Аха ихала ус дызныҟәо, аҙәгьы дахьицым, дзыхьчашагьы налатцан, сара исзеилымкааит. Иагымкәа ҳаҭыр иқәысҵоит, аха уи хатцарам. Абыржәы инцидентк ҟалар, рыххатәыс зегьы ироуеит. Уи иара иавторитетгьы иацхраауам.

Сентиабр

1. Ари амш аԥсҭазаараҿы акы иалаҩашьом. Аҵарадыррахь есышықәса амҩа ахы акуеит. Ҳара, абык ихшаз, саҳәшьцәагьы саргьы, ҩ-ҙиас аапкык ҳрырны ҳцар акәын Тҟәарчал, Кәазан ашкол ахь. Усҟан урҭ аҙқәа, шамахак акәымзар, цҳак рхымызт. Еснагь аҙы ҳахьыруаз ҳшьапқәа еиҟәыҷҷа иҟанатцон. Аха ашколҭалара актәи амш ҳара ҳзы ныҳәан. Ҳаматәаҩыҭәа,

ҳашәҟәқәа рыхә алԥхынрак иҳарҳар акәын. Убас ишыҟазгьы, аҬара бзианы иаҳҬон, ҳахьтәаз аклассқәа рҿы ҳреиғьын. АҬаразы ашкол зегьы аҿы раԥхьа дгылан саҳәшьа Дусиа. (Уи абжьаратә школ ахьтәы медаль лыман далгеит, аинститут — Адиплом ҟаԥшьы. Даара аԥьа лбахьеит арҬаѡраҿы. АҬара злырҬоз, уажәы аиҳабырақәа рҿы иҟоуп, иахьауажәраанҙа ирҳәоит уи дзакәытә рҬаѡыз, шаҟа ҳлырҬаз ҳәа.)

18. Ариабжьарак Урыстәыла апарламент ахь алхраҟәа ыҟан. Путини Медведеви рпартиа иагеит. Уи даара ҳаигәыргьеит. Ҳара иахьынҙаадыруа, урҭ ҳара ҳҭагылазаашьақәагьы рдыруеит, иҳаҬгәар, иҳацхраарц рҭахуп. Убри аҟнытә, ҳара ҳпартиа иагеит ҳәа исыԥхьаҙоит.

Амина исалҳәеит Аида Ашьхараа дыԥсит ҳәа. Даара сгәы иалсит. Уи аԥсра абалықәнаго, лықәра атәы мацара угозаргьы. Лаб Грышьа Ашьхараа иѡыза аԥсуа хаҬа иԥшаара мариам. Ажәлар рҿы аԥьабаа ибахьан, дагьеицырдыруан. Уи ԥсышьа цәгьа ирҭеит гыгшәыгқәак. Ддырҳәырц дааныркылан, аха дара ззыԥшыз аҟара иԥьыба иҭамызт. Дыхәны днышьҭаҬан ицан, цәгьаԥсышьа иоуит, дшьабеит. Убарҭ агыгшәыгқәа бналаны Урыстәылаҟа ицеит, рыжәлақәа, рыхьҙқәа рыԥсахит рҳәеит. Аха ари аиԥш агыгшәыгра бумерангуп, иузымгьежьыр ҟалаҙом. Аида — зегь рыла, лыԥшра, лсахьа, лдырра — Аԥсны аҧҳацәа раԥхьа игылақәоу дреиуоуп. Лара лзанааҭ, амузыка, аԥсуа жәлар рмузыка аҭоурых аҿы Аԥсны зда дыҟамыз кадрын. Аԥсуа музыка аҭоурых иазкыз лышәҟәы лнапы ақәыѡны исзаалҭиит. Ихтны иаҳҳәап, илықәнагоз анасыԥ лмоуит. Иҟалап, ачымазара бааԥсы илыхьыз убри иахҟьазаргьы. Лабгьы ларгьы аԥсуаа раԥхьагылаѡцәа иреиуан. Рыԥсаҭа бзиахааит!

28. 1993 шықәсазы иахьаҿены ҳиааира ду адырѡаҿены Аҟәа сааит. 27 рзы иара ахы иақәиҭыртәит. Аҙымѡангагақәа аус азызуаз ирхылаԥшуаз ирыцыз автоматчикцәа рыгәҭа сыртәаны сааргеит. Аҟәа сааган скажьны имцеит, сыѡныҟагьы снаргеит. Макьана амчра анапқәа зегьыԥьара инамҙацызт, амарадиорцәа рзы икашшыран. Амаҷ азы ауаѡы дышьны днышьҭаҬан ицартә аҟынҙа. Ҳаѡны, актәи аихагыла абалкон аҬаҟа еиқәныхла итәан гәыԥѡык. Сара издыруаз, сыздыруаз-

гьы аҳәы дрылан. Уажәы ара сахьибаз игәамԥхазшәа збеит. Актәи аихагыла, актәи аквартира иԥнеибагәа иԥнан. Ешба дыргылаԥын, абри аиҳабыра рхазы идыргылаз аԥнгьы иара ибригада акәын изыргылаз. Иаргьы абра аквартира ирҭеит. Ихаҭагьы дуаԥ бзиан, иҭаацәагьы. Абри аԥнаҷы инхоз игәылацәа зегьы даара ҳаҭыр иқәырҭон. Ара ҭаҟа итәаҟәаз даарак исгәамԥхеит. Уахь сыԥналт. Сыԥшызар, абри ҭаҟа итәаҟәаз руаҳәк, Ешба иԥшәмаԥҳәыс лҷы еихырԥаны, лыхьтәы хаԥыцқәа ыҵихырц даҷын. Сара ажәырқьҳәа сааихан, арахь длыдызгеит. Али-ԥси рыбжьара иара дызцыз аасыкәшеит. Удокументқәа ҳарба рҳәан, аибашьра акорреспондент ишәҟәы, рнапаҟны ирымҭакәа рыла инхыскылеит. Нас сара исыцыз аҷкәынцәагьы равтоматқәа быжьҳәа иааԥнеибагәеит. Аԥныҵҟа иҟаз аԥсуа дрыламызт, аԥсуаа ҭаҟа итәан. Арҭ ԥарышьҭит. Аха сара арахь саныԥнала, ҭаҟа итәаз рыбжаԥыкгьы сыцыԥналеит. «Ара инхо иԥҳәыс ҳаҕацәа дреиуоуп, иаргьы ари аиԥш аквартира зирҭаз дара дрыдгылан азоуп. Уажәшҭа урҭ шәабашьра иалагар, — ҳшәыдгыларц ҳаҟаҳам...» — иҳәеит урҭ руаҳәы, иреиҳабшәа ирыцыз иакәхап. «Уи усҟан иаабап, уажәы абри аԥны ныжьны шәымцар, шәҭыԥ шәықәызҵаша срыԥхьоит!» — сҳәеит сара. Даргьы еибарҳәага индәылҵны ицеит. Сара сахьаадәылҵыз Лиова Лазба дгылан. Уи даара исҭаху уаԥсуп. Ҳгәыдибакылеит. Лиова ԥьара бзиак анимам ыҟаҳам. Кониак бзиак аацәыригеит. Ҳииаира ныҳәан, аконiак зҭаз ааимданы иаажәит. Нас ҳаквартирахь ҳхалеит. Уи ашә убриаҟарантә иԥырҷхьан, аартра мариан. Аԥны иахылахьаз гәылацәақәак ирҳәеит Дима иацы ара дшыдгылаз. Уи Егры иазааигәахахьаз аибашьцәа дрылан макьана. Ҳаквартира агәам ахыҵәан, угәы ахылартә иҟам. Макьана зегьы дара рыфԥы рхын. Аха ҳаԥны ҳаԥны акәын, ирыцқьатәын, рыфԥы ахааназ ари адгьыл аҷы имго ирымыҳәҳәатәын. Аҵыхәтәан ара иԥназ ақыртуа офицер иԥҳәыс даԥсыуазаарын. «Рыԥныматәа рыцҳақәа абахҭаху, рхы ианырҟьааит!» ҳәа ажәа ҳзынлыжьит. Сышәҟәқәа рацәак ԥырхага рымамшәа збеит. Ус аԥсуа шәҟәқәа еизганы ауаӌьаҟ аԥхьа ишьҭан, ирбылуан. Иҵегьы санрылаԥш, избеит Аԥсны аҭоурых иазкызи ажәарқәеи шыҟамыз. Гәдоуҭаҟа ҳанцоз иаҳхашҭыз,

Еҭери, сыʒҕабцәа хәыҷқәа рхьыматәакәа рыбжак, ԥшааны иргеит. Зегь реиҳа сгәы иалоу саб ираʒны ҟама ԥшааны иахьыргаз. Гәдоуҭаҟа ҳанцоз уи удырбалар холодное оружие ҳәа иумырхуеит рҳәан, иҭаршәны исҭәахит. Ара ирыԥшааит, ргәы иаларҭартә. Анҭ, аҕьычцәа рхылҭшьҭра, ирмыԥшаар руазма. Аҿены ақалақь акыр еимыздеит. Зегьыԥьара аԥсцәа кажьын. Аиҳабыра рыѽны аԥхьа, ашҭаҷы, амҭ рхаабыцуа ишьҭан аасѽык аԥсцәа. Зегьы ҷкәынцәан. Рҿеиқәыкра иахьʒазшәа, рнапқәа ргәы иқәтцан. Арҭ ақырҭцәа ирыдгылан, иҳабашьуаз украинцәан. Ашьҭахь излеилыскааз ала, урҭ аиҳабыра рыѽны иѽналан рхы рыхьчон. Уа иҟан, арҭ, Украинантә иааны, ақырҭцәа ирыдгылан еибашьуаз, дара ақырҭцәагьы маҷѽымкәа. Изҷыз акгьы шалымҵуаз анырба, идәылҵны ршьамхы рҿырзаргозар иалагарц рыʒбеит. Ахьаҵра иаҷыз ақырҭцәа рырхәҭақәа адырра ҟарҵозар акәхап. Арҭ ашҭа иаақәлон, ақырҭцәа иртәыз автобус ааин, дара ртәқәа нҭартәаны, арҭ ҳааиуеит ҳәа нараҳәан, ицеит. Ҳәарада, урҭ арахь ишзымаауаз даргьы ирдыруан, инрыжьызгьы. Иҟарҵара рыʒбаанʒа акәхап, ҳара ҳтәқәа жәылан ишааиуаз, жәларак абԥьарла еиқәных ианырба, инырҭәаны инархысны ицеит. Аҿены аԥсуа архәҭақәа Аҟәагьы ргеит. Аха ақалақь аԥсцәа алган ргара иахьымʒацызт. Арҭгьы, украинаагьы, ақырҭцәагьы ирҟаҭәаз аҷкәынцәа иахьагьы амҭ рхаабыцуа абра еилажьын. Аринахысгьы шаҟа инхо здыруада, ижымкәа. Макьана урҭ раха аʒәгьы имамызт.

Октиабр

11. Ателевизор машәыршәа иахьасыркыз ҳпрезидент Ҳаԥьымба Р. Ԥь. жәларак аурыс журналистцәа дрылатәаны рацәажәара даҷын. Ажурналистцәагьы тактк рымаʒамызт, рқашь злам рымҳаҵә аларҵоит. Иара азеиԥш зҵаарақәа зегьы рҭак бзианы иҟаиҵон. Аха акультура азҵаараҷы, ууанʒа иҟаз аиҳабырагьы, уажәы иҟоугьы, аҵаѽы ԥсыҿ иеиԥш иаҷахоит. Ҳкультураҷы ихҭыс дуны ишыҟалаз Ф. Искандер ифестиваль азгәеиҭеит. Уи урысшәала дыѽуеит, аурыс культура датәуп. Уи иҭып ыҟоуп аԥсуа культураҷгьы, аха уи азҵаара хадақәа дрыҵаркуам. Аԥсуа милаҭ культура ҳбызшәа иаҳарцәаз,

ишьҭнахыз ауп. Аиҳабыра, изакәу сыздырам, уи атәы ражәа иаларҵаҙом. Аполитик бзиа, атәыла аҧшәмаҵәҟьа, урҭқәа ирыҵаркуа идыруеит, аҳәашьагьы дақәшәоит, аҟаҵашьагьы. Ҳтәыла ахадацәа аҙәгьы дхәыдаҙамызт, аха саҭарымҵааит. Урҭқәа аҳәынҭқарра усқәа рахь ирмыҧхьаҙеит. Ҳгәыҷлап, убри аиҧш аамҭагьы аап, аҳәынҭқарра аус хадақәа рахь изыҧхьаҙо амчрагьы ҟалап ҳәа.

Ноиабр

14. Есымшатәи ахҭысқәа — аполитика, акультура, аҧсуа литература — угәы уазыргогьы, узыргәырҷьогьы рыцуп. Ҳәарада, сықәрагьы иара атәы ҟанаҵоит. Аҧсҭазаарагьы ахраҙагеиҧш икылыхха избоит. Аҙы кылсуеит. Сыблақәа сыхьуеит. Ахәышәтәыртаҷы снеин, макьана ҧытрак иузхартә иҟоуп рҳәеит. Ус, сшырхылаҧшыша ҳәа, акы сабжьаргақәеит. Аха уи смыхәеит. Нас, Ареспубликатә хәышәтәыртахь абла ҳақьым Аппба лахь сцеит. Уи уа дҳақьым хадоуп. Ибзианы слыдылкылеит. Уахь сназгаз смаҭа Нар иоуп. Уи дыстамотологуп, уа зегьы дырдыруан. Ублацәа наҟ иаҵаҿылан, ублагәқәа ирыхшьуеит, аоперациа азутәуп, рҳәеит. Аха, сара сықәра ахьынҙаҟоу ала, аоперациак атәы саҳаны иҟаломызт. Рыцҳарас иҟлаз, сара еснагь ашәҟәы схы анкылоуп. Уи аблақәа аҭахуп.

Арахь ашәҟәыҩӡцәа аизара ду аҿазыҟаҵара иаҷуп. Уа апроблемақәа рацәоуп. Уажәаҟара шәҟәы ҭыҵуа иҟамлаҙац, аха алитератураҵәҟьа иагуп. Еиҳаракгьы апрозаҷы. Апоезиа аҭагылазаашьа еиҳа еиҧзар ҟалап. Аибашьра аан, иаҭахыз ажәеинраалақәа рѿуан, ибзиангьы ирыҧхьон. Адраматургиа зынҙа икаҳан иҟоуп. Иналаршә-ааларшәны актк змоу пиесақәак рыѿуеит. Уаҳа егьыҟам. Атеатр ҳамоуп, артистцәа бзиақәа ҳамоуп, урҭ еснагь иҧшуп аѿӡцәа рахь. Иажәыз рацәаѿхеит. Аҷар иаҵагыло рахь, алитература хоббик аиҧш изыҧхьаҙогьы ҟалеит. Даара аус утәуп.

28. Изҙар изхәарҭозеи, аҧсҭазаара даарак ихаам. Аҵыхәтәахьы инеиуа ианалагалак, ма угәабзиара иаламкьысыр. Иара усгьы, иҟауҵаз, иузыҟамҵаз, узхьымҙаз уанрызхәыцлак, узхьымҙаз ухьаауеит. (Абарҭ анҵамҭақәа аҙәы дрыҧхьо иҟалар, игәы касыжьыргьы сҭахым.) Ҳәарада, аҧсҭазаара ссируп,

абарҭқәа ирылган уаназхәыцлак. Аха урҭқәа иузрылгаҙом, аха иахьынҙауа ҳаҭыр ақәуҭар иуҧылоит.

В. Занҭариа дысзасын исеиҳәеит Ф. Искандер игәалашәаразы акомиссиа аилатәара шыҟаз уарымҳәаҙеи ҳәа. Исарымҳәацызт, аха уажәшьҭа издыруеит сҳәеит. Ф. Искандер дзыҧсоу зегьы иаадыруеит. Иаҳҳәап, изаамҭанымкәа зыҧсҭазаара иалҵыз Даур Занҭариа итәык ԥьара ианырҵо, иадырбо изыҟамлазеи? Даур аҵыхәтәантәи ироман лагалоуп ҳлитература зегьы азы. Еснагь имҩаԥысуа ажәа сахьарк алшарақәа рыцҵаразы, иҵәахны иамоу аҿыцқәа раартразы аԥшаара иахылҵит уи. Аха иахьауажәраанҙагьы урҭ ахәшьара рымам. Ажәакала, ҿыц игәаҭатәу, изхәаԥштәу рацәоуп аԥсуа литература аҿиара азҵаарақәа рҿы.

Декабр

7. Аԥснытәи Ашәҟәыҩҩцәа Реизара ду ыҟоуп. Ҳахлафны иаҳҳәоит, ашәҟәыҩҩцәа хыԥхьаҙарала имаҷуп, реизара дууп ҳәа.

Аԥсны Ашәҟәыҩҩцәа реидгыла, ҳәарада, ҳкультура ацентрқәа иреиуоуп. Уеизгьы, уи азы аҭоурых ду змоу Аԥсны Ашәҟәыҩҩцәа реидгыла аҵакы иагымхеит. Ашәҟәыҩҩцәа реидгыла уажәтәи ахантәаҩы А. Мықәба аҳасабрбатә ажәа иҳәеит, қьаад мкҙакәа. Иагьыцәгьамкәа. Нас дцеит. Игәы ҽеимхеит, ишьақәыҕәҕәара шьҭытцит рҳәеит. Уаҳагьы дыхнымҳәит. Ашьҭахь ақәгыларақәа ирылагеит. Урҭ рахьтә иалукааша маҷын. Аклише рацәан. Аизара ду, ҳшақәымгәыҕзоз, хар амамкәа, еизадан имҩаԥысит. Аиҳабыра ҿыц ралхразы иқәдыргылеит Г. Сақаниаԥҳаи В. Аԥҳазоуи ркандидатурақәа. Абжьы ирҵеит В. Аԥҳазоу. Гунда абаҩхатәра змоу, ауаҩра бзиагьы злоу поетессоуп.

Маҙаныҟәгаҩыс Д. Наҷҟьебиа далхуп. Иҭәҭәамҭагьы дықәуп, алитература бзианы издыруа, аинтеллект змоу интеллигентуп. Д. Наҷҟьебиа урысшәалагьы дыҩуеит. Аԥсшәа аҟынтәи аиҵагаразы зда дҳамаҙам дреиуоуп. Аизараҿы даара активла ихы ааирԥшит А. Лагәлаа. Иааиҳәаз, иааҟаиҵаз, акандидатурақәа иқәиргылаз — акы узавалом. Ибзианы дцәажәеит Гена Аламиа. Уи ипоезиа ахатәы ҷыдарақәа шамоу аиԥш, иқәгыла-

рагьы убас иҟан. Абас, абарҭқәа зегьы цәырнагеит ҳаизара ду. Уи иаҳәоит, иара иаамҭан, иаҭахны иҟаҳҵеит ҳәа.

16. Аҟәаа, араионқәа рҟынтәи, ауаа рацәаны еизеит. Апрезидент идгылогьы, иҿагылогьы. Иаахтны иҳәатәуп, урҭ рцәажәашәьеи рхымҩаԥгашьеи уеилаҳартә иҟам. Аибашьраҿы, аҳәк иеиԥш еидгылан ҳажәлар аиааира ргеит.

Аха, убри аиааира ду ашьҭахь, ажәлар реиҩшара иалагеит. Зны-зынла еизырго рахь аҳәы уиазҵаар, абри абриоуп ҳәа аҳәы акы ахьӡ изҳәом.

Иахьа шьыжьаахс алашара ыҟаҳамызт. Еҵери иаха лхьаақәа ддырцәомызт. Лара ас дшыҟаз цәашьас исымазиз. Ашьыжь асаат 5 рзы сгылеит.

Еизаны иҟаз ажәлар, аҵыхәтәан, рхаҭарнакцәа алхны, аицәажәарахь ирышьҭит, аиҳабыреи дареи акаҿы иааибагеит. Даргьы еимпит. Уажәшьҭа зегьы ирылжжуа иалагеит иааҟәымҵҳакәа изҿу, лҵшәа змам аиҿагылара. Саргьы ажәақәак сдырҳәеит, исҳәазгьы убриоуп, абарҭ ақәгыларақәа рформақәа шыԥсахлатәу. Еиҳа еиҧьу формоуп ҳәа ишысыԥхьаҳо иара ус еизаны аицәажәара. Аҩганкгьы иахьауа ирыԥшаауа аконсенсус. Иахьынҳауа ажәлар реиҩшара ныркыларц.

30. Гәлиа Д. И. ихьӡ зху Аҳәынҭқарратә премиа изаамҭанытәуи ршаразы иҟаз апроблемақәа зегьы акомиссиа ишаҳбаз ицеит. (Уаанҳа, апрезидент Ҳаԥьымба Р. Џь. сиацәажәахьан, ҳазҵаарақәа еиликааит, ҳара ишаҳаҳбахьоу, ишаҳҵаху имҩаԥысырц ажәа ҳаиҵеит дҳацхраарц.)

Апрезидент ииҳәаз наигӡеит: ахәҩыкгьы рыҵаразы: В. Аԥҳазоу, В. Занҭариа, В. Аблоҵиа, Л. Гәымба, Д. Наҷҟьебиа (аконкурс даламҵакәа). Ас иахьыманшәалахаз даара сгәы иахәеит. Уажәшьҭа сгәы рҵынчны Ашыҟәс ҿыц саԥылоит.

2017

Январ

1. Ԛажәаҟа минуҭ аус аухьеит асаат акы ахь. Аҽыццышә аамҭа. Иа, ашықәс ҿыц алҧха ҳаҭ, ҳшынҭаацәоу раҧхьа иҳаргыло, ҳазҳәо агәабзиара ауп. Убри азы ҳашшуа ҳҟоумҵан, иаҳхылаҧшу! Агәырҕьаракәа рацәаны, аихьӡаракәа, анасыҧ лаша ҳзацҵа! Убарҭ зегьы ҳажәларгьы ирзеиҕьасшьоит. Абзиарахь, аҭынчнхарахь, аизыӡырԛрахь рхы рха ауаатәыԛса! Ҽаанбзиала! Ашықәс ҿыц ныҳәа дууп, аха ҳара ҳшынҭаацәоу иҳамоу ахьаа, Еҭери лчымазара, ҳала акы амбо ҳҟанаҵеит. Иҳахшаз рыцҳаҳшьоит, дара русҟәа, рҿара, рхақәитра — зегьы раха рымаӡам. Саргьы, аҭаацәа зегьы ҳхьаа убасҟак саргәаҟуеит, акы аҟаҵара, акалам шьҭыхны ақьаад акы анҵара аҟынӡа снапы наӡом. Еҭери сареи ҳзаҵанакызеи?! Убригьы ҳачҳарын, аха ҳахшареи урҭ рыхшареи ирхароузеи (?). Злыҧхаҳаура, суҳәоит, иахьынӡауа убарҭ убри иацәыхьча!

Февраль

1. Февраль асы аанагеит. Асы еснагь ҳаигәырҕьон, аха уажәы ҳгәалаҟам. Ахьҭа ыҟоуп. Ҳара, асубтропикҟәа рҿы ҳшыҟоугьы, алӡынрак ахьҭа ҳшакыц ҳакуп. Еиҟәжәаны иахьҵааууа алӡынрак иҧхаҟәаҟәараӡа иҟоуп. Уи ахацәыхьчашьа рҵеит. Иахьатәи атехнологиа убрагьы рхы иадырхәеит, аӡынтәи русҟәа, еиҳа еиҕьны — ирласны ишьақәдыргылеит, ҳара аӡын ахьҭа ҳакуеит, аҧхын — ашоура. Аԛбагьы рҿырцәыхьчашьа ҳзымҵеит. Уи даара ихьымӡгаҳшьартә ҳаҟоуп. Ҳшыжәларыку зегьы иҳагроуп уи.

Еҭери уахынла зынӡа данзмыцәо ыҟоуп. Хыла лара лымаҵ зуа ауаԛы длыдтәалоуп, аха, уи ҳәарада, ҳара ҳалзыҧсахуам. Еснагь лааигәара ҳаҟазароуп. Ҳагьыҟоуп. Еҭери лчымазара лара лаҟара саргьы исыхьуеит. Урҭқәа раан ауаԛы убас дзаҵәуп, дуур иҵахуп. Ауаԛы насыҧда! Шаҟа дыхьчамзи. Зны-зынла гәаныла аҧсҭазаара убас сақәыӡбоит, уи ауаԛы иҧышәаразы мацара иаҧҵоуп, нас уи аҧышәара рхы иахьадырхәо сыздырам ашацәа-чаҧацәа. (Зегьы дара роуп, схәыцқәа рҿы ианакәыза-

алак сақәыʒбом, иацәсыршәом. Ииашоуп, ауаҩы имч анымхалак, аԥсҭазаара дақәыʒбоит, аха, зегьы дара роуп, аԥсҭазаара ԥсҭазаароуп. Анцәа иҳаҵәеишьеит.)

Ҳкультура аҵагылазаашьа уашьклаԥшыр, Аԥсны зымаҵ руа амилаҵ культура ианацәыхароу ыҟоуп. Иаҵысшьырц исҭаху — «ҳмилаҵҭа культура».

Ус, Акультура аминистрра, иара амаҵ зуа аус бзиақәагьы аԥшьыргоит. Иаҳҳәап, акультуратә ҭынхақәа рыхьчара ҳәа иаԥшьыргаз. Аиаҵымкәа, еиҳарак, Аҟәа еизнагаз, еиуеиԥшым егьырҭ акультурақәа рахь иаҵанакуагьы ирхылаԥштәуп, иҵатәуп. Аха, ианакәзаалакгьы, зегь реиҳа анапы зегыз, аԥсуа милаҵҭа культура. Уи аҵҵаара иахьагьы иахьыҟоу инхеит. Зегьы реиҳа иҵам, ахыҵхырҭақәа, аҿиара, ахырхарҭақәа, аҷыдарақәа ишахәҭоу еилкаам. Ус, иаҳҳәап, аспирантк, адиссертациаҩцәа ԥьара темақәак алкаан иҵырҵаауазаргьы, ашьаҵақәа инадыркны иахьа иахьынʒаҟоу уҳәа аʒәгьы далакьысʒом. Уи иагьымариам. Аҟәа, Кавказ акультуратә центрқәа ирылукаартә иҟоу, уи аганахьала, иналас-ҩаласхьазаргьы, инарҵауланы иҵам. Уи напы арктәуижьҭеи крааҵуеит. Раԥхьа акадрцәа ҳамамызт. Уажәы уахьгьы ԥыҵҩык ыҟоуп. Еиуеиԥшым акультурақәа ирыҵаркуа, Аҟәа иҟоу акультуратә ҭынхақәа ирылгатәуп ҳара ҳмилаҵҭа культура. Зегь реиҳа иҵам. Ишдыру еиԥш, аҵоурых ашьақәыргылара иахьатәи аҿиара иацхраауеит. Раԥхьа ақьырсианра аҿиараҷы, еиҳа аматериал ахьыҟоу ала иалагазар ҟалоит. Нас уаанʒатәи ахь еиҳа аиасра албаара мариахоит. Раԥхьа иргылан, иазгәаҵатәуп, аԥсуа қьырсиантә ҭынхақәа рҷыдарақәа. Византиатәи ауахәамаргыларатә ҟазараҷы иазхаҵоу автономиа зҳамоу, аҵоурых ишадыруа ала, ақьырсиантә уахәамақәа ажәытәи амарҵаҵратә ныҳәарақәа рҿы идыргылон. Изышьцылахьаз адинхаҵара макьана иказмыжьцақәаз аԥсуаа, ақьырсиантә уахәамақәа ирыҩнагалан, аԥсаҵаҟаҵарҵаҷы ацәқәа ршьуан. Убри аҟнытә, аԥсаҵаҟаҵарҵақәа рыҟаҵашьа, аҷа қьырсиантә уахәамак аҿы аиԥш акәымкәа иазырцаны, ацә наган иршьыртә иҟарҵеит. Уинахыс, уахь ацәқәа наган, уи ршьа акаҵәара иаҟәыҵит, аха аԥсуа уахәамақәа зегьы рҿы архитектуратә ҷыдарақәа шыҟаз инрыжьит. Убриалагьы, Аԥсны

ақьырсиантә уахәамаҷы уи аҷыдара нхеит. Инхеит, завторцәа рыхьӡ нымхаз, Анцәа иан дызну аныхақәа. (Анцәа иан аԥсуаа Ҳацқьа лакәын. Лкульт ыҟан, иҟоуп иахьагьы.)

18. Д. И. Гәлиа ихьӡ зху Аҳәынҭқарратә премиа зауз апрезидент рнапаҷы ириҭеит. Ишақәнагаз имҩаԥысит.

Еҭери деиҕьхом. Уи деибганы дсымазҭгьы, адунеи аҷы еиҳа насыԥ змоу рахь схы сыԥхьаӡон. (Ахьча даныԥсы икәа ашә ҭазар ҳәа иԥшаауан шырҳәо еиԥш, аинтервиуқәа сымызхырц зҭаху ирыцлеит. Зегьыҭәҟьа мап узырцәкуам.)

Сԥенџьыр салԥшны иахьынӡазбо, амра гылан, ианықәԥха, иблахкыгахеит. Егьа хьанҭара ацзаргьы, аԥсҭазаара азгәышра аҭахым. Аха ауаҩгьы, даақәымҭӡакәа қәпароуп дызҷеу, ианикәымҷиалаӡак, зегьы дрықәгәамҭуеит. Ианаҳажьып, уи аамҭала игәы ааникылоит.

22. Амш хар амам, иагьхьҭацәам, иагьшоурацәам. Сгәалаҟазаарагьы убасшәа иҟоуп. Еҭери иахагьы хар амамкәа дыцәеит, иахьагьы хар лымам. Ус ианыҟоу аѡны иѡноу зегьы еиҳа ҳаиҕьуп. Аԥсҭазаарагьы, ус, ицәаацәыԥсуа инеиуеит. Аполитикаҷы уажәы зҭаара хадас иҟоу апарламент ахь алхраҟәа роуп. Агазеҭқәа рбызшәала иуҳәозар, аҿаамҭанык еиԥшымкәа адепутатра зҭаху рацәаѡуп!..

27. Шьыжьнаҵы В. Занҭариа дысзасын, исыдиныҳәалеит: «Ахьӡ-Аԥша» аорден I аҩаӡара урҭеит, апрезидент инапы аҵаиѡит ҳәа. Ҳәарада, уи азы даара иҭабуп ҳәа расҳәеит. Раԥхьа иргылан апрезидент. Аха схаҭа сҭагылазаашьа убас иҟоуп, сызгәырҕьаӡом. Сгәырҕьара аартырҭақәа шәаҳауп.

Март

5. Иахьа еиҭаҳдырбон Адлеиԥҳа хәыҷы лықәгылара. Ҳахьӡ ҭылгеит. Урыстәылатәи ателехәаԥшра аусуѡцәа даара илеигәырҕьаны дрыдыркылеит. Аԥсынҵры бзиа, анасыԥ нагӡа, Анцәа илыҵ!

15. Иахьа исымшироуп. Сымшира иақәыршәан, уи аламҭала исанаршьаз аҳамҭақәа снаган исырҭарц рыӡбеит. Апрезидентгьы, авицегьы, апремиергьы ыҟан. Апрезидент, ажәа бзиа ахҳәааны иситеит.

Ажурналистцәа анца, егьырҭ рҿы ицәыригеит иареи сареи ҳшеизыӄоу. Иара иануп, сара санлаҳәшьа Хьыкәыр (аҳкәажә), дара ракәымкәа, сара сакәзаап илныкәуаз. Апрезидент иандуи иабдуи рԥызцәа рыԥшаара уадаԥуп. Аԥны астол хианы иӄоуп. Убас зны, Багаԥшь С. В. данпрезидентыз, днеихьан (иԥсаҭа лашахааит). Пҳалк зкуа абутылка ала инеигаз ашампанԥы, уажәыгьы, аԥны, уаԥы иахьибарҭоу игылоуп. Аԥныӄа схынҳәны саннеи, дук мырҭыкәа исҭааит сԥызцәа бзиаҟәа: А. Лагәлаа, Д. Начӄьебиа, В. Аԥҳазоу, В. Занҭариа. Акыраамҭа ҳаидтәалеит, ҳаибабеит. Урҭ рышьҭахь Сенер Гогәуа раԥхьа днаргылан, Гогәуаа ааит. Даара сгәы иахәеит сашьцәа ас иахьысхаҵгылаз. Ашьҭахь еималеиҷалаха иааит саҳәшьаԥа Ардашьыл (ихәыҷыхьӡ Шәышәа) иԥшәмаԥҳәыси иареи, саҳәшьаԥҳа — Ламара Лагәлааи. Ҳгәылацәа ааигәацәа адгалан, сыӡгабцәа, сыҷкәын, смаҭацәа, сымаҳә Алик Базба — зегьы сыртәеит. Еҭеригьы, лгәы шыбзиамызгьы, даазгеит. Атәара лзымариамзар акәхарын, аха илычҳаит. Ус уахьлыхәаԥшуаз дыбзиахәха дыӄан, зегьы рҭыԥ аҷы ианыӄазтәи лыԥшӡара амч аман. Абас имԥасуан сынтәатәи сымшира.

30. Ҳаиҳабыра ирыӡбеит сиубилеи Аԥсуа драматә театр аҷы иҟарҭарц. В. Занҭариа, З. Аԥьапуа, А. Какоба, В. Аԥҳазоу, А. Лагәлаа — зегьы рыкәгылараҟәа даара ибзиан. Сара аҭак ажәа аҳәара саналага, атеатр аҷы иҟаз зегьы гылеит. Сцәажәонаҵгьы игылан. Уи даара ҳаҭыр ақәыстҵеит, исхамыштӄәа иссынхеит. Аеҵәа сызкыдымԥааузаргьы, ҳажәлар, ҳлитература, ааидкылан, ҳдоуҳатә культура иахьынӡасылшоз амаҵ зуит, гәыкалаҵәӄьа. Акультуреи алитературеи рнаԥсгьы, еснагь салахәын ҳҳәынҵқарра, ҳауааажәлар русура. Ҳинтеллигенциа зегьы уи алагалара аус азызуит. Убарҭқәа рыхә ршьеит. Уи еиҳау ҳамҭагьы ыӄаӡам.

Апрель

Е. Евтушенко идунеи иԥсахит. Уи еицырдыруаз аурыс поет, ауааажәларратә усзуԥы, ибзиарақәа рацәаны исыдуп. Даара сгәы иалсит. Аҵыхәтәан Аԥсны данааи, даара игын, аха ибаԥхатәреи иԥсҭазаареи рымч дырԥегьых иблақәа ирҭыԥшу-

ан. «Бзиала ҳәа сҳәарц сааит, сыԥстазаараҽы Аԥсны, аратәи сԝызцәа, сгәаҽы хашҭра зқәым аҭыԥқәа ныркылоит», — ихәеит. Раԥхьа сара сиԥшааит. Нас ҳаицны Д. И. Гәлиа имузеи аҽы ҳцеит, иара излеиҭаххаз ала; апантеон ахь ҳхалеит, И. Ҭарбеи Е. Коҕониеи ахьжыз ашәҭқәа ықәиҭеит. Сара хыла бзиала ҳәа сеиҳәеит. Мчыбжьык бжьымсыцкәа иԥсҙы аадԝит. Иара Америка дшыҟаз дыԥсит. Дызлаҳәахьаз ала, аурыс шәҟәыԝԝцәа рзеиԥш дача ҭыԥ Переделкино, Пастернак дахьжу аԥсыжырҭаҽы анышә дамардеит. Евтушенко дшыҷкәынҙаз, ихьҙ-иԥша ҟалеит. Ажәеинраала ссирқәа шиԝуаз еиԥш иссирны дрыԥхьон. Аудиториа дуқәа еизигон Урыстәылагьы, аҳәааанхыҵгьы, Америкагьы ихьҙ иԥша ыҟан. Хыла сара сыԥстазаараҽы, сырҿиара ус аҽы хашҭра иқәымкәа дынхеит.

Москва имԝаԥысуан Аԥсуа культура амчыбжь. Убасҟан, убас иақәшәеит, Е. Е. Евтушенко СССР ашәҟәыԝԝцәа Реидгыла амаҙаныҟәгаԝыс дыҟан. Иара ибзоурала, СССР ашәҟәыԝԝцәа Реидгылаҽы сырҿиамҭа иазкны аиԥылара мԝаԥыргеит. Москва алитератураҽы еицырдыруаз ашәҟәыԝԝцәа, акритикцәа, алитератураҭцааԝцәа сырҿиамҭа иалацәажәон. Сара сацәшәон уи, избанзар, Москватәи алитераторцәа алахь аԥшра рыздырҙом. Аиԥылара сшақәымгәыҷоз даара ибзианы имԝаԥысит.

Ахи аҵыхәеи, сԝымҭақәа еилдыргон, ишрыԥхьаз ԝашьомызт. Даара ахәшьара бзиа арҭеит. Саргьы, сҿазыҟаҵан сыҟан, ицәгьамкәа сықәгылеит, ихсыркәшеит. Иара убасҟан, маҙаныҟәгаԝыс дыҟанаҵы, Америкаҟа ицоз жәаԝаԝык ашәҟәыԝԝцәа ргәыԥ салеиҵеит. Иаргьы дызлаз. Америка иҟан, СССР, Урыстәыла, иадгылаԝыз ҳәа ирыԥхьаҙоз, ашәҟәыԝԝы, апублицист, ауаажәларратә усзуԝы Казенс имшқәа. Америка ацара сара сзыҳәа акыр иаԥсан. Даара исҭахын. Мчыбжьык инеиҳаны имԝаԥысуаз Казенс изкыз аиԥыларақәа зегьы рҿы ажәа сырҭон. Ҳәарада, сара сахьынтәиааз, Аԥсны, аԥсуаа зуҫцәоу, ирыԥсҭазаашьоу, рдоуҳатә культура атәы акәын сықәгыларақәа зегьы рҿы тема хадас иҟаз. Аиҭагаԝ, ауаԝы бзиа, аурыс литературадырԝы Уитни сымаҵ иуан. Ниу-Иорк ҳналаган, Америка зегьы еиԝҵәа Лос-Анжелес ҳцеит. Иахьа уажәрааҙа сахьнеихьоу ԥьара сақәымшәац убас иԥшҙоу ақалақь. Ишеибакәу иҟәашкараҙа иҟоуп. Насгьы,

хыла сара даара сыззыразым анебоскриобқәагьы ақалақь аганахь џьара идуцәам гәыпқ ацәаара убоит, егьирахь зегьы виллақәоуп, хпа инаркны жәаба рҟынӡа еихагылоу ԝнқәоуп. Архитектура ссируп, ԝба-хпа еиԥшу хыбра убаӡом. Америка сцара атәы зыԝхьеит, аха ҳаҟазааратә епизод хәычык еиҭасгәаласыршәар сҭахуп: Урыстәылатәи ашәҟәыԝԝцәа рделегациа иԝныҟа инеиԥхьеит, аурыс литература бзиа избоз миллионерк. Уи, еилкааун, даара бзиа иҟаз аӡәы иакәын. Астол хадахьы инеиааиӡагьы асасцәа ирыдыргалоит еиуеиԥшым арыжәтә, ахыжәла. Сара ҳтәааиӡа изжәыр сҭахымызт, аганахь сгылан. Евтушенкои иԥшәмеи столк иахатәан. Евтушенко снеиԥхьан, аҵәыцак аԝы насиркит. Уи «Когор» ҳәа изышьҭоу ԝеиқәаҵәаан. «Ваше здоровье!» — сҳәан, абжараҟынӡа изжәит. Евтушенко дҵааит изеиԥшроузеи ҳәа. «Хорошее вино», — сҳәеит сара. «Акачыч лучше!..» — дааччеит иара.

Евтушенко ижра иагьахыдмырҟьацәеит, аха иагьгәыгәҭажьымызт. Путингьы абзиа изиҳәеит. Ишысҳәахьоу еиԥш, иареи сареи акыр ҳаиҿархасырҵан. Аԥсны бзиа ибон, шықәсык ахь ԝынтә-хынтә дмаакәа иуӡомызт. Ашьҭахь, Гәылрыпшь адачагьы ааихәеит. Уа Ҭарба И. К. иареи рдачақәа еидын. Даргьы еиԝызцәан. Иаалырҟьан иԥсра даара сгәы иалсит. Иԥсаҭа бзиахааит! Зегьы уа ҳҟалоит...

22. Ариабжьарак Урыстәыла Адәныҟатәи аусҟәа рминистр Лавров Аҟәа дааны дыҟоуп. Урҭ Аԥснытәи рхаҭарнакразы ахыбра бзиа ҟарҵеит. Сара сыхәҭаахьала уи сгәы иахәеит. Идыргылаз, шаҟа иацклаԥшны идыргылаз, архитектура ҿыц иақәшәо, иҭбаатыцәны. Аҟәа агаҿаҿы иреиґьу аҭыпқәа руак аҿы. Абас, идыргылаз, ишдыргылаз ала, Аԥсны рышьаҭа ҕәҕәаны ирҳарц рҭахуп. Уи ҳаргьы иаҳҭахуп. Урҭ рыбҕа ҳамамкәа ԥсыхәа ҳамаӡам. Аха уи иаанагом, ҳара, ҳажәлар ринтересҟәа, рыҿиара, рдоуҳатә культура, ҳҷыдарақәа — зегьы ирылаҳархәуеит ҳәа. Убарҭ рыхьчараҿы ауп рыбҕа ҳамазар ахьаҭаху. Амалаҳәагьы акәымкәа.

Лыԥсҭазаара далҵит Маргарита Ладариа. Уи Аҟәатәи Арҵаԝратә институт аҿы аурыс литературазы алекциақәа дрыԥхьон. Ибзиангьы. Сара ажәеинраалақәа шызыԝуаз, аԥсуа литературатә кружок шеиҿыскааз анеилылкаа, даара исымалы-

рҽхәеит. Убра сҭанаҵы урҭқәа зегьы дрызҿлымҳан, лыцхыраара ахьаҳҭахыз лхы ҳхылбаауамызт. Уи лаб, Нестор Лакоба ицнагаѡ, 37 рзы даныршь, дара ирулак иқәҵны Урыстәылаҟа ицеит, иахьазымдыруаз. Даара дпатриоткан. Лусгьы бзианы илдыруан, ихәарҭоу акы ҟазҵозгьы, лнапы ахьынӡаназоз, дрыцхраауан. Лыԥсаҭа бзиахааит!

Маи

9. Аиааира амш. Ари мыш дуҵәҟьоуп. Еснагь иагмыжькәагьы иазгәарҭоит. Уи аҽа еибашьрак еиԥшымызт. Адунеи ааршазар иҟалахьоу иреицәаз — афашизм — иаҿагылан. Асовет жәлар рыԥсадгьылгьы рыхьчон, афашизм аипш иҟаз аршрагьы уаҳа иҟамло ашьаҭа ыҵапҟаны, аӡыршы ақәырҭәарц рҭахын. Мҽхакылагьы, ҵакылагьы, адунеи аҿы иҟалахьоу аибашьрақәа зегьы иреиҳан. Аиааира, аибашьра аилгара атәы хәыҷгьы-дугьы ҿык-бзык иазымҳәо иеигәыргьеит. Сара убри агәыргьара ахыхьгьы санхәыҷӡаз инаркны исымаз агәыргьара иацлеит. Уи сабиашьаипа Арушьан итәык уаѡы еиликаартә иҟалап ҳәа. Арушьан иаб ажәытә аиспанка ҳәа изышьҭаз ачымазара дагеит. Иангьы шықәсык ашьҭахь хаҵа дцеит. Лыҷкәын егьаумҳәан, дпаҧсахеит. Убасҟан, уажәы иан дзыццаз игәыцхәы, усҟан Аҧсны еицырдыруаз ажурналист, Аҟәа дганы Н. Лакоба ихьӡ зхыз аинтернат дҭеиҵеит. Уи даара аҵара бзианы иҵон, асахьа бзианы иҭихуан. Аҧхынтәи иԥсшьарамшқәа рыбжа иан лҿы (уи Ԥақәашь дрыман) ихигон, рыбжа — ҳабду иҭынхараҿы, сабиашьа иҿы. Уи ҳара аамҭақәак рзы ҳхәыҷра ҳхамыштуа иҟаиҵеит: ахәмаррақәа ҳзеиҿикаауан, ажәабжь бзиақәа ҳаиҳәон, алакәқәа аниҵон, иара убас аҵара шаҟа аҵанакуа атәы. Ѡыза еиҳабык иеиԥш даабо иҟаиҵеит. Аҧхын иԥсшьарақәа рзгьы мышкы баша игомызт. Иаб идгьыл аҿы, еиҳа иахьыманшәалаз, ибзианы ихикаан, аѡныҵҟа абаҳча ҟаҵара далагеит. Ачаи шьапқәа ааганы уа еиҭеиҳаит. Усҟан ачаи рыздырӡомызт. Ашәыр еиҭеиҳаит. Насгьы, иара ибзианы дхысуан, дагьышәарыцон. Исхамыштуа инхеит уи ҳаѡны араҵла ду амҵан ишьҭаз амаҭ ду, харантә деихсын, ицҟьашәҟьа ишықәиҵаз. Сан рыцҳа амаҭ мыцхәы дацәшәон. Илымукәа хаз ихәы ҟалҵеит, акәты лшьит, еиҵалчаԥеит.

Иахьагьы уаҳа ихабар ыҟам. Аибашьра ашьҭахь дҭахазаргьы иҭахашьа еилкаатәын. Убри аилкаара иашьҭалаша, уи азы иҟаҵатәыз еилызкаартә иҟаз уаҩы дҟамлеит. Аиашаз, аеҭым, диеҭымуп Уи даара иазҟазаз аҳәгьы дҳаламызт. Сара схәыҷын. Исылшартә санықала, хымԥада, сҽазыскуеит.

12. Иахьа Баграт Шьынқәба имшироуп. Ишәышықәса аиубилеи атеатр аҿы имҩаԥыргарц иҟоуп. Дахьынхоз Аҳаҭыртә ҕәы ахьқыдырҵоз сыҟан. Ауаа маҷын. Уи еиҿызкааузаз ирхароуп. Баграт Шьынқәба ду изку иарбанзаалак акгьы агымхароуп.

Ауха атеатр ҭәын. Аха, аиаша сҳәоит, асцена аҟынтәи иаҳдырбоз даарак угәы иахәартә иҟамызт. Иашоуп, усҟан зегьы ишрышьҭаз Асовет поетцәа ҳәа акәын. Иҭахы иҭахым, аидеологиа иҽақәиршәар акәын. Иҽахьақәиршәақәозгьы рацәан, аха ибаҩхатәра злаҕәҕәааз ала, алирика дахьыҷнахуаз рацәан. Уажәы ииубилеи аиҿкааҩцәагьы убри ала рхы ҿырхыр акәын. Иажәеинраалақәа рахь ашәақәа злыху маҷмызт. Убригьы рхы иадырхәар акәын. Аха ус ирзеиҿымкааит, зегьыԥьара аидеологиа аларгалеит. Зегьы дара роуп, ахәаԥшцәа активра аадырԥшуан. Уи ирҿиамҭа бзианы иахьырдыруаз, ахә ҳаракны иахьыршьоз, егьырҭ еиҿызкааз ирзыҟамҵаз ханарҭәаауан.

Б. Шьынқәба имҽхакы, уи ипоезиа ҳлитературазы, ҳмилаҭ культура зегьы азы, ҳбызшәа аҿиаразы — ихәшәоуп.

25. Даара сгәы иалсраз саҳаит: иԥсҭазаара далҵит Вова Касланҳиа. Уи дычмазаҩуижьҭеи акрааҵуан, аха асҵәкьа дыхәнажәоит ҳәа сыҟамызт. Даара ҳаҭыр зқәысҵоз, сгәы ззыбылуаз, иҟазҵоз ҳаҭыр ақәысҵоз уаҩы цкьан. Аԥсуа бызшәа иазку уи иҩымҭақәа иара атемала иҩыз иреиҕьқәаз иреиуоуп. Убас анемец бызшәа аԥсшәеиԥшҵәкьа идыруан. Иара инирԥшуамызт, акәымзар, иԥсҭазаара агәҭыхақәа ацын. Иаб Аԥсны еицырдыруаз журналистын. Заа иԥсҭазаара далҵит. Иан доурысын. Иара иаб иҭаацәараҿы драаҳон. Иаргьы, аҵара бзиа иҵан, аԥсуа интеллигенциа днарылагылон, аибашьра мыждаҿы дҭахеит иԥазаҵә. Ақырҭқәа ҳахьдырхәырц, рыда ԥсыхәа ҳамамкәа ҳҟарҵарц, иамуазар, зынҳа ҳаԥсадгьыл ҳақәырцарц, иҳақәлеит. Еснагь аҽыргәаԥра здыруаз ақырҭқәа раԥхьагылаҩцәа изқәымгәыҕоз иақәдыршәеит ҳаҷкәынцәа

фырхацәа. Аибашьраҽы ҳара ҳтәқәа анаиааи, Аԥсны иқәрыжьхьаз, изымпыҬазхалахьаз, руаагьы аҙы шҬара иқәҬны ртәылахь идәықәырҬеит. Ианыцәгьарахаҙа, урҬ аҳәеит амҩа рырҬарц, ҽааҳәыра рымамкәа ицарц. Ус иагьыќарҬеит, амҩа рырҬеит. Абри аибашьраҽы дҬахеит Вова иҷкәынзаҬә, ихәшәыц. Иахьагьы иргәалашәоит Вова ажәытә аԥсуа иеиԥш ихы шныќәигоз, иҷкәын дыгҽанаҬы. Вова, уԥсаҬа лашахааит! Уа иузыԥшуп зегьы: уаб, уан, уԥазаҬә. Адунеи иаақәуршаз иреиґьоушьоз. УрҬи уареи шәыԥсы еиқәшәааит!

28. Ажурнал «Алашара» № 2 еиҳарак Б. Шьынқәба ииубилеи иазкуп. Иагьахәҭоуп. Уи иаразнак ус дпоет дуны дќамлазеит. Иќан иалагамҭа, еиҳа даныҳаракызтәи, насгьы, ирҽиара мҩа аҷыдарақәа, ипоезиа, илирика аныцқьаз, аидеологиа, аполитика анырра ахьыќанаҬоз, апоет ҩнытҬкала иеиҽыхарақәа. УрҬ зегьы ирҽиамҭа иккаҙа ианыԥшуеит. Уи анхацәа бзиақәа, ажәлар рыпсҭазаара зда иќамыз дырхылҬит. Ҭауади-аамсҭеи рыпсҭазаара аарԥшраҽы акласстә теориа иаҳәоз уқәымныќәакәа, ишыќатҬәќьаз ҳәа уалагар, иузцәыргомызт, ицәыругазаргьы даара уахьдырхәуан. Усҟан уи аҽы лахьы иаԥшҙомызт. Анкьа ҭауади-аамсҭеи реиҳараҩык иаркы-ирцә ҳәа ианыќазгьы, еиҳараҩык ашколқәа рҽы, рҬаҩцәас иќазгьы, анхацәа рхәыҷқәагьы налатҬан, аҬара дзырҬоз еиҳараҩзак дара ракәын. Апоет ду, ҳәарада, арҬ зегьы идыруан. (Иԥшәмаԥҳәысгьы убас иќаз, ирҬаҩыз Амаршьан ихылҬыз лакәын.) Аха иара дахаанхеит, урҬ неилымхрада аґацәа рыкласс иаиуоуп ҳәа зҳәоз рымчра. Уи амчра зынҙа дацымныќәар ќалашьа амамызт. Аха арҽиаҩы игәы иҭатҬәахны, ибаҩхатәреи, аҧсабареи, иареи анеизынхоз иныќәигоз ибаҩхатәра амч алмыжжыр ќаломызт. Амчра уахгьы-ҿынгьы иҭаԥшыхәны иамаз, аҿацәгашьақәа иԥшаауан. Уи азы ихы ршьышьуамызт, аха ихтыҬәќьан акәымзаргьы, амч инагҙаны ирызшьуамызт.

АбарҬ зегьы гәатан, еилкааны ицәыригартә дыќазароуп иахьатәи акритик, алитератураҭҬааҩы. Ибаҩхатәра, иԥсабараҬәќьа иатәыз, иавамгылакәа ицәыригар аамҭа, аҳәынҵқарра аидеологиа иаднакыломызт. Аха урҬ ыќан, ҩнытҬкала, аԥынгылақәа ирылсны, аҿыԥсахны акәзаргьы, аҿцәырнамгар ауҙомызт.

Апоезиа еилызкаауа иҟынӡа имнеир аиуӡомызт, зыхәда ҭыркааууаз уи ацқьабжьы. Иахьа убарҭ реилыргара зҽазызкыз, абарҭ зегьы цәыригароуп. Аха ҳара ҳҽы, зны-зынла, Б. Шьынқәба иахьа абас дахьдуу, ҳажәа сахьарк шаҟа ишьҭихыз иахырҳәаауа зегьы андиферамбу ыҟоуп. Адиферамб аҟара игәаҩоу аҽа жанрк аҧшаара уадаҩуп. Уажәшьҭа ус мацара аҩра ҧхашьаразар ҟалап. Б. Шьынқәба ирҽиара аиҧш иҟоу, ҳлитература, ҳдоуҳатәы культура иахнагахьоу амыҟәмабарақәа ириааины, убарҭ рыҽиара ҽаҧарак ишьҭызхыз, иҵаулан, профессионалла иазнеины, ауадаҩрақәа зегьы амч рықәхартә иҟазҵаз грақәак, шәахсҭақәак азынрыжьзаргьы, ианцәыргаха, ҳлитература аҧхьаҟазтәи аҽиараҽы даара акры аҵанакуеит. Адиферамбқәа наҟ инышьҭаҵан.

Июн

8. Иахьа аизара ҳаман. Д. И. Гәлиа иҩны-музеи аҽы. Алитфонд аиҳабы далаҳхуан. Иашьҭаз агәыпқәа рацәан. Урҭ ргәы ишаанамгаӡоз, Гәында Кәыҵниаҧҳа далаҳхит. Егьырҭ Гәындараа, лҩызцәа, даара аус руит. Урҭ рбаҩхатәра уеигәыргьартә иҟоуп, ирыдгылатәуп. Аха асеиҧш иҟоу аусҟәа рҽы аӡәгьы иҧимшәац.

Иацы Дионисиа Гарсиа, Москватәи сҩыза бзиа дысзасит. (Уи иара иҽы иаирҳәо саҳаит, Испаниа дахьиз, дахьааӡаз аҭыпқәа баны дааит, аха Урыстәыла нижьӡом. 1937 шықәсазы, анемец фашистцәа анақәла, Испаниантә Асовет Еидгылахь иааргаз ахәыҷқәа дреиуан. Дионисиа дуаҩ ҟәышуп, дфилософуп, дсахьаҭыхҩуп. Афилософиатә усумҭақәа имоуп. Ҩынтә ҧхәыс дааигахьеит. Аҩыцьагь рҟынтәи ахшара имоуп. Аҵыхәтәантәи иҧхәыс лҟынтәи иҧа, Антон (иара Дионисиа Чехов бзиа дибоит) дкомпозитархеит, дшәаҳәаҩхеит. Уи еиҳарак Испаниа, Барселона дыҟоуп. Иара Дионисиа Аҧсны даазгахьеит. Зегьреиҳа сҟыҵа игәаҧхеит. Иаргьы саргьы ҳҩыза, аурыс сахьаҭыхҩы Иура Максимови иареи Тҟәарчал ицаны рхәы ааргон, илбааны Ғьецьыр ашьха ӡиас иҵалан, еилаҳан рҽыркәабон. Уи аҽы иаанымгылеит, асеиҧш иҟоу аҳауаҽы акы ҳнапы аналаку ҳаҧсы ҳшьоит рҳәан, саби сани рнышәынҵра аҟаҵара напы адыркит. Москва Дионисиа

сизасын, ианҭатәыз изынасҭин, ҩ-мармалташь ҭәыцәмаҟьак ааигеит аҩырақәа рынҭаны. Сара исылшоз амаҭәахә: арматура, ацемент уҳәа рзаазгеит. Ахаҳә Гьеԥьырынтә ихаагалон. Ацәқәеи ауардыни еиҳа исзааигәаз исырымҭеит, аха Черкьезиа Қамча ҳгәыла хара, иахьынӡауҭаху ухы иархә ҳәа иситеит. (Уи ахаан исхашҭуам.) Ажәакала, иаҭахыз амаҭәахә еидаагалан, алпхынрак саби сани рнышәынҭра ҟаҵаны иалгеит. Сгәылацәа бзиақәа даара ргәы иахәеит, сусқәа зегьы кажьны, алпхынрак уи иахьақәсырӡыз, сызхылҵыз рнышәынҭра абас иапсаны иахьыҟаҵахаз. Аусурақәа анеилга, ашьтәа аахәан исшьит. Саҳәшьцәа егьирахь астол иаҭахыз зегьы дырхиан, ҳгәылацәа адгалан, ачара кьаҿ зуит. Аҧкәынцәа аҵәцақәа шьҭыхны, дара рныҳәеит, рқыта, аратәи аҧсабара, ауаа шаҟа ргәы иахәаз рҳәеит. Абас инҵәеит уи аҧхынразтәи ҳепопеа.

Дионисиа сареи мызкахьы знык иадамзаргьы, ҭелла ҳаицәажәоит. Уи убра дахьыҟоу сара даара исыхәоит, ҩынҩықәра бзиан иниҵааит.

10. Амина интернетла длыпшааит, аҿаӡәы иласымҵоз сҩыза, аиспанец Август ипа Хуан. (Уи зыҩхьеит ҳәа сыҟоуп, Август ихаҭа ҳаибашьра анҵәамҭаз, 1993 шықәса азы дыпсит. Дшыпсуаз анидыр, уантәи исзааицҳаит: «Алеша, я умер» ҳәа.) Августи сареи Москватәи алитературатә институт ҳаицҭан. Уброуп ҳахьеибадырыз, уброуп ҳахьеиҩызцәахаз. Иҧсы шҭаз, иҭаацәа иман, Испаниа, иҧсадгьылахь дцеит. Уи ихы идыруа дҟалеижьҭеи дазхьуан. Убра даннеи, абасҟак дзызхьуаз иҧсадгьыл иахьынӡаиҭахыз абара дахьнамыгӡеит.

19. Ауха, асаат жәаба рзы шыҟоу, ҳнаҩстәи ашҭаҿ убри аипш аҧжәабжьы геит, аиашаз, еибашьрак аҟны акәымзар, исмаҳац. Сандәылҵ, ауаа аулица иазымкуа, еибарыҩны уахь ицон.

Ашьҭахь, излеилкаахаз ала, Аргәынк имашьына ахьгылаз иԥыржәеит. Аҧсыҵбара ҟамлеит, аха, изтәыз ааигәара дыҟазар акәхарын, ахәышәтәырҭахь дрымгар ҧсыхәа ҟамлеит. (Ашьҭахь излеилкаахаз ала, изшьапык имнахит.) Ариабжьарак шаҟа цәгьоура ҟалахьоу ала, ари системахеит. Убра знапы иану рматҵурақәа ирымхтәуп. Ауаа анхаха рыртом, еснагь абас

ацәгьоурақәа ҟалоит. Иуадаҩзаргьы, абарҵқәа рԥырҟәҟәаара уахгьы-ҽынгьы иаҿызар ами. Анхара, аҿиара, аусура зҵаху ирадразар.

21. Абриаҟара шықәса ҵит ҳаԥкәынцәа ахақәиҵра ҳзаргеижьҭе. Раԥхьа иргылан, убарҵ афырхацәа ирылдыршаз, ахәшьара амам, амассатә хархәагақәа рыҟны, ателехәаԥшрагьы налатцан. Уи еиҳау ҳҿар заазо акгьы ҳамам. Урҵ рыхьз, ргәалашәара иақәнаго абаҟа, иара иазку амузеи ҟатцатәуп. Иара усгьы, иааидкылан, убри аиԥш аиааира иаанагаз ҳҳәынҵқарра азы ҳкультура аҿиаразы ихәарҵахаратә ахы ҳзамҵац.

27—29. Арҵ амшқәа рзы Аҟәа атәы сазхәыцуеит. Шаҟа анапы адкыло, шаҟа иадкылам. Уажәтәи аҭагылазаашьаҿ знапы иану, ақалақь атәы ахьынзардыруа, Аҟәа мацара иатәу аҷыдарақәа ахьынзазгәарҭо. Уа даара узеигәыргьартә иҟоу маҷуп. Раԥхьа иргылан, ақалақь ахаҵа, ақалақь нхамҩа знапы иану, иахьынзаныҟәырго атәы. Иарбан зцааразаалак иаашьҭухуа икказа иаҳәоит уи атәы. Иаагап, урҵ рахь зегьы раԥхьа игылоуп ҳәа иузымԥхьазаша, аха ақалақь адәныҟатәи ахаҿсахьаз акры зцазкуа зцаарак. Ақалақь аулицақәа ирывеиҵарҳаша рызцаара. Уажәтәи Аҟәа аулицақәа ирывеиҵаҳау урыхәаԥшыр иубоит уи даара ишеиларгаз, ҷьара-ҷьара ақалақь ахаҿра шеицаркуа. Иаҳҳәап, аулицақәа ирывеиҵаҳатәу рызцаара. Аҟәа атәы ԥытк издыруа, игәалашәоит, еиҳаразак аулицақәа ирывеиҵаҳаз акамфора ҵла-чыкьқәа, урҵ рыфҩы хаа. Уажәы ирацәаны аулицақәа ирывеиҵаҳауп аҧсаҵла хоурақәа. Урҵ асабагьы рзынкылом, иаакәымцзакәа рызҳауеит ауп. Ишдыру аиԥш, асеиԥш иҟоу аҭыԥқәа рҿы аҵлақәа рышьаҭа ҵаулан ирзышьҭуам, ԥша ҕаҕәак насыр иҵыҩруеит. Усгьы имаҷымкәа иҟалахьеит, урҵ ыҵыҩрны икаҳахьеит, аха макьана машәыр ҟанамцац. Ҳаԥхьаҟагьы, аулица иаварххны игылоу, уа иҩноу ауаа хьчахарц азы, акы рзызбатәуп. Урҵ зегьы уажәшьҭа уаҩы изыцхуам, аха иларкәзаны ихыцәцәаны, икаҿаны ԥшрак рытатәуп. Уинахысгьы рыматц утәуп, уаҳа иҳаракымхартә. Абас, урҵқәа ртәы ақалақьаҿ иззымдыруа рнапы иананырҵалак, зықьҩык ирызмыриашо аԥырхага ҟанаҵоит. Ақалақь ахы, уи аус ицызуа иахәаԥшны иалыхтәуп, ианаҭаху аквалифика-

циа азырҳарахьы идәыкәҭалатәуп. Ҳаамҭазтәи акалакьқәа ирласны ирызҳауеит. Акалакь анхамҩагьы ууанӡа иҟамыз азҭаарақәа цәырнагоит. Аҟәа аҭоурых дугьы амоуп, иахьыҟоу агаҷа апшӡара, акурорт ҳауа, афлора лыпшаах атәы адунеиаҷ еицырдыруеит. Убри иапсангьы иныҟәаагалароуп. Рапхьа иргылан, уи ҳдоуҳатә культурагьы центрс иамоуп. Хаҭала сара уажәы хысгьы, хьаасгьы исымоу Еҭери лгәамбзиарақәа роуп. Уахгьы-ҿынгьы сазхәыцуеит, лыхәшәтәраз дызгар абеиҕьхари ҳәа. Саргьы сыбзарыбзаруа сауҟаху, ахьаақәа сымоуп, аха урҭ зегьы сычҳауеит, Еҭери лгәабзиара еиҕьхар.

Телехәапшрала ирҳәеит Илиа Глазунов иҧсҭазаара далҵит ҳәа (акыргьы ихыҵит, 88). Сгәы далсит. Уи ихьӡ еицырдыруа ианыҟала аахыс, дыздыруеит. Усҟан Москва сыҟан, сыстудентын. Даныздыр ашықәс азыҵәкьа, дара асахьаҭыхыҩцәа рыҩныҵҟа хҭысҟәак ҟалан, ихьӡ цәгьартәит. Ихьӡи иҟаиҵахьоуи зынӡа еиҟарам ҳәа ирыҧхьаӡоит. Уи иаланагалеит сҩызцәа ааигәақәа. Асахьаҭыхра ҟазара бзиан издыруаз: Дионисигьы Максимовгьы нарылаҵан. Максимов егьырҭ ирҳәоз ахь дагеит. Хыла сара, уи иҵихуазгьы иаргьы рыхә бзиан исшьон. Дзыхдырҟьаҵәҟоз аурыс милаҭтә хырхарҵа мыцхәы дахьадгылоз акәын. Дызҭахымыз, авторитет змаз ауриақәа ижәырҵеит. Зны Аҟәа дысзасит, ара дшыҟаз, асасааирҵа шимам атәгьы сеиҳәеит. Ҧхынран, Аҟәа сасааирҵас иҟаз зегьы унацәа узрыламҵо иҭәын. Апсшьацәа, атуристцәа рыла. Сҷихит сҩыза бзиа Фридман, Аҟәатәи амаамын питомник аҷы аус зуаз аҵарауаҩ. Убарҭ амшқәа рзы, амаамынқәа ирызкны ара имҩаҧысуаз адунеижәларбжьаратә конгресс амаҵ зуаз акомиссиа далахәын. Аригь аконгресс далахәушәа, асасааирҵа «Тбилиси» аҷы аномер изникылеит. Ашьҭахь аҩныҟагь дназгеит. Аҧхын сыҩны ҭәын, ҧсшьра ииаз Москва аинститут исыцҭаз сҩызцәа, исҩызцәамызгьы. Илиа иаразнак еиликааит урҭ сҭаацәагьы саргьы ҳазқәыршәаны ҳрымаз. Дагьрыцаҟьеит, идәылицарцҵәҟьа далагеит. Идәылицарҵәҟьа сымуит. Иара данцоз дрыкәмақарит урҭ, рҭыҧ ҧшааны, сҭаацәа рыргәаҟра ианаҟәымҵ, амаҵура иахьало ашҟа ашәҟәы еиқәаҵәа шиҩуа ала. Аҩызараҷгьы, иуаҩараҷгьы, иҟазараҷгьы — ддуун. Убри иалаҟамыз, иаҵашьыцуаз ракәын иаргьы ҭаха изымҭоз.

19. Иахьа Еҭери илымшироуп. Зегьы иаҳҭахуп лгәалаҟазаара шьҭаҳҳыр, Амреи Аминеи иаха иҟарҵаз ачыс ааргеит. Авазақәа зегьы ашәҭқәа рҭагылан. Арзик шьыжьаахыс дааны дрыцхрааугеит. Ашьыжь, аныхақәа рҿаԥхьа ацәашьы аркны, дысныҳәеит. Еҭери лшьапы даныԥәгыло, ауахәамахь дныҟәоит, адин ныҳәақәа лхы рылалырхәуеит. Дима Москватәи хәшәык лзааиган, ари аѳаха ибзиан дыцәеит. Даара ҳаигәыргьеит. Астол агәҭаны дҳартәароуп, лныҳәаҿа зегьы иаҳкыроуп. Дима уи адагьы имѳатәны ацха бзиа (Псҳәытәи) ҳзааигеит. Ахи аҵыхәеи, дыгәхьааган ҳаҟан, дахьааз зегьы ҳгәалаҟазаарақәа шьҭнахит.

20. Гаграндәи иааѳит лыԥсҭазаара далҵит ҳәа, Гагра аҳақьым хада В. Чачба. Уи акыргьы лхыҵуан. Уаѳышьалагьы даҳкәажәҵәҟьан, лусураҿгьы. Аҳақьымра иацу аламыс ҳәа акрыҟазар, илыгмызт. Лыʒбахә саҳахьан, аха хыла дсыздыруамызт. Аибашьраан дыздырит.

И. К. Ҭарба — Аҳәынҭқарраҿ, арҿиара усаҿ даара зиьабаа рацәаз, дшыҷкәынʒаз дгәаҭан данышьтырх инаркны, еиуеиԥшым акариеристцәа, ус ирласны, мамзаргьы зынʒа акариера ззыҟамҵаз, зыԥсҭазаара аламыс алхны наҟ ишьҭазҵаз гәыԥѳык длаԥшыҚәырҵеит. Ус иҟоу еснагь иныҟәнагоит маҿа-маҿа еилоу ауаажәларра. Аԥсҭазараҿ, ауаажәларраҿ, аполитикаҿ дара акгьы анырзыҟамҵалак, уи зыҚәҿиаз, ихәарҭоу аҟаҵараҿ ирылкаахаз, ирыхҭнырҟьо иалагоит. Убарҭ рылаԥш иҵашәаз дреиуан уи. Аҵыхәтәан, иаргьы данаапса заа дыԥхьатәеит, ачымазарақәа дыхҭаркит. Ус имариа анырба, арҭ еиҳагьы дыхҭаркит, иԥсы зҭаʒоузеи ҳәа. Иаргьы, абарҭ зегьы дрылҵырц, уаҳа иахьимбо, иахьимаҳауа ҷьара ихы аԥыригарц ахәшә ижәит. Аҳақьымцәа ирулак иаразнак дадмыргеит, аха абри ашҳам изынхаз аҟынтәи дрыцкьатәын. Уи ара рымч ақәхомызт, Шәача дгатәын. Ҳәарада, уи И. К. Ҭарба дылдыруан, илдыруан иҷьабаагьы. Лара дыздыруаз исабжьырган, хаҵала снеины слыҳәеит ачымазаѳ Шәачанʒа игаразы дсыцхраарц. Арахь аибашьра цон, хәышәтәырҵас иҟаз зегьы ахәцәа рыла иҵәын, ирласынтәи ацхыраара иазкыз амашьынақәа маҷын. Аха арагь илбон, еилылкаауан, Шәача ацарада ԥсыхәа змамыз, Аԥсны ирдыруаз ауаѳы ихы зҭаиргылаз. Усҟаназ уаѳы изымʒбаз лыʒбеит

уи, Аԥсны аҳцәа ршьа злаз аҳақьым. Ацхыраара ласы амашьына ҳалҭеит. Ииашангьы, ачымазаѡ, уи усҟаназ Шәача иԥсы еиқәдырхеит. Уи ашьҭахьгьы деиҭагатәын, усҟангьы иҳалҭеит. Усеиԥш иҟоу ауаѡы лтәы ѡтәын, телехәаԥшрала дарбатәын. Уи лара илҭахны, дашьҭан дыҟамызт, аха ахәаԥшцәа, аԥхьаѡцәа, азыӡырѡцәа зегьы рзы акыр иаԥсан. Ршәарҭақәа, ргәабарақәа акыр ихьанаршшон, ргәыӷра иацнаҵон. Абри илеиԥшыз ауаѡы иԥсыжраҿ сымцар ҟалом. Исылшо уи ауп, снапхагылан, быԥсаҵа бзиахааит ҳәа сналеихырхәон. Усҟак ацара-аарақәа ртәы уадаѡын, аха изулак еиҿыскааит. Лыԥсаҵа бзиахааит! Усеиԥш иҟоу ауаа ргәалашәараҿ, ргәыӷраҿ дынхоит.

26. Ариабжьарак даара ахьаа сымоуп — Еҭери деиҧымхеит. Изыхҧнысҟьара сыздырам, аха еснагь сгәы иҵхоит, абри аѡыза зылԥеиԥшхарызеиз, ашьац змырҟьыцуаз, ианзааз зыԥшреи, зсахьеи, зуаѡреи атәы анеиҭарҳәоз, зхы-зыԥсы ақәҵан зхәыҷқәа заа҂аз, уахгьы-ҽынгьы тәара зқәымыз, зыԥсҭазаараҿ аламыси абзиеи иашьҭа҂аз, саргьы зда схәарҭамыз аѡызара сзызуаз, сзанаат аҿы ицхырааѡ дууз. Хар амамкәа ԓьара акы аѡра сахь҂азар, зԓьабааи зыжәѡахыри сыгмыз. Ззанаат аҿы, арҵаѡраҿы иҿырԥшыгаз?.. Уи ҭак ама҂ам, ари зны-зынла идагәоу, иҿаҳау аԥсҭазаараҿ.

Август

8. Ариабжьарак сгәалаҟазаара даара иҽеим. Еҭери деиҧьхом. Уахынла данызмыцәо еиҳауп, даныцәо аасҭа. Ҳаргьы ҳацәам. Иакәнаго арцәага Дима иоуп изыԥшаауа. Аԥшаара уадаѡуп. Зегьы аапсеит, агәырѡа иагеит. Уа иаанымгылакәа, Амрагь дычмазаѡхеит. Операциа кьаҿкгьы ҟалымҵар амуит. Уи ирласны илхго акоуп рҳәеит, сгәы ныркыларц. Иахьа сылзасын, еиргьҳәа дцәажәоит. Саргьы гәабзиара дук аусымаху, аха иахьынӡауа исычҳаларoуп. Еҭери дышьҭахеит. Адтәалаѡцәагьы ҳаԥшааит, аха лханы сара еснагь стәазар лҭахуп. Иахьынӡасылшо ус иагьыҟасҵоит.

Иахьа Путин В. В. дауеит рҳәеит, ҳаԥшуп. Аҭагылазаашьа ҽеим. Уи ҳиқәгәыҷуеит. Даара ҳаҵыр иқәуп уи ҳара ҳҿы. Нцәахәык еиԥш ҳаизыԥшуп. Пицунда, ԓаса, Асовет еиҳабыра

рыԥсшьарҭаҿы акәхап дахьаагыло. Ҳаиҳабыра рахьтә ацәажәарақәа зхы рылазырхәыз ԥыҵшык ирҳәазгьы, аҳәашьагьы цәгьамызт. Ҳара ҳанеибашьуаз Урыстәыла иахагылаз Ельцин иқәгәыҵра уадаҩын. Зегьы дара роуп, аурыс рыштаб аиҳабы, Урыстәылатәи ателехәаԥшрала иҳәеит, аԥсуа жәлар дара рымчқәа рыла раҕа дыԥхарҵеит, ахақәиҵра ргеит ҳәа. Путин иеиԥш иҟоу, ихьӡырхәагоу, Урыстәыла апрезидент Аԥсны аинтерес ахьимоу акыр иаԥсоуп.

26. Ари амш ҳҭоурых амш ԥшьақәа иреиуоуп. Урыстәыла ҳазханаҵеит. Путингьы, Медведевгьы Аԥсны абаҟақәа рықәнагоит. Урыстәыла ду, ииашан, уи ҳара ҳзы иԥшьоу тәылоуп. Шәышықәсала ҳажәлар рыԥхыӡ ишалаз атәы дырҩагьых иргәалашәеит ҳара ҳажәлар рхадацәагьы. Аԥсны апрезидент Багаԥшь С. В. ихаҵарагьы аус ауит. Багаԥшь С. В. дыпрезидент наган. Сара сгәаанагарала, жәлар рлидери апрезиденти еиԥшым, ажәлари, аҳәынҭқари рыматҵ аура иаиааиз ажәлар рҭахырақәагь аҿакы еиԥшымкәа иҳаракуп.

Арӡынба В. Г. урҭ зегьы дырхаанымхеит, аха Аԥсны зхы иақәиҵу ҳәынҭқаррак аҿы ишымҩаԥысуа имҩаԥысыртә зегьы, уи иазхо ахақәиҵреи ахьыԥшымреи аман иҟалартә дазықәԥеит. Аиааирагь игеит. Ихьӡгьы, иусгьы кашәара ақәым иԥсадгьылаҿ, ижәлар ргәаҵаҿ. Багаԥшь С. В. дыпрезидентнаҵ, уахгьы-ҿынгьы дызҿыз, убри аиааира иаагаз аԥсҭазаараҿгьы аиааира аргара аус акәын.

Сентиабр

6. Машәыршәа ателевизор ахьаҿаскыз аиҿцәажәара цон. Уи иалахәын: Даур Наҵҟьебиа, Гунда Сақаниа, Ада Квираиа, сара. Аицәажәара централс иаман Даури сареи ҳдиалог. Сцәажәара аҵыхәтәан исгәаласыршәеит, еснагь гәҭыхас исымоу 1922 шықәса атәы. Ихжәаны сцәажәеит. Уи атәы еснагь иҳәалатәуп. Аҭоурыхҭцаақцәагьы, ашәҟәыҩҩцәагьы, ажурналистцәагьы, аполитикцәагьы. Амц шымцу мҳәаӡакәа ҳаҩсуеит. Аҳәашьа аҵаны уи ҳәатәуижьҭеи, амци аҵабырги еилыргатәуижьҭеи акрааҵуеит. 1922 рзы аԥсуа коммунистцәа, иара ус атәылауаа аизара ду рыман. Уа ирыӡбар акәын, ҿыц иҟарҵарц иҟаз аахыҵ Кавказтәи

ареспубликақәа реиԥызаратә хеидкыла «ЗСФСР» Аԥсны ахы аланархәырц ишахәҭоу. Убри аламҭала, абри азҵаара Аԥсны ишазеиҧьу иқәызыгыларц зҭахыз, аҵара бзиагь змаз, иақәнаго ахшыԥгьы ззацыз, хара иԥшуаз аԥсуа революционер ду Ефрем Ешба (иахьа уажәраанҳагьы аԥсуа политикцәа рахь уи ицназго аҳәагьы дыҟам). Убра аизара ду аламҭалаз Ефрем илиршеит Қырҭтәыла иалахәымыз ССР Аԥсны, зегьы ирхиеит Қырҭтәыла иадкылан акәымкәа, Аԥсны шиашо ЗСФСР иалалартә. Уи даара акры аанагон Аԥсны аԥхьаҟатәи аҧеиԥш азы. Аԥсуа революционерцәа, инарылыхҳәозгьы налаҵан, иреиҳәеит иҟаиҵаз иаҵанакуа, аизараҷ абжьы арҭарц. Аха, изыхҟьазаалак, еиҳарак Ефрем алидерра игар ҳәа иацәшәоз, дахызбаауаз рыбзоурала, аизараҷ уи абжьы арымҭеит. Иара аҳәзаҵәыки иԥызаки рыда. (Ефрем Ешба иахьагьы ишахәҭоу ихцәажәам, аԥсуаа рахь аполитикаҷ иахьа уажәраанҳагьы уи ицназго дшыҟам, иахьа аполитика иаҷугьы ирдыруазар шакәу.) Абри аҭоурых аиаша иахьагьы ишыҟаҵәҟьаз мҳәаҳакәа ус иавсуеит. (Ус иагьыҟалоит, ажәлар рҭоурых зыԥуеит ҳәа иалагаз, ауара-аҭахратәи аизыҟазаашьаҷ ианынрыжьлак. Уи даара иҧырхага дууп. Абри азҵаараҷгьы иахьа уажәраанҳагь аиаша ҳәам.)

20. Сроман «Асду», Москва иҭрыжьыз, апрезентациа ҟарҵарц рыҳбеит. Урҭқәа аԥшьызго Москватәи ҳдиаспора, иаҳзааигәоу аурыс шәҟәыԥԥцәа алархәны, уатәи ателехәаԥшра адгалан. Аратәи ԥыцьа-хԥы уи рхы аладырхәыр рҭахуп. Иахьа, асаат 5 рзы Москватәи ателе-цҳа ҟалоит. Уа мԥаԥысуеит, «Асду» ҭзыжьыз, Москватәи ҳдиаспора ахеидкыла ҷыц «Послы доброй воли Абхазии» абзоурала. Раԥхьа Москвантәи дықәгылт Канчик, уи ахеидкыла апланқәа рзы, убас изыҳырԥуан, убас иқәгылашьа ргәаԥхон. Асынтәи ицәажәоз Н. Венедиктова, Ан. Лагәлаа, Д. Наҵҟьебиа рықәгыларақәа даара ибзиан. Хыла Д. Наҵҟьебиа ароман хәыц-хәыц еилиргеит. Телехәаԥшрала урҭ рахь схы рханы исҳәааз, ҭабуп ҳәа шрасҳәаз адмырбаҳеит. Аԥснытәи ашәҟәыԥԥцәа рыхьҳала уа иқәгылаз ҳашәҟәыԥԥцәа Реидгыла ахантәаԥы В. Аԥхазоу иоуп. Иааидкылан уалаҳартә имԥаԥысит. Аиԥылара ашьҭахь абанкет бзиа ҳзыҟарҵеит. Абас имԥаԥысит уи аепопеагьы, сшацәшәоз.

30. Иацы апрезидент иадминистрациа аҟынтә исзасын, исарҳәеит асаат 8 рзы аресторан «Ерцахә» имѡаԥысуа аиԥыларахь иуԥхьоит ҳәа. Сгәи-сгәи еилаԥшуан, аха зынʒа сҿыѡнаскит, ауаа снарылаԥшып сҳәан, сцеит. Саннеиҵәҟьа рацәаѡыкгьы ыҟамызт. Аха дук мырҵыкәа еизеит. Убарҭ рахьтә аʒәырѡы ҳаҭыр ақәҵан аԥсшәа сарҳәеит. Зынʒа сырхамышҭзаап. Адәахьы сшыҟаз Тараси Сергеии Шамаа ааины аԥсшәа сарҳәеит. Уинахыс ҳаицын. Тараси сареи ҳаидтәалт. Ҳҿаԥхьа, иаҳзааигәан, Вова Занҭариагьы дтәеит. Иҵегь иааскьаган — Ҭали Џьапуа лыԥшәма Кобахьиеи лареи. Сахьтәаз иааины аʒәырѡы аԥсшәа сарҳәеит. Ашьҭахь апрезидентгьы дааит, аԥсшәа сеиҳәеит, сгәыдикылеит. Официалтә усҟәа рнаѡсгьы, ҳара аигәыцхәра ҳамоуп, иаби сареи аѡеиҳәашьцәа ирыхшаз ҳауп. (Хыла сара уи ҳаҭыр ақәыслҵоит, аха аусаҿ сицныҟәом.) Убас, акультура аминистр Арсалиа Е. А., нахьхьынтә астол дахыҵны дааин, аԥсшәа салҳәеит. Дымцакәа, сааигәара даагылеит. Лара даҳкәажәхеит. Адырра бзиагьы лымоуп. Иахьа дахьноугалак даара ибзиан ҳкультура ахаҭарнакра азылуртә дазыҟаҵоуп. Иреиɣьу ҳкадрҟәа дреиуоуп. Ҳкультура аҿиара иаҭаху даара ирацәоуп. Лара макьана дҿыцуп, аха даара улыҟәгәыɣыртә дыҟоуп. Зны-зынла, ҳаиҳабыра иреиуоугьы, ҳкультура аофициалтә мшныхәаҟәа рырԥшʒара мацара иазкушәа иахәаԥшуеит. Акультуражәлар, аҳәынҵқарра иаҿахәуп.

Афилософцәа иааҟәымҵʒакәа еимаркуеит, аԥсҭазаара ҵакыс иамоузеи ҳәа (смысл). Аха иахьа уажәраанʒагьы уи аформула ыҟам. Аԥшьыркца (квадрат) еиқәаҵәаҿы ҳаанагоит. Уи излаҳәо бызшәа амаʒам, ауаатәыѡса ибызшәа уа имчыдоуп. Зегьы дара роуп, ауаа ргәы шьҭәым.

Иахьоуп иансаҳа, иԥсҭазаара далҵит Уалид Маршьан. Еснагь амца зку Сириа (Шьамтәылан) ауп иахьыҟалаз. Аакыскьа исмаҳац асҟак сгәы иалсрыз. Уи иеиԥшыз аԥсуа хаҵа дмаҷын, аҳәаанхыҵгьы, Аԥсынгьы. Шьамтәыла аиҳабыра далахәын еснагь. Уатәи апрезидент диарɣьажәѡан. Убри атәылаҿ инымҵәаʒо аибашьраҿ уи еснагь дфырхаҵан. Ажәа «афырхаҵа» уи еиԥш изыҟәнагоз, зыԥсы ҭоу рахь, дсыздыруамызт араҟагь. Ус данудырлак, уи аԥсрагьы амч иқәхарым уҳәарын. Убри ила

мацара иубон аԥсуа жәлар шаҟа ихәыдамыз, ршьа абри иҩыза дахьалҭыз. (Иашьа ара дыҟоуп, дыԥшааны сидашшыларoуп.) Иашьа мацара иакәым, Аԥсны зегьы, аԥсуа жәлар срыдашшылоит. Ақәра ду змоу рҭоурых аҿы, ажәлар ргәамч еиҳазтәуаз афырхацәа рахь инарылҟьоз руаҙәы дҳаԥхеит. Уалид иҩыза дыԥсҙом, дҭахоит, избанзар, данҩыҭшәа инаркны деибашьҩуп.

17. Ҳуниверситет, ууанҙатәи арҭаҩра институтгьы надкылан, иахыҵуеит 85 шықәса. Уи акрыҟоуп. Аԥсны университет аҟаҵара, еснагь иаҳаҕрымҙаауа Қарҭаа хаҳәырҭәиа иаҿагылеит. Аха иаагылазар, измоу зегьы қәпарыла иаазгаз ҳажәлар абрагь шьҭахьҟа имцеит. Уи, ҳәарада, ихҵыс дуун, аԥсуа ҳәынҭқарра, аԥсуа наука, аԥсуа культура зегьы рԥеиԥш азы. Ианаадыртыз инаркны, иреиҕьыз ҳнаукатә кадрқәа иреиуаз ахагылан. Хонелиа А. Ф., Ҭарба Б. Е., Зиҙариа Г. А., Анчабаҙе З. В. Ашьҭахь уи дахагылеит ҳнаукатә кадрқәа иреиҕьыз аҿар иреиуаз Гәарамиа А. А. Уи иагьеиқәирхаҵәҟьеит. Иаргьы Европанҙа ирдыруа математикуп. Ҳажәлар ргәадураҚәа дреиуоуп. Иахьа уажәраанҙагьы дахагылоуп. Уажәтәи аиубилеи ахь хыла снаԥхьан, аха сцартә сзыҟамлеит. Сыҩнытәи аҭагылазаашьақәа соурмыжьит. Ашьҭахь, иара Алеко Алексеи-иԥа сизасын, идысныҳәалеит. Иара усгьы ԥытрак, ибзиан, ҳаицәажәеит. Аиубилеи даара ибзиан имҩаԥысит рҳәеит. 20 университет раҟара рхаҭарнакцәа ыҟан, МГУ аректор раԥхьа днаргылан (ҳәарада, ауниверситет ҿыц аректор иавторитетгьы аус ауит ара).

Еҭери даара лҿылԥсахит. Лхьаақәа лҵәахыр лҭахуп, аха еснагь лымч ақәхом. Лыԥшҙара ахьаа ахьацу игәынганы уахгьы-ҿынгьы сгәы сыхьуеит. Аиашаз, аԥсҭазаара аиашеи аҵабырги ахьныҟәнамго рацәоуп. Абри аиԥш злыкәнагахарызиз, асыс иаҩызоу, иаагылазар бзеирамзар цәгьа згәы иҭазымкыц, иҟалҵахьоу зегьы абзеиреи абзиабареи иатәу, зҭаацәа, изыхшаз, рынасыԥ зхы ақәызҵо ан, зыԥшҙараз, зиашараз, зусура бзиа иалыркаахьоу, иҿырԥшыгоу аԥхәыс? Аха урҭ рҵак ҟазҵо ари аԥсҭазаара захьӡу, зхәы укыр зҿы узымкуа аԥсабара ахылҵ иамаҙам. Уи лчымазара мыжда убранҙа инаҙеит, адтәалаҩцәа ҩыцьа ҳаркааит. Урҭ рҿееиҭныԥсахланы уахынла дырбоит. Ҿынла — ҳшынҵаацәоу. Амра, Амина, Дима рхатәы ԥсҭазаара

рхашҭны, зыда дрымам ран илыдгьыжьылоит, илхагьежьуеит. Иара саргьы, сажәит, сымчқәа цеит, исзыҟамҵоз, сызхьымʒаз хазы игәнызгоит, исхьааура рацәоуп, аха урҭ зегьы исызреиԥшым Еҭери лтәы.

30. Иахьа Аԥсуа академиа 20 шықәса ахыҵит. Иазгәарҭоит. Снаԥхьоуп. Даарак сыҭрамны сыҟам, аха уеизгьы уа неитәуп. Ауаа рацәаɷын. Асасцәагьы. Уаɷҵас иҟаз атәарҭа алхрагьы сахьымʒеит. Апартер ашьҭахьʒа, ҷкәынцәа бзиақәак, дара ɷагылан, сдыртәеит. Академиа аиҳабы З. Аԥьапуа иажәахә бзиан, имроуцәеит, имаҷимтәит, еихшәеизшәа дықәгылт. Иара З. Аԥьапуеи В. Занҭариеи инеимда-ааимдо имɷаԥыргон. Сгәы еихьызшьыз, абхазоведениеи абызшәеи ртәы иахьынʒахәҭаз иаламцәажәеит. Абстракттә цәажәарақәа еиҳан. Иааидкылан, зегьы ицәгьамкәа имɷаԥысит. Изакәу сыздырам, аха акы спырхаган, абри зегьы иҵегь ахә ҳаракны ашьаразы. Зураб, иара усгьы дыҷкәына бзиоуп, аус иургьы иҵахуп, иажәахәгьы цәгьамызт. Раԥхьа иргылан, академиа ɷаʒара дууп, даара иацклаԥшны, алахь аԥшра ҟамҵакәа иазнеитәуп уи алахәхара. Апрестиж камыжькәа, ишьҭыхны иркызароуп еснагь. Ус иара ахьаԥыртҵаз ҳнауказ, ҳкультура зегьы азы аҵак ду амоуп.

Ноиабр

Иахьа Ҭема Исмелиа, саҳәшьаԥа, Дима дицны дааит. Уи иалкаан избо сгәыцхәцәа дреиуоуп. Иара дшынҭаацәоу Москва дыҟоуп. Иԥшәма дбырзен ҭыԥҳауп. Аʒҕаб хьɷежь хәыҷы димоуп. Занаатҵла диуриступ. Иаҳәшьеиҳаб Лариса, Тҟәарчал иреиҕьу ашкол (№2) директорс дамоуп, аитҵбы Анна Москва аус луеижьҭеи акраатҵуеит. Аҟәагьы аквартира аархәеит. Урҭ, сара иахьсаҳәшьаԥҳацәоу азы акәым, аҵара бзиа змоу, ззанаатқәа рҿы иҿырԥшыгоу роуп. Аҭаацәара иахьаламлац ада ак рыгым. Иа, Анцәа анасыԥ бзиа рыҭ! Уи зегьрыла иаԥсоуп дара.

12. Дима Москва дыҟан, дааит. Дааныʒа амшқәа сыԥхьаʒон. Дыгәхьаазгоит. Москва иан лзы аҳақьымцәа драцәажәеит, аратәи ланализ дирбеит. Ахәшәқәа ааигеит. Зегьы ҳгәы иалоуп аҭаацәара дахьаламлац. Зегьы ахы инаркны аҵыхәанʒа дызлагылаз ауп изыхҟьо. Аибашьра иацуп хазы иара амаʒа бааԥс-

қәа. Еҭери лчымазара, сара сахьажәыз, ижәԥахыр иқәыҕәҕәо рацәоуп. Сааҟәымҭҙакәа Анцәа сиҳәоит Еҭери лгәабзиараз. Уи аказы аҙәы дылмыргәаҟцызт, наҟ димыхәозар. Анцәа, ахәарҭа лыҭ, ухьышьаргәыҭца сакәыхшоуп!

22. Телехәаԥшрала ирҳәеит ашәаҳәаԥ Хворостовски дыԥсит ҳәа. Уи бзиа избоз шәаҳәаԥ дуун; сгәы далсит. Зыжәра саҟәыҭхьоу арыжәтәгьы хҭәалан изжәит. Уи зны аҳәааныркә дыҟан, зны иԥсадгьылахь дауан, аха дахьыҟазаалакгьы доурыс цқьан. Убрагь, абрагь, дахьықәгылақәоз азалқәа унацәа узрыламҭо иҭәын. Ашәа аниҳәоз азал дуҙҙақәа зегьы ҭәыуон. Уи убасҟак дазааигәан днаҙон рхы-ргәы иаҭахыз, ршьа-рда иалаз.

Декабр

Ари амза аԥсуаа ԥхынҷкәын ҳәа иашьҭоуп. Амш бзиақәа адыруеит. Насгьы, ашықәс анҭәамҭа ауп. Ашықәс ҷыц агәашә. Ицаз ашықәс ҳара ҳҭаацәара азы имариамызт, аха иаҳныҳәоит. Иарбан шықәсызаалак ақәгәамҭра иашам. Абзеира мацара ныҟәызго шықәсы ыҟаҙам. Егьирахь, аԥсҭазаара еилышьуп, еиларсуп, еиҷкаауп, еиҷагылоуп, игәырԥоит, игәырҕьоит, иччоит, иҭәыуоит. Ажәакала — аԥсы ҭоуп. Хәы змаҙам аԥсы! Ауаԥы аԥсҭазаара иара иахьынҙаҟаиҭо атәы насоуп данахцәажәо. Иахьа Еҭери дахьышьҭаз саннеи, слымбеижьҭе акрыҭуоушәа, дсеигәырҕьеит. Ахәыҷқәа гәхьаазгоит лҳәеит. Илыхшазгьы, урҭ ирыхшазгьы еснагьеиԥш, «ахәыҷқәа» ҳәа дрышьҭоуп. Урҭ аусгьы руеит, аамҭала хара ианцогьы ыҟоуп, аха аҙәы ара данлыдтәалам ҟалаҙом. Уажәы Кан Италиа дыҟоуп, иара имаҭура амԥала. Даацыԥхьаҙа зегьы раԥхьа ианду дибоит, ахәшә ҷыцқәа лзааигоит.

Анцәа инапы ҳануп, уи еиҳаугьы гәыҕырҭа ыҟам. Уаҳзылыпха, зхьышьаргәыҭца сакәыхшоу!

2018

Абас ииасит аҽа шықәсыкгьы. Ашықәс ҿыц аҧылара бзиан еиҿыркааит сыҵкәын, сыʒҭабцәа, смаҭацәа. Анцәа ду, зхьышьаргәыҵа сакәыхшоу, абра дысзылҧхеит: урҭ рыла сыҧсы ҭоуп. Астол иақәнагаз ала идырхиеит. Нар амҿы ааиган, Кан иаразнак амца еиқәиҵеит. Ҳуаԥьаҟ аҿы амца бзиахоит. Абжьааҧны ус иҟоуп, аха есышықәса ҿыц иҭаҳамҵакәа иҟамлац. Ауаԥьаҟ агәгәаҳәа амца шҭоу уахьахәаҧшуа мацара акыр иапсоуп. Ауаԥьаҟ, ахәышҭаара, амца. Астол агәҭаны, ирманшәалан, Еҭери дҳартәеит. Ҳаибаныҳәеит. Ас столк ҳшеицахатәаз ҧытрак ҳаанхар ҳҭахын, аха Еҭери, данааҧса, ларгьы дҳаргылт, ҳаргьы ҳгылт. Ашықәс ҿыц, ишырҳәо аиҧш, аѡнду аҿы ҳаизнагеит. Уи ахьытрадициахаз даара сеигәыргьоит. Ашықәс ҿыц, сасра ҳәа акәымкәа, ишааиз еиҧш иаҧшәымахеит. Иа, шықәс бзиан зегьы рызгьы, ҳара ҳазгьы иҟаҵа!

29. Иахьа Иван Константин-иҧа иҧсҭазаара даналҵыз иамшуп. Шьыжьнаҵы ихҭәалан изжәит, иҧсаҭа сныҳәеит. Иван Константин-иҧа, ипоетра анаѡсгьы, дшыҷкәынʒаз инаркны аҳәынҭқарра амаҵура даҿын. Ианаамҭаз уи аҳәынҭқарратә усурақәа мѡаҧигахьан. Уи аѡыза абаѡхатәра илан. Иаҳҳәап, даара ибзиан имѡаҧигеит, Аҵарадырра аминистрс аус аниуаз. Уааныʒа анацистцәа ақыртуа школқәа рахь ииаргахьаз аҧсуа школқәа мшаҿены ишықаз еиҧш ишьақәиргылт. Ашьҭахь, апартиа аобласттә комитет ахҧатәи маʒаныкәгаѡс даныказ, иахьынʒалшоз ихьчон, дацхраауан адоуҳатә культура. Нас, ашәкәыѡѡцәа Реидгылахь даниасгьы, акыр ҟаиҵеит алитература, алитературатә журналқәа русураҿы, рапҵараҿы, алитературатә ҿар рааʒараҿ, рыцхраараҿ. Аха иҟан мчқәак иааҟаиҵо зегьы аҵәы рхьыршьырц иашьҭаз. Убри ахьынтәааузаз, ашьҭахь игылазгьы рдыруан, аха изыхҟьоз, дызхырбааузаз, дшыҷкәынʒаз аҳәынҭқарра усқәа дахьырхагылаз, ууажәларратә усзуѡык иаҳасабала имаз аихьʒарақәа ракәу, иахьа уажәраанʒагьы еилкаам. Шьоукы-шьоукы, имырзаʒакәа, иаагылазар рхыхьчара ишашьҭаз еиҧш, дашьҭамызт. Еҭеригьы запсҭазаара иалҵхьаз иашьа диҧхан. Инапы дықәыргылан диааʒеит. Аха иҧсҭазаара аҵыхәтәаны убранʒа днаргеит, аҧсра иҭахын, дашьҭан.

Убри аҩыза аԥсҭазааратә кризис данҭагылаз, раԥхьа иргылан дзықәгәыҷуаз, хатәы ԥхәысыс имаз, Коҷониа Е., абаҩхатәра бзиа змаз, Аԥсны еицырдыруаз актриса, аибашьраан абзарбзан хы аԥҿеыха лықәшәан дашьит. Иаргьы зныкымкәа иԥсҭазаара инапала ирцәарц далагахьан. Абарҭ атрагедиатә хҭысқәа зегьы мыцхәы ддыргәаҟуан Еҭеригьы. Урҭ зегьы ашьҭахь илныԥшит. Лара лхы сара иахьсаҩлымгаз, сыԥсҭазааразҿ анасыԥҭәҟьа закәыз еилыскаартә сҟазҭаз, иахьа илыхьуа саргьы еиҭамкәа исыхьуеит. Аҳәы ҳауп, Анцәа инапы ҳануп. Акы ԥырхагас Анцәа ирумҭан, иҳахшаз, урҭ ирыхшаз, ԥсыс иаҳхоу урҭ роуп.

31. Аполитика аҿы уахгьы-ҿынгьы уахасахароуп. Урыстәыла ашьапы иқәгылар иҟанаҵо аҿыхарақәа Европеи Америкеи рхы рыхнахуеит ирыхнахҳартә. Аакьыскьа Америкаа рыпрезидент ҿыц Трамп, ихычԥаԥар илахь иқәыжьны, иаахтны игәы иҭаз иҳәеит: Китаии Урыстәылеи хҩахаха рыҭатәым ҳәа. Зегьы дара роуп, аԥсҭазаара обиективтә иашагьы ныҟәнагоит. Зынҳа зыҿехазрыззалаз атәылақәа, иаҳҳәап, иара Америкаа мышкымзар-мышкы уажәтәи рполитика рхы днаркыр ҟалоит. Убасҵәҟьа ласҳәеит сара Америка саныҟазтәи ҳаиҭагаҩ. Уи аиндееццәа ртәы санлазҵаалак, лхы-лҿыҵәҟьа аҿаԥсахуан, исыздырам, издырырцгьы сҭахым аҳәон иаахтны. Убри сгәы аныԥнаҵәа, исзымчҳакәа, инақәырҭәҭаан иласҳәеит, аҿиарақәа зегьы ҿҳәарак-ҿҳәарак рымоуп, уи атәы акәҳоуп уи иаҳәо аҭоурых, мышкы зны уажәы инараԥысны ицаз, зхы ақьан ақәызҵо Америкагьы еилабгоит. Уажәы урҭ аиндееццәа ирзыруа уи арццакуеит ҳәа. Убра ҳаҟанаҵ шамаха дсацәажәомызт, аха Америка ҳанықәҵуаз, бзеила ҳәа анеибаҳҳәоз дааин, сыхәда лҿаахшьны сгәыдылкылт. Усҟан, уара иаауҳәаз зегьы иашан, аха сара аратәи аенерциа сиааит лҳәеит. Урыстәыла акәзар, аакьыскьа, убас ахы змоу, зҭыԥ иамбар амуа Путин иеиԥш дахамгылац. Уи иеиԥшу Урыстәыла иахагыланаҵ, ҳара ҳазҵаарагьы ишахәҭоу иахәаԥшлап ҳәа агәыҷра ду ыҟоуп.

Февраль

1. Адунеи аҿы агәыҷрагьы, ашәарҭагьы, аҟәышрагьы, ахдыррагьы ныҟәызго апроцессқәа цоит. Иуҳәар алшоит, шәақь ҭмырҟьаҳакәа адунеизегьтәи аибашьра цоит ҳәа. Уи

иацхрааyеит атехнологиа ҽыцқәа, лабҽаба абри апроцесс зегьынҧьара ирбартә, зегьы алахәхартә иҟазҵо. Зегьы дара роуп, аҙәгьы ипозициа дахыҧом. Уажәы дырԝагьых Урыстәыла иақәрыҧсахт. Ԥаса Асовет мчра иахдырҟьон, уажәыгь, иара аҭыҧ ахьылнахыз, Америка аполитика зынҙа иахьрыдрымкыло, дара зыҧсоу, ирымчу аус аруны адунеиаҽтәи атәыла нагақәа ибаҕьаҙа иахьрылагылаз азы. Иахьа иҳамоу ахьыҧшымраҽы, ҳара ҳхы ақәҵан ҳақәпара аамышьҭахь, егьырҵ зыбзоуроу иара Урыстәыла ҳара ишаҳзыҟоу ауп. Аҧсынгьы ԝнытҵкала аибашьра цоит. Уи иаҽу, еимазкуа, аибашьраҵәҟьа абызшәала уцәажәозар, афронтгьы иатәым, атылгьы. Зхы мацара амаҵ зуа, азеиҧш ҭагылазаашьа азҵаарақәа усс измам зегьы цәырҵит. Зыжәлар, зыҧсадгьыл акаҽы икылсыр зҭаху урҵқәа даара хьаас ирымоуп.

8. Иахьа, ашәҟәтыжьырҭа аиҳабы Д. Наҷҟьебиа сынтәатәи ашәҟәтыжьра план ашьақәыргыларазҳаизигеит. Аиҳабыра аԥара иацырҵом, ақьаади аҭыжьреи рыхә акыр иацлеит. Аҽыцқәа рҭыжьра аԥхьагылара амҭакәа, ԥаса ирԝызи, ҽыц ирԝызи еилаҧсаны итрыжьуеит. Урҭ ашәҟәқәа зегьы рҽы ԥаса ирыԝхьаз еиҳауп, ҽыцқәак асахьаз иацырҵоит умҳәозар. Насгьы, зегьреиҳа угәы иамыхәаша, автор, ашәҟәы аҭыжьра азин аниоу, зегьы еилагәаны иҭижьуеит. Уа акьыпхьахь зынҙа иузнамго еиҳауп еснагь. Рус рҽыцтәуп, ирҕәҕәатәуп, аҭыжьрахь иқәгыло ашәҟәқәа аҭыжьырҭа аҟынтәи арецензиа зыԝуа. Урҭ, зны-зынла, иҭытҵуа акәымкәа, алахь аԥшра еснагь аԥыжәара рцәагоит. Аспонсорцәа аҭыжьра ус ҽыц иаланагалт. Аспонсор иҭижьуа ашәҟәы уалакьысыр ҟалаҙом, ахә ахызшәаауа дыҟоуп ҳәа. Уалакьысырц, урҭгьы аҭыжьра азакәанқәа зегьы ирхысырц азҵаара шьҭухыр, аҙәгьы дудгылаҙом. Уи иаҳәо, хыхьынтәи амчра, аҳәынҵқарра ахаҵа апозициа ҕәҕәа, асферақәа зегьы ирыхьҙо еибытам ауп. Ҳара ашәҟәыԝцәа, Ашәҟәыԝцәа реидгыла, иара ус акьыпхь аҽы аус змоу, ашәҟәтыжьырҭа аиҳабы Д. Наҷҟьебиа ицхрааларoуп. Иуҙбартә иҟоу аусҕәа рҽы идгылатәуп. Иахьазы усҟак еилызцо, зус бзиан издыруа, ҳлитература еизҳар, амч аур, аҳәаақәа ирхугаргьы зхәы ҭазмыжьуа арҿиамҭақәа цәырнагар зҭаху, иашьҭоу, изылшо, иреиґьу ҳкадрқәа дреиуоуп.

21. Иахьа Д. И. Гәлиа имшуп. Сцартә сыҟамызт, аха аҧыхәтәантәи акәхар ҟалоит сҳәан, сцеит. Абаҟаҿы ауаа рацәан. Убас ирацәаҙаны ашәҭқәа шьҭарҧеит. Иара амузеи аҿы еизо азкуам. Инеиз рахь ирацәаѡны ицәажәеит. Д. И. Гәлиеи имузеии ҳкультураҿ ирыҧанакуа атемала. Сара ҳара ҳхы акритика азызуит. Иара абыржәы иҟоу амузеи шыҟоугьы иҟазҧаз, аҙәгьы изымҧааҙакәа, Қарҭынтәи иааз шьоукы иҟарҧеит. Уи уажәы иѡнырҟааны иахьыҟоу акәымкәа, убри аѡны шеибгоу иара иазктәын. Ашьҭахьала иѡназ аквартира ҿыцқәа рыҭан. Иҟоугьы шыҟарҧаз, Гәлиа Д. И. рылахь дапырраркырц акәын. Усҟан, қарҭаа Аҧсны хәаҽены ианрымаз. Даргьы хыҧны ара иҳалажьын. Акрызҧазкуаз, акрахьаанагоз аҭыпқәа зегьы дара иркын. Аҧсны нагҙаны иаагеит ҳәа агәараганы иҟан. Д. И. Гәлиа иҟаиҧаз алфавит рыпсаххьан, ақырҭуа шрифт ала, аҧсуа школқәа ақырҭшәахь ииаргахьан. Аха ҳара ҳажәлар иреиґьыз рҧеицәа уи иақәтәомызт, иааҟәымҧҙакәа, усҟан даара ишшәарҭазгьы, ҳажәлар ирҭахыз, ирыдыркылахьаз архынҳәраз иқәпон. Сталин иҧсра акыр еиҭанакит абарҭқәа зегьы. Асовет тәыла ду зегьы аҿы даарак аҽамырґәґәацзаргьы, псеивгарак ҟалеит. Қарҭаа рекспансиагьы амч еиҧахеит. Даргьы макьана урҭқәа раха рымамызт, Сталин дырԥьабон. Ҳалфавитгьы, ҳашколгьы еиҭашьақәыргылан, Д. И. Гәлиа, иара изҧаара, имузеи азҧаара ҳҭоурых азы, ҳкультура зегьы азы аҧакы еицырдыруа усуп. Атәыла аиҳабыра абри бзиан еилыркаауазар ауп. Уи иагхо зегьы азы, аиҳабыра рхала ракәым, ҳмилаҭ интеллигенциа аҭакԥхықәра рыдуп.

Март

1. Иахьа асаат 12 инаркны Путин иажәахә сазыҙырѡуан. Ѡ-саатк инареиҳаны дцәажәон. Уи аѡыза ажәахә, Урыстәыла анахысгьы аиҳабыра рхаҭарнакк имҳәацзар ҟалап. Урыстәыла иахьа изҧагылоу, иҟарҧахьоу, иҟарҧаран иҟоу, рымч еиҳа ишҭалоз, иахьа аҳәынҭқарра дуқәа, аҳәынҭқарра ҭәґәақәа инарылыҳәҳәо ишрылагылоу атәы. Раԥхьа ишьҭоу, еснагь аҽырґәґәара, еснагь агәҽанызаара шаҭаху. Иааиҳәаз зегьы анализ ҧаула рыцын. Абасеиԥш иҟоу Урыстәыла апрезидент дахьаха-

гыло ҳаргьы еиҳа ҳгәы арҕәҕәоит. Убас иаҳзыҟоуп ҳара иахьа Урыстәыла ду. Аиашаз, абыржәы иара иақәнаго ахада дамоуп.

13. Сымшынҵа араҟагьы сгәы ахым. Еҵери лзыҳәа игәыжьжьагоу акгьы сызҳәом. Уахынла адтәала дылзаҳаԥшааит, аха лара данызмыцәо саргьы цәарас исымоу ҳәа акгьы ыҟам. Убас дрыцҳасшьоит. Абас ԥьара-ԥьара изиашамзи ажәѡангьы... Уи сацәымшәакәа исҳәоит, избан изылмыхәаази дахьыцкьоу, дахьқьиоу, лус лдыруа, зегьы ҳаҵыр лықәыртцо, лхы зыкәҵаны илааҙоз лыхшара, лмаҵацәа ахьыбзиахаз — зегьы лыԥсҭазаара гәырҕьаран изыҟанамҵазеи?..

Егьирахь, сара раԥхьа снаргылан, ҳаҕьырак март азы ҳиит.

15. Иахьа сымшира ауп. Ашьыжь инаркны имаҷѡымкәа исзасхьеит. Апрезидент ихаҵа — Ҳаԥьымба Р. Ԥь. дасны, даара ҳаҵыр ақәҵан исыдиныҳәалеит. Аиашаз, ҳара ҳҷы апрезидентра ҷыдала иуадаѡуп. Уажәтәи ҳапрезидентгьы, аусуѡы иѡнаҵа далҵны, атәыла ахадара аҟынҙа аѡаҙара баша иҟалаҙом. Ус анакәха, уи абаѡхатәра аҟазшьа ҭышәынтәалара имоуп. Ҳәарада, еснагь проблемала иҵәу атәыла, ажәлар рхадара, раԥхьа иргылан, аҵакԥхықәра ду ацуп. Уи аҟазшьа ҷыда, абаѡхатәра ҷыда аҵахуп. Атәылеи ажәлари рҵагылазаашьа, раԥхьа иқәгылоу, уеизгьы-уеизгьы инагҙатәу апроблемақәа, аҽиара азҵаара хьанҵақәа — ирацәоуп уи инапы иану. Уажәтәи ҳапрезидентгьы иҽишәоит убарҵ рынагҙараз. Иқәҽио ыҟоуп, иқәымҽио ыҟоуп, аха иусура еихсыҕьҙом.

22. Иԥсҭазаара далҵит Владимир Ашәхәаҵаа. Иаалырҟьан. Москва иҷкәын иҽы дшыҟаз. Уи макьана дажәымызт. Ҳара ҳаигәылацәан. Иахьа дааргеит. Ус анцәа ишиҳәара дыҟан, иԥшәмаԥхәыс, ихшара, иҷкәыни, иҙҕаби. Иаргьы еснагь иҕәарҕьеиуаз дреиуамызт. Деизѡыдан. Иааиқәшәан дыԥсит. Атромб мыжда. Даара сгәы далсит. Уи ианиааз аҳәынҵқарра маҵурақәа ибахьан. Ачкәыни, аҙҕаби, амаҳәи — абзиақәа уи имоуп. Асабша ԥсыжроуп. Аԥсыжра комиссиа алырхит. Уи иабгьы Аԥсны ирдыруаз комҽартә усзуѡын. 37—38-тәи ашықәсқәа раан дрыладырҙит.

Иацы ҳапрезидент имширан. Иара сизасын, раԥхьа ауаа иҵан. Ашьҭахь, иара дысзасит. Идысныҳәалеит. Дааракгьы

длахҽыхмызт. Уахь анеира зҭаху маҷѡым, аха аидара хьанҭоуп. Уажәтәигьы аеҵәа изкыдымҧаазаргьы, уахгьы-ҽынгьы илшо ала аусура даҽуп. Ауаѡы иҧсҭазаара драмоу, комедиоу, трагедиоу. Трагедиазар акәхап, егьырҭ аѡба релементқәа ныҟәызго. Убарҭ аелементқәа еиҳазар, еиҳарак акомедиатә, еиҳа иҧсы инаргоит.

31. Изакәызаалак акгьы сгәы аҳәом. Еҭери иаха хар амамкәа дыцәан, иахьа деиҷьым, ллахаҵ гьежьуеит. Абриаҟараамҭа дзыргәаҟуа, ачымазара бааҧсык лыласхьазар ҟалап. Уи атәы ҳҳәар ҳҭахым, аха иубартә аҽцәырнагахьеит. Ҩашәа амоуртә! Саргьы сауҽеиху, аха ахәыҷқәа ргәы каҳаҳар ҳәа сшәоит, иахьынҙасылшо исычҳарц саҽуп. Аусурагьы сгәы аҳәом, план ҽыцқәак шьҭыхны ишсымазгьы. Амш бзиоуп. Макьана хьшәашәароуп, аха ааҧынра акыр иааскьахьеит. Амш шыбзиахарыз... Абас рҳәоит аҧсуаа.

Апрель

8. Иахьа мшаҧуп. Уи, ҳанхәыҷқәаз аахыс, аныҳәақәа раҧхьа иҳаргылоит. Сынтәагьы амш бзиоуп. Адәныҟа иҧхаррахеит. Амреи Аминеи чыс гәарҭак, акәтаҷьқәа шәны иааргеит. Еҭери ари аѡаха хар лымамкәа дыцәан. Амшаҧшара рзыбзиахааит ҳҵакыра зегьы, ҳажәлар, уи азгәазҭо, еигәырҷьо зегьы!

Маи

30. Амза 9 инаркны 26-нҙа ахәышәтәырҭа сҭан. Ареанимациа ҳәа иахьашьҭоу. Нас абжьааҧнытәи апалатахь сиаргеит. Даара сычмазаѡын, сусқәа ҽеиҵәкьамызт. Аха ара, аиашаз, ажьаҷьырѡага скылырхит. Аиазва маҙа сымазаап. Уи акыр ирхәышәтәит, аха афатә еилысхароуп. Ҧытрак ашьтахь еиҳа аҧсцарҭақәа аиуеит рҳәеит. Ажәакала, сынхыҟәыххылеит. Ҳәара аҭахума, ақәра сымоуп, ас изсыхьзеи ҳәа сызҳәом. Еҭеригьы, саргьы, иҳахшази ҳматацәеи рылагь насып ҳаман. Еснагь сгәы иалоу абас хьаас, ҷьабаас ҳахьроуз ауп. Ашәкәыѡѡцәа реидгыла, аиҳабыра, апрезидент, Ҳаҧьымба Р. Ҷь. инаиркны, даара исхаҵгылт. Анцәа зегь рыла ирманшәалааит! Сѡызцәа: Р. Қапба, Ан. Лгәлаа, Д. Наҷкьебиа, Т. Ҷаниа, Д. Чачхалиа уҳәа даара исхаҵгылт. Иара убас сыжәлантә, Сунер раҧхьа днаргылан.

Саҳәашьцәа рҟынтә инханы исымоу Дусиа, лыԥҳацәа Асиеи Асҭеи, егьырҭ саҳәашьцәа рыхшара, Ламара Лагәлаа зегьы узеиқәыԥхьаӡом. Зегьы, раԥхьа иргылан, агәабзиара рыман, ирхылҵызгьы даргьы агәыргьарақәа рацәаны ирбааит.

Иицун

1. Иахьа Сириа (Шьамтәыла) ҳханаҵеит. Уи даара акрызҵазкуа ҭоурыхтә хҭысуп. Ҳәарада, уа Урыстәыла, Путин ибзоуроу ыҟоуп, хаир иқәзааит!

Еҭери еиҳа дҭынчуп, ҽынлагь ԥыҵк дыцәоит. Кь. Чачхалиа ииубилеи телехәаԥшрала иаҳдырбеит. Уи, ажәлар ирылҵыз, зырҿиарала алитературеи афольклори ирыбжьагылаз поет сатирикын. Ажәлар рҿы даара дырдыруан. Аиубилеи аҿы иԥа Денис иажәеинраалақәа даара ибзиан дрыԥхьеит. Гунда Сақаниаԥҳа абацхатәра бзиа змоу ҳпоетесса, дихцәажәеит, убригь иажәеинраалақәа дрыԥхьеит. Абанкет зеиԥшраз сыздырам. Сара уахь сцартә сыҟамызт, аҩны Еҭери дысзыԥшын. Амрагь, Аминагьы гәабзеира дук рыман иҟаӡам. Сара исарымҳәеит, аха Димагьы Москва дцаны иҽеихәышәтәит. Ҳаҷкәынцәагьы, анҩаҵшәа инаркны абџьар ркын, рыԥсадгьыл, рыжәлар рыхьчар акәхеит. (Урҭ аибашьраҿ иргаз аиааира хәы амаӡам. Ҳажәлар, ҳтәыла иахаԥаны иҟаз, иаагылазар иҳаҕрымӡаауаз, Аԥсны зыртәхьаз, зегьы знапаҿы иаазгахьаз, ишеибакәу иқәцан икарцеит. Урҭ иахьынтәааз ирышьҭыз, рхыԥхьаӡара 300 нызықьҩык иреиҳан.) Издыруада шьҭа ԥсцарҵак аиур ҳаԥсадгьыл, ироур ҳажәлар. Абри аҭоурых хҭыс, дара ҳаибашьцәа гәымшәақәа рыхьӡала, хымԥада, амемориал ҟаҵатәуп. Уи зегьыԥьара иҿырԥшыган инхароуп.

Иицуль

Ԥыҵк ҵуеит сҟьаадқәа шьҭысымхижьҭеи. Еҭери лчымазара убас сгәы итҵхоит, аҽакы снапы сзалакуам. Дахьышьҭоу снеины дсыргәыбзыҕуеит, дысзырцәозар ҳәа, аха бжеиҳан иалҵуам. Лыдтәалацәа ҳәа иҳамоугьы, рҿы-рнапы еиқәыԥса илыхәаԥшуеит. Урҭ ирасҳәеит, аха иақәсырҕәҕәом. Мап анаҳцәырк, ҳара ҳшыҥтаацәогьы ҳахәаӡом. Злыԥха ҳаура дылзылбааԥшыр,

ирыцҳахаз Еҭери. Убасҟак игәра ганы дматанеиуан данеиҧызгьы. Уажәыгь ҳақәгәамҭуам, агәыҧра ҳцәымʒыц, даҳзылыҧхап, Еҭеригьы аҧсгаха лиҭап ҳәа.

5. Ҳаѡны ҳҭагылазаашьа шыҟац иҟоуп, изеиҧьымхац. Егьирахь, адунеитәи аполитика ианакәзаалакгьы еиҷыхароуп, гәреибамгароуп, еиҧароуп. Американтәи апрезидент, аурысцәа ишырҳәо аиҧш, зны-зынла «прикидывается дурачком». Аполитикаҷ аʒәызаҵәык сзыдгылоу Путин иоуп. Урыстәыла уи иеиҧш ахада дамоуижьҭеи акрааҵуеит. Уи ҳара ҳзгьы дыцәгьам. Анцәа дырманшәал! Хҭыск ҟалеит адунеи зегьы иахыҵәаз: атәылахара Таиланд, аҷкәынцәа қәыҧшцәа еиѡызцәа аҳапы ишҭаз, адәныҟа ақәаршѡы леит. Аҳапы дуʒʒа иаразнак ʒыла иарҭәит. Дара аʒы ахьзымнеиз ԥьара рыҧшаан, убра икҷаҟәыҟәын. Мчыбжьык ирышьҭан. Рыҧсы ҭаны ирбеит, аха дара рҟынʒа инаʒаны рыҭгара цәгьахеит. Рхәы ирызнаргаз ирықәшәартә иныҟәеит, аха дара рҟынʒа инеины рыҭгашьа макьана ирзыʒбом. Ари аѡыза ахҭыс атәы адунеи зегьы иахьʒеит. Атәыла рацәа рҟынтә аиқәырхаѡцәа еизеит. Иԥьоушьаша, ганкахьала, адунеиаҷ еибашьрас иапшьрымгац ыҟам, ауаа рныҵҭәаразы. Уажәы, абри аиҧш аус азы, зегьы рхаҭарнакцәа еизаны абарҭ аҷкәынцәа реиқәырхара рҿаладырхәуеит. Уи иаҳәо уи ауп, ауаатәыѡса ргәы еизыбылуеит, аха аҧсҭазаара убарҭқәа реиҧш иҵанаргылоит, зегьы еиҧацәанатәуеит. Асеиҧш иҟоу аусҷәа рҷы ирцәыʒыз, аидгылара, агәеизыбылра аамҵала акәзаргьы, идырхынҳәыртә ианыҟала, аʒәгьы днаскьаны дгылар иҵахым. Ҳәарада, урҭ аҷкәынцәа еиқәдырхоит, аҳапҧьы иҵыргоит, даргьы аҧсҭазаара ирыцәнагахьоу, агәеизыбылра ахаара рзыннажьуеит. Егьирахь, аҿакы ауаа еидызкыло, афутбол иханагалан иҟоуп. Цәажәатәыс иҟоугьы уиоуп. Аха зегьыньԥара анорма аныҟоу иарԥшʒоит. Ианыҟам, егьа ибзиан еиҷукааргьы угәы ақәыҧҵәоит. Ацхагь хаауп, аха еснагь иузыфом...

9. Иахьа Таиланд аҳапы иҵаханы иҟаз аҷкәынцәа зегьы лыҧхала иҵыргеит рҳәеит телехәаԥшрала. Уи убас сеигәыргьеит, еиҳа исзааигәо ауаа ирыхьны еиқәдырхазшәа. Агәра згоит, адунеи аҷы уаѡҵас иҟоу зегьы убас еигәыргьеит ҳәа. Уеизгьы,

ауаа ргәы еизыбылуеит. Ацивилизациа ҳәа иҳарххо аҵкыс еиҳауп уи. Абри аиԥшқәа раан, иҟало аигәыѡра, аҽеаҙәы игәаҟра хатәык еиԥш иԥхьаҙаны, адунеи ахи аҵыхәантә аиқәырхаѡцәа еизызго, аԥсҭазааразҷ аиааира, ауаатәыѡса рзы хәы змаҙам насыԥын. Аха ус иҟам макьана. Убас мышкы зны изыҟалар, ма убри иазааигәахар, иахьа аԥсҭазаара ҵакыс иамоузеи ҳәа иқәгыло азҵаара иаҵакхоит.

28. Иԥсҭазаара далҵит Лиова Аѡзба. Аибашьра ашьҭахь аинсульт ҭәҭәаны ихьит. Иҽеыхәышәтәны, ишьапы дықәгылашәа дыҟан, аха даара дуашәшәыран. Ихаҷеы ԥшҙагьы еицакны иҟан. Даҳзыхәашәтәуазар ҳәа Ҭырқәтәылатәи Аѡзаа дахьнарԥхьаз, Сҭампыл асасааирҭаҷ дыԥсит. Лиова даара арԥыс бзиан: иԥшра-исахьа, иҟазшьа, ихаҵашьа, ипатриотра. «Аидгылара» дагьалахәын, даарагьы дацхраауан ԥарала-шьарала. Ешыратәи асовнхараҟәа руак аҷеы нцьныр хадас дыҟан. Аибашьра аан абԥьар икын, фырхаҵалаҵәкьа деибашьуан. Исгәалашәоит, аиааира адырѡаҽеныҵәкьа Аҟәа сахьааиз ҳаиқәшәеит. Арыжәтә иԥьыба иҵагылан. Ҳиааира ҳныхәеит, ҳаибазырбаз ххәеит. Дыбзарыбзаруа дыҟан. Ашьҭахь иаалырҟьаны ԥсыхәа змамыз ачымазара ихьт. Уеизгьы, ишьапы данаақәгылалак, уахьибалак дулаҵәон, дҟуҵәыуамызт.

Саргьы ергьхәа сыԥсы ҭоуп, сихагылартәыҵәкьа сзыҟамлеит. Аха даара сгәы снархьит. Уԥсаҭа лашахааит, унышә гәакьа узыласхааит, Лиова бзиа, Лиова ԥшҙа, Лиова фырхаҵа! Уа уеиԥш иҟоу рацәаѡзам, аха убарҭ роуп ажәлар еидкылан изку.

Август

14. Ари амш ҳҭоурыхаҷ даара иуадаѡыз аԥышәара иалагамҭоуп. Ақырҭуа жәлар ирхагылаз Шеварднаҙе ацәаҭачы днараԥызан, иѡагылан, ахабзиабареи, аҽеырчреи еиҳа иазҟазаз ажәлар рыр ҳажәырҵеит. Дара иҟарҵаз акәым, иртәыз патронакгьы ыҟамкәа, Асовет мчы ирзыннажьыз абԥьар рыман иҳақәлеит. Мчыбжьык ала, аԥсуаа рмагәшхәа иҵацалан, рреспублика раионк аиҳа зин амамкәа иҟарҵарц. Зхақәиҵраз ақәпара азы акыр аԥышәа змаз, ахеилак «Аидгылара» даара

иазыԥанатҵахьаз ҳажәлар абџьаруаан. Аха аԥсуа жәлар рхақәитҵраз рыԥәраҷ аакьыскьа раԥхьа игылаз Арҙынба В. Г. зегьы дрыԥхьеит ақәԥарахь. Ари амш зҵыхәтәа ҳара ҳзы ииааирахаз, алагамҭа даара ихьанҭан. Ҳаҕацәа, Асовет мчы ахаан, уа игылаз Аахытҵ Кавказтәи архәҭа иатәыз, гарҭа змамыз, абџьар ркын. Ҳажәлар, ҳаԛкәынцәа аҭоурых аҷы зда уԥыхьамшәо ахатҵара аадырԥшит: аибашьра ицоз аҕа имырхыз абџьар ала, иара ииааит. Дԥыххаа дықәырҵеит. Аԥсны иахаԥахьаз, ҳтәылаҷ ҳара ҳхьыԥшны ҳҟазҵоз, аҭыԥ хадақәа зегьы знапаҟны иаазгахьаз зегьы неидкылан, рыԥсадгьылахь иԥхарҵеит. Абри атәы, абарҭ афырхацәа ртәы ҳтелехәаԥшрагьы, ҳрадиогьы еснагь атема хадақәа иреиуан иҟазароуп.

Сентиабр

Аполитика еилашуеит. Аполитика ашәах ихыло, шамахамзар, еиқәаҵәоуп. Ҳапрезидент (Ҳаԥьымба Р. Ҷь.) еиҳа иҷцәыригар иҭахуп. Аԥсшәа еиҳа иҳәоит, ииҳәогьы ԥсышәа цқьоуп. Аакьыскьа Путин В. В. диԥхьеит. Еидтәалан ишеицәажәоз Урыстәылатәи ателехәаԥшрала иаҳдырбеит. Иара уажәы аакьыскьа ҳазхазҵаз Сириа-(Шьамтәылаҟа) дыҟоуп, ицнагамцәа ицны. Уа даара ибзиан ирԥылеит. (Телехәаԥшрала иаҳдырбон.) Сириа аԥсуаа бзиаҵәҟьан ирдыруеит. Апрезидент иарҕьажәҩан изыҟоу Маршьанаа аишьцәа рыдагьы аҷеакы аҭахым.

9. Даара сгәы иасшаз ажәабжь саҳаит: дҭахеит Геннади Гагәлиа, ҳминистрцәа ркабинет ахантәаҩы. Уи еиҷикаахьан, ҳекономика ахырхаҭа аҭараз, аҷиаразы еиҳа еиҕьу амҩа азалхра ҟазҵаз Ахәаахәҭратә палата. Убри апалата абзоурала, имҩаԥыргоз аусура атәы Европанҙа инаҙеит. Ҳҳәынҵқарраз, ҳекономика аҷиараҷы иџьабаа рацәоуп. Ари аныҟалаз, апрезидент хыс дызмаз аделегациа, Сириантә ихынҳәны ианамуаз ауп. Убра дагьҭахеит, ҳҳәынҵқарра даара зџьабаа аду, аҷиараҷы зышьҭра мҩашьахуа инзыжьыз апрофессионал.

30. Иахьа аиааира иамшуп. Акраатҵуеит рҿазыҟарҵоижьҭеи. Алҵшәагьы бзиан. Убри аиԥш апарад ҟарҵеит, уеигәыргьартә. Апрезидент ибзиан дцәажәеит. Ахи-аҵыхәеи, апарад зегьы аԥсышәала имҩаԥыргеит. Уи даара дақәшәан иҟаиҵеит аинрал Ҭәыџьба. Иара Урыстәылатәи арратә академиа далгахьеит.

Аконцерт хада ақалақь стадион аҽы иҟан. Ихлыркәшеит Хьыбла Гьерзмаа. Уи илҳәеит, хыла абри аныҳәаз илзырԝыз ашәа. Хьыбла, аиашаз, дыхьӡырҳәагоуп, абаԝхатәра Анцәа илылеиҵеит, лыбжьы бзиоуп, иаразнак угәаҟынӡа инеиуеит. Адунеиаҿ иреиґьу асценакәа рҿы дықәгылахьеит. Маҷк сгәы сзырхьыз, уи даара иссирны «Ахрашәа» лҳәо саҳахьан, абрагь еиҵалҳәар сҭахын. «Ахрашәа» шаҟа иашәа дуу еилызкааyа усгьы аӡәгьы дҟамлеит. Иара апарадгьы убриала иаадыртыр акәын. Иҟоуп аҳәынҵқарра агимнгьы, аха иҟоуп ажәлар зегьы рзы игимну ажәагь. Убри ҳара ҳҿы «Ахрашәа» ауп. Иара ус апарад даара иазыҟаҵан имԝаԥысит. Убарҵқәагьы ҳәынҵқарра усуп.

Абарҵқәа раан ԝымҵа бзиак аԥхьара сгәы аҳәоит.

Октиабр

12. Москваҟа ецаахыс Дионисиа акрынтә сизасит, аха ителефон ҿнаҵуам. Иқәрагь маҷым (84 ш.), аха ус еснагь игәы бзиан. Уии сареи аиԝызара ду ҳабжьоижьҭеи акрааҵуеит. Аԥсынгьы даахьеит. Ԥхынрак урҵ, аурыс сахьаҵыхԝы Максимови иареи, саби сани рнышәынҵра ҟарҵеит. Даара исзааигәоу, даара иҟәышу, аҵара змоу, ифилософу, исахьаҵыхԝу, москватәи сԝызцәа рахьтә инханы иҟоу дреиуоуп. Макьана аԥсра идыскылар сҭахым. Иҟалоит, Расторгуева ҳәа ҳԝыза бзиа, еицырдыруа аиспан быззшәеи анемец быззшәа рҟынтәи аиҵагаԝ, Гелескул иаб изынижьыз адачахь дцазар. Ус акәхап. Снаиацәажәар, ибжьы саҳар сҭахын.

23. Еҭери деиґьхом. Уи данычмазаԝу саргьы сахычмазааԝхоит. Лшьапқәа, адақәа арахь изылҵыз, ахьаа рымоуп. Москвагьы дышьҭастҵан, ԥыҵракгьы дышьҭан, аха рацәак акгьы рзыҟамҵеит. Ԥыҵк иадамзаргьы ахьаа тәартә еиԥш.

Аԥсуа быззшәа, аҳәынҵқарратә быззшәа аҳасабала адырраз апрезидентрахь иқәгыло рзы иҟан аԥышәарақәа. Ешба заҵәык изымҭиит. Егьырҵгьы даарак ибзиан рхы рзаамырԥшит, аха ԝбақәаҵәҟьа рырымҵеит.

Еҭери лчымазара сышьны самоуп. Москва илзылырԝааз ахәшәқәа лыжәуеит. Асеиԥш аан аусура цәгьоуп. «Аҭынчра апроспект» (ароман) сахьналагаз ус иқәуп. Егьи ароман «Ахыҵырҵа» акыр инаскьазгеит, аха аакьыскьа ишьҭысымхӡац. Убриаҟара хкы сыркуп.

Иахьатәи апрограммаҿ И. Агрба еиҿылкааyа алекциақәа руак цон. М. Шанибов илекциа. Инагҙаны изымдыруаз аратәи аматериал дааннакылон. Хыс дзаҳҭаз Кавказ ажәларқәа рассамблеа дахцәажәон. Уи аидеа «Аидгылараҿ» — иит. Ицәырызгаз, ахьҙ азҭаз среиуоуп саргьы. Ешбеи Шерипови рҿырпшы, уажәтәи аҭагылазаашьаҿ ҳхы иаҳархәарц ҳаҙбеит. Уажәазы, уи аиҿкаара нхыҵ ицаны, иазыԥазҵаз — «Аидгылара» актив, Г. Аламиа раԥхьа днаргылан, даара аԥьа рбеит. Убас, нхыҵынтә, аахыҵынтә алархәны иҟаҳҵаз аиҿкаара, аизара аартны, ажәа ахысҳәааит саргьы. Ари аиԥш ахеидкыла аҟаҵара даара аԥьа ҳнарбеит. Ҳаиҳабыра зегьы, ршьапы иқәыргылан, иаҿагылт. Аҟаҵарҭа, амҩаԥгарҭа ҳарҭомызт. Аха, Анцәа иԥьшьаны, Ашәҟәыҩцәа реидгылаз инаҳкылаз ахыбраҿ, иҟан иҳазхашаз азал.

24. Иахьа иҟоуп аспирант И. Арҙынба илекциа. Уи иаб Баҭуи сареи аԥсшәа бзиа ҳабжьоуп. Иаргьы иаԥсоу уаҩуп, ачкәын бзиагьы диааҙеит. Смаҭа Кани иареи еиҩызцәоуп. Ауниверситет азалқәа руак аҿы имҩаԥысуан. Инал алекциа бзиа даԥхьеит. Дыԥхамшьакәа, дԥык-ԥышьҭуа акәымкәа, ишахәҭаз. Ҳара еиватәаз — Ҷь. Аҳәбеи, Ан. Лагәлааи, сареи ҳгәы иахәеит. Ашьҭахь, иара иҿы ҳнеины иаҳҳәеит ишаҳгәаԥхаз, асеиԥш иҟоу аҿар рцәыртцра агәыԥра дуқәагьы шарҿыхо.

Ноиабр

1. Сажәабжь «Кәыдры-Коракс» аурысшәахь исзеиҭагозар ҳәа саҿуп. Аусураҿгьы сымнеир ҟаломызт. Уахьгьы сцан, уаҳа иузахымгоз иаҭахқәаз акыр ҟасҵеит. Зегьыԥьара анапы аҭахуп. Мышкы-ҩымш уагхар, иаразнак апроблема ҿыцқәа цәырҵуеит. Аусура анҵәамҭаз, аҩныҟа амҩа сшықәыз, срыхҵыгәлеит Ҭырқәтәылантәи ииаз аԥсуаа, дара иртәыз акафе аԥхьа акаҳуа ахьыржәуаз. Срывсны сызцомызт. Урҭ руаҙәы, Ҳаири, ҭырқәшәала аромaнқәа иҩуеит. Аԥсышәалагьы еиҭаган иҭыҵхьеит. Сара макьана сзыхьҙаз хқәак срыԥхьахьеит ауп, сгәаанагара иасҳәартә сыҟам. Ҳәарада, уи сара сзеиԥш, Ашәҟәыҩцәа реидгыла иацанакуа зегьы ҳзы иԥхашьароуп. Уи, иҩымҭагьы иаргьы ицегь ҳаихылаԥшны, дзаҵәны ихы ибо дҟаҳамҵар акәын. Иара, уи инацҵаны, Б. Шьынқәба ироман «Ацынҵәарах» еиҭаган,

ҭырқәшәала иҵижьит. Уажәы сахьиацәажәогьы сгәы ҟанаҵоит ихшыҩ еилфаҷа, дламыс мацараха.

2. Аполитикаҿы уажәы еимырхха ирылоу С. Лакоба дахьамырхыз ауп. С. Лакоба акры здыруа ҷкәыноуп. Иара, аҭоурыхҭцаара адагьы, дагьполитологуп ҳәа дыҧхьаҙоуп. Алитература аҿгьы ихы ҧишәоит. (Уи иркьаҿны, иминиатиуран иҟаиҵаз ажәабжь ауп Ф. Искандер иреиғьу аҩымҭақәа руакы «Широколобый» шьаҭас иамоу.)

18. Иахьа асаат фба рзы Цыгәба В. М. имшираҿ сыҟан (70 ш.). Уи мҩаҧысуан аресторан «Ерцахә» аҿы. Столк ҳаицахатәеит С. Абыхәба, В. Зарандиа, Ԥь. Аҳәба, сара. Цыгәба В. М., раҧхьа иргылан, дуаҩы бзиоуп, еснагь аҙәы сицхраандаз ҳәа дыҟоуп — имаҵураҿгьы, иуаҩраҿгьы. Ирмыцхәуам, ирҳауҳәауам, дызуцхраартә иҟазар ихы ухибаауам. Аҭаацәа бзиа имоуп. Иҧшәма дыҧҳәыс ҟәышуп (Ҿтерии лареи еизыбзиоуп). Иҙгаб аиҳабы дҭаацәароуп, ахшарагь лымоуп. Иара аҳәынҵқарра усқәа акры ибахьеит. Имшираҿ апрезидентгьы дыҟоуп. Аиҳабыра рахьтәгьы — ҧыҵҩык. Ибзиан ҳтәан. Ашәа рҳәеит, икәашеит. «Ашықәс рацәа нуҵааит, агәабзиареи аманшәалареи ацны» ҳәа дырныҳәеит. Саргьы гәыкала убри аныҳәаҿа садгылоуп.

20. Анцәа иҧьшьала, Ҿтери ҧытк деиғьуп. Ҿтери маҷк иадамзаргьы деиғьхозар, зегьы Дима ибзоуроуп. Уи данеицәаз есыуаха диҧаҧшьон, иаҭахыз зегьы ҟарҵалартә дахылаҧшуан. Иаргьы дрыцҳасшьоит, уаҩҵас дыцәам, уаҩҵас иҧсы изшьом. Амрагьы, Аминагьы убас — еиҭанеиҭасуа илхылаҧшуеит, сара, сҿахаршәалан, аус зуеит ҳәа саҿуп. Сызҿу ароман «Аҭынчра апроспект» — ҧытк инасцахьеит. Абра залымдарак сыхьит: аиқәаҵәа акәыз ԥьшьа, абжа касыжьит. Уи аиҭашьақәыргылара даара иуадаҩу усуп.

Иосиф Бродски иессеқәа срыҧхьоит. Уи, ҳәарада, иҵаулан ихәыцуа аҙәы иоуп. Аха иидеатә максимализм иаргьы иҧырхагамкәа иҟалом, аҧхьаҩгьы еснагь изышьтыхуам, игәы ҧнаҵәоит. Саҧхьеит «Сҭампылҟа иныҟәара». Ҳәарада, аинтересс аҵоуп. Аха аурысқәеи аҭырқәцәеи ари ацивилизациаҿы рроли, рҵаки ахьеиҟареитәуа сиқәшаҳаҭым. Уи инацҵаны,

арахь иалыҳәҳәоит, урҭ аѡжәларыкгьы гәыразны дшырзыԥам. Ҳәарада, ара раԥхьа иргылан, ауриацәа рсиндром аныԥшуеит, Антисимитцәа рцәаымӷра. Урыстәылагь иԥоуп уи, аха урыстәыла аԥарагьы ауриацәа рҭыԥ нкылан ԥьара иԥамзар ԥалап. Алитератураҿ, аԥазараҿ, апрессаҿ рнапы иаку рацәоуп. Даргьы ирхамшҭлароуп, аурыс рмилаҭ ринтересҟәа. Дара рхаҭаҟәагьы урҭ рымѡаҟәа ахьыркуа шырацәоу.

Кафка иѡымҭа «Лак иԥанаҵаз аҵҵаара» саԥхьеит. Аԥхьарагь мариам. Кафка иромаҧәа даара исгәаԥхоит, аха ари аѡышьагьы аҵакгьы сацәыхароуп. Зегьы дара роуп, саналага саԥхьароуп. Аԥсны аполитика азҵаарақәа рҿы ишәшьуп. Аоппозициагьы сызрыдгылом, ирҳәогьы сылазом. Ҳара, жәларык раҳасабала, ҳменталитет аҙәы иныԥшуам. Егьа политика ҟаларгьы, ѡнытҟала ҳаидызкыло амчқәа ххәынҭқарра азҵаарақәа рҿы ианеиқәшәо ыԥоуп. Уажәы, еиҳарак, еиуеиԥшым аоппозициақәа убриаҟара ҳәынҵәа ҭырҧьоит, зегьы ирыҟәҵәанда ҳәа иаҿушәа. Дара аиҳабырагьы ҳашҳатәарахазшәа инхеит. Аҳәынҭқарра шьаҿақәак ԥхьаҟа иаҳарҟаҵар ҳәа изҿқәоу шырзеиҿеымкааз аиԥш, рыхгьы рзыхьчом. Ҳәарада, амчраҿ иԥоу ирҵахымкәа иҟам ихәарҭоу акы ҟарҵар, еиҳаракгьы, рхы аларыхьчарц. Аха аоппозициақәагь шыҟоугьы, ажәлар рҟынтәи дара ирыдгыло, ихәарҭоу акы рзыҟаҵар зҵахугьы ыԥоуп. Раԥхьа иргылан, убри гәарҭозароуп, рхы иадырхәароуп, иазхәыцроуп ажәлар рхақәиҭреи рҳәынҭқарреи рзы шаҟа иқәпахьоу, шаҟа рхыргахьоу. Урҭ, уаҳа ԥсыхәа амауит, ари ҳақәпара акгьы алымҵит ҳәа шьоукы ргәы анкаҳауаз, иҟан иааҟәымҵзакәа иқәпоз.

Ахҟәа

1993.....3
1994.....16
1995.....69
1996.....100
1997.....131
1998.....165
1999.....180
2000.....186
2001.....197
2002.....203
2003.....213
2004.....220
2005.....227
2006.....238
2007.....251
2008.....266
2009.....283
2010.....302
2012.....307
2013.....313
2014.....327
2015.....346
2016.....364
2017.....385
2018.....406

Алықьса Ноча-иԥа Гогәуа

Амшынҵақәа

1993—2018

Алексей Ночевич Гогуа

Дневники

1993—2018

Аредактор *Анатоли Лагәлаа*
Акорректор *Ирма Џьениа*
Даҟьала еиқәлыршәеит *Кама Бигәаа*
Асахьаҭыхɷы *Руслан Габлиа*

Аформат 84х108/32.
Иныкәыр. акь. бҕь. 22,3.
Аҽаҵапҟа №